EXPOSITIO EPISTOLÆ
D. PAULI
AD
COLOSSENSES,

PER

Reverendum in Christo Patrem

IOANNEM

SARISBURIENSEM

EPISCOPUM

in lucem edità:

Olim ab eodem, Dominæ MARGARETAE in Academia CANTABRIGIENSI Professore theologico, dictata.

EDITIO QUARTA.

AMBROS. Serm. 68.

Quæ Pauli Epistola non melle dulcior, lacte candidior?

AMSTELODAMI,

Sumptibus HENRICI LAURENTII Bibliopolæ.

ANNO CIↃ IↃC XLVI.

ALMÆ MATRI
ACADEMIÆ
CANTABRIGIENSI,

VIRTVTE, PIETATE, SANÆQVE
DOCTRINÆ PROFESSIO-
NE SEMPER CELE-
BERRIMÆ,

HASCE THEOLOGICAE SVAE PROFES-
SIONIS PRIMITIAS, IN EA
OLIM NATAS, IAM DE-
NVO RENATAS, A-
MORIS ET HO-
NORIS ERGO,

IOANNES DAVENANTIVS
DEVOTISSIMUS ALVMNVS LIBENS
MERITOQVE DAT, DICAT,
CONSECRAT.

Christiano lectori.

Accipe benevolo animo commentarios hosce in epistolam PAULI ad *Colossenses*, quibus theologicæ nostræ professionis tyrocinium, in celeberrima Academia *Cantabrigiensi* olim exercuimus. Ægrè à me impetravi, ut in tanta copia doctissimorum interpretum, paterer tenuem hunc meum laborem exire in publicum: vicit me tamen ad extremum amicorum importunitas, quibus visum est ex hoc opere nostro ad ecclesiam Christi (cui me meaque omnia inservire oportet) aliquid emolumenti posse redundare. Vtere nunc (si lubet) hâc operâ nostrâ, lector benevole; sed eâ lege, ne aut in verbis quicquam expoliti ab eo expectes, qui apostolum explicat omnia verborum lenocinia ex professo abdicantem; aut in ipsa expositione aliquid eximii ab eo efflagites, qui se unum è multis agnoscit, & in conferta turba expositorum latere potiùs sperat quàm eminere. Si ad clariorem Apostolicæ mentis intelligentiam aliquid lucis attulerim, si tyrones in theologia hâc meâ lucubratione nonnihil adjuverim, instituto meo satisfactum est; expectationi etiam (uti opinor) tuæ. Quisquis ex hoc scripto nostro fructum aliquem perceperit, Deo gloriam omnem refundat; à quo *sufficientiam* nostram ad hoc opus perficiendum (quanta aut quantilla fuerit) accepimus precariam & gratuitam. Huic Deo optimo maximo, omnium bonorum datori, me precibus tuis commendatum habe, & vale in Domino.

PRo more quædam præmittenda sunt quæ faciliorem aditum ad ipsius contextûs explicationem aperient: illa autem ad quatuor capita revocabimus. Primò, de ipsis Colossensibus, ad quos hæc epistola scripta est, aliquid dicemus: deinde, de hac occasione seu causa scribendi: pòst, de præcipuo scopo totius scripti: ad extremum, de distributione ejusdem in suas partes. Vt hæc eodem ordine quo proposita sunt exequamur.

Nonnulli Colossas apud Rhodios quærunt, eo argumento ducti, quòd ingentem Solis Colossum in ea insula fuisse constat; à quo volunt Colossenses nomen suum traxisse. Sed multò verisimilior est sententia Hieronymi & Chrysostomi, qui hanc civitatem in Phrygia sitam fuisse scribunt, non longè ab Hierapoli & Laodicea. Hoc videtur ipse Paulus innuere, cùm capite quarto jubet hanc epistolam in Laodicensium ecclesia recitari; unde conjecturam facere licet, hasce duas ecclesias fuisse vicinas: Laodicenses autem nemo apud Rhodios locavit. Quin etiam Xenophon huic rei attestatur, qui in 1. De expeditione Cyri scribit, illum, postquam Phrygiam ingressus est, rectà tendisse εἰς Κολοσσὰς πόλιν οἰκουμένην, εὐδαίμονα, καὶ μεγάλην. Ad hæc, refert Eusebius in Chronico, tres urbes Asiaticas, Laodiceam, Hierapolin, & Colossas, eodem terræmotu concidisse. His adde Plinium, qui in 5. Naturalis hist. cap. 32. non in insulam aliquam Colossas relegavit, sed inter oppida continentis numeravit. Sed in hæc quæ alterius fori sunt non debemus anxiè inquirere; petantur à Cosmographis. Quicunque fuerint Colossenses, hoc sit nobis persuasissimum, non minùs ad nos, quàm ad illos, fructum hujus epistolæ redundare oportere.

Iam quod attinet ad occasionem hujus scripti, sciendum est, ab Epa-

phra

phra aliisque fidelibus verbi ministris ecclesiam Colossensem fuisse præclarè fundatam, & in mysterio evangelii rectè institutam. At statim suborti sunt Satanæ ministri, quibus evangelium obscurare, & turbare ecclesiam, magna merces videbatur. Horum alii, quasi evangelii simplicitas indigna esset homine sapiente, obtrudunt Colossensibus philosophicas argutias; alii, quasi Christus non sufficeret ad salutem, reducunt abrogatas Legis cæremonias. Sic dum theologiam cum philosophia, Christum cum Mose confundere conantur, ecclesiam illam in summum discrimen conjecerunt. Non tulit æquo animo hosce turbatores pius Christi minister: transcurrit itaque Romam ad Paulum incarceratum; exponit summam doctrinæ evangelicæ quam ipse prædicaverat; novatorum errores & imposturas indicat. Illico Apostolus, divino Spiritu illum excitante & dirigente, Epaphræ doctrinam suâ autoritate confirmat, atque hortatur Colossenses, ut, spretis omnium hæreticorum argutiis & ineptiis, in eadem constanter perseverent. Hæc fuit scribendi occasio.

Scopus itaque totius epistolæ hic est, In solo Christo repositam esse omnem salutis humanæ spem; proinde acquiescendum esse in fide Christi, & vivendum juxta præscriptum evangelii, rejectis cæremoniis Mosaicis, & speculationibus philosophicis.

De partibus hujus epistolæ intempestivum esset multa dicere: Cùm ad singulas ventum fuerit commodiùs explicentur; nunc eas quasi per transennam prætereuntibus strictim ostendam. Si igitur titulum sive inscriptionem seponamus, quinque partes complectitur. Exordium gratulatorium, in quo laudat fidem & alias Colossensium virtutes, atque progressum in fide & sanctitate illis exoptat. Huic statim

subjungit

subjungit vivam descriptionem Christi, & beneficiorum ejus; docens hunc esse verum Dei Filium, unicum Caput & Servatorem ecclesiæ suæ. Hâc doctrinâ fixâ & stabilitâ, tertio in loco aggreditur confutationem seductorum, qui philosophicas ineptias & cæremonias antiquatas Colossensibus obtrudebant. Quarta pars institutionem morum continet; vitia exstirpat, virtutes inserit, format denique vitam Christianorum, tum quoad communia omnium officia, tum quoad œconomica. Epilogus privata quædam negotia & salutationes hinc indè missas complectitur.

EXPOSITIO EPISTOLÆ
PAULI
AD
COLOSSENSES.

CAP. I.

1 *Paulus apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei, & Timotheus frater.*

2 *Iis qui sunt Colossis, sanctis ac fidelibus fratribus in Christo Iesu: Gratia* sit *vobis & pax à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo.*

CApitis hujus primi quatuor partes. Prima absolvitur hisce duobus quos legi versiculis; atque continet inscriptionem, seu titulum præfixum ipsi epistolæ. Secunda habet proœmium, ad benevolentiam conciliandam accommodatum; à 3° ad 12^{m}. Tertia pars complectitur expositionem doctrinæ de Christo & ejus beneficiis; ad 23^{m}. Ultima hortatur ad progressum & constantiam in eadem doctrina; ad finem usque.

In titulo tria observanda: ὑπογραφὴ, vel subscriptio; ἐπιγραφὴ, vel inscriptio; ἀσπασμὸς, sive salutatio. Nomina *subscriptionis* & *inscriptionis* à nostra consuetudine ducta sunt. Subscribi enim solet ipsis literis nomen mittentis; tergo literarum inscribi nomen illius ad quem mittuntur. De his ordine.

Subscriptio tria continet: Nomina eorum qui mittunt hanc epistolam, *Paulus, Timotheus*: Elogia diversa; hic *apostolus Christi*, ille *frater*: Autorem officii apostolici, *Jesu Christi per voluntatem Dei*. Jam filum contextûs prosequemur.

Paulus] De nomine paucis agam; quia nihil afferri potest, vel quod sit valde necessarium, vel quod non sit valde tritum & decantatum. Constat fuisse vocatum *Saulum*. Alii itaque dicunt illum, ex quo Christianam religionem amplexus est,

2 nomen suum immutâsse, ut mentis mutationem hoc facto declaret: Ex superbo enim & inflato Pharisæo, factus est parvulus & humilis Christi discipulus. Hoc placuit Augustino in enarratione Psal. 72. ubi sic scribit, *Primò fuit Saulus, postea Paulus; primò superbus, postea humilis: non quasi aliquâ jactantiâ sibi nomen mutavit, sed quia ex superbo factus est modicus; paulum enim modicum est.* Alii putant hoc nomen sibi assumpsisse Apostolum postquam Christo subjugaverat Sergium Paulum proconsulem, quasi trophæum tantæ victoriæ. Sed ipse Lucas adversatur, qui *Paulum* vocat ante conversionem proconsulis, Act. 13. 9. Tertia opinio est Origenis; qui scribit fuisse hunc nostrum apostolum ab initio duobus nominibus insignitum: *Sauli* nomen erat gentilitium, impositum illi à parentibus, ut religionem & genus indicaret; *Pauli* additum est, ut civem Romanum ostenderet. Utitur hoc nomine in epistolis, quia erat apud Gentes celebrius & gratiosius. Usitatum autem fuisse Judæis binis nominibus gaudere, ibidem ostendit ille Pater. *Pauli* προσωπογραφίαν si quis scire velit, consulat Nicephorum, lib. 2. cap. 37. Vitam & mores petat ex Act. 8. & 9. & 22. & 26. ex Gal. 1. & 1. Tim. 1. Laudes, ab Eusebio; qui illum appellat *apostolorum eruditissimum, in verbis & sensibus prapotentem*: ab Hieronymo; qui illum vocat *tubam evangelii, tonitru Gentium, flumen eloquentiæ*, &c. Sed hujus laudes plenissimè persequitur Chrysostomus, in sermonibus de *Pauli* laudibus.

Ad Pammach. advers. errores Ioan. Hierosol.

Apostolus] Nomen hoc officii seu dignitatis est. Quemvis ab alio missum cum mandatis denotat, si originem vocabuli spectemus; ἀπὸ τοῦ ἀποστέλλειν enim deductum est: sed si usum attendamus, notat eximios quosdam Christi legatos. In vocabulis autem non tam *à quo*, quàm *ad quid* spectandum est, ut ait Thomas. *Apostoli* igitur nomen ex usu sacræ Scripturæ iis solis convenit, Primò, qui habuerunt ad prædicandum evangelium immediatam vocationem à Deo: *Elegit duodecim, quos apostolos nominavit*, Luc. 6. 13. & Joan. 20. 21. *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos.* Secundò, qui habuerunt certam & infallibilem evangelicæ doctrinæ cognitionem, per immediatam inspirationem Spiritûs sancti. Hoc illis promisit Christus, Joan. 16. 13. *Spiritus veritatis introducet vos in omnem veritatem*: Hoc præstitit, Act. 2. Tertiò, qui habuerunt potestatem, non astrictam uni loco aut certæ ecclesiæ, sed plenariam & universalem: *Docete omnes gentes*, Matth. 28. *Prædicate omni creaturæ*, Marc. 16. Jam verò hæc omnia fuisse in Paulo constat. Immediata vocatio probatur ex Act. 9. 15. *Dixit ad eum Dominus, Proficiscere*, &c. & Gal. 1. 1. Immediata inspiratio

inſpiratio de myſterio evangelii, Gal. 1.12. *Non edoctus ſum,* &c. Poteſtas univerſalis, Act. 9.15. ubi appellatur *vas electum ad perferendum nomen Dei in conſpectum Gentium, & filiorum Iſrael.* Et paſſim appellatur, non hujus vel illius eccleſiæ *doctor*, ſed *Gentium*, Rom. 1. 5.

De Pauli apoſtolatu conſtat. Jam quæramus cur hoc in loco, & alibi paſſim, meminit hujus ſui officii. Primò, id facit ut pſeudapoſtolis os obſtrueret, qui inſuſurrabant vulgi auribus non fuiſſe illum unum ex apoſtolis; quia cum Chriſto in terris degente nullum habuit conſortium; quia non erat inter eos cùm Spiritus ſanctus in ſpecie linguarum ignearum ſedit ſuper unumquemque eorum. At his non obſtantibus ſe *apoſtolum* vocat & probat, quia erat à Chriſto immediatè vocatus & inſtructus, licèt non eodē tempore.

Secundò, ſibi vendicat *apoſtoli* titulum, ut ipſis fidelibus notam faceret doctrinæ ſuæ certitudinem. Eſt enim valde neceſſarium ut ſciatur unde manaverit illa doctrina quæ eccleſiis commendatur: Si ex ſenſu humano, non poteſt eſſe certa & infallibilis; at ſi à legatis ipſius Dei, & viris inſpiratis Spiritu Divino ad hoc opus prædicandi, tum poſſumus tutò illi fidem adjungere. *Omnis creata veritas defectibilis eſt, niſi quatenus per increatam rectificetur*, Aquinas, quæſt. diſp. de fide, art. 8.

Ultimò, nomen officii ſui apponit Paulus, ut ſeipſum excitet & exſuſcitet ad implendum opus apoſtoli. Vocando enim ſe *apoſtolum*, agnoſcit ſibi concreditum eſſe munus evangelizandi; & væ ſibi, ſi id non præſtiterit.

Jeſu Chriſti] Ornat apoſtolatum ſuum ab Authore.

Per voluntatem Dei] id eſt, Non humanâ ſolummodo Chriſti poteſtate, ſed Dei dono, ordinatione, approbatione. Quod hîc de Deo dicitur, non ſoli Patri, ſed Filio, & Spiritui ſancto eſt tribuendum: nam horum etiam voluntate & autoritate conſtituuntur apoſtoli. *Chriſtus dedit apoſtolos*, Epheſ. 4. 11. *Dixit Spiritus ſanctus, Segregate mihi Barnabam & Saulum*, Act. 13. 2. Neque poteſt ſeparata eorum eſſe voluntas, quorum una eſt eſſentia. Paulus igitur vocatus eſt & electus in apoſtolum, ſic volente, jubente, & ordinante ſacroſanctâ Trinitate. Hoc attulit Apoſtolus, ut Coloſſenſes, quibus erat ignotus de facie, intelligerent illum non temerè hæc ſcribere, aut immiſcere ſe negotiis illius eccleſiæ; ſed hoc facere pro munere & poteſtate apoſtolica, quibus omnium eccleſiarum cura incumbebat. Poterat itaque quamvis abſens, fideles erudire, ſeductores corripere, eccleſiæ illius ſtatū labantem ſuſtentare. Hæc enim omnia *per voluntatem Dei* illi erant mandata & impoſita. Hactenus de *Paulo*.

Et Timotheus frater] De Timotheo præclara extant testimonia in Scripturis. Natus est ex piis majoribus, ut constat Act. 16. & 2. Tim. 1. 5. Ipse etiam pius & fidelis, testante passim hoc nostro apostolo. Hunc *suum adjutorem* appellat, Rom. 16. 21. *filium charissimum & fidelem in Domino*, 1. Cor. 4. 17. *Scripturarum studiosissimum*, 2. Tim. 3. 15. & multis aliis ornat elogiis. Hic autem in loco *fratrem* appellat, vel propter consensum in religione & vera doctrina cum Paulo, vel eo communi respectu quo omnes Christiani se invicem fratres appellant, quòd præsumantur filii per adoptionem ejusdem Patris cœlestis.

Dub. Paulus fuit organum Spiritûs in tradenda doctrina hujus epistolæ; Cur Timotheum sibi associat?

Solut. Tres causæ afferuntur cur in titulo hujus epistolæ Timothei nomen suo conjunctum voluit. Primò, ut ostenderet se illis aliam doctrinam non prædicare, sed eam ipsam quam Timotheus approbat, qui apud illos celebris erat. Quamvis enim doctrina Pauli non eget aliquâ externâ approbatione; tamen multùm valet ad persuasionem consensus & concordia ministrorum in eadem doctrina. Secundò, ut commendatiorem redderet Timotheum illi ecclesiæ, dum ut æqualem sibi conjungit in hac subscriptione. Postremò quia fortasse Timotheus erat illius amanuensis in hac epistola describenda. Hactenus ὑπογραφὴν explicavimus. Jam doctrinas eliciamus.

Paulus se apostolum Christi, idque *per voluntatem Dei*, nominat: Quid hinc colligimus?

Doctr. 1. Quòd hisce scriptis paulinis æquè fides adhibenda sit, ac si ipse Christus, vel Deus de cœlo loqueretur. Apostolus enim est legatus Dei, amanuensis Spiritûs sancti. Apud fideles itaq; valent suâ autoritate, nec egent externo aliquo & humano testimonio, magis quàm ipse Christus eguerit. Si quis quærat, Unde scis hasce scripturas profectas esse à viris Divino lumine inspiratis, non ab impostoribus? respondeo, Hoc principium est ad reliqua omnia, Quod credere te oportet ut intelligas: fides autem hæc est donum Dei. Sic Augustinus, Confess. libr. 6. cap. 5. *Persuasisti mihi, ô Deus, non qui crederent libris tuis, sed qui non crederent, esse culpandos: nec audiendos esse, si qui fortè dicerent, Unde scis illos libros unius veri & veracissimi Dei Spiritu esse humano generi ministratos?*

Doctr. 2. Quòd utile & necessarium sit omnibus evangelii ministris subinde in mentem revocare, quod officium, quam stationem teneant in ecclesia; ut suæ vocationis perpetuò memores, conentur pro virili officio satisfacere. Qui enim semper sibi inculcat, Episcopus sum, Presbyter sum; is simul

is ſimul intelligat neceſſe eſt, non eſſe indulgendum otio aut genio, ſed gregi ſuo proſpiciendum. Turpe eſt ſi de verbi miniſtris dicatur, quod de Licinio ſcribit Tacitus, *Tanta torpedo invaſerat animum, ut ſi principem eum fuiſſe cæteri non meminiſſent, ipſe oblviſceretur.*

Hiſtor. 3.

Doctr. 3.

Quòd oporteat in dignitate eccleſiaſticâ conſtitutos, non modò adminiſtrare officium ſuum, ſed & officii ſui autoritatem atque exiſtimationem tueri contra contemptores præfractos & ſchiſmaticos. Sic enim Paulus, non arrogantiæ causâ, ſed ne in detrimentum eccleſiæ vileſceret illius autoritas, apoſtolicam dignitatem ſibi vendicat. Contemptus enim ipſius religionis ſemper ſequitur contemptum eorum qui præſunt Eccleſiæ & præſident religioni. Unde Paulus Timotheum monuit, ut ſe ſic gereret ut *nemo illius adoleſcentiam contemneret*, 1. Tim. 4. 12. Facile eſſet ex hiſcè doctrinis multa inferre quæ ad mores formandos ac corrigendos pertinent, ſed induſtriæ & prudentiæ veſtræ relinquantur. Duo tantùm adjiciam quæ ad ſolatium piorum plurimùm conducunt, ex eo, quòd ſe *apoſtolum* conſtitutum dicit *per voluntatem Dei.*

Solat. 1.

Hinc oritur, quòd Deus non poteſt non efficax eſſe, cùm ea media adhibentur ad hominum ſalutem quæ ipſe in eum finem ordinavit. Quamvis itaque prædicatio evangelii per homines infirmos, abjectos, peccatis contaminatos, videri poſſit medium ineptum ad procurationem ſalutis humanæ; tamen Deo ità ordinante & volente erit potentiſſimum: Nam *ſtultitia Dei ſapientior eſt quàm homines, & infirmitas Dei validior quàm homines*, 1. Cor. 1. 25. Non opus erit itaque, ut expectemus vel angelum è cœlis, vel extraordinarias viſiones & revelationes divinas: auſcultemus apoſtolicæ doctrinæ, & erit *potentia Dei ad ſalutem omni credenti.*

Solat. 2.

Indè manat, quòd hæc apoſtolorum ordinatio *per Dei voluntatem*, patefacit nobis mirum Dei amorem in genus humanum, ineffabile deſiderium ſalutis noſtræ. Nam quid aliud eſt apoſtolos mittere in mundum, quàm legatos mittere qui orent & ambiant homines ut reconcilientur Deo, ut ſalutem oblatam amplectantur? Hinc Paulus hoc opus apoſtolicum vocat διακονίαν τῆς καταλλαγῆς: & ait, *Legatione fungimur in nomine Chriſti, velut Deo vos precante per nos: oramus Chriſti nomine, reconciliamini Deo*, 2. Cor. 5. 20. En Dei bonitatem & φιλανθρωπίας, eamq; ſpontaneam non *provocatitiam*, ut Tertullianus loquitur.

Jam ultimo in loco non abs re erit, de apoſtolica dignitate quam papa ſibi vendicat, inquirere. Nam paſſim ſedem Apoſtolicam, benedictiones Apoſtolicas, anathemata Apoſtolica jactitat; nihil denique non

crepat Apostolicum. Ex illis itaque quæ antea explicata sunt de apostoli natura, quæstio hæc nascitur. An papa Romanus habeat dignitatem & autoritatem apostolicam, necne.

Bellarminus, De pontif. Rom. lib. 1. cap. 9. asserit, Apostolicam autoritatem in solo Petri successore permansisse: quia Petro data est summa & universalis potestas, tanquam ordinario pastori, cui succederetur; aliis verò apostolis, tanquam delegatis, quibus non succederetur. Solus itaque papa Romanus est *apostolicus* pontifex, & sedes ejus *apostolica* simpliciter, & munus ejus *apostolatus*.

Sed contrà; Apostoli natura flagitat, ut quis immediatè à Deo vocetur ad illud munus, ut etiam immediatè instruatur in veritate evangelica per infallibilem inspirationem Spiritûs sancti: at ne ipsi quidem Pontificii audent hæc papæ suo arrogare. Non à Deo immediatè vocatur, sed à Cardinalibus eligitur, idque sæpissime ambitu & pessimâ fraude intervenientibus. Scientiam sacrarum literarum acquisitam studio & industriâ habet (si quam habet) non infusam ut apostolus. Vocent itaque illum *apostolum* licet; nos tamen concludemus cum Tertulliano, *Cui natura nomini subjecta negatur, nomine illuditur.*

Adverf. Marc, lib. 1.

Secundò, Apostolus tenetur ad prædicationem evangelii (*Va mihi si non evangelizavero*) idque non in una aliqua certa ecclesia, sed passim: at pontifices Romani non putant se obligatos ad munus prædicandi per totum orbem, neque illud omnino exercent: ergò aut mentiuntur cùm se apostolos vocant; aut improbè faciunt, qui non id agunt quod est apostolicæ functionis proprium.

At fortasse dicetur, Suâ autoritate emittunt prædicatores, & novas ecclesias colligunt apud Indias, & in remotissimis orbis partibus; & hoc est propriè autoritatis apostolicæ.

Respondeo, Nihil minus apostolicum est, quàm otiosè domi desidere & alios extrudere ad laborandum: Habebant apostoli inferiores ministros sibi subditos quorum operâ utebantur, sed ipsi interim non omittebant prædicationem evangelii. Cùm itaque apostolica operatio non competit papæ, neque natura apostolica: *Δι᾽ ὧν γὰρ ἐνεργεῖ ἕκαστον, τὴν οἰκείαν φύσιν κέκτηται.* His adde, quòd nec habet miraculorum edendorum potestatem, neque collationem sancti Spiritûs; at hæc conveniebant illis omnibus qui à Christo apostolicam autoritatem acceperunt. Hisce claris rationibus cùm urgentur Pontificii, vacillare coguntur, & suo papæ apostolicam autoritatem dimidiatam & detruncatam tribuere. Sic Bellarminus, lib. 2. De Rom. pont. cap. 12. dicit, in *apostolatu* tria contineri: Primum, ut sit immediatè à Deo vocatus & doctus; & hoc fatetur apostolum

suum

suum Romanensem non habere: Secundum, ut ecclesias constituat in iis locis ubi nunquam fuerunt: Tertium, ut habeat summam potestatem in omnes ecclesias, & sit ordinarius pastor totius ecclesiæ: atque dicit hæc duo apostolatûs insignia competere Romano pontifici. Sed Cajetanus, in tract. 3. de Rom. pont. institutione, fatetur, *Si formaliter & exactè loquendum sit, Petrum nullum habuisse successorem in apostolatu magis quàm reliquos apostolos: sed præter suum apostolatum fuisse ordinarium pastorem totius mundi; & in hoc officio regendi ecclesiam catholicam papam illi succedere, atque eatenus sedem illius vocari Apostolicam.*

Sed neque hoc concedendum est Pontificiis. Primò, quia Deus non præficit ecclesiæ catholicæ aliquem universalem episcopum autoritate apostolicâ munitum, qui possit errare, & subditos sibi in errores trahere. Hoc argumento Gregorius Joannis Constantinopolitani superbiam retudit: *Universalis*, inquit, *ecclesia corruit, quando is qui appellatur universalis cadit.* At constat inter ipsos Pontificios, papam posse fieri hæreticum, & esse in hoc casu deponendum, Distinct. 40. can. *Si papa.*

Epist. lib. 4. cap. 76.

Secundò, non est pastor universalis ecclesiæ qui virtute ordinationis suæ certæ sedi alligatur: sed Romanus pontifex, ut quivis alius, alligatur sedi & ecclesiæ suæ Romanæ; vel si habeat aliquam prærogativam latiorem, jure humano illam habet non Divino: Non est autem hominum, sed Dei solius tribuere autoritatem apostolicam. Sic Cyprianus; *Nemo nostrûm se episcopum episcoporum constituit. Quilibet habet potestatis suæ liberum arbitrium.* Deinde subjungit, *Non esse minorem autoritatem in Africa constitutorum, quàm Romanorum episcoporum.* Si Cyprianum non audient, at synodum Nicenam non rejicient, quæ istum œcumenicum episcopum intra suos limites coërcuit, Can. 6.

Ultimò, universalis & apostolicus episcopus potest ubique pro suo jure episcopos & pastores ordinare: at si papa extra suam provinciam episcopum ordinaret, non esset illa legitima ordinatio; sic enim habetur in synodo suprà dicta. Illud est omnino manifestum, quòd si quis absque metropolitani sententia factus sit episcopus, eum synodus definivit non esse episcopum. Ridiculè huic argumento occurrit Cajetanus, dicendo, *Aliud esse loqui de autoritate, & aliud de executione*: Papam habere autoritatem ordinandi in provinciis aliorum episcoporum; sed morem obtinuisse ut non exequeretur hanc autoritatem. Si jure hanc autoritatem haberet, non posset consuetudine ità aboleri, ut non esset episcopus legitimè ordinatus quem ille ordinaret absque consensu metropolitani: Nam *consuetudo non præscribit,*

Hostiens.

8 *scribit, ubi per jus expressum reprobatur.* Non negamus prærogativas concessas fuisse Romanæ ecclesiæ, & episcopoRomano apud antiquos: sed non eo respectu, quòd jure Divino esset ordinarius pastor totius ecclesiæ apostolicâ autoritate munitus; sed ob gravitatem, constantiam, & eximiam doctrinam eorum qui primis temporibus illi ecclesiæ præfuerunt; ob urbis Romanæ dignitatem, quæ erat caput imperii; deniq; ex aliarum ecclesiarum *favorabili concessione*, ut loquitur Gerson. Jam pauca adversariorum argumenta ventilemus.

Argum. 1. Bellarm. lib. 2. De Rom. pont. cap. 12. Petrus habuit sibi commissum regimen totius ecclesiæ: at in hac, monarcha debet aliquis succedere jure Divino: at hic successor non potest esse alius quàm papa.

Respons. Respondeo, nihil solidi esse in hac argumentatione. Primò, quod attinet ad Petrum, cui dicunt commissum esse regimen totius ecclesiæ, cùm illi soli dictum fuit, *Pasce oves meas:* (Ioan. 21. 17.) fateor, Petro, ut apostolo, fuisse datam potestatem ubivis pascendi gregem Christi; sed hoc illi commune fuit cum reliquis apostolis, quibus etiam dictum est, *Ite, docete omnes gentes.* (Matt. 28. 19.) Secundò, negamus in hac apostolica potestate vel Petro vel ulli apostolorum dari successores. Apostolis enim non novi apostoli, sed episcopi successerunt. Tertiò, si concedamus Petro successorem in apostolica potestate, is non erit pontifex Romanus jure Divino; quia nullum jus Divinum appropriavit Petro sedem Romanam. Unde ipse Cusanus fateri non dubitat, quòd *si Trevirensis episcopus eligeretur pro capite ecclesia, ille magis propriè esset successor Petri, quàm Romanus episcopus.*

Argum. 2. Ecclesia est unum corpus, & habet unum caput in terris præter Christum: aliud autem caput in terris præter papam à nemine assignatur; ergo ille est caput & monarcha totius ecclesiæ. Habere autem caput in terris probat ex illis verbis, 1. Cor. 12. 21. *Non potest caput dicere pedibus, Non estis mihi necessarii:* at Christus potest hoc dicere: ergò est caput in terris aliud à Christo.

Respons. Quamvis ecclesia sit unum corpus, & militet hîc in terris, nulla tamen necessitas cogit, ut fateamur caput aliquod terrenum totius ecclesiæ, quia Christus qui ascendit in cœlos, est etiam in terris per Spiritum, & vivificat & regit totam ecclesiam; particulares autem ecclesias instituit ac gubernat per particulares præsules & ministros. Quod autem objicit ex Apostolo, futile est & puerile. Non enim per *caput* & *pedes* intelligit papam & ecclesiam: sed per *caput*, quemvis hominem in ecclesia excellentibus donis ornatum; per *pedes*, quemvis humilem & abjectum. Hoc facilè constabit, si loci scopum perpendamus. Non enim monet Petrum

Petrum ne ecclesiæ insultet; sed monet eos qui eminebant donis spiritualibus inter Corinthios, ne inferiores contemnerent, ut exponit Chrysostomus, Ambrosius, Aquinas.

Argum. 3. Non optimè gubernaretur ecclesia, nisi ab uno spirituali monarcha gubernaretur: at Christus reliquit ecclesiam optimo modo institutam & gubernatam; ergò ab uno.

Respons. Solus Christus est spiritualis Monarcha totius ecclesiæ: monarcham autem terrenum instituere, à cujus arbitrio tota ecclesia penderet, esset pessima ratio gubernandi ecclesiam; quia nemo mortalium potest vel mediocriter fungi illo officio. Quomodo enim Indorum aut Æthiopum ecclesias curabit papa sedens in Vaticano? Sed iste monarcha, non curam ecclesiarum sed imperium affectat.

Argum. 4. Ecclesia semper crescit, & crescere debet, donec in toto mundo prædicatum sit evangelium: Non autem potest hoc fieri, nisi sit unus summus præsul, cui incumbat apostolica cura & solicitudo totius ecclesiæ conservandæ & propagandæ: nam nemo debet prædicare, nisi mittatur; nullus episcopus particularis potest mittere extra suam provinciam.

Respons. Mittere prædicatores ad gentes infideles, non est jam opus apostolicæ potestatis, sed Christianæ charitatis. Quivis itaque episcopus vicinus genti alicui infideli, potest ex officio charitatis, vel per se, vel per alios illis evangeliū prædicare: quòd si fidem Christianam amplexi fuerint quid impedit quò minùs episcopos & ministros, ab alio quovis episcopo legitimè ordinatos, possit illis petentibus præficere? Non est itaque opus novo aliquo apostolo ad propagandam ecclesiam.

Concludimus itaque, Cùm papa Romanus nec sit immediatè vocatus à Christo, nec imbutus scientiâ evangelicâ immediato & extraordinario afflatu Spiritûs sancti, nec præditus universali potestate in totam ecclesiam, illum nullâ ratione dici posse *apostolum*, aut *episcopum apostolicum*.

Vers. 2. *Iis qui sunt Colossis, sanctis & fidelibus fratribus in Christo Iesu.*

HIsce verbis continetur secunda pars tituli, quā appellamus ἐπιγραφήν, in qua explicat & locum ubi habitant, & titulos eorum ad quos mittitur epistola. Dicitur autem *superscriptio* vel *inscriptio* à nostro more, qui solemus hasce circumstantias tergo literarum nostrarum inscribere, ut antea monuimus.

Personæ igitur salutatæ trifariam describuntur: 1. A loco in quo habitant: 2. A tribus eximiis attributis, *sanctitate, fide, fraternitate*: 3. Ab Autore horum omnium, scilicet *Christo Iesu*; sunt enim *In Christo* sancti,

 sancti, *in Christo fideles*, *in Christo* etiam *fratres*.

De Colossis dictum est antea in præfatione, neque opus est ut plura adjungamus. Hoc tantùm obiter notabimus, Quod quamvis ecclesia catholica nunquam potest funditus interire, tamen quævis ecclesia particularis potest à vera religione excidere. Hoc accidit hisce Colossensibus; hoc omnibus ecclesiis quas suis epistolis Paulus honoravit: eas enim aut Mahumetica perfidia delevit, aut superstitio fœda inquinavit. Inanis est igitur omnis jactantia de locali successione, nisi doctrinæ veræ successio simul comprobetur. *Non sunt sanctorum filii qui tenent loca sanctorum, sed qui exercent opera eorum*, inquit Hieronymus. In eodem subjecto succedit morbus sanitati, tenebræ lumini: sic in eodem loco succedere potest superstitio religioni, perfidia fidei. Sed de loco satis.

Sanctis] Id est, lavacro baptismi sanctificatis. Unde Apostolus, 1. Cor. 6. 11. *Abluti estis, sanctificati estis.* Cùm autem Apostolus omnes baptizatos *sanctos* appellat, loquitur secundùm regulam charitatis, quæ præscribit, De quolibet esse præsumendum bonum, nisi constet contrarium. Atque optimâ ratione baptizati dicuntur *sancti*. Nam sanctitas duo importat: Primò, munditiem ab impuritate: unde Isidorus scribit, *Sanctum dici quasi sanguine tinctum, eò quòd antiquitus qui purificari volebant, sanguine hostiæ tingebantur.* Secundò, denotat specialem applicationem ad cultum Divinum: unde non solùm homines, sed templa & vasa *sancta* dicimus, quia seponuntur ad usus sacros in cultu Dei. Utroque hoc respectu Christianus baptizatus rectè appellatur *sanctus*.

Nam primò, mundatur à corruptione originali, & reatu omnium peccatorum in baptismo. Unde *lavacrum regenerationis* dicitur, Tit. 3. 5. Et Act. 2. 38. *Baptizetur unusquisque vestrûm in remissionem peccatorum.* Hinc illud Nazianzeni, *Aqua visibiliter purgat corpus; Spiritus concomitanter, & invisibiliter purgat animam.* Hinc etiam antiqua illa consuetudo induendi baptizatos stolis albis: quo ritu significabant munditiem animorum, acquisitam virtute sacrosancti baptismi, ut hoc versiculo expressit Lactantius,

Fulgentes animas vestis quoque candida signat.

Neque hæc munditia sita est in sola ablutione peccatorum, sed in connexa infusione gratiarum spiritualium: quâ de re eleganter scripsit Parisiensis, *Quemadmodum*, inquit, *thesaurarius regius sigillum regium ostendenti dat dona ab ipso rege promissa: sic dispensator spiritualium charismatum Spiritus sanctus dat gratias spirituales illis quos sigillum baptismalis sanctificationis portantes viderit.* Hoc Petrus promittit baptizatis,

zatis, Act. 2. 38. *Baptizetur unuſquiſque veſtrûm in nomen Christi, & accipietis donum Spiritûs ſancti.* Atque hæc prima ratio cur baptizatos appellet *ſanctos*.

Secundò, dicuntur *ſancti*, quia ſunt in baptiſmo ſpeciali quadam ratione conſecrati ad cultum Divinum. In baptiſmo enim fœdus initur cum Deo: Is nos in tutelam recipit; nos illum pro Domino agnoſcimus, atque aliis dominis renuntiamus, mundo ſcilicet, carni, & diabolo. Sumus itaque quaſi vaſa quædam ſacra, ſepoſita à profanis uſibus ad ſacrum Dei cultum. Hoc reſpectu Nazianzenus appellat baptiſmum *pactum vitæ purioris cum Deo*; & Petrus, *ſtipulationem bonæ conſcientiæ apud Deum.*

Ex conſideratione hujus attributi multa corollaria deduci poſſent; nos tria deducemus.

Coroll. 1. Primò, in eo quod non unum aut alterum eximium virum, ſed Coloſſenſes promiſcuè *ſanctos* appellat quotquot Christum in baptiſmo induerunt, hinc nos docemur, & cogitandum & loquendum eſſe benè de omnibus qui profitentur religionem, niſi factis claris & manifeſtis ſeſe prodant impios & hypocritas. Semper enim apoſtoli, cùm deſcenditur ad particulares homines vel eccleſias, præſumunt omnem Christianum electum eſſe, ſanctificatum eſſe, juſtificatum eſſe, & fore glorificatum, donec ipſe ſeſe probaverit eſſe improbum vel apoſtatam. Sic Paulus ſcribens ad Corinthios, indiſcriminatim de illis affirmat, *Abluti eſtis, ſanctificati eſtis, juſtificati eſtis*, &c. 1. Cor. 6. 11. Nam ut in illis quæ ſpectant ad fidem, loquendum, & ſentiendum eſt juxta Scripturam, quæ eſt regula certa & infallibilis: ita in aliis quæ ſpectant ad charitatem, ſufficit ſentire & loqui ſecundùm probabilitatem ſignorum: quæ regula poteſt fallere; ſed nullo aut vitio aut periculo illius qui meliùs de altero ſentiebat quàm is revera merebatur, ſed iſtius potiùs hypocritæ, qui alius erat atque multò pejor quàm apparebat aut videbatur.

Coroll. 2. Secundò, in eo quòd *ſancti* vocamur quotquot fuimus baptizati, monemur officii noſtri, quod eſt *ſervire Deo in ſanctitate ac juſtitiâ omnibus diebus vitæ noſtræ.* Nam ſi vita ſanctorum nobis deerit, appellatio ſanctorum nihil proderit. *Communio nominum non præjudicat conditionibus rerum*, inquit Tertullianus. (Advers. Marcionem.) Quamvis itaque hypocritæ cenſeantur eodem nomine cum veris ſanctis, tamen non iiſdem præmiis remunerabuntur ab illo qui corda ſcrutatur.

Coroll. 3. Ultimò, in eo quòd *ſancti* appellamur quia in baptiſmo conſecramur Divino cultui, manifeſto deducitur, omnem Christianum qui diabolo aut carni aut mundo inſervit, eſſe ſacrilegum: vaſa enim Deo conſecrata,

secrata, id est, carnem ac mentem suam, ad profanos, imò diabolicos usus transfert. Rectè dixit Orator, ***Communi jure gentium sancitum est, ut ne mortales, quod deorum immortalium cultui consecratum est, usucapere possint.*** At quantò indignius & tetrius, ut ipse diabolus usucapiat Christianum, Deo sanctum & in baptismo dedicatum? Hæc de primo attributo.

Fidelibus] Hoc est secundum attributum quo ornat Colossenses. Aliqui volunt hoc nomen esse ἐπεξήγησιν prioris, quasi dixisset Apostolus, Nos ex lege charitatis omnes Christianos sanctos judicamus; at illi soli coram Deo sancti habentur qui sunt verè *fideles*. Nam *Deus fide corda hominum purificat*, Act. 15.9. Quamvis enim sacramenta non sunt tantùm repræsentativa signa, sed etjam exhibitiva; gratiam tamen à Deo oblatam infidelitas respuit & repellit. Hinc illud celeberrimum Augustini dictum, *Unde tanta virtus aqua, ut tangat corpus & cor abluat, nisi faciente verbo, non quia dicitur, sed quia creditur?* Et Tertullianus illos perstringit, qui impios & incredulos putant participes fieri gratiæ in sacramentis oblatæ: *Quidam*, inquit, *sic opinantur, quasi Deus necesse habeat præstare etiam indignis quod spopondit, & liberalitatem ejus faciunt servitutem. Sed Deus thesauro suo prævidet, nec sinit obrepere indignos.*

Observ.

Alii per *fideles* intelligunt, in fide recepta perseverantes. Nam verisimile est, aliquos à doctrina evangelica fuisse abductos per illos qui loco evangelii philosophicas speculationes & Judaicas cæremonias obtrudebant. Hoc itaque vocabulo & laudat eos qui constanter permanebant in vera doctrina fidei, & eos obliquè perstringit, & quasi indignos salutatione suâ ostendit, qui novos illos magistros sequuti, à fide evangelii ad errores & superstitiones deflexerunt. Initiatum igitur esse Christianæ professioni per baptismum, nihil prodest, nisi fideliter in eadem permaneatur. *Fides non accepta sed custodita vivificat*, Cyprianus, Epist. lib. 1. epist. 5.

Observ.

Fratribus] Colossenses, atque adeò omnes verè Christiani & fideles, *fratres* dicuntur multas ob causas. Primò propter professionem unius religionis, & cultum unius & ejusdem Dei. Nam Scriptura *fratres* appellat, qui profitentur eandem religionem. Sic Deut. 17.20. *Ne elevetur cor regis super fratres suos.* & Matth. 23. 8. *Nolite vocari Rabbi: unus est enim Magister vester; omnes autem vos fratres estis.* Secundò, fideles & pii dicuntur *fratres* propter fraternum affectum & amorem qui viget semper inter eos. Hanc fraternam charitatem passim inculcant apostoli: Rom. 12.10. *Fraternâ charitate estote alii ad alios amandos propensi.* Hunc fraternum amorem

Tertul-

Tertullianus appellat *Christiani nominis thesaurum* : verus enim amor peculium est Christianorum. Tertiò, *fratres* appellamur propter unum & eundem Patrem, scilicet Deum. Omnes enim pii sunt per regenerationem & adoptionem filii ipsius Dei, & proinde fratres inter se. *Dedit iis dignitatem, ut si ii Dei fierent*, Joan. 1. 12. Ultimò, *fratres* dicimur, quia omnes inserimur in idem corpus Christi mysticum, & vivificamur uno & eodem Spiritu. Quemadmodum igitur carnali modo fratres sunt, qui ab iisdem parentibus naturalem vitam & originem traxerunt; sic spirituali modo fratres sunt, qui spiritualem vitam & originem ab iisdem principiis deducunt.

Observ. Hinc docemur, quanta debeat esse Christianorum concordia; quàm longè abesse debeant ab odio & invidia; quantum nefas sit gaudere alterius malo aut dedecore; & infinita hujus generis: Nam *inter fratres communis esse debet metus, gaudium, dolor. De alterius ruina attolli, & prostrato superscendere haud oportet.* (Tertull. De pœnit.)

In Christo Jesu] Ornavit Colossenses præclaris titulis, *sanctitatis, fidelitatis, fraternitatis:* Jam ostendit unde hæc tam præclara dona nacti sint, scilicet à *Jesu Christo* illorum omnium Autore.

Primò, quod attinet ad sanctitatem nostram; rectè dicimur *sancti in Christo Jesu*, quia non nisi per Christi Spiritum, & virtute sanguinis ejus, mundamur à peccatis, & sanctificamur in sacramento baptismi. *Aqua exhibet forinsecus sacramentum gratiæ, at Spiritus operatur intrinsecus beneficium gratiæ*, August. Epist. 25. & in Psal. 86. *Custodi animam meam quoniam sanctus sum. Si dixeris te sanctum esse ex te, superbus es: Rursus fidelis in Christo, & membrum Christi, si te non dixeris esse sanctum, ingratus es. ——Dic Deo tuo, Sanctus sum, quia sanctificâsti me.* Ad hæc, dicimur *sancti in Christo*, quia non modò efficit sanctitatem nostram, sed per gratuitam imputationem communicat nobis suam justitiam & perfectam sanctitatem, Phil. 3. 9.

Secundò, dicimur etiam *fideles in Christo Jesu*; tum quia vera fides Christum Jesum respicit, eumque agnoscit unicum Mediatorem & Servatorem humani generis; tum quia ut sanctitatis nostræ sic etiam fidei Christus operator est per Spiritum suum.

Ultimò, quod attinet ad fraternitatem nostram; sumus etiam *fratres in Christo Jesu*. Sive enim *fratres* appellemur propter consensum in fide & religione, Christus est unicus Doctor fidei & religionis christianæ; sive propter affectum fraternum, Christus diffudit hanc charitatem in cordibus nostris; sive propter communem nostrorum omnium Parentem Deum, per Christum

& in Christo adoptamur in filios Dei: sive denique propter insitionem in unum corpus mysticum, Christus est caput hujus corporis.

Doctr. Hinc discimus, nullam esse sanctitatem aut fidem aut fraternitatem alicujus momenti ad salutem, nisi fundetur in Christo. Habent enim Judæi, Mahumetani, hæretici, suam quandam sanctitatem, suam fidem, suam etiam fraternitatem: sed hæc omnia habent extra Christum. Judæus vult *sanctificari*; sed ritibus Mosaicis, non sanguine Christi: Mahumetanus vult censeri *fidelis*; sed non in Christo, sed nequissimo impostore Mahumete: Papista vult *frater* esse; sed Franciscanus, Dominicanus, & quidvis potiùs quàm Christianus: quod nomen apud illos sordet præ istis novis fraternitatibus. Atque hæc de ἐπιγραφῇ.

Gratia sit vobis & pax à Deo Patre nostro, & Domino Jesu Christo] Hisce in verbis continetur tertia pars tituli, quam appellamus ἀσπασμὸν. In quo duo notanda: Bona quæ Apostolus optat Colossensibus; ea sunt *gratia* & *pax*: Autores horum bonorum; *Deus Pater*, & *Christus*.

Gratia sit] Inprimis hoc in genere observandum, Apostolos immutâsse, vel potiùs amplificâsse veterem salutationem Hebræorum. Illorum enim usitata salutatio erat, *Pax tibi*: At post patefactum redemptionis humanæ mysterium, in quo fontem gratiæ Deus aperuit humano generi, *gratiam* etiam adjungebant. Et hæc duo bona optimâ ratione conjunguntur. Nam *gratia* est bonum initiale; *pax* est bonum finale: qui igitur hæc duo bona alicui optat, omnia etiam media bona includit. Sed hæc separatim consideremus.

Gratia vocabulum tria denotat: Primò, Gratuitum actum Divinæ voluntatis acceptantis hominem in Christo, & peccata misericorditer condonantis. Hæc est primaria hujus vocabuli significatio, quam ubique urget Apostolus. *Gratiâ estis servati*, Eph. 2. 5. *Justificati gratis ipsius gratiâ*, Rom. 3. 24. Hic amor Dei gratuitus est primum donum, in quo omnia alia dona dantur. Hanc gratiam acceptationis Aquinas agnoscit, Quæst. disp. de grat. art. 1. Secundò, sub hoc vocabulo *gratia* complectitur Apostolus omnia habitualia dona quæ Deus infundit ad animam sanctificandam. Sic fides, charitas, atque omnes virtutes & dona salutaria dicuntur *gratiæ*. Hunc sensum habent verba Apostoli, Ephes. 4. 7. *Unicuique data est gratia juxta mensuram donationis Christi*. Hanc gratiam inhærentem penè solùm agnoscunt Pontificii; & illam interim acceptantem, quæ est hujus fons & scaturigo, nimis negligunt. Ultimò, *gratia* denotat actuale auxilium Dei, quo renati, post acceptam habitualem gratiam, corroborantur ad exercenda bona opera, & ad perseverandum in fide & pietate. Nam

Nam homini per gratiam renovato & ſanctificato, neceſſarium eſt tamen quotidianum Dei adjutorium ad ſingulos actus. Cùm itaque Apoſtolus *gratiam* optat Coloſſenſibus, optat illis gratuitum Dei favorem, habitualia dona ſanctificationis, & perpetuum actuale auxilium Dei. Neceſſaria eſt horum omnium connexio: Gratia inhærens non datur, niſi præceſſerit gratia acceptationis; neque data valet ad producendos fructus, niſi etiam ſubſequatur, & per ſingulos actus comitetur actuale auxilium Dei.

Et pax] Hoc vocabulo Hebræi utebantur ut nos *ſalutis* ſeu *lætitiæ*: ſignificat autem proſperum rerum ſtatum, & ad voluntatem fluentem, nullis calamitatibus, vel publicis vel privatis, notabilẽ. Sic Gen. 43. 27. *Eſtne pax patri veſtro?* Tremellius, *Proſperene?* Et Pſal. 122. 6. *Rogate quæ ſunt ad pacem Jeruſalem.* Sed apud apoſtolos latiùs patet, & ſpiritualem lætitiam atq; proſperitatẽ præcipuè complectitur. Sub hoc itaque *pacis* vocabulo optat illis inprimis pacem internam, ſeu pacem conſcientiæ, quæ oritur ex gratia Dei nos acceptante propter Chriſtũ: Unde Chriſtus, Joan. 14. 27. *Pacem meam do vobis.* & Apoſtolus. Rom. 5. 1. *Juſtificati fide pacem habemus.* Hæc eſt illa pax quæ *ſuperat omnem intellectum*, & cor pii hominis quaſi præſidio quodam militari munit & cuſtodit, φρουρήσει τὰς καρδίας ὑμῶν, Phil. 4. 7.

Secundò (ut vult Hieronymus) optat illis pacem fraternam: ſic enim ille in hunc locum, *Pacem rumpentes gratiam excludunt.* Eſt autem & hæc pax magnum & optabile bonum, & paſſim celebratur ab apoſtolis, atque ſingulare Dei donum agnoſcitur: unde dicitur *Deus pacis, non diſſenſionis*, 1. Cor. 14. 33. & alibi, *Deus pacis & dilectionis*, 2. Cor. 13. 11. Schiſmatis ſemina ſparſa erant, ergò opus pace.

Ultimò, optat etiam & illam externam pacem, ſcilicet bonum ſtatum eccleſiæ Coloſſenſis, & omnium privatorum in ea, ſed eatenus tamen, quatenus non adverſatur bono illorum ſpirituali: aliquando enim conducit magis ad ſalutem fidelium ut affligantur, quàm ut pace & tranquillitate externâ fruantur. Hæc ſumma eſt voti Apoſtolici: Unde multa colligi poſſunt digna obſervatione.

Ab ipſo ordine tria docemur.

Doctr. 1. In eo quòd *gratiam* præponit *paci*, docet hoc eſſe inprimis optandum, ut Deum habeamus propitium. Si is ſit infenſus, etiam beneficia in maledictionem vertentur.

Doctr. 2. Docet inſuper veram pacem non contingere, niſi illis ſolis qui ſunt in gratia apud Deum. *Nulla pax impio*, id eſt, homini non reconciliato per Chriſtum.

Doctr. 3. Ultimò, ab ipſo ordine quo collocantur hæc beneficia, oſtendit omnia bona quæ piis obveniunt, eſſe

quaſi

16 quasi rivulos deductos ab hoc fonte gratiæ Divinæ.

Ex ipso optato.

Doctr. 4. Commonstrat suo exemplo Paulus officium cujuscunque ministri evangelici; quod est, non modò prædicare gratiam & pacem populo suo, sed ex intimis visceribus easdem precari & exposcere à Deo assiduâ oratione: Neutrum per se sufficit.

Doctr. 5. Taxat stultitiam hujus mundi, in quo penè omnes valetudinem, divitias, honores optant sibi ac suis; at gratiam, pacem, ac reliqua spiritualia bona nec curant nec cogitant. Sed Christus nos jubet *primo in loco quærere regnum Dei.* Matth. 6. 33.

Doctr. 6. Solatur pios & fideles, dum ostendit illis semper adesse gratiam Dei & pacem Dei, præ quibus bonis σκύβαλα sunt quæcunque improbis contingunt. *Tranquillus Deus tranquillat omnia; & quietum aspicere, quiescere est,* Bernardus in Cant. 23. Atque hæc de bonis optatis. Jam de autoribus illorum dicendum; quos Apostolus designat hisce verbis sequentibus.

A Deo Patre nostro, & Domino Jesu Christo] In quibus ostendit & fontem, & canalem omnis gratiæ; ac utrumq; describit à relatione ad nos.

Deo Patre nostro] Fons gratiæ est ipse *Deus.* Si enim per *gratiam* intelligimus gratuitum Dei amorem erga nos, fluit hic amor immediatè à voluntate Divina, non provocatur à bono humano. Unde dicit Deus, Jer. 31. vers. 3. *Dilectione æternâ dilexi te, idcirco extendi erga te benignitatem meam.* Et divinissimè Bernardus, *Amat & Deus: non aliunde hoc habet, sed ipse est unde amat; & ideo vehementiùs amat, quia non amorem tam habet, quàm hoc est ipse.* (In Cant. serm. 59.) Dei amor non invenit sed facit amore dignos. Si habitualia dona sanctitatis per *gratiam* intelligimus, clarum est hæc omnia à solo Deo ad animas nostras dimanare: *Omne donum,* &c. Jac. 1. 17. Quod multis rationibus ostendunt Scholastici; Nihil scilicet posse esse causam operantem physicè in productione gratiæ, præter solum Deum. 1. Infusio sive productio gratiæ accedit ad rationem creationis; in quantum nec habet causam ullam in subjecto, nec materiam è cujus potentia per agens naturale educi possit: est itaque solius Dei, gratiam infundere & imprimere, qui ex nihilo fecit omnia. *Gratiam & gloriam dabit Dominus,* Psa. 84. 12. 2. Gratia oritur ex supernaturali participatione Dei: at solius Divinæ bonitatis opus est, communicare seipsum creaturæ hâc gratuitâ communicatione. 3. Gratia non imprimitur animæ, nisi per eam causam quę potest operari immediatè in ipsa anima: at solius Dei privilegium est, posse illabi in animam humanam, eamque mutare & flectere internâ operatione: Ergò Deus est fons gratiæ. Unde convincitur error Thomæ, Bellarmini, & aliorum omnium (Obser.) qui

qui Thomam ſequuntur, & externis ſacramentis phyſicam cauſationem gratiæ tribuunt.

Patre noſtro] Deus, ut Deus, ut Creator, vult bonum omni ſuæ creaturæ, ſed non omne bonum. Bona enim naturæ vult communicare, non modò improbis, ſed ipſis brutis animalibus; quia hæc tribuit ut Autor naturæ: ſed bona gratiæ ſalutiferæ ſolis filiis communicat; quia hæc largitur ut *Pater miſericordiæ*. Atq; ob hanc cauſam addidit Apoſtolus, *Patre noſtro*. Hanc ob cauſam Servator, cùm orandi formulam præſcripſit, docuit nos *Patrem noſtrum* invocare; quia nulla ſpes eſt impetrandi bona gratiæ niſi adoptemur in filios. Atque ab hac Dei paternitate concludit, quodcunque bonum neceſſarium piis à Deo fore præbendum; *Quantò magis Pater veſter qui eſt in cœlis dabit bona petentibus ab ipſo?* Matth. 7. 11. Hæc de fonte gratiæ, ſcilicet *Deo*.

Et Domino Ieſu Chriſto] Canalem gratiæ oſtendit Apoſtolus, *Ieſum* ſcilicet *Chriſtum*, Mediatorem Dei & hominum. Ipſe Deus Pater eſt fons gratiæ; ſed ad homines vult illam derivari per & propter Filium ſuum: Nam ut per primum Adamum derivatur peccatum in carnaliter ab eo generatos; ſic per ſecundum Adamum, ſcilicet *Chriſtum*, derivatur gratia in ſpiritualiter regeneratos. *Chriſtus* igitur gratiam ad ſuos derivare dicitur, vel efficaciâ operationis, vel beneficio interceſſionis, vel merito paſſionis. Ut eſt Caput eccleſiæ, proprium eſt illius munus efficaciter vivificare membra ſua, & gratiam, id eſt, vitam ac motum ſpiritualem illis communicare. Ut eſt Sacerdos, orat & interpellat pro hac gratia. Ut ſe exhibuit hoſtiam Deo gratam, meritoriè acquiſivit eccleſiæ favorem & gratiam Dei. Hinc fit quòd in ſacra Scriptura omnis gratia & ſpiritualis benedictio nobis perhibetur in *Chriſto* donata: Epheſ. 1. 3. 4. &c. Epheſ. 4. 16. Joan. 1. 16.

Domino] Chriſtus depingitur à relatione quam habet ad nos: eſt enim *Dominus* noſter, atque adeò omnium creaturarum. Atque hæc *dominatio* non ſoli Divinæ naturæ Chriſti, ſed & aſſumptæ naturæ convenit: Huic enim Deus Pater *omnia ſubjecta* eſſe voluit; & *Sedere fecit eum ſupra omnes poteſtates*, Epheſ. 1. 20. 21. & Heb. 2. 8. *Omnia ſubjecit ei*. Eſt autem piorum *Dominus*, non modò jure filiationis, ſed etiam jure redemptionis & liberationis. Videtis unde gratia ad nos veniat, *A Deo Patre noſtro per Chriſtum Dominum noſtrum*.

Objec. 1. Qui ſunt à Deo averſi per contumaciam in peccatis, ſunt gratiæ vivificæ expertes; &, ſi de vita ſpirituali loquimur, ſunt cadavera, non homines. Nam ut is qui ſe avertit à ſole, ſeipſum privat lumine & calore; ſic qui ſe avertit à Deo per peccata, ſe-

ipsum, privat salutiferæ gratiæ influentiâ. Nam *Gratia à Deo*.

Observ. 2. Qui non sunt adoptivi filii, non possunt confidenter ullam gratiam à Deo vel petere vel expectare. Ut itaque cum fiducia ad thronum gratiæ accedamus, Deus orandus est, ut *Spiritum adoptionis mittat in corda nostra, quo possimus ad eum clamare, Abba, Pater.* Non enim simpliciter à *Deo*, sed à *Deo Patre* hæc gratia.

Observ. 3. Qui gratiam petit, non sanctos, ne beatissimam quidem Christi matrem, imploret; sed petat à Patre in nomine Christi Filii: facilè enim impetratur quod Filius postulat, qui est canalis gratiæ. Errant igitur Pontificii, qui dicunt nullam gratiam venire de cœlo ad terram quin transeat per manus Mariæ.

Observ. 4. Cùm Christus sit Dominus noster, nos geramus ut servos bonos & fideles decet. Servorum est, ad domini arbitrium vitam & mores suos componere; provinciam à domino sibi impositam sedulò administrare; cum hostibus domini sui nullam familiaritatem inire; si deliquerint, humiliter se domino subjicere; & ejus generis infinita alia: quæ dum prætermittimus, Christum esse Dominũ nostrum, non voce sed vitâ negamus.

Atque hactenus hanc salutationem Apostolicam explicavimus. Ex cujus consideratione gravis oritur controversia inter nos & Pontificios; quam breviter perstringemus. Apostolus, ut audivistis, optat fidelibus *gratiam & pacem à Deo Patre*, &c. id est, gratuitam acceptationem propter Christum, adoptionem in filios Dei, atque fiduciam de remissione peccatorum: Hinc quæritur, An fideles certò apud se statuere possint se esse in gratia apud Deum, & peccata sibi esse remissa propter Christum in quem crediderunt, necne.

Nostrorum sententia est, Omnem hominem fidelem & verè justificatum posse & debere infallibiliter credere, sibi in individuo peccata esse remissa, & Deum esse reconciliatum sibi; id est, se habere *gratiam & pacem* hanc quam Apostolus Colossensibus optavit.

Pontificiorum sententia est, Eos qui sunt revera justificati & in gratia apud Deum, non posse tamen aut debere credere quòd sint reconciliati Deo & justificati, sed sperare & conjectare tantùm quòd sint in gratia, & quòd obtinuerint remissionem.

Argum. 1. A natura fidei. Nostram sententiam hisce argumentis confirmamus. Qui est verâ fide præditus, ipso lumine fidei per Spiritum sanctum in corde accenso, scit se Christum in credere & per fidem justificari: at qui hoc scit, simul statuere potest se esse in gratia apud Deum, & peccata sibi esse remissa. Scriptura enim clarè dicit, *Justificati fide pacem habemus*, Rom. 5. *Qui credit in Filium, habet vitam æternam*, Joan. 3. Tota

itaque

itaque difficultas in hoc eſt, ut oſtendatur, poſſe fidelem dicere, non ex conjectura & opinione, ſed ex fide, Ego credo in Chriſtum. Probatur ex Auguſtino, De Trin. 13.1. *Quod credere jubemur, videre non poſſumus: ipſam tamen fidem, quando ineſt in nobis, videmus in nobis.* Sic Thomas, *Quicunque habet ſcientiam vel fidem certus eſt ſe habere; quia de ratione fidei eſt ut homo ſit certus de his quorum habet fidem.* In quem locum ſic etiam ſcribit Cajetanus, *Certitudine fidei quilibet ſcit ſe habere donum infuſum fidei, & hoc credit ſicut credit alia credita, ſcilicet incarnationem Chriſti, &c.* Durandus etiam ſcribit, *Habens fidem ità certus eſt ſe habere fidem, ſicut certus eſt de quocunque alio. Credens enim experitur ſe credere*, Lib. 3. diſt. 23. qu. 7. Rationem hanc Thomas affert; *Quia omnis habitus intellectiva partis, ex hoc quòd per eſſentiam ſuam in mente conſiſtit, eſt principium proximum ſua cognitionis.* Multis Scripturæ teſtimoniis confirmari poſſit, fideles ſcire ſe eſſe fideles, & regeneratos ſcire ſe eſſe per Spiritum renatos: *Spiritum qui ex Deo eſt accepimus, ut ſciamus qua à Deo donata ſunt nobis.* 1. Cor. 2. 12. *Annon cognoſcitis quòd Chriſtus in vobis eſt? niſi fortè reprobi eſtis*, 2. Cor. 13. 5. *Cognovimus quòd in ipſo manemus, & ipſe in nobis, quoniam de Spiritu ſuo dedit nobis*, 1. Joan. 4. verſ. 13. Nam fides, ut lumen, non modò alia, ſed ipſam viſibilem facit.

Argum. 2. A natura promiſſionum.

Promiſſiones gratiæ evangelicæ de reconciliatione partâ per Chriſtum, & remiſſione peccatorum, ſic à nobis credendæ ſunt, ut firmam & ſolidam conſolationem poſſint afferre: at niſi credatur in ſpeciali, quòd Ego ſum reconciliatus, & Ego ſum peccatis abſolutus, non poſſunt hanc conſolationem afferre. Major manifeſta; quia ipſe finis gratiæ evangelicæ & promiſſionum Divinarum eſt, ut *conſolationem habeamus firmam*, Heb. 6. 18. At generalis illa fides Pontificiorum, quòd Omnis verè credens & piè vivens, habet remiſſionem peccatorum; vel iſta conditionata, Ego, ſi ſum fidelis, ſum in gratia Dei; non affert *firmam conſolationem*, quia ſtare poteſt cum deſperatione. *Ne. eſſe eſt credere quòd remiſſionem habere non potes niſi per indulgentiam Dei: ſed adde, ut credas hoc, quòd per ipſum tibi peccata tua donantur.* Bern. De annunt. ſerm. 2. Ratio autem eſt, quia promiſſiones Dei non ſortiuntur effectum, donec à nobis fuerint acceptatæ: quamvis itaque offeratur remisſio peccatorum univerſis ſub conditione fidei, acceptari tamen neceſſe eſt ab individuis & ſingulis, ut fiat cuivis homini utilis & ſalutaris. Promisſiones non acceptantur à neſcientibus, ſed ab intelligentibus & ſentientibus ſe eas apprehendere & acceptare.

Argum. 3. Spiritus sanctus in speciali quemlibet fidelem obsignat, & illum certum facit de adoptione sua, admirabili & secretâ quâdam testificatione: nam datur cuivis fideli ut arrha Divini amoris; clamat denique in pectoribus piorum, illos esse in gratia apud Deum: At huic testimonio & possunt & debent credere: Ergò credunt in particulari se esse in gratia Dei, & peccata sibi esse remissa. Loci ex quibus hæc omnia probantur sunt notissimi: Rom. 8. 16. *Spiritus testimonium reddit spiritui nostro quòd sumus filii Dei.* Gal. 4. 6. *Quoniam estis filii, emisit Deus Spiritum filii sui in corda vestra, clamantem, Abba, Pater.* Et Ephes. 1. 13. 14. *Obsignati estis Spiritu postquam credidistis, qui est arrhabo hæreditatis nostra.* Neque est hoc testimonium fallax aut conjecturale, sed certum & infallibile in omnibus in quibus reperitur. Est enim verbum *ministerium Spiritûs*; (2. Cor. 3.) & fides concepta per ministerium verbi, est semper ipsius Spiritûs testificationi conjuncta. Fidei itaque impressio per Spiritum sanctum in corde particularis hominis, est quasi particularis testificatio quòd sit in gratia, & quòd sit filius Dei. Sic Bernardus (Serm. 5. De dedicat. ecclesiæ.), *Quis scit si est dignus amore an odio? quis novit sensum Domini? Hîc fidem nobis subvenire necesse est: ut quod de nobis latet in corde Patris, nobis per ipsius Spiritum reveletur; & Spiritus ejus testificans persuadeat spiritui nostro quòd filii Dei sumus.* Persuadet autem vocando & justificando gratis per fidem.

Objec. Bellarminus respondet, Spiritum sanctum attestari spiritui nostro tantummodo per experimentum quoddam cujusdam internæ suavitatis & pacis, quod non gignit certitudinem, nisi conjecturalem; De justif. lib. 3. cap. 9.

Solut. At Bernardus rejicit hoc commentum Jesuiticum: dicit enim hoc testimonium suscipi per fidei actum; & Spiritum sanctum persuadere spiritui nostro quòd sumus Filii Dei, per fidem, non per fallaces conjecturas. Sic Chrysostomus, in 8. ad Rom. *Quando Spiritus testatur, quænam relinquitur ambiguitas?*

Argum. 4. Ab effectis fidei. Verè credentes habent *audaciam, & aditum cum fiducia ad Deum Patrem per fidem*, Ephes. 3. 12. & Heb. 10. 22. At cui incertum est & incognitum, sitne filius Dei an spurius, sitne inimicus an reconciliatus, non potest cum hac fiducia ad thronum gratiæ accedere; non potest Deum Patrem vocare, nisi cum summa hæsitatione; multò minùs quæ sunt ad salutem necessaria ab illo, tanquam à Patre, fidenter postulare.

Objec. Respondet Bellarminus, Ut accedamus ad thronum gratiæ cum fiducia, non est necesse ut certi simus de justificatione nostra in speciali; sufficit quòd certissimi sumus ex fide catholica, Christum pro nobis passum, mortuum, resurrexisse.

ſurrexiſſe, & intercedere apud Patrem.

Solut. Sed invalida eſt hæc reſponſio: quia licèt conſtet in genere, Chriſtum mortuum fuiſſe ſufficienter pro omnibus; tamen & illud etiam conſtat, fructum mortis, reſurrectionis, & interceſsionis Chriſti actu pertinere tantùm ad illos qui ſunt inſiti in Chriſtum: ut itaque ego intelligam Chriſti beneficia ad me jam pertinere, intelligam ſimul neceſſe eſt, me eſſe factum membrum Chriſti, id eſt, eſſe juſtificatum & Deo reconciliatum. Si enim dubito, an ſim efficaciter vocatus & juſtificatus, dubium eſt etiam mihi, utrùm ſim *abſque Chriſto, abſque Deo, alienus à republica Iſraëlis, & extraneus à pactis promiſſionis*, necne. *Eph. 2. 12.* Cùm hęc omnia ſub dubio relinquuntur, quis confidentiæ locus relinquitur? Atque hæc ſunt noſtra argumenta: brevitatis causâ alia quamplurima omittemus. Jam ad Pontificiorum argumenta accedamus.

Incertitudinem gratiæ & remiſſionis peccatorum probare conatur Bellarminus, De juſtif. libr. 3. cap. 4.

Ex Scripturis.

1. Ex Prov. 20. *Quis poteſt dicere, Mundum eſt cor meum, purus ſum à peccato?* Quamvis itaque ſint aliqui mundi à peccato, tamen illi ipſi non hoc ſciunt, neque habent teſtimonium infallibile de ſua munditia & juſtitia.

Reſponſ. Reſpondeo, neminem poſſe hoc dicere; neque eſſe aliquos mundos à peccato inhærente, ut ſomniat Bellarminus: ſed hoc non prohibet certitudinem de remiſſione peccatorum & ſtatu gratiæ. Paulus enim peccatum inhærens agnoſcit; & tamen ſe liberatum à condemnatione & reatu ejus credit, Rom. 7. Hoc itaque argumentum validum eſt apud Papiſtas, qui ſpem ponunt in operibus & juſtitia inhærenti; at frivolum eſt inter Orthodoxos, qui juſtificationem ex fide & gratia quærunt, non ex lege & propria juſtitia.

2. *Neſcit homo utrùm odio vel amore dignus ſit, ſed omnia in futurum ſervantur incerta*, Eccleſiaſtæ 9.

Reſponſ. De tranſlatione non litigo cum adverſariis. Palam eſt, Salomonem loqui de cognitione quæ colligitur ex eventis externis; ſubjungit enim, *eò quod univerſa æquè eveniant juſto & impio:* Non negat igitur pios per fidem certos eſſe poſſe de benevolentia Divina, ſed per eventa. Quam expoſitionem Bernardus approbat, qui dicit, *fidem hìc nobis ſubvenire, & revelare cordibus noſtris quòd ſumus filii Dei*, ut antea oſtendimus.

3. *De propitiato peccato noli eſſe ſine metu, neque adjicias peccatum ſuper peccatum: Et ne dicas, Miſeratio Domini magna eſt; multitudinis peccatorum meorum miſerebitur*, Eccleſiaſtici 5. *Hic locus mirificè pungit hæreticos.*

Respons. Hæreticos fortasse pungit, at orthodoxos ne tangit quidem: nihil enim concludit contra certitudinem remissionis. Primò, quia potest locus intelligi de illis qui sacrificiis expiatoriis tolli peccata putabant, etiamsi manerent in proposito peccandi, & peccata peccatis indies adderent: hos qui absque vera conversione cordis, peccata victimis expiari putabant, jubet non esse sine *metu de propitiato peccato*, vel (ut est in origine) *de propitiatione peccati*. Huic expositioni attestantur verba illa sequentia, *Ne tardes converti ad Dominum: subitò enim veniet ira*, &c. Sed demus intelligi de illis quibus verè pœnitentibus peccata sunt remissa: Non debent illi esse sine metu de propitiato peccato & remisso, putà de adulterio, de furto, ebrietate, aut alio quovis: sed iste metus est, non nè illud peccatum non remittatur, sed nè redeat idem & gravior reatus si rursus admittatur. Nam *peccata remissa redeunt per ingratitudinem, non quantum ad actum, sed in quantum majoris pœnæ reus efficitur ob ingratitudinem recidivans, quàm si peccatum prius non fuisset dimissum.* (Durand. lib 4. dist. 22. qu. 1.)

4. Quartum argumentum ducit Bellarminus ab illis locis ubi justificatio & remissio peccatorum sub conditione proponitur. *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, vita vivet*, Ezech. 18. *Vos amici eritis si feceritis quæ ego præcipio*, Joan. 15. & similibus. At nemo certus esse potest certitudine fidei, se toto corde conversum esse ad Dominum, & fidem veram, ac pœnitentiam, qualis requiritur, habere; cùm in nulla Scriptura testimonium hujusmodi inveniatur de fide & pænitentia nostra in particulari.

Respons. Respondeo, Ad recipiendam gratiam remissionis necessaria est ex nostra parte conditio fidei & pænitentiæ veræ: sed quod addit, Neminem scire an sua fides & pœnitentia sit talis & tanta, quanta à Deo requiritur, falsissimum est. Non enim ex gradu aut mensura fidei vel pœnitentiæ dependet justificatio, sed ex veritate: fidem autem & pœnitentiam suam esse veram & non hypocriticam novit, quisquis ex dono Spiritûs fidem & pœnitentiam accepit; ut antea ostensum est. Unde illud Augustini in Psal. 149. *Est modus gloriandi in conscientia, ut noveris fidem tuam esse sinceram, spem tuam esse certam, ut noveris charitatem tuam esse sine simulatione.* Quod urget, in Scripturis non inveniri testimonium de fide vel remissione nostra in particulari, solvemus cùm ad rationes Bellarmini ventum fuerit; nam ibi hoc regerit.

5. Quintum testimonium petit ab illis locis ubi remissio proponitur pœnitentibus sub forma dubitationis: Joel. 2. *Convertimini ad me ex toto corde vestro. Quis scit si convertatur*

tatur & ignoscat Deus? Et Act. 8. *Pœnitentiam age, si fortè remittatur tibi cogitatio cordis tui.* Hæc & similia significant incertitudinem remissionis, non respectu Divinæ promissionis, sed respectu nostræ dispositionis, inquit Bellarminus.

Respons. Ad primum testimonium respondebit Jesuitæ alius Jesuita. Sic igitur Ribera in hunc locum, *Quis scit si convertatur & ignoscat Deus?* id est, *Fortasse non patietur Chaldæos in terram vestram venire, nec vos captivos abduci, si pœnitentiam agatis.* Non igitur jubet eos propheta dubitare de remissione peccatorum si convertantur, nec jubet verè pœnitentes dubitare de sua pœnitentia; sed ostendit se certum non esse de remotione externorum judiciorum, etiamsi convertantur: de hoc itaque sperare poterant, de altero certi esse. Quinetiam ex Ambrosio docet phrasin hanc non esse semper dubitantis; atque ex Gregorio, esse aliquando rei difficultatem ostendentis, & paucitatem facientium id quod dicitur. Ad secundum idem Ribera respondet, *Petrum non dubitâsse an culpa remittenda esset agenti pœnitentiam; sed dubitavit an vera futura esset pœnitentia Simonis.* Addi etiam potest quod observavit Tremellius; *Hanc phrasin non esse dubitantis, sed à rei difficultate animos erigentis.*

6. Affert ea loca quæ timorem suadent ipsis piis & fidelibus: *Beatus homo qui semper pavidus,* Prov. 28. *Cum metu & tremore salutem vestram operamini,* Phil. 2. Ergò non debemus certò credere remissionem peccatorum nostrorum.

Respons. Respondeo, Timor filialis non excludit certitudinem de reconciliatione & remissione peccatorum: imò necesse est, ut qui credat se esse Deo reconciliatum, eò magis timeat nè frænum laxando concupiscentiis novum reatum incurrat. Non monent hi loci ut incerti simus de remissione peccatorum, sed ut soliciti simus & pavidi de offensa Dei. Atque hæc de testimoniis quæ afferuntur ex Scripturis.

Quæ ex Patribus attulit nullius sunt momenti: hoc enim tantummodo probant, quòd etsi quis non sit conscius sibi alicujus peccati, tamen ex eo non potest certò statuere se esse immunem à peccato; quod nos ultro fatemur. At longè aliud est esse absolutum à peccato, & esse expertem peccati. Ad rationes Bellarmini accedamus, quas ille *egregias* nobis pollicetur.

Ratio 1. Non potest aliquid certum esse certitudine fidei, nisi immediatè contineatur in verbo Dei, aut ex verbo Dei per evidentem consequentiam deducatur: at quòd talis vel talis homo habeat peccata sibi remissa, nec continetur in verbo, nec evidenter deducitur, ergò non est certum certitudine fidei. Minorem probat, quòd verbum Dei testatur

 statur tantùm in universali, quòd fidelibus & pœnitentibus remittuntur peccata: sed quòd Petrus aut Joannes credat aut pœniteat, non est revelatum in verbo, neque potest indè deduci infallibiliter, quia alia deductio non est quàm hæc, Verbum Dei testatur verè credentes & conversos obtinere remissionem peccatorum: Ego certum habeo quòd sum verè credens & pœnitens: ergò Ego obtinui remissionem peccatorum meorum. Minor, inquit Bellarminus, non est modò falsa sed etiam impossibilis absque speciali revelatione.

Respons. Priusquam ad minorem venio, ad explicationem majoris pauca præmittam. Quod dicit Bellarminus, Nihil esse certum certitudine fidei, nisi ponatur aut deducatur ex Scripturis, intelligendum est de doctrina fidei quam credimus, non de habitu aut actu fidei quo credimus. Exempli causâ: Quòd Deus sit trinus & unus, est doctrina fidei, hujus igitur certitudo colligitur quia in Bibliis sic scribitur: at, Quòd ego credo Deum esse trinum & unum, est actus fidei meæ, hujus igitur certitudo non in Bibliis scribitur, sed in tabulis cordis mei. Certitudo de priore spectat totam ecclesiam, ergò revelatur in Scriptura quæ patet toti ecclesiæ: at certitudo de posteriore, scilicet de habitu vel actu fidei habitantis in corde hujus vel illius hominis, hunc vel illum tantùm spectat; ergò huic tantùm patet per actum reflexum ipsius mentis, & multò clariùs per internam operationem Spiritûs sancti, qui unà cum fide & gratia dat cognitionem acceptæ gratiæ & fidei, ut antea probavimus. Hinc Scotus, 3. dist. 23. *Quemadmodum credo, Deum esse trinum in personis & unum in essentia, sic etiam credo, me fidem infusam habere per quam hoc credo.*

Alterum adjungendum est, quod etiam attinet ad majorem; Omnem conclusionem esse de fide, quæ oritur ex altera propositione in Scripturis contentâ, & alterâ per bonam consequentiam additâ, sive ex sensu, sive ex ratione, seu quovis alio modo cognoscatur. Hoc docet Gerson, De vita spirit. & Medina.

Jam venio ad minorem, atque nego quòd ex verbo non habetur per evidentem deductionem quòd hic vel ille fidelis habeat peccata remissa. Singulos enim alloquitur Scriptura, Rom. 10. 9. *Si tu confessus fueris ore tuo Dominum Jesum, & credideris in corde tuo quod Deus eum excitavit à mortuis, tu servaberis.*

Sed urget Bellarminus, deesse adhuc minorem propositionem, scilicet, Ego confiteor, & Ego credo: itaque non potest ex fide teneri conclusio, Ego servabor.

Respondeo, ut supra; hanc minorem, non fidei doctrinam aliquam generalem, sed particularem actum unius

unius fidelis ſpectare: non itaque quærenda eſt in Bibliis ſed in cordibus. Jam verò ſi ſenſu quodam ſpirituali, vel experientiâ certâ, vel denique teſtificatione Spiritûs ſancti, vel hiſce omnibus conſtet ea minor propoſitio; concluſio erit de fide, quia major propoſitio erat de fide. At nos antea probavimus ex Patribus, Scholaſticis, & Scripturis, fideles habere notitiam claram fidei ſuæ & reconciliationis; eadem itaque non regeremus.

Sed inſtat adhuc adverſarius; Videmus multos revera falli, qui putant ſe habere fidem ac gratiam, quam non habent. Hæretici enim multi jactant certitudinem fidei; multi etiam non renati putant ſe obtinuiſſe fidem, & remisſionem peccatorum à Deo: ergò non habent hanc certitudinem quam præ ſe ferunt.

Reſpondeo; Hæc omnia nihil ad rem. Non enim defendimus omnem hominem qui ſomniat ſe habere fidem, gratiam, & remiſſionem peccatorum, revera hiſce donis præditum eſſe; ſed omnem qui præditus eſt hiſce donis, etiam ſcire ſe revera credere, & eſſe in gratia apud Deum, &c. Jeſuita concludit à majore ad minus affirmativè, hoc modo; Hæreticus & carnalis fallitur in judicando de fide & gratia: ergò verè fidelis & renatus etiam falli poteſt. Quemadmodum igitur ſomnians, cùm judicat objici animo ſuo non ſimulata ſed vera viſa, fallitur, nec tamen indè ſequitur, vigilantem falli, aut falli poſſe, cùm ſtatuit ſe non ſomniare, ſed videre res ob oculos poſitas: ſic hæreticus & carnalis, qui habet ſomnium fidei & gratiæ, fallitur, cùm judicat ſe res ipſas habere, at verè renatus hæc aſpicit quaſi ob oculos mentis poſita in vigilia luminoſæ veritatis, non ſimulacro ſomniculoſæ vanitatis: is igitur falli non poteſt. Ad extremum interrogat, quo indicio docebimus, nos non falli, alios falli? Stultum poſtulatum! Quo indicio probabis ſomnianti, illum non vigilare, te vigilare? Per experimentalem notitiam ipſius vigiliæ, quæ habet viſa lucidiora & fortiora, non opinor ſed ſcio me vigilare: idem opinatur ſomnians, ſed fallitur. Sic per experimentalem quandam notitiam ſciunt fideles ſe fidem habere, hoc aliis tamen probare non poſſunt, qui non vident internas motiones in cordibus illorum: neque poſſunt illis ſomniatoribus perſuadere, quòd non habeant fidem, quia etſi non certiùs tamen pertinaciùs inhærent falſis opinionibus quàm veris.

Ratio 23 In nullo ſymbolo fidei ponitur hic articulus, *Ego credo mihi peccata eſſe remiſſa*: ergò non oportet hoc credere.

Reſponſ. Conſequentia eſt prorſus invalida, cui tamen refellendæ non inſiſtam: ſed reſpondeo, quod ponitur in omnibus ſymbolis. Primò, per evidentem

evidentem consequentiam. Nam cùm dico, (*Credo in Deum*, (ut vult Augustinus, & post illum omnes Scholastici) dico non solùm me credere Deum esse, vel credere verbis ejus; sed *me ipsum amare, & credendo in Deum ire, & membris ejus incorporari*: Hæc enim omnia implicantur hisce verbis, *Credo in Deum*. Secundò, ponitur expresè in illo articulo, *Credo remissionem peccatorum*. Non enim hic sensus est, quem fingit Bellarminus, Credo in ecclesia dari remissionem peccatorum, quod diabolus atque desperabundus quivis potest credere: sed, Credo dari remissionem peccatorum per Christum mihi, quia in illum credo. Hoc ipse Aquinas videtur concedere, De justif. art. 4. ubi dicit, *In justificatione peccatoris non necesse est, ut actu cogitentur omnes articuli fidei, sed solùm quòd cogitetur Deus ut justificans & peccata remittens*; *in quo implicitè includuntur alii articuli*. Hîc quæro, Cui Deus cogitatur ut peccata remittens? num vago alicui individuo, an ipsi justificato? Proculdubio, ipsi homini qui tum cogitat de suorum peccatorum remissione.

Compend. theol. 5. 21.

In quæst. disp. in resp. ad 9m.

Objeſt.

Sed rursus objicit, Si tenemur credere peccata nobis remissa, tum hæreticus est quisquis hoc non credit: at nec potest nec debet hoc credere, qui ex proposito peccat, & manet in mortali peccato: ergò omnis peccator talis esset hæreticus; quod est à ratione alienum.

Respons.

Fallitur Bellarminus in duobus: Primò, in hoc quòd ponit hæreticum illum esse qui non credit quodcunque debet credere: non enim defectûs sive actûs sive habitûs fidei facit hæreticum, sed pertinax oppugnatio doctrinæ fidei. Nam si omnis esset hæreticus qui non credit mysteria fidei Christianæ, hæretici essent omnes Ethnici, hæretici etiam essent omnes Christiani nondum renati: nemo enim fide theologicâ & infusâ credit ullum articulum fidei, antequam in regeneratione donum fidei accepit. Secundò, non est undequaque firmum, quod dicit, Voluntariè peccantem non teneri ad credendum remissionem peccatorum suorum. Tenetur enim deponere hanc voluntatem, tenetur pœnitere, & etiam credere Deo promittenti remissionem pœnitentibus. Non igitur dicimus, Voluntariè manentem in peccatis gravibus, posse credere sibi peccata esse remissa, aut debere pro præsenti statu: sed dicimus, Illum, Deo adjuvante, posse, & pro officio suo teneri ex statu illo exire, & hoc credere.

Ratio 3.

Non expedit ut homines habeant certitudinem de remissione peccatorum, & de propria gratia: nam qui se justificatum confidit, facilè superbit ut Pharisæus.

Respons.

Qui se justificatum inhærente justitiâ & propriis operibus confidit, facilè

facilè inflatur : ſed qui juſtificatum ſe gratis credit , gloriatur inde in Deo, in ſeipſo deprimitur: *Quid* enim *habet quod non accepit ?*

Ratio 4. Deus ſingulari beneficio revelavit quibuſdam remiſsionem peccatorum ſuorum,ut de S. Antonio &S. Franciſco autores teſtantur. Quorſum id certis hominibus revelaret ſpeciali prærogativâ , ſi fidelibus omnibus fides iſta ſit communis ?

Reſponſ. Harum narrationum fides ſit penes autores. Sed reſpondeo ; Nihil impedit quò minùs illud ipſum quod creditur per fidem, poſsit per ſpecialem revelationem magis explicatè & evidenter oſtendi , ſi Deus voluerit. Paulus per fidem credidit gaudia futuri ſeculi ; voluit tamen Deus in raptu clariorem viſionem cœleſtis beatitudinis illi communicare. Sic etſi illi crediderunt remisſionem peccatorum ſuorum, voluit tamen Deus ſcientiam manifeſtiorem illis impertire.

Ratio 5. Viri perfectisſimi & ſanctisſimi trepidârunt & dubitârunt de ſtatu ſuo & de remisſione peccatorum; quomodo igitur omnibus fidelibus adeſt certitudo de propria gratia & remisſione ?

Reſponſ. Non tenemus, verè fideles nunquam dubitare , vel de remisſione peccatorum,vel de ſtatu reconciliationis ſuæ cum Deo ; ſed defendimus, haſce dubitationes ex carne oriri,non ex fide. Hoc itaque intereſt inter nos & Pontificios: Illi dubitationem in ipſis fidelibus laudant, & ad virtutem humilitatis referunt, nos illam pro peccato agnoſcimus, & ad peccati reliquias pertinere dicimus : illi in dubitatione perpetua fidelem relinquunt , nos dicimus illum tandem eluctari , & ex fide ſtatuere peccata ſibi remiſſa , non tantùm ex conjectura, aut ſpe, cui falſum ſubeſſe poteſt, ut autumant Papiſtæ. Quòd autem , dum ſumus in hac carnis infirmitate, fides ſtare poſsit in eodem ſubjecto cum crebris dubitationibus,patet ex Matth. 14.31. *O modica fidei, cur dubitâſti?* Hoc Scholaſtici etiam concedunt, *In credente poteſt inſurgere motus de contrario hujus quod firmiſſimè tenet,* Aquinas de fide , art. 1. Et alibi, *Fidei certitudo importat firmitatem adhæſionis, non quietationem intellectus.* Sic Durandus, *Fides poteſt habere aliquem modum dubitationis ſalvâ fide.* (Lib. 3, diſt. 23. qu. 7.) Non igitur neceſſe eſt, ut fidei certitudo excludat dubitationem omnem, ſed ut vincat. Atque hæ ſunt Bellarmini *egregia* rationes, quibus certitudinem fidei oppugnat,certitudinem ſpei interim concedens fidelibus : de qua etiam diſtinctione pauca adjungam, & concludam.

Quæro igitur à Pontificiis utrùm intelligant ſpem humanam , id eſt, ortam ex conjecturis probabilibus & diſcurſu rationis humanæ; an divinam & theologicam,id eſt, virtutem infuſam à Spiritu ſancto. Si dicunt

cunt pios certos esse de gratia & remissione peccatorum spe humanâ, nihil concedunt piis quod non potest infidelibus convenire, si spe infusâ, audiant suum Durandum; Lib. 3. *Quod subest spei infusa, non potest non evenire.* Scriptura etiam huic spei eandem certitudinem assignat quam fidei, Rom. 8. 24. *Salvamur spe.* & 15. 13. *Deus spei impleat vos omni gaudio & pace in fide, ut exuberetis in spe per virtutem Spiritûs sancti.* Est igitur fides oculus hujus spei, atque hæc spes excitatur & stabilitur à Spiritu sancto, cujus donum est: nisi igitur fides cæcutiat, & Spiritus sanctus excitet ad falsam persuasionem, spei infusæ eadem erit certitudo quæ fidei. Nam spes infusa non modò comprehendit jucundam illam expectationem bonorum futurorum, quæ est in voluntate, sed indubitatam persuasionem de illis obtinendis, quæ est in vi apprehensiva, sicut & fides: ut recte Parisiensis, De mor. cap. 3. Ad extremum, addo confessionem adversariorum: Catharini, qui in concilio Tridentino defendebat, *fideles habere certitudinem fidei divina de propria gratia & justificatione*: Theologorum Coloniensium, qui scribunt in Enchirid. Christ. institut. *Necessarium esse ad justificationem, ut certò credat unusquisque sibi remissa esse peccata*: Ipsius Bellarmini, qui cogitur fateri, Christianorum spem certissimam esse, tum ex parte voluntatis, tum ex parte intellectûs, & solùm ratione propriæ dispositionis formidinem aliquam habere conjunctam. At nos antea ostendimus, has formidines & dubitationes non tollere certitudinem sed oppugnare, & tandem profligari à fide resistente & adhærente Divinis promissionibus. Concludimus igitur, Omnem verè fidelem habere, & credere se habere illam Dei *gratiam* & *pacem* quam Colossensibus optat Paulus.

VERS. 3, & 4.

Gratias agimus Deo & Patri Domini nostri Iesu Christi, semper pro vobis precantes:

Auditâ fide vestrâ in Christo Iesu, & charitate in omnes sanctos.

ABsolvimus inscriptionem sive titulum epistolæ. Sequitur jam prooemium vel exordium ad benevolentiam comparandam accommodatum, quod est secundum hujus capitis membrum, & ab hoc tertio versu porrigitur usque ad duodecimum. Ejus partes tres sunt. 1. Propositio gratulatoria, vers. 3°. 2. Causæ hujus gratulationis narratæ & illustratæ, à 3°. vers. ad 9ᵐ. 3. Comprecatio pro augmento bonorum omnium spiritualium, à 9° ad 12ᵐ.

Propositio gratulatoria, *Gratias agimus Deo & Patri Domini nostri Jesu*

Jeſu Christi, &c. Εὐχαριςῦμεν] Hoc primo vocabulo denotantur perſonæ gratulantis,& etiam modus gratulationis.

Perſonæ qui lætantur& gratulantur ob fidem & charitatem Coloſſenſium,ſunt Paulus & Timotheus, præcones evangelii. Unde apparet, quomodo affecti ſunt in populum Dei pii paſtores, ſcilicet ut non tam lætentur quòd ipſi percipiant ex grege ſuo fructum temporalem, quàm quòd grex Christi ex ipſorum prędicatione percipiat fructum ſpiritualem. Hoc eſt ſignum veri amoris & paſtoralis affectûs, ſi illorum bono æquè lætetur ac ſuo; præſertim bono ſpirituali.

Modus gratulationis & exprimendi gaudii Apoſtolici, eſt per gratiarum actionem. Εὐχαριςεῖν, eſt gratum ſe declarare pro accepto beneficio, illud agnoſcendo, & autorem ejus prædicando. Nam in hoc differt gratulatio Apoſtolica à gratulationibus civilibus: In hiſce ſolemus fortunam, vel induſtriam,vel prudentiam illorum celebrare quibus bonum aliquod magnum obtigiſſe lætamur: at apoſtolorum gratulationes nil aliud ſunt, quàm ſimplices gratiarum actiones, quibus celebrant benignitatem ejus qui donavit hominibus bona ſpiritualia. Quis autem ille ſit declaratur;

Deo & Patri Domini &c.] Hic perſona deſcribitur cui gratiæ exhibentur ab Apoſtolo. Deſcribitur autem, tum nomine abſoluto, quòd ſit *Deus*; tum relato, quòd ſit *Pater Christi*. Utrumque poſuit Apoſtolus optimo conſilio.

Deo inprimis gratias agit, quia is eſt dator omnis boni: quamvis autem primam Perſonam in Trinitate deſignat, reliquas tamen non excludit. *Opera enim Trinitatis ad extrà ſunt indiviſa.* Quod itaque Deus Pater dat creaturæ, idem dat Filius atque Spiritus ſanctus. Quia autem prima Perſona eſt fons Deitatis, igitur illo nominato cæteræ intelliguntur.

Obſerv. 1. Exemplo Apoſtolico hîc erudimur, in omni gaudio noſtro ob bona collata vel in nos vel in alios, protinus debere nobis occurrere memoriam Dei; quia ejus beneficium eſt quicquid lætum & ſalutiferum eſt.

Obſerv. 2. Illud etiam monemur, oportere nos, quoties ſpectamus aliquem à Deo ornatum eximiis donis, erumpere in laudes Dei & in gratiarum actionem: hanc enim laudis & gratiarum penſionem, quaſi in recognitionem ſui ſupremi dominii, Deus perſolvi vult ſibi ab omnibus ſuis beneficiariis. Sic Pſalmiſta, Pſal. 116. *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem ſalutaris accipiam, & nomen Domini prædicabo.* Unuſquiſque tenetur de debito honeſtatis (ut loquuntur Scholaſtici) aliquid ei reddere qui ſibi gratiam fecit: at Deus non indiget

diget bonorum nostrorum; reddamus itaque illi quod suum est, id est, gloriam beneficiorum suorum. Hoc si facere nolimus; quemadmodum ille qui dominum feudi non recognoscit, fundum beneficiarium hoc ingratitudinis crimine amittit; sic qui non recognoscit Deum boni sui autorem, jure bono potest eodem privari.

Et Patri Domini &c.] Non ità intelligenda sunt hæc verba, quasi alius esset Deus, alius verò Pater Christi: sed hunc in modum exponenda sunt, *Deo & Patri Christi*, id est, Deo, qui Deus est etiam Pater Christi: vel sic, *Gratias agimus Deo & Patri Christi*, id est, illi quid est & Deus Christi, & simul etiam Pater Christi.

Deus Christi dicitur respectu humanæ naturæ. Nam humana Christi natura habet Deum creatorem & conservatorem, quemadmodum & aliæ creaturæ: unde Christus in cruce pendens, ad Patrem clamavit, *Deus mi, Deus mi, cur deseruisti me?* Matth. 27.46. Et Joan. 20. 17. *Ascendo ad Deum meum & Deum vestrum.*

Pater autem *Christi* dicitur respectu utriusque ejus naturæ. Nam æternâ & ineffabili generatione Pater communicavit Filio suo essentiam suam Divinam. Æternâ, inquam, generatione: quia non, ut in creaturis pater est semper Filio antiquior, sic in divinis putandum, Deum Patrem esse priorem Filio suo. Rectè Damascenus, *Ἐπὶ μὲν οὖν τῆς τοῦ Υἱοῦ γεννήσεως ἀσεβὲς λέγειν χρόνον μεσιτεῦσαι.* Non enim à non ente ad ens deductus est Filius, sed semper cum Patre fuit, & in ipso sempiternè, & sine principio ab ipso genitus est. Unde Joan. 17. 5. Filius dicit Patri, *Glorifica me eâ gloriâ, quam habui apud te priùs quàm mundus existeret.* Sed de Christi Divina natura fusiùs dicendum erit in posterum. Etiam respectu humanæ naturæ Christus speciali privilegio dicitur *Filius Dei*; & Deus, *Pater Christi*. Luc. 1. 32. *Filius Altissimi*. Luc. 23. 46 *Pater, in manus tuas*, &c. Joan. 10. 36. & alibi passim.

Quæst. Sed cur hoc in loco non satis habuit Apostolus dicere, *Gratias agimus Deo*, nisi & illud adderet, *& Patri Domini nostri Jesu Christi?*

Respons. Primò, in solatium nostrum hoc addidit: nam in versu præcedenti Deum appellavit *Patrem nostrum*; in hoc eundem Deum appellat *Patrem Christi*. Innuit itaque nos & Christum esse fratres; & proinde Fratrem nostrum germanum semper intercedere apud Deum communem Patrem pro fratribus suis: at facilè impetratur à Patre, quod Filius postulat; præsertim cùm postulat aliquid pro fratribus, non pro extraneis, Heb. 2. 11.

Secundò, ad distinctionem Christianæ invocationis ab invocatione

Ethnica

Ethnica & Judaica. Ethnicus enim invocabit & laudabit *Deum omnipotentem, qui fecit cœlum & terram*, Judæus invocat *Deum Abrahami, Isaaci, & Jacobi*: At *Deum Patrem Domini nostri Jesu Christi* solus Christianus invocat & agnoscit.

Ultimò, ut ostenderet beneficia Dei Patris derivari ad nos per Filium suum & Fratrem nostrum Jesum Christum. Nisi enim esset Deus Pater Christi, & nostri per Christum, nulla spes nobis esset de obtinendis Dei beneficiis.

Semper pro vobis precantes] Ostendit hîc Apostolus pro quibus gratias agant, scilicet pro Colossensibus, & quando, *semper precantes*, id est, semper cùm precamur.

Observ. 1. Quòd Apostolus gratias agit Deo tam frequentes, tam solennes pro beneficiis in alios collatis, ostendit naturam Christianæ charitatis, quæ *gaudet cum gaudentibus, flet cum flentibus*, bona denique & mala proximorum pro suis ducit. Non ineptè Parisiensis *charitatem* appellat *furem fidelissimum & innocentissimum, quia omnia bona proximorum sua facit, neque tamen illi adimit*. Imò de alienis bonis munusculum invenit gratissimum quod Deo præsentet, scilicet laudationem Dei & gratiarum actionem.

Observ. 2. Secundò, suo facto taxat Apostolus hujus seculi invidiam & livorem; in quo tantum abest ut homines Deo gratias agere velint ob dona aliorum præclara & eximia, ut potiùs parati sint eadem vitio vertere, & malevolis detractionibus conspurcare. Quibus hoc incommodi semper accidit, quòd invidendo alienum bonum suum faciunt supplicium, qui gaudendo fecissent suum peculium: nam *tolle invidiam, & tuum est quod habeo; tolle invidiam, & meum est quod habes*, ut inquit Augustinus in Psal. 139.

Semper precantes] Hæc conjungo, quia non semper erant in gratiis agendis, sed tùm gratias semper agebant cùm precabantur. Posterius itaque vocabulum est limitatio prioris; atque usitatum est apud Græcos, ut participium exponatur per subjunctivum.

Observ. 1. Est itaque tempus orandi commodissimum tempus pro Dei beneficiis gratias agendi: oratio etenim est *elevatio mentis ad Deum*; & tùm potissimùm gratiæ Deo agendæ sunt cùm animus piis affectibus incalescit. Aridæ enim & steriles gratiæ habentur coram Deo, quæ ex primoribus tantùm labiis profluunt: ex imo pectore hauriendæ sunt, quod fervefactum oratione, Dei gloriam & laudes non dicis causâ sed seriò solet celebrare.

Observ. 2. Illud etiam hinc colligimus, gratiarum actionem pro acceptis beneficiis, esse aditum commodissimum ad petitionem novorum beneficiorum, sive pro nobis, sive pro aliis: Hæc est enim methodus Paulina;

Gratias

52 Gratias agit Deo pro bonis in Colossenses collatis; deinde à Deo postulat horum donorum confirmationem, ut postea audietis. Atque hactenus de propositione gratulatoria. Sequitur narratio & illustratio causarum hujus gratiarum actionis: Narratio, versu quarto; ibi enim nominat ea bona quæ illum ad gratias Deo agendas excitârunt, *fidem* scilicet illorum & *charitatem*: Illustratio, usque ad nonum.

VERS. 4. *Auditâ fide vestrâ in Christo Iesu, & charitate in omnes sanctos.*

IN hoc quarto versu explicat (uti dixi) causam gaudii & gratulationis suæ: id autem facit per enumerationem quorundam donorum spiritualium quæ eminebant in Colossensibus. Instat autem hîc in duobus, *fide* scilicet, & *charitate*: atque utrumque donum illustrat appositione objecti, non adæquati, sed primarii & principalis, *fide in Christo, charitate in sanctos.*

Fide vestrâ] Per *fidem* hîc intelligit professionem Christianæ religionis quam amplexi sunt Colossenses ministerio & prædicatione Epaphræ & aliorum, neque solùm externam fidei professionem, sed internam & sinceram in corde habitantem fidem: in priori enim ex regula charitatis semper præsumenda est posterior, nisi hypocrisis & impietas detegantur quæ prodant contrarium.

Hanc fidem primo in loco ponit, & præponit cæteris donis spiritualibus, quòd est suâ naturâ reliquis prior: Est enim fundamentum & radix pietatis & religionis; est porta vitæ, per quam Deus primò ingreditur in mentem humanam, est basis spiritualis ædificii. Nam ut in creatione lux præcessit reliquas creaturas, *Dixit* enim *Deus, Fiat lux, & fuit lux die primo*: sic in opere recreationis dicit Deus, Fiat lux fidei, & ea primò in mente refulget, dein aliæ virtutes sequuntur. Ipsa prima *accessio ad Deum* fit per fidem, Hebr. 11. 6. Prima *purificatio cordis* humani fit per fidem, Act. 15. 9. Ut opera nostra placeant Deo, primo in loco fides requiritur, Hebr. 11. Unde Prosper, De vita contempl. 3. 21. præclarè scribit, *fidem esse justitiæ fundamentum, quam nulla bona opera præcedunt, sed ex qua omnia procedunt: ipsa nos à peccatis omnibus purgat, mentes nostras illuminat, Deo conciliat*, &c.

Hinc liquet, quicquid fit ab hominibus infidelibus, quantumvìs sanctum & pium videatur, esse tamen cadaver & simulacrum boni operis, non bonum opus, neque remunerabile ullâ mercede quæ veræ pietati promittitur. *Observ.*

Pauca patrum testimonia apponemus, quia pontificii, qui fidem in omnibus deprimunt, & opera extollunt,

sunt, hisce infidelium operibus meritum aliquod adscribunt.

Clemens Alexand. Strom. 1. *Nihil hominibus post vita finem proderit, etiamsi nunc rectè operentur, nisi fidem habeant.* Augustinus; *Quisquis in Deum fidem rectam non tenet, cum omnibus suis laudabilibus moribus de hac vita damnandus abscedit*, lib. 3. contra duas epist. Pelag. c. 5. *Omnis infidelium vita peccatum*, Prosp. sent. 106. *Cùm deest agnitio Dei, omnis justitia est similis humano corpori caput non habenti*, Lactant. 6. 9. Plura non accumulo: hæc satis ostendunt cur apostolus primo in loco Deo gratias agit ob fidem Colossensium; quia scilicet absque fide nihil potest esse Deo gratum & acceptum. Hæc de primo dono.

In Christo Jesu] Ostendit fidei Christianæ objectum, non generale aut adæquatum, sed principale, &, si actum justificationis spectemus, proprium.

Generale & adæquatum objectum fidei est omnis veritas à Deo revelata in Scripturis. Cui respondet generalis quædam fides, quæ certâ persuasione statuit verissima esse quæcunque in verbo Dei patefacta sunt. Sed hic generalis fidei assensus non potest justificare; quia justificatio affert secum pacem conscientiæ, purificationem cordis, liberum accessum ad Deum, & multa alia quibus proculdubio carere potest aliquis, firmiter nihilominus credens Scripturam totam esse veram & à Deo inspiratam. Ipse enim diabolus novit Scripturas, & à veritatis authore profectas agnoscit. In hoc itaque generali fidei objecto, scilicet verbo Dei, inest unum speciale & principale objectum, quod est à fideli principaliter considerandum, & ad quod omnia alia, quæ traduntur in Scripturis, habent quendam respectum & attributionem, ut loquitur Durandus in prologo Sent.

Hoc autem objectum est Christus Jesus sub ratione mediatoris & salvatoris, quod innuitur sub ipsis nominibus; nam *Christus Jesus* nihil aliud sonat quàm *Unctus Salvator.* Patet autem ex Scripturis hunc esse fidei principale objectum, & reliqua omnia quæ traduntur in Scripturis Christum tanquam metam & scopum spectare. Joan. 5. 39. *Scrutamini Scripturas, illa testantur de me:* & paulò post, *Moses de me scripsit.* Sic Lucæ ult. vers. 44. *Oportebat impleri omnia quæ scripta sunt in Mose, & prophetis, & psalmis de me.* Sic de tota lege dictum est, quòd *fuit pædagogus nobis ad Christum.*

Hunc prophetæ depingebant, hunc legis cæremoniæ adumbrabant, hunc denique cum suis beneficiis evangelium nobis offert & exhibet. Rectè itaque apostolus speciale & principale objectum fidei posuit, non verbum Dei in genere, sed Christum Jesum salvatorem & mediatorem nostrum, qui principa-

liter consideratur à fideli, & ad quem omnia in Scripturis habent attributionem.

Hinc jam consequens est, quòd actus proprius & principalis fidei justificantis, sit apprehensio & applicatio particularis gratuitarum promissionum, quæ fidelibus offeruntur in hoc Christo mediatore. Quæ fides particularis ac justificans includit fidem generalem; nam si vacillaret in genere de veritate verbi divini, non posset in specie de promissionibus nobis factis in Christo mediatore confidere; sed justificat, non quatenus in genere assentitur verbo divino, sed quatenus applicatur huic suo principali & proprio objecto, nempe promissionibus gratiæ in mediatore.

Quod patet, primò, quia *justificatio peccatoris pertinet ad bonitatem, & misericordiam Dei se superabundanter diffundentem*; ut loquitur Thomas, 1. quæst. 45. art. 6. At Dei bonitatem & misericordiam nec quærere, nec apprehendere possumus aut debemus, extra promissiones gratiæ quæ factæ sunt & sancitæ in Christo mediatore: ergò in his solis, ut in proprio objecto, exercetur actus fidei justificantis, quando & quatenus justificat.

Secundò, patet à distributione Scripturæ; dividitur enim in legem & evangelium: at in legis doctrina non quæritur aut habetur justificatio. Non in illa parte quæ præcipit obedientiam, & remunerationem pollicetur implentibus mandata ejus; quia conscientia uniuscujusque testatur, non posse nos hoc pacto legali justificari. Multò minùs in illa altera parte, quæ continet comminationes & pœnas debitas violantibus legem; quia hæc doctrina non salutis spem affert, sed gehennæ metum incutit. Restat itaque ut justificatio in evangelio, id est, in promissionibus gratiæ quæratur; & actus fidei quatenus justificat, in hasce præcipuè dirigatur.

Tertiò, ex claris Scripturæ testimoniis hoc evincimus. Act. 13. 39. *Per Christum annuntiatur remissio peccatorum, & ab omnibus à quibus non potuistis per legem Mosis justificari, per hunc quisquis credit justificatur*. Et Rom. 3. 21. *Absque lege justitia Dei patefacta est, comprobata testimonio legis ac prophetarum; Justitia, inquam, Dei per fidem Christi super omnes qui credunt*.

Hæc ideo à me fusius disputantur, quia Bellarminus de justif. lib. 1. c. 8. &c. dicit fidem justificantem esse generalem assensum ad omnia quæ in verbo Dei continentur; & hujus objectum facit, non promissiones gratiæ, sed omne à Deo revelatum. Si illud vult, Fidem justificantem assentiri toti verbo divino, nos lubenter concedimus: at si negat habere in verbo principale quoddam objectum quod respicit præ aliis in ipso actu justificandi, scilicet Christum

ſtum mediatorem, & gratuitas ejus promiſſiones de remiſſione peccatorum, adverſatur Paulo, qui centum in locis Chriſtum nominat ut principale objectum fidei, non verbum in genere: repugnat etiam ſuo Aquinati, qui dicit *fidem in juſtificationis actu ne articulos quidem omnes fidei, multò minus totum Dei verbum ex æquo reſpicere & cogitare; ſed ſolummodo Deum ut peccata remittentem.* Sed hîc dubium, quod à Scholaſticis movetur, breviter ſolvendum eſt.

Quærunt quomodo Chriſtus poteſt eſſe objectum fidei, cùm fides habeat pro objecto ſuo enuntiabile, vel propoſitionem à Deo revelatam; Chriſtus ſit res, & (ut dialectici loquuntur) vox incomplexa, non propoſitio in qua cernitur veritas vel falſitas.

Reſpondetur, Objectum fidei appellari vel illud quod creditur, vel illud de quo aliquid creditur: quod creditur, eſt propoſitio vel enuntiabile; de quo creditur, eſt res ſimplici termino ſignificata, ut loquitur Durandus. Apertiùs Thomas; Objectum fidei dupliciter conſideratur: ex parte rei creditæ; & ſic objectum fidei eſt ſemper aliquid incomplexum; ſcilicet res ipſa de qua fidei propoſitiones formantur, ut Chriſtus, reſurrectio, judicium extremum, creatio, & ſimilia: vel ex parte credentis; & ſic objectum fidei eſt illud enuntiabile quod de illa res fides apprehendit, ut quòd Chriſtus eſt mediator & ſervator, quòd corpora noſtra reſurgent, quòd Chriſtus veniet judicare mundum, quòd Deus creavit mundum, & ſimilia. Atque hæc de primo dono, ſcilicet fide, & ejus objecto, nempe Chriſto.

Et charitate in omnes ſanctos] Hoc eſt illud alterum donum, unde Apoſtolus occaſionem ſumpſit gratias agendi Deo nomine Coloſſenſium: adjungitur etiam & quoddam ſpeciale objectum hujus virtutis, ſcilicet *ſancti.*

De ipſo dono, quid ſit, primò inquirendum. Putavit Lombardus, lib. 1. diſt. 17. charitatem nihil aliud eſſe quàm ipſum Spiritum ſanctum immediatè moventem voluntatem ad actum dilectionis. Hanc enim differentiam ponebat inter charitatem & alias virtutes, quòd Spiritus ſanctus ad actus aliarum virtutum movebat animam mediantibus quibuſdam habitibus infuſis, ſed ad actum dilectionis immediatè per ſeipſum, abſque aliquo habitu creato vel infuſo. Nitebatur autem præcipuè illo loco Joannis, 1. epiſt. 4. 8. *Deus eſt charitas*: & rurſus verſu 16. *Deus charitas eſt, & qui manet in charitate, manet in Deo, & Deus in eo.* Sed hæc ſententia nullo modo ferenda eſt: ut enim fides & ſpes ſunt dona creata, ſic etiam charitas eſt habitus creatus à Deo, quo voluntas inclinatur ad diligendum Deum ſuper omnia propter ſe, & cæteros omnes

omnes propter Deum. Nam si charitatis actus esset immediata motio voluntatis à Deo sine habitu infuso, sequeretur, Primò, quòd charitatis actus non esset voluntarius, quia non provenit neque à voluntate naturaliter (charitas enim est supra naturam) neque à voluntate ut perficitur habitu supernaturali, sed tantùm a voluntate ut movetur tanquam instrumentum superioris causæ, quemadmodum manus vel pes possit moveri ab alio. Secundò sequeretur, quòd homo in charitate non haberet tamē promptitudinem aliquam, aut delectationem in charitate exercenda: nam promptitudo & delectatio in actibus arguit habitum vel acquisitum vel infusum.

Ipsa etiam Scriptura huic commento Lombardi repugnat, & clarè docet ἀγάπην, seu charitatem nostram, non esse Spiritum sanctum, sed καρπὸν Πνεύματος, Gal. 5. 22. Patres etiam reclamant: Ἀγάπη ἐστὶ διάθεσις ψυχῆς ἀγαθὴ, *est animi bonus affectus, quo efficitur ut nihil Deo præferat*, Maxim. 1. centur. sentent. tom. 7. Et Prosper: *Charitas est recta voluntas ab omnibus terrenis aversa, & Deo inseparabiliter unita, ab igne quodam sancti Spiritûs incensa*: De vita contempl. 3. 13. Dicit charitatem incensam à sancto Spiritu, non ipsum Spiritum sanctum. Ad locum ex Joanne allatum, *Deus est charitas*, facilis est responsio: Deus enim charitas dicitur causaliter, non formaliter (ut loquuntur Scholastici) id est, quoniam causat in nobis charitatem; est enim perennis fons unde ad nos dimanat charitas nostra, & omnes aliæ virtutes. Vel dici potest Deus charitas essentialiter, quemadmodum dicitur Deus sapientia & justitia, quia hæc attributa non sunt accidentia in Deo, sed unica & eadem Dei essentia. Sed hoc nihil impedit quin charitas nostra possit esse donum creatum, quemadmodum prudentia nostra & justitia & sanctitas sunt dona creata, quamvis Deus rectè dicatur ipsa prudentia, & ipsa sanctitas, & ipsa justitia.

Videmus quid sit charitas. Jam secundo in loco, quoniam ab Apostolo connectitur cum fide, quæramus de connexione fidei & charitatis, scilicet, An vera fides possit esse sine charitate.

Primò, concedimus posse mentem hominis ità illustrari ut credat Deo, id est, ut assentiatur verbo divino in genere, & tamen interim sit expers charitatis. Hanc *fidem informem* appellant Scholastici, nos *fidem historicam*, sive *fidem generalem*. Sic Altissiodorensis perantiquus Scholasticus, lib. 3. *Fide informi credimus Deo, id est, quòd sit Deus, & quòd Deus sit omnipotens, & multa alia*. De hoc etiam loquitur Jacobus, cap. 2. 14. *Quid prodest si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat?* Deinde paulò pòst, *Diaboli credunt & contremiscunt*.

Sed

Sed est alia etiam fides, quam nos *justificantem* appellamus, Scholastici *formatam*, quæ non solùm credit Deo, sed in Deum, id est, quæ apprehendit Deum, ut sibi placatum & reconciliatum in Christo, atque hanc dicimus nunquam sejungi à charitate. Prior est simplex irradiatio, non virtus theologica; hæc posterior est primaria inter tres illas celebres theologicas virtutes. Hujus autem nexus perpetuus cum charitate probatur multis rationibus.

1. Quia hæc fides Deum apprehendit ut bonum & misericordem & salutis autorem sibi per Christum; at hæc apprehensio parit amorem Dei necessariò: Sic enim Altissiodorensis, *Æstimatio quâ aliquis æstimat per fidem Deum esse summum bonum suum, generativa est desiderii illius boni*, lib. 3.

2. Quia fides justificans sanctificat & purificat corda; at cor expers charitatis non est sanctificatum, aut purificatum.

3. Quia omnis qui credit verâ fide & justificante, habet jus ad vitam æternam. Sic enim Baptista, *Qui credit Filio, habet vitam æternam*. Et Paulus ad Galatas, *Omnes filii Dei estis per fidem*. Sed hæc nemini competunt qui est expers charitatis.

4. Ipsi Scholastici docent, tres illas virtutes theologicas semper esse connexas. Sic Altissiodorensis, *Omnes virtutes sunt connexæ: Nam fides est necessaria causa spei & charitatis*, lib. 3. De connexione autem fidei & charitatis in ipso actu credendi sic Parisiensis, *Fides viva non est solummodo lumen ad ostendendum credita, sed vita ad movendum ad illa facienda vel declinanda, quærenda vel fugienda*. Et Durandus, *Credere in Deum non est præcisè actus fidei, sed actus fidei & charitatis simul*.

Ex his patet, cùm Papistæ disputant veram fidem posse à charitate sejungi, illos vel ambiguitate vocabuli ludere, vel suis Scholasticis repugnare. Fides enim illa, quæ est expers charitatis, differt specie ab hac justificante; hæc enim est virtus theologica, illa non est: differunt objecto; hæc enim Deum sibi in Christo reconciliatum apprehendit, illa non potest apprehendere: differunt effectibus; hæc enim pacem conscientiæ affert, illa timorem: differunt actibus; hujus enim actus est credere in Deum, illius est tantùm credere Deo, ut antea ostendimus.

Restat ultima quæstio quæ spectat ad fidem & charitatem: scilicet, An charitas sit ità conjuncta cum fide, ut sit forma fidei. Sic videtur Thomæ, Durando, & aliis recentioribus. Imaginantur enim fidem per se esse quiddam mortuum & inanime; & quicquid vitæ vel meriti habeat, illud mutuari à charitate tanquam ab anima & forma sua.

At contrà pugnat (quem sæpe nominavi) Altissiodorensis, lib. 3. ubi defendit, fidem veram & formatam

matam esse naturâ priorem charitate.

Ratio 1. *Iustus ex fide vivit*; ergò ex fide diligit; ergò fides viva est prior naturâ quàm charitas, & proinde non formatur & vivificatur à charitate.

Ratio 2. Ex 1. ad Timoth. 1. 5. *Finis mandati est charitas ex puro corde, & fide non fictâ*: ergò vera fides, & cor purificans parit charitatem; & per consequens non est formata à charitate.

Ratio 3. Motus fidei formatæ præcedit motum charitatis: ergò ipse habitus fidei formatæ naturâ præcedit habitum charitatis. Nam priùs in Deum credimus & fidem nostram reponimus, quàm illum amare possumus.

Ratio 4. Ex apostolo ad Galatas, *In Christo Iesu neque circumcisio valet, neque præputium, sed fides quæ per dilectionem operatur*: ergò fides est efficiens causa charitatis, & proinde charitas non est forma fidei, sed filia vel famula. Sed cùm in angustias contrudantur, explicare conantur suam sententiam hunc in modum; Charitatem esse formam fidei, non eo modo quo in naturalibus forma dicitur informare materiam, sed hoc tantùm respectu, quòd per charitatem actus fidei perficitur: nam fides habet omnem suam efficaciam & meritum à charitate. Sic Thom. 2. quæst. 4. art. 3. & qu. disp. de fide, artic. 5. Et Durandus lib. 3. dist. 23. quæst. 8. *Charitas non est forma fidei inhærens, sed extrinseca; nec informat fidem quoad esse naturæ, sed quoad esse meritorium.*

Sed hæc omnia falsa sunt & infirma. Nam primò, charitas nec elicit nec perficit proprium actum fidei; quia etsi sunt simul tempore, tamen naturâ actus fidei & etiam habitus præcedit actum & habitum charitatis.

Secundò, non reddit illum meritorium, ut illi opinantur, vel acceptum Deo; sed è contrà, vis merendi (ut illi loquuntur) id est, actus nostros acceptos efficiendi, priùs & principaliùs sita est in fide quàm in charitate. Sine fide enim impossibile est ut diligendi actus sit Deo acceptus. Priùs etiam renatus proprio intellectui renunciat per fidem; quàm propriæ voluntati per charitatem. Non est itaque charitas forma, sed filia veræ fidei. Hactenus ipsum donum charitatis consideravimus: Jam ad objectum veniamus.

In omnes sanctos] Ubi duo notanda: objectum charitatis hoc in loco specificatum, *sancti*; & latitudo objecti, *omnes* sancti.

Per *sanctos* intelligit apostolus baptizatos & Christianam religionem profitentes, ut antea exposuimus: tales enim charitas præsumit esse revera sanctos.

Quod attinet ad objectum charitatis, sciendum est, sanctos neque solum esse objectum charitatis, nec primarium. Nam, ut scribit Augustinus, De doctrin. Christ. 1. 25.

Quatuor

Quatuor sunt nobis ex charitate diligenda; unum quod est supra nos, scilicet Deus; aliud quod nos sumus; tertium quod est juxta nos, scilicet proximus; quartum quod est infra nos, scilicet corpus proprium. De hisce omnibus brevissimè.

1. Principale itaque objectum charitatis, & etiam formale, est ipse *Deus*: ipse enim amatur per se, reliqua omnia in ordine ad illum, & quatenus similitudinem divinam & beatitudinem aut participant aut possunt participare. Cùm itaque apostolus celebrat Colossensium charitatem in sanctos, non excludit, sed ex necessitate supponit charitatem in Deum. Ut enim color non videtur sine lumine, quia lumen est ratio videndi colorem: sic proximus non amatur sine amore Dei, quia Deus est ratio amandi proximum. Hinc Servator in duobus illis magnis mandatis præmittit amorem Dei ut causam & fontem amoris proximorum, Matth. 22. 37. 39. Hinc etiam Augustinus, Confess. lib. 10. cap. 29. *Minùs te amat, qui tecum aliquid amat, quod non propter te amat.*

2. Secundum charitatis objectum Augustinus unicuique ponit *seipsum*, & rectè. Nam, ut observavit Philosophus, Eth. 9. cap. 8. Ἀπ' αὐτοῦ πάντα τὰ φιλικὰ ϗ πρὸς τοὺς ἄλλους διήκει. Et ipse Deus in mandato de amando proximo amorem suiipsius includit, *Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Ratio etiam manifesta hoc evincit. Cùm enim charitas fundetur super communicationem divinæ fruitionis, vel beatitudinis, unusquisque quatenus se divinæ fruitionis participem esse posse intelligit, tenetur seipsum amare, & hoc bonum divinum sibi optare quod est charitatis proprium.

Imò & hoc adjungamus, neminem posse ex charitate Deum amare, qui non simul ex charitate diligat seipsum: qui enim Deum amat, vult frui beatitudine divinâ, at hoc bonum sibi velle, est seipsum ex charitate diligere. Deinde priùs & intentiùs unusquisque Dei fruitionem sibi optat quàm alteri, ità ut si non possit pluribus dari, malit unusquisque sibi quàm cuilibet alii illam à Deo communicari. Et ratio est, quia plures causæ concurrunt ad amandum seipsum hoc modo quàm alium. Alius enim quivis potest excidere hoc bono divino sine meo damno aut vitio, ipse non possum.

Quæst. Sed si unusquisque tenetur seipsum amare, idque intentiùs quàm alium hoc amore charitatis, cur nullum expressum & directum præceptum de seipso amando? Imò cur amor suiipsius taxatur, 2. ad Tim. 3. 2. *Erunt homines amantes seipsos.*

Solut. Quoniam diligere Deum est diligere se, ideo cùm præcipitur ut Deum diligamus, præcipitur eâdem operâ, ut nosmet diligamus. Nam qui Deum diligit, vult Deo frui,

40 vult Deo uniri, vult igitur sibi summum & maximum bonum, & proinde se amat quàm maximè. Responderi etiam potest, datam fuisse legem scriptam in auxilium legis naturæ, quæ erat obtenebrata per peccatum: non autem sic erat obtenebrata quin moveret unumquemque ad diligendum seipsum: ergò non erat opus expresso mandato de amore suiipsius. Quod autem dictum est, amorem suiipsius taxari in Scripturis, intelligendum est de amore inordinato qui respicit bonum sensibile, non de amore charitatis, qui respicit bonum divinum. Nemo enim potest nimis amare, aut nimis optare sibi bona spiritualia; at sensibilia & transitoria potest, & in hoc consistit amor ille vituperabilis.

3. Venio ad tertium charitatis objectum, quod præsens nostrum institutum maximè spectat; hoc autem est illud quod est *juxta nos* (ut loquitur Augustinus,) id est, *proximus*.

Proximus autem aliquis dicitur, non tantùm *propinquitate sanguinis*, sed *societate rationis*, ut habet Glossa. Sic etiam Justinus Martyr; *Proximus hominis aliud nihil est, nisi similis conditionis & rationis particeps animans*. Sed illud obiter notandum est, proximum à nobis diligi amore charitatis, non simpliciter quatenus est particeps naturæ rationalis, sed quatenus natura illa rationalis particeps esse potest beatitudinis divinæ: nam in societate fruitionis divinæ fundatur charitas, ut antea dictum est. Inter proximos igitur, id est, inter homines, præcipua charitatis nostræ objecta sunt sancti homines, quod Apostolus & hîc & alibi docuit; ad Galatas 6. 10. *Operemur bonum ad omnes, maximè ad domesticos fidei*. Sic Augustinus; *Sanctiora membra majori charitate sunt amplectenda*. Et venerabilis Beda; *Sanctior est copula cordium, quàm corporum*. Facile autem est rationem assignare, cur sancti magis à nobis amandi sunt quàm alii; quia scilicet ea quæ est formalis ratio charitatis, magis in illis conspicitur quam in aliis: Nam ut ea objecta meliùs videntur, quæ sunt magis in luce posita, quia lux est formale objectum visûs; sic illi homines magis amantur, qui sunt Deo magis conjuncti, quia Deus est formale & proprium objectum charitatis.

Ultimum charitatis objectum Augustinus facit *corpus humanum*. Quod ideo fecit, quia cùm charitas fundetur super communicatione divinæ beatitudinis, quicquid potest beatitudinem illam participare, potest esse objectum charitatis. Jam verò licet corpus nostrum non possit frui beatitudine divinâ cognoscendo & amando Deum, tamen potest instrumentum esse animæ cognoscentis & amantis in multis operibus pietatis; unde ex beatificatio-

ne animæ redundat quædam accidentalis beatitudo ad corpus, ſcilicet immortalitatis & impaſſibilitatis. Atque hæc de objectis charitatis. Jam latitudinem hujus objecti quod hîc ab apoſtolo exprimitur perpendamus. Charitatem extendi vult ad *omnes* ſanctos, id eſt, religionis veræ profeſſores.

Omnes] Cùm charitatem ad omnes ſanctos extendit apoſtolus, intelligendus eſt, non modò de interno affectu, ſed de externo exercitio charitatis, quod cernitur in liberalitate & beneficentia erga illos qui indigent ope noſtrâ. Quantum enim in nobis eſt, debemus eſſe benefici in omnes, non modò propinquos vel conſanguineos, ſed extraneos, imò inimicos & improbos. De extraneis habemus praxin eccleſiæ apoſtolicæ. Macedones & Achæi collationem faciunt in pauperes ſanctos qui habitârunt Hieroſolymis, Rom. 15. 26. Sic Corinthii excitantur ut ſuâ abundantiâ ſuppleant defectum aliorum, 2. epiſt. 8. 13. Sic Gajus laudatur ob charitatem in peregrinos, 3. epiſt. Joan. verſ. 5. Bene Lactantius; *Quod præſtamus noſtris per affectum, præſtemus alienis per humanitatem.* Poëtæ Græci dictum eſt, Bonum virum, ſi affluat divitiis, eſſe κοινὸν θησαυρόν. De inimicis præcipit Scriptura multis in locis, illos eſſe diligendos; *Benefacite iis qui oderunt vos,* Matth. 5. 44. Et Rom. 12. 20. *Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum:* Unde illud Tertulliani ad Scapulam, *Amicos diligere omnium eſt; inimicos autem, ſolorum Chriſtianorum.* Atque hoc maximè indicat vim & efficaciam charitatis. Ut enim ille ignis ferventior & validior eſt, qui non ſolum propinqua, ſed longè diſſita poteſt calefacere; ſic perfectior & vivacior eſt illa charitas, quæ non ſolùm ad propinquos, ſed ad longiſſimè remotos, id eſt, ad inimicos pertingit. Neque putare debemus hunc amorem inimicorum eſſe rem *conſilii* non *præcepti*; Deum enim non diligit ſuper omnia, qui non diligit inimicum. Quod ſic demonſtrari poteſt:

In quovis noſtro inimico duo inveniuntur: unum quod eſt ratio dilectionis, ſcilicet participatio ſimilitudinis divinæ, & poſſibilitas beatitudinis participandæ; alterum quod eſt ratio odii, ſcilicet quod nobis injuriam infert & adverſatur: ſi itaque, prætermiſſa ratione amoris, toti convertamur in odium, inimicitia noſtra præponderat amori divino. Jam quod attinet ad homines palam impios, quales ſunt ebrii, adulteri, perjuri, ne hos quidem deſerit charitas Chriſtiana. *Charitas* enim *omnia ſperat:* 1. Cor. 13. 7. Sperat itaque hos ad Deum converti poſſe, & participes fieri communionis ſanctorum, & beatitudinis æternæ. Vir itaque pius odit improbum, ſed perfecto odio: perfectum autem odium eſt, quod nec juſtitiâ nec ſcientiâ

 caret,

caret, id est, ut nec propter vitia homines oderis, nec vitia propter homines diligas.

Ex hisce itaque manifestum est, charitatem Christianam complecti omnem rationalem creaturam extra dæmones & damnatos; quia omnes aut sunt, aut saltem quoad nos possunt esse participes sanctitatis & beatitudinis. Dæmones autem & damnatos charitas relinquit, quia Deus illos reliquit: Bonum itaque vitæ æternæ, quod charitas potissimùm respicit, non possumus illis velle; quia hoc repugnaret charitati, quæ Dei justitiam approbat, & ejusdem voluntati revelatæ acquiescit.

Atque hæc dixisse sufficiat de virtute charitatis, de objecto, & latitudine objecti: quæ ex his corollaria, vel ad instructionem, vel ad informationem morum, vel etiam ad reprehensionem deduci possent, quia nimis diu in hisce jam hæsimus, penitus prætermitto, & progredior.

VERS. 5.

Propter spem sepositam vobis in cælis: quam priùs audîstis per sermonem veritatis, id est, *evangelii*.

SUperiore versu explicavit causas suæ gratiarum actionis, nimirum fidem & charitatem Colossensium: jam pergit in iisdem illustrandis & confirmandis, à causa finali, & instrumentali. Causa finalis, *spes reposita in cælis.* Causa instrumentalis, *sermo evangelii.* Sed quia de connexione & etiam de sensu ipsorum verborum litigatur; hæ dubitationes sunt prius expediendæ, quàm ad subjectæ materiæ tractationem accedatur.

Alii connectunt hæc verba, *διὰ τὴν ἐλπίδα τὴν ἀποκειμένην ὑμῖν*, cum verbo illo *εὐχαριστοῦμεν*, quod positum est in principio versus tertii; hoc sensu, Gratias agimus Deo, auditâ fide vestrâ & charitate, quia nos indè intelligimus vos esse ex illis quibus reponitur æternum præmium in cœlis. Sic Athanasius.

Alii hæc verba referunt ad versum proximè præcedentem, hoc sensu, Gratias agimus Deo, auditâ fide vestrâ & charitate, quam fidem & charitatem amplexi estis, & in illis perseveratis, *propter spem repositam in cælis*, id est, propter cœlestem beatitudinem. Nam *spes* hîc ponitur pro rebus speratis, quemadmodum *fides* sæpe capitur pro ipsis rebus quæ creduntur. Sic Chrysostomus & Theodoretus. Jam ad ipsa apostoli verba redeamus.

Propter spem sepositam, &c.] Potuit aliquis Colossensium à Paulo quærere, Cur tantas Deo gratias agis ob fidem & charitatem nostram? Quid indè boni ad nos redundabit? Nonne fideles & pios ab omnibus spretos & conculcatos conspicis? Occurrit Paulus, Ego gratias ago,

non

non propter temporale commodum quod percepturi estis, sed propter cœlestem beatitudinem quam indè scio vobis reservatam.

Hic autem notentur tria. Nomen cœlestis præmii; dicitur ἐλπὶς, *spes nostra*. Modus; dicitur non protinus collatum, neque solummodo propositum & oblatum, sed nobis *repositum* vel *sepositum* præmium. Denique notetur locus, *in cœlis*.

Propter spem] Sub *spei* nomine comprehenditur quicquid boni in vita gloriæ speratur. Voluit autem hoc vocabulo cœlestem beatitudinem designare;

Primò, ut indè intelligamus præmium hoc cum patientia à nobis expectandum: sic enim apostolus ad Romanos 8.25. *Si id quod non videmus speramus, nempe per patientiam expectamus*. Patiens expectatio est spei effectum proprium, & ideo valde necessarium; quia quicquid speratur, differtur: dilatio autem suâ naturâ affligit, nisi adsit patientia quæ sustentet animum. Est autem illa patientiæ vox, quam Tertullianus expressit in libro de anima; *Quærat aliquis, Quando perveniam ad hoc speratum gaudium?* respondet patientia, *Cùm Deus dederit: nulla sunt longa mora ejus quod certò eveniet*.

Secundò, beatitudo promissa dicitur *spes* nostra, id est, illud quod speramus, per Antonomasiam; ut hinc colligamus hoc solum objectum dignum esse in quod figatur spes nostra; cætera vero caduca & transitoria quæ vulgò sperantur & expetuntur, esse potiùs conculcanda quàm speranda aut expetenda, si ad hoc præmium cœleste conferantur.

Ultimò, hoc vocabulo taxantur carnales & mundani qui futuram beatitudinem nec curant nec sperant; inhiant tantùm præsentis vitæ voluptatibus, & in eas se ingurgitant. Sed ut loquitur Cyprianus, *hoc ipsum quod sumus Christiani, spei res est*. Si non solatium & gaudium invenis in rebus speratis, frustrà Christianus es. Hæc de nomine præmii.

De bon. patient.

Sepositam, ἀποκειμένην] Hic modum præmii innuit, modum scilicet quo spectat nos præsenti hoc seculo. Non donatur nobis, nec in possessionem ejus statim introducimur: hoc enim everteret naturam spei, & rei speratæ. Est enim fruitio, non spes, rerum præsentium & habitarum. Unde apostolus, *Spes si cernatur, non est spes: quod enim quis cernit, cur speret?* Rom. 8. 24. Neque hoc præmium dicitur tantùm oblatum nobis, & propositum, nam hoc spem nostram infirmaret, si certitudo rerum speratarum penderet ex nobis & dispositione nostra, ità ut vel daretur nobis, vel negaretur, pro merito operum nostrorum. Sed dicitur *sepositum nobis*, id est, quasi in deposito reconditum apud Deum Patrem nostrum. At si quid in deposito sit nobis vel apud probum & honestum virum, nihil dubitamus de

de futura ejus recuperatione; imò in eum finem apud alium deponuntur bona nostra, quia veremur ne in tuto esse non possint apud nos. Cùm igitur apostolus vocat regnum cœlorum ἐλπίδα ἡμῖν ἀποκειμένην, ostendit, pios certos esse debere de consecutione vitæ æternæ, quia est tanquam thesaurus filiis suis reconditus apud ipsum Deum Patrem eorum. Hinc illud Christi dictum, Luc. 12. 32. *Ne timeas grex pusille; quia vult Pater vester dare vobis regnum.* Egregiè scribit de hac certitudine piorum Clemens Alexandrin. *Vir fidelis habet Deum quem dilexit, & per fidem accepit quod est incertum aliis, ac κρατῶν ἐπαγγελίας, futura veluti præsentia possidet, imò tam certam habet persuasionem, ut magis ea adesse putet quàm præsentia.* Unde hæc tanta certitudo, nisi quia scit hoc præmium esse sibi *sepositum?*

In cœlis] En locum præmii! Ex quo docemur, tale esse hoc præmium, quod habenti semel nunquam postea eripi possit. Sic enim Servator, Luc. 12. 33. *Huc fur non accedit, nec tinea hîc corrumpit quicquam*: quasi diceret, omnia in cœlis posita, esse extra jactum fortunæ, & periculum jacturæ.

Secundò, ex eo quòd *in cœlis* reponitur præmium speratum, datur intelligi illud non esse aliquid humile aut abjectum, sed divinum, magnificum, & planè cœleste. De terrenis omnibus rectè cecinit Prudentius.

Hymne ad galli cant.

> *Aurum, voluptas, gaudium,*
> *opes, honores, prospera,*
> *Quæcunque nos inflant mala,*
> *fit mane, nil sunt omnia.*

Sed ut hæc terrena fluunt & evanescunt, & nihil habent fixum aut permanens; sic *cœlestia stant in soliditate perpetuitatis suæ, & nihil habent evanidum aut fluens*: Parisiensis de retributione sanctorum.

Ultimò, si spes nostra sit seposita in cœlis, ibi debet perpetuo versari animus noster: nam *ubi thesaurus, ibi cor*, Luc. 12. 34. Est illa vox Pauli cujuscunque veri Christiani vox; *Nostra conversatio est in cœlis, unde Servatorem expectamus*, ad Philip. 3. 20. Hinc Clemens eleganter scripsit, *fidelem quemlibet esse, etiam in terra, cœlestis natura & vita μεθόριον*, Strom. 2. At ea nos cepit cœlorum oblivio, ut jure possit in nos intorqueri illud Prudentii,

> *Nemo animum summi memorem genitoris in altum*
> *Excitat, ad cœlum mittit suspiria nemo.* In Hamart.

Atque hæc de præmio sperato, de modo quo nos spectat in præsenti vita, & etiam de loco hujus præmii. Restat ut aliquid dicamus de illa Chrysostomi & Theodoreti interpretatione, quam suprà tetigimus.

Verba hæc, *propter spem repositam vobis in cœlis*, Chrysostomus refert ad ipsam charitatem & fidem Colossensium, quasi diceret, Vos credidistis, & charitatem exercuistis erga

fratres,

fratres, propter ſpem repoſitam in cœlis, id eſt, propter mercedem cœleſtis beatitudinis. Neceſſe eſt aliquid de hac interpretatione dicere, quia & verba ferunt illam, & multi interpretes eam ſequuntur.

Quia autem in cæteris convenit cum priori interpretatione, in hoc uno differt, quòd ponit *ſpem in cœlis repoſitam* cauſam motivam, non reſpectu gratiarum actionis in Paulo, ſed fidei & charitatis in Coloſſenſibus; hanc unicam quæſtionem diſceptabimus,

Quæſt. An liceat bona opera facere, qualia ſunt credere in Chriſtum, amare ſanctos, intuitu mercedis vel propter mercedem in cœlis repoſitam.

Object. 1. Contrà objicitur ex Joan. 10. 12. ubi ipſe Servator reprehendit mercenarios, qui propriam utilitatem ſibi proponunt in paſcendis Dei ovibus.

Solut. Non vituperantur quòd expectant mercedem æternam à Deo promiſſam bene operantibus, ſed quòd mercedem temporalem, eamque ſolùm reſpiciebant, & interim opus à Deo mandatum negligebant: *Mercenarius eſt, & non eſt illi cura ovium*, 13. verſ.

Object. 2. Operari propter mercedem eſt ſervorum, non filiorum: at nos filii ſumus; ergò non debemus intueri mercedem inter operandum.

Solut. Sic propter mercedem operari ut quis abſque mercede nollet Deo ſervire, eſt revera ſordidum & ſervile, neque decet filium patris ſui amantem, at inter laborandum reſpicere mercedem à patre promiſſam, neque ſervile eſt neque ſordidum.

Object. 3. Credere in Deum, vel diligere Deum (ſive proximum) propter mercedem beatitudinis, eſt diligere propter aliud: ſed non debemus in Deum credere vel Deum amare propter aliud, ſed propter ſe, ergò non propter mercedem beatitudinis.

Solut. Ipſe Deus eſt merces promiſſa fidelibus, ergò dum æternam mercedem expectant & intuentur, non aliud à Deo intuentur. Sed ſi mercedē intelligimus, non ipſum Deum, ſed ipſum actum fruendi Deo, tum reſpondendum eſt aliter, ſcilicet non ita eſſe reſpiciendam hanc mercedem, ut ſit finis Dei amati, ſed tantùm ut ſit finis actionis noſtræ, id eſt, dilectionis & amoris noſtri. Atque hoc licitum eſt, quia minus bonum licitè ordinatur ad majus, tanquam ad ſuum finem; atqui ipſa fruitio Dei in patria eſt majus bonum quam fides aut dilectio Dei in via, ergo fides & charitas licitè ordinantur ad eam tanquam ad finem.

Patres etiam afferuntur nonnulli contra hanc ſententiam. Clemens Alexandrinus Strom. 4. aſſerit, *virum bonum & perfectum nihil boni facere vel propter metum pœnæ, vel propter ſpem mercedis, ſive ab hominibus, ſive ab ipſo Deo.* Bernardus in libro

libro de diligendo Deo citatur à Durando in hanc sententiam, *Licet Deus sine præmio diligi non possit, non tamen est ei intuitu præmii serviendum.*

Utrique eadem responsio danda est, scilicet, mercedem non deberi spectari ut solum, vel ut principale motivum, sed Deum, ejusque gloriam, tanquam ultimum finem respiciendum, nostram vero beatificam visionem, ut finem sub fine: ideo enim appetimus mercedem beatitudinis, ut securiùs & ardentiùs Deum diligamus in æternum.

Solutis hisce objectionibus, veritas stabilienda est rationibus ex Scriptura petitis.

Ratio 1. Quod à sanctis factum, & in Scripturis laudatum, id licet facere; sed sancti mercedem hanc respexerunt, & hoc in laudem eorum recitatur. David, psalmo 119. 112. *Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas propter retributionem.* Moses, Heb. 11. 26. *aspiciebat in remunerationem, ἀπέβλεπε εἰς μισθαποδοσίαν.* Paulus, ad Phil. 3. 14. *Scopum versùs feror ad palmam supernæ vocationis.*

Ratio 2. Recta ratio jubet agentem intueri finem actionis suæ: est enim de ratione finis, ut appetatur, & sui desiderio accendat efficientem ad agendum; finis enim est principium ex quo in agendis ratiocinatur intellectus practicus de his quæ sunt ad finem. Sed beatitudinis merces est finis propositus fidei, charitati, & omnibus bonis operibus, ut patet 1. Pet 1. 9. *Ut reportetis finem fidei vestræ salutem animarum.*

Ratio 3. Ipse Deus hanc mercedem protendit bene operantibus: ergò vult illam à nobis aspici; imò jubet aspicere. Nam promissiones nullas dedisset piis de beatitudine, nisi vellet ut inter bene agendum easdem respiceremus. Matth. 6. 33. jubemur *quærere regnum Dei*: at quis quærit quod intueri non licet? 1. Tim. 4. 8. *Pietas habet promissiones vitæ præsentis & futuræ*: at frustrà, si non licet intuitu illarum excitari ad bene agendum.

Concludimus itaque mercedem bonis operibus à Deo proponi, & à nobis spectari oportere;

1 Ut indè discamus Dei voluntatem, & munificentiam.
2 Ut illius intuitu spem & fidem exerceamus.
3 Ut indè excitemur ad alacritatem in bonis operibus.

Mercedem autem spectare, & intueri non debemus;

1 Ut nolimus Deo inservire si merces non esset.
2 Ut ipsam beatitudinem nostram finem statuamus Dei amati.
3 Ut ex mercede proposita operum nostrorum meritum inferamus.

De causa finali fidei & charitatis Colossensium hactenus dictum est: Sequitur

Sequitur jam de inſtrumentali, hiſce verbis.

Quam priùs audiſtis per ſermonem veritatis, id eſt, *evangelii*] Oſtendit autem his verbis unde Coloſſenſes ſpem conceperunt de obtinenda cœleſti hac beatitudine; nimirum ex evangelio priùs illis prædicato per Epaphram. Sunt autem hîc duo à nobis animadvertenda: inſtrumentum ſpei & fidei procreandæ, in genere, ſcilicet *verbum Dei auditum*; in ſpecie, *verbum evangelii*, quod ornatur ad abjuncto, ſcilicet *veritate*.

Quod ad primum attinet, ea quæ ſperantur & creduntur à Chriſtianis, ſunt poſita ſupra captum humanum; ergò ut nobis innoteſcant, opus eſt non humanâ, ſed divinâ inſtitutione. Hujus autem divinæ inſtructionis organon eſt verbum Dei, ut eſt ad Roman. 10. 14. *Quomodo credent ei de quo non audierint? quomodo audient abſque prædicante?*

Sed hîc explicatiùs nobis oſtendendum eſt, quo ſenſu verbum ab hominibus prædicatum ſit inſtrumentum fidei & ſpei generandæ, cùm fides & ſpes ſint dona gratuita à fonte gratiæ immediatè derivata, Jacob. 1. 17. Sciendum itaque eſt, quòd ad fidem vel ſpem duo concurrant: notitia rerum credendarum ſeu ſperandarum; & cordis aſſenſus. Notitia hæc oritur ex auditu verbi: non enim per extraordinarias revelationes aut inſpirationes nunc dierum communicatur hominibus cognitio ſalutaris; ſed *verbum prædicatum eſt potentia Dei ad ſalutem omni credenti.* Ergò quoad propoſitionem & cognitionem rerum credendarum ac ſperandarum, ſpes & fides dependent ab auditu, tanquam ab inſtrumento neceſſario. Jam verò quod ſpectat ad internum cordis aſſenſum, quo unuſquiſque firmiter apprehendit, & in ſolatium ſuum applicat doctrinam propoſitam de credendis & ſperandis; hic aſſenſus oritur ex habitibus ſpei & fidei infuſis per internam operationem Spiritûs. Doctrina itaque fidei & ſpei promulgatur ab hominibus, ſed habitus fidei & ſpei infunduntur & imprimuntur ab ipſo Deo. Unde Clemens, Pædag. 1. *Ἡ μὲν κατήχησις εἰς πίστιν περιάγει, πίστις ϗ ἁγίῳ παιδεύεται Πνεύματι.* Et huc ſpectat celebre illud Auguſtini dictum, *Nolite putare quenquam hominem aliquid diſcere ab homine: ſi non ſit intus qui doceat, inanis ſtrepitus noſter eſt. Magiſteria forinſecus adjutoria quadam ſunt, & admonitiones: in cœlo cathedram habet qui corda docet.* Sic Apoſtolus, ad Hebræos 4. 2. *Non profuit illis ſermo auditus, quia non erat συγκεκραμένος τῇ πίστει, contemperatus fide apud illos qui audierunt.*

Aug. t. 4. expo. epiſt.

Eſt itaque ipſe Deus creator fidei & ſpei in cordibus hominum: ſed verbum Dei auditum eſt cauſa inſtrumentalis: tum quia objectum oſtendit,

stendit, & proponit animo credentis vel sperantis, tum quia ipsi habitus spei & fidei non infunduntur dormientibus, aut aliud agentibus, sed verbum Dei audientibus, & in eodem meditantibus: Quo nomine verbum dicitur *ministerium Spiritûs*, 2. Cor. 3.8. Verbi contemptores spei salutaris sunt expertes. Atque hæc de instrumento generali, scilicet *verbo Dei.*

Per sermonem veritatis evangelii] Jam magis in specie declarat unde spes vitæ æternæ oritur. Non enim quælibet pars verbi divini apta est ad spem generandam; imò lex ad metum incutiendum inservit. Oritur itaque spes, non ex prædicatione pacti legalis, *Hoc fac & vives*; sed ex promulgatione pacti evangelici, *Crede & salvus eris.* Optimè Tertullianus, advers. Marc. 3 c.16. *Vitæ æternæ possessio, non per legis disciplinam, sed per evangelii gratiam nobis provenit.* Ut possessio per gratiam, non per legem; sic spes possessionis accenditur per prædicationem evangelicæ gratiæ, non legalis doctrinæ. Qui ex operum pacto vitam expectant æternam, non sperant sed præsumunt. Sed à nobis antea declaratum est, proprium objectum fidei & spei non esse in genere omnia quæ traduntur in verbo, sed promissiones gratiæ: non opus est itaque ut immoremur diutius in hujus rei aut explicatione aut probatione.

λόγῳ ἀληθείας] Hâc periphrasi ornatur evangelium. Erasmus transtulit *veracem sermonem*, quia genitivus substantivi sæpe per adjectivum resolvendus est, ex usu linguæ Hebraicæ. Sed non satis assecutus est aut mentem aut emphasin Paulinæ dictionis. Nam & legis doctrina est *sermo verax*, & multæ philosophorum doctrinæ sunt veræ; sed *sermo veritatis* κατ' ἐξοχὴν appropriatur evangelio.

Ratio duplex ejus assignari potest, Primò, quia quod est excellentissimum in aliquo genere, solet per ἀντονομασίαν nomen genericum quasi speciali prærogativâ vendicare. Cùm itaque in genere veritatum, veritas salutifera sit reliquis excellentior, doctrina salutis appellatur doctrina veritatis. Legis doctrina, postquam per peccatum infirmati sumus, facta est doctrina mortifera, philosoporum doctrina est civilis, non salutaris: relinquitur ergò evangelii doctrina, quæ sola est salutifera, & ideo sola dicitur *sermo veritatis* κατ' ἐξοχὴν, id est, veritatis salutaris.

Secundò, evangelium dici potest λόγῳ ἀληθείας, quia est sermo de Christo, qui est *via*, *vita*, & *veritas*. Est enim Christus quasi verum corpus, præ quo legales ritus & cæremoniæ erant umbræ & figuræ: unde illud, *Lex data est per Mosen, gratia & veritas per Christum*, Joan. 1. 17. Et Joan. 8. 31. *Si manseritis in ser-*

Ioan. 14. 6.

in sermone meo, verè mei discipuli eritis, & cognoscetis veritatem, & veritas vos liberabit. Cùm itaque Christus sit veritas, & evangelium habeat Christum & autorem & objectum, aptissimè dicitur λόγος ἀληθείας, *sermo veritatis.*

Quæ possunt deduci ex hisce quæ dicta sunt de instrumentali causa fidei generandæ in specie, atque etjam ex hoc titulo quo ornatur evangelium, omitto, & festino ad sequentia.

VERS. 6.

Quod pervenit ad vos, sicut & in totum mundum, & fructum profert, sicut apud vos quoque, ex quo die audivistis, & cognovistis Dei gratiam in veritate.

PAulus superiore versu celebravit evangelium, utpote causam instrumentalem generandæ spei in cordibus Colossensium: jam verò progreditur in laudibus ejusdem evangelii. Est enim huic Apostolo solenne, nominato semel evangelio, excurrere protinus in ejus præconium. Quod hoc in loco facit lubentiùs, quia laudato evangelio, in societatem ejusdem laudis vocantur & Colossenses qui illud tam alacriter receperunt, & Epaphras qui illud tam fideliter apud eos prædicavit. Sed ad contextum accedamus.

In eo tria facit Apostolus: Primò, ostendit evangelii dilatationem, in speciali, *pervenit ad vos*; in generali, *& in totum mundum.* Secundò, declarat ejus efficaciam, *fructum profert*; ubi vulgata versio, & Chrysostomus etiam addit vocabulum quod deest nostris versionibus, scilicet καὶ αὐξανόμενον, *& crescit.* Tertiò, amplificat hanc efficaciam à circumstantia temporis, *ex quo die audivistis, &c.*

Quod pervenit ad vos, τοῦ παρόντος εἰς ὑμᾶς.] Hic Dei bonitas & amor erga Colossenses elucescit: Non enim Colossenses venerunt ad evangelium, sed evangelium ad illos. Solent ægroti medicos quærere, & pharmaca suis sumptibus comparare: at cœlestis Medicus quærit ægrotos; & evangelii pharmacum ultro mittit nec quærentibus nec cogitantibus. Sic propheta Esaias, 65. 1. *Invenerunt me, qui non quæsierunt me.* Et ipse Servator, *Venit Filius hominis quærere & salvare quod perierat.* Luc. 19 Hinc Cyprianus, De baptismo Christi; *Dilectus à Patre immeritò nos dilexit, ultro visitationis suæ beneficium nobis largitus est, ultro sanavit, ultro curavit.*

Ex hoc etiam apparet humana miseria & infirmitas: Non enim possumus viribus naturæ & liberi arbitrii ita vivere, ut ex congruo mereamur illuminationem evangelicam. Quidam ex Scholasticis somniârunt, hominem qui bene negotiatur in bonis naturalibus (ut illi

loquuntur) ex congruo mereri ut Deus illi impertiat cognitionem salutaris evangelii, & alia bona gratuita. Unde Durandus; *Nullus est, qui si fecerit quod in se est, quin Deus revelet ei ea omnia sine quibus non est salus.* Et alibi; *Bene viventi secundùm legem naturæ, Deus subveniet in necessariis ad salutem.* Sed scimus evangelium non pervenisse ad Socratem, Phocionem, Aristidem, Catonem, Senecam, & multos alios, qui meliùs negotiabantur in bonis naturalibus, quàm illi Corinthii ad quos pervenit, qui erant scortatores, fures, ebriosi, &c. 1. Cor. 6. 10. Ut itaque ad Colossenses pervenit evangelium, non advocatum illorum meritis, sed ultro oblatum bonitate divinâ; sic & de aliis omnibus sentiendum est. *Signanter* (inquit Gerson) *dicitur in oratione Dominica,* ADVENIAT REGNUM TUUM, *id est, ad nos veniat, quia virtute nostrâ ad ipsum pervenire non possumus.*

Sicut & in totum mundum] Ostensâ speciali dilatatione evangelii ad Colossenses, generalem addit, *in totum mundum.* Evangelium enim Soli comparatur, qui omnes mundi partes percurrit & illuminat. Lumen hoc circumtulerunt apostoli & discipuli Servatoris nostri. Unus Paulus ab Hierosolymis usque ad Illyricum evangelium prædicavit; Marcus, in Ægypto; Mattheus, in Æthiopia; Thomas, in Indiis; Simon Zelotes, in Britannia; & alii, alibi: De septuaginta etiam discipulis referunt ecclesiastici scriptores, quas provincias quilibet eorum prædicando obierit. Patres etiam antiquissimi loquuntur de evangelio jam tum ad remotissimas quasque nationes disseminato. Nos Justini Martyris, Clementis Alexandrini, & Tertulliani testimoniis contenti erimus. *Nullum est omnino genus hominum, sive barbarorum, sive Græcorum, sive eorum qui quovis nomine appellantur, aut eorum qui plaustris pro domibus utuntur, aut qui domorum usum non nôrunt, apud quos non Jesu Christi qui crucifixus est nomine preces fiant, &c.* Justin. Martyr, Dialog. cum Tryphon. *Nullis celatum est verbum, est communis lux, omnibus illuxit hominibus; Nullus est in verbo Cimmerius.* Hæc Clemens Alexandrin. *Quem exaudiêrunt omnes gentes? cui omnes gentes crediderunt nisi in Christum?* Enumerat ibi Tertullianus omnes gentes; & tandem de nobis addit, *Britannorum inaccessa Romanis loca, Christo tamen subdita sunt.* Et alibi asserit, *Christum totum orbem evangelii sui fide cepisse:* advers. Marc. 3.

Dubi. Sed hîc dubium movetur à nonnullis, qui putant evangelium non potuisse pervenire ad totum mundum tam brevi temporis spatio, putà quadraginta aut quinquaginta annorum. Illud etiam objiciunt, multas

multas nationes, imò alterum orbem jam esse detectum, qui non innotuit apostolorum temporibus.

Sed primò potest responderi; Illa verba *per totum mundum* exponenda esse per synecdochen pro maxima mundi parte. Non enim putandum est, omnes mundi cogniti angulos perreptâsse apostolos; sed in celeberrimis provinciis, & magnis urbibus præcipuè evangelium prædicâsse, hoc est, longè & latè illud diffudisse. Sic Lucæ 2. 1. *Exiit edictum ab Augusto, ut conseretur universus orbis*, id est, omnes provinciæ Romano imperio subditæ. Joan. 12. 19. *Totus mundus abiit post eum*, id est, omnium generum homines indiscriminatim.

Secundò, evangelium pervenit in totum mundum, quatenus schola doctrinæ evangelicæ est toti mundo aperta, licèt non in singulis locis prædicetur. Opponitur itaque doctrinæ Mosaicæ, quæ patuit uni tantùm nationi, cùm omnibus nationibus pateat accessus ad evangelium. Unde illud Apostoli, 2. ad Titum 11. *Illuxit gratia illa Dei salutifera omnibus hominibus.* Non quòd prædicatores evangelici circumcursantes omnibus & singulis prædicent, sed quòd prædicationes gratiæ evangelicæ omnibus& singulis proponantur, absque ullo nationum discrimine.

Quod autem ultimo objicitur de Novo orbe, illis populis scilicet nunquam fuisse notum evangelium, cùm ipsi fuerint tempore apostolorum ignoti: Primò, hoc incertum est, nam historiæ ecclesiasticæ docent in ultimas Indiæ orientalis oras penetrâsse evangelium, at hujus Indiæ occiduas partes, orientalibus Americæ sive Novi orbis partibus contiguas opinantur doctissimi viri, inter quos est Arias Montanus in libro Phaleg. Quamvis & illud responderi potest, illas regiones cœptas fuisse habitari longè post apostolorum tempora: cùm autem evangelium dicitur pervenisse in totum mundum, intelligitur in illas mundi partes quæ ab hominibus incoluntur. Constat jam evangelium fuisse toti mundo prædicatum, sed cur hujus rei mentionem introducit apostolus hoc in loco?

Primò, ut ostenderet, verè impletas fuisse prophetias antiquorum & etiam Christi Servatoris de vocatione Gentium, & propagatione evangelii. *Ambulabunt Gentes in lumine tuo, & reges in splendore ortûs tui*, Isa. 60. 3. *Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam*, Isa. 9. 2. *Prædicabitur hoc evangelium regni in universo orbe*, Matth. 24. 14. Non hoc potuit non confirmare Colossenses in doctrina evangelii, cùm intelligerent illam fuisse divino decreto destinatam Gentibus ab initio mundi.

Secundò (ut annotavit Chrysostomus) quoniam confirmantur

plerique in fide, ex eo quòd habent multos suorum dogmatum consortes. Quamvis enim multitudo errantium non parit errori patrocinium; multitudo tamen in veritate conspirantium, animos addit fidelibus, & quasi exprobrat incredulis infidelitatem suam. Unde illud Augustini, *Quisquis adhuc prodigia, ut credat, requirit, magnum est ipse prodigium; qui mundo credente non credit*, De civit. Dei, 22. 8.

Ultimò, meminit evangelii per totum mundum propagati, ut hinc Colossenses intelligerent, novas illas philosophorum & seductorum doctrinas, quæ spargi cœperant in illa ecclesia, non esse partem evangelii, quia non erant per totum mundum propagatæ ab apostolis. Atque hoc eodem argumento omnes Papistarum errores revincimus: Nunquam enim probare poterunt, vel primatum papæ Romani, vel infallibilem ejus autoritatem, vel cultum imaginum, vel indulgentiarum nundinationem, vel ullum dogma in quo à nobis dissentiunt, fuisse ab apostolis vel illorum coadjutoribus per totum mundum prædicatum: non sunt itaque evangelii decreta, sed vanissimorum hominum insomnia; & proinde non illis astringitur fides Christianorum. Scitè Tertullianus, *Cùm credimus evangelio, nihil desideramus ultrà credere: hoc enim prius credimus, non esse quod ultrà credere debemus.* Hæc de dilatatione evangelii: Sequitur de efficacia.

Et fructum profert] Ubi supplendum est ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ *sicut apud vos*, possumus etiam adjungere, quod habetur in multis exemplaribus, *& crescit*.

Prima illa verba, *& fructum profert*, ostendunt efficaciam evangelii in gignenda fide, charitate, & sanctitate in animis audientium. Quo respectu prædicatio aptè comparatur seminationi, & verbum semini, quod jactum in terram bonam edit fructum, aliud centesimum, aliud sexagesimum, aliud tricesimum, Matth. 13.

Loquitur itaque hîc apostolus de spirituali illo fructu, qui cernitur in conversione, & immutatione morum & animarum, cùm homines vitiis priùs cooperti, virtutibus florere, & sanctitate fulgere incipiunt.

Hanc efficaciam evangelii celebrant passim, Clemens Alexand. in Protrept. ubi dicit, *Christi evangelium* ἀγριώτατα θηρία, *belluas immanissimas, homines nimirum improbos mansuefecisse:* & Lactantius, Instit. 3. cap. 26. *Sapientia philosophorum non excindit vitia, sed abscondit: Dei præcepta totum hominem immutant, & exposito vetere novum reddunt.* Eleganti similitudine hoc depingitur apud prophetam Isaiam, 55. 10. *Sicut descendit imber de cœlo, & illuc rursus non revertitur, sed inebriat terram, & eam facit germinare:*

nare: ſic verbum meum non revertetur ad me vacuum, ſed faciet quæcunque volui, & proſperabitur in his ad quæ miſi illud.

Obſervi. Atque hoc in loco operæ pretium eſt obſervare, quòd apoſtolus prædicationi & auditioni evangelii ſtatim ſubjungit fructificationem: Quo ſuo facto nos docet evangelii potentiam, non tam ſitam in illuminatione intellectus, quàm in reformatione voluntatis: ſi hæc non fiat arbor bona, & producat bonos fructus ſanctitatis & novitatis, fruſtrà gloriamur de evangelio; quod hominibus impuris, non in beneficium, ſed in condemnationem cedit. Heb. 6. 7. *Terra quæ imbrem ſæpius in ſe venientem combiberit, & profert ſpinas & tribulos, eſt maledictioni proxima, &c.*

Et creſcit] Hoc in multis codicibus reperitur, & à Syriaco interprete exprimitur: quæ verba efficaciam evangelii oſtendunt in multitudine profitentium. Creſcere enim dicitur, cùm creſcit numerus eorum qui fidem Chriſtianam amplectuntur. Et ſanè hoc ſenſu uſque ad miraculum crevit evangelium. *Græcam philoſophiam* (inquit Clemens) *ſi quis magiſtratus prohibuerit, ea ſtatim perit: at doctrinam Chriſtianam oppugnant reges terræ, & tamen creſcit.* Eccleſia decem continuis perſecutionibus vexata erat ſub imperatoribus Ethnicis, neque tamen atteritur tot calamitatibus. ſed, ut ſcribit Auguſtinus epiſt. 42. *Victi ſunt Gentiles & eorum idololatria, non à repugnantibus, ſed à morientibus Chriſtianis.*

Hoc incrementum eccleſiæ Chriſtianæ, ut divinæ tutelæ & evangelicæ potentiæ ſpecimen, Lucas ubique commemorat in Actis apoſtolorum. *Augebatur credentium multitudo,* 5. 14. *Eccleſiæ confirmabantur & abundabant numero quotidie,* Act. 16. 5. Armis propagare religionem ſuam (quod faciunt Mahumetani) aut igne & fraude (quod papiſtæ) non eſt ſignum veritatis evangelicæ: ſed cùm prædicando aut patiendo religio invaleſcit contra impugnantes, magno argumento eſt, divinum auxilium adeſſe ſuis miniſtris. Clarum hujus rei argumentum habemus in reſtauratione evangelii per Lutherum, alioſque pios viros, quod indies creſcebat frendente papa, & regibus terræ frementibus. Hæc de dilatatione & efficacia.

Ex quo die audiviſtis & cognoviſtis Dei gratiam in veritate] Amplificat hiſce verbis efficaciam evangelii, & ſimul laudat tum evangelium, tum ipſos Coloſſenſes, & Epaphram ut alii volunt: evangelium, à propria ejus doctrina; Coloſſenſes, à modo audiendi; vel Epaphram, à modo prædicandi.

Amplificatur evangelii virtus à circumſtantia temporis: ſtatim atq; prædicatum eſt cœpit operari, & adhuc operatur. In quo etiam duplex

laus Colossensium: docilitatis, quòd statim amplexi sunt evangelium; constantiæ, quòd in eodem adhuc persistunt & permaneat.

Observ. Non est procrastinandum auditoribus evangelii, sed ex quo die prædicatur, eos oportet & credere, & fructus proferre. Sic apostolus, *Hodie si audieritis vocem ejus, nè obdurate corda vestra*, ad Heb. 3. 8. Et sanè diaboli vox est quæ dicit, Da peccato quod præsens est, Deo & evangelio quod futurum est; peccato florem ætatis, evangelio reliquias.

Non satis est, statim atque offertur cum gaudio amplecti evangelium, & fructus proferre; sed in utroque perseverare oportet, & in fide scilicet & in sanctificatione. Nota est terræ petrosæ parabola, quæ semen recepit & fructus edidit, cui tamen vitio vertitur, quòd exaruerunt illi fructus ad ardorem solis. Hæc etiam inconstantia vituperatur in ecclesia Ephesina, Apocal. 2. 4. *Habeo aliquid adversum te, quod charitatem primam amiseris: — resipisce, & priora opera facito. Pereunt præterita, si quæ cœperant desinunt esse perfecta*, Cypr. De bon. patient.

Dei gratiam] Evangelium ornat à doctrina ejus propria quâ distinguitur à lege. Lex enim voluntatem Dei *imperantem* declarat, & nobis mandata imponit; evangelium voluntatem Dei *salvantem* ostendit, & nobis gratiam in Christo offert. Non sunt itaque hæc illis confundenda, qui nolunt evangelium obscurare.

Hinc Papistarum error detegitur, qui renatis gratiam & salutem pollicentur in doctrina legis. Docent enim homines justificari justitiâ suâ inhærente, & operibus suis salutem promereri. Si justificatio & salus per legem, cur evangelium diceretur doctrina gratiæ, & hoc titulo à lege distingueretur? Sed Paulus dirimat hanc litem; Roman. 3. *Ex operibus legis nulla caro justificabitur: per legem enim agnitio peccati. Nunc absque lege justitia Dei patefacta est per fidem Christi. Omnes enim peccaverunt, & justificantur gratis ejus gratiâ, &c.* Ipse Aquinas, tam evidenti testimonio convictus, scribit in hunc modum, *Decalogi legitimus usus est, ut homo non attribuat ei quod in eo non continetur: non est ergò in præceptis moralibus spes justificationis, sed in sola fide*, In tertium ad Roman.

In veritate, Ἐν ἀληθείᾳ] Ultima hæc verba diversimodè exponuntur. Volunt enim aliqui ἐν ἀληθείᾳ, nihil aliud esse quàm *in evangelio*; quia evangelium antè dictum est λόγος ἀληθείας. Dicit itaque hîc Paulus, eos cognovisse gratiam Dei *in veritate*, id est, in evangelio. De hac expositione nihil jam dicam, quia nec illam valde probo, & antea dictum est de hoc cognomento evangelii.

Secunda

Secunda expositio est illorum, qui interpretantur *in veritate*, verè & ex animo, absque omni fuco & hypocrisi;& hoc referunt ad Colossenses,& ad eorum laudem, qui non simulatè sed verè amplectebantur evangelium.

Observ. Unde oritur hoc documentum, Nihil prodesse hominibus nomen Christiani, vel nomen evangelii, si absit ipsarum rerum veritas. Nam qui non est verus Christianus, non est omnino Christianus;qui non est verè evangelicus, non est omnino evangelicus.Nam *ens & verum convertuntur*,ut loqui solent Metaphysici. Unde illa increpatio angeli qui erat Sardibus, Apocal. 3. 1. *Nomen habes quòd vivas, & mortuus es.* At *nudum nomen nec in bonis,nec in malis ponendum*, ut loquitur Just. Martyr, Apolog. 2.

Ultima expositio est eorum, qui hæc verba referunt ad laudem Epaphræ, qui evangelium verè & sincerè prædicavit Colossensibus,nullo errore admisto philosophicæ speculationis,nullo fermento Judaicæ superstitionis.Innuit itaque eos in doctrina cognita perseverantes esse debere, nec quovis vento novæ doctrinæ circumferri oportere, quia doctrina evangelii erat priùs verè illis tradita; à veritate autem discedere, & errores amplecti, turpe & pudendum.

Atque hactenus evangelium ipsum Apostolus laudibus extulit, à dilatatione, ab efficacia, à circumstantia temporis, ab objecto proprio, & denique à modo promulgationis. In versu proximo transit à laudibus evangelii ad laudem Epaphræ, qui prædicavit illis hoc evangelium.

Vers. 7, 8.

Sicut & didicistis ex Epaphra dilecto conservo nostro, qui est fidus pro vobis minister Christi:

Qui & declaravit nobis vestram dilectionem in Spiritu.

IN hisce duobus versibus totus est Apostolus, ut Epaphram ministrum Colossensium reddat illi ecclesię commendatissimum.Est enim valde conducibile ad religionem promovendam, ut populus honorificè sentiat de prælatis & ministris suis: si enim sordere incipiunt sacerdotes Dei,sordebit protinus religio, & cultus Dei; quod videmus in exemplo filiorum Heli, 1. Sam. 2. 17. Hîc itaque in genere tria annotabimus: Deinde ad particularem verborum explicationem veniemus.

Observ. I. Exemplo Pauli docentur ministri, non deprimere alios, quò ipsi soli emineant; sed curare famam ac bonam æstimationem aliorum æquè ac suam: dum enim alii alios invicem mordemus & laceramus maledictis, universi à laicis conspuimur & conculcamur.

Cùm

Observ. 2. Cùm sit è re evangelii bona ministrorum existimatio, sciamus nobis singulis in eo laborandum esse, ut bonam famam mereamur: debemus itaque non modo ab omni malo, sed ab omni specie mali abstinere. *Non sunt audiendi*, inquit Augustinus, *qui dicunt coram Deo sufficere sibi conscientiam, & interim æstimationem hominum impudenter contemnunt. Quisquis à flagitiis vitam suam custodit, sibi benefacit; quisquis autem famam, & in alios est misericors. Nobis necessaria est bona vita nostra, aliis fama*. De bono viduit. cap. 22.

Observ. 3. Cùm res tanti momenti sit integra fama ministrorum, reputent quanto scelere se astringant, qui vel detractionibus malevolis in suspicionem vocant immerentes, vel dicteriis & jocis ludibrio illos exponunt, quos vel vocationis nomine ab hominibus honoratos oportuit. Piè dixit poëta, quisquis fuit; *Non patitur ludum fama, fides, oculus*. Quinetiam theologi hanc detractionem furto pejorem statuunt: Tenetur uterque ad restitutionem, latro scilicet & detractor: sed multò faciliùs satisfit pro furto quàm detractione; quia in illo quantitas damni cognosci & æstimari potest, in illa non potest. Atque hæc in generali dicta sunto de illa quam habuit Apostolus curâ, ut Epaphras minister Colossensium esset apud suos acceptus & honorabilis. Jam in speciali prosequamur eas laudes quibus cumulatur ab Apostolo.

Sicut & didicistis ex Epaphra dilecto conservo nostro, &c.] Hisce in verbis commendat Epaphram per comparationem sive relationem ad se, idque duplici nomine: primò, quòd erat sibi *dilectus*; secundò, quòd *conservus*.

Dilectus] Propter sinceritatem in docendo evangelio: Paulus enim mirifico amore eos omnes complexus est, qui fideliter laborabant in evangelio. Erat itaque hoc Epaphræ valde honorificum, quòd fuit ex intimis Pauli amicis: nam si laudari à laudatis sit honorificum, tum multò magis laudari simul & amari. Dum itaque suum *dilectum* vocat, ab illis diligendum innuit. *Figulus figulo invidet, & faber fabro*, sed non ita inter ministros esse debet.

Conservo nostro] Propter idem munus evangelizandi, in quo uterque eidem Domino inserviebat. Cùm autem suum *conservum* appellat, obiter monet Colossenses, Epaphram non esse gregarium aliquem ministrum, sed ducem militiæ evangelicæ, & quasi apostolum illorum.

Observ. Hîc autem humilitas & candor tanti viri observetur, qui cùm esset in apostolicæ dignitatis fastigio collocatus, Epaphram quasi parem agnoscit. Hanc humilitatem imitari debent, qui inter ministros evangelicos ordine & dignitate aliis præpollent. Est omnium Christianorum illustre

illuſtre ornamentum humilitas; ſed illuſtriſſimum & maximum, cùm cernitur in illis qui ſunt illuſtriſſimi & maximi. Sequitur laus Epaphræ per comparationem & reſpectum ad Chriſtum & Coloſſenſes.

Qui eſt fidus pro vobis miniſter Chriſti] Triplex commendatio Epaphræ: ab officio, ſeu vocatione, *miniſter Chriſti*; à qualitate, *fidus miniſter*; à ſcopo vel fine hujus miniſterii, *pro vobis*, id eſt, pro veſtra ſalute. Hiſce omnibus nominibus debuit eſſe in ſummo honore & amore apud Coloſſenſes.

Miniſter Chriſti] Vocabulum διάκονος, quod habetur in Græco contextu, non ſumitur hoc in loco pro ſpeciali officio curandi viduas & pauperes, ad quod munus ſeptem electi ſunt Actor. 6. 3. ſed, largo ſenſu, ponitur pro quovis diſpenſatore verbi divini, ità ut ipſos apoſtolos quandoque comprehendat, ſicut 1. ad Corinth. 3. 5. *Quis Paulus, quis Apollos, niſi miniſtri per quos credidiſtis?* in Græco, ἀλλ' ἢ διάκονοι δι' ὧν ἐπιστεύσατε; Sed miſſo vocabulo, in rei ipſius dignitatem inquiramus. *Miniſter Chriſti*, id eſt, miniſter ſummi Regis cœlorum, terrarum, inferorum. Ne angeli quidem dedignantur huic Domino miniſtrare & inſervire.

Sed qua in re miniſter? (nam & hoc multum facit ad dignitatem miniſterii.) Non in vili aliquo aut abjecto negotio, ſed in diſpenſatione theſauri pretioſiſſimi, gratiæ ſcilicet evangelicæ. Inter regum miniſtros theſaurarius habetur unus ex honoratisſimis: quanto igitur honore à populo afficiendi ſunt illi, per quos gratiæ evangelicæ theſaurus hominibus diſpenſatur? Talis miniſter erat Epaphras, amandus itaque & honorandus à Coloſſenſibus.

Ex hoc titulo qui verbi prædicatoribus tribuitur, multa deduci poſſent.

1\. Cùm ſint Chriſti miniſtri, non poſſe impunè contemni aut injuriis affici ab ullo mortalium. David ultus eſt injuriam legatis ſuis illatam ab Ammonitis, in abradendis barbis, & præcidendis veſtibus eorum, (2. Sam. 10.) quantò magis Chriſtus vindicabit legatos & miniſtros ſuos, ſi quid injurioſè aut contumelioſè adverſus illos commiſſum fuerit ab Ammonitis noſtris.

2\. Cùm ſint cœleſtis hujus Regis miniſtri, oportere illos non commodis temporalibus inhiare, ſed cœleſtem mercedem expectare. Hanc aureolam Chriſtus ſuis promittit, Danielis 12. 3. *Docti fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti; & qui ad juſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates.* Hanc coronam Paulus ſemper cogitavit; 2. Tim. 4. 8. *Repoſita eſt, &c.*

Fidus] Hoc vel maximè facit ad laudem Epaphræ. Magnum eſt eſſe miniſtrum Chriſti, id eſt, diſpenſatorem evangelii; ſed, ut loquitur A-

postolus, 1. ad Cor. 4. 2. *Requiritur in dispensatoribus, ut fidus quisque inveniatur.* Hæc fidelitas in duobus potissimùm cernitur:

1. In eo ut minister semper respiciat honorem Domini sui, non propriam gloriam. Honorem Dei respicit, qui *sic loquitur quasi sermones Dei, ut in omnibus Deus honorificetur,* 1. Pet. 4. 11. Gloriam suam quærit, qui sic loquitur, ut placeat vanis hominibus, & ab illis laudetur, vel ingenii, vel scientiæ, vel eloquentiæ nomine. De hoc studio inanis gloriæ, Paulus ad Galatas 1. 10. *An quæro hominibus placere? si adhuc hominibus placerem, Dei servus non essem.* Salubre monitum prædicatoribus est illud Prosperi, *Non in verborum splendore, sed in operum virtute prædicandi fiduciam ponant, non vocibus delectentur populi acclamantis, sed fletibus; nec plausum à populo expectent, sed gemitum,* De vita contemplat. lib. 1. cap. 23.

2. In hoc cernitur fidelitas ministri, ut non modò Domini sui gloriam, sed ut gregis sibi commissi utilitatem promoveat & salutem pro sua virili. Hoc faciunt dum gregi invigilant, dum cibum animorum opportuno tempore illis impertiunt, dum lac infantibus, solidiorem cibum robustioribus distribuunt; ut verbo comprehendā omnia, dum præ socordia nihil omittūt facere aut dicere quod ad salutem populi sit necessarium, neque præ perfidia aliquid aut docent aut faciunt quod sit saluti eorum inimicum. Hujus fidelitatis illustre specimen habemus in Paulo, qui potuit illud de se audacter profiteri, *Non quæro quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant,* 1. Cor. 10. 33. Ut autem hanc fidelitatem quis præstet, utile erit hasce tres circumstantias semper ob oculos sibi proponere; Quis, Quid, Quibus.

Quis sit inprimis diligenter perpendat. Non privatus homo, non liber & sui juris, sed Christi legatus & servus: quare oportet pastorem non indulgere otio & voluptatibus, sed omni diligentiâ negotium sibi impositum procurare.

Quid tractandum suscepit deinde apud se seriò cogitet; verbum scilicet Dei, & sacramenta Christi. Illud vel celare, vel quovis modo adulterare, nefas; illa vel canibus vel porcis projicere, vel filiis denegare, summum piaculum est.

Quibus hæc omnia administranda sunt denique consideret; Christi ovibus, suis fratribus, Dei filiis; illis *quos Christus redemit, non auro & argento, sed suo pretioso sanguine.* Qui vel unam ex hisce animulam suâ infidelitate amiserit, *utilius esset illi si mola asinaria circumponeretur collo ejus, & abjectus fuisset in mare,* Luc. 17. 2.

Dub. Sed hic quæratur cur in laudando Epaphra fidelitatem tantùm nominet, non prudentiam; cùm in verbi divini dispensatione utrumque requi-

requiratur? ut est Matth. 24. 45. *Quisnam est fidelis servus & prudens, quem constituit Dominus super famulitium suum?*

Solut. Primò, quia hæ duæ qualitates inter se connexæ sunt & conjunctæ, ità ut non possit vera fidelitas adesse nisi etiam adsit prudentia, quæ docet & ostendit quid ab homine fido requiratur: Est enim prudentia *cujuscunque virtutis oculus*.

Secundò, ut obiter perstringeret doctores illos novos & erroneos in ecclesia Colossensium, qui prudentiæ speciem affectabant, at fidelitatis curam omnem exuebant. Dicit igitur Epaphram *fidum Christi ministrum*, ut illum opponeret istis in quibus sapientiæ suæ regnabat opinio, cùm tamen essent in Christum infidi.

Pro vobis] Postquam Epaphram commendaverat ab ipsa vocatione, quòd esset *minister Christi*; & à qualitate, quòd esset *fidus minister*: illud jam addit, quod ad conciliandum illi amorem maximè conducebat, *pro vobis*, id est, pro vestro bono, pro vestra salute.

Ex scopo igitur & fine ministerii, ostendit ministro deberi honorem à suo grege: non est enim sibi minister Christi Epaphras, sed aliis, nempe Colossensibus.

Pol. 2. 2. Rectè statuit Philosophus, duo esse quæ faciunt homines amare & curare quamlibet rem; τὸ ἴδιον, καὶ τὸ ἀγαπητόν. Utrumque in Epaphra reperitur: τὸ ἀγαπητόν, quia erat minister Christi, & fidus insuper; τὸ ἴδιον, quia erat proprius minister Colossensium. Hinc utile & necessarium documentum nascitur, & quod à laicis nunquam satis discitur.

Doctr. Quamvis tenetur Christianus populus omnes ministros amare & honorare, tamen illos præcipuo amore & honore prosequi debent greges singuli, qui singulis illis præficiuntur. Sic Paulus, 1. ad Thess. 5. 12. *Rogamus vos, fratres, ut noveritis eos qui laborant inter vos, & præsunt vobis in Domino, & monent vos, & quàm maximè charos ducatis, propter opus ipsorum.* Unde apparet quàm sit vitiosus ille affectus multorum, qui quemvis audiunt potiùs, & amant magis, quàm proprium suum & domesticum ministrum. Si hujusmodi hominibus Paulus scripsisset de aliquo, *Qui est pro vobis minister Christi*, non amorem, sed fastidium illius excitâsset. Hi illi sunt, quos *auribus prurire, & sibi secundùm suas peculiares cupiditates doctores coacervare* scribit Apostolus, 2. ad Tim. 4. 3.

Atque hæc de Epaphræ commendatione, ab officio, à fidelitate in ejus executione, & à peculiari scopo ejus, quòd erat Colossensibus destinatum.

60 VERS. 8. *Qui & declaravit nobis vestram per Spiritum charitatem.*

LAudavit Paulus fidem & charitatem Colossensium, cùm tamen illis esset de facie ignotus, ut est cap. 2. 1. Potuit itaque aliquis quærere, Unde tibi, Paule, hæc cognitio nostri, & rerum nostrarum? Occurrit huic dubitationi, & ostendit non temerè illos laudasse, sed omnia habere comperta & explorata per relationem Epaphræ, testis locupletissimi.

Qui & declaravit] Autorem relationis ostendit, quod eò facit ut Epaphræ gratiam apud eos conciliet: Est enim insitum omnibus, eos amare quos intellexerint de se honorificè sentire & loqui.

Atque hic observandum, quàm fidus Christi minister Epaphras fuit, non modò in prædicando evangelio, sed in excitandis hominum animis ad mutuum amorem. Nam, uti verisimile est, declaraverat Colossensibus quantus apostolus Paulus fuit, quàm admirabili scientia, quàm singulari zelo præditus, & ita in animis eorum admirationem, & mirificum Pauli amorem excitavit: tum Paulum adit, & explicat quanta esset Colossensium pietas in illum. Hoc tandem est ingenui & pii viri officium, amorem & charitatem inter omnes, non odia & litem serere.

Vestram charitatem] Hic caput præcipuum illius relationis tangit: multa enim de illis bona dixerat Paulo, sed præcipuè charitatem eorum extulerat. Hanc charitatem eorum quidam referunt ad omnes sanctos; sed quoniam hanc versu quarto laudavit, probabilior est Chrysostomi sententia qui refert ad apostolum Paulum. Quod etiam innuere videntur verba sequentia.

Ἐν Πνεύματι] *In Spiritu*, vel *per Spiritum*. Duæ rationes afferuntur ab interpretibus, cur eorum dilectionem dicat esse ἐν Πνεύματι.

Prior generalis, quæ spectat ipsam naturam charitatis: nimirum quia ejus autor est Spiritus sanctus; & etiam quia manat charitas à corde spirituali, id est, renovato & regenerato.

Observ. Hinc observate dignitatem charitatis Christianæ. Nam Naturalis charitas vel dilectio oritur ab illis inclinationibus quas appellant στοργὰς φυσικάς. Mundana dilectio oritur, vel ab utilitatis ratione, vel à morum conformitate; Carnalis, ab appetitu voluptatis: Hisce omnibus nonnihil fæculentum, sordidum, & vitiosum semper adhæret. At Christiana charitas oritur à *Spiritu sancto*, & est sanctitatis & puritatis plenissima.

Altera ratio cur charitas Colossensium dicatur esse ἐν πνεύματι, specialis est, & ipsum Paulum respicit. Nam, ut antea diximus, Paulum nunquam

nunquam viderant, ſed tantùm de eo audierant per Epaphram & alios: quia igitur illum amârant quem nunquam viderunt in carne, dicuntur *in ſpiritu* diligere. Nomen itaque *ſpiritus* hîc eodem modo accipitur, quo ponitur 1. ad Corinth. 5. 3. *Ego abſens corpore, præſens apud vos ſpiritu, &c.*

Obſerv. Obſervate hinc officium eſſe cujuſcunque probi viri, ut omnes bonos, quamvis de fama tantùm notos, amore ſpirituali complectatur. Ut quis amore noſtro dignus cenſeatur, ſatis eſt ſi innoteſcat de facie ſuæ virtutis, quamvis ignotus ſit de facie carnis.

Atque hactenus in prima & ſecunda exordii parte explicanda verſati fuimus. Reſtat ultima, quæ abſolvitur tribus verſibus ſequentibus, 9, 10, 11.

VERS. 9, 10, 11.

Propterea & nos, ex quo die audivimus, non ceſſamus pro vobis orare & petere ut impleamini agnitione voluntatis ejus, in omni ſapientia & intelligentia ſpirituali, &c.

IN hoc verſu & duobus ſequentibus continetur ultima pars exordii; quæ habet precationem pro augmento bonorum ſpiritualium, quorum participes facti erant Coloſſenſes aliqua ex parte.

Tria autem bonorum genera petit. Primum eſt eorum quæ ſpectant ad perfectam cognitionem veritatis, verſ. 9. Secundum eſt eorum quæ ſpectant ad exercitium pietatis & ſanctitatis, verſ. 10. Ultimum eſt eorum quæ ſpectant ad patientiam & tolerantiam crucis, verſ. 11.

In nono hoc verſu, à quo nobis ordiendum eſt, tria obſervamus:

Cauſam impulſivam quæ Paulum excitabat ad hanc precationem, *Propterea & nos, &c.*

Modum ipſius precationis, *non ceſſamus pro vobis orare & petere.*

Summam ipſius petitionis, *ut impleamini, &c.* ad finem uſque.

Propterea nos ex quo die audivimus] Hîc cauſam impulſivam innuit ſuæ orationis, relationem ſcilicet Epaphræ de illorum fide, charitate, &c. Nam hæc verba referuntur ad totam narrationem de illorum fide in Chriſtum, charitate in ſanctos, ſpe repoſita in cœlis, & amore etiam peculiari in Apoſtolum: quia enim tot bona de Coloſſenſibus nuntiabantur, *non ceſſabat ex illo die pro illis orare, &c.*

Obſerv. 1. Optima ratio amorem noſtrum & affectum declarandi, in eo ſita eſt, ut oremus pro illis quos amamus, & bona hæc ſpiritualia & ſalutaria illis à Deo exoptemus. Nam amare, eſt bonum velle alteri, non noſtrâ, ſed ejus causâ; & verè amare, eſt vera bona alteri velle: vera autem bona ſunt hæc ſpiritualia, quæ bonos reddunt

 habentes. Unde Apostolus, qui tenerrimè illos omnes amavit ad quos suas epistolas misit, nusquam tamen legitur illis honores aut divitias à Deo petiisse, sed fidem, charitatem, sanctitatem, patientiam, & id genus alia.

Observ. 2. Maximè nos ad orationem pro fratribus accendere debet, cùm perspicimus in illis primitias Spiritûs, & renovationis, & quasi semina pietatis. Sic enim Paulus, quia intellexit jacta fuisse religionis fundamenta in Colossensibus, διὰ τοῦτο, *propter hoc ipsum*, vehementiùs à Deo petiit incrementa earundem gratiarum. Idem observare licet in epistola ad Ephes. cap. 1. vers. 15. 16. *Auditâ quæ in vobis est fide & charitate, non desino gratias agere pro vobis, &c.* Chrysostomus hoc illustravit eleganti similitudine: *Quemadmodum* (inquit) *in stadio iis potissimùm bene optamus, eosque hortatione & acclamatione nostrâ excitamus, qui non longè absunt à victoria: sic in hoc Christiana vita stadio, iis favere maximè debemus, eosque nostris precibus juvare, quos cernimus jam currentes alacriter ad metam propositam.* Atque hæc de causa impulsiva.

Non cessamus pro vobis orare & petere] Modum suæ orationis jam exprimit Apostolus, qui in duobus cernitur: assiduitate ejusdem, *non cessamus*; vehementi devotione, *orare & petere.*

Assiduitas orationis præcipitur in Scripturis; *Oportet semper orare & non deficere*, Luc. 18. 1. & 1. ad Thess. 5. 17. *Sine intermissione orate. Multùm enim valet deprecatio justi assidua*, Jacob. 5. 16.

Dub. Quomodo potuit Paulus nunquam ab oratione desistere, cùm humanæ naturæ imbecillitas non ferret continuam orationem? imò inter hæreticos numerantur Euchitæ seu Messaliani, qui inertiæ & socordiæ suæ assiduam orationem prætexebant, Aug. tom. 6. De hæres. *Theodor. lib. 4.*

Solut. Dicimur non cessare ab oratione, vel non desinere orare pro re aliqua, cùm in corde nostro fixum habeamus desiderium illius rei. Sic Augustinus, in Psalm. 37. *Desiderium tuum oratio tua; si continuum est desiderium, continua est oratio.*

Secundò, dicimur non deficere ab orando, vel non cessare, cùm id suo tempore & loco exercemus. Illud enim otiosum est, & ab opere suo cessat, quod non agit cùm potest & debet.

Utroque igitur respectu Paulus verè dixit, *Non cessamus orare pro vobis.* Nam & animo illius inerat perpetuum desiderium (saltem quoad habitum) de illorum bono promovendo; & illud etiam, quantum in se erat, suis orationibus promovebat, quoties illi oblata erat precandi opportunitas.

Observ. Pastoris officium est, non modò docere gregem suum, & in publicis precibus eos Deo commendare; sed etiam

etiam in privata ſua oratione nunquam debet eſſe immemor populi ſuæ tutelæ commiſſi. Sic animatus erat Samuel erga populum Dei, *Abſit mihi ut peccem Jehovæ, ut deſinam ſupplicare pro vobis*, 1. Sam. 12.23. Sic noſter Paulus, *Teſtis eſt mihi Deus cui ſervio, quòd indeſinenter meminerim veſtrî in precibus meis, &c.* Rom. 1.9.

Neque hîc aliquis objiciat, viros eximiæ ſanctitatis, quales erant Samuel & Paulus, ſuis precibus aſſiduis juvare poſſe populum Dei; at alios miniſtros, qui ſunt hâc ſanctitate deſtituti, non poſſe: Nam rectè Auguſtinus docuit, *etiam malos ſacerdotes exaudiri cùm orant pro gregibus ſuis, quamvis non exaudiantur cùm orant pro ſeipſis*, contra epiſt. Parmen. lib.2. cap.8. Atque hæc de aſſiduitate Apoſtolicæ orationis: Sequitur de vehementi devotione.

Orare & petere] Hiſce duobus vocabulis innuit Apoſtolus & devotionem atque etiam vehementiam orationis ſuæ pro Coloſſenſibus. Nonnulli ſub vocabulo προσευχόμενοι, intelligunt deſiderium mentis, per illud alterum αἰτούμενοι, expreſſam petitionem oris. Sed hîc per προσευχὴν, non modò internam mentis elevationem intelligo, ſed illam orationis partem quæ plerunque viam præſtruit petitionibus noſtris, in qua Deum adoramus & glorificamus, commemorata ejus majeſtate, & bonitate, ceteriſque attributis quæ amorem & devotionem excitant in animis ipſorum precantium. Αἴτησις verò, eſt ipſa petitio rerum deſideratarum, quæ ſequitur hanc προσευχὴν ſeu devotam converſionem mentis & orationis ad Deum. Cùm itaque dicit Apoſtolus ſe προσεύχεσθαι pro Coloſſenſibus, innuere mihi videtur, ſe tum illos Deo commendare, cùm priùs animum ſuum devotione quâdam in Deum ſenſerit inflammatum: jam verò devotæ & accenſæ mentis oratio eſt efficaciſſima, ut penetret ipſos cœlos. Cùm autem dicit ſe αἰτεῖσθαι pro illis, ſignificat vehementiam petitionis ſuæ: nam αἴτησις eſt rerum neceſſariarum poſtulatio. Sic igitur Deum orabat pro Coloſſenſium ſpirituali profectu, ſicuti homines pro rebus quibus maximè indigent ſolent alios obſecrare.

Devotio & pius in Deum affectus debet ſemper viam aperire ad particulares noſtras petitiones, ſive pro aliis petimus neceſſaria, ſive pro nobis. Qui enim temerè & nullâ habitâ ratione majeſtatis divinæ proſilire audet ad quidvis petendum, provocat Deum ad indignationem, non ad beneficentiam. *Obſerv.*

Non frigidè, neque dicis causâ, à Deo petere debemus beneficia, ſed affici nos oportet ſenſu & vehementi deſiderio illarum rerum quas à Deo petimus. Non enim orat Deum, ſed ludit, qui illud voce poſtulat quod corde negligit. Cauſam. *Obſerv.*

sam & modum Apostolicæ precationis exposuimus; jam restat ut summam ipsius petitionis exponamus verbis immediatè sequentibus comprehensam.

Ut impleamini agnitione voluntatis ejus, in omni sapientia & intelligentia spirituali.]

Summam suæ orationis jam incipit explicare Apostolus. Sunt autem hîc duo notanda; quantitas bonorum quæ petuntur, & qualitas.

Ut impleamini] Ostendit antea Apostolus, Colossenses fuisse præditos fide, spe, charitate, omnibus denique donis spiritualibus; sed jam aliquid majus à Deo petit, scilicet ut *impleantur* iisdem.

Dub. Non possumus plenam & perfectam cognitionem, vel dilectionem, vel sanctitatem obtinere, dum corpus hoc mortale gestamus. Sic enim Apostolus, 1. Cor. 13. 9. *Ex parte cognoscimus, ex parte prophetamus, &c.* Cur igitur orat Apostolus ut impleantur cognitione, quod obtineri non posse ipse scivit?

Respons. Est duplex plenitudo cognitionis & cujuscunque gratiæ; plenitudo patriæ, & plenitudo viæ. Plenitudo patriæ, est illa maxima gratiæ mensura quam uniuscujusque mens capere potest: hæc non habetur priusquam introducamur ad statum gloriæ. Sed plenitudo viæ, est maxima illa gratiæ mensura quam Deus unicuique electorum in hoc mundo impertire decrevit: atque hæc habetur ab omnibus electis antequam migrent ex hac vita. De hac loquitur Apostolus, ad Ephes. 4. 7. *Unicuique nostrûm data est gratia pro mensura donationis Christi.* Et Augustinus, in Psalm. 38. *Secundùm istius vitæ modum est quædam perfectio, eique perfectioni deputatur, ut se quisque noverit nondum esse perfectum.* Hanc perfectionem & plenitudinem gratiæ illis exoptat in hoc loco.

Doctr. 1. Nunquam putare debemus nos assecutos esse ullius gratiæ plenitudinem nobis in hac vita destinatam; sed semper eniti, & à Deo petere debemus, ut magis & magis impleamur omnibus donis spiritualibus.

Sumus, dum hîc vivitur, instar puerorum qui nondum ad ἀκμὴν pervenerunt: unde sacra Scriptura omnes excitat ad profectum assiduum in omni dono gratiæ divinæ. Ne tædio sim, enotabo tantùm loca, non recitabo. Ad fidei incrementum, 2. Cor. 10. 15. Ad spei; Rom. 15. 13. Charitatis; Ephes. 4. 15. Cognitionis; Ephes. 3. 19. Omnis gratiæ; 2. Pet. 3. 18. Multa ex Patribus in hanc sententiam afferri possent. Nazianzenus; *Christianus aut proficit, aut deficit; in eodem statu permanere non potest.* Bernardus, *Minimè bonus est, qui melior esse non vult: & ubi incipis nolle fieri melior, ibi desinis esse bonus.* Semper itaque petendum & laborandum est ut

impleamur magis ac magis donis ſpiritualibus. Hæc de quantitate.

Agnitione voluntatis ejus] In hiſce verbis & ſequentibus exponit quæ & qualia ſint ea bona quæ optat Coloſſenſibus. Bonum eſt ἐπίγνωσις *agnitio*, id eſt, γνῶσις ἐπὶ γνῶσιν, cumulata & plena cognitio. Sed qualis? non quælibet, ſed ea quæ hîc deſcribitur ab objecto & à cauſa, *agnitio* ſcilicet *voluntatis divinæ* dimanans *à ſapientia & intelligentia ſpirituali*. *Agnitio voluntatis divinæ* denotat actum cum objecto: *Sapientia* & *intelligentia* notant habitus infuſos unde hæc actualis & efficax agnitio dimanat. Quod attinet ad objectum hujus agnitionis, ſciendum eſt, voluntatem divinam in ſe, eſſe conſiderationis infinitæ, & inſcrutabilem hominibus: Limitanda eſt itaque & reſtringenda ad voluntatem revelatam; nam *agnitio* præſupponit manifeſtationem rei agnoſcendæ.

Jam verò revelata hæc voluntas, cujus plenam agnitionem precatur Coloſſenſibus, ad duo capita revocatur: cognitionem credendorum, & faciendorum; ſeu fidei, & novæ obedientiæ. Quoad fidem, *Hæc eſt voluntas Dei, ut omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam*, Joan. 6. 40. Quoad ſanctitatem & obedientiam, *Hæc eſt voluntas Dei, nempe ſanctificatio noſtra, ut ſciat unuſquiſque noſtrûm ſuum vas poſſidere cum honore*. 1. Theſſ. 4. 3. Agnitio igitur voluntatis divinæ complectitur in ſe cognitionem legis & evangelii: legis, quæ nobis oſtendit abyſſum noſtræ miſeriæ, & etiam proponit renatis regulam novæ vitæ; evangelii, quæ nobis aperit abyſſum divinæ miſericordiæ, & etjam docet modum ſalutis obtinendæ. Neque nuda harum rerum apprehenſio dicitur *agnitio divinæ voluntatis*, ſed apprehenſio efficax, quæ Chriſtum ſibi applicat, & legis regulam vitâ & factis pro virili exprimit. *In hoc ſcimus quoniam cognovimus eum, ſi mandata ejus obſervemus*, 1. Joan. 2. 3. Mandata ſcilicet tam de fide quàm de obedientia. Videtis objectum hujus agnitionis: jam ad cauſam vel fontem ejus progrediamur.

In omni ſapientia & intelligentia ſpirituali] Oſtendit unde oriatur efficax illa agnitio divinæ voluntatis, vel in quo fundetur, ſcilicet *in ſapientia & intelligentia ſpirituali*. Quod in Græco habetur ἐν σοφίᾳ, alii vertunt *per ſapientiam*, alii *cum ſapientia*: ſed eôdem res recidit; nam omnes intelligunt illam agnitionem voluntatis divinæ non eſſe à nobis, neque ab humana doctrina, ſed ab infuſa ſapientia.

Quæramus itaque duo: Quid ſit *ſapientia* & *intelligentia*; &, Unde ſit. Lombardus & poſt eum omnes Scholaſtici multa de his philoſophantur, ubi de ſeptem donis Spiritûs ſancti diſputant; cujus diſputationis

 tionis fundamentum petitur ex Isaiæ 11. 2. ubi tamen sex solummodo numerantur. Sed omissis cæteris donis, de hisce duobus inquiramus quid isti sentiant.

Sapientia, inquit Lombardus, *est habitus infusus ad solius æternæ veritatis contemplationem & delectationem*; *Intelligentia*, *ad Creatoris & creaturarum invisibilium speculationem*, loco allegato.

Parisiensis dicit, *donum Sapientiæ opponi puerilitati*; *& proprium hujus muneris esse producere in animo contemptum rerum vanarum & temporalium, & efficere ut cœlestia & capiat cognitione, & amplexetur dilectione: donum verò Intelligentiæ opponi hebetudini*; *& proprium hujus esse occulta rerum & signorum penetrare*; *quæ sunt velata mysteriis, aut adumbrata quovis modo, clarè intueri*; *non inhærere, aut falli externis rerum apparentiis*. Est itaque velut lumen acutum & elimatum ipsius sapientiæ, atque sine aliqua hujus doni mensura dicit neminem ad salutem pervenire.

Altissiodorensis ait, *Sapientiam esse cognitionem Dei absolutè, Intelligentiam esse cognitionem Dei collativè*; scilicet, in comparatione ad creaturas. Addit, *sapientiam esse cognitionem Dei per gustum spiritualem*; *quia per sapientiam gustatur Dei suavitas*.

Gerson dicit, *Intelligentiam esse quoddam lumen spirituale infusum ad cognitionem Dei in creaturis*; *Sapientiam esse lumen infusum, sub quo, vel in quo gustantur divina per experimentum*.

Sed hæ Scholasticorum descriptiones non videntur mihi satis amplæ: restringunt enim tam sapientiam quam intelligentiam ad vitam contemplativam; cùm utraque ex æquo etiam spectet activam.

Est igitur sapientia, infusa cognitio illorum quæ ad fidem & bonam vitam pertinent, cum affectu pio inclinante ad applicationem & praxin eorundem.

Non enim ex sola illuminatione intellectûs, neque ex sola renovatione affectûs, sed ex utrisque conjunctim constat spiritualis sapientia. Quod ex multis Scripturæ testimoniis probari possit: *Timor Domini est sapientia*; *& recedere à malo, intelligentia*, Job. 28. 28. *Qui custodit legem, filius sapiens est*, Prov. 28. 7. Ex quibus locis & consimilibus patet, hanc sapientiam, quamvis secundùm essentiam suam sit perfectio quædam intellectualis, tamen quoad materiam & usum esse etiam practicam & moralem. Est igitur sapientia non modò lux, sed sanitas quædam & integritas animæ. Solitariæ scientię lux improbis nonnunquam communicatur; multi enim sciunt Domini voluntatem, sed non faciunt, imò planè aversantur: sed lumen sapientiæ semper pium reddit, quia simul inclinat voluntatem ad illud

bonum

bonum quod ab intellectu apprehenditur. Talem ſapientiam illis precatur Paulus.

Quod ad intelligentiam attinet ſive σύνεσιν, non arbitror eſſe donum realiter diſtinctum à ſuprà dicta ſapientia; ſed eſſe gradum eminentiorem, & quaſi acumen ſapientiæ. Eſt igitur quædam perſpicacia ſapientiæ, per quam quis idoneus eſt judicare de veris & falſis, bonis & malis, cùm implicantur ſpeciali quadam difficultate ex circumſtantiis particularibus. Hinc diſcipuli Servatoris dicuntur ἀσύνετοι, Matth. 15. 16. quia doctrinam Chriſti parabolis involutam non intelligebant. Et Paulus optat Timotheo σύνεσιν ἐν πᾶσιν, *intelligentiam in omnibus*, 2. ad Tim. 2. 7. Sed hæc appoſitione exemplorum faciemus planiora; & primùm in credendis, deinde in faciendis.

Proponatur quæſtio, Sitne unicus Mediator Dei & hominum homo Jeſus Chriſtus; quivis ſapientiæ divinæ dono præditus ſtatim affirmabit. Jam involvatur ſpecialibus difficultatibus, An ita ſit unicus noſter Mediator, ut ne intercedendi munus glorioſæ ſuæ matri & aliis ſanctis communicaverit, An ita ſit Mediator, ut ſolus pro peccatis noſtris ſatisfecerit, nullas ſatisfaciendi partes nobis reliquerit: jam opus erit intelligentiâ, id eſt, acumine ſapientiæ, quæ ſi aberit, facilis eſt lapſus in errorem.

Quæratur etiam, An ſubditis liceat in regem ſuum arma ferre, ſtatim reſpondebit etiam Pontificius quivis, Non licere. Jam accedant circumſtantiæ particulares, An licitum ſit regē ſuum hæreſeos condemnatum, & excommunicatum, papâ jubente, vi & armis oppugnare: ſi abſit donum intelligentiæ, nutabit & vacillabit quivis Pontificius; imò, in apertam rebellionem prorumpet, ut experientiâ teſtatum vidimus. Videtis quid ſit ſapientia, quid intelligentia, quodnam ſit illorum diſcrimen. Jam ultimo in loco quæritur, unde hæc dona perveniant ad nos. Id Apoſtolus uno verbo indicavit, cùm addit πνευματικῇ.

Spirituali] Sic autem appellatur, quia per Spiritum Chriſti generatur, non ingenio noſtro comparatur. Nam Sapientia Dei increata eſt autor hujus ſapientiæ creatæ. In Ariſtotele, Platone, Socrate, reliquiſque Ethnicis, illa quâ pollebant ſapientia erat habitus acquiſitus; at in fidelibus ſalutaris ſapientia eſt habitus infuſus. *Si quis indiget ſapientiâ, poſtulet à Deo qui dat omnibus affluenter*, Jac. 1. 5. Unde Clemens, *Sapientia emi non poteſt terreno numiſmate; nec in foro, ſed in cœlo venditur*, Pædag. lib. 2. cap. 3. Ex hiſce deducamus corollaria.

Coroll. 1. Cùm Apoſtolus Coloſſenſibus precetur plenam agnitionem divinæ voluntatis, colligimus cæcam ignorantiam quantumvis devotam non

 placere Deo. *Bonum enim non est, quod non est rationabiliter bonum*; ut scitè Tertullianus, advers. Marc. lib. 1.

2. Cùm optet Colossensibus sapientiam & intelligentiam, non sufficere laicis illam fidem implicitam in fide prælatorum suorum, quam passim dilaudant Pontificii; qui enim habet sapientiam & intelligentiam, is suis oculis videt, non alienis.

3. Non spiritu apostolico sed antichristiano feruntur, qui laicis negant ordinaria media generandæ sapientiæ & intelligentiæ spiritualis; scilicet lectionem & intellectum verbi divini. Nam *lex Domini immaculata, convertens animas; testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis*, Psal. 19. Atque hæc de prima parte orationis Apostolicæ, pro bonis illis quæ spectant ad perfectam cognitionem veritatis.

VERS. 10.

Ut ambuletis dignè Domino, per omnia placentes, in omni opere bono fructificantes, & crescentes in agnitione Dei.

PRimam partem voti Apostolici absolvimus, ubi optat Colossensibus ea bona quæ faciunt ad perfectam cognitionem veritatis. Jam ad secundam accedo, ubi illis exoptat perfectum exercitium pietatis & sanctitatis.

Atque illud in primis ex ipso *Observ.* ordine hujus voti observetur, Quòd sapientia & intelligentia spiritualis infunditur hominum mentibus à Deo, non ad sterilem scientiam & otiosam contemplationem, sed ad praxin & exercitium sanctitatis.

In proposito versiculo duo facit Apostolus: Proponit in genere summam hujus sui voti, *Ut ambuletis dignè Domino*] Deinde deducit per partes, & explicat quomodo ambulemus dignè Deo: Primò, quoad intentionem & scopum, si omnia referamus εἰς ἀρέσκειαν, ad placendum Deo; Secundò, quoad operationem duplicem, si fructificemus in operibus, & crescamus in cognitione Dei.

Ut ambuletis dignè Domino]. *Ambulare* Hebraicâ phrasi sæpe ponitur in Scripturis pro eo quod est, Cursum vitæ instituere & tenere: ut, *Ambulare fraudulenter* & *simpliciter* passim in Proverbiis Salomonis; &, *Ambulare in viis & justificationibus Dei*, crebrum est apud Davidem in Psalmis. Sic in novo Testamento, *Ambulare secundùm carnem, & secundùm spiritum*, id est, vivere, & conversari. Hâc loquendi formulâ admonemur, Christianum esse in perpetuo itinere versùs patriam cœlestem, neque unquam esse illi subsistendum in via, sed perpetuò ambulandum & progrediendum. Sed quomodo ambulandum?

Ἀξίως τοῦ κυρίου] Quid sibi volunt hæc verba facilè intelligemus, si conferamus cum similibus loquendi formulis, quæ occurrunt alibi apud hunc nostrum apostolum. Ad Eph. 1. 4. *Precor ut ambuletis* ἀξίως τῆς κλήσεως. Ad Philip. 1. 27. hortatur eos πολιτεύεσθαι ἀξίως τοῦ εὐαγγελίου. 1. ad Thess. 2. 12. ἀξίως τοῦ Θεοῦ. Dignè Domino igitur is ambulat, qui sic vivit ut decet illum qui est per evangelium vocatus in adoptionem filiorum Dei & in vivam spem hæreditatis cœli.

Dub. Quomodo possibile est ambulare prout dignum est Domino, vel Deo, vel evangelio, vel vocatione nostrâ; cùm horum omnium dignitati non ex æquo respondent nisi justitia & sanctitas perfecta & immaculata, qualis non reperitur in hominibus qui gestant hoc corpus peccati?

Solut. *Dignitatis* vocabulum in Scripturis, non semper denotat exactam proportionem æqualitatis rei ad rem, sed quandam convenientiam & decentiam, quæ tollit repugnantiam, non ponit absolutam condignitatem. Sic Matth. 3. 8. *Fructus facite* ἀξίους τῆς μετανοίας, i. e. convenientes & idoneos, non repugnantes pœnitentiæ quam profitemini. Is itaque dignè Deo ambulat, qui à turpitudine & stultitia hominum carnalium abhorret, qui animum fidelem, Dei & fratrum amantem, cœlestium appetentem gerit, quamvis ex infirmitate sæpe labatur & peccet. Dignitas enim hæc nostra non pendet ex absoluta nostra perfectione, sed ex dignatione Dei gratuita, qui illos suo favore dignos reputat qui ductum Spiritûs sequuntur, illos indignos, qui desideriis carnis & peccati inserviunt.

Observ. Hinc notanda est Dei infinita bonitas & misericordia, qui nos filios dignos reputat adoptione & hæreditate cœlesti, quamvis longissimè absumus à perfecta sanctitate; modò *non ambulemus in consilio improborum, & viis peccatorum non insistamus, & in cathedra pestilentiæ non sedeamus, sed in lege ejus oblectemur, & de ea continuè meditemur*, Psal. 1.

Observ. Apparet etiam illorum superbia, qui ex hac misericordi dignatione divina meritum *condignitatis* stabilire conantur; quasi *dignè Deo ambulare*, esset cœlestem beatitudinem suis operibus mereri. At nil tale somniavit Apostolus, tantùm voluit eos operam dare sanctitati, ut indè constaret non frustrà illos cognitionem & gratiam Dei recepisse. Atque hæc summa est voti in genere.

Εἰς πᾶσαν ἀρέσκειαν, *In omne placitum* vel *obsequium*, sive, *Ut per omnia placeatis*] Quod posuit in genere, jam per partes incipit explicare: & primò ostendit quomodo dignè Deo ambulemus, quoad intentionem & universalem scopum vitæ nostræ, nimirum, si omnia eò referantur ut placeamus Deo.

Vocabulum itaque *ἀρέσκειν* sumendum arbitror hoc in loco, non tam pro eventu placendi, quàm pro studio & intentione placendi. Sic enim ipsum verbum sæpe usurpatur: Rom. 15. 2. *Unusquisque nostrûm proximo placeat*. Et ad Galat. 1. 10. *Si hominibus placerem, Dei servus non essem*.

Quòd autem adjungit notam universalem, *per omnia placeatis*, sic illud explicant Græca scholia per distributionem, *λόγοις, ἔργοις, καὶ δόγμασι, verbis, operibus* (tam internis quàm externis) *& etiam opinionibus*.

Ratio cur inprimis requirit Apostolus hanc generalem intentionem placendi Deo, hæc est; Quia finis dat speciem in moralibus, sicut forma in naturalibus. *Officia nostra non initio sed fine pensanda*, Aug. in Psal. 118. Et, lib. 4. contra Julian. cap. 3. *Quicquid boni fit, & non propter hoc fit, propter quod fieri debet, etsi officio videtur bonum, ipso non recto fine peccatum est*. Sic Clem. Strom. 6. *Cujusvis Gentilis peccat actio, quia scopum non spectat*. Scopus itaque totius vitæ nostræ hic esse debet, ut Deo placeamus, & eundem glorificemus.

Sed hîc de intentione placendi Deo dubia nonnulla expedire oportet.

Dub. 1. Quæritur, An in omni opere bono necessaria sit actualis intentio placendi Deo per totum tractum operis. Verbi causâ; Pius filius obedit parentibus intentione placendi Deo: quæro, An peccet in præstando quocunque particulari officio pietatis, si non semper actu retineat in animo hanc intentionem.

Solut. Respondeo; Sufficit quòd præcesserit illa intentio, & in habitu retineatur, licet in singulis actibus non cogitetur: procedunt enim multæ operationes in virtute alicujus primæ intentionis, cùm actualis intentio desiit eas comitari. Quemadmodum sagitta unico jaculantis impulsu per intermedium spacium ad scopum fertur, quamvis ille nec de spatio nec de scopo cogitet: sic unico impulsu voluntatis procedit bona operatio ad metam suam, cùm operans non actu amplius cogitat de meta, & prima sua intentione. Idem illustrari possit similitudine itinerantis, qui non per singulos passus actu cogitat illum locum quò intendit, & tamen recta illuc pergit virtute primæ intentionis.

Sed hic duo monere oportet: Primum, laborandum esse ut actualis intentio placendi Deo, & glorificandi Deum, retineatur, quantùm fieri potest, in omni particulari opere. Secundum, cavendum esse ne post primam intentionem bonam, intentio aliqua mala & inordinata suboriatur: non enim hæc à prima accipit rectitudinem; sed illa ab hac, labem, maculam, & corruptelam.

Dub. 2. Quæritur, An possibile sit homini renato retinere semper hanc habitualem

bitualem intentionem *placendi Deo in omnibus*; licet in multis interim labatur.

Sol. Respondeo, Non modò possibile esse, sed necessarium, si velit retinere fidem & bonam conscientiam: hæc enim non conveniunt, nec in eodem corde morantur cum proposito peccandi & displicendi Deo. Omnis igitur fidelis habet constans propositum placendi Deo & abstinendi à peccato, juxta illud Pauli, *Non facio bonum quod volo: sed malum quod nolo, hoc ago. Quòd si id facio quod nolo, non amplius ego id perpetro, sed peccatum quod in me habitat*, Rom. 7. 19. Qui bonum vult, & malum non vult, is studium retinet placendi Deo, quamvis illectus concupiscentiâ malâ, nonnunquam ex infirmitate illud committat quod Deo displicet; satagit placere per omnia, dum studet vitare peccata singula.

Dub. 3. Ultimò quæritur, An fidelis retinens hoc propositum placendi Deo, sit semper illi acceptus & gratus, non obstantibus illis delictis & infirmitatibus suis.

Solut. Respondeo primò, Personam hominis pii & fidelis semper Deo gratam & acceptam esse, quia respicitur à Deo non in se, sed ut membrum sub Christo capite: *Nulla autem est condemnatio iis qui sunt in Christo Jesu*, Rom. 8. 1. Secundò, Bona opera fidelium, quamvis imperfecta, Deo tamen placent, quia considerantur ab illo ut à Patre amante, non ut à Judice rigido; ut tecta & ornata Christi perfectissimâ obedientiâ, non ut nuda & solitaria. Ultimò, Ipsa delicta & peccata fidelium odio sunt & displicent Deo, sed odio simplici non redundanti in personam. Peccatum itaque in ipsis renatis odit Deus, & proinde per Spiritum gratiæ bellum eidem indicit, at ipsi renati interim illi placent, & proinde illis favet & benedicit. Atque hæc de intentione illorum qui ambulant dignè Domino. Ad operationem est progrediendum.

In omni opere bono fructificantes, & crescentes, &c.] Bonam intentionem sequi debet bona operatio, si velimus ambulare dignè Deo, & eidem placere. Duas autem nominat operationis species: prior est operatio practica, quæ tendit in opus; altera est operatio theoretica, quæ ad ipsam cognitionem acquirendam nititur. In priore duo notentur: Quid requirat, *Fructificationem*; Quæ sit materia circa quam hæc fructificatio versatur, *Omne opus bonum*.

Fructificantes] Est hæc metaphorica locutio sumpta ab arbore, non quavis, sed fructifera. Pii enim comparantur *arboribus ad rivos aquarum plantatis, quæ fructum edunt tempore suo*, Psal. 1. Comparantur palmitibus in vitem fructiferam insitis, *Ego sum vitis, vos palmites: is qui manet in me, fert fructum multum*, Joan. 15. 5. Ex hac collatione tria notentur.

Sicut

Observ. 1.

Sicut nulla arbor potest fructum ferre, nisi habeat in se vivificum quoddam semen, & nutriatur insuper quotidie succo bono: sic nemo fert fructum spiritualem, nisi habeat in se semen Spiritus, & quotidie irrigetur fluentis gratiæ divinæ. *Seorsum à me nil potestis facere. Nisi quis in me manserit, ut palmes extra vineam abjectus arescit*, Joan. 15. 6. Hinc 1. Joan. 3. vers. 9. Spiritus sanctus appellatur semen, quia ejus virtute, tanquam vivifico quodam semine, homines fœcundi reddantur in operibus bonis. Non multùm abludit ab hac similitudine Parisiensis, cùm dicit *virtutes appellari fructus, quia mens renati est instar agri seminati vivifico semine verbi Dei, quæ concipit & parit omnigenas virtutes, ex gratuito & spirituali amplexu æterni Sponsi sui, videlicet Dei.*

Observ. 2.

Sicut arbor ea Domino placet, quæ non frustra terram occupat, neque succum quem hausit, in folia tantùm & flosculos dispergit, sed fructus bonos producit: sic ille solus Deo placet, qui non frustra in ecclesia locum tenet, neque speciem tantùm & formam pietatis præ se fert, sed vim & virtutem exerit fructificando. Notissimi sunt Scripturarum loci in hanc sententiam: Luc. 13. 7. de ficu dicit Dominus, *Quæro fructum, & non invenio: excinde eam, quorsum terram inutilem reddit?* E contrà, arbor fructifera placet Domino suo, & illi curæ & cordi esse solet: *Pater meus agricola est: omnem palmitem qui fert fructum, purgat, ut plus fructus afferat*, Joan. 15. vers. 2.

Cum Nazianzeno itaque dico, *Nullus Christianus sit otiosus aut non fructifer, sed unusquisque ex iis quæ habet Deo fructificet: peccator, pœnitentiam, qui bene currit, perseverantiam, juvenis, continentiam, senex, prudentiam, dives, eleemosynam, pauper, gratiarum actionem, &c.*

Observ. 3.

Sicut arbor non sibi vivit & fructificat, sed Domino, & aliis quibus illi visum sit de fructibus ejus impertire: sic vir pius non sibi soli vivere debet, nec curare tantùm ut vita sua sit in se decora, sed ut sit Deo Domino suo inprimis honorifica, & fratribus omnibus benefica. Hoc enim est referre arborem fructiferam. Atque hæc de *fructificatione* requisita: Sequitur de materia hujus fructificationis.

In omni opere bono] En materiam in qua versatur fructificatio pii hominis latam valde & spatiosam! Et sanè in hoc differt ab arbore. Nemo enim ex una & eadem arbore diversos fructus quærit; at Deus expectat, ut quivis ex fidelibus & renatis producat omne genus bonorum operum. Ratio autem hujus dissimilitudinis indè oritur, quòd cùm fructus cujusvis rei respondeat semini, arbor unicum tantùm fructum producit, quia seminis insiti virtus & potentia ad unum limitatur, at semen quod seminatur in

cordibus

cordibus piorum (gratia scilicet Spiritûs sancti) ad omnem fructum spiritualem producendum ex æquo valet: nisi igitur omnem fructum producant, non respondent naturæ & efficaciæ seminis. *Fructus enim Spiritûs* non est unicus sed multiplex, *charitas* scilicet, *gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, &c.* Gal. 5.22. Sunt itaque in hac fructificationis materia duo notanda:

1. Primum, quòd Deus non quamvis fructificationem approbat, sed eam restringit ad *bona opera*, *Bona* autem dicuntur quæ sunt à Deo mandata & præcepta. Qui igitur suis inventis & superstitiosâ quadam ἐθελοθρησκείᾳ conantur Deo placere, non fructificare judicantur, sed lascivire. Sic enim loquitur Psalmista, Psal. 106. *Polluerunt se operibus suis, & fornicati sunt in adinventionibus suis.* Sapienter & piè Cyprianus, *Non nostro sed Dei arbitrio eligenda sunt justitiæ exercitamenta,* De singul. cleric. Et apud Esaiam Deus conqueritur de Judæis, quòd illum coluerunt *mandatis hominum*, cap. 29. 13.

2. Secundum, quòd non sufficit fructificatio in uno aliquo genere, sed in omni bono opere est fructificandum. Si quis producat bonos fructus eleemosynæ, & admisceat impuros fructus impudicitiæ, vel si quis fulgeat castitate, & sordeat avaritiâ, non respondet voluntati divinæ, vel voto Apostolico de fructificatione in omni opere bono: imò malus, & immundus à Deo reputatur. Quis enim mundum aliquem dixerit, qui vel in unica cloaca volutari solet? Unde Apostolus jubet *ab omni specie mali abstinere* : & vult *nos sanctificari ὁλοτελεῖς*, vult *spiritum, animam, & corpus inculpatè servari*, 1. Thess. 5. 22, 23. Atque hæc de practica illa operatione quâ Deo placemus.

Crescentes in agnitione Dei] Hæc est alia operatio illorum qui dignè Deo ambulant, & illi placere student. Quemadmodum fructificant in bonis operibus quoad vitam activam, sic crescunt & procedunt in cognitione Dei quoad vitam contemplativam. Alludit ad illud incrementum nostræ staturæ spiritualis, de qua etiam loquitur ad Ephes. 4. 13. ubi ostendit, *crescendum esse donec evadamus omnes in unitatem fidei & agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, ad mensuram staturæ adulti Christi.*

Accretio in cognitione non minùs necessaria est homini Christiano, quàm fructificatio in operibus; quia præcepto divino tenemur ad utramque, & Apostolico exemplo docemur utramque à Deo petere. *Observ. 1.*

Ex eo quòd hæc duo conjungit Apostolus, innuere voluit fructificationem in operibus consistere non posse absque hac progressione in scientia; nec progressionem in scientia *Observ. 2.*

ſcientia & vera agnitione Dei, abſq; fructificatione.

Ratio prioris hæc eſt; Quia ſcientia ſic dirigit virtutis operationem, ut viſus greſſibilem facultatem. Tolle viſum, non poteſt quis rectè ambulare; tolle ſcientiam, non poteſt uti oportuit fructificare. Mala enim actio eſt quæ non dirigitur per ſcientiam, quamvis ſit ex genere bonorum. Ratio autem poſterioris eſt; Quia ſtudium & praxis ſanctitatis, eſt ex divina diſpoſitione quædam præparatio ad obtinendam uberiorem ſcientiam à Deo: & è contrà, neglectus ſanctitatis & bonorum operum, eſt cauſa cur Deus infligat cæcitatem ſpiritualem, & tradat homines in reprobum ſenſum. *Super ſenes intellexi, quia mandata tua quæſivi*, Pſal. 119. 100. *In malevolam animam non introibit ſapientia, nec habitabit in corpore ſubdito peccatis*, Sap. 1. 4. Et Rom. 1. 21. *Quia cùm cognoviſſent Deum, non ſicut Deum glorificaverunt, obtenebratum eſt deſipiens cor eorum, & tradidit eos Deus εἰς ἀδόκιμον νοῦν, in mentem omnis judicii expertem.* Ut itaque ex vera cognitione oritur ſtudium ſanctitatis, & praxis bonorum operum; ſic rurſus ex hac fructificatione capit novum incrementum ipſa cognitio: ſicut etjam ex ignorantia oritur vita flagitioſa; ac rurſus, ex hac flagitioſa vita augetur ignorantia & ſtupiditas ſpiritualis. Atque hæc dixiſſe ſufficiat de ſecunda parte voti Apoſtolici.

VERS. 11.

Omni robore corroborati ſecundùm potentiam gloriæ ipſius, ad omnem tolerantiam & longanimitatem cum gaudio.

HÆc eſt ultima pars voti Apoſtolici pro Coloſſenſibus, & ſpectat præcipuè ad tolerantiam crucis. Sunt autem in eo tria notanda: 1. Ipſum bonum quod petitur, *corroboratio; Omni robore corroborati.* 2. Unde hoc bonum ſperatur & habetur; *ex glorioſa Dei potentia.* 3. Cui fini inſervit hoc bonum corroborationis; *ad tolerantiam & longanimitatem cum gaudio.*

Omni robore corroborati] Verba hæc connectenda ſunt cum verſu nono; *Non deſinimus orare pro vobis, ut impleamini omni agnitione, &c. Ut incedatis ſicut Domino dignum eſt, corroborati omni robore, &c.*

Corroboratio hæc animum firmat tam ad ſuſtinendum quàm ad abſtinendum; nam eam fortitudinem animo imprimit, quæ (ut loquitur Proſper) *non ſolùm diverſis pulſata moleſtiis inconcuſſa permanet, ſed etiam nullis voluptatum illecebris reſoluta ſuccumbit*, De vita contempl. 3. 20. Propriiſſimum itaque opus hujus corroborationis eſt illam ſpiritualem

ſpiritualem vim homini indere, per quam poſſit virtuosè agere, & piè vivere, non obſtantibus illis difficultatibus & periculis quæ retrahunt à pietate.

Scholaſtici doctores paulò explicatiùs dicunt, hoc robur in quinque rebus vires ſuas exercere; 1. In aggreſſione bonorum operum, quantumvis arduorum, 2. In impugnatione vitiorum, 3. In contemptione terrenorum, 4. In repulſione tentationum, 5. In perpeſſione afflictionum. Atque hîc Apoſtolici voti ordinem obſervare oportet. Optavit illis primò infuſam cognitionem divinæ voluntatis; ſecundò, fructificationem in operibus ſanctitatis: ultimò illis exoptat robur, ex ſpeciali quadam corroboratione, quia *crux manet eos omnes, qui piè vivere volunt in Chriſto*, 2. Timoth. 3. 12.

Obſerv. Etiam poſt infuſam cognitionem veritatis, & gratiam ſanctitatis, manent tamen renati infirmi & invalidi ad aggreſſionem cujuſcunque boni ſpiritualis, ad impugnationem vitiorum, ad repulſionem tentationum, niſi inſuper corroborentur & ſuſtententur. Hoc fatetur Paulus, *Velle adjacet mihi, perficere autem bonum non invenio*, Rom. 7. 18. Hoc in Davide & Petro apparuit, qui præ hac infirmitate naturæ noſtræ ſuccubuerunt in die tentationis.

Hanc infirmitatem hominis renati & ſanctificati, pulcherrimis ſimilitudinibus illuſtrat Pariſienſis in libro De tentationibus & reſiſtentiis: quarum nonnullas apponere, haud erit alienum ab inſtituto noſtro, ut intelligatur quàm ſapienter Apoſtolus poſt ſanctificationem optavit illis etiam corroborationem.

1. Comparat *hominem renatum & ſanctificatum equiti pulchrè armato, qui ad bellum procedit, inſidens equo recalcitranti & refractario, hic enim ſæpe dejicietur equi recalcitratione, niſi quis alius illi opem ferat: ſic renatus ſub ſe habens concupiſcentiam recalcitrantem & repugnantem ſpiritui, in terram ſæpenumero provolvetur, niſi fuerit aliunde ſuſtentatus & corroboratus.*

2. Comparat *hominem renatum & pium ædificio, cujus pars ſuperior ex materia firma & ſolida conſiſtit, inferior ex arida & combuſtioni obnoxiâ: ſic enim renatus quoad partem regeneratam, ſcilicet ſpiritum, conſiſtit quaſi ex donis & gratiis divinis, quæ in ſe habent firmitatem; at quoad partem inferiorem, ſcilicet carnem, conſiſtit ex concupiſcentiis & inclinationibus malis: ut itaque illud ædificium, ſic homo renatus, ex inferiore parte facilè accenſus, totus conflagrabit, niſi illi caveatur & ſubveniatur aliunde.*

3. *Quemadmodum virgo, quamvis eximiâ caſtitate & pudicitiâ ornata fuerit, tamen ſi in medio corruptorum totam ætatem agat, indigebit auxilio, nè vel blandimentis vel minis eorum ſupe-*

superetur: sic anima humana gratiâ & sanctitate ornata, indiget tamen perpetuâ corroboratione, quia vivit inter corruptores homines & dæmones, & etiam insitas concupiscentias.

Videtis necessitatem corroborationis propter infirmitatem carnis. Sed cur dicit, *Omni robore corroborati?*

Primò, ut innueret nos pugnare non contra unum hostem, neque ex una tantùm parte nos telis oppugnari, sed à multis & undique. Tres primarii hostes sunt caro, mundus, diabolus, quibus singulis, tanquam ducibus, subsunt gregariorum militum innumeræ cohortes. Secundò, ut significaret parùm nobis prodesse, si unum aliquem aut nonnullos ex hisce hostibus vincamus, nisi omnes fortiter sub pedibus conteramus. Nam, ut loquitur Cyprianus, *si avaritia prostrata est, exurget libido; si libido compressa est, succedit ambitio; si ambitio contempta est, ira exasperat, inflat superbia, &c.* Nisi omne hosce hostes & singulos vincamus, victi sumus: est itaque opus *omni robore* contra omne genus hostium. Hæc de bono quod petitur.

Secundùm vim gloriæ ipsius, κατὰ τὸ κράτος τῆς δόξης αὐτοῦ.] Est Hebraismus; ponitur enim genitivus substantivi pro adjectivo, *vim gloriæ*, id est, *vim gloriosam*. In hisce autem verbis ostendit unde corroboratio & robur piorum, nimirum à gloriosa Dei potentia. Tria consideranda: Quænam sit hæc vis corroborans; Cur dicatur vis gloriosa; Quomodo ad nos perveniat & derivetur. Quod ad primum; Vis corroborans est ipse Spiritus sanctus cum donis suis, qui infirmis nostris animis robur admirabile inspirat. Sic enim loquitur ipse Christus, Luc. 24. 49. *Manete*, inquit ad apostolos, *in urbe Hierusalem usquequo induamini virtute ex alto*; id est, usquequo Spiritus sanctus è cœlo in vos illabatur. Sic enim Paulus ad Ephes. 3. 16. *Det vobis Deus, ut fortiter corroboremini per Spiritum suum in interiore homine.*

Nemo igitur propriis viribus confidere debet, quasi suâ virtute posset tentationibus resistere, aut dolores & afflictiones sustinere pro Christo, sed petere debet corroborationem ab hoc Spiritu. Piè & sapienter Augustinus, *Multos impedit à firmitate præsumptio firmitatis: nemo erit à Deo firmus, nisi qui à seipso se sentit infirmum*, De verbis Domini, serm. 13. *Doctr. 1.*

Superatis tentationibus, Deo gloriam ascribere oportet, non nobis aut virtuti nostræ. *Non nobis, non nobis, sed nomini tuo da gloriam*, Psal. 115. 1. Est enim superbiæ species, cùm quis à seipso videri vult illud habere quod mutuò accepit ab alio. *Doctr. 2.*

Ultimò, cùm videmus hæreticos & impios homines audacter subeuntes dolores & cruciatus, sciendum est, quòd non est robur, sed furor, *Doctr. 3.*

ror, non virtus, ſed ſtupiditas: nam verum robur donum eſt Spiritûs ſancti, & ſolis ſanctificatis concedi tur. Quæ enim videntur fieri ab hæreticis & improbis cum fortitudine quadam, non tam illorum vires quàm violentas dæmonis impulſiones arguunt: nam *facta hæreticorum ſunt quaſi facta dæmoniacorum*, ut loquitur Pariſienſis, De moribus. Conſtat jam unde ſit hæc vis corroborans. Quærendum cur dicatur *glorioſa*.

Glorioſam] Potuit dicere Apoſtolus nos corroborari per Deum, vel per ejus virtutem: ſed addidit hoc epitheton, *glorioſam virtutem*, vel *glorioſam vim*.

1. Ut majorem confidentiam ponamus in hac virtute divina: Nam hoc ipſum vocabulum continet in ſe omen, vel potiùs promiſſionem victoriæ & triumphi, non enim eſſet hæc vis glorioſa, ſi à dæmone & peccato ſuperaretur. *In his omnibus ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς*, Rom. 8. 37.

2. Appellatur *glorioſa potentia* propter admirabilem modum vincendi dæmonem, mundum, & carnem. Non enim Spiritus Dei immediatè per abſolutam ſuam potentiam contundit hoſce hoſtes ſalutis noſtræ, ſed per inſpiratam nobis vim facit noſmetipſos illos conculcare. Jam verò valde admirabilis & glorioſa ſit iſta potentia neceſſe eſt, quæ facit hominem infirmum, carne peccatrice indutum, vincere dæmonum inſultus & aſtutias, carnis blandimenta & illecebras, totius mundi odia, inſidias, & injurias. De hac glorioſa potentia dicit ipſe Deus, *Potentia mea in infirmitate perficitur*, 2. Cor. 12. 9. Vide 1. Cor. 1. 27. Unum jam reſtat expediendum, Quomodo ad nos perveniat glorioſa hæc vis Spiritus ſancti. Ad nos derivatur mediante donatione & interceſſione Chriſti ad dextram Patris ſedentis. De donatione ſive miſſione Spiritus ſui in corda fidelium habemus promiſſionem Chriſti, Joan. 16. 7. *Expedit vobis ut ego abeam: ſi enim abiero, mittam Conſolatorem ad vos.* Chriſtus igitur, quà Deus, unà cum Patre & Spiritu ſancto, dat ſuis hanc glorioſam virtutem Spiritus ſancti: Deum dat ſolus Deus. Chriſtus, quà homo, intercedit apud Patrem, & interceſſione ſuâ impetrat hunc Spiritum fortitudinis omnibus electis: Joan. 14. 16. *Ego rogabo Patrem, & alium Conſolatorem dabit vobis, ut maneat vobiſcum in æternum.*

Obſerv. Hinc colligimus Chriſtum, licet ſedentem in cœlis, eſſe tamen vivum caput, & realiter unitum eccleſiæ quæ eſt in terris. Nam ut caput naturale transfundit ſenſum & motum corpori ſuo; ſic Chriſtus, caput eccleſiæ ſpirituale, communicat vim vitalem ſui Spiritus omnibus ſuis membris.

Obſerv. Hic videmus ipſam praxin illius

articuli,

articuli, *Sedet ad dextram Patris*: Non enim, ut oportet, credimus Christi sessionem ad dextram patris, nisi credamus illum sic regnare in cœlis, ut multò efficaciùs suos protegat & corroboret gloriosâ hâc suâ potentiâ, quâ si in terris adhuc corpore adesset, & nobis singulis adstaret. Explicavimus quid & quale bonum sit illa *corroboratio* quam Colossensibus precatur Apostolus; exposuimus etiam unde habeatur, & quo mediante nobis conferatur: Restat ut cui fini inserviat jam exponamus.

Ad omnem tolerantiam & *longanimitatem cum gaudio*] Usum & finem ostendit corroborationis divinæ & fortitudinis nostræ spiritualis, scilicet ut procreet in nobis *patientiam* vel *tolerantiam*, & *longanimitatem*: deinde adjungit characterem Christianæ patientiæ, *gaudium* scilicet. Primò inquiramus quæ sit harum virtutum natura.

Non satis convenit inter interpretes quid sit ὑπομονὴ, quid μακροθυμία. Aliqui referunt ὑπομονὴν, id est, *patientiam* vel *tolerantiam*, ad illa mala quæ à Deo infliguntur; μακροθυμίαν, ad illa quæ ab hominibus inferuntur. Chrysostomus ita distinguit, ut dicat *tolerantiam* exerceri erga illos quos non possumus ulcisci; *longanimitatem*, erga illos quos possumus. *Tolerat* igitur, qui æquo animo fert illud malum quod non potest repellere: *longanimis* est, qui à pari vel inferiore læsus, non sumit vindictam cùm possit.

Sed hæ expositiones nimis coarctare mihi videntur utramque. Probabilius igitur est, ut dicamus ὑπομονὴν vel *tolerantiam* respicere ipsum pondus & gravitatem afflictionis, sive à Deo, sive ab hominibus immissæ; (deductum enim est hoc vocabulum ἀπὸ τοῦ ὑπομένειν, quod est, *manere sub* pondere afflictionum, & non obrui mole earum) μακροθυμίαν autem respicere ipsam moram & diuturnitatem mali incumbentis. Qui igitur non frangitur vel per longam dilationem liberationis in malis, vel per longam dilationem exhibitionis in rebus bonis, is habet hanc μακροθυμίαν, quia animus ejus potest in illud quod in longinquum distat tendere prout oportet.

Hæ duæ virtutes sunt illius roboris & fortitudinis quam Spiritus nobis largitur individuæ comites; adjunguntur enim fortitudini illi, sicut secundariæ virtutes principali. Differunt autem in hoc potissimùm, quòd *fortitudo* armat nos contra metum & timorem mali invadentis & oppugnantis, neque sinit fugere & pugnam detrectare: *tolerantia* & *longanimitas* firmant ipsam mentem contra sensum mali quod jam invasit nos & apprehendit, nec sinit dolorem & tristitiam nos obruere, sed docet illud ferre absque immoderata aliqua & indecenti passione.

Videmus

Videmus jam quæ ſit natura tolerantiæ & longanimitatis.

Secundò conſideremus neceſſitatem harum virtutum; & primò, patientiæ. Eſt autem hæc virtus valde omnibus piis neceſſaria, quia ubique occurrit occaſio illam exercendi.

1. Si ipſum Deum ſpectemus, patientiam ſuorum exercet illos caſtigando. *Quem diligit Dominus, caſtigat; & flagellat omnem filium quem recipit.* Heb. 12. 6. Caſtigatio hæc, ſi adſit patientia, cooperatur in ſalutem; ſi abſit, murmurationem producit, deſperationem, & denique damnationem.

2. Si mundum ſpectemus, eſt valde neceſſaria piis patientia: nam *in mundo, & à mundo preſſuram habebunt*; & *quotquot volunt piè vivere in Chriſto Jeſu, perſecutionem patientur.* Qui itaque deſtituitur patientiâ, in ferreo omnium telorum imbre nudus verſatur.

3. Denique, ſi cæteras virtutes ſpectemus, neceſſaria eſt patientia. Nam fidei, juſtitiæ, caſtitati, & cuivis virtuti pœna cum infamia ſæpe proponitur: Hîc explicat ſuas vires patientia, & ſe quaſi clypeum exhibet reliquarum virtutum;

Virtus nam vidua eſt quam non patientia firmat. (Prudent. Pſychom.)

Patientia ità Dei rebus propoſita eſt (inquit Tertullianus) *ut nullum præceptum obire quis poſſit à patientia extraneus.* Unde illud Pauli, ad Rom. 2. 7. *Deus unicuique reddet ſecundùm opera ipſius*, τοῖς μὲν καθ' ὑπομονὴν ἔργου ἀγαθοῦ δόξαν, &c. *illis qui tolerant, boni operis gloriam.*

Jam quod attinet ad *longanimitatem*, non minor eſt hujus neceſſitas:

Primò, ratione bonorum promiſſorum; nam *ſpes quæ differtur affligit animam*, Prov. 13. 12. Opus eſt itaque longanimitate illis quibus beatitudo cœleſtis promittitur, nè langueſcant, & deſperatione præmii ſtudium abjiciant pietatis. Fremit enim & tumultuatur caro, & Deum incuſat moræ & tardationis, quòd non ſtatim præſtat quod promiſit: at ſpiritualis hæc longanimitas dicit, *Adhuc tantillum, tantillum inquam, & qui venturus eſt veniet, neque tardabit*, Heb. 10. 37.

Secundò, opus eſt longanimitate, ratione malorum incumbentium. Non enim pios ſolatur quod Epicurus dicere ſolebat, *Dolor omnis ſi longus, levis, ſi gravis, brevis*: ſunt enim illorum afflictiones & graves & diuturnæ: *Tota* illorum *vita militia eſt*, tota hæc vita eſt illis *vallis lacrymarum. Vos plorabitis & flebitis*, inquit Chriſtus, *mundus autem gaudebit*, Joan. 16. 20. Ubi igitur ſolatium piorum? *In ſilentio & ſpe erit fortitudo veſtra*, ut pulchrè Eſaias cap. 30. 15. Et Jerem. Lament. 3. 25. 26. *Bonus eſt Jehova expectantibus ipſum. Bonum eſt præſtolari cum ſilentio ſalutare Dei.*

Naturam & necessitatem patientiæ & longanimitatis vidimus: Jam fructum perpendamus & admirabileseffectus. Atque illud primò ponendum est, quotquot ex afflictionibus oriuntur commoda, oriri non nisi mediante hâc patientiâ: patientiæ igitur potiùs ascribenda sunt, quàm ipsi afflictioni, quæ impatientibus nocet plurimum.

1. Patientia sine ictu & repercussione omnes suos hostes dejicit & prosternit, non dignatur telum in illos vibrare, vincit tamen vel quiescendo. Victi sunt Gentiles, & idololatria eorum, *non à repugnantibus, sed à morientibus Christianis*, inquit August. epist. 42.

2. Patientia facit omnes suos hostes sibi inservire, & innumeras utilitates afferre: ut taceam reliquas, facit persecutores suos coronas æterni regni sibi fabricare. *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum*, Matth. 5. 10. Unde illud dictum Vincentii martyris ad Dacianum tortorem suum, *Nunquam aliquis adeò bene servivit mihi, ut tu.*

3. Patientia nostra diabolum confundit, angelos lætificat, ipsum Deum glorificat, infensissimos denique hostes quandoque emollit & convertit. Hujus tanti boni utilitate captus Tertullianus, exclamavit, *Totum seculum pereat dum patientiam lucrifaciam.* *De patient.*

Cum gaudio] Ultima hæc verba ponunt characterem veræ & Christianæ patientiæ, nam per hoc distinguitur à philosophica & hypocritica. Philosophica (qualis celebratur in Socrate) non habebat conjunctum hoc spirituale *gaudium*, hypocritica habet internam murmurationem: sola Christiana habet lætitiam & alacritatem spiritualem in mediis calamitatibus. *Ibant gaudentes à conspectu concilii, quia digni habiti sunt, &c.* Actor. 5. 41.

Dubi. Sed objicitur quod supra allatum fuit, *Vos plorabitis, mundus gaudebit*: ergò afflictiones piorum non gaudium pariunt, sed dolorem & lacrymas. Notum est etiam illud Philosophi in Ethicis, Fortitudinem versari circa objectum molestum & ingratum, & proinde sufficere si non tristetur vir fortis, quamvis non delectetur. *Ethic. 3.*

Solut. Respondeo, Gaudium hoc non esse de objecto patientiæ, nam illud dolorem incutit: sed de actu, fructu, & fine; horum enim consideratio gaudium parit. Gaudere de objecto non convenit omni virtuti; nam est aliqua virtus ad quam pertinet dolere de suo objecto, scilicet pœnitentia: sed gaudere de actu suo pertinet ad omnem virtutem; quia unicuique virtute prædito delectabile est operari secundùm habitum illius virtutis: Unde etiam ipse pœnitens gaudet, tamen de suo dolore: sic fortis & patiens gaudent ipsâ operatione fortitudinis & patientiæ, quamvis

quamvis ex objectis illarum dolorem & cruciatum ſentiant.

Sed hoc gaudium quod naſcitur ex conſideratione ſuæ virtuoſæ & laudabilis operationis, non eſt illud quod præcipuè ſpectavit Apoſtolus: ſed hoc potiùs, quod oritur ex fiducia amoris divini; ex certa cognitione quòd omnes noſtræ afflictiones cooperantur in bonum animarum noſtrarum; ex certitudine liberationis, & ſpe glorificationis. Sic enim Apoſtolus, *Omnia cooperantur in bonum diligentibus Deum*, Rom. 8. 28. Et ad Philip. 1. 28. *In nullo terreamini ab adverſariis; quod illis eſt cauſa perditionis, vobis ſalutis.* Et Servator, *Cùm vos perſecuti fuerint, gaudete; quia merces veſtra copioſa eſt in cœlis*, Matth. 5. 12. *Quò malis præſentibus duriùs deprimor, eò de futuris gaudiis certiùs præſumo*, Gregor. Atque hæc de tertia parte voti Apoſtolici, quâ concluditur exordium, quod eſt hujus capitis, & totius epiſtolæ ſecunda pars: Ad tertiam eſt progrediendum.

Vers. 12.

Gratias agentes Patri qui idoneos nos fecit ad partem ſortis ſanctorum in luce.

Titulo epiſtolæ, & procœmio explicato, ad tertiũ hujus capitis membrum accedamus, quod extenditur ad verſum 23^m^. In eo autem continetur ſumma doctrinæ evangelicæ de redemptione humani generis.

In hac capitis igitur parte tria facit Apoſtolus.

1. Exponit ipſum beneficium redemptionis, à verſu 12° ad 15^m^.

2. Depingit perſonam Redemptoris, ab illo verſu ad 20m.

3. Explicat modum redemptionis ſive ſalutis noſtræ procurandæ, ad 23^m^.

Beneficium redemptionis multa in ſe continet beneficia, quæ ſuo ordine ſigillatim diſcutiemus. Poſſumus autem Apoſtolicæ diſputationis ſummam ad hanc propoſitionem revocare, Salvamur per meritum & paſſionem ſolius Chriſti, qui ſufficit ad procurationem ſalutis humanæ, ſine Judaicis cæremoniis reliquiſque mediis quæ obtrudebantur à pſeudapoſtolis.

Obſerv. Illud in genere obſervandum & præmittendum eſt, Optimum eſſe remedium adversùs errores, probè tenere beneficium redemptionis, & virtutem ac efficaciam Redemtoris. Cur enim Apoſtolus hanc doctrinam ſuſcipit explicandam? nimirum ut ex ejus cognitione omnes argutiæ ſeductorum in fumos evaneſcant.

Eodem fundamento poſito, de ſufficientia Chriſti Redemptoris & Mediatoris, nos Papiſtarum errores detegere & elidere poterimus, De invocatione ſanctorum, De neceſſi-

82 tate satisfactionum humanarum, De nundinatione indulgentiarum, aliosque plurimos quibus contaminârunt religionem Christianam. Verissimè Calvinus, *Non stat papismus, nisi cum Christi ignoratione.* Jam filum contextûs persequamur, & ordiamur ab hoc versu duodecimo. In quo tria observanda: 1. Primaria causa salutis, seu redemptionis nostræ, misericordia Dei; 2. Primarium hujus misericordiæ effectum *ἱκανότης*, sive nova quædam in nobis & supernaturalis facultas & idoneitas; 3. Finis hujus novæ facultatis seu aptitudinis, ut participemus hæreditatem cœlestem.

Gratias agentes Patri] Verba hæc cohærent cum versu nono, ubi dixit Apostolus, *Non desinimus pro vobis orare & petere, ut impleamini omni agnitione*, &c. jam subjungit, *Gratias agentes Patri qui idoneos nos fecit.* Tertiam hanc capitis partem, quæ est de beneficio redemptionis, pulchrè & prudenter exorditur Apostolus à gratiarum actione: Quo suo facto nobis significare voluit hæc duo;

Observ. 1. Tantum esse hoc redemptionis humanæ beneficium, ut nefas sit non modò tractare, sed vel de illo cogitare absque summa animi gratitudine. Nunquam ferè in hujus mentionem incidit Apostolus, quin prorumpat illico in laudationem & benedictionem Dei. Ephes. 1. 3. *Benedictus Deus*, &c. Sic Zacharias. Luc. 1. 68. *Benedictus Dominus Deus Israel, qui fecit redemptionem*, &c.

Observ. 2. Debere nos in id eniti, ut certum nobis fiat per Spiritum fidei, nos esse in eorum numero quos Deus fecit idoneos ad participationem vitæ æternæ. Ineptum enim est & præposterum, gratias agere pro beneficio accepto, cùm nondum tibi constet utrùm illud acceperis necne. Qui igitur suo exemplo vult Colossenses aliósque Christianos gratias agere pro impetrato beneficio salutis, vult omnes laborare ut per veram & vivam fidem perveniant ad hanc cognitionem, solatii plenissimam, & Christiano in hac valle lacrymarum valde necessariam. Sed cui gratiæ aguntur? Deo *Patri*.

Patri] *Deo & Patri*, in quibusdam exemplaribus. Denotat primariam causam salutis humanæ, nimirum gratuitam Dei Patris bonitatem & misericordiam. Patrem nominat, quia ut ille fons Deitatis, sic etiam spiritualium omnium beneficiorum fons intelligitur. (Iac. 1. 17.) Sed non excludere oportet vel Filium, vel Spiritum: conjuncta enim est eorum voluntas & operatio in salvandis electis. Ut tamen in processione est ordo divinarum personarum, ità ut Filius à Patre, Spiritus sanctus à Patre & Filio procedat: ità & in operationibus intelligitur quidam ordo; Pater habet operationem à se, Filius à Patre, Spiritus ab utroque. Deum Patrem vel totam

Trinitatem

Trinitatem dicimus salutis nostræ primariam causam duplici respectu.

Primò, quia *ex mero voluntatis divinæ suæ beneplacito, ante jacta mundi fundamenta, nos ad vitam æternam prædestinavit*; ut est ad Ephes. 1.4.& 5. Ob hoc itaque æternæ gratiæ Deo agendæ: nam absque hoc esset, essemus nos è cœlis exclusissimi. Rectè Prosper. *Non alii venient in consortium hæreditatis Christi, quàm qui ante constitutionem mundi electi sunt*, De lib. arbitr. Sic ipse Servator, Matth. 25. 34. & Luc. 12. 32. εὐδόκησεν, &c.

Secundò, quia in tempore, efficaci vocatione electos ad se trahit, qui si relinquerentur indoli suę nunquam salutem oblatam amplecterentur, *Nemo ad me venit, nisi Pater illum traxerit*, inquit Christus, Joan. 6. 44. Trahit autem speciali, occultâ, & efficaci gratiâ, quæ illis solis communicatur, cæteris omnibus denegatur. Unde illud Augustini, *Multi audiunt, sed illis solis persuadetur quibus intus loquitur Deus.* (*In epist. Ioan. tract. 4.*) Atque hæc de primaria causa salutis nostræ, misericordia scilicet Dei nos prædestinantis, & efficaciter vocantis; quibus nominibus sunt illi agendæ gratiæ.

Qui idoneos nos fecit] Jam primarium effectum hujus bonitatis & misericordiæ divinæ perpendamus. Illud autem est *dignitas* sive *idoneitas* quædam spiritualis, quâ sumus & censemur apti ad participationem beneficiorum spiritualium, quæ in Christo hominibus communicantur. Hæc autem aptitudo, vel novæ dignitatis conditio, ut in nobis inveniatur, duo præsupponit ex parte Dei; potentem operationem, misericordem acceptationem. Operatione enim & acceptatione diuinâ *idonei* constituimur ad participandam sortem sanctorum.

Operatio divina necessaria est, quia mutari nos oportet, & novas creaturas effici priusquam participes esse possumus cœlestium beneficiorum. Nam in nobis nihil est aliud quàm summa ineptitudo ad bonum spirituale, sive intelligendum, sive faciendum, sive denique capiendum: Οὐχ ἱκανοί ἐσμεν, 2. Cor. 3. 5. *Caro & sanguis, &c.* 1. Cor. 15. 50. *Nisi quis fuerit renatus, &c.* Joa. 3. 3. Ut itaque hæc obstacula removeantur, & idonei reddamur, Deus nos renovat per Spiritum; novam vitam gratiæ nobis inspirat; infundit denique mentibus nostris fidem, spem, charitatem, reliquasque virtutes quæ requiruntur ad participationem cœlestium promissionum. Nam *Gratia hæc divina* (ut bene Aquinas) *eò infunditur electis, ut peragant actiones ordinatas in finem vitæ æternæ.* (*Quæst. disp. de virtut. art. 10.*) Dat enim animæ novum quoddam esse spirituale & divinum, unde idonea redditur ad participationem rerum spiritualium & divinarum. *Natura etenim mentis humanæ quantumcunque perfecta na-*

turalibus donis, absque gratia non est susceptibilis gloriæ, Parisiensis, lib. De virt. cap. 11. Dei igitur solius gratia nos idoneos facit ad participationem rerum divinarum, nos efficaciter vocando, justificando, sanctificando, internâ quâdam operatione Spiritus sui.

Sed præter hanc operationem Dei quæ nos idoneos reddit mutando ac regenerando, requiritur etiam misericors Dei acceptatio, quæ tegat infirmitates nostras, & conatus imbecilles reputet pro perfecta obedientia. Nam ut nihil in nobis boni esset, nisi renovati fuissemus operatione divinâ, ità nihili essent etiam renovatorum bona ad participationem hæreditatis cœlestis, nisi à Patre indulgentissimo propter Christum supra condignum æstimarentur. Ut sit itaque in nobis boni scintilla minima, requiritur Dei potentia in operando: ut illud bonum qualecunque *idoneos* nos faciat ut reputemur inter filios & hæredes regni, requiritur paterna clementia in acceptando.

Neque longè petenda ratio est cur necessariam putemus hanc acceptationem, cùm constet, in ipsis regeneratis post operationem Spiritus regenerantis non esse perfectam novitatem: sed ut in vino diluto, tam aqua quàm vinum in singulis partibus admiscetur, sic in toto homine renato, conditiones regenerationis, & reliquiæ corruptionis, complicatæ reperiuntur. *Nemo in hac vita perfectè perfectus: non enim adhuc sanata est, sed quotidie sanatur piorum infirmitas*, Prosp. De vit. contempl. 1.9. Sive igitur qualitates internas, sive actiones externas piorum respiciamus, non sunt *idonei ad participandam sortem sanctorum in luce* absque acceptatione hac misericordi. *Væ laudabili vitæ hominum, si absque misericordia discutias eam*, inquit Augustinus, Confess. lib. 9. c. 13. Et Psalmista, Psal. 143. 2. *Ne intres in judicium cum servo tuo, quia non justificabitur in conspectu tuo ulla caro.* Pulchrè Apostolus, ad Ephes. 1. 5. 6. *Adoptavit nos Deus* κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θελήματος αὐτοῦ. *Gratificavit nos per gratiam suam* ἐν τῷ ἠγαπημένῳ.

Hisce positis de operatione & acceptatione divina, corollaria deducamus.

1. Non est in potestate hominis lapsi & corrupti, idoneum se facere ad participationem donorum spiritualium, utpote gratiæ, fidei, beatitudinis: Solus Deus, qui ipsa dona impertit, dat etiam dispositionem ad recipiendum. Cautè itaque legenda sunt quæ à nonnullis Scholasticis disputantur de præparationibus & dispositionibus quæ fiunt virtute liberi arbitrii in statu corruptæ naturæ. Quale est illud Durandi, *Licet non sit in potestate hominis causare in se charitatem vel gratiam, est tamen in potestate sua se disponere in tantum quòd*

In sentent. lib. 1. qu. 6.

Compend. l. 2.

quòd Deus dabit illi gratiam. Et illud Alberti, *Gratia non datur nisi illis qui habilitant ad gratiam.* Sed hisce opponimus claras Scripturas, quæ passim docent ipsum Deum nos *ἱκανοῦν*, id est, *sufficientes reddere & idoneos* ad spiritualia & cœlestia, cùm ex nobis simus maximè inepti ad ea vel capienda vel præstanda. Opponimus etiam saniores Scholasticos: *Liberum arbitrium non est causa gratiæ per modum dispositionis sufficientis,* Aquinas. *Deus prædonat conatus & præparationes, ut postea præstet ampliora,* Parisiensis. *Quòd moveor exiliter & infirmiter ad te, Domine, non moveor utique nisi à te tractus ad te,* Idem.

2. Non sufficit ad salutem procurandam generalis oblatio gratiæ, quæ omnibus exposita est in evangelii ministerio; sed ut fiat efficax, accedat oportet interna Dei operatio, quæ idoneos nos reddat ad gratiam & salutem accipiendam. Oblatio gratiæ & salutis omnibus communis est in prædicatione evangelii, sed illa interna efficax operatio, quæ habiles facit & idoneos ad apprehendendum salutem, peculiaris est electis. *Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet,* Joan. 6. 37. *Spiritum veritatis mundus non potest accipere,* Joan. 14. 17. Unde & illud, Act. 13. 48. *Crediderunt quotquot erant ordinati ad vitam æternam.* Peculiarem hanc Dei operationem in electis agnoscit Augustinus, De prædest. sanct. lib. 1. cap. 16. *Qui pertinent ad vocationem secundùm propositum, sunt omnes docibiles Dei, nec potest quisquam eorum dicere, Credidi, ut sic vocarer, Dei enim misericordiâ sic vocatus est, ut crederet. Deus non operatur in nobis velle & perficere bonum quia præceptis forinsecus insonat sensibus nostris, sed quia intrinsecus diffundit charitatem in cordibus nostris,* Idem, De Spirit. & lit. cap. 25.

3. Nemo potest ex merito inhærentis justitiæ, aut operum suorum, sortem sanctorum sibi vendicare: Nam quomodo possumus Deo obtrudere justitiam nostram, aut opera nostra quasi cœli meritoria, cùm nihil boni in nobis sit à nobis? sed, ut scitè Augustinus, *Quisquis tibi enumerat merita sua, quid tibi enumerat nisi munera tua?* Confess. lib. 9. cap. 13.

Simus itaque contenti ex gratia & acceptatione divina vocari ad participationem hæreditatis cœlestis, & humiliter fateamur quod ex nobis sumus indignissimi tanto favore. Deus nos fecit idoneos, regenerando per Spiritum, acceptando propter Christum. Atque hæc de primario hoc effectu & beneficio divinæ misericordiæ, scilicet, *quòd nos idoneos facit ad vitam æternam.*

Ad participandam sortem sanctorum in luce] Finem seu fructum ostendit divinæ operationis in regeneratione & sanctificatione electorum. Quæri enim potest, Quid uti-

 litatis nobis ex eo oritur, quòd renovamur & illuminamur? quòd fide & charitate inbuimur? quòd in Dei gratiam recipimur? Respondetur, operâ hâc divinâ *idoneos nos effici ad participandam sortem sanctorum in luce*, εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου.

Inest nonnihil ambiguitatis & obscuritatis in hisce omnibus vocabulis. Vocabulum *sortis* duobus modis accipitur, vel pro statu sive conditione, vel pro portione & hæreditate. Pro statu accipitur & conditione apud poëtam, *Sors tua mortalis*; sic apud Horatium, *Nemo dicitur vivere contentus suâ sorte*, id est, statu & conditione. Hunc sensum si sequamur, dicit Apostolus se Deo gratias agere, quòd se ac Colossenses ex statu filiorum iræ transtulerit in statum novum, & conditionem filiorum Dei. Deus enim regenerando electos, & fidem ac sanctitatem illis infundendo, *dat illis hanc dignitatem ut filii Dei fiant*, Joan. 1.12.13. ut ex *alienis* & *extraneis*, fiant *concives sanctorum*, *&* *domestici Dei*, ad Ephes. 2. 19. Sic Act. 26. 18.

Ovid.

Sed hæc expositio, etsi vera sit, plena tamen non est; adjungo itaque illam alteram de portione & hæreditate piis omnibus participandâ. Quia enim Israelitæ sortiendo terram Canaan diviserunt, indè factum est ut illa hæreditas quæ unicuique tribui assignata fuerit, *sors* illius diceretur. Hinc *sors Ephraim*, *sors Juda*, *&c.* Jos. 15. 1. Hæc alludens Apostolus hæreditatem cœlestem appellat etiam *sortem sanctorum*. Vult igitur Apostolus Colossenses idoneos factos non modò ad participandum statum filiorum nunc, sed etiam hæreditatem in futuro.

In luce] Quòd autem addit *in luce*, alii exponunt de lumine fidei; alii, de lumine gloriæ: sed Apostolus mihi videtur utrumque voluisse comprehendere pro diversa temporum ratione.

1. Deus enim reddit suos omnes idoneos ad participandam vitam æternam in hoc seculo inchoatâ participatione in lumine spei & fidei, juxta illud Joan. 6. 47. *Qui credit in me habet vitam æternam*: non dicit *habebit*, sed *habet*. *Vir fidelis*, inquit Clemens, *lætatur propter ea quæ sunt promissa, tanquam jam præsentia; & de iis certò persuasus, futura jam possidet*, Strom. 7.

2. Sed & illud addendum est, fieri etiam idoneos ad participandam sortem sanctorum in lumine gloriæ, quoad seculum futurum. Gratia enim datur fidelibus, ut ad gloriam perducantur. Juxta illud Apostoli, Rom. 8. 30. *Quos prædestinavit vocavit, quos vocavit justificavit, quos justificavit glorificavit.* Deus igitur vocando efficaciter & justificando electos, illos idoneos facit ad gloriam obtinendam, id est, *ad participandam sortem sanctorum in luce.* Sententiam Apostolicam tenemus:

Jam

Jam hinc quaſdam obſervationes deducamus.

Obſerv. 1. Ex eo quòd Apoſtolus dicit nos idoneos reddi εἰς μερίδα non εἰς μερίδας, *ad partem ſortis beatorum*, non *ad partes*, vult ut intelligamus hanc cœleſtem terrenæ hæreditatis diſſimillimam eſſe. Terrena enim hæreditas, quò inter plures diſtribuitur, eò minùs à ſingulis poſſidetur: ſed regnum cœleſte in ſolidum poſſidetur ab innumeris ſanctis, ità ut numerus participantium nihil obſtet perfectisſimæ & plenisſimæ participationi ſingulorum.

Obſerv. 2. Quòd verò appellat vitam æternam *ſortem*, innuit ſub nomine *ſortis* acquiri hoc regnum non propriis viribus aut virtutibus, ſed divinâ providentiâ nobis donari: juxta illud, Prov. 16, 33. *In gremium conjicitur ſors, Jehova autem eſt ratio ejus*, ut vertit Tremellius.

Obſerv. 3. *Sanctorum* ſors dicitur, non omnium generatim, ut increduli & impuri intelligant hanc ſortem ad eos non ſpectare. Sic enim Apoſtolus, 1. Cor. 6. 9. *An ignoratis injuſtos non eſſe Dei hæreditatem poſſeſſuros? Nec ſcortatores, &c.* Sortem ſuam habent impii, ſed hæc ſita eſt in commodis & voluptatibus terrenis; ut ipſi fatentur, Sap. 2. *Vino & unguentis nos impleamus, coronemus nos roſis, quoniam hæc eſt pars noſtra, & & hæc eſt ſors noſtra.* Multò præſtantior eſt hæc ſors piorum: Ipſe enim Deus eſt pars eorum, Lam. 3. 24. Qui adepti ſunt hanc ſortem, ſancti vocantur in cœlo; qui adepturi ſunt, ſanctè eos vivere oportet in terra.

Obſerv. 4. Ultimò, *in luce* conſtituta dicitur hæc hæreditas beatorum, ut intelligamus eſſe quiddam pulcherrimum, jucundiſſimum, ſolatii plenisſimum: nihil enim luce aut pulchrius aut jucundius. Non ſolis luce ſplendet illa ſanctorum regio, *ſed gloria Dei illuſtrat eam, & lucerna ejus eſt Agnus*, Rev. 21. 23. Hâc itaque metaphorâ regnum cœli opponitur illi tormentorum loco, qui tenebris denſis obſitus perhibetur, ut maximè horribilem, fœdum, ac deformem locum mente concipiamus. Voluit itaque inflammare nos amore hujus ſortis ſanctorum quæ luce jucundâ colluſtratur, & facere ut horreamus ſortem oppoſitam improborum, quæ tenebris & caligine obſidetur.

Vers. 13, 14.

Qui eripuit nos à poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum Filii dilectionis ſuæ:

In quo habemus redemptionem per ſanguinem ipſius, id eſt, remiſſionem peccatorum.

Verſatur adhuc in recenſendis & amplificandis illis beneficiis ſalutaribus, quæ à Deo Patre in nos collata ſunt: ſunt enim inter ſe connexa redemptionis noſtræ beneficia,

cia,

cia, ità ut qui unius particeps sit, sit omnium particeps. *Idoneos nos fecit ad participandam sortem sanctorum*, versu superiore: jam versu 13. duo alia beneficia connectit Apostolus, sine quibus illud superius constare non potest; ea autem sunt, *liberatio ex potestate tenebrarum*, *translatio in regnum*, &c.

Qui eripuit nos à potestate tenebrarum] In hoc beneficio explicando tria sunt nobis demonstranda: Quis eripuit; Quos vel quales; Unde.

Quis? *Deus Pater*: Verba enim hæc cohærent cum superioribus, *Gratias agentes Deo Patri*, *qui idoneos nos fecit — Qui etiam liberavit*, vel *eripuit*. Patre, autem nominato, totam Trinitatem intelligere debemus in hisce operibus externis, ut antea observavimus. Primarius itaque autor liberationis humanæ est Deus trinus & unus, qui hoc ab æterno constituit, & in plenitudine temporis Filium misit ad hoc opus quod decreverat peragendum. *Sic Deus dilexit mundum, &c.* Joan. 3. Rectè igitur dicitur à Scholasticis, *Tota Trinitas redemit hominem potestatis actu*; *Filius incarnatus redemit humilitatis effectu*. Neque debuit aut potuit alius hominem liberare, nisi solus Deus qui potuit & voluit ex nihilo illum creare. Non debuit, quia (ut scitè Tertullianus) *hoc facto Creatori suum servum eriperet*. Tantum enim est hoc beneficium liberationis, ut magis nos obliget quàm ipsum beneficium creationis. Si igitur alius fecisset, alius liberâsset, illi alteri liberatori arctiùs obstricti fuissemus quàm Deo Creatori. Unde illud ejusdem Tertulliani, *Quis ovem perditam requirere debuit nonne qui perdidit? Quis perdidit? nonne qui habuit? Quis habuit? nonne qui fecit*. Sed neq; potuit alius eripere. Diabolo enim fortior sit necesse est, qui prædam illi suam extorqueat: Nam *nemo potest potentis alicujus domum ingredi, & vasa ejus diripere, nisi primò vinxerit potentem illum, & tunc domum illius diripiet*, Matth. 12. 29. Sed quis vincere & vincire potuit hunc principem tenebrarum qui nos captivos tenebat, præter solum Deum fortem? Is igitur eripuit.

Nos] Secundo in loco considerare oportet, quos vel quales Deus eripuerit. Consideratio autem hæc duplex esse potest; eripiendorum, vel ereptorum.

Eripiendi, hoc est, ante liberationem nostram, eramus non modò morbidi & infirmi, sed liberationis nostri hostes & inimici. Infirmitatem hominis lapsi describens Oecumenius, *Erat*, inquit, ἀσθενὴς καὶ πολλῆς βοηθείας δεόμενος. Rebellionem etjam ostendens & animum hostilem, *Erat*, inquit, *etiam* ἀντίβιος τὴν βουλὴν ἀπονοούμενος. Ipse Apostolus hisce iisdem coloribus depingit hominem in statu naturæ corruptæ, Rom. 5.

Observate Dei immensum amorem, *Observ. 1.*

rem, qui voluit tales liberare: nemo enim curat rem nihili redimere.

Obſerv. 2.

Obſervate Dei infinitam potentiam, qui hominem eripuit invito diabolo, & ipſo homine; ut Lotum angelus ex Sodomis.

Alia autem jam ereptorum ratio eſt: poſt liberationem enim ſunt fideles & ſancti, qui erant antea rebelles & immundi. Si itaque quæratur, Quales illi ſunt quos Dei clementia eripuit? Reſpondendum eſt, eos jam eſſe novos homines, fide & pietate refulgentes. *Nos*, inquit Apoſtolus, *eripuit*, id eſt, nos qui credimus, nos qui fratres diligimus, nos qui ſicut Domino dignum eſt incedimus, omnis operis boni fructum proferentes: tales eripuit.

Obſerv. 1.

Hinc patet, quicquid ſomniant homines carnales de liberatione ac ſalute ſua, eſſe vaniſſimum. Nam ut Iſraelitæ, dum Pharaoni inſerviebant, & ollis Ægyptiacis inhiabant, non erant libertate donati: ſic Chriſtiani, dum diabolo parent, dũ peccati deliciis diffluunt, non ſunt erepti ex ſervitute & damnationis ſtatu.

Obſerv. 2.

Illud etiam ad ſolatium piorum hinc colligitur, Solos fideles & pios eſſe liberos, eſſe honoratos, eſſe quantivis pretii apud Deum; cùm è contrà impii pro viliſſimis & abjectisſimis mancipiis habeantur, licèt ſplendeant in oculis hominum. Verè Clemens, Strom. 7. Κράτιςον ἐν γῇ, ἄνθρωπος ὁ θεοσεβέςατος.

A poteſtate tenebrarum] Quis ſit liberator, quales fuerint & ſint liberati, dictum eſt: jam reſtat ut unde fuerint liberati explicetur. *A poteſtate tenebrarum*: id eſt, ex poteſtate diaboli, peccati, & inferni; vel uno verbo, à ſtatu naturæ corruptæ, ſub quo illa omnia comprehenduntur; vel, ut alii loqui ſolent, à tenebris ignorantiæ, injuſtitiæ, miſeriæ. Hæc omnia eòdem redeunt; non eſt itaque de verbis laborandum.

1.

Dicimur liberari à *poteſtate tenebrarum*, quia liberamur à poteſtate diaboli, qui eſt *princeps tenebrarum*, & ſibi ſubditos obtenebrare & occæcare molitur. Naſcimur omnes ſub regno & poteſtate ejus, ità ut ante liberationem operetur in nobis pro libitu ſuo. Ad Epheſ. 2. 2. *Aliquando ambulâſtis ſecundùm principem, &c.* Unde Pater quidam dixit, *diabolo quaſi thronum locatum eſſe in corde cujuſcunque hominis impii*: & nondum liberatos *diaboli equos* appellat, *quia huc illuc eos impellit pro libidine.* Hic autem *princeps tenebrarum* conteritur ſub pedibus fidelium; Rom. 16.20. quibus à Spiritu Dei ſubminiſtrantur novæ vires ad ſpiritum hunc immundum proculcandum.

2.

Deus nos eripuit à poteſtate peccati, quod obtenebravit intellectum, corrupit voluntatem, & nos in ſtatu tenebrarum conſtituit, tum quoad cognitionem, tum quoad praxin ſpiritualem & ſalutiferam.

90 *Eratis quondam tenebræ,* Eph. 5. 8. Sic Joan. 1. *Lux in tenebris lucet, sed dilexerunt homines tenebras*; tenebras nimirum tum inscitiæ tum nequitiæ. Jam ab hisce tenebris nos eripuit Deus, dum lumen fidei infundit, dum Spiritum sanctitatis impertit; quibus datis, potestas hæc & dominium peccati dissolvitur. Ἁμαρτία ὑμῶν οὐ κυριεύσει, ad Rom. 6. 14. *Enervatur corpus peccati, nè posthac illi serviamus,* vers. 6.

3. Ultimò, liberavit suos à potestate inferni, id est, à miseriis & calamitatibus quæ dependent ex peccati dominantis reatu. Infernus enim describitur locus tenebricosus; Matth. 24. 30. *Ejicite in tenebras exteriores.* Ab harum infernalium tenebrarum potestate liberantur per divinam misericordiam: nam *nulla est condemnatio iis qui sunt in Christo,* Rom. 8. 1. Omni igitur modo Deus suos eripuit ex potestate tenebrarum. Parcè hæc jam attingimus, quia tractāda sunt iterū hæc omnia.

Observ. 1. Observate ad instructionem; Totum mundum versari in tenebris sub diabolo, neque lucis salutaris scintillam in nobis reperiri ante liberationem: nam sumus *in potestate tenebrarum*, dominantur scilicet in nos tenebræ spirituales.

Observ. 2. Observate ad cautionem; Pios liberatos nihil commercii habere debere cum operibus tenebrarum: sunt enim erepti è potestate diaboli & peccati, ac proinde hisce serviendo perfugas se ostendunt. *Abjiciamus igitur opera tenebrarum,* Rom. 13. 12.

Observ. 3. Observate ad solatium; Licèt calamitatibus temporalibus sæpe premantur pii, liberantur tamen ingenti illâ miseriâ quæ sita est in horrore & reatu mortis æternæ; præ qua miseria ludus jocusque sunt omnia externa mala.

Ac transtulit in regnum Filii dilectionis suæ] Novum beneficium adjungit Apostolus, quod multum facit ad exaggerationem beneficentiæ divinæ. Parùm enim illi videbatur eripere nos *ex potestate tenebrarum,* id est, ex statu summæ miseriæ, nisi illico transferret *ad regnum,* id est, in statum summæ felicitatis & lætitiæ.

Observ. Ex qua copulatione horum beneficiorum illud colligere licet; Non esse medium aliquem statum, sed omnes homines aut mancipia esse miserrima sub regno Satanæ, aut translatos in regnum Christi. Non est tertium aliquod regnum, neq; potest idem utriq; subesse. Sed ad verba accedamus.

Tria sunt in hisce verbis perpendenda: Qualis sit hæc translatio; Quid intelligatur per regnum in quod sumus translati; Cur dicatur regnum *Filii dilectionis suæ*, non *Dei,* aut *cœli,* aut *lucis*, quod ratio oppositionis videtur postulâsse.

Ac transtulit, μετέστησε] Videtur hoc verbum ab illis desumptum, qui

qui colonias deducunt, & populum migrare cogunt ex natali ſolo, ut novam aliquam regionem incolant: nam ſic Deus ex regno tenebrarum, quod eſt nobis omnibus natale ſolum, in regnum piorum & beatorum nos tranſtulit.

Sed quomodo tranſtulit? Id datur intelligi ex contrario. Manemus in regno tenebrarum, mediante cæcitate noſtrâ, infidelitate, impuritate; igitur migramus ex hoc regno in illud alterum, mediante efficaci cognitione, fide, & ſanctitate. Injuſtitia & nequitia conſtituunt ſervos diaboli; fides & pietas efficiunt domeſticos Dei. *Act.26 18.*

Transfert igitur nos Deus ex illo regno luctuoſo & tenebricoſo, dum corda ſuorum illuminat infundendo fidem, dum voluntates mutat & ſanat impertiendo gratiam: Illuminatus enim & ſanctificatus ipſo facto transfertur ex poteſtate tenebrarum in regnum Filii; quia non poteſt ſimul civis eſſe duarum civitatum quæ contrariis legibus & inſtitutis utuntur.

Obſerv. Non ſufficit ut eripiamur è tenebris, vocari nos ad hoc regnum, moneri ut illud alterum deſeramus; ſed per efficaciam ſancti Spiritûs neceſſe eſt transferri nos & tranſmutari ex ſtatu priore in hunc novum.

Reſut. Hinc Pelagianorum error detegitur, qui gratiam nihil aliud volunt eſſe quam liberi arbitrii monitricem. Sed ex hoc loco & infinitis aliis patet, opus eſſe non modò gratiâ monente, ſed mutante, ſanante, liberante, transferente: abſque tali enim gratia nemo egreditur ex regno Satanæ.

Obſerv. Honore ſummo afficiendus & perpetuo, qui nos tranſtulit in hoc regnum: Sic enim coloniæ ſuum autorem honorare ſolebant.

In regnum] Quæramus jam quid ſub *regni* hujus vocabulo deſignetur. *Regnum Dei*, vel *regnum Chriſti*, vel *regnum cœli*, in ſacris Scripturis multa denotat:

1\. Primò, ponitur pro ſtatu gloriæ & beatitudinis: ut, cùm jubemur *quærere regnum Dei*, Matth. 6. 33. cùm *impii excluduntur à poſſeſſione regni Dei*, 1. Cor. 6. 10. Si hoc modo intelligamus *regnum Filii*, tum dicendus eſt Deus tranſtuliſſe ſuos in regnum hoc, quatenus habent jus ad illud, & ſpe poſſident, quamvis non re. Sed hoc mihi non videtur quadrare inſtituto Apoſtoli hoc in loco.

2\. Secundò, ponitur pro promulgatione & cognitione evangelii: ut, *Vobis datum eſt noſſe myſteria regni cælorum*, Matth. 13. 11. *Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur &c.* Matth. 21.43. *Hi ſoli adjutores in regno Dei ſunt mihi*, Coloſſ. 4. 11. Hoc ſenſu dicitur Deus transferre in regnum Filii illos, quos eruit ex tenebris ignorantiæ & idololatriæ, & illuminat cognitione evangelii. Sic

 Colossenses, sic omnes Christiani translati sunt *ex potestate tenebrarum in regnum Christi*, quod est *regnum lucis*. Sed hæc translatio externum & apparentem tantùm statum Christianorum denotat, loquitur autem Apostolus de interno.

3. Ultimò, accipitur pro statu gratiæ, id est, pro acquisitione remissionis peccatorum, renovationis, & favoris divini propter Christum Messiam & Mediatorem, & pro multitudine eorum qui sunt in hoc statu. *Regnum Dei intra vos est*, Luc. 17. 21. *Regnum Dei non est cibus aut potus, sed justitia & pax, &c.* Rom. 14. 17. Hunc sensum hujus loci maximè proprium esse arbitror. Dicitur enim Deus transtulisse nos in regnum Filii, quia communicavit nobis illa spiritualia bona, & spiritualem illam conditionem, quæ facit nos subditos & membra Christi. Sub regno igitur Christi intelligere oportet omnia gratiæ beneficia quæ obtinentur per unionem & subjectionem ad Christum Regem nostrum spiritualem. Quid sit regnum Christi intelligitis.

Observ. Ex his quæ dicta sunt observate antithesin horum regnorum, ut alterum odisse possitis, alterum suspirare. Regnum Satanæ est regnum tenebrarum, id est, ignorantiæ, nequitiæ, miseriæ: regnum Christi est regnum scientiæ salutiferæ, justitiæ, felicitatis. Quis non ex isto luctuoso regno se fugâ eriperet, & in hoc beatum migraret? At longè aliter evenire videmus: nam in regno diaboli permanere cupiunt omnes usque ferè ad extremum spiritum; tum verò ad regnum Christi transferri.

Filii sibi dilecti; vel *Filii dilectionis suæ*] Restat ut ultimo in loco perpendamus cur dicat Apostolus *regnum Filii*, non *Dei*, aut *cæli*, aut *lucis*, ut aliis in locis.

1. Accommodatè dicitur regnum *Filii*, quia ad hoc regnum, sive gratiæ, sive gloriæ, neminem admittat Deus, nisi per Filium Mediatorem. Is est canalis gratiæ; illo mediante rivuli ad nos derivantur, & in hoc spirituali regno collocamur: ut patet Ephes. 1. 3, 8.

2. Dicitur regnum hoc *Filii regnum*, quia Christus mediator illud à Patre accepit gubernandum & administrandum usque in finem seculi. Ille caput est & servator ecclesiæ suæ; Ille de gratia & gloria disponit pro suo beneplacito: *Ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater, regnum*, Luc. 22. 29.

3. Dixit fortasse Apostolus regnum *Filii* potiùs quàm *Dei* vel *lucis*, quia voluit aptam sibi viam sternere, & facilem transitionem parare ad disserendum de persona Filii. Nam statim ingreditur illam doctrinam, quod tam aptè facere non potuisset nisi Filium expressè nominâsset.

Usus. Cùm hoc regnum gratiæ & gloriæ, Christi regnum vocetur, laborandum nobis est ut Christo uniamur;

mur, ut in illum inſeramur: Nam à Chriſto divulſi, ſunt aridi palmites, & ab hoc regno exules, quamvis videntur in eodem habitare, & ejuſdem privilegiis gaudere.

Dilectionis ſuæ, vel *dilecti*, τῆς ἀγάπης ἀυτοῦ] Hebraiſmus eſt: *Filius dilectionis*, id eſt, *Filius dilectiſſimus*; ut, *perditionis*, *perditiſſimus*.

Rectè vocatur Chriſtus Filius dilectionis paternæ, quia totam & integram paternam dilectionem ſibi communicatam habet, quemadmodum & eſſentiam. Hoc Deus ipſe manifeſtavit voce è cœlis miſſa, Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς ἐν ᾧ εὐδόκησα, Matth. 17. 5. Facit autem hujus rei mentionem in hoc loco, ut inde intelligamus in Chriſto dilectiſſimo nos diligi à Deo.

Magnum hoc ſolatium eſt pio, cùm meminerit ſe eſſe non modò ſubditum, ſed membrum Chriſti tam Deo dilecti. Hinc enim concipit ſpem quidvis ad ſalutem neceſſarium à Deo impetrandi. Quî enim negare poteſt ſubditis, amicis, fratribus Filii ſui quem unicè diligit? Hinc, ſi quis in Chriſtum inſitus, per infirmitatem ſuam aut tentationes Satanæ ſeductus, deliquerit, fiduciam veniæ ſumit: non poteſt enim Deus odiſſe illos qui ſunt in Chriſto, & qui illo interceſſore fruuntur, qui Chriſtum ipſum tam intimè amat. Ut verbo concludam, Dei amor in Chriſtum, cauſa eſt & arrha certiſſima benevolentiæ erga illos omnes qui ſunt tranſlati in regnum Chriſti.

Vers. 14. *In quo habemus redemptionem per ſanguinem ipſius, remiſſionem peccatorum.*

A Deo Patre ad Chriſtum Θεάνθρωπον, Mediatorem, ſalutis noſtræ cauſam inſtrumentalem deſcendit Apoſtolus: Nam Deus eripuit nos à poteſtate tenebrarum, Deus tranſtulit nos in regnum gratiæ, ſed mediante Filio ſuo.

In hoc itaque verſiculo tria facit: Oſtendit, 1. Quis ſit noſter Redemptor; Filius Dei incarnatus, *In quo habemus redemptionem*. 2. Quæ & qualis ſit hæc redemptio de qua loquitur; ea ſcilicet quæ ſita eſt in *remiſſione peccatorum*. 3. Quo pretio acquiſita & obtenta ſit hæc redemptio; *per ſanguinem ipſius*.

In quo habemus redemptionem]. Cohærent hæc verba cum ultimis verbis verſiculi ſuperioris: *In quo*, Filio ſuo dilecto ſcilicet. Hîc itaque perſonam Redemptoris conſiderare oportet.

Filius Dei Chriſtus, Θεάνθρωπος, eſt Redemptor noſter. Deum requirebat hoc opus, ut poſſit mortem vincere; hominem, ut poſſit mortem pro nobis oppetere. Ut Deus, jure proprietatis ſuſcepit hoc opus redimendi ſuas creaturas; ut homo, jure propinquitatis ſuſcepit opus redimendi ſuos fratres.

Non ſola divinitas, non ſola humanitas, non natura angelica debuit hoc negotium redemptionis peragere: ſed ſolus Dei Filius; qui, ut loquitur Apoſtolus, ad Philip. 2. *cùm eſſet in forma Dei, exinanivit ſeipſum; & formâ ſervi acceptâ, ſimilis hominibus eſt factus.* Ut & illud, *Eccleſiam fuiſſe acquiſitam ſanguine Dei.* Act. 20. 28. Rectè Auguſtinus, *Inter divinitatem ſolam & humanitatem ſolam mediatrix eſt humana divinitas & divina humanitas.* Nec malè Aquinas, *Humanitas Chriſti eſt inſtrumentum, divinitas eſt agens principale in opere ſalutis noſtræ adimplendo,* Quæſt. diſp. de verb. art. 5.

Obſerv. Ex hac conſideratione perſonæ redimentis nos, peccati infinitus reatus eluceſcit; juxta illud Bernardi, *Agnoſce, ô homo, quàm gravia ſunt vulnera, pro quibus neceſſe eſt Dei Filium vulnerari.* Hoc horrorem & deteſtationem peccati debet incutere.

Obſerv. Dei etiam infinitum amorem demonſtrat in genus humanum, qui Filium ſuum mittere voluit ad miſeros mortales redimendos. Hoc nos accendat mutuo amore; hoc excitet ad omne genus obſequii.

Obſerv. Sed & illud obſervandum; quòd non dicit *per* Filium Dei nos habere redemptionem, ſed *in* illo. Nam *per* Chriſtum totus mundus dicitur redemptus, quatenus obtulit & dedit ſufficiens λύτρον pro omnibus: ſed *in* illo habent efficacem redemptionem ſoli electi & fideles, quia hi ſoli ſunt *in* illo.

Doctr. Hinc diſcimus neminem habere aut habere poſſe fructum aliquem redemptionis per Chriſtum partæ, niſi ſit in Chriſto. Inſerimur autem in Chriſtum mediante fide per Spiritum ſanctum. Salus igitur ad nos derivatur non niſi à Chriſto capite noſtro: cùm enim ſit caput noſtrum, & nos membra illius; tum ſumus in illo, tum ſalvifica illius virtus ad nos pertingit, non antea. Eſt enim *Servator corporis ſui,* Epheſ. 5. 23.

Object. Dubium hîc etiam breviter expediendum eſt. Nam cùm dicit Apoſtolus, *In quo habemus redemptionem*; nos ſcilicet Chriſtiani per unicam oblationem Filii Dei Redemptoris noſtri: quæri, inquam, poteſt, An patres ſub veteri Teſtamento non habuerint hanc redemptionem, Chriſto nondum nato nedum oblato pro expiandis hominum peccatis.

Solut. Reſpondemus, fideles ſub veteri Teſtamento habuiſſe redemptionem in Chriſto per ſanguinem illius effundendum, quemadmodum & nos per ſanguinem effuſum: quia hoc ſacrificium Chriſti vim habuit ſalvificam, non tantummodo ab exhibitione, ſed ab æterno Dei decreto, & efficacia æterna ejuſdem ſacrificii, tam ante quàm poſt exhibitionem. *Jeſus Chriſtus heri & hodie idem eſt, & in ſecula,* Heb. 13. 8. *Agnus*

8. *Agnus occiſus ab origine mundi*, Apoc. 13. 8. Omnes itaque fideles ſub lege, per fidem in Filio Dei, habebant redemptionem ſicut & nos ſub evangelio. *Abrahamus diem Chriſti vidit, & gaviſus eſt*, Joan. 8. 56. Vidit fidei oculis, non carnis. Huic veriſſimæ ſententiæ Auguſtinus & reliqui Patres aſtipulantur. *Omnes juſti ante Chriſtum eâdem fide vixerunt quâ nos*, Contr. epiſt. Pelag. lib. 3. cap. 4. *Antiquis temporibus fuerunt juſti ſpiritua'es, fides venturi Chriſti habitabat in iis*, Contr. adverſar. leg. & proph. lib. 1. cap. 17. *Eadem fides & noſtra & illorum; quoniam hoc illi crediderunt futurum, quod nos credimus factum*, ad Optat. epiſt. 157. Hæc de Redemptore, Chriſto ſcilicet Dei Filio incarnato & mortuo quoad nos; incarnando & morituro quoad veteres patres.

Remiſſionem peccatorum] Summatim complectitur & exponit quid intelligat per *redemptionem*: nam hæc verba per appoſitionem ſunt connectenda cum illis, *In quo habemus redemptionem*, id eſt, *remiſſionem peccatorum*.

Optimo conſilio hanc explicationem adjunxit Apoſtolus: Non enim adhuc habemus omnimodam & plenariam redemptionem, ſed expectamus illam in die reſurrectionis. Habemus illam redemptionem quæ ſita eſt in remiſſione peccatorum, quâ obtentâ, liberamur à ſervitute diaboli, peccati, & inferni. Non poteſt diabolus nos ultrà tanquam captivos detinere, tanquam mancipia ſua regere, & pro imperio huc illuc impellere; non poteſt ipſum peccatum, quod inhæret nobis, regnare in nobis; non poteſt denique ipſe infernus nos perpetuo metu cruciare, aut dominium aliquod in nos vendicare: Nàm, remiſſo peccato, diaboli poteſtas diſſolvitur, Dei ira removetur, mortis æternæ reatus aufertur. Ab his igitur omnibus habemus redemptionem, dum habemus remiſſionem peccatorum. Sed eſt alia adhuc ſervitus, nimirum corruptionis corporum noſtrorum, & externarum miſeriarum, à quibus nondum redimuntur electi, ſed in adventu Chriſti redimentur. Luc. 21. 28. *Attollite capita veſtra, quoniam tunc appropinquat redemptio veſtra.* Hanc appellat Apoſtolus ἀπολύτρωσιν περιποιήσεως, *acquiſitam & completam redemptionem*, Epheſ. 1. 14. Hanc etiam Chriſtus nobis meruit: ſed noluit ſtatim dari fidelibus hanc corporum incorruptionem, & liberationem à miſeriis hiſce externis, & à reliquiis peccati;

Primò, nè capitis & membrorum conditio plane contraria eſſet. Ipſe enim Chriſtus erat *vir dolorum*, omne genus miſeriarum perpeſſus: non ille ſtatim conſedit ad dextram Patris in gloria; ſed famem, ſitim, cruciatum, mortem priùs ſubivit:

Æquum

Æquum igitur est & membra Christi per passiones & ipsam mortem ad beatitudinem pervenire.

Secundò, non plene redimuntur ab hisce corporalibus afflictionibus, neque à peccati reliquiis, ut habeant materiam glorificandi Deum, dum summâ constantiâ & patientiâ easdem perferunt, dum omnibus viribus peccati concupiscentiis resistunt; ut Deus etiam justus judex, post bene depugnatam hanc pugnam, immarcescibilem coronam tanquam militibus strenuis largiatur.

Ultimò, noluit protinus fidelibus dare liberationem ab hac corporali miseria, nè Christiani viderentur Christum amplecti propter hanc temporalem liberationem potiùs quàm propter spiritualem.

Ut concludamus igitur, cùm Apostolus redemptionem explicat per *remissionem peccatorum*, voluit ostendere quid fidelibus detur de redemptionis beneficio, quid in aliud seculum reservetur.

Per sanguinem ipsius] De persona Redemptoris, de ipso etiam beneficio redemptionis jam disseruimus. Reliquum est ultimum hujus versiculi membrum, de pretio vel modo redemptionis, *per sanguinem ipsius*, id est, per mortem sanguinolentam parta est hæc redemptio. Pretium expresse ponit, quia aliis multis modis redimuntur vel liberantur captivi è servitute:

1. Gratuitâ manumissione; utpote cùm dominus ultro dimittit, & liberum abire jubet servum suum. Sed hic modus non conveniebat: quia Deus aliter decreverat; quia diabolus, qui nos captivos tenebat, nunquam sua sponte dimisisset.

2. Permutatione: sic legimus in bellis sæpe factitatum, utpote cùm Carthaginienses decem ex Romanis in bello captos Romam mittunt eâ lege, ut Romani totidem ex Carthaginiensibus liberos dimitterent. Sed nec sic peragi potuit redemptio humana: nulla enim permutatione cujuscunque creaturæ compensari potuit Deo illata ab homine contumelia.

3. Violenta ablatione: ut cùm David vi & armis suos liberat & recuperat ex manibus Amalecitarum, 1. Sam. 30. Sed nec sic debuit liberari humanum genus: quamvis enim jure bono Christus potuit diabolo solidâ vi extorquere prædam, quam iste latro malâ fraude acquisiverat, non tamen potuit eo modo homo læsæ majestatis reus Deo reconciliari.

4. Restabat igitur ratio ultima & unica nos redimendi, nempe ea quæ fit per modum justitiæ, solutis omnibus nostris debitis per fidejussorem nostrum Christum Jesum. Sed quo dato pretio tam ingens debitum dissolvit? *Non auro & argento, sed pretioso suo sanguine*, 1. Pet. 1. 18.

Per sanguinem] Mortem sanguinolentam

nolentam deſignat: non quòd prævię actiones & paſſiones Chriſti nihil conducebant ad ſalutem humanam promerendam; ſed quòd in effuſione ſanguinis, id eſt, in morte, fuit complementum ſatisfactionis. *Quamvis quilibet Chriſti actus eſſet nobis meritorius, tamen ad ſatisfaciendum pro reatu humanæ naturæ quæ erat morti obligata, oportuit quòd Chriſtus mortem ſuſtineret*, ut verè Aquinas, Quæſt. diſpût. de grat. Chriſti, artic. 7. Redempti autem ſumus hoc *ſanguine*, vel hâc morte Chriſti, quatenus expiavit iram Dei, quatenus diſsipavit poteſtatem diaboli.

Dei iram avertit à nobis Chriſtus, ſubeundo pœnas ſibi indebitas ut nos à debitis liberaret. *Suſcepit* (inquit Auguſtinus) *ſine malis meritis pœnam, ut nos ſine bonis conſequeremur gratiam.* Et Apoſtolus, Gal. 3. 13. *Factus eſt Chriſtus pro nobis execratio, ut nos redimeret ab execratione.*

Obſerv. Eſt itaque hîc obſervandum, quòd quamvis diabolus nos detinebat captivos, tamen pretium noſtræ liberationis, ſcilicet ſanguis Chriſti oblatus eſt in ſatisfactionem Dei, non diaboli. Ratio autem eius rei hæc eſt, Quia in Deum, non in diabolum peccaverat homo; ad Deum igitur ſpectabat illum vel condemnare vel abſolvere: Deo reconciliato, atque peccato remiſſo, diaboli poteſtas ſtatim evanuit. Abunde autem Deo ſatisfactum eſt morte Chriſti pro peccatis totius mundi, quia mors Chriſti erat mors Dei; ſanguis Chriſti, ſanguis Dei. Ex infinita igitur perſonæ dignitate, infinitum erat pretium ſanguinis & carnis quam pro nobis obtulit. Sic Cyrillus, De recta fide ad regin. lib. 2. *Si intelligatur Deus incarnatus & paſſus propriâ carne, parva eſt erga ipſum omnis creatura, & ſufficit ad redemptionem mundi unius carnis mors.*

Sic igitur fuit Deo ſatisfactum, & expiata ſunt peccata noſtra. Jam oſtendendum eſt, quomodo Chriſti ſanguis effuſus non modò Deum nobis reconciliavit, ſed diaboli poteſtatem diſſipavit: nam nos ab illo liberavit hæc mors Chriſti ſanguinolenta.

Ut autem hoc intelligatur, illud inprimis ſtatuendum eſt; Diaboli poteſtatem in hominem nixam fuiſſe peccato hominis. Si itaque ponamus hominem peccati expertem, nihil in hunc poteſtatis exercere ulla juris ſpecie poterit diabolus. Cùm itaque Chriſtum Servatorem peccati expertem aggreſſus fuerit diabolus, illumque per ſuos ſatellites, Judæos, acerbiſſimâ & indigniſſimâ morte affecerit, Deo ipſo judicante, amiſit poteſtatem quam habuit in nos nocentes, quia exercuit quam non habuit in Chriſtum innocentem. Nam ob hanc injuriam Chriſto illatam, & ab eo patienter toleratam, Deus adjudicavit illi pote-

statem in diabolum, & in omnia quæ ille possederat, ità ut pro suo arbitrio possit illum spoliare, & illi eripere quoscunque visum fuerit. Postquam igitur diabolus Christi morte per viam justitiæ victus fuit, & exutus suis possessionibus decreto divino; tum vi & ingratiis illi eripit suos electos Christus triumphator, & illum conculcat non modò sub pedibus suis, sed sub pedibus suorum omnium. Sic Christi morte & sanguine superatus diabolus, & nos ex illius faucibus erepti sumus.

Huic doctrinæ & Scripturæ & Patres perhibent testimonium. Hanc Christi victricem mortem prædixit Deus, Gen. 3. 15. *Inimicitiam ponam inter semen tuum & inter semen mulieris. Ipsum conteret tibi caput, & tu conteres ei calcaneum.* Et Esa. 53. 12. *Dividet spolia fortium, quia tradidit in mortem animam suam.* Passus est animam innocentem sibi eripi, ut nostras animas nocentes eriperet ex potestate diaboli. Augustinus, lib. 13. De Trin. cap. 14. *Quæ est justitia quâ victus est diabolus? Quæ nisi justitia Jesu Christi? Et quomodo victus est? Quia cùm in eo nihil morte dignum inveniret, occidit eum tamen. Et utique justum est, ut debitores quos tenebat dimitteret in eum credentes, quem sine ullo debito occidit.* Et cap. 15. *In redemptione tanquam pretium pro nobis datus est sanguis Christi: quo accepto, diabolus non ditatus est, sed ligatus, ut nos ab ejus nexibus solveremur.* Similia leguntur apud Theodoretum, De provid. serm. 10. & apud Leon. serm. 5. De passione Dom.

Ex his quæ dicta sunt de modo redemptionis nostræ, conciliantur loci in speciem pugnantes: Quorum aliqui dicunt nos *gratis* justificatos & salvatos, ut Rom. 3. 24. alii dicunt nos *pretio* redemptos, 1. Cor 6. 20. alii ostendunt nos *vi* & *potentiâ* Christi ereptos fuisse ex potestate diaboli, illumque fuisse *spoliatum, triumphatum, & destructum*, Col. 2. 15. Heb. 2. 14. Sed hæc omnia verissimè dicuntur. Sumus enim *gratis* redempti & salvati, quoad nosmetipsos: nam nos nihil contulimus ad redemptionem nostram. Sumus *pretio* redempti, quoad Deum: illi enim pro nostra liberatione sanguinem suum Christus obtulit. Sumus *potentia & viribus* liberati, quoad diabolum; quem Christus priùs victum & jure sibi adjudicatum vi & armis spoliavit.

Ex hac redemptione acquisita per mortem & sanguinem solius Christi, hæc corollaria deducimus:

1. Nos non esse nostri juris, sed Redemptoris servos: non igitur nostris concupiscentiis servire debemus, sed illius mandatis obedire.

2. Non satisfactionibus nostris, non meritis, aut passionibus martyrum redimi pœnas nostris peccatis debitas; sed solius Christi innocentis sanguine. Scitè Tertullianus, *Si nihil*

De Pudicitia.

nihil ipſe deliquiſti, planè patere pro me: ſi verò peccator es, quomodo oleum facula tua ſufficere tibi & mihi poterit?

Vers. 15.

Qui eſt imago Dei inviſibilis, primogenitus omnis creaturæ.

TRibus ſuperioribus verſiculis dictum eſt de ipſo beneficio redemptionis. In hiſce quatuor quæ ſequuntur habemus accuratam deſcriptionem ipſius Redemptoris. Inſerit autem Apoſtolus egregiam hanc Chriſti προσωπογραφίαν, quò conſtet clariùs tutò poſſe in tali Redemptore omnem ſpem ſalutis noſtræ reponi; & reliqua omnia ſalutis media à ſeductoribus invecta, tanquam manifeſtiſſima commenta rejici oportere.

Deſcribitur autem Redemptor à triplici relatione:

1. A relatione intrinſeca ad Deũ; *eſt ejus imago.*

2. A relatione extrinſeca ad creaturam conditam; *eſt primogenitus creaturæ*, eſt ejus creator & conſervator.

3. A relatione ad creaturam reparatam, ſcilicet ad eccleſiam: eſt enim *caput, principium*, &c.

Qui eſt imago Dei inviſibilis] Orditur deſcriptionem Redemptoris ab intrinſeca relatione ad Deum. Hîc autem conſiderare oportet hæc tria:

1. Quot ſint de ratione imaginis, id eſt, quid requiratur ad conſtituendam imaginem.

2. Qualis Dei imago Chriſtus ſit, vel quo ſenſu dicatur *imago Dei.*

3. Cur Deus, cujus Chriſtus eſt imago, dicatur *inviſibilis.*

Quod ad primum; De ratione *imaginis* ſunt tria hæc: Primò, ut illud quod dicitur imago, habeat ſimilitudinem alterius. Si enim nulla ſimilitudo intercedat, abſonum eſt & ab omni ratione alienum ut vocetur imago: non enim poteſt repræſentare alterum; quod eſt imaginis proprium.

Secundò, requiritur in imagine, ut illud quod hoc nomine propriè cenſeatur, ſit aliquo modo deductum & derivatum ab eo cujus imago dicitur. Similitudo enim nuda, ubi nulla eſt deductio vel derivatio alterius ab altero, non conſtituit propriam rationem imaginis: ut, exempli causâ, non dicimus lac lactis, vel ovum ovi alterius imaginem; quia hoc ab illo non eſt deductum.

Ultimò, requiritur ut ſimilitudo quæ intercedit inter imaginem & illud cuius eſt imago, pertineat ad prototypi ſpecificam naturam quoad participationem, vel ſaltem quoad deſignationem ſpeciei. Cùm pertinet ad ipſam ſpeciei naturam, dicitur imago eſſentialis & naturalis, vel imago æqualitatis: cùm ad externam tantùm ſpeciei deſignationem

 nem pertingit, dicitur imago accidentalis, artificialis, sive imago imitationis. Primo modo imago regis dicitur esse in principe filio suo. Secundo, dicitur imago regis impressa in numismate suo, vel depicta in tabella. Hisce positis, jam inquiramus qualis Dei imago sit Christus noster Redemptor, vel quo sensu dicatur *imago Dei*.

Duplex autem hîc occurrit consideratio. Nam Christus considerandus est, vel ut fuit æterna & invisibilis Patris imago ante mundum conditum, vel ut fuit visibilis & conspicua imago Patris inconspicui, post carnem scilicet assumptam.

Fuit igitur ab omni æternitate & semper erit Christus Verbum increatum, imago perfecta, essentialis, & invisibilis, Patris sui invisibilis. Cùm nec angeli nec homines erant qui hanc imaginem mentis oculis contemplarentur, erat tamen nihilominus imago Patris sui:

1. Quia habebat expressam ejus similitudinem; nam erat χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, Heb. 1. 3. *character personæ illius.*

2. Habebat insuper hanc similitudinem deductam & derivatam à Deo Patre per paternam illam & ineffabilem generationem. Pater enim æternus sese ab æterno intelligens, gignit Verbum, sui imaginem consubstantialem. De modo si quis expectet à me aliquid, illud Ambrosii habebit, *Credere tibi jussum est, non discutere permissum est*, De fide, lib. 1. cap. 5.

3. Postremò, non umbratilem Patris imaginem gerit in natura dissimili, sed in eadem essentia & natura divina.

Dub. Quomodo dicitur Christus *imago Dei*, cùm ipse etiam Deus sit; fieri autem non posit, ut idem dicatur ejusdem imago?

Solut. Vocabulum *Deus* hoc in loco personaliter capitur, non essentialiter; Patrem enim solùm designat, non naturam divinam in genere. Est igitur Christus imago Patris, non Deitatis. Persona Filii imaginem gerit personæ Patris; sed essentia sive natura divina in Filio eadem prorsus est quæ in Patre: *Ego & Pater unum sumus.* Christus igitur non potest esse idem *personâ* cum illo cujus est imago, sed nihil impedit quin posit esse idem *essentiâ*.

Dub. Cur nomen *imaginis* appropriatur Christo, cùm etiam Spiritus sanctus sit ejusdem essentiæ cum Deo Patre?

Solut. Non quòd careat veritate naturæ divinæ, est enim & Spiritus ejusdem essentiæ cum Patre & filio: sed quia Spiritus procedit per modum voluntatis, Filius per modum naturæ: quia etiam procedit non à solo Patre, sed à Filio etiam, imago autem debet esse unius certæ personæ imago. Hisce explicatis, deducamus jã aliquot observationes ex hoc dicto Apostolico, *Christus est Dei imago.*

Arii

Observ. 1. Arii error refellitur, qui negabat Christum esse ejusdem essentiæ cum Patre, nam si est imago personæ paternæ, est Patri coessentialis, quia creatura non potest esse æterna *imago* Creatoris, sed tantùm *ad imaginem* per donorum gratuitorum communicationem.

Observ. 2. Contrarius etiam error Sabellii revincitur, qui affirmabat Filium esse eundem cum Patre, nec distingui ab illo personaliter: sed nihil potest esse manifestiùs, quàm imaginem esse quiddam distinctum ab eo cujus est imago. Est Pater; est etiam & Filius, quia imago Patris est Filius.

Observ. 3. Erudimur per quem nos sumus ad Dei imaginem, quam amisimus, reformandi; nempe per hanc perfectam & essentialem Dei imaginem, quem idcirco Deus in mundum misit ut hominem lapsum & turpiter deformatum renovaret. *Nisi per hanc imaginem Dei, ad imaginem Dei esse non potes,* Ambros. De fide, l. 4.

Atque hæc dixisse sufficiat de Filio quatenus in se est invisibilis, æterna, & naturalis imago Dei Patris ante mundum conditum. Sed Christus etiam considerandus est, quatenus est visibilis & conspicua imago Dei invisibilis post carnem assumptam, idque respectu nostri, quia nobis repræsentat Deum.

Huc etiam mihi videtur spectâsse Apostolus, ex eo quòd non dicit simpliciter Christum esse *imaginem Dei*, sed τοῦ Θεοῦ ἀοράτου. Ubi tacita antithesis subintelligenda, quasi dixisset, Christum jam esse factum visibilem imaginem Dei invisibilis. Nam illa substantialis Dei imago fulgebat in Christo incarnato, & quasi in speculo repræsentabat nobis Deum Patrem, quando in carne seipsum nobis exhibuit Deum potentem & præsentem, & in hac carne conspiciendam nobis præbuit justitiam, misericordiam, veritatem, potentiam Dei. Nam in Christo homine eluxit divinæ virtutis imago clarissima: Ὁ Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ, *Deus conspicuus factus est in carne*, 1. Tim. 3. 16. Et ipse Christus; Joan. 14.7. *Si nossetis me, Patrem etiam meum nossetis: Qui vidit me, vidit Patrem.* Hic perspicimus sapientiam & bonitatem divinam; nam à Deo invisibili proponitur humano generi Filius visibilis, & Deus in carne manifestatus, ut per illum qui est *lux, via,* & *veritas,* ad illum qui est *invisibilis* & *incomprehensibilis* accedamus faciliùs.

Ex hac sapientissima dispositione divina colligimus, non expedire nobis Deum cognoscere extra Christum; vel ad Deum rectà tendere Christo prætermisso. Hujusmodi enim cognitio, vel accessio ad Deum, nobis miseris mortalibus peccato inquinatis horrorem incuteret, non solatium afferret. *Dei visio metum hominibus incutit, quia*

102 *Deus appropinquans, animæ morbum redarguit,* inquit Nazianzenus, orat. 4.

Quemadmodum igitur, qui nequeunt in ipsam solis lucem dirigere oculorum aciem sine dolore, possunt tamen reflexam ejus imaginem etiam cum voluptate intueri: sic nos, qui divinam majestatem in se conspicere non possumus, vivam ejus *imaginem* in Christo summa cum lætitia contemplamur. Atque hæc de Christo *Dei imagine* dicta sunto.

Restat ut ad illud ultimum accedamus; Cur scilicet Deus dicatur *invisibilis.* Idque considerandum est vel respectu divinæ naturæ in se, vel in persona Patris.

1. *Invisibilis*] Primò, respectu divinæ naturæ per se consideratę; quia nec carnis, nec etiam mentis oculis conspici potest, dum sumus viatores. *Non poteris videre faciem meam,* Exod. 33. 20. *Deum nemo vidit unquam.* Joan. 1. 18. *Lucem habitat inaccessibilem,* 1. Tim. 6. 16. Corporeis oculis impossibile est ut Deum videamus, quia actus videndi præsupponit objectum visibile: at in Deo nec lux corporalis, nec color, nec figura, nihil denique quod habet objecti visibilis rationem. Unde patet Anthropomorphitarum stultitia, qui Deo humanam speciem & corporis lineamenta nostris haud dissimilia affingebant. Talis si Deus esset, invisibilis non esset.

Sed nec mentis oculis Dei essentiam videre possumus in hac vita. *Eam quæ in Deo habitat plenitudinem divinitatis nemo conspexit, nemo mente comprehendit,* inquit Ambrosius. in Luc. lib. 1. cap. 1. Quod facilè patebit si consideremus modos cognitionis nostræ dum sumus viatores.

Cognoscimus enim Deum vel per causalitatem, vel per remotionem, vel per eminentiam. Per causalitatem, dum per creaturas, quarum Deus causa est, contemplamur Creatorem. Sed non obstante hâc cognitione manet Dei essentia invisibilis: quia effectum non ostendit essentiam causæ suæ, nisi cùm est ejusdem speciei cum causa, aut totam causæ virtutem demonstrat.

Per remotionem Deum cognoscimus, cùm consideramus creaturarum imperfectiones, & illas à Deo remotas intelligimus; utpote cùm Deum immortalem, impassibilem, impeccabilem mente concipimus. Sed hæc cognitio non pertingit ad essentiam divinam: remotiones enim indicant negando quid Deus non sit; asserendo non indicant quid sit. Nulla enim privatio est de essentia positivi.

Per eminentiam Deum cognoscimus, cùm consideratis creaturarum perfectionibus, illas Deo ascribimus summo eminentiæ gradu: ut, quia sapientia, fortitudo, sanctitas, sunt perfectiones in creaturis, igitur judicamus

judicamus Deum fortissimum esse, sapientissimum, sanctissimum. Sed nec hac viâ assurgimus ad videndum Dei essentiam, quia nihil horum de Deo & creatura prædicatur univocè. Aquin. Quæst. disput. De simp. div. essen. artic. 4.

Triplici huic viæ Deum cognoscendi adde etiam & illam cognitionem quam habemus per fidem; & tamen adhuc divina essentia remanet invisibilis. Sic enim ipse Paulus fatetur, 1. ad Cor. 13. 12. *Cernimus nunc per speculum & per ænigma.* Nam fides ostendit potiùs qualis Deus sit erga nos, quàm qualis sit in sua essentia. Est igitur Deus in se, nobis *invisibilis.*

2. Sed & illud adjungere oportet, Deum in persona Patris speciali quadam ratione dici *invisibilem*: nam hoc in loco nomen Dei (ut antè monuimus) personaliter potiùs capitur quàm essentialiter.

Deus igitur Pater dicitur *invisibilis*, quia nunquam (ut probabiliter Patres tenent) apparebat patriarchis; sed Filius, qui etiam fuit invisibilis per divinam naturam, apparere illis voluit per assumptam aliquam creaturam. Sic Tertull. in lib. De Trin. & alibi. *Qui ad Mosen loquebatur erat Dei Filius, qui & semper videbatur patriarchis.* Sic Prudent. in Apotheosi, *Quisque hominum vidisse Deum memoratur, ab ipso Infusum vidit Gnatum.* Voluit hoc pacto Filius suæ incarnationi quasi præludere; Spiritus etiam sanctus legitur apparuisse in visibili specie columbæ, & linguarum ignearum; At Pater speciem aliquam visibilem nunquam sumpsit, sed fuit semper omnimodò invisibilis.

Usus 1. Cùm Deus patefecit se esse invisibilem, hinc ethnicorum & Papistarum idololatria convincitur, qui illum colunt sub imagine humana. Nam ipse Deus, ex eo quòd se visibilem non præbuerit, concludit se colendum non esse sub imagine visibili, Deut. 4. 15. Turpem hanc ecclesiæ Romanæ idololatriam, & Patres omnes, & nonnulli etiam inter ipsos Pontificios condemnârunt. *Essentiam divinam colere in materia, est eam per sensum dedecorare*, Clem. Strom. 6. *Nulla imago ejus coli debet nisi illa quæ hoc est quod ipse*, August. epist. 119. *Fatuum est imagines facere ad repræsentandum Deum, vel eas venerari*, Durand. At illi faciunt ad cultum: Cajet. in 3. quæst. 25. art. 3.

2. Cùm Deus sit invisibilis nobis in hac vita, & tamen felicitas nostra sita sit in ejus visione; vitam illam alteram suspirare debemus, debemus etiam sic vitam nostram componere, ut possimus tandem ad beatificam Dei invisibilis visionem pervenire. Oportet igitur cor nostrum ab omni immunditie custodire. *Beati qui sunt mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*, Matth. 5. 8. Oportet pacem sectari & sanctimoniam,

 am, *sine qua nemo videbit Dominum*, Heb. 12. 14. Ut verbo concludam; si qua spes aut cupiditas nobis insit videndi aliquando illum invisibilem, semper sit nobis in animo illud Joan. 1. epist. 3. 3. *Cùm Deus patefactus fuerit, videbimus eum sicuti est: Quisquis habet hanc spem, purificat se, sicuti & ille purus est.* Atque hactenus de comparatione Christi ad Deum.

Primogenitus omnis creaturæ] Hîc describit Redemptorem à collatione ad creaturas, atque asserit illum esse à Deo genitum antequam ulla creatura existeret. Sed hîc dissimulandum non est, variis modis exponi hæc verba ab interpretibus.

Nonnulli accommodant ad naturam Christi humanam, atque exponunt *primogenitum omnis creaturæ*, Dominum omnis creaturæ: atque putant Apostolum alludere ad prærogativam *primogeniti* sub veteri Testamento. Qui enim erat *primogenitus inter multos fratres*, is pro domino à reliquis colebatur, is regis & sacerdotis officio fungebatur in sua familia; ab illo itaque dependebant reliqui fratres, ab illo benedictio & sanctificatio in omnes derivabatur. Cùm igitur Christus homo sit Dominus constitutus totius mundi, Psal. 8. & Hebr. 1. cùm ab illo fratres sui sanctificantur, Hebr. 2. vers. 11. aptissimè dicitur *primogenitus omnis creaturæ*, quia habet jus & prærogativam primogeniti supra omnem creaturam.

Augustinus multis in locis vocabulum *primogeniti* accommodat ad Christi naturam humanam. In lib. De fide & symb. tom. 3. Et contra Secundinum Manich. tom. 6. *Unigenitus*, inquit, *dicitur, quia sine fratribus; primogenitus, quia cum fratribus. Non invenies quomodo utr[illegible]que de illo secundùm eandem naturam divinitatis intelligas.* Hic sensus nihil habet incommodi, & illum nonnulli amplectuntur, ut faciliùs occurrant Arianorum cavillo.

Sed omnes ferè Græci Patres, & plurimi ex Latinis, interpretantur vocabulum *primogeniti* de Christo secundùm naturam divinam. Hanc igitur volunt esse vim horum verborum; *primogenitus omnis creaturæ*, id est, genitus antequam res ulla crearetur, τεχθεὶς πρὸ πάσης κτίσεως, utpote genitus ab æterno. Pauca illorum testimonia proferamus. Tertull. in libro De Trin. *Quomodo primogenitus esse potuit, nisi quoniam secundùm divinitatem ante omnem creaturam ex Deo Patre Sermo processit?* Ambros. De fide, lib. 1. cap. 4. *Primogenitus dicitur, non primo creatus, ut & genitus pro natura, & primus pro æternitate credatur.* Chrysost. in hunc locum, Οὐ πρωτόκτιστος, ἀλλὰ πρωτότοκος.

Sed cur non dicitur *primogenitus Dei*, sed *primogenitus omnis creaturæ?* Quæst.

Est

Solut. Eſt paulò durior conſtructio, cùm exponimus *primogenitum creaturæ omnis*, id eſt, genitum à Deo ante omnem creaturam: ſed voluit Apoſtolus cum æterna Chriſti generatione creaturæ mentionem copulare, ut indè intelligatur ita fuiſſe à Deo Patre ab æterno genitum, ut in tempore eſſet principium effectivum, & etiam baſis & fundamentum totius creaturæ, quo niſi niteretur in nihilum dilaberetur. Sic Baſilius; Dicitur *primogenitus omnis creaturæ*, ὅτι αὐτὸς τῷ ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι παραγαγεῖν τὴν κτίσιν.

Sed hîc duo cavenda ſunt: Primùm, nè ex eo quòd Chriſtus dicitur reſpectu divinæ naturæ *primogenitus*, putemus hanc ineffabilem generationem ab aliquo temporis principio initiũ ſuum cepiſſe. Chriſtus habet principium originis nempe Patrem ſuum unde genitus eſt: ſed principium temporis non habuit; genitus eſt enim à Patre ab æterno. Rectè Thomas, *Filius non ſic accepit à Patre quaſi prius non habens & poſtea accipiens, ſed quia hoc ipſum quod eſt habet à Patre ab omni ſcilicet æternitate*: juxta illud, *Dominus poſſidebat me in initio viarum ſuarum*, Prov. 8. 22. *Egreſſus ejus à diebus æternitatis*, Mich. 5. 2. *In principio*. Joan. 1. 1. Vocabulum igitur hoc *primus*, vel *primum*, cùm de Deo dicitur, non ponit temporale initium in Deo, de quo affirmatur; ſed tantummodo excludit prioritatem rerum aliarum: *Ego ſum primus & noviſſimus*, Rev. 22. 13. Non hînc inferre oportet Deum aut initium habuiſſe, aut finem habiturum; ſed hinc negare oportet quicquam aut ante illum extitiſſe, aut poſt illum duraturum. Sic cùm Chriſtus dicitur *primogenitus*, non inferre oportet, ergò habuit principium temporale ſuæ exiſtentiæ; ſed negare oportet, ergò nihil fuit illi coævum, aut illo antiquius.

Secundò cavere oportet, nè ex eo quòd Chriſtus dicitur *primogenitus omnis creaturæ*, inferamus cum Arianis, ergò Chriſtus eſt creatura. Sic enim illi arguunt; Quemadmodum primogenitus fratrum eſt ex numero fratrum, & primogenita gregis ſunt de grege: ſic primogenitus omnis creaturæ eſt ex numero creaturarum. Sed hîc non connumeratio cum creaturis eſt intelligenda, ſed anteceſſio ſolum. In primogenitis qui habent ſecundogenitos eadem eſt natura primi & ſecundi, quia originem capiunt ab eodem: Sed Chriſtus ita dicitur *primogenitus*, ut ſit etiam *unigenitus*: ille enim ſolus de Deo Patre genitus, creaturæ, non genitæ ſed creatæ à Deo. *Primogenitus igitur omnis creaturæ*, nihil aliud ſignificat, quàm genitum ante ullam rem creatam.

Doctr. Chriſtus eſt verus Deus, quia genitus non factus, quia ante omnem creaturam genitus. Quicquid enim eſt, aut Creator eſt aut creatura.

O Vers.

VERS. 16, 17.

Quoniam in ipso condita sunt omnia quæ in cœlis sunt, & quæ in terra, visibilia & invisibilia; sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates: omnia per ipsum, & ejus respectu condita sunt.

Estque ipse ante omnia, & omnia per eum consistunt.

PErgit in describendo Filio Dei per collationem ad creaturas; & illud probat & illustrat quod superiore versu posuit, scilicet *Christum esse Dei imaginem & primogenitum omnis creaturæ*, id est, esse Filium Dei naturalem, ab eo genitum ante omnem creaturam conditam, id est, ab æterno. Hoc probat ratione sumptâ à natura causæ & effectorum: Ostendit autem Christum esse causam efficientem, conservantem, atque etiam causam finalem totius creaturæ; & proinde priorem omni creaturâ & dignitate & tempore. Illustratur autem hoc argumentum à variis creaturæ divisionibus. Sed hæc singula occurrent commodiùs discutienda, si ordinem contextûs prosequamur.

Quoniam in ipso condita sunt omnia] Reddit rationem cur vocaverit illum *primogenitum omnis creaturæ*. Ratio autem, ut Scholastici volunt, petitur à causa exemplari: illud autem colligunt quia dicitur ἐν αὐτῷ, non δι' αὐτοῦ. Multa itaque hîc philosophantur de æterna omnium rerum idea in Verbo. Neque nos negamus Opificem mundi ab omni æternitate in seipso habuisse rationes descriptas rerum omnium, ita ut Verbo omnia essent præsentia, cùm in se non essent. Nam, ut dicit Philosophus, 7. Metaph. de rebus artificialibus, *Formam illarum esse priùs in mente artificis, quàm in opere externo; ita ut omnis domus materialis fiat semper ad exemplar domûs immaterialis quæ delineata fuit in mente artificis*: sic nos verè dicere possumus de rebus naturalibus, illarum exemplar fuisse in mente & ratione divina priusquam in actum producebantur.

Si hoc modo exponamus verba Apostoli, ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη πάντα, firmissima inde petitur probatio, quòd Christus sit omnibus creaturis prior & excellentior: quia causa exemplaris est semper prior eo quod fit ad exemplar. Hanc proponere volui Scholasticorum interpretationem, quia nihil habet in se falsi: sed amplector potiùs Chrysostomi, & nostrorum hominum sententiam, qui dicunt hîc Hebraismum esse, & ἐν αὐτῷ idem valere quod δι' αὐτοῦ, ita ut ratio petatur à causa efficiente. Sæpe enim hæc præpositio *in* pro *per* capitur in Scripturis. *Hoc genus dæmoniorum non ejicitur nisi in jejunio*. Sic, *in Spiritu loqui*, & *in Spiritu*

dona.

dona dari dicuntur, pro *per Spiritum*, 1. Cor. 12. Lubentiùs in hanc deſcendo ſententiam, quia ipſe Apoſtolus dicit *condita*, non *cognita*; tum quia cùm in fine verſûs per epanalepſin reſumit quod dixerat, dicit *per ipſum*, demonſtrans hæc eſſe ſibi *ἰσοδυναμοῦντα*.

Eſt itaque firmiſſima ratio; Chriſtus non eſt creatura, ſed creaturis omnibus prior, quia per ipſum conditæ ſunt. Illud enim quod efficit, prius eſt effecto, *οὐ μόνον τῷ λόγῳ, ἀλλὰ καὶ τῷ χρόνῳ*, ut rectè Philoſophus, De part. animal. 1. 1.

Objec. Sed hic dicet aliquis probari obſcurum per obſcurius: nam & illud in quæſtionem vocari poteſt, An Chriſtus fuerit omnium conditor, necne.

Solut. Scribit Apoſtolus Coloſſenſibus, non Paganis ſed Chriſtianis: ſupponit igitur illos admittere Chriſtum non eſſe nudum hominem ſed Verbum incarnatum. Hoc poſito, ſequitur illum eſſe omnium creaturarum opificem. Joan. 1. *Verbum erat in principio apud Deum: omnia per ipſum facta ſunt, & abſque eo factum eſt nihil.*

Quæ in cœlis, & quæ in terra, viſibilia & inviſibilia] Quod dixerat *omnia per Chriſtum condita*, jam illuſtrat à duplici diſtributione creaturarum: prior petitur à diverſis locis creaturarum; poſterior, à diverſis qualitatibus.

In cœlis & in terra] Hâc diſtributione univerſam creaturam complectitur. Nam ſub *cœli* nomine pro more Scripturarum intelligit ſummum cœlum, in quo ſedes angelorum & beatorum; cœlum ſtellatum, in quo corpora cœleſtia; cœlum etjam aerium, in quo meteora & volatilia: Cùm *in terra* dicit, non modò ea deſignat quæ ſunt in ſuperficie terræ, ſed ea quæ ſubtus latent in ſinu & viſceribus terræ, & ea quæ ſunt in mari, quod terram cingit, & ſphæram unam cum terra efficit. Sic loquitur ipſe Moſes, Gen. 1. *In principio Deus fecit cœlum & terram:* ubi ſub hiſce duobus nominibus tota naturæ fabrica comprehenditur.

Viſibilia & inviſibilia] Hæc eſt altera diviſio à qualitatibus ſumpta, quæ etiam includit omnes res creatas. In cœlo viſibilia ſunt ſol, luna, ſtellæ; inviſibilia, angeli: in terra viſibilia, plantæ, animalia, elementa; inviſibilia, animæ humanæ. Hæc reliquaque omnia ſunt per Chriſtum creata.

Ex eo quòd Chriſtus *Creator* ſtatuitur *eorum quæ in cœlo & quæ in terra, viſibilium & inviſibilium*, multorum philoſophorum & hæreticorum deliramenta refelluntur.

Peripateticorum, qui mundum æternum fuiſſe ſomniabant. Non illi admittunt creationem, ſed ponunt motum æternum in cœlis, & æternam ſucceſſionem generationis & corruptionis in ſublunaribus: Sed non modò autoritate Apoſto-

 licâ, sed etiam ratione revincuntur. Si enim motus fuerit æternus, & tempus etiam fuit infinitum: Sed quomodo totum transiit & defluxit, si fuerit infinitum? infinitum enim est intransibile. Sic cœlum fuerit ab æterno, tum infinitæ peractæ sunt solis revolutiones, & anni infiniti: At hoc impossibile est, cùm dies peracti sint notâ proportione plures quàm anni: nam numero infinito non datur alius major certâ & notâ proportione; hoc enim arguit utrumque esse finitum. Quod attinet ad generationem & corruptionem, non potest vel cogitari æterna, nisi detur in causis vel progressus in infinitum, vel circulatio. Huc adde, quòd possibilitas essendi vel non essendi, repugnat æternitati: at in omnibus creaturis inest hæc possibilitas deficiendi. Sed hæc spinosiora sunt, neque pertinet ad forum theologicum de hisce curiosiùs disceptare. Consulantur Justinus Martyr, in Quæstionibus; Gulielmus Parisiensis, in lib. De universo, part. 2. cap. 11.

2. Aliorum philosophorum, qui putant angelos à Deo, ab angelis hunc mundum corporalem fuisse factum: Quem errorem Apellitæ amplexi sunt; Tertull. De carne Christi. Sed creare opus est Christi, non angelorum. Nam rectè statuunt theologi, Actum creationis creaturæ concedi non posse, nè ut instrumentali quidem causæ, nedum ut principali: Primò, quia in creatione fit deductio à non ente ad ens; at inter nihil & ens distantia est planè infinita, nec ullis creaturæ viribus transeunda. Secundò, quia omnis creaturæ actio est accidens; accidens autem non recipitur nisi in subjecto existente: ergò creatura non agit ad creationem; ageret enim cùm nihil esset quod in se vim actionis reciperet. Denique, quia in creatione datur tota rei essentia: at tota non datur nisi ab eo qui est totus actus; nam ex nihilo causa finita & naturalis nihil potest facere. Sed nobis sufficit autoritas Scripturæ, quæ docet totius mundi fabricam non angelorum ministerio, sed Verbi imperio conditam fuisse.

3. Marcionitarum & Manichæorum, qui sugillant opera creationis, præsertim corporalia & visibilia, quasi Deo autore indigna; Tertull. advers. Marcion. lib. 1. Sed de hisce testatur Apostolus, quòd fuerint à Christo condita; & ipse Deus, quòd fuerint in suo genere *valde bona*, Gen. 1. Neque enim malum est aut imperfectum quod est altero inferius, modò habeat ea omnia quæ requiruntur ad speciem suam. Quamvis igitur terrena & corporalia sunt inferiora cœlestibus & spiritualibus, tamen sunt in suo genere bona, & Christo Creatore digna. Ipse etiam mundus perfectior est, constans ex utrisque, quàm si ex solis invisibilibus constaret.

Saddu-

Sadducæorum & Atheorum, qui negant substantias invisibiles: neque enim angelos, neque animas immortales agnoscunt. Sed hi spoliant Christum præcipuâ gloriâ creationis: nam invisibiles istæ substantiæ sunt multò digniores corporalibus. Detruncant nobilissimam universi partem. Repugnant manifestissimæ experientiæ, quæ bonos & malos esse spiritus conclusit ex multis effectis quæ produci non possunt nisi à substantiis spiritualibus. Hisce omnibus igitur rejectis erroribus, fateamur à *Christo condita omnia, &c.*

Sive throni sive dominationes, sive principatus, sive potestates] Dixerat Christum conditorem fuisse omnium tam visibilium quàm invisibilium: Novâ jam subdivisione creaturarum invisibilium illud illustrat & amplificat. Observandum autem est, abstracta hîc poni pro concretis: per *dominationes* etenim, *principatus*, & *potestates*, intelligere oportet angelos constitutos in dominatione, principatu, & potestate, hoc est, dominatores & principes.

Melanchthon sub hisce nominibus non modò invisibilium angelorum ordines, sed omnia imperia, & totum ordinem creaturarum, politiarum, œconomiarum comprehendi putat. Illo igitur interprete dicit Apostolus, omnes creaturas non modò conditas sed ordinatas à Christo; ità ut quæ præsint reliquis tam in cœlo quàm in terra, illi tamen subjiciantur, quia omnes prælaturæ & imperii gradus sunt ab illo ordinati & constituti.

Sed & communior & verior (meâ sententiâ) illorum expositio, qui hoc in loco hasce appellationes ad cœlestia tantùm & invisibilia accommodant. Sic enim ipse Apostolus, ad Ephes. 1. 20, 21. *Collocavit Christum ad dextram suam in cœlis, supra omnem principatum, potestatem & dominationem*; ubi proculdubio intelligit cœlestem. In tertio capite id aperte ponit, ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. vers. 10. Sumatur itaque nobis, quòd loquitur de invisibilibus substantiis.

Illud proximo in loco inquirendum, Qualem sub hisce vocabulis angelorum distinctionem posuerit Apostolus. Dionysius, & qui illum sequuntur Scholastici, ex hoc loco & aliis, ubi diversis vocabulis designantur angeli, illorum diversos ordines, officia, proprietates ità depingunt, quasi multos annos in cœlis versati, totam illorum politiam exactè didicissent. Non quòd valde delecter subtilibus illorum commentis, sed quòd theologum decet theologorum qui alicujus nominis sint etiam errores cognitos habere, redigam in compendium quæ ab illis fusiùs disputantur. Hugo de Sancto Victore, in sum. sentent. tract. 2. cap. 5. cœlestes angelos distribuit in tres classes sive hierarchias, quas appellat supremam, mediam, ultimam.

mam. Harum unaquæque tres ordines continet. In suprema sunt *cherubini, seraphini, throni*. In media sunt *dominationes, principatus, potestates*. In infima sunt *virtutes, archangeli, angeli*.

Appellationes autem has illis imponi volunt, secundùm proprietates in quibus eminent, vel secundùm officia quæ illis delegantur à Deo. *Cherubinos* dictos volunt, qui lumine scientiæ excellunt; *seraphinos*, qui amore divino maximè flagrant; *thronos*, qui gloriam & æquitatem Dei judiciariam contemplantur. *Cherubinos* dicunt illuminare alios sapientiâ; *seraphinos*, incendere amore; *thronos*, regere judicio. Qui autem sunt in hac prima classe ordines nunquam mitti putant foràs ad explendum aliquod ministerium, sed Deo assistere jugiter. In classe media (uti dictum est) locant *dominationes, principatus, potestates. Dominationes* regunt officia *angelorum*; *principatus* præsunt populis & provinciis; *potestates* coercent potentiam diabolorum. In ultima classe ponunt *virtutes, archangelos, angelos. Virtutes* habent sibi delegatam operationem miraculorum; *archangeli*, nuntiationem in majoribus negotiis; *angeli*, in minoribus. Hæc ex Dionysio, Gregorio Magno (hom. in evang. 34.) & Scholasticis decerpta sunt. In quibus colligendis receptiores opiniones sumus secuti: nam inter eos non convenit de hisce omnibus: Quidam enim *virtutes* referunt ad secundam classem, *principatus* ad ultimam; alii, è contra.

Nostri theologi multò modestiùs hanc rem tractant: Fatentur enim distinctis hisce vocabulis, quæ in hoc loco & alibi reperiuntur, notari distinctionem ordinis & dignitatis inter ipsos angelos, sed qualis ea sit, & in quibus sita, Scripturis tacentibus, non audent discutere & discernere. Sic ante nostros Augustinus, *Quid inter se distent hæc vocabula, dicant qui possunt; si tamen possunt probare quod dicunt: ego me ista ignorare confiteor*, Enchirid. cap. 58. Et alibi, *Differre inter se aliquid credo, sed quid inter se differant nescio*, ad Oros. contra Priscill. cap. 11. tom. 6. Omissis itaque hisce speculationibus, inferemus hæc corollaria.

Coroll. 1. Omnibus angelis etiam perfectissimis in quocunque gradu dignitatis constitutis, Christum esse superiorem, utpote illorum conditorem atque ordinatorem. Unde illud, ad Hebræos 1. 6. *Adorent illum omnes angeli*.

2. Non esse angelis tribuenda officia ipsius Christi, neque honorem cultus divini, cum sint servi & creaturæ Redemptoris nostri.

3. Diversa illa vocabula quibus insigniuntur, non tam imparitatem in naturali dignitate, quàm diversitatem officiorum quæ erga nos exercent videntur denotare. Ex hac enim officiorum diversitate, quorum alia

alia aliis ſunt nobiliora, recipiunt illas appellationes *angelorum, archangelorum*, *poteſtatum*, *principatuum*, &c. Neque poſſumus certò definire, an iidem ſemper fungantur iiſdem officiis necne, & retineant eaſdem appellationes: imò veriſimilius eſt, prout varia illis committuntur officia, ità varia ſortiri nomina.

Quæſt. Sed reſtat quæſtio expedienda, Quando ſcilicet creati fuerint hi angeli. Dicit Apoſtolus à Chriſto fuiſſe creatos, ſed Moſes inter opera creationis angelos non recenſet.

Reſponſ. Ut mittamus eos philoſophos qui ponunt haſce ſpirituales ſubſtantias æternas, duplex eſt ſententia theologorum: Alii ante mundum hunc viſibilem conditos exiſtimant, in qua ſententia ſunt omnes ferè Græci Patres. Baſilius dicit, ante hunc mundum fuiſſe alium ἀθεώρητον ϗ ἀναίσθητον, *intelligibilem, & à Moſe non deſcriptum propter populi Judaici hebetudinem*: In hoc autem mundo antiquiore fuiſſe dicit hoſce *thronos*, *dominationes*, & *poteſtates*, de quibus loquitur Apoſtolus. Chryſoſtomus & Nazianzenus ſunt in eadem ſententia. Quibus annumerare poſſumus ex Latinis Hieronymum & Hilarium.

Object. Ad confirmandam hanc ſententiam illud Jobi inprimis affertur, *Ubi eras cùm fundarem terram, & me laudarent aſtra matutina, & jubilarent omnes filii Dei?* (Iob. 38. 7.) Per *filios Dei* intelligunt angelos, atque hinc inferunt eos extitiſſe ante mundum conditum.

Solut. Sed reſpondetur, non concludi hinc angelos fuiſſe ante mundum viſibilem creatos, ſed ante fundatam terram, id eſt, ante terram aridam factam. Deinde & illud dici poteſt, Angelos eodem tempore creatos cum mundo, potuiſſe tamen laudare mundi Creatorē ſtatim ab ortu ſuo.

Eſt itaque probabilior ſententia illorum qui angelos unà cum cœlo beatorum creatos putant; & ſynecdochen eſſe dicunt in illis verbis Moſis, *Creavit Deus cœlum*, hoc eſt, & ipſum cœlum & beatas illas ſubſtantias in eodem cœlo:

1. Quia angeli ſunt partes univerſi: At ſi ſeorſum fuiſſent creati ante hunc mundum ſenſibilem, omnino alieni eſſent ab ordine creaturæ corporalis, & aliud univerſum intelligibile per ſe conſtituerent.

2. Quia Moſes diſertè dicit, *In principio creavit Deus cœlum & terram*; hoc eſt, & illa corpora, & omnia quæ in cœlo & terra continentur: *In principio*, ſcilicet *temporis vel creationis*, ut rectè exponit Liranus. Ergò angeli ante illud principium creati non fuerunt. Hoc evidentiùs aſſeritur Exod. 20. 11. *Sex diebus perfecit Deus cœlum & terram, & quicquid eſt in iis*; ergò & angelos. Unde Scholaſtici ponunt quatuor primo-creata & coæquæva, naturam angelicam, cœlum empyreum, materiam informem, & tempus. (Aquin. De creat. art. 18.)

Quia

112
3.

Quia dicitur Judæ versu 6. *Angelos qui non servatâ suâ origine reliquerunt domicilium suum, judicio reservari.* Hic cœlum dicitur *domicilium angelorum*: at non est verisimile angelos per multa secula vixisse proprii domicilii expertes. Concludimus itaque, Mosen dicendo, *in principio fecisse Deum cœlum & terram*, & Apostolum dicendo, *per Christum condita fuisse omnia quæ sunt in cœlo & in terra, visibilia & invisibilia*, idem prorsus voluisse.

Omnia per ipsum & ejus respectu condita sunt, καὶ εἰς αὐτὸν] Per epanalepsin resumit quod initio affirmaverat, *omnia fuisse per Christum condita.* De quibus verbis non est opus ut aliquid ultrà adjiciamus: Illud tantummodo observandum proponimus; ἐν αὐτῷ & δι᾽αὐτοῦ æquivalere, & proinde alterum substitui alterius loco in hac epanalepsi.

Sed Apostolus non fuit contentus nudâ & simplici repetitione verborum priùs positorum; sed ad amplificandam Christi dignitatem illud adjicit, omnia non modò *per ipsum* condita esse, sed etiam *propter ipsum*, vel *ejus respectu.*

Propter ipsum] Ostendit igitur Christum non modò esse causam efficientem omnium creaturarum, sed causam finalem, cujus gratiâ sunt constitutæ.

Sed quomodo *propter Christum* condita sunt hæc omnia? Ut scilicet inservirent gloriæ ejus, quatenus manifestant divinam ejus potentiam & bonitatem infinitam, & quatenus illi inserviunt universa. Deus enim non agit ex desiderio finis non habiti, quemadmodum homines solent; sed ex amore finis habiti, quem vult communicare creaturis quantum est possibile. Habet Christus & plenè possidet gloriam infinitam ab æterno: sed creando mundum manifestavit hanc suam gloriam nobis, & obligavit omnes creaturas ad hoc officium sui glorificandi. Hinc Psalmista ab angelis exorsus percurrit omnes creaturas, & illas excitat ad Deum glorificandum, quia *ipso dicente illico creatæ sunt.* Christus igitur in creatione rerum intendebat hanc suam gloriam, non ut operæpretium, non ut emolumentum, sed ut quiddam decens, decorum, & per se debitum, atque ipsi creaturæ salutiferum. Omnis enim creatura, ut egressa à Deo, sic regreditur ad eum quà potest. *Hic est cunctis communis amor, Repetuntque boni fine teneri: Quia non aliter durare queant, Nisi converso rursus amore, Refluant causæ, quæ dedit esse*, Boeth. De consol. lib. 4. metr. 6.

Psal. 148.

Observ.

Cùm omnia à Christo facta, sint etiam ad Christum glorificandum condita; nobis incumbit ea cura, nè dedecori simus Creatori nostro, ad cujus gloriam manifestandam conditi sumus. Si enim vanum & inutile censeatur quod finem suum non conse-

consequitur, tum illud malum & execrandum est quod finem suum oppugnat, & quantum in se est avertit.

Obser. Cùm ipsi angeli facti sint ad glorificandum Christum, non ità conjungendi sunt cum illo in salutis negotio procurando, ut obstent gloriæ Creatoris sui.

VERS. 17. *Estq; ipse ante omnia, & omnia per eum consistunt.*

EXornat Christum duabus adhuc prærogativis: Est prior omni creaturâ; Est quasi basis & sustentaculum omnium creaturarum.

Illud de prioritate suprà fuit explicatum & probatum: ostendimus enim Christum fuisse genitum à Deo, & mundum fuisse conditum à Christo: Utrumque probat illum & dignitate & tempore præcedere omnes creaturas. Nam is quem Deus genuit, sit Deo coæternus & coessentialis est necesse. *Reliqua omnia talia sunt qualia Deus esse voluit; at Filius talis est qualis est Deus,* ut rectè Thomas. Is autem qui mundum fecit, prior sit mundo est necesse. Fecit enim, impertiendo essentiam illi quod non erat antequam fiebat. Utrâque igitur ratione, & quòd ille à Deo genitus sit, & quia ab illo mundus conditus sit, probatur, quòd *ipse est ante omnia.*

Hoc dictum Apostolicum clarè illos refellit qui negant Christum ante suam incarnationem fuisse *δημιουργόν*. Quomodo fuit *ante omnia,* si ante suam incarnationem non fuit? Quomodo condidit omnia, qui ipse non extitit? Tertullianus, in Praxeam, *Non potuit carere substantiâ, quod de tanta substantia processit, & tantas substantias fecit.*

Omnia per eum consistunt] Est hoc novum & excellens Christi privilegium, quòd non modò omnia condiderit, sed quòd omnia divinâ suâ virtute ità sustineat & fulciat, ut si illam subtraxerit in nihilum relaberentur.

Est itaque hujus loci hæc doctrina; Omnis creatura, sive terrena sive cœlestis, sive visibilis sive invisibilis, in nihilum recideret remotâ conservatione hâc divinâ. Hoc pronuntiatum Apostolicum est difficile intellectu: conabimur itaque illud & rationibus munire, & autoritatibus; diluemus etiam quæ contrà afferri solent.

Ratio I. Nulla impressio agentis remanet in effectu, cessante actione ejusdem, nisi quodammodo vertatur in naturam effectûs, ità ut illi inhæreat tanquam sua proprietas: si verò sit quiddam supra ejus naturam, & soli agenti proprium; tum cessat, ejus cessante actione. Cùm igitur *esse* per se sit solius Dei proprium, in nullo creato manere potest, vel ad minimum temporis momentum, cessante actione hâc divinæ conservationis. Hanc rationem illustrant theologi

Tho. cont. Gent. 3. cap. 64.

logi à collatione Dei ad solem, creaturæ ad aërem: Nam omnis creaturæ essentia se habet ad Deum, sicut aëris illuminatio ad solem. Sol est lucens per suam naturam; aër, per participatam solis influentiam: sic Deus est ens per suam naturam; reliqua omnia, per participationem essentiæ ab ipso. Ut igitur lumen aeris statim cessat, cessante illuminatione solis: sic essentia creaturæ cujuscunque statim evanescit, cessante conservatione Dei.

Ratio 2. Eadem est actio, si Deum spectemus, in creatione & in conservatione creaturarum: in hoc tantùm differunt, quòd creatio designat actionem Dei, quatenus de novo producit creaturam; conservatio designat eandem actionem, quatenus productam creaturam non derelinquit. Creatura, ut fiat ens, habet id à Deo influente; ut maneat ens, à Deo eandem influentiam non abrumpente. Durandus itaque non dubitavit affirmare de qualibet creatura, quòd *quamdiu est, tamdiu creatur à Deo, quia quoad Deum est eadem actio creationis & conservationis creaturarum.* Hinc sequitur, quòd à quo omnia sunt condita, ab eodem etiam sunt conservanda: nam *conservatio non est per aliquam novam actionem, sed per continuationem actionis qua dat esse*, Durand. lib. 2. dist. 1. quæst. 2.

Ratio 3. Sicut opus artis ad suam subsistentiam præsupponit opus naturæ: sic omne opus naturæ præsupponit opus Dei: nam ut artifex omnis mutuatur suam materiam à natura; sic ipsa natura à Deo. Quemadmodum igitur artificialium essentia conservatur virtute naturalium ex quibus conflata sunt; sic naturalium essentia permanet virtute Dei conservantis, à quo creata sunt.

Ratio 4. Omnis effectus dependet à sua causa secundùm quod est causa ejus: ut domus dependet ab architecto, quoad suam extructionem; licèt dependeat à soliditate lignorum & lapidum, quoad durationem. Architectus est causa cur fiat, ergo ab illo dependet quoad *fieri*, id est, quoad ipsam structuram: sed natura materiæ causa est cur sit; ergò ab illa dependet quoad *durationem*. Jam ut hæc accommodemus nostro instituto; Deus est causa rerum, non modò secundùm *fieri*, sed secundùm *esse: In illo vivimus, movemur, & sumus*, Act. 17. 28. Ergò omnia dependent ab illo non modò quoad primam productionem, sed quoad essentiæ continuationem; quia causa est omnium, tum quoad *esse*, tum quoad *fieri*.

Ad hæc confirmanda duo tantùm loca afferemus. Primus, Joan. 5. 17. *Pater meus usque adhuc operatur, & ego operor.* Quem locum interpretes accommodant ad hanc perennem Dei & Christi operationem in conservatione & gubernatione creaturarum. *Quievit* enim

Deus

Deus die septimo à creandis novis creaturis; sed nunquam cessat à conservatione & administratione rerum conditarum. Alter habetur Hebr. 1. 3. ubi Christus dicitur φέρων τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Quibus verbis innuitur, Christi divinam virtutem esse fulcrum & quasi basin omnium creaturarum, quæ mox in nihilum corruerent nisi ab illo sustentarentur.

Jam quædam Patrum testimonia producamus.

Justinus Martyr, De decret. Aristot. reprehens. *Ut id quod ortum est nunquam extitisset, nisi ille jussisset, Fiat: sic neque permanerent, nisi idem præcepisset, iis quidem quæ non intereunt, ut semper starent; iis quæ oriuntur & intereunt, ut semper crescerent & multiplicarent.* Ubi obiter & illud annotare licet, quod prætermissum est à nobis; Christum non modò individua omnia sustentare & conservare illo suo influxu, quem diximus esse instar continuatæ cuiusdam creationis; sed etiam virtute primariæ illius benedictionis, ipsas rerum species per successivas generationes propagare.

Augustinus, sup. Genes. ad lit. lib. 4. cap. 12. *Creatoris potentia, & omnipotentis atque omnitenentis virtus, causa est subsistendi omni creaturæ: quæ virtus si ab eis quæ creata sunt regendis aliquando cessaret, simul cessaret eorum species, omnisque natura concideret.* Si itaque Augustino credimus, sine hac manutentione divina (utor enim Scholæ verbo) nulla creatura potest consistere.

Gregorius, Moral. 16. cap. 18. in illa Jobi verba cap. 23. vers. 13. [*Ipse solus est*] *Cur dicit, Ipse solus est? Sunt* (inquit) *hæc omnia, sed principaliter non sunt, quia in semetipsis minimè subsistunt, & nisi gubernantis manuteneantur, esse nequaquam possunt. Cuncta namque in illo subsistunt à quo creata sunt. Cuncta quippe ex nihilo facta sunt, eorumque essentia rursus ad nihilum tenderet, nisi eam autor omnium manu retineret.*

Gerson, De vit. spirit. lect. 1. *Sicut vas aquam continet & figurat, ità ut vasis potiùs beneficio, quàm suâ naturâ accidat, nè pereat diffluendo: sic Deus in se creaturæ labilitatem continet, ità ut ejus actione conservetur, nè pereat in nihilum recidendo.* Jam contrarias objectiones repellamus.

Object. 1. Agens creatum communicat effectui ut possit consistere cessante suâ actione; quemadmodum videmus in architecto & ædificio: Ergò Deus, cujus opera multò perfectiora sunt quàm artificum, debet suis operibus hanc vim tribuere.

Solut. Non est par ratio: Nam agens creatum est causa rebus *fiendi* tantùm, non *essendi*: Dependet igitur domus ab architecto tantummodo dum est in *fieri*, sed cùm est in *facto esse*, dependet à natura materiæ, ut

 antè ostensum est. At in Deo aliter se habet; quia (ut probavimus) est causa rebus tam *essendi* quàm *fiendi*. Implicat igitur contradictionem, ut Deus communicet alicui creaturæ, nè ab ipso dependeat; hoc enim facto communicaret ut non esset creatura.

Object. 2. Sunt quædam creaturæ quæ non possunt non permanere, utpote quæ nec in se habeant potentiam ad novam formam, neque habeant aliquod contrarium; cujusmodi sunt omnia corpora cœlestia: ergò hæc saltem possunt in suo statu permanere, remotâ hâc conservatione divinâ.

Solut. Non valet consequentia: quia etsi ad novam formam non habent ullam potentiam naturalem, neque sit aliquod extrinsecum quod corrumpat; tamen ipsa forma earum & materia cessaret & evanesceret, cessante conservatione divinâ. Hæc enim potentia rerum creatarum ad non esse, neque ex natura materiæ nec formæ dependet, sed ex Deo subtrahente influxum. Possumus etjam respondere, distinguendo de modo conservationis. Est indirecta conservatio, per remotionem corrumpentis: hâc non indigent corpora cœlestia, sed tantummodo elementaria & corruptibilia. De hac itaque conceditur ratio. Sed est & alia directa conservatio, de qua nos loquimur, per manutentionem creantis: atque hâc conservatione & cœli indigent, & omne aliud ens dependens à primo ente.

Object. 3. Omnis creatura habet insitum appetitum suæ conservationis: at nullus appetitus naturalis aut vanus est aut impossibilis: potest ergò creatura seipsam conservare.

Solut. Appetit sui conservationem creatura, sed non ut per se & suis viribus conservetur in esse, sed per causam suam quæ dedit ipsum esse. Non est igitur vanus appetitus; consequitur enim finem suum eo modo quo debet.

Object. 4. Beatorum angelorum & hominum status talis est, ut non ultrà indigeant conservante; nam *beatitudo* (ut definit Boethius, 3. De consolat.) *est status omnium bonorum congregatione perfectus*: at potestas conservandi seipsum est unum ex maximè bonis, sine quo reliqua omnia fragilia sunt & incerta: ergò beati spiritus habent hanc potestatem, & proinde non egent conservante.

Solut. Concedimus beatitudinem esse statum perfectum, & inter illa bona ex quorum congregatione consistit, inveniri oportere hanc potestatem conservandi seipsum in hoc eodem statu beatitudinis. Habent igitur beati spiritus hanc potestatem, quatenus habent potentiam adhærendi Deo inseparabiliter, non quatenus sejuncti à Deo possunt vel beatitudinem vel essentiam suam conservare. Plura si quis velit de hac quæstione,

ſtione, conſulat Thomam, 1. quæſt. 104. art. 1. & Quæſt. diſput. De conſerv. rerum, art. 1. atque etiam, contra Gentiles, lib. 3. cap. 64.

Ex his quæ dicta ſunt colligere licet hæc in uſum noſtrum.

1. Ad alendam fiduciam: Intrepidè enim poſſumus niti hoc Redemptore, & pretio ſanguinis ejus, qui eſt perſona tam infinitæ potentiæ & dignitatis, ut omnia condiderit, omniaque ſuſtentet, alioquin in nihilum recaſura.

2. Ad humilitatem nobis ingerendam: Nam ſi eſſentiam naturalem nè minimo quidem temporis articulo retinere poſſumus abſque ejus potentia conſervante, quantò minùs eſſentiam ſupernaturalem & gratuitam? Dicam audacter cum Gerſone; *Quantò in naturalibus aut gratuitis aliquis fuerit ornatior, tantò eſt ad caſum & defectum labilior, ſeclusâ hâc Chriſti manutenentiâ ſpeciali. Hujus rei conjecturam facere poſſumus ex caſu Luciferi, Adami, aliorum, quorum perfectiones ſibi relictæ quid fuerunt niſi pondera plura ad ruinam?* Par. 2.

3. Ad obedientiam ſuadendam: Æquum enim eſt, ut illi tota vita noſtra inſerviat, à quo & in hanc vitam producti ſumus & in eadem conſervamur. Sic ratiocinatur Pſalmiſta, Pſal. 100. 2. *Colite Jehovam cum lætitia, venite in conſpectum ejus cum cantu; Scitote Jehovā eſſe Deum: ipſe enim fecit nos, & non ipſi nos.*

4. Illud ultimo in loco adjungamus, Non ità Chriſto eſſe hæc approprianda, ut ab hac conſervatione creaturæ vel Deum Patrem vel Spiritum excludamus. Nam ut in creatione hominis dixerunt, *Faciamus hominem*, ſic dicere potuerunt tres Perſonæ, *Conſervemus hominem.* Et quod de homine, id etiam de reliquis omnibus creaturis dici debet, omnes ſcilicet & olim creatas fuiſſe & adhuc conſervari conjunctâ operâ totius Trinitatis. Veriſſimum enim eſt illud Auguſtini, *Inſeparabiles ſunt perſonæ, & inſeparabiliter operantur*, De Trin. lib. 1. cap. 4.

Atque hactenus de Redemptoris deſcriptione à comparatione ad creaturam conditam: Veniendum eſt ad ultimam partem deſcriptionis, à collatione ad creaturam reparatam, id eſt, ad eccleſiam.

Vers. 18, 19.

Eſtq; caput corporis eccleſiæ, principium, & primogenitus ex mortuis, ut in omnibus primas teneat.

Quoniam in ipſo complacuit omnem plenitudinem habitare.

Expoſuimus illam deſcriptionem Chriſti quæ petebatur à relatione ejus ad creaturam in genere: Jam ea reſtat explicanda quæ ſumitur à collatione ejus ad creaturam redemptam, ſcilicet ad eccleſiam. In hiſce

duobus versibus duo facit: Primò, Christum depingit à titulis illi peculiaribus, *caput*, *principium*, *primogenitus*. Secundò, rationibus quibusdam demonstrat hosce titulos illi Bono jure convenire: Prima sumitur à causa finali, *Ut in omnibus primas teneat*, Secunda, à causa efficiente vel ordinante, *Quoniam ità complacuit*, scilicet Patri, Ultima, à causa formali, Quia in ipso est *omnis* illa *plenitudo*, quæ possit illum constituere *caput ecclesiæ*, &c. Ordiamur ab explicatione titulorum; & primò exponamus hunc titulum *capitis ecclesiæ*.

Caput corporis ecclesiæ] id est, corporis sui, quod corpus est ecclesia, sic enim per appositionem cohæret vocabulum *ecclesiæ* cum vocabulo *corporis*. Sunt autem hîc tria à nobis discutienda de *capite* hoc & *corpore*.

Primò inquiremus, Secundùm quam naturam Christus sit caput ecclesiæ.

Secundò, Quibus respectibus nomen hoc *capitis* illi tribuatur.

Tertiò, Quinam illi sint ex quibus hoc Christi corpus constituitur.

Quod ad primum; dicimus Christum esse caput ecclesiæ secundùm utramque naturam. Nam ille hîc appellatur *caput ecclesiæ*, quem antea dixit *imaginem Dei invisibilis*. Imago autem illa erat æternus Dei Filius, Verbum incarnatum: Ergò Christus θεάνθρωπος est caput ecclesiæ. Debuit enim ecclesia tale caput habere quod naturæ conformitatem haberet cum reliquis membris incorporandis. At hæc conformitas Christo competit secundùm humanam naturam: unde Christus & ecclesia dicuntur *una caro*, Ephes. 5. 31. Sed etiam oportuit ecclesiam tale caput habere quod posset illi spiritualem vitam influere. At hæc potestas est solius Dei: unde *sponsus* & *caput* ecclesiæ Deus apertè vocatur, Psal. 45. 11. ubi sub Salomonis nuptiis cum filia Pharaonis, Christi & ecclesiæ nuptiæ adumbrantur, *Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, obliviscere domum patris tui: & concupiscet Rex decorem tuum; quoniam ipse est Dominus Deus tuus.*

Sed objicitur, Christum non fuisse caput ecclesiæ veteris secundùm utramque naturam, quia nondum sibi assumpserat naturam humanam. Est autem capitis influere & communicare sua bona corpori: Christi verò humanitas non potuit ecclesiæ prodesse ante incarnationem, quia quod non est, non operatur. Non erat itaque caput ecclesiæ Judaicæ secundùm humanitatem. *Object.*

Etsi Christus quoad actum humanam naturam nondum sibi conjunxerat, tamen quoad decretum divinum de incarnatione & passione futurâ, quoad æternam illius efficaciam, quoad vivam patriarcharum fidem, Christi etiam humana natura, & *Solut.*

ra, & illa quæ facturus & paſſurus erat in humana natura, primævam eccleſiam multis beneficiis afficiebant, cùm actu non erant. In Chriſto electi, per Chriſtum in filios Dei ſunt adoptati omnes fideles *ab origine mundi*, Eph. 1. 4. 5. Deus igitur ratione ſui propoſiti æterni de Chriſto incarnando, jam tum illi incorporatos ducebat quotquot in illum credebant. Fuit ille *Agnus occiſus ab origine mundi*; quidni igitur & vivum caput eccleſiæ ab origine mundi? Deo & fidei præſentia ſunt, quæ naturæ præſentia non ſunt. Aquinas, Quæſt. diſp. de gratia Chriſti, artic. 4. ad 9m. dicit, *Chriſtum fuiſſe ſecundùm humanitatem caput eccleſiæ ante incarnationem, per operationem fidei, quæ illum incarnandum apprehendebat, & ſic beneficium juſtificationis conſequebatur.* Sed Altiſſiodorenſis multò clariùs, lib. 3. tract. 1. quæſt. 3. de dignitate Chriſti capitis, &c. Quærit *an Chriſtus ſecundùm humanitatem fuerit caput Abelis & reliquorum fidelium*; & *an illi fuerint membra corporis Chriſti?* Reſpondet *eandem tunc fuiſſe fidem de incarnatione futura, quæ nunc eſt de incarnatione præterita, & eandem virtutem fidei illorum & noſtræ. Ut igitur fides in Chriſtum qui jam venit, facit hominem membrum Chriſti incarnati; ſic fides eorum in Chriſtum venturum, fecit illos membra Chriſti incarnandi. Fuit igitur & Chriſtus ſecundùm humanitatem caput Abelis & aliorùm fidelium, non ſecundùm humanitatem ut actu exiſtentem, ſed ſecundum humanitatem ut erat in fide illorum. Fides enim ſupra tempus eſt. Per hanc fidem in illos fluxerunt chariſmata de plenitudine Chriſti, ſicut jam & in nos.* Hæc Altisſiodorenſis.

Objectio. Sed & illud etiam objicitur; Chriſtum non eſſe caput eccleſiæ ſecundùm divinam naturam, quia quoad illam non habet naturæ conformitatem cum reliquis membris; neque ſecundùm humanam naturam, quia quoad illam non poteſt influere vitam ſpiritualem in membra ſua: ergò nullo modo.

Solut. Reſpondemus primò in genere; Si in perſona Chriſti perfecta ratio capitis inveniatur, hoc ſufficit ut caput verè dicatur, quamvis neque in hac neque in illa natura ſeorſum ſumptâ omnes capitis conditiones concurrant. Ad illud quod objiciebatur de humanitate non influente vitam & motum ſpiritualem, reſpondemus diſtinguendo. Vita gratiæ infunditur vel ut à primario agente, qui creat gratiam in anima per modum autoritatis; hoc ſenſu gratiæ influxus eſt à ſola Deitate: vel ut ab organo conjuncto huic primario agenti; & ſic Chriſti humanitas dicitur gratiam & vitam ſpiritualem influere inſtrumentaliter. Quemadmodum igitur corporei capitis naturæ nihil derogatur ex eo quòd influit vitam ac motum cæteris membris,

bris, non immediatè à se, sed ratione latentis virtutis: sic nec mystici capitis dignitati aliquid detrahitur ex eo quòd influit vitam & gratiam, non principaliter à se, sed ratione inhabitantis Divinitatis. Est itaque Christus, hisce non obstantibus, caput ecclesiæ secundùm utramque naturam.

Videtis quale caput ecclesia nacta sit: non solum Deum, non nudum hominem; sed Jesum Christum, Deum & hominem. Hinc multæ observationes.

Observ. 1. Ex eo quòd caput ecclesiæ Deus est, colligimus ecclesiam fore perpetuam, neque vel *ipsas portas inferni contra illam prævalituras*: nam *si Deus nobiscum, quis contra nos?* Deo minor impar etiam fuisset ecclesiæ tutandæ: huic enim diabolus & totus penè mundus bellum inferunt perpetuum. In hoc itaque situm ecclesiæ solatium, quòd *major est Christus, caput ecclesiæ, ad protegendum, quàm diabolus, hostis ecclesiæ, ad impugnandum*, Cypr. De exhort. martyr. c. 10.

Observ. 2. Si caput ecclesiæ Deus sit, oportet membra ecclesiæ omni cum timore & reverentia capiti suo parere in omnibus. Est enim infinita obligatio quâ tenetur quævis creatura Deo suo obedire; sed infinitam (si fieri potest) superat, quâ tenetur ecclesia redempta & sanctificata suo Deo & mystico ac vivifico capiti subjacere.

Observ. 3. Si caput ecclesiæ sit Deus, tum Christi ascensus in cœlum non privavit ecclesiam capite suo: imò adest & perpetuo aderit ecclesiæ suæ catholicæ per præsentiam & potentiam Divinitatis, licèt oculis non adsit per præsentiam carnis. Hoc ipse pollicitus est, Matth. 28. ult. *Vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi.* Explodendus itaque error Pontificiorum de terreno capite; qui, ut olim Israelitæ ad Aaronem, *Fac nobis deos qui nos præcedant, nam quid huic Mosi acciderit ignoramus*; sic illi, Faciamus nobis aspectabile aliquod caput ecclesiæ, nam quid Christo factum sit ignoramus. Jam verò & ex eo quòd caput nostrum homo sit, duo inferemus.

Observ. 1. Propter cognationem hanc naturæ necesse est ut nos intimè amet, ut nostrarum miseriarum sensum habeat acerrimum, ut sit ad nos sublevandos paratissimus. Hoc ipse Apostolus infert, Heb. 2. 17. 18. *Debuit per omnia fratribus similis fieri, ut misericors esset & fidelis pontifex in iis quæ apud Deum agenda forent, ad expiandum peccata populi. Nam ex eo quòd perpessus fuerit cùm tentatus est, potest & iis qui tentantur succurrere.*

Observ. 2. Ex eo quòd caput nostrum homo fuit, habemus hoc solatium, quòd diabolo adempta sit omnis materia triumphandi de nobis. Ille vicit primum Adamum, caput & initium humani generis; at secundus Adamus

mus caput eccleſiæ, illum vicit: Imò in Chriſto nos vicimus qui ſumus ejus membra, æquè ac in Adamo victi fuimus. Victoria capitis noſtri nos facit victores. Atque hæc de primo quæſito, ſcilicet, Secundùm quam naturam Chriſtus ſit caput eccleſiæ.

Jam ſecundo in loco conſiderare oportet, quibus reſpectibus Chriſtus dicatur *caput*. Sed cùm caput hoc myſticum ita appelletur per metaphoram à capite naturali tranſumptam, obſcura erit hæc appellatio, niſi intelligamus quibus in rebus ſita ſit hæc ſimilitudo inter Chriſtum & caput naturale, inter eccleſiam & corpus. Prudenter Philoſophus, Topic. 6. cap. 2. Ἡ μεταφορὰ ποιεῖ γνώριμον τὸ σημαινόμενον διὰ τὴν ὁμοιότητα, πάντες γὰρ οἱ μεταφέροντες κατά τινα ὁμοιότητα μεταφέρουσι. Perpendamus itaque hanc ſimilitudinem.

Caput naturale conſideratur in duplici habitudine ad ſua membra, diſcrepantiæ nimirum & convenientiæ; ſic etiam caput hoc myſticum: Aquin. quæſt. diſp. de gratia Chriſti, art. 4.

Caput diſtat & diſtinguitur à ſuis membris tripliciter:

1. Ratione eminentiæ vel dignitatis. Caput enim pleniùs & perfectiùs poſſidet omnes ſenſus, quàm membra capiti ſuppoſita: ſic Chriſtus caput myſticum omnem gratiam ſpiritualem multò abundantiùs poſſidet, quàm omnes alii homines & angeli in unum conglobati. *Spiritus illi datus eſt non ad menſuram*, Joan. 3. 34.

2. Ratione gubernationis vel imperii. Caput enim dirigit & gubernat; membra diriguntur & gubernantur à capite in ſuis operationibus: ſic Chriſtus dominatur & imperat eccleſiæ; hæc nutui ejus paret, & illi ſe morigeram præbet. Sic docet Apoſtolus, Eph. 5.22,23. *Uxores, propriis viris ſubjectæ eſtote, ut Domino; quoniam vir eſt caput uxoris, ut & Chriſtus eſt caput eccleſiæ. Sicut eccleſia ſubjecta eſt Chriſto*, &c.

3. Ratione cauſalitatis vel influentiæ. Caput enim motum & ſenſum omnibus membris impertit & communicat; membra omni motu & ſenſu deſtituuntur ſi à capite ſejungantur: Sic Chriſtus vitam ſpiritualem & motum gratiæ infundit membris ſuis, alioqui ſtupidis, mortuis, & ab omni motu ſpirituali deſtitutis. *Sine me nihil poteſtis facere*, Joan. 15.5. at contra, Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Χριστῷ, Phil. 4. 13.

Capitis igitur appellatio aptiſſimè convenit Chriſto, quoad illa omnia in quibus oportet caput à membris ſuis diſtare & diſtingui. Jam & illa conſideremus in quibus cernitur capitis & membrorum convenientia: Ea autem ſunt tria.

1. Caput naturale habet conformitatem naturæ cum reliquis mem-

122 bris: nam, ut rectè poeta, monstrosum esset & ridiculum,

Humano capiti cervicem pictor equinam Jungere si velit—

Sic monstrosum esset, si caput ecclesiæ non haberet naturæ convenientiam cum ecclesia. Sed habet hanc conformitatem Christus; ut ostenditur, Hebr. 2. *Non assumpsit angelos, sed semen Abrahæ. Quoniam pueri participes sunt carnis & sanguinis, ipse quoque particeps factus est eorundem.*

2. Caput & membra habent convenientiam in ordinatione ad eundem finem, scilicet ad conservationem & salutem totius personæ: sic Christus & membra Christi quæ sunt una persona, ordinantur ad unum finem consequendum, scilicet ad æternam gloriam & beatitudinem; atque ad hujus finis consecutionem, & caput & membra assiduè collaborant. Hæc est capitis cura, ut sua membra perducat ad finem beatitudinis. Sic Christus, Joan. 17. 12. *Quos dedisti mihi ego custodivi, & nemo ex iis periit.* Unde vocatur *Servator corporis sui*, Ephes. 5. 23. Hic est etiam scopus omnibus Christi membris propositus, ut assequantur hujus beatitudinis participationem unà cum capite suo. Nam quæ fuit Pauli, ea omnium fidelium mens & sententia, *Unum ago, ea quæ à tergo sunt, &c.* Philip. 3. 14.

3. Caput & membra corporis naturalis in eo conveniunt, quòd habeant inter se continuitatem, & quòd omnia actum suum & informationem habeant ab eadem anima. Sic caput hoc mysticum & omnia ejusdem membra habent continuitatem quandam inter se, & habent informationem suam spiritualem & vivificationem ab eodem principio. Est enim inter Christum & omnia Christi membra continuitas quædam ratione Spiritûs sancti, qui plenissimè residens in Christo capite, unus & idem numero ad omnia etiam ejus membra diffunditur, vivificans ea singula, & uniens universa. Sic clarissimè Apostolus, Ephes. 4. 16. *Totum corpus congruenter coagmentatum & compactum per omnes suppeditatas commissuras, ex vi intus agente pro mensura uniuscujusque membri incrementum capit corpori conveniens, ad extructionem suiipsius per charitatem.*

Hæc ea sunt in quibus convenit capiti cum membris. Atque hinc liquet Christum esse caput verum & vivum totius ecclesiæ, tum quoad illos respectus in quibus caput debet differre, tum quoad ipsos in quibus debet convenire cum suis membris.

[*Corporis ecclesiæ*] Restat ut ultimo in loco inquiramus, qui & quales illi sint ex quibus hoc Christi corpus efficitur, quod hoc in loco *ecclesia* appellatur.

Ecclesia nomen ab *evocando* deductum est; est itaque evocatorum cœtus vel multitudo: Hæc autem evocatio

vocatio fit per miniſterium evangelii, aliaque media quæ Deus deſtinavit ad eruendos homines ex ſtatu ignorantiæ & miſeriæ, ac perducendos ad ſtatum gloriæ. Hoc ſenſu ecceleſiam dicimus quemlibet hominum cœtum Chriſti doctrinam ac religionem ſub legitimis paſtoribus profitentium. Tales fuere ſeptem illæ eccleſiæ ad quas mittit ſuam Apocalypſin Joannes, talis Romana, Corinthiaca, Coloſſenſis, & omnes aliæ viſibiles & certis locis circumſcriptæ eccleſiæ. Hi cœtus vocantur eccleſiæ, & qui in illis vivunt ſunt membra illarum eccleſiarum, & reputanda ſunt ſecundùm judicium charitatis pro membris ſanctæ catholicæ eccleſiæ, tum quòd ex parte Dei offeruntur illis ea media per quæ homines evocantur ad participationem vitæ æternæ, tum quòd ex parte illorum quoad externam actionem & profeſſionem recipiuntur & adhibentur hæc media ad ſalutem.

Hæc externa vocatio per gratiam evangelii oblatam, & externa ſuſceptio & profeſſio Chriſtianiſmi ſub legitimis paſtoribus, conſtituit eccleſiam externam & viſibilem; & profeſſores ejuſdem, membra eccleſiæ viſibilia. Sed eſt & alia efficacior vocatio in aliquibus conjuncta huic externæ, nempe per gratiam inditam & impreſſam virtute Spiritus Sancti in cordibus vocatorum, quâ mediante non modò ſuſcipiunt externam profeſſionem Chriſtianiſmi, ſed internis fidei & Spiritûs vinculis ipſi Chriſto conjunguntur: *Multi vocati, pauci electi*, inquit Servator.

Hiſce poſitis, & omnium tam Pontificiorum quam noſtrorum ſententiis comprobatis, accedimus ad id quod habemus in manibus, & hâc theſi noſtram ſententiam complectimur; Eccleſia catholica, quæ corpus Chriſti dicitur, conſtat ex verè ſanctificatis, & Chriſto internâ conjunctione unitis; ita ut nullus improbus aut incredulus ſit membrum hujus corporis per ſolam externam profeſſionem fidei, & ſacramentorum communionem. Hanc theſin opponimus Bellarmino, qui lib. 3. De eccleſ. militant. cap. 2. audacter aſſerit, *Ut aliquis abſolutè dici poſſit pars vera eccleſia, non requiritur ulla interna virtus, ſed tantùm externa profeſſio fidei, & ſacramentorum communio, & unio cum eccleſia Romana*: Hinc ponit manifeſtè impios, hypocritas occultos, infideles, inter vera membra corporis eccleſiæ catholicæ, modò permaneant in externa communione cum eccleſia Romana. Contrà, ex ipſo Bellarmino:

Ratio 1. Qui habent ſe ad eccleſiam ut mali humores ad corpus humanum, illi non ſunt vera membra eccleſiæ. Propoſitio hæc manifeſtæ veritatis eſt: nam omne totum appetit conſervationem membrorum ſuorum;

 sed malos humores non conservare studet, sed ejicere. At *qui carent fide & virtutibus internis, sunt in ecclesia tanquam mali humores in corpore humano*, Bellarm. De eccles. milit. lib. 3. cap. 2.

Ratio 2. Nihil est verè & formaliter illud quod esse dicitur cum termino diminuente; ut homo mortuus non est verè homo, urbs picta non est verè urbs: Hoc pueris notum qui dialecticam vel à limine salutârunt. Sed mali & infideles non sunt *membra viva* corporis Christi; concedente Bellarmino, cap. 9. imò dicuntur expressè *membra mortua*, eodem capite: ubi etiam & illud addit, *Dico* (inquit) *episcopum malum & presbyterum malum esse membra mortua & proinde non vera corporis Christi, quantum attinet ad rationem membri ut est pars quædam vivi corporis.* Animadvertite stuporem hujus disputatoris. Quæstio proposita fuit ab initio, Utrùm mali & infideles propter externam communionem & professionem fidei, sint vera membra catholicæ ecclesiæ quæ est corpus Christi. Suscepit partem affirmativam defendendā Jesuita; at jam cogitur fateri, non esse *viva membra* sed *mortua*; *non esse vera quantum attinet ad rationem membri.* At quod nec vivum est, nec verum, nec habet rationem membri, quomodo tuebitur Bellarminus esse tamen membrum verum? Audite; *Non est verum membrum quantum ad rationem membri: est verum membrum quantum ad rationem instrumenti.* Ineptiæ! Nam nihil potest intelligi negatâ suâ ratione formali: Neque ratio generis potest aliquid constituere in specie.

Ratio 3. Quos ipsa ecclesia non agnosceret pro membris aut partibus suis si illos nôsset quales essent, hos Christus qui omnia novit non agnoscit. Sed asserente Bellarmino, cap. 10. *Ecclesia ex intentione fideles tantùm colligit, & si nôsset impios & incredulos, eos aut nunquam admitteret, aut casu admissos excluderet.* Quis igitur sanus affirmaret, impios & incredulos esse vera membra Christi & catholicæ ecclesiæ, quos Christus abjudicat, quos ecclesia si tales nôsset abjiceret?

Ratio 4. Ecclesia, quæ est corpus Christi, nullum habet membrum quod non recipit vitalem influxum à capite: nam (ut antè ostendimus) idem Spiritus à capite diffunditur ad omnia membra: *Qui non habet Spiritum Christi, non est ejus*, Rom. 8. 9. Sed infideles & improbi non habent hunc vivificum gratiæ influxum à capite. Futile est quod cogitur respondere Bellarminus: Etsi non habeant internam unionem cum capite, nec gratiæ influxum, habere tamen externam unionem, quod sufficit ut constituantur vera membra ecclesiæ, id est, corporis Christi. Vanum hoc effugium est, nam (ut rectè Thomas, quæst. disp. de grat. Christi, art. 7. ad 11m.) *Christus & membra*

membra ejus vera sunt una persona mystica, unde opera Christi capitis sunt aliquo modo membrorum: sed externa illa unio nec facit unam personam cum Christo, nec hominem participem facit obedientiæ & justitiæ Christi, ergò non facit membrum Christi.

Ratio 5. Idem eodem tempore non est membrum sub Christo & sub diabolo: at improbi inter servos & filios diaboli recensentur, Joan. 8. 38. & 44. ergò inter Christi membra non reputantur.

Plura argumenta coacervare, aut Bellarmini argumenta diluere, non est in animo. Adjungam tantummodo expressa quędam Patrum & Scholasticorum testimonia, ut inde percipere possitis novitios hosce Jesuitas, à veritate Scripturarum, ab autoritate Patrum, à doctrina veterum Scholasticorum recessisse.

Clemens, Strom. 7. dicit, ecclesiam esse ἄθροισμα τῶν ἐκλεκτῶν & paulò pòst, *Una est vera ecclesia, in cujus catalogum referuntur ii qui sunt justi secundùm propositum.*

Cyprianus, De dupl. martyr. *Frustrà miscetur cœtui sanctorum in templo manufacto, si submotus est ab universo corpore mystico Christi.* Loquitur de improbis.

Augustinus, De baptis. contra Donatist. lib. 4. cap. 2. *Ad ecclesiam non pertinent omnes qui sunt intus, sed qui sunt in ea piè viventes.* Et cap. 4. *In corpore unica columba nec haretici nec improbi numerantur.* Ad Orosium, quæst. 52. *Sicut arca de lignis quadratis, ità ecclesia de sanctis construitur.*

Sed ad Scholasticos veniamus, qui nobis etiam suffragantur in hac causa.

Gulielmus Altissiodorensis, lib. 3. *Sicut naturale corpus Christi constat ex purissimis membris; ità corpus Christi mysticum, quod est ecclesia, constat ex purissimis fidelibus: & ideo corpus Christi naturale est sacramentum corporis mystici.*

Hugo de S. Victore, De sacram. lib. 2. par. 2. cap. 2. *Ecclesia sancta corpus est Christi uno Spiritu vivificata, & unita fide unâ & sanctificata; hujus corporis membra singuli quique fidelium existunt. Omnes corpus unum propter Spiritum unum & fidem unam.*

Hales; *Mali non sunt de corpore ecclesia, quamvìs sunt de ecclesia,* parte 3. quæst. 12. memb. 3. art. 3.

Gerson, par. 1. *Congregatio ecclesia Christo capiti conglutinatur per vinculum Spiritûs sancti, mediantibus qualitativis dispositionibus, reddentibus in corpore hoc mystico harmoniam vivificam.*

Sed satis testium est: Concludimus igitur hoc ecclesiæ corpus, cujus ipse Christus caput est, non constare ex membris aliquibus infidelibus & improbis, sed ex solis piis & sanctificatis, quos Deus eripuit ex potestate tenebrarum, & transtulit

126 in regnum Filii sui dilecti. Hinc discamus.

1\. Non sufficere ad salutem, esse membrum visibile visibilis alicuius ecclesiæ per externam fidei professionem, nisi sis membrum mysticum catholicæ ecclesiæ per veram fidem; & Spiritum in corde habitantem. *Quid facit in domo fidei perfidum pectus?* Cyprian.

2\. Non oportere Christianos invidere illis qui præditi sunt donis excellentioribus; quia sunt membra ejusdem corporis: quod igitur uni collatum est, id omnibus datum existimare oportet, juxta illud Augustini, in Psal. 139. *Tolle invidiam, & tuum est quod habeo; tolle invidiam, & meum est quod habes.*

3\. Cùm pii membra sint ejusdem corporis, oportere eos ad mutua servitia esse promptos; oportere aliorum bonis ac malis perinde affici atque suis. Sic Apostolus, 1. Cor. 12. 26. *Si patitur unum membrum, dolent omnia; si honore afficitur unum membrum, gaudent omnia.* Atque hæc de primo Christi titulo.

Principium & primogenitus ex mortuis] Variè leguntur & exponuntur hæc vocabula. In Græco ità se habent, ἀρχὴ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν. Alii itaque exponunt, *Principium primogenitum ex mortuis.* Alii supplent copulativam καὶ, *Principium & primogenitus ex mortuis*: sic Beza. Athanasius & post eum Calvinus interpretantur supplendo causalem, *Principium, quia primogenitus ex mortuis.* Chrysostomus legit, non ἀρχὴ, ut habetur in codicibus nostris, sed ἀπαρχὴ, *primitiæ & primogenitus*, &c. Sed ad rei summam nihil interest: Nam secundùm omnes, hisce titulis Christum ornat Apostolus, ut ostendat illum non modò primum resurrexisse, sed esse ecclesiæ suæ, id est, membris suis omnibus, principium & fontem salutis & gratiæ in hac vita, gloriæ & beatitudinis in futura. Nam ecclesia habet duplicem statum; gratiæ & spiritualis resurrectionis in hac vita, gloriæ & beatæ resurrectionis in altera: Christum igitur utriusque autorem hoc in loco declarat Apostolus.

Duo itaque hîc explicanda sunt: 1. Christum ipsum fuisse primum in resurrectione gloriosa: 2. Christum ità primum fuisse, ut sit causa nobis omnibus tum resurrectionis spiritualis quâ resurgimus à morte peccati, tum resurrectionis corporalis quâ resurgimus ad vitam gloriæ. Fuit enim Christus & primus in ordine resurgendi quoad se, & principium quoad nos.

Quod ad primum; Christus rectè dicitur *principium & primogenitus ex mortuis*: nam ille solus resurrexit ut principium suæ resurrectionis, carnem suam suscitans virtute divinitatis. Ille etiam solus resurrexit ad vitam spiritualem & gloriosam, non denuò moriturus. Quòd suâ virtute non alienâ resurrexit,

clarum eſt: Joan. 2. 19. *Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Poteſtatem habeo ponendi animam meam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam*, Joan. 10. 18. Quamvìs igitur legimus & in veteri & in novo Teſtamento, aliquos reſurrexiſſe à mortuis ante Chriſtum; hoc non adimit Chriſto hoſce titulos: nemo enim reſurrexit ut principium ſuæ reſurrectionis, ſed omnes excitabantur virtute alienâ. Præterea, nemo illorum reſurrexit ad præſentem participationem gloriæ, ſed ad præſentem manifeſtationem gloriæ divinæ. Verè enim Cyprianus, in lib. De reſurrectione Chriſti, *Reſurrexerunt*, inquit, *quidem ante Chriſtum, ſed in nomine & fide ejus, ſub Helia vivente in corpore unus, ſub Heliſæo vivo & mortuo duo; ſed ad mortem quam guſtaverant iterum redierunt: reſurrexit & Lazarus ad imperium Chriſti, & alii nonnulli; ſed hi omnes aliquo tempore beneficio vitæ uſi, iterum ad funera rediere.* At *Chriſtus excitatus ex mortuis nunquam poſtea moriebatur*, ut eſt Rom. 6. 9. Reſurrectio ergò paucorum præcedens Chriſti reſurrectionem, non impedit quò minùs ille vocetur *principium & primogenitus ex mortuis*: cùm illi nec ſuâ virtute, nec ad perpetuam vitam reſurrexerint; Chriſtus & ſuâ, & ad perpetuam.

Jam veniamus ad ſecundam rationem propter quam appellatur *principium & primogenitus ex mortuis*: nimirum quia non modò, ut antè oſtenſum eſt, ſeipſum excitavit, idque ad vitam immortalem; ſed quia eſt principium effectivum & cauſa reſurgendi omnibus ſuis membris, ſive reſurrectionem ad gratiam ſpectemus à morte peccati, ſive reſurrectionem ad gloriam à morte naturæ. Utramque conjungo; quia licèt Chriſtus nunquam reſurrexit à morte peccati, utpote qui nunquam fuit peccato ſubditus, tamen hæc unica Chriſti reſurrectio cauſa eſt utriuſque in nobis; & ità ſunt conjunctæ inter ſe duæ hæ reſurrectiones, ut niſi quis virtute Chriſti reſurgat priùs à peccati morte, nunquam reſurrecturus ſit ad vitam gloriæ. Primò itaque oſtendamus Chriſtum reſurgentem eſſe cauſam reſurrectionis noſtræ ſpiritualis. Chriſtus eſt principium noſtræ reſurrectionis ſpiritualis, morte & reſurrectione ſuâ, 1. per modum cauſæ *meritoriæ*; nam meritus eſt ſuorum membrorum vivificationem hanc ſpiritualem: 2. per modum cauſæ *efficientis*; nam eâdem virtute quâ ſe excitavit à morte, & ſuos omnes excitat à morte peccati & regenerat ad novam vitam gratiæ. Sic Apoſtolus, Rom. 6. 11. *Exiſtimate vos ipſos mortuos eſſe peccato & vivere Deo per Chriſtum Jeſum Dominum noſtrum.* 3. Denique, per modum cauſæ *exemplaris*; nam Chriſti reſurrectio paſſim nobis proponitur

 nitur ut typus & exemplar noſtræ ſpiritualis reſurrectionis: *Sicut excitatus eſt Christus ex mortuis, ità & nos in novitate vita ambulemus*, Rom.6.4.

Si Chriſtus non eſſet *principium* in nobis hujus ſpiritualis reſurrectionis, nulla ſpes eſſet de beata & glorioſa reſurrectione, ut habetur Apoc.20.6.*Beatus qui habet partem in reſurrectione prima, in his ſecunda mors non habet poteſtatem.*Nam Spiritus regenerationis eſt arrha reſurrectionis beatæ, dans initium vitæ ſpiritualis & jus ad reſurrectionem illam quæ eſt ad vitam æternam. Undè pulcherrimè Tertullianus(in libro de reſurrectione) dicit, *Per regenerationem corpora noſtra huic reſurrectioni inaugurari*. Et Thomas,in epiſt.ad Rom.*Corpora noſtra vivificabuntur ad gloriam propter dignitatem quam habuerunt ex eo quod receptacula fuerunt Spiritûs ſancti,* In illa verba cap. 8. verſ. 11. *Si Spiritus ejus qui excitavit Jeſum à mortuis habitat in vobis, ipſe qui excitavit Chriſtum ex mortuis, vivificabit etiam mortalia corpora veſtra propter inhabitantem ipſius Spiritum in vobis.* Sic igitur apparet Chriſtum eſſe principium ac cauſam reſurrectionis noſtræ ſpiritualis per mortem ac reſurrectionem ſuam corporalem.

Jam quod attinet ad corporalem illam quam expectamus; hujus etjam eſt *principium* Chriſtus,ſecundùm omnes illos modos quos tetigimus in reſurrectione ſpirituali. 1. Per modum cauſæ meritoriæ. Nam ſuâ paſſione & victoriâ promeruit ſuis glorioſam reſurrectionem: *Traditus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit propter juſtificationem noſtram*, Rom.4.25.At *quos juſtificavit, glorificabit*, Rom.8.30. *Deglutiit mortem,ut vita æterna hæredes efficeremur*, 1.Pet.3.22.

2. Per modum cauſæ efficientis. Ipſe enim Divinâ ſuâ virtute omnes ſuos excitabit ad gloriam: Joan. 5. 28. *Veniet hora in qua omnes qui in monumentis ſunt audient vocem Filii Dei*, &c. & 1.Cor.15.20. *Chriſtus reſurrexit à mortuis,primitiæ dormientium.* Cur *primitiæ?* Quia quemadmodum in lege, primitiarum oblatio cauſa erat cur reliqui fructus benedicerentur; ſic Chriſti reſurrectio cauſa eſt cur reliqua membra reſurgant. *Solvor morte mea, Chriſti virtute reſurgo*, Prudentius,in Apotheoſi.

3. Ultimò, per modum cauſæ exemplaris. Reſurrectio enim glorioſa Chriſti Capitis, oſtendit nobis exemplum reſurrectionis & gloriæ noſtræ futuræ: *Transformabit corpus noſtrum humile, ut conforme fiat corpori ſuo glorioſo*,Phil.3.21. Manifeſtum igitur eſt, Chriſtum meritiſſimò ornari hiſce titulis ab Apoſtolo, nimirum *principii & primogeniti ex mortuis*, tum quia ipſe ſe ſuſcitavit ad vitam gloriæ, tum quia ſuos omnes

omnes suscitat tum à morte spirituali tum à morte corporali.

Observ. 1. Ex eo quòd Christus dicitur *principium* esse nobis & vitæ gratuitæ & vitæ gloriosæ, colligimus nec gratiæ participes esse in præsenti seculo, nec gloriæ in futuro, qui non uniuntur huic principio: unio autem hæc fit per fidem & Spiritum sanctũ: qui hisce carent, carebunt & illis.

Observ. 2. Cùm Christus dicatur *primogenitus ex mortuis*, intelligimus mortem non esse jam Christianis metuendam; est enim nova quædam & gloriosa nativitas resurrectionis mox illis expectanda. Ut enim Christus resurgens dicitur *primogenitus ex mortuis*; sic nos omnes resurgentes, novam quandam genituram obtinebimus. *Regenuit nos in spem vivam per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis, ad hæreditatem in cœlis servatam*, 1. Pet. 1. 3, 4. *Mors non vitam rapit, sed reformat*, ut scitè Prudentius. Hæc de ipsis titulis.

Ut in omnibus primas teneat] In eo jam versatur Apostolus, ut doceat titulos suprà dictos ad Christum optimo jure pertinere. Hæc verba nonnulli referunt ad ea omnia quæ præcesserunt in descriptione Christi Redemptoris: quasi dixisset Apostolus, Ille est *imago Dei, primogenitus omnis creaturæ, caput ecclesiæ, principium & primogenitus ex mortuis*, in hunc finẽ, *ut primatum teneat in omnibus*, i. e. ut innotescat toti mundo illum esse Dominum omnium creaturarum, & positum supra omnia quę sunt vel in cælo vel in terra.

Alii referunt ad extremam hanc clausulam, in qua Christus prædicatur *primogenitus ex mortuis*, hoc sensu, Non modò omnium quæ vivunt Christus est creator & princeps, sed est etiam suâ morte & resurrectione *mortuorum primogenitus* & resuscitator: hoc unicum illi deerat; ergò ut in omnibus primas teneret, voluit mori, voluit resurgere *primogenitus ex mortuis*. Si aliquis alius mortem debellâsset, & nos resuscitâsset, tum Christus non tenuisset primatum in omnibus: ille enim alius respectu mortuorum princeps fuisset.

Observ. Hîc observare oportet miram Apostoli in rebus divinis sapientiam, qui in morte Christi, quæ videbatur plena infirmitatis & ignominiæ, argumentum invenit ad amplificationem gloriæ & majestatis illius. Nam etsi hoc ipsum *mori*, si per se consideretur, sit infirmitatis indicium; tamen *sic mori*, ut seipsum quis resuscitet, ut alios omnes virute suæ mortis & resurrectionis liberet à morte, id est, ut sit *principium & primogenitus ex mortuis*, est maximè honorificum & gloriosum.

VERS. 19. *Quoniam in eo placuit omnem plenitudinem inhabitare.*

ADhuc pergit Apostolus in confirmatione illorum titulorum quos paulò antè Christo impertivit.

130 In hoc autem versiculo sunt duæ rationes complicatæ & convolutæ, quas nos perspicuitatis causâ sejungemus. 1. Prior sumitur à causa efficiente vel ordinante, hoc modo; *Deo Patri* (nam hoc supplendum est) *complacuit*, ut Christus esset *caput ecclesiæ, primogenitus ex mortuis*, &c. ergò optimo jure attribuimus illi hos titulos. Sic Petrus. Act. 2. 36. *Certò sciat tota domus Israel, hunc esse factum à Deo Dominum & Christum*: id est, Ipse Deus Pater dedit ecclesiam Christo, & vicissim dedit Christum ecclesiæ, & illum constituit Caput & Servatorem illius, æternâ suâ ordinatione.

Sed quomodo constabat Paulo, aut nobis constare poterit de hoc Dei beneplacito? 1. Ex testificatione ipsius Dei in verbo suo: nam Christo Redemptori *testimonium perhibent Moses & prophetæ. Si Mosi credidissetis*, &c. 2. Ex tota Christi vita, ex morte & resurrectione, in quibus omnibus eluxit illius Divinitas, & innotuit toti mundo illum missum fuisse à Deo Patre, ad colligendam ecclesiam, & ad procurationem salutis humanæ.

Non abs re meminit Apostolus beneplaciti Divini, cùm loquitur de Redemptore humani generis & Capite ecclesiæ; quia hunc honorem nemo sibi assumere potuit absque voluntate & decreto Divino. Unde ipse Deus per prophetas hoc suum beneplacitum revelavit, ut Esa. 42. 6. *Ego Dominus vocavi te, & dedi te in fœdus populi, in lucem Gentium.* Et ipse Christus ubique urget hoc Dei decretum, & hanc suam missionem à Deo Patre. Luc. 4. 18. *Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, sanare contritos*, &c. Esa. 61. 1. Et Joan. 4. 34. *Meus cibus est ut faciam voluntatem ejus qui misit me.* Duo hîc notanda:

1. Salutem & gratiam non alibi quærendam, quàm in quo complacuit Deo ut quæreretur. De ejus autem voluntate ex verbo revelato judicandum. In toto igitur salutis nostræ negotio semper occurrere debet Christianis mentibus hæc cogitatio, Quid Deo complacuit? Si enim ab illius voluntate aberramus, frustrà bonum aliquod expectamus. Verbi causâ, Cupio remissionem peccatorum, vel liberationem ab aliquo malo imminenti, vel gratiam quamcunque spiritualem; in dubio hæret animus, quid mihi faciendum sit ut voti mei compos fiam: jubent orthodoxi, ut rectà confugiam ad Christum, & utar ipsius solius intercessione apud Patrem; Jubent Pontificii, ut confugiam ad beatam virginem, vel ad alios sanctos: Quid hîc agendum? Quæras quid complacuit Deo Patri; illius voluntati pareas. Nos facilè ostendimus, quòd complacuit Deo ut utamur intercessione Christi Capitis nostri: at tota natio Pontifi-

ciorum

ciorum ex Scripturis nunquam evincent, quòd complacuit Deo ut per Christi matrem, vel ſanctos illum adeamus.

2. Cùm Deo complacuerit ut Christus eſſet Redemptor noſter perfectus & abſolutus, manifeſtum eſt illos æternum Dei conſilium labefactare, qui nova media ſalutis invenerunt, de quibus dici non poteſt, quòd complacuit Deo, ut in illis remiſſionem peccatorum quæreremus. Huc referre poſſumus ſatisfactiones humanas, indulgentias papales, & quicquid admiſcetur in ſalutis negotio abſque ordinatione voluntatis Divinæ. Hæc omnia, quantum in illis eſt, reſcindunt æternum Dei decretū de ſalute humana.

2. *Omnem plenitudinem habitare*] Hæc eſt illa altera ratio cur Chriſtus rectè vocetur, *caput eccleſiæ*: ſumpta autem eſt à cauſa formali; hoc modo; Deus, cui complacuit ut Chriſtus eſſet *caput eccleſiæ*, non modò decreto illud ordinavit, ſed inſuper illum cumulavit omnibus donis quæ requiruntur ad conſtituendum idoneum *caput eccleſiæ*. Hic titulus ergò illi optimè convenit.

Per *plenitudinem* hoc in loco nonnulli intelligunt plenitudinem Deitatis; alii, plenitudinem gratiæ habitualis. Certum eſt utramque plenitudinem in Chriſto habitare, & fortaſſe Apoſtolus complecti voluit utramque. Nam illud dicit proculdubio, eſſe in Chriſto quicquid requiritur ad conſtituendum perfectum redemptorem humani generis & *caput eccleſiæ*: ſed ad hæc munera obeunda, requiritur & plenitudo Divinitatis, & plenitudo gratiæ habitualis. De Chriſti Deitate antè dictum eſt: De plenitudine gratiæ habitualis ſolummodo hæc tria breviter oſtendemus:

1. Quòd fuerit in Chriſto plenitudo hæc gratiæ.

2. Rationes afferemus cur congruum fuerit plenitudinem gratiæ in Chriſto eſſe.

3. Oſtendemus hanc plenitudinem gratiæ fuiſſe ſolius Chriſti privilegium.

1. Quod ad primum, Cùm dicimus in Chriſto homine fuiſſe plenitudinem gratiæ habitualis, non id volumus, hanc gratiam fuiſſe infinitam: nam cùm ſit creata qualitas, & inhæreat in mente Chriſti, quæ etiam creatura eſt, infinita eſſe non poteſt. Sed per *plenitudinem gratiæ* intelligimus omnes perfectiones ad quas ratio gratiæ ſe extendit. Nam cùm in cæteris hominibus diviſio quædam gratiarum reperiatur, ita ut hîc prædittus ſit aliquo dono gratiæ quo alter careat, in Chriſto omnia gratiæ dona concurrunt. Huc accedit, quòd cùm cæteri homines gratiam nacti ſint in gradu inferiore; Chriſtus non modò omnem gratiam poſſidet, ſed etiam illam habet in ſummo gradu. Unde nonnulli dicunt, Chriſti gratiam hanc habitua-

 lem & infusam; infinitam aliquo sensu dici posse: scilicet quatenus non limitatur, vel quoad genera gratiarum, vel quoad gradum, sed in se continet quicquid ad rationem gratiæ pertinet: Ac si quis dicat solis lucem esse infinitam, non secundùm essentiam illius qualitatis, sed secundùm rationem lucis, quia quicquid pertinet ad rationem lucis invenitur in luce solari in summo gradu. Sed hæc impropria locutio est. Hanc gratiæ plenitudinem in Christo Scripturæ ubique prædicant. Joan. 3. 34. *Spiritus datus est Christo non ad mensuram. In illo omnes thesauri*, Col. 2. 3. Quòd sit in Christo omnis gratiæ plenitudo videtis.

2. Jam secundo in loco consideremus, cur debuit esse in Christo hæc gratiæ plenitudo. Primò, est debitum *congruitatis*, propter unionem animæ illius ad Verbum. Æquum enim & congruum est, ut quantò aliquid sit propinquius causæ influenti, tantò copiosius participet de influxu ipsius: Cùm igitur ipse Deus sit fons gratiæ, anima Christi Deo tam propinqua, non potuit non abundare gratiâ. Secundò, est debitum *necessitatis*, ex suppositione finis, propter habitudinem ipsius Christi ad genus humanum. Gratia enim illi conferenda fuit, non tanquam privatæ personæ, sed tanquam universali principio, à quo transfunderetur in reliquos homines: In principio autem omnia debent esse plena & unita. A Christo ad nos diffundi gratiam ostendit Evangelista, Joan. 1. 16. *Ex plenitudine ipsius omnes accepimus*. Et Apostolus, Eph. 4. 7. *Unicuique nostrûm data est gratia secundùm mensuram donationis Christi.*

3. Restat ut ultimo in loco ostendamus hanc plenitudinem gratiæ esse solius Christi propriam. Ad quod ostendendum hoc unico argumento utemur. In sanctis *viatoribus* non est plenitudo gratiæ; non enim stare potest cum tot reliquiis veteris hominis quæ in illis reperiuntur: nam plenitudo gratiæ nullum peccato locum relinqueret. Sed nec in ipsis sanctis *comprehensoribus* est hæc plenitudo summa omnium gratiarum quæ est in Christo: Nam si stella à stella differat luce & magnitudine, tum multò magis differt à Sole. Habent omnes beati illam gratiæ & gloriæ mensuram quam capere potest maximam mens uniuscujusque: sed non habet illam capacitatem vel gratiæ vel gloriæ mens cujusvis puræ creaturæ, quam habet anima Christi. In illo solo *plenitudo*.

Object. Virgo Maria dicitur *plena gratiâ*, Luc. 1. 28. & Stephanus, *plenus gratiâ & fortitudine*, Act. 6. 8. Gratiæ igitur plenitudo non est propria Christi.

Respons. Duplex est plenitudo gratiæ: Altera consideratur ex parte ipsius gratiæ; quando quis illam habet in maxima extensione quoad omnem speciem.

ciem gratiæ, & in maxima excellentia quoad gradum. Hæc plenitudo ſolius eſt Chriſti. Altera conſideratur ex parte habentis gratiam, quando quis habet illam plenè & ſufficienter quoad ſuum ſtatum & conditionem. Et ſic Mariæ, Stephano, & aliis gratiæ plenitudo poteſt competere: Nam virgo Maria habuit gratiam plenam & ſufficientem pro illo ſtatu & conditione ad quam Deus illam elegerat. Et ſic breviter illa tria expedivimus quæ propoſuimus declaranda: Quòd in Chriſto fuerit omnis plenitudo gratiæ; Cur in Chriſto debuerit habitare omnis plenitudo; &, Quòd in ſolo Chriſto reperiatur hæc plenitudo.

Obſerv. 1. Obſervate hinc, Deum non ſolere alicui imponere officium, quin ſimul det illi ea omnia quæ ſunt neceſſaria ad illud obeundum: Imponit Chriſto officium *capitis eccleſiæ*; ſed & communicat illi *plenitudinem* gratiæ. Qui igitur irruunt in ea officia quibus adminiſtrandis prorſus inepti ſunt, non illos Deus vocavit ad talia munera obeunda, ſed avaritia vel ambitio impulit.

Obſerv. 2. Ut quis *caput eccleſiæ* habeatur, gratiæ *plenitudinem* habeat neceſſe eſt. Cui deeſt hæc *plenitudo*, bene cum illo agitur ſi inter membra eccleſiæ cenſeatur; *capitis* nomen & honorem aſſumere ſibi non poteſt abſque ſumma ſuperbia vel ſtultitia, ut Gregorius oſtendit, Epiſt. lib. 1. epiſt. 82.

Obſerv. 3. Cùm *plenitudo* gratiæ ſit in ſolo Chriſto, ab illo ſolo expectandum ut rivuli ad nos deriventur: qui alibi gratiam quærunt, *duo mala faciunt; derelinquunt ſcaturiginem aquarum perennium, & effodiunt ſibi ciſternas fractas quæ non capiunt aquas.* (Ier. 2. 13.) Atque jam percurrimus deſcriptionem Chriſti Redemptoris noſtri.

Vers. 20.

Et per eum reconciliare omnia ſibi, pace per ſanguinem crucis ejus factâ, per eum, inquam; *ſive quæ in terra, ſive quæ in cœlis ſunt.*

Verſatur adhuc Apoſtolus in doctrina redemptionis explicanda. Ipſum beneficium redemptionis breviter perſtrinxit, verſ. 12. 13. 14. Ab illo 14° verſu hucuſque, ipſum Redemptorem depinxit, & variis titulis ornavit. Jam in hoc verſu & duobus ſequentibus, redit denuò ad ipſum opus redemptionis; & modum illius, quem ſuprà breviter attigerat, fuſiùs exponit. Loquitur autem de opere redemptionis vel reconciliationis, Primò generatim, quatenus ad omnes pertinet; in hoc verſu: Deinde ſpeciatim, quatenus ipſos Coloſſenſes ſpectat; in duobus ſequentibus.

In verbis autem propoſitis multa ſunt obſervanda: 1. Quòd facta ſit

reconciliatio; 2. Cujus decreto & autoritate facta sit; 3. Cum quo facta sit; 4. Per quē; 5. Quomodo; 6. Quorum.

1. Apostolus reconciliationis negotium peractum esse præsumit. Non itaque in eo operam ponit, ut probet reconciliatum esse Deo humanum genus, sed ut ipsum modum reconciliationis ante oculos statuat. *Reconciliare* autem nihil aliud est quàm amicitiam offensione aliquâ gravi diremptam resarcire, & sic inimicos in pristinam concordiam reducere. Hîc autem in memoriam revocare oportet, Omnes rationales creaturas fuisse Deo conjunctissimas ante lapsum: sed per illam apostasiam facta est quasi avulsio creaturæ à Deo, & aversio Dei à creatura; adeò ut idem ille Deus qui hominem à se creatum dilexerit quasi suum filium, hominem lapsum & corruptum oderit quasi perduellem. Sed non obstante hoc lapsu hominis, & hac peccati detestatione ex parte Dei, visum est Deo reconciliare sibi hominem lapsum.

Solat. Ex certa hac persuasione reconciliationis factæ, suboritur nobis magnum solatium, in lucta illa spirituali conscientiæ cum peccati horrore. Si enim cum Deo infenso nobis agendum esset, quis vultum in cœlum sustollere, quis de majestate Divina cogitare possit absque trepidatione, tot peccatis coopertus? Sed cùm in mentem venit, nobis negotium esse cum Deo propitio & reconciliato, magnâ fiduciâ thronum misericordiæ adimus. Non enim, ut cum hostibus, summo jure nobiscum aget, sed, ut cum amicis & filiis acturus, obliviscetur peccatorum nostrorum, recordabitur paternæ suæ misericordiæ, nimirum, quia peracta est reconciliatio.

2. Secundo in loco inquirendum, Cujus decreto, consilio, autoritate susceptum & impletum sit hoc reconciliationis opus. Breviter respondendum, id factum autoritate & decreto Dei Patris. Hoc colligitur ex cohærentia hujus versiculi cum superiore, *Complacuit* (scil. Patri) *omnem plenitudinem in Christo habitare, Et per eum reconciliare.* Hîc igitur substituere etiam oportet illud verbum εὐδόκησε, *complacuit* Patri *reconciliare*, &c.

Opus reconciliationis multis aliis in locis ascribitur Deo Patri: Sed unicus ille instar omnium erit. 2. Cor. 5. 18. 19. *Deus nos reconciliavit sibi: Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi.* Quamvis itaque (ut mox ostendemus) negotium reconciliationis Christo attribuitur, ut proximo & immediato agenti, tamen Deo Patri, & per consequens toti Trinitati, illud oportet ascribere, ut primariæ causæ: Nam tota Trinitas, quæ prævidebat ab æterno lapsum humani generis, præordinavit hanc viam reconciliationis ineundæ per Christum, & Christo homini hanc voluntatem inspi-

inſpiravit ut pateretur pro redemptione humani generis. Sic dicitur Eſa. 42. 6. *Ego Jehova vocavi te in juſtitia, ut confirmem manum tuam, & custodiam te, & tradam te in fœdus populi*, &c. Ubi propheta docet, ipſum Jehovam ordinâſſe ac vocâſſe Chriſtum ad hoc opus reconciliationis, & illum corroborâſſe & ſuſtentâſſe in tota adminiſtratione ſalutis humanæ. Manifeſtum eſt igitur, Deum primarium autorem fuiſſe hujus reconciliationis, eumque ſuâ tantùm εὐδοκίᾳ & gratuito amore pertractum fuiſſe ad ineundum hoc conſilium de noſtra redemptione. Εὐδόκησε, *Complacuit illi*, inquit hoc loco Apoſtolus. Et Jer. 31. 3. *In charitate perpetua dilexi te.* Et paſſim in Scripturis gratuitus hic Dei amor cauſa eſſe dicitur cur Pater in mundum Filium ſuum miſerit ad procurationem ſalutis humanæ. Joan. 3. 16. *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium ſuum unigenitum daret.* Et Epheſ. 2. 4. 5. *Propter multam charitatem ſuam qua dilexit nos, cùm per offenſas mortui eſſemus, vivificavit* &c. Nam *amor eſt primum donum in quo omnia alia dantur*, ut rectè Altiſſiodorenſis, lib. 1.

Dub. Sed hîc dubium occurrit de hoc æterno Dei amore. Quæri enim poteſt, Quid opus fuit reconciliatione, ſi Deus nos ab æterno amavit? Reconciliatio enim locũ non habet inter amicos, ubi nullæ ſunt inimicitię.

Solut. Reſponſionem ex venerabili Beda adhibemus. Sic ille, in 5^m ad Rom. *Deus miro modo quando nos oderat diligebat: odit in unoquoque noſtrûm, quod feceramus; amavit, quod fecerat*: id eſt, ut loquuntur Scholaſtici, dilexit humanum genus, quantum ad naturam quam ipſe fecit; odit, quantum ad culpam quam homines contraxerunt. Amor igitur Dei erga naturam à ſe conditam illum movebat ad procurandam hanc reconciliationem: odium Dei erga peccatum, à ſe prohibitum, à nobis commiſſum, nos conſtituebat indigos reconciliationis. Rectè Thomas, 3. quæſt. 49. artic. 4. *Non dicimur reconciliati, quaſi Deus de novo nos amare inciperet; nam æterno amore nos dilexit: ſed quia per hanc reconciliationem ſublata eſt omnis odii cauſa, tum per ablutionem peccati, tùm per recompenſationem acceptabilioris boni.*

Obſerv. Hinc diſcimus ſalutem noſtram non eſſe ſtipendium meritorum noſtrorum, ſed donum Dei gratuitum. Nam primum hoc decretum de redemptione humana fluxit ab εὐδοκίᾳ Divinâ, & ab æterno ejus amore, quo nos lapſos & in peccatis demerſos ultro ſanavit & ſibi reconciliavit: juxta illud Ambroſii, *Deus ad ſalutem nos vocavit errantes, & verum iter non quærentes.* (In Epheſ. 2.) & Pauli, Tit. 2. 11. *Apparuit gratia illa Dei ſalutifera omnibus hominibus*, Ἐπεφάνη ἡ χάρις, Quaſi ſubitò & improviſò

136 improvisò nobis illuxit, nil tale quærentibus aut sperantibus.

3. Progrediamur, & Cui simus reconciliati tertio in loco videamus. *Sibi*, inquit Apostolus; id est, Deo Patri, & per consequens toti Trinitati. Sic multis in locis: Rom. 5. 10. *Cum inimici essemus, reconciliati fuimus Deo per mortem Filii ejus.* & 2. Cor. 5. 19. *Deus erat in Christo mundum reconcilians.* Cui? *Sibi.* Nomine *Dei* Deum Patrem in hisce locis intelligendum esse apparet propter correlativum *Filii* quod subjungitur.

Sed hîc cavendum est, nè sic Deo Patri nos reconciliatos putemus, ut Filio etiam & Spiritui sancto nos reconciliatos denegemus Nam cùm omne peccatum in Divinam majestatem committatur, necesse est tres Personas quæ eandem essentiam Divinitatis habent, & simul offendi in commissione peccati, & simul placari in expiatione & remissione ejusdem.

Quòd verò Patri nos reconciliatos dicere solet Scriptura, potiùs quàm Filio aut Spiritui sancto, duæ rationes assignantur à Zanchio. Prima, Quia Pater fons est totius Divinitatis & omnium Divinorum consiliorum & operationum. Qua de causa fit etiam, ut sit primus ordine in quem à nobis peccatum est, ac primus ordine cui reconciliamur. Scriptura igitur, ut indicet fontem unde fluxit reconciliatio, & in quem primò est peccatum, solita est dicere nos reconciliatos esse Patri, potiùs quàm Filio, aut Spiritui sancto. Altera ratio est, Quia Scriptura vult indicare propria uniuscujusq; Personæ officia. Etsi enim opera Trinitatis ad extrà sunt indivisa, tamen quædam singulis Personis appropriantur. Patris igitur, tanquam fontis unde fluit gratia, proprium est, nos recipere in gratiam: atque hinc Scripturæ solent dicere nos esse *Patri reconciliatos.* Filii, tanquam Mediatoris, proprium est, intercedere, & λύτρον reconciliationis persolvere: hinc dicunt nos *per Filium reconciliatos.* Spiritûs proprium est, hujus reconciliationis fiduciam in cordibus nostris obsignare. Reconciliati igitur Patri, reconciliamur etiam Filio & Spiritui sancto, quatenus sunt in tribus Personis unus Deus.

De trib. Elohim.

Sed hîc objicitur; Si Christus nos reconciliat toti Trinitati, tum sibi nos reconciliat: at nemo dicitur mediator respectu suiipsius, sed alterius.

Object.

In Filio duplex spectatur ratio: Una essentiæ naturæque Divinæ, secundùm quam & ipse offensus est; Altera œconomiæ, secundùm quam hæc Persona, quamvis offensa, carnem suscipere voluit, & reconciliatrix esse inter Deum & homines officio voluntario. Idem igitur Christus accepit sacrificium reconciliationis, ut Deus offensus in

Solut.

natura:

natura:idem obtulit, ut Mediator Deus homo in œconomia seu voluntariâ dispensatione gratiæ; Junius.

4. Cui sumus reconciliati jam tenetis, toti videlicet Trinitati: Per quem facta sit hæc reconciliatio quarto in loco inquiramus. *Per eum*, inquit Apostolus; id est, Per eum quem antea dixit esse *imaginem Dei, primogenitum omnis creaturæ, caput ecclesiæ, omni gratiarum plenitudine dotatum*; per Christum Jesum, Dei Filium incarnatum. *Non est aliud nomen sub cœlo in quo salus sperari potest*, Act. 4. 12. Nulla creatura aut potuit aut debuit nos Deo reconciliare; non angelus; non purus homo; sed Christus Θεάνθρωπος Dei Filius. Non angelus; quia ratio justitiæ Divinæ poscebat, ut satisfactio daretur per eandem naturam quæ peccârat & erat liberanda. Neque etiam conveniebat, ut homo salutem suam & redemptionem alii acceptam ferret, quàm cui creationem. Bernardus rationem attulit, De passione Dom. cap. 46. *Quia plus nos ad charitatem excitat redemptio quàm creatio.* Si ergò per alium quàm per eum per quem sumus formati, redempti fuissemus, plùs illum diligeremus quàm Creatorem. Ad extremum addo; nec potuisse angelum hoc opus perficere. Debet enim angelus Deo pro se, quicquid habet & potest: nihil igitur illi superest, quod impendat pro homine liberando. Si angelus hoc opus reconciliationis efficere non potuit, multò minùs merus homo, peccati reus, & iræ Divinæ obnoxius. *Omnes* enim *sumus naturâ filii iræ*, ut inquit Apostolus. Imò, si ponamus aliquem hominem peccati prorsus expertem, tamen non erit idoneus redemptor & reconciliator humani generis. Redemptio enim & reconciliatio humani generis requirit mediatorem cujus obedientia sit meriti infiniti, cujus humilitas tantum placeat Deo quantum displicuit superbia primi parentis: At nudi hominis quantumvis innocentis obedientia debita est & obstricta Deo; finita est, & proportionem non habet ad solutionem & expiationem offensæ infinitæ. Solus igitur Christus Θεάνθρωπος potuit & debuit nos reconciliare Patri: potuit solus, respectu naturæ Divinæ: debuit, respectu humanæ; quam in eum finem assumpsit, ut hominem liberaret, & ad Deum reduceret. Unde ecclesia dicitur *acquisita sanguine Dei*, Act. 20. 28.

Ephes. 2. 3.

Hinc colligimus, solum Christum esse vinculum nostræ conjunctionis cum Deo; ità ut extra ipsum miserrimi simus, quia Deo nondum reconciliati.

Doct.

Hinc etiam illorum errorem refutamus qui quærunt reconciliationem cum Deo sive operâ & intercessione sive meritis angelorum vel sanctorum. Nam cùm Christus dicatur

Refut.

catur *reconciliator noster*; hic titulus quemadmodum omnes superiores, intelligendus est cum exclusione & antithesi: quasi dixisset Apostolus, Hic, & nemo præter hunc, est *caput ecclesiæ*; Hic, & nemo præter hunc, præditus est *plenitudine* gratiæ; Hic, & nemo præter hunc, officium *reconciliationis* sibi delegatum habet à Deo Patre; Per hunc, & per hunc solum *placuit Deo reconciliare sibi omnia*.

5. Jam consideremus quomodo Christus nos reconciliaverit Patri. *Pace per sanguinem crucis ejus factâ*, inquit Apostolus; id est, per sanguinem in cruce effusum; vel, per mortem illam acerbam & sanguinolentam quam in cruce pertulit. Sunt itaque hîc duo discutienda: 1. Cur pacem & reconciliationem Deus fieri voluerit per sanguinem & mortem Filii; 2. Cur per mortem crucis.

Quod attinet ad ipsam mortem Christi per se consideratam; Non defuit Deo alius modus possibilis redimendi humanum genus: sed nullus fuit hoc convenientior, ut scribit Augustinus, De Trin. lib. 13. cap. 10. Fuit hic modus convenientissimus quoad Deum, quia quadrabat tum justitiæ tum misericordiæ Divinæ. Justitiam Deus ostendit exigendo plenam satisfactionem, mortem personæ infinitæ pro reatu infinito; misericordiam, exigendo illam non à nobis miseris qui non eramus solvendo, sed à Christo qui potuit solvere. Sed cùm dicimus alium modum reconciliationis fuisse possibilem, intelligi volumus de possibilitate absoluta quoad rei ipsius naturam. Si enim Deo visum fuisset, potuisset homini omnia sua delicta condonare nullo λύτρῳ accepto; vel potuisset minimâ Christi passione contentus esse, quamvis sese morti non subjecisset: Sed si æternum Dei decretum spectemus de liberando humano genere per mortem Filii, tum ex hac hypothesi Divinæ præordinationis, necessaria fuit mors Christi ad redemptionem humanam: nam impossibile est vel ut fallatur Divina præscientia, vel ut mutentur Divina decreta. Hinc illa Christi oratio ad Patrem, *Pater, si non potest hic calix transire nisi bibam illum, fiat voluntas tua*, Matth. 26. 42. Eventus ostendit non potuisse: non quia fuit absolutè impossibile, sed quia Deus ab æterno decreverat, ut beneficium nostræ redemptionis nasceretur ex passione & morte Christi; quod decretum abrogari fuit impossibile.

Sed etiam quoad nos, rationes multas theologi afferre solent ad demonstrandum hunc modum redimendi humanum genus per mortem Christi fuisse convenientissimum. Illud autem inprimis fundamenti loco substernunt, Quòd tantò aliquis modus aptior & accommodatior est ad consequendum aliquem finem, quantò per ipsum plura con-

ra concurrunt fini expedientia. Hoc posito, facile est ostendere quòd in hoc modo redemptionis per mortem Christi, multa concurrunt quæ valde expediunt ad promovendam salutem nostram.

1. Per hanc mortem Christi homo clarissimè videt infinitum Dei amorem erga se, & sic inflammatur ad Deum redamandum, quo nihil ad humanam salutem conducibilius. Sic Apostolus, Rom. 5. 8. *Commendavit suam charitatem nobis Deus, quoniam cùm peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est.* Jam verò conspecto hoc Dei amore, ingratus & inhumanus est qui nolit amorem rependere.

2. Per hanc mortem Christi valde excitamur & ad cautelam & ad detestationem peccati. Mortiferum enim sit necesse est, quod aliter sanari non potuit quàm morte Christi. Quis igitur seriò cogitans peccata sua non fuisse aliter expiata quàm sanguine ipsius Filii Dei, non perhorrescet indies peccando hunc pretiosissimum sanguinem quasi *conculcare?* ut loquitur Apostolus, Hebr. 10. 29.

3. Per hanc mortem Christi exemplum nobis proponitur justitiæ, humilitatis, obedientiæ, patientiæ, omnium denique virtutum. Juvat enim pios pati justitiæ causâ, cùm ducem & autorem salutis suæ Christum Jesum ipsam mortem subiisse perpendunt. Ut enim militi honorificum est, bibere ex illo calice quem imperator suus antè delibavit; sic Christianis, ex calice afflictionum gustare quem ipse Christus nobis propinavit. Erat itaque hic modus convenientissimus, quia maximè excitat ad amorem Dei, ad detestationem peccati, ad πρᾶξιν pietatis.

Sed jam restat ut expediamus cur hanc ignominiosam crucis mortem perpeti voluerit; nam & hoc in loco & alibi passim hoc urgetur ab Apostolo, ut Philip. 2. 8. *Factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.* Hoc genus non modò facit ad exaggerandum illius supplicium, sed etiam ad confirmandam fidem nostram.

1. Hoc genus mortis ostendit Christum suscepisse in se maledictionem nobis debitam, & nos ab eadem liberâsse: ideo enim Deus mortem crucis maledictam pronuntiaverat, Deut. 21. 23. quia decreverat ut nos liberaret probrosum hoc mortis genus Filio infligere. Huc spectant Apostoli verba ad Gal. 3. 13. *Christus nos redemit ab execratione legis, pro nobis factus execratio. Scriptum est enim, Execrabilis quisquis in ligno pendet.*

2. Quia hoc genus mortis plurimis figuris & typis respondebat. Sacrificia enim quæ præfigurabant Christum, lignis imponebantur, & antequam comburerentur levabantur in altum. Æneus serpens palo suspensus, ipso Christo interprete, adumbrabat

 brabat suam crucifixionem; *Sicut Moses extulit serpentem in deserto, ita tolli oportet Filium hominis*, Joan. 3. 14. *Ego si exaltatus fuero è terra, omnes ad me traham*, Joan. 12. 32.

3. Ut pii inde intelligerent, nullum genus mortis justitiæ causâ morientibus turpe esse aut formidandum. Nam multi qui ipsam mortem non valde pertimescunt, mortem tamen cum dedecore & ignominia conjunctam aversantur: sed Christi crux suos armat contra hunc metum; quod in martyribus apparuit, qui tetram quantumvis mortem non refugerunt.

Hisce rationibus alias ex Scholasticis annectere possumus; quas tantùm nominabimus, quia partim videntur leviculæ, partim nimis curiosæ:

Quia in fructu ligni vetiti peccavit Adamus, ergò in ligno crucis pœnas voluit sustinere secundus hic Adamus.

Quia per hoc quòd in alto moritur, videtur nobis ascensum parare in cœlum.

Quia in cruce expansus, totum mundum ad salutem in se reconditam vocare videtur.

Quia non modò terram sanguine suo decurrente, sed aera corpore in aere pendente mundare voluit. Hæc & plura apud Thomam, part. 3. quæst. 46. artic. 4.

Omnia, sive qua in terra, sive qua in cœlis sunt] In hoc opere reconciliationis, illud ultimo in loco considerandum, quàm latè pateat hoc beneficium, quò se extendat ejus virtus & efficacia. *Complacuit*, inquit Apostolus, *per eum reconciliare omnia, sive qua in terra, sive qua in cœlis.*

Locus hic explicatu valde difficilis est; torquet igitur interpretes, & vicissim ab illis torquetur. Illud inprimis ponendum, loqui Apostolum de efficacia reconciliationis factæ per sanguinem Christi, quatenus consideratur in se & in proprio suo valore hoc λύτρον, quatenus etiam ejus beneficium offertur omnibus ex parte Dei in prædicatione evangelii: nam de actuali reconciliatione quoad personas particulares intelligi non potest; multi enim non reconciliantur Deo per sanguinem Christi, propter defectum applicationis.

Sed adhuc restat scrupulus ratione bimembris illius distributionis à locis sumptæ: dicit Deum voluisse *omnia* per Christum sibi reconciliare; dein hâc utitur partitione, *sive qua in terra, sive qua in cœlis.* Quæritur, Quomodo reconciliatio ad cœlestia pertinet? nam ubi nullum peccatum est, ubi nullum dissidium, non opus est reconciliatione.

Chrysostomus exponit hunc locum de angelis; quos dicit hostes fuisse nostros ratione lapsûs & rebellionis humanæ in Deum Dominum illorum, factos verò esse nobis amicos & benevolos postquam sumus per Christum Deo reconciliati. Et hoc

hoc sensu vult Christum reconciliâsse quæ in *terra* sunt, & quæ in *cœlis*. Sed hæc interpretatio non tollit difficultatem: Quamvis enim verum sit, angelos nobis fieri magis benevolos ex quo sumus redempti per christum: tamen non id dicit hoc in loco Apostolus; sed apertè loquitur de reconciliatione terrestrium & cœlestium quæ fit Deo, non quæ fit inter se; *Complacuit sibi reconciliare* &c.

Alii per *omnia ea quæ in cœlis*, intelligunt omnes fideles qui mortui erant ante Christi passionem; per *ea quæ in terris*, fideles reliquos universos. Sed non est verisimile, ad solos homines spectâsse Apostolum: dixisset enim, εἴτε τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε τοὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς & πάντας, non πάντα.

Videtur igitur Apostolus hâc distributione complecti voluisse res diversas, homines & angelos; imò totam fabricam machinæ cœlestis & terrestris, quæ suo modo omnia participant in hoc beneficio redemptionis: juxta illud ejusdem Apostoli Ephes. 1. 10. ubi dicit, *Deum proposuisse in plenitudine temporis*, ἀνακεφαλαιώσασθαι, *recolligere vel instaurare omnia in Christo, tum quæ in cœlis sunt, tum quæ in terra.*

Cùm igitur Apostolus dicit Deo complacuisse *omnia, tam in cœlo, quàm in terra, reconciliare sibi per sanguinem Christi*, dicimus hanc reconciliationem *propriè* sumptam spectare solos homines. Nam cùm *reconciliare* sit amicitiam offensione diremptam resarcire, nos soli ex inimicis restituti sumus in gratiam & favorem Dei, quem peccando amisimus. Si pro *efficaci* reconciliatione sumatur, spectat solos electos qui universitatem quandam constituunt; ut Ambros. De voc. gent. 1. 3. *In electis specialis quædam censetur universitas.* Sed si sumamus *analogice*, potest extendi ad ipsos angelos beatos, & ad totam creaturam.

Ad angelos; quatenus propter Christum confirmantur in gratia, & stabiliuntur in favore divino, ità ut jam planè impossibile sit inimicitias ullas intervenire inter illos & Deum. Angelis igitur idem est stabilitio in gratia divina per Christum, quod hominibus reconciliatio per eundem Christum.

Neque dubitare possumus angelos ipsos indigere gratiâ Christi Redemptoris, gratiâ inquam *confirmante* & *elevante*, licèt non gratiâ propriè *reconciliante*. Nam cùm creaturæ sint, suâ naturâ extra periculum lapsus esse non potuerunt. Huc adde, quòd unio illa beatifica & gloriosa quam habent beati angeli ad Deum in vita æterna, bonum est supra meritum cujuscunque creaturæ; nè ipsi igitur angeli ingrediuntur in hoc gaudium ineffabile fruitionis divinæ, nisi quatenus in Christo, angelorum & hominum capite, censentur: Unde beatos angelos *electos* dicit Apostolus, 1. Tim. 5. 21.

v. 21. *Obtestor te coram electis angelis.* At electio, sive hominum, sive angelorum, extra Christum intelligi non potest. Huc etiam mihi spectare videtur, quòd boni angeli dicuntur *filii Dei*, Job. 38. 7. Non quòd ex Deo geniti sunt (nam Christus est Dei unigenitus) sed quòd adoptati sunt in filios Dei propter Christum. Ex his igitur manifestum est, ipsis angelis ad beatitudinem necessariam esse gratiam Christi Mediatoris, non quâ justificentur aut absolvantur à peccatis, sed quâ confirmentur in amore divino, & eleventur ad gloriosam & stabilem Dei participationem, quæ superat naturæ creatæ vires & dignitatem.

Jam ultimo in loco, quod attinet ad fabricam universi; certum est, quemadmodum omnia erant propter hominem creata, ità per peccatum hominis omnia fuisse quasi labefactata, & vanitati ac miseriæ subjecta. Sic enim disertè nos docet Apostolus, Rom. 8. 19, &c. *Mundus totus expectat revelationem filiorum Dei: Nam vanitati subjectus est sub spe, quòd ipse vindicabitur ex servitute corruptionis in libertatem gloria filiorum Dei.* Cui igitur debebit tota hæc mundi machina suam restaurationem & renovationem? Proculdubio Christo Filio Dei, creatori & reparatori nostro; qui moriendo sine peccato, meruit esse restaurator omnium quæ per peccatum collapsa sunt. Non incommodè igitur dici potest Christum reconciliasse Deo *omnia tam in terra quàm in cœlo*: homines *propriè*; tollendo illorum peccata, & Dei iram ortam ex peccato: angelos *analogicè*; tollendo possibilitatem labendi & incurrendi iram divinam: universi hanc fabricam *metaphoricè*; liberando à servitute corruptionis, & restituendo nativæ suæ integritati & pulchritudini, cùm plenitudo temporis advenerit; juxta illud, 2. Pet. 3. 13. *Cœlos novos & terram novam secundùm promissum expectamus.* Atque hæc de extensione hujus beneficii.

Observ. Cùm tanta sit efficacia sanguinis Christi ad pacem stabiliendam inter Deum & homines, elaborandum nobis est, ut participes esse possimus sanguinis Christi, & pacis hujus quæ superat omnem intellectum. Solum medium applicandi nobis hunc vivificum & salutarem Christi sanguinem, est vera fides; *Justificati fide, pacem habemus*, Rom. 5. 1. Petamus à Deo fidem, ut illâ Christi sanguinem apprehendente, Christi sanguis conscientiis nostris pacem afferre possit.

Vers. 21, 22.

Itaque & vos quondam abalienatos & hostes, mente operibus malis intentâ, nunc sanè reconciliavit

In

In corpore carnis ſuæ per mortem, ut ſiſtat vos ſanctos, & irreprehenſos, & inculpatos coram ſe.

DEſcendit Apoſtolus à theſi ad hypotheſin, & quæ generatim de reconciliatione facta per Chriſtum docuerat, peculiariter accommodat ipſis Coloſſenſibus.

Obſerv. Ubi illud obiter obſervandum, Generales doctrinas exigui eſſe admodum momenti ad permovendos hominum animos, niſi fiat ſpecialis illarum applicatio ad auditores. Nam quod philoſophi dicere ſolent. *Omnis actio fit per contactum*, id in ſacra prædicandi actione vel maximè locum habet. Doctrina omnis propoſita in genere, verſatur adhuc quaſi in loco remoto, nec poteſt ad ipſam animam pertingere, ſed cùm ſpeciatim accommodatur, quaſi in domum ipſius mentis venit, & illam contingit & penetrat. Sed veniamus ad verba.

In hiſce duobus verſibus quatuor ſunt animadvertenda.

1. Miſera Coloſſenſium conditio ſub ſtatu naturæ corruptæ, *vos quondam abalienatos & hoſtes.*

2. Cauſa hujus miſeriæ, propria ſcilicet malitia, *mente operibus malis intentâ.*

3. Liberatio ab hac miſeria ſub ſtatu gratiæ, *nunc reconciliavit in corpore carnis.*

4. Finis vel effectum hujus liberationis, *ut ſiſtat vos ſanctos & irreprehenſos, &c.*

1. *Itaque & vos quondam abalienatos & hoſtes*] Orditur à deſcriptione miſerrimi ſtatus illorum ſub peccato, quò poſſint majori gratitudine beneficium liberationis ſuſcipere. Primò dicit illos fuiſſe *abalienatos.* A quo? A Deo, à Chriſto, ab eccleſia, ab omni ſpe ſalutis conſequendæ. Hæc enim fuit Gentium conditio dum ſedebant in tenebris naturæ, expertes gratiæ evangelicæ, ut bene oſtendit Apoſtolus, Epheſ. 2. 11, 12. *Mementote vos quondam Gentes fuiſſe abſque Chriſto, alienos à republica Iſraelis, extraneos à pactis promiſſionis, ſpem non habentes, Dei expertes in mundo.* Hæc eſt miſeria abalienatorum. Tales fuere Coloſſenſes, tales omnes ethnici ante illuminationem evangelicam.

Obſerv. 1. Turpiter igitur erravit Clemens Alexandrinus, qui ſcribit ipſos ethnicos virtute philoſophiæ ſuæ potuiſſe Deo placere & ſalutem adipiſci, Strom. 6. Veriùs Auguſtinus, *Nemini ſalus concedenda, niſi cui divinitus revelatus fuerit unus Mediator Dei & hominum Chriſtus Jeſus,* De civit. 18. 47. Cur abſque hoc nemini ſalus conceditur? Quia ſcilicet manet abalienatus.

Obſerv. 2. Falluntur etiam illi ex Papiſtis, qui multa garriunt de meritis *congrui*, qualia volunt reperiri in illis qui ſunt extra ſtatum gratiæ. Sed quicunque eſt à Deo & Chriſto abalienatus.

144 enatus, nec de *condigno* nec de *congruo* meretur aliquid præter iram Dei & gehennam: Nam *naturâ sumus filii iræ.*

Observ. 3. Ultimò observandum, quòd Apostolus dicit de Colossensibus, eos fuisse ἀπηλλοτριωμένους, *abalienatos*: Fuerunt igitur & illi & omnes homines Deo conjuncti juxta legem naturæ conditæ; abalienati autem postea suo vitio. Quod refellit Valentini delirium de hominibus quibusdam, quos dicit hylicos & choicos, quos naturâ malos, à Deo abalienatos & salutis incapaces somniavit; ut est apud Irenæum, lib. 1. cap. 1. *Sed iniquitates vestra diviserunt inter vos & Deum vestrum, & peccata vestra absconderunt faciem ejus ut non exaudiat*, Esa. 59. 2.

Et hostes] Progreditur in describenda illorum pristina miseria: Non erant modò *abalienati* à Deo quoad statum externum, sed erant *hostes* quoad dissidium internum. *Hostes* autem dicuntur tam activâ quàm passivâ significatione vocabuli; id est: Deum oderunt ut *hostem*, Deo exosi fuerunt ut *hostes ejus*. Multùm hoc facit ad amplificandam Colossensium miseriam sub illo statu priore: Nam si culmen sit felicitatis, Deo uniri per amorem; tum abyssus est miseriæ, à Deo disjungi per odium hostile.

Quòd homines sub statu naturæ corruptæ Deum oderint, & proinde hoc sensu sint *hostes* illius, patet ex Rom. 1. 30. ubi inter cætera hominum ethnicorum elogia hoc connumeratur ab Apostolo, quòd sint θεοστυγεῖς. Hujus criminis totum mundum coarguit Servator, Joan. 15. 18. *Si mundus vos odit, scitote quia me priùs odio habuit*: & paulò pòst subnectit, *Qui me odit, etiam Patrem meum odit.*

Quæst. Sed hîc quæritur, Cùm Deus sit ipsa bonitas, & de ratione boni sit quòd ab omnibus ametur & appetatur, quomodo dicuntur homines *Dei hostes?* aut quo sensu dicuntur *Deum odisse?*

Solut. Respondetur primò, quòd quemadmodum *idem velle & nolle est proprium amicorum*, sic contraria velle & nolle, inimicorum. *Interpretativè* igitur (ut loqui solent Scholastici) habetur pro hoste, cujus voluntas alterius voluntati in omnibus adversatur. At sic se habet homo carnalis ad Deum: Rom. 8. 7. *Intelligentia carnis inimicitia est adversùs Deum. Legi enim Dei non subjicitur, nam nè potest quidem.* Secundò, etiam *directè* homines ethnici & improbi dicuntur odisse Deum, non quà creatorem & conservatorem universi, (id enim fieri non potest) sed quà eum legislatorem, judicem, & vindicem esse apprehendunt.

Sed & alio etiam sensu dicitur homo sub statu peccati *hostis Dei*, quatenus scilicet Deo invisus & exosus est: Nam *odio est Deo impius, &*

impietas

impietas ejus, Sapient. 14. 9. Dum igitur Coloſſenſes erant ſub ſtatu peccati, erant ſub ſtatu iræ & odii divini, Rectè Auguſtinus, in illa verba Servatoris, *Qui non obtemperat Filio, ira Dei manet ſuper eum*, Joan. 3. 36. *Non veniet ſuper eum, ſed manet; jamdudum enim invoivit omnes Adami filios, & illis ſuperincumbit donec removeatur per Chriſtum Mediatorem.*

Nec mirum pro *Dei hoſtibus* haberi homines improbos & impuros, cùm ipſe Deus ſit ſanctiſſimus & puriſſimus. φίλοι καλοῦμεν ὅμοιον ὁμοίῳ κατ' ἀρετὴν, *Id alteri amicum eſt quod cum eo habet virtutis ſimilitudinem*, inquit Plato, De leg. 8. Cùm igitur poſt lapſum tanta interceſſit diſſimilitudo, inter Deum & homines, neceſſe eſt illos eſſe *abalienatos* & *hoſtes*.

Coroll. 1. Cùm in tam miſero & luctuoſo ſtatu verſentur quotquot nondum ſunt reconciliati Deo per Chriſtum, feſtinanter exeundum eſt ex hoc ſtatu perditionis, & omni ope & prece contendendum ut transferamur in ſtatum ſalutis.

Coroll. 2. Cùm ſolus Deus potens ſit eruere nos ex hac conditione damnabili; quotquot ſe liberatos ſentiunt & receptos in favorem divinum, illi agant gratias perpetuas & obſequia præſtent perpetua ſuo Liberatori. Hæc de miſeria Coloſſenſium, atque adeò omnium hominum ſub ſtatu peccati.

2\. *Mente operibus malis intentâ.* Τῇ διανοίᾳ ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς πονηροῖς] Id eſt, *mente inhærente*, vel *exiſtente in malis operibus*. Mens enim dicitur *eſſe in* ea re quam ſemper cogitat, ad quam cupidine fertur & inclinatur; ut famelici animus dicitur *eſſe in patinis* ſic improbi animus dicitur eſſe in malis operibus. Cum doctiſſimo Beza hunc arbitror horum verborum ſenſum genuinum, quamvis ab aliis interpretibus in diverſam ſententiam trahuntur. Hîc igitur oſtendit Apoſtolus cauſam inimicitiarum inter Deum & homines nondum vocatos, quales erant olim Coloſſenſes, nimirum corruptionem illam & labem inhærentem in mente, & ebullientem atque oſtendentem ſe in operibus malis, juxta illud ipſius Dei pronuntiatum de homine lapſo, Gen. 6. 5. *Cuncta cogitatio cordis illius intenta eſt ad malum omni tempore.*

1\. Hæc corruptio mentis humanæ cernitur in intellectu, in voluntate, atque etiam in appetitu inferiore & affectibus. Intellectus tenebris ignorantiæ obſcuratur. Unde illud Apoſtoli dictum de Gentibus, *Tenebris obſcuratum habent intellectum*, Epheſ. 4. 18. Hinc cultus dæmonum pro vera religione invaluit apud omnes ferè gentes; hinc multa nefanda abſque pudore commiſerunt, ut fusè diſſerit Apoſtolus Rom. 1. Hanc cæcitatem intellectûs juſtam eſſe odii divini cauſam, patet ex na-

 tura divina: *Deus enim lux est, & in eo non sunt tenebræ*, 1. Joan. 1. 5. Atque ex prima lege creationis, factus fuit homo ad similitudinem Dei.

2. Jam quod attinet ad voluntatem, veneno malitiæ inficitur: quod ipsos philosophos non latuit. Plato enim in Sophista, disertè asserit cujuscunque hominis animum duobus morbis laborare; ἀγνοίᾳ, καὶ πονηρίᾳ. Hinc illud Jobi 15. 16. *Abominabilis & inutilis est homo, bibit quasi aquam iniquitatem.* Internam hanc voluntatis malitiam, tot adulteria, furta, homicidia, & cujuscunque generis scelera ab hominibus perpetrata apertè nimis demonstrant. Hic itaque habemus in mente humana aliam causam harum inimicitiarum.

3. Restat ultima, quæ est ἀταξία in affectibus, & rebellio in inferiore appetitu contra rectam rationem. Hinc illud poetæ, *Video meliora proboque, Deteriora sequor.* Itá raptatur pravis affectibus mens humana, ut licèt videat quid bonum sit & faciendum, quid malum & fugiendum, tamen non possit sibi imperare quin feratur in contrariam partem. Hanc mentis humanæ depravationem conqueritur & admiratur Augustinus, Confess. 8. cap. 9. *Unde hoc monstrum? animus imperat corpori & paretur, imperat sibi & resistitur.* Et Apostolus ad Rom. 7. 19. *Non facio bonum quod volo, sed malum quod nolo hoc ago.* Talis tantáque pravitas inest *menti*, id est, intellectui, voluntati, affectibus cujuscunque hominis nondum vocati ad Christum Jesum: quibus nominibus *Dei hostis* meritissimè censetur ab Apostolo. Hinc collige,

1. Labem peccati originalis non solummodo, nec præcipuè (ut quidam Scholastici volunt) residere in parte animi inferiore; sed pervasisse omnes animæ potentias, & arcem suam collocâsse in altissima animæ parte, in ipsa scilicet *mente*. Non enim in hoc loco tantummodo, sed & multis in aliis, ipsam *mentem* peccato corruptissimam docet Apostolus. Unde Rom. 12. 2. dicit, *oportere nos transformari per renovationem mentis nostræ.* Et de toto homine sub statu peccati asserit, *Homo animalis non percipit ea quæ sunt Spiritûs Dei*, 1. Cor. 2. 14. Verissimè Parisiensis, *Mens humana gratiam nondum adepta, nihil aliud est nisi cadaver.* (De sacram. baptismi.) Non itaque putare debemus peccatum oriri solummodo, vel præcipuè ex motibus sensitivi appetitûs.

2. Inter homines ethnicos, vel quoscunque alios nondum sanctificatos in Christo, licèt inveniantur nonnunquam qui speciem obtendunt sanctitatis, justitiæ, castitatis, & reliquarum virtutum; tamen *mentem* istorum omnium esse corruptam & fœdatam internâ impuritate. Etsi enim manus istorum non id faciat, tamen *mens* versatur & volutatur in operibus malis. Vel si *mens* abhor-

reat

reat ab adulterio, homicidio, ebrietate, & similibus; tamen scatet superbia, incredulitate, vanitate, & multis aliis spiritualibus peccatis, quæ plerumque sunt majoris *culpæ*, quamvis carnalia sint majoris *infamiæ*. Optimè Tertullianus, *Nihil verum in his qui Deum nesciunt præsidem & magistrum veritatis. Moveant licet in bonis operibus lacertos, & videantur navem optimè gubernare, in saxa tamen festinant*, ut scitè Augustinus, præfat. in Psalm. 31.

5. Omnes illos esse adhuc *hostes Dei*, & in statu inimicitiarum, quorum *mens operibus malis intenta est*. Piorum mentes sæpe feruntur ad multa mala, abducente illos concupiscentiâ; sed inhærere & quasi inhabitare in operibus malis, hoc proprium est illorum qui nondum sunt erepti ex *potestate tenebrarum*.

VERS. 22. *Nunc sanè reconciliavit in corpore carnis suæ per mortem.*

POstquam Apostolus ob oculos Colossensium proposuerat pristinam illorum miseriam, ex eo quòd erant *hostes Dei*; atque causam hujus miseriæ atque harum inimicitiarum declaraverat, corruptam scilicet *mentem* illorum: statim iisdem Colossensibus contemplandam subjicit præsentem felicitatem, ex eo quòd in favorem Dei sint recepti; atque finem seu effectum hujus reconciliationis adjungit, *sanctitatem* scilicet eorum & vitæ novitatem, *ut sistat vos sanctos*.

Nunc reconciliavit] Id est, post evangelium vobis prædicatum & fide apprehensum, post mentem vestram sanatam, quæ erat tota malis operibus intenta. Atque hîc tria sunt nobis perpendenda.

1. Ex hoc loco colligimus duplicem reconciliationem in Scripturis considerari: Unam *generalem* in sacrificio crucis peractam, de qua dixit Apostolus versu superiore, *Complacuit Deo per sanguinem crucis reconciliare omnia sibi*. Et Joan. cap. 1. 29. *Ecce Agnus Dei qui tollit peccatum mundi*. Hanc *generalem* appello, quia consideratur secundùm valorem sacrificii, qui non modò generalis est, sed infinitus: quia etiam consideratur secundùm proponendi modum in prædicatione evangelica, qui modus etiam indefinitus ac generalis est; nam sacrificium hoc expiatorium omnibus proponitur & offertur à Deo, juxta illud, *Apparuit gratia Dei salutaris omnibus hominibus*, Tit. 2. 11. Sed præter hanc reconciliationem in cruce peractam, & *generaliter* omnibus *applicabilem*, Scriptura nobis ostendit etjam *particularem* & *applicatam* reconciliationem in corde singulorum hominum & conscientiis peractam; quando scilicet illud sacrificium Christi quod in se habet universalem potentiam reconciliandi omnes

actu applicatur ad hunc vel illum hominem reconciliandum. De hac loquitur Apostolus dicendo, *Nunc reconciliavit vos.* Antea *in cruce reconciliavit Deo omnia quæ in cœlo & quæ in terra*, id est, persolvit pretium sufficiens pro generali liberatione & reconciliatione omnium ; sed *nunc reconciliavit vos* particulari & applicatâ hâc reconciliatione.

2. Docemur etiam secundo in loco, quando & quomodo homines participes fiant hujus reconciliationis quam *particularem* dicimus; scilicet per fidem evangelio exhibitam. Nam versu 4. Deo gratias egit Apostolus ob fidem Colossensium. Hæc igitur fides in causa est, cur dicat Apostolus illos olim à Deo abalienatos, *nunc esse reconciliatos.* Ad Rom.3. perspicuè docetur per fidem fieri hanc applicationem sacrificii expiatorii, ad reconciliationem singulorum credentium ; *Justitia Dei per fidem Jesu Christi in omnes & super omnes qui credunt*, vers. 22. Et paulò pòst, ὃν προέθετο ὁ Θεὸς ἱλαστήριον διὰ τῆς πίστεως ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι. Ex quibus verbis liquet, Christum à Deo propositum esse mundo *universale* placamentum vel propitiatorium , sed tum demum reddere Patrem suum propitium huic vel illi, cùm ab illis *specialiter* apprehendatur per fidem.

3. Ultimò, videmus ex hisce verbis quomodo Christiani ostendere possunt se esse ex eorum numero qui sunt verè & efficaciter Deo reconciliati, nimirum ex mutatione mentis, voluntatis, & operum suorum. Ex hoc enim colligit Apostolus illos esse Deo reconciliatos , quòd, cùm erant Dei hostes, mentem habebant malis operibus intentam; at jam se Dei servos declarant, dum per omnia Deo placere student , & omnis boni operis fructum proferre, ut est versu 10. *Nunc sane reconciliavit vos.* Cætera quæ de ipsa reconciliatione dicenda essent, quia sunt à nobis superiùs explicata, omittimus; & progredimur ad verba sequentia.

In corpore carnis suæ per mortem] Id est , *in corpore suo carneo* & verè humano. Causam materialem reconciliationis & salutis attingit , atque ostendit hoc sacrificium corporis Christi, fuisse verum illud & unicum sacrificium quod fuit adumbratum in legalibus illis sacrificiis, quæ non valebant ad peccatorum expiationem , ut præclarè disserit Paulus, Hebr. 10.4. *Non potest sanguis taurorum & hircorum auferre peccata. Quapropter ingrediens mundum dicit, Sacrificium & oblationem noluisti, corpus autem adaptâsti mihi.*

Sed quale corpus ? *Carneum*, id est, humanum, atque ejusdem naturæ cum nostris corporibus. Sed quomodo fuit hoc corpus carneum nostræ reconciliationis instrumentum? Moriendo, *per mortem*, inquit Apostolus. Vide Iren. lib. 4. cap.74.

Non opus erit ea repetere , quæ de

de Chriſti morte fuere à nobis tractata cùm verſum viceſimum expoſuimus. Ex his verbis Apoſtoli duo tantùm notabimus contra hæreticorum quorundam deliramenta:

1. Chriſti corpus fuiſſe *carneum*, id eſt, verè humanũm, non cœleſte, aut phantaſticum, ut Marcion & Valentinus olim delirarunt, quos præclarè refellit Tertullianus: *Si Chriſti caro phantaſtica, tum & omnia quæ per carnem geſta ſunt. Putativus habitus putativus actus, imaginarius operator, imaginaria opera.* Quod autem illi pro ſuo errore afferre ſolebant, Corpus carneum eſſe Deo indignũ, rectè diluit idem Pater, reſpondendo, *Nullam ſubſtantiam dignam eſſe quam Deus induat; ſed quodcunque induerit, ipſe dignum facit.* Quod ſimilitudine regis uxorem ſibi ſumentis ex ſubditis ſuis poteſt illuſtrari.

2. Ipſum Chriſtum revera paſſum in hac carne, & mortem ſubiiſſe. Quod deliram Baſilidis hæreſin refellit, qui docuit Simonem Cyrenæum in Chriſti ſpeciem transformatum, fuiſſe à Judæis crucifixum; ipſum verò Chriſtum in Simonis ſimilitudine aſtitiſſe & deriſiſſe Judæos. Sed hæc hæreticorum portenta non egent refutatione, nam qui ſic omnia in imagines urgent, planè & ipſi ſunt *imaginarii Chriſtiani*, ut ſcitè Tertullianus contra Valentinianos. Hæc de liberatione: Sequitur de fine & effecto hujus liberationis.

Ut ſiſtat vos ſanctos, & irreprehenſos, & inculpatos coram ſe] Finem noſtræ redemptionis & reconciliationis oſtendit, acquiſitionem juſtitiæ & ſanctitatis, quem multis in aliis locis deſignant ſacræ Scripturæ. Luc. 1. 74. 75. *Liberati ſumus de manu inimicorum, ut ſine timore ſerviamus Deo, in ſanctitate & juſtitia, omnibus diebus noſtris.* Et ad Titum 2. 14. *Qui dedit ſemetipſum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret ſibi populum acceptabilem, ſectatorem bonorum operum.*

Sed videtur hic Apoſtolus duplicem ſanctitatem reconciliatorum complecti: unam quæ ſita eſt in remiſſione peccatorum, & imputatione juſtitiæ Chriſti, alteram quæ ſita eſt in renovatione noſtra, & in operibus ſanctis. Nam utroque modo Chriſtus ſuos omnes ſiſtit ſanctos coram Deo. Imputatione ſunt jam nunc perfectè ſancti, quia conſiderantur ut una perſona myſtica cum Chriſto capite ſuo: ſed quod attinet ad inhærentem ſanctitatem, non illa uno momento perficitur, ſed creſcit indies, & ἀκμὴν ſuam non aſſequitur priuſquam transferamur ex hac vita in vitam gloriæ.

Illud tamen aſſerendum eſt, hanc inchoatam ſanctitatem eſſe veram, licèt non abſolutam. Et proinde addit Apoſtolus illa verba, *coram Deo.* Is enim juſtus & ſanctus dicitur coram Deo, qui talis eſt in veritate non

in specie tantùm; *in rectitudine intentionis*, non *in fictione simulationis*, ut non malè Liranus in hæc verba.

Sed de ipsorum verborum distinctione quæ hîc accumulantur obliti sumus aliquid dicere. Cùm igitur dicit, *ut sistat nos sanctos*, hoc nonnulli referunt ad Deum, hoc sensu, Ut nos tales sistat quos Deus agnoscat pro sanctis & sibi dedicatis. Tum addit, *& irreprehensos*: hoc referunt ad propriam conscientiam; scilicet, ut tales nos exhibeat quos conscientia propria non condemnet; *Nulla condemnatio*, Rom. 8. 1. Cùm denique dicit ἀνεγκλήτους, id referunt ad alios; scilicet, ut tales simus quos proximi meritò non possint criminari. Sed non est valde laborandum de distinguendis vocabulis, cùm usitatum sit sacræ Scripturæ verba synonyma congerere tantummodo amplificationis causâ: & fortasse nihil aliud voluit Apostolus tria hæc verba copulando & congerendo, quàm ut notum faceret Christum Mediatorem suis omnibus perfectam justitiam impertire. Sed jam observationes quasdam colligamus.

Observ. 1. Cùm dicit, *ut sistat nos sanctos*, non, *ut sisteremus nos*, manifestum est ipsos reconciliatos & renatos sanctitatem suam à Christo mutuari, sive de actuali, sive de inhærente, sive de imputata loquimur. Nulli enim sunt conatus nostri ad bonum, si non excitentur, vani, si non adjuventur. Unde illud Pauli, *Gratiâ Dei sum quod sum: —abundantiùs laboravi illis omnibus, non ego autem, sed gratia Dei mecum.* Infusa justitia non permanet nec operatur absque Christo. Imputata autem justitia non vestit nos, nisi quatenus censemur in Christo, ut membra sub capite.

Observ. 2. Cùm dicit Christum nos reconciliâsse ut *sanctos sisteret*, intelligimus facile illos non esse adhuc Deo reconciliatos qui persistunt in pristina impuritate: nam quoscunque Christus ab ira divina liberavit, eos etiam liberavit à servitute peccati. Cavendum itaque est, ne falsâ spe reconciliationis nobis blandiamur, absque hoc testimonio sanctificationis & novitatis. Hoc fusè probatur Rom. 6. 18. *Liberati à peccato, mancipati estis justitiæ.*

Observ. 3. Cùm adjungit, Ut sistat sanctos *coram Deo*, ostendit nihil prodesse hominibus speciem pietatis & religionis, *si impietatis secreta superficialibus officiis obumbrent*, ut loquitur Tertullianus. Nam qui laudatur ab hominibus vituperante Deo, non absolvetur ab hominibus damnante Deo.

Atque hactenus explicavimus beneficium redemptionis ab Apostolo descriptum tum in genere quoad omnes, tum in specie quoad Colossenses. Restat jam ultima hujus capitis pars, in qua illos hortatur ad perseverandum in hac verissima doctrina, quæ omnes humanæ salutis ra-

tis rationes in ſolo Chriſto collocatas agnoſcit.

Vers. 23.

Siquidem permanetis in fide fundati & firmi, nec dimovemini à ſpe evangelii quod audiſtis, quod prædicatum eſt omni creaturæ quæ ſub cælo eſt; cujus factus ſum ego Paulus miniſter.

SUmmam doctrinæ evangelicæ de perſona Chriſti, de beneficio redemptionis & reconciliationis per Chriſtum, expoſuit ſupra Apoſtolus, & accommodavit Coloſſenſibus. Dehinc ad finem uſque capitis hortatur eos ad perſeverantiam in hac veriſſima doctrina, quam Epaphras illis prædicaverat, quam Paulus ſua etiam hac approbatione & conſenſione jam confirmaverat: Quia *fides non accepta, ſed cuſtodita vivificat*, ut loquitur Cyprianus, Epiſt. lib. 1. epiſt. 5.

In hoc verſu tribus argumentis illos excitat ad ſtabilem fidem in hac doctrina evangelica. Primum ducitur ab utilitate & neceſſitate conſtantiæ & perſeverantiæ in recta fide: abſque hac enim non percipitur fructus redemptionis per Chriſtum; *Siquidem*, &c. Secundum ducitur à multitudine credentium, ſive à communi conſenſu omnium Chriſtianorum; nam hoc idem evangelium fuit prædicatum & receptum in toto mundo; ſtultum igitur eſt hanc relinquere, & novam ſeductorum doctrinam amplecti. Tertium ſumitur ab ipſius Pauli miniſterio: Paulus hanc doctrinam ubique prædicat, qui eſt apoſtolus à Deo vocatus, à Spiritu ſancto in myſteriis fidei edoctus, ergo permanendum eſt Coloſſenſibus in hac doctrina, neque auſcultandum novis illis doctoribus, qui illos à Chriſto abducebant, & alibi ſalutem quærere volebant.

Siquidem permanetis in fide fundati & firmi, nec dimovemini à ſpe evangelii quod audiſtis] Hoc eſt primum incitamentum ad perſeverandum in vera fide, ductum, uti dixi, ab utilitate atque neceſſitate. Ab utilitate hoc modo, *Si permanetis in fide*, &c. tum *Chriſtus vos ſiſtet ſanctos, irreprehenſos, & inculpatos coram Deo*: ergò valde utile eſt permanere. A neceſſitate hoc modo, *Si non permanetis in fide*, tum participes eſſe non poteſtis horum beneficiorum quæ offeruntur in Chriſto: ergò valde neceſſarium eſt permanere. Nam hic verſus cohæret cum ſuperiore, & conditionem ſubnectit quam nobis imponit Deus, ſi modò velimus frui redemptione & reconciliatione partâ per Chriſtum. Multa ſunt in hac Apoſtoli ratione annotanda.

1. Quòd per fidem conſtituamur ſancti, irreprehenſi, & inculpati coram Deo. Hoc deducitur ex ipſa conne-

152 connexione hujus versiculi cum superiore. In illo dixerat Apostolus Christum *reconciliâsse Colossenses Deo, ut illos sisteret sanctos*: hîc conditionem *fidei* apponit, per quam illi hanc sanctitatem sibi applicant & acquirunt. Non igitur inchoata novitas, non opera quæ facimus, nos justos & inculpatos constituunt coram Deo; sed fides Christum apprehendens, & remissionem peccatorum quotidianam impetrans. Sic habetur Rom. 3. 22. *Justitia Dei per fidem Jesu Christi in omnes & super omnes qui credunt*. Et Gal. 2. 16. *Scimus non justificari hominem ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi*. Unde dixit Augustinus, *perfectionem justitiæ nostræ sitam potius esse in remissione peccatorum quàm in perfectione virtutum*, De civit. lib. 19. cap. 26. Et contra duas epist. Pelag. lib. 3. cap. 5. *Nostra fides justos ab injustis, non operum, sed ipsâ fidei lege discernit*.

2. Qualis fides verè Deo reconciliatorum, quæ in conspectu divino eos sanctos & inculpatos constituit: non fides fluxa, temporaria, & umbratilis; sed radicata, solida, & stabilis. Nam Apostolus requirit ut simus τεθεμελιωμένοι καὶ ἑδραῖοι. Prius vocabulum ab ædificiis sumptum est, quorum fundamenta in firmo solo poni solent, non in sabuloso aut limoso: alterum à sellis, in quibus qui consedêre manent immobiles. Hoc igitur vult Apostolus, Veram & vivam fidem, quæ Deo reconciliat, & justum hominem constituit, non esse volaticam, sed quasi super petram fundatam, & in stabili loco altis radicibus defixam. Præclarè Cyprianus, *Nemo æstimet bonos de ecclesia posse discedere. Triticum non rapit ventus; nec arborem solidâ radice fundatam procella subvertit. Inanes paleæ tempestate jactantur; invalidæ arbores turbinis incursione evertuntur. Ex nobis exierunt, sed non fuerunt ex nobis: si enim fuissent ex nobis, mansissent nobiscum*, lib. De simpl. prælat.

3. Quo fundamento nitatur hæc fides; promissionibus scilicet Dei gratuitis quæ offeruntur in evangelio: Hoc ostendit Apostolus dicendo, *nec dimovemini a spe evangelii*: nam *spes evangelii* illorum præmiorum denotat expectationem quæ evangelium pollicetur credentibus. Est enim hæc inter legem & evangelium differentia; lex spem facit vitæ æternæ sub conditione operum & perfectæ obedientiæ; *Qui fecerit hæc, vivet in iis* Lev. 18. 5 sed evangelium spem salutis in nobis accendit, ex sola Dei misericordia, sub conditione fidei; *Qui credit, habet vitam æternam*.

Joh. Obruunt itaque, &, quantum in se est, extinguunt gratiam evangelicam Papistæ, qui spem suæ salutis in lege reperiunt, & meritis propriis se posse justificari confidunt. Nos bonorum operum studium non excludi-

eludimus, ſed meritum; neque negamus reconciliatos bona opera facere debere, ſed defendimus talia non eſſe hæc opera, ut nos ſiſtere poſſint ſanctos & inculpatos coram Deo: Hoc fidei proprium eſt, quatenus apprehendit Chriſtum Mediatorem & Redemptorem. Licèt igitur non habemus ſpem *legalem*, quæ oritur ex propriis meritis & perfecta legis obſervatione, attamen à ſpe *evangelica* non dimovemur, quæ fundatur in gratuitis Dei promiſſionibus, & paternâ ejus in Chriſto miſericordiâ.

4. Ultimò, ex hiſce omnibus colligimus, duo eſſe hominum genera à beneficiis Chriſti excluſiſſima: unum illorum qui ſunt fidei prorſus expertes, de quibus dicitur, *Qui non crediderit condemnabitur*: alterum illorum qui fidei ſpeciem & umbram quandam nacti, deficiendo tandem demonſtrant illam fuiſſe vel levem opinionem, vel ſubitam quandam irradiationem, non veram & juſtificantem fidem, in imo corde radicatam, cum ſanctificatione conjunctam & regeneratione. Et de his Tertullianus, De præſcript. adverſ. hæret. *Avolent quantum volent paleæ levis fidei quocunque afflatu tentationum; eò purior maſſa frumenti in horrea Domini reponetur.* Et paulò antè, *Neque prudentes neque fideles ſunt æſtimandi, quos hæreſes potuerunt demutare. Nemo Chriſtianus, niſi qui ad finem uſque perſeveraverit.* Cùm igitur tanta ſit utilitas & neceſſitas veræ & ſolidæ fidei, hujus rei conſideratione Apoſtolus excitat Coloſſenſes, & omnes Chriſtianos, ad permanendum in fide & doctrina evangelica. Hæc de prima ratione.

Quod audîſtis, quod prædicatum eſt omni creaturæ quæ ſub cœlo eſt] Hæc ſecunda ratio eſt cur oporteat Coloſſenſes permanere in illa evangelii doctrina quam ab Epaphra didicerunt; nimirum, quia eadem fuit cum illa quam apoſtoli per totum orbem diſſeminârunt. Etſi enim evangelii veritas non nitatur autoritate vel approbatione humanâ, vel multitudine credentium; tamen multùm facit ad confirmationem fidei noſtræ conſenſus eccleſiarum omnium in eadem doctrina recipienda.

Quòd autem hîc dicit Apoſtolus evangelium prædicatum fuiſſe *omni creaturæ*, variis modis accipitur ab interpretibus: in hoc tamen conveniunt, ſub nomine *creaturæ* intelligi tantùm creaturam rationalem, ſcilicet homines; quia hi ſoli capaces erant & indigentes doctrinæ evangelicæ. Sic enim ipſe Servator loquitur, Marc. 16. 15. *Euntes in mundum univerſum, prædicate evangelium omni creaturæ.* Nomen igitur hoc commune humano generi appropriatur per antonomaſiam, quoniam homo eſt omnium creaturarum princeps. Gregorius. Moral. 6.

ral. 6. cap. 7. hujus rei rationem attulisse mihi videtur subtilem magis quàm solidam: *Per* OMNEM CREATURAM (inquit) *solus homo intelligitur, quia habet commune esse cum lapidibus, vivere cum arboribus, sentire cum animalibus, discernere cum angelis: rectè igitur nomine universitatis exprimitur, in quo juxta aliquid ipsa universitas tenetur.*

Dub. Sed hoc posito, quòd per *omnem creaturam* intelligere oportet omnes homines, adhuc dubitatur quomodo evangelium dicitur prædicatum omnibus hominibus, cùm verisimile sit multos extitisse apostolorum tempore nondum participes factos evangelii.

Solut. Alii igitur respondent, esse hyperbolicam quandam synecdochen in his verbis, nec aliud voluisse Apostolum, quàm evangelii doctrinam fuisse longè latéque disseminatam. Alii putant præteritum poni pro futuro, quod usitatum fuit in prædictionibus propheticis ad denotandam rerum futurarum certitudinem. Quia igitur evangelium fuit tunc temporis multis nationibus prædicatum, & suo tempore omnibus prædicandum, dicitur in præsenti omni creaturæ prædicatum.

Sed mihi videntur optimè hunc locum exponere, qui dicunt *omnem creaturam* vel *totum mundum* opponi unicæ Judæorum genti: ut sensus sit, evangelium non solis Judæis fuisse propositum, ut olim lex Mosaica; sed cæteris etiam gentibus sine ullo discrimine. Nihil igitur aliud significatur hoc dicendi genere, quàm (quod explicat Paulus, Galat. 3. 28.) in evangelio *non esse Judæum neque Græcum, non servum neque liberum, non masculum aut fœminam*, sed Christum omnibus ex æquo offerri in prædicatione evangelica. Hoc igitur evangelium in cujus fide vult Colossenses permanere, idem est quod cæteris omnibus gentibus fuit prædicatum. Sed de hac universali dilatatione evangelii dictum à nobis est cùm versum sextum exposuimus; pluribus igitur opus non est: observationes tantummodo pauculas hinc eliciemus.

Observ. 1. Contra Pontificios hinc colligimus, Ad salutem sufficere, si fidem adjungamus illi evangelio quod fuit omnibus palàm prædicatum, etsi ignoremus ac respuamus illas doctrinas quas sub *traditionum* nomine fidelibus obtrudunt. Manifestè enim docet Paulus, Colossenses fore sanctos & inculpatos si permanserint in fide & spe evangelii omni creaturæ prædicati. Frustrà igitur clamitant Pontificii, esse traditiones quasdam non scriptas sed perfectis quibusdam hominibus privatim commissas, quibus tamen omnium Christianorum fidem sub pœna anathematis astrictam esse volunt. Hujus farinæ sunt dogmata illa de purga-

purgatorio, de indulgentiis, de cultu imaginum, de papæ monarchia, qui bus ſi quis fidem non adhibet, tam extra ſtatum ſalutis ab illis ponitur, quàm ſi ipſos fidei articulos pernegет. At nos cum Tertulliano dicimus, *Incredibile eſt apoſtolos vel ignoràſſe plenitudinem prædicationis, vel non omnem ordinem regulæ omnibus ediaiſſe.* Imò ipſe Paulus deprecatur hanc perfidiam, quam omnibus apoſtolis imponunt Papiſtæ: Act. 20. 26, &c. *Teſtor vobis me purum eſſe à ſanguine omnium. Non enim ſubterfugi quò minùs annunciarem vobis omne Dei conſilium.*

Præſcript. libr. 3.

Obſerv. 2.

Hinc etiam colligimus, Verbum Dei non eſſe laicis ſubtrahendum, ſed omnes homines eſſe invitandos ad ejus lectionem, auditionem, & meditationem. Nam ſi apoſtoli omnibus omnia ad ſalutem neceſſaria promulgârunt, ſi eadem ſcripto commiſerunt, ut ex illorum cognitione *perfectus ſit homo Dei, ad omne opus bonum perfectè inſtructus*, 2. Tim. 3. 17. cur jam populo Chriſtiano denegetur illud evangelium, quod fuit ab initio omni creaturæ prædicatum? Quicquid illi obtendunt contra lectionem evangelicæ doctrinæ, idem dici potuit contra prædicationem: Nam multi non intellexerunt prædicationes apoſtolicas, multi malè intellectis ad errores ſtabiliendos abutebantur: Hiſce non obſtantibus, apoſtoli omnes invitârunt ad auditionem; ergò & nos etiam omnes vocare debemus ad lectionem. At contrà, Pontificii metuunt nè ſui corrumpantur lectione Scripturarum, qui nihil metuunt nè corrumpantur lectione ineptarum & mendacium fabularum. Aliter & ſenſerunt & locuti ſunt de Scripturis Patres orthodoxi. Paſſim Chryſoſtomus laicos hortatur, ut Scripturas legant μετὰ πολλῆς σπουδῆς, hom. 9. in epiſt. ad Coloſſ. Similia habet in hom. 3. De Lazaro, & alibi. Auguſtinus, De utilitate credendi, ad Honor. cap. 6. *Doctrina Scripturæ ita modificata eſt, ut nemo non indè haurire poſſit quod ſibi ſatis eſt, ſi modo ad hauriendum devotè & piè accedat.* Hiſce non pigebit pulcherrimum Damaſceni teſtimonium adjungere; κάλλιστον καὶ ψυχωφελέστατον, &c. *Optimum & animæ utiliſſimum eſt divinas ſcrutari Scripturas: Nam quemadmodum arbor plantata ſecus decurſus aquarum, ſic anima divinis Scripturis irrigata impinguatur, & maturum fructum affert, fidem ſcilicet orthodoxam; & ſemper virentibus foliis decoratur, id eſt, Deo placentibus actionibus.* Sed quorſum hæc? Ut intelligatis doctrinam illam ſalutiferam quam Deus voluit toti mundo prædicari, injuſtiſſimè ab oculis Chriſtiani populi removeri.

De fide orthod. lib. 4. cap. 18.

Obſerv. 3.

Ultimò, cùm jubet Apoſtolus permanere in evangelio quod fuit toti mundo prædicatum ab apoſtolis, tradit nobis regulam fidei orthodoxæ & catholicæ, prædicationes

 scilicet apostolicas, quas jam habemus scripto consignatas. Si hisce doctrinam ecclesiæ nostræ consentaneam demonstremus, Catholici sumus, etiamsi non modò à Romana ecclesia, sed ab aliis plurimis ecclesiis dissentiamus. Debemus enim permanere stabiles & fundati in fide illa quæ fuit primitus omni creaturæ prædicata, non in novitiis dogmatibus quæ postea in ecclesias irrepserunt. Rectè & sapienter Gerson, *Alterius autoritatis sunt dicta apostolorum quàm successorum suorum: Major etiam fuit primitiva ecclesia autoritas quàm hodierna. Non est igitur in potestate papæ, aut concilii, immutare traditiones datas ab apostolis: neque habent parem autoritatem quoad hoc, quod est facere aliquid esse purè de fide.* Hæc Gerson. Sed ipse Paulus multò acriùs, *Si nos, aut angelus è cœlo evangelizet vobis præter id quod vobis evangelizavimus, anathema esto*, Gal. 1. 8. Cùm igitur nostra ecclesia doctrinam apostolicam toti mundo olim prædicatam agnoscit & recipit, nihil moramur latratus Romanensium, qui nos hæreticos & schismaticos appellant quia non permanemus stabiles in Papisticis quibusdam erroribus. Hæc de secunda ratione, cur permanendum in evangelii doctrina.

De vit. Spirit. par. 3.

Cujus factus sum ego Paulus minister] Hæc est ultima ratio ad permanendum in doctrina recepta. Nam hisce in verbis ostenditur, evangelium ab Epaphra prædicatum Colossensibus, idem esse cum eo quod ab ipso Paulo passim fuit disseminatum. Jam verò Paulus, licèt de facie ignotus fuit Colossensibus, erat tamen apud omnes ecclesias celeberrimus: innotuit enim illis admirabilis illius conversio, & vocatio ad apostolatum. Si igitur *unicuique in sua arte credendum*, tum Paulo ad prædicationem evangelii separato potiùs credendum de veritate evangelica quàm pseudapostolis: At hic Paulus approbat doctrinam Epaphræ; ergò in illa permanendum est Colossensibus. Tria hîc notanda:

1. Non oportere Christianos aures adhibere illis qui prædicandi munus suscipiunt cùm legitimam vocationem non habent. Videtur enim hoc in loco Apostolus suum legitimum ministerium opponere illis seductoribus qui irrepserant in Colossensium ecclesiam, propriâ temeritate non divinâ ordinatione freti. Non itaque mirum si falsa doceant qui legitimam docendi potestatem non habent. Hi volebant Colossenses abducere ab evangelio; sed permanendum fuit in eo nihilominus.

2. Neminem posse publicum officium ministerii exercere, nisi dicere cum Paulo possit, *se factum esse ministrum evangelii.* Vocatio itaque expectanda, vel ab *autoritate Dei revelantis*, vel *superioris mittentis*, vel *inevitabilis necessitatis*; ut rectè Gerson, par. 3. Qui secùs faciunt, meritò in-

in illos torquetur illud Jer. 23. 21. *Non mittebam prophetas, & ipſi currebant: non loquebar ad eos, & ipſi prophetabant.*

3. Ultimò, ipſos legitimos paſtores eſſe tantùm *miniſtros* evangelii, non *dominos*; juxta illud Pauli, 2. Cor. 1. 24. *Non dominamur fidei veſtræ, ſed adminiſtri ſumus gaudii veſtri.* Veri apoſtoli, miniſterio contenti, autoritatem omnem in rebus fidei Deo reliquerunt. At larvatus ille & voluntarius apoſtolus ſibi ſumit autoritatem condendi novas fidei doctrinas, & ſub anathemate populo Chriſtiano imponendi: imò quicquid illi in cathedra collocato ſomniare contigit, pro oraculo habendum eſt orbi Chriſtiano. Sed miniſtro nemo tenetur credere, niſi quatenus fidem facit ſe ex Domini ſententia loqui. Sic Thomas, quæſt. diſp. de fide, art. 10. *Succeſſoribus apoſtolorum non credimus, niſi in quantum nobis annuntiant quæ illi in ſcriptis reliquerunt.* Hæc eſt omnium conditio qui facti ſunt *evangelii miniſtri*; Illis fides non aſtringitur, niſi quatenus in illis loquentis Dei teſtimonium conſideratur. Dei ipſius vocem pronâ fide percipimus; miniſtrorum verò doctrinam probamus judicio, utrùm cum divina conveniat, antequam ei acquieſcamus fide: atque in hunc finem ſingulis fidelibus ſuus guſtus eſt judicii à Spiritu ſancto, ut hominibus ſingulis ſuus à natura & ratione in rebus humanis. Atque hæc de tribus illis argumentis quibus ad conſtantiam excitantur Coloſſenſes.

Vers. 24, 25.

Qui nunc gaudeo de iis quæ patior pro vobis, & reliquias afflictionum Chriſti adimpleo in carne mea, pro corpore ejus quod eſt eccleſia:

Cujus factus ſum miniſter ex diſpenſatione Dei, quæ data eſt mihi erga vos ad implendum Dei ſermonem.

Superiore verſu dixerat Apoſtolus, ſe factum à Deo *evangelii miniſtrum*; Jam excurrit in mentionem illarum afflictionum quas ratione *evangelii* & *miniſterii* hujus ſuſtinuit; & ſic tacitæ objectioni videtur occurrere. Dicere enim potuerunt Coloſſenſes, Quid nos hortaris ad perſeverandum in doctrina evangelica? Qui hanc profitentur, innumeris calamitatibus quotidie premuntur. Tu ipſe jam in vinculis vitam agis ob profeſſionem & prædicationem evangelii. Occurrit igitur Apoſtolus, & arguit, ideo illis eſſe perſeverandum in evangelio, quia ipſe patitur perſecutionem hoc nomine; niſi enim vera eſſet & ſalutaris hæc doctrina, nunquam tot incommoda pro illius promulgatione ſubiret.

Sunt itaque hîc duo animadvertendæ.

tenda: Ut se gerat Apostolus in afflictionibus; læto nimirum & hilari animo, *Gaudeo de iis quæ patior pro vobis.* Quæ causæ gaudii hujus & patientiæ tantæ in Apostolo: Tres autem recenset.

Gaudet Apostolus in hisce suis afflictionibus, Primò, propter conformitatem cum Christo, *reliquias passionum Christi adimpleo.*

2. Propter fructum indè ad ecclesiam redundantem, *pro corpore ejus quod est ecclesia.*

3. Propter rationem officii sibi à Deo impositi, cui inserviunt hæ afflictiones, *cujus factus sum minister*, &c.

Qui nunc gaudeo de iis quæ patior pro vobis] Hic ostendit quomodo se gerat in afflictionibus, non solùm animo forti, sed læto & alacri. Vult igitur hoc suo exemplo & animare Colossenses ad persistendum in evangelio, & etiam corroborare ad quidvis patiendum pro evangelio. Hanc suam fortitudinem & promptitudinem ad quidvis subeundum pro ecclesiæ utilitate, passim profitetur: Act. 21. 13. 2. Tim. 2. 10. Et 2. Cor. 12. 15. *Libentissimè superimpendar pro animabus vestris.* Cùm Paulus sit ita animatus, hinc primò illud oritur,

Observ. 1. Quòd evangelii ministri ad crucem tolerandam debent esse paratissimi: *Non est servus major Domino: si me persecuti sunt, & vos persequentur*, Joan. 15. 20. Ministri sunt quasi duces in militia hac Christiana: at diabolus plus duces quam milites infestat. Rectè Cyprianus, De singul. cleric. *Plus principes quam milites ab hostibus appetuntur in pugna: & violentiùs pulsantur ventis & turbinibus culmina quæcunque sunt altiora.* Si igitur omnibus Christianis, quantumvis humili loco constitutis, opus sit patientiâ, tùm multò magis ministris evangelii, qui expositi sunt omnibus omnium injuriis & contumeliis. Hoc præmonuit ipse Christus, *Eritis exosi omnibus propter nomen meum. Per patientiam* autem *vestram possidete animas vestras*, Luc. 21. 17, 19.

Observ. 2. Non satis est crucem tolerare, sed hoc facere oportet absque omni detrectatione & interna remurmuratione; imò gaudendum & gloriæ ducendum est, cùm indigna patimur nomine evangelii & ministerii nostri. Sic de apostolis dicitur, *Ibant gaudentes à conspectu concilii, quia digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati*, Act. 5. 41. *Malus miles est qui imperatorem suum gemens sequitur. Si quid boni tristis feceris, fit de te, magis quàm facis*, Prosper. Pauli itaque exemplum nobis ob oculos ponendum, qui gaudet de iis quæ patitur. Ut se gesserit Apostolus in suis afflictionibus videmus: Jam causas tantæ patientiæ ac gaudii inquiramus. Prima ducitur à conformitate quam habemus cum Christo per passiones & afflictiones,

ctiones, in hiſce verbis quæ immediatè ſequuntur.

Et reliquias afflictionum Chriſti adimpleo in carne mea] Copula hoc in loco vice cauſalis fungitur. Reddit enim rationem Apoſtolus cur lætari debeat in paſſionibus ſuis, nimirum, quia hoc modo reliquias afflictionum Chriſti adimplet in carne ſua. Sunt autem hic duo explicanda: 1. Cur ſuas paſſiones ipſi Chriſto tribuat Apoſtolus. 2. Cur dicat ſe *adimplere ὑστερήματα*, id eſt, *reliquias*, vel, ut eſt in vulgata verſione, *ea quæ deſunt paſſionibus Chriſti.* Hæc enim verba primo aſpectu videntur facere Chriſti paſſionem imperfectam.

Quod ad primum; Paſsiones Pauli, & ſic reliquorum fidelium, dicuntur paſsiones ipſius Chriſti duas ob cauſas:

1. Propter myſticam unionem Capitis & membrorum; quo reſpectu ſub nomine *Chriſti*, non modò Caput, ſed totum corpus eccleſiæ comprehenditur. Locum apertiſsimum habemus, 1. Cor. 12. 12. *Sicut corpus unum eſt, & membra habet multa; ita Chriſtus.* Ubi vocabulum hoc *Chriſtus*, & ipſum Caput & eccleſiam huic Capiti conjunctam denotat. Jam verò uſitatum eſt, ut unuſquiſque ſibi tribuat eas paſſiones quæ inferuntur cuilibet parti corporis ſui: ſic manus vel pedis vulnera, rectè dicuntur vulnera ipſius hominis, & ipſe ſolet exclamare ſe vulneratum in manu vel pede. Sic igitur Apoſtolus, quia ipſe eſt membrum corporis Chriſti, ſuas afflictiones appellat θλίψεις τοῦ Χριστοῦ. Hæc eſt prima ratio: Quia Chriſtus & omnia ejus membra conſtituunt unam perſonam myſticam.

2. Propter ſympathiam Chriſti quam habet in afflictionibus ſuorum membrorum, quæ oritur ex ſupra dicta illa unione. Nam quemadmodum damna & vulnera illorum qui ſunt nobis conjunctiſsimi, noſtra appellamus, quia æquè illorum miſeriis movemur ac propriis: ſic Chriſtus paſsiones ſuorum fratrum ſuas reputat, quia non minùs afficitur illis quam cùm ipſe patiebatur. Apud Virgilium, Mezentius ſe vulneratum clamat, filio ſuo ab Ænea vulneribus confoſſo,

—heu, nunc miſero mihi demum Æneid. 10.
Exilium infelix, nunc altè vulnus adactum.

Sic ipſe Chriſtus è cœlo clamat, Act. 9. 4. *Saul, Saul, quid me perſequeris?* Ratione itaque unionis & compaſsionis, piorum afflictiones dicuntur afflictiones Chriſti. Jam porrò quæramus cur Apoſtolus non modò aſcribat Chriſto ſuas paſſiones, ſed inſuper dicat, ſe *reliquias afflictionum Chriſti adimplere in carne ſua*:

Atque imprimis cavendum eſt nè hinc colligamus Chriſti paſſionem fuiſſe imperfectam, aut aliquid illi defuiſſe ad plenam liberationem humani generis & ſatisfactionem pro peccatis. Nam contrà clamat

tota

 tota Scriptura; *Vulneratus est propter peccata nostra, & livore ejus sanati sumus*, Esa. 53. 5. *Unicâ oblatione consummavit in perpetuum eos qui sanctificantur*, Hebr. 10. 14. Nihil itaque deest passioni Christi quod attinet ad satisfactionem.

Ut igitur hoc rectè intelligamus, cognoscendum est, Deum æterno suo consilio decrevisse non modò quas passiones ipse Christus in carne sua subiret pro redemptione ecclesiæ, sed etiam quas singula ecclesiæ membra in sua carne sint subituri pro nomine Christi: Utræque autem, tam Capitis quàm membrorum (ut ostensum est) dicuntur *Christi passiones*, & efficiunt quasi unum corpus passionum; hoc discrimine, quòd ipse pro redemptione ecclesiæ passus est, quæ passiones πρωτερήματα dici possunt: nos aliis respectibus patimur, ac nostræ dici possunt ὑστερήματα: gustamus enim nos leviter de illo afflictionum calice quem Christus prior nobis propinavit: Sed ille passiones subibat propter expiationem peccatorum; nos, alias ob causas.

Adimplere igitur ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ χριστοῦ dici potest quivis Christianus, cùm tollit crucem Christi, & æquo animo illas afflictiones patitur, quas Dei providentia illi ad exemplar Christi sustinendas assignavit, licèt alium in finem. Non malè Liranus in hunc locum; *Passiones Christi dupliciter accipiuntur: uno modo pro illis quas sustinuit in corpore proprio; & sic nihil ibi restat adimplendum: alio modo pro illis quas in finem usque seculi patietur in corpore mystico; & sic restant multarum passionum reliquiæ adimplendæ*.

Quod dictum est de passionibus Pauli, atque adeò omnium fidelium, quòd scilicet reputantur pro passionibus ipsius Christi, facit,

Coroll. 1. 1. Ad terrorem impiis incutiendum. Putant se, dum ecclesiam affligunt, tantummodo misellos quosdam & despicabiles homunciones affligere: at longè aliter se res habet; nam ipsum Christum (qui est Caput omnium fidelium) in suis membris convulnerant. Manet igitur eos certissima & acerbissima vindicta, qui ipsum Dominum gloriæ lacessunt, cui omnis potestas data est in cœlo & in terra.

Coroll. 2. 2. Ad honorem & dignitatem piorum. Honoris enim & dignitatis est recipi in societatem afflictionum Christi. Unde illud Act. 5. 41. *Gaudebant, quia digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati*. Et Phil. 1. 29. *Vobis donatum est, non solùm ut credatis in eum, sed ut insuper pro illo patiamini*. Nazianzenus scribit, æquum esse ut afflictos *honoremus* potiùs quam *contemnamus*: Et quidni honorificum putemus esse illis, qui ad communionem Christi passionum, quasi ad communionem calicis regii, præ cæteris eliguntur; & hujus

hujus calicis ab ipſo Chriſto propinati reliquias exhauriunt?

Coroll. 3. 3. Ad maximum piorum ſolatium: quia ſpem illorum confirmat de obtinenda futura beatitudine. *Fidus eſt hic ſermo, Si cum Chriſto mortui ſumus, cum eo vivemus: ſi ſuſtinebimus, & conregnabimus,* 2. Tim. 2. 11. 12. Unde Gregorius; *Quò malis præſentibus duriùs deprimor, eò de futuris gaudiis certiùs præſumo. Beati qui perſecutionem patiuntur propter juſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum,* Matth. 5. 10. Atque hæc de prima ratione cur Paulus gaudeat in paſsionibus ſuis; ſcilicet, propter conformitatem cum Chriſto.

Pro corpore ejus quod eſt eccleſia] Hæc eſt ſecunda ratio cur in ſuis paſsionibus lætetur Apoſtolus; quia ſcilicet indè redundet magna utilitas ad eccleſiam. Sic enim loquitur ad Philip. 1. 12. *Scire vos volo, fratres, quòd quæ mihi acciderunt, magis ad profectum evangelii evenerunt.* Et 2. Tim. 2. 10. *Ideo omnia ſuſtineo propter electos, ut & ipſi ſalutem conſequantur quæ eſt in Chriſto Jeſu.* Sed quo ſenſu patitur Paulus *pro eccleſia,* vel *pro electis?*

Dicitur *pro illis* pati, non redimendis, non expiandis, ſed ædificandis & confirmandis in doctrina evangelica. Carcerem enim & vincula patiebatur, non propter delictum aliquod admiſſum, ſed propter evangelium prædicatum: Unde dicit, ſe *in verbo laboràſſe uſque ad vincula,* 2. Tim. 2. 9. Neque putabat Paulus ſuis paſſionibus aliorum pœnas poſſe redimi; ſed ſuo exemplo alios ad ſimilem conſtantiam poſſe confirmari: Unde in loco ſuprà allegato dixit, ſe *ſuſtinere omnia propter electos;* non ut in merito paſſionum ejus ſatisfactionem pro peccatis ſuis expectarent, ſed *ut ſalutem conſequantur quæ eſt in Chriſto.* In hoc etiam loco ſtatim poſt mentionem paſsionum ſuarum pro eccleſia, ſubjungit, *cujus factus ſum miniſter;* non, *cujus factus ſum mediator* vel *redemptor:* ut intelligamus illum non loqui de paſsionibus ſatisfactoriis, ſed ædificatoriis: Huc enim ſpectabant illius paſsiones, ut ædificaret eccleſiam tum prædicando tum patiendo.

Sed quoniam Pontificii hoc loco abutuntur ad ſtabiliendas indulgentias, non abs re erit hanc controverſiam breviter perſtringere. Cajetanus in tractatu De indulgent. quæſt. 3. ut probet paſsiones ſanctorum ſatisfacere poſſe pro pœna temporali debita peccatis aliorum hominum ſi illis applicentur per indulgentiam papalem, hunc locum adducit, & hæc verba habet; *Quòd fuerit ſanctorum intentio pati pro nobis, teſtatur Apoſtolus, dicendo, Adimpleo ea quæ deſunt paſſionum Chriſti pro corpore ejus quod eſt eccleſia. Ubi manifeſtè patet, divinam providentiam diſpoſuiſſe, ut aliqua ſanctorum paſ-*

 siones spectarent ad complementum passionum Christi pro corpore ejus; & hanc ordinationem sanctos adimplere suis passionibus superabundantibus. Catharinus ex hoc loco occasionem arripit fusè differendi de indulgentiis. Rhemenses etiam, in suis Annotationibus, ex his verbis colligunt, Sanctorum passiones esse pro aliis satisfactorias, & communicari posse indigentibus, propter communionem illam quæ intercedit inter omnia ejusdem mystici corporis membra: atque in hac communicatione sitam dicunt dispensationem indulgentiarum. Proponemus itaque breviter, quid illi, quid nos hac de re statuimus: dein astruemus nostram, refellemus illorum sententiam. Ut itaque tandem pervenire possint ad nundinationem indulgentiarum, viam sibi præparant Pontificii quatuor prævііs erroribus.

Primò, fingunt Deum verè pœnitentibus culpam quidem omnem remittere, sed pœnam commutare tantùm ex æterna in temporalem; ita ut à nobis sit expianda & redimenda operibus quibusdam satisfactoriis, aut luenda in purgatorio.

Secundò ponunt nonnullos, utpote beatam virginem, Joannem baptistam, multósque martyres, graviores pœnas perpessos quàm pro merito peccatorum suorum debuissent; plura fecisse bona quàm quæ ipsis ad salutem obtinendam erant necessaria.

Tertiò, dicunt has superfluas illorum passiones (admistis superabundantibus etiam Christi passionibus) recondi in communem thesaurum ecclesiæ.

Ultimò; statuunt hunc thesaurum committi à Deo pontifici Romano dispensandum; ita ut ille possit superfluas has sanctorum passiones cuivis contrito applicare, quarum beneficio relaxetur à pœna temporali sibì debitâ, vel ab injunctione ecclesiæ, vel ab ordinatione divinæ justitiæ. Hisce erroribus nititur illa largitio indulgentiarum per bullas Pontificias.

1\. Nos è contrà dicimus; Primò, omnibus fidelibus & verè pœnitentibus tam pœnam satisfactoriam quàm culpam omnem remitti propter passionem & satisfactionem Christi.

2\. Negamus sanctos ullos aut merita superabundantia habuisse, aut pœnas sustinuisse peccatis suis graviores.

3\. Si demus illos fuisse vexatos & afflictos supra demeritum peccatorum suorum, negamus tamen hinc ullum thesaurum posse oriri, ex quo aliquid sumatur pro relaxatione pœnarum aliis ex divina justitia debitarum.

4\. Ultimò, si sit thesaurus meritorum & passionum in ecclesia (quod de Christi meritis & passionibus fatemur) tamen negamus papam esse hujus thesauri custodem, aut posse

homi-

hominibus Chriſti vel ſanctorum paſſiones per bullas ſuas aſſignare. Jam argumenta noſtra proponemus.

Argum. I. Chriſtus Mediator & culpam & pœnam nobis debitam in ſe ſuſcepit, ac ſuâ paſſione nos ab utraque liberavit: ergò nihil opus aut noſtris ſatisfactionibus, aut ſanctorum nobis applicatis per bullas Pontificias. Antecedens probatur facilè ex clarisſimis Scripturæ locis. *Sanguis meus pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum*, Matth. 26. 28. At *culpam remitti nihil eſt aliud quam ipſam non imputari ad pœnam*, ut rectè Durandus, lib. 4. *Nulla condemnatio iis qui ſunt in Chriſto Jeſu*, Rom. 8. 1. At condemnatio propriè reſpicit pœnam ex ſententia judicis pro culpa impoſitam. Quando igitur pœna ſatisfactoria ſubeunda eſt, præceſſit proculdubio condemnatio. *Iniquitatem ipſorum non recordabor ampliùs*, Jer. 31. 24. At qui poſt dimiſſam culpam pœnas exigit, manifeſtè oſtendit ſe ipſam culpam non oblivioni tradidiſſe. Imò, cùm culpa & pœna ſe habeant ut menſura & menſuratum; quantum pœnæ ſatisfactoriæ requiritur, tantum culpæ commiſſæ imputatur: Falſa eſt igitur prima propoſitio, quæ fingit Chriſtum remisſionem dimidiatam nobis obtinuiſſe. *Verè Chriſtus communicando nobiſcum ſine culpa pœnam, & culpam ſolvit & pœnam*, Auguſtinus.

Argum. 2. Nulli ſancti aut merita ſuperabundantia habuerunt, aut paſsiones peccatis ſuis graviores ſuſtinuerunt: ergò frivolum eſt ab iis expectare mutuatitiam ſatisfactionem pro pœnis quæ nobis debentur ex juſtitia Dei. Non habuerunt merita ſuperabundantia; quia nemo eorum divinæ legi perfectè ſatisfecit. *Ne intres in judicium cum ſervo tuo: quia non juſtificabitur in conſpectu tuo omnis vivens*, Pſal. 143. 2. *Si iniquitates obſervaveris, Domine, quis ſubſiſtet?* Pſal. 130. 3. Præclarè & piè Bernardus, in Pſal. 91. 14. *Hoc totum hominis meritum, ſi totam ſpem ſuam ponat in eo qui totum hominem ſalvum facit*, Tom. 1. Huc adde, nulla merita puri hominis eſſe æqualia mercedi æternæ beatitudinis: ſtultisſimè igitur in illis quærunt ſuperabundantiam, in quibus impoſsibile eſt ut reperiant æquivalentiam. Sed neque quiſpiam piorum pœnas ſuſtinuit peccatis ſuis graviores: Deus enim ſemper punit *citra condignum*, ut Schola loquitur: Quia etiam vel unico & minimo peccato mortali, ex ſententia ipſorum Pontificiorum, debetur pœna infinita. Corruit igitur ſecunda theſis Pontificiorum, quæ aſcribit ſanctis paſsiones pœnales ſupra propriorum peccatorum demeritum.

Argum 3. Sanctorum merita & paſsiones non poſſunt aliis ità communicari, ut imputatione ſive applicatione illorum liberentur à pœnis peccato-

rum: frustrà igitur thesaurum ex hisce conantur colligere Pontificii. Hoc autem probamus.

1. Quia ex communi sententia theologorum, meritum non excedit personam quæ meretur, solo Christo excepto. Sed respondere solent Pontificii, opera sanctorum quà meritoria, non excedere personam, nec posse aliis ascribi; sed quà satisfactoria, posse aliis imputari & communicari. Sed facilè hanc distinctionem elidemus. Nam quæ sunt cumulatissimè remunerata in ipsis sanctis, non restant remuneranda, aut quovis modo imputanda aliis in illorum relaxationem; sed & passiones & actiones omnes piæ sanctorum, quà meritoriæ, quà satisfactoriæ, sunt plenissimè remuneratæ unico illo præmio visionis beatificæ. Sunt enim (ut illi volunt) meritoria opera, quatenus ex charitate procedunt; satisfactoria, quatenus pœnalitatem habent conjunctam. Sed sive charitatem, sive pœnalitatem, sive quamcunque aliam conditionem operum spectemus; unicum illud præmium sufficit ad plenissimam remunerationem: imo *non sunt condigna passiones hujus temporis ad futuram gloriam*, Rom. 8.18.

2. Secundò, nemo potest satisfacere pro alio quoad injuriam tertiæ personæ illatam, nisi ex voluntate ejus cui injuria illata est: Unde Thomas in tertium ad Romanos, in hæc verba, *Justificati estis per redemptionem quæ est in Christo, quem proposuit Deus propitiatorem*, sic scribit; *Ex hoc Christi satisfactio efficaciam ad justificandum habuit & ad redimendum, quia cum Deus ad hoc ordinaverat secundùm propositum.* Sed Deus secundùm propositum non ordinavit ut ullus sanctorum satisfaceret pro nobis; ergò non relaxamur à pœnis per eorum satisfactiones. *Nemo fratrem suum potest redimere*, Psal. 49. 8. *Nunquid Paulus crucifixus pro vobis?* 1. Cor. 1. 13. *Advocatum habemus Jesum Christum; ipse est propitiatio pro peccatis nostris*, 1. Joan. 2. 1, 2. ipse solus scilicet, & præter ipsum nemo. De passionibus martyrum & omnium sanctorum, rectè Leo, *Accepere coronas, non dedêre: & de fortitudine eorum nata sunt exempla patientiæ, non dona justitiæ.*

3. Ultimò, ut satisfactiones unius possint applicari ad obtinendam remissionem pro altero, requiritur intentio ipsius satisfacientis: sed nunquam potest ostendi, Petrum, vel Paulum, vel ullum ex sanctis eo animo passum, ut per illius passiones nos consequamur remissionem peccatorum quoad pœnam. Ruit itaque tertia propositio, quæ ponebat ex superfluis sanctorum passionibus thesaurum satisfactionum nobis communicabilem.

Argum. 4. Si esset thesaurus meritorum & passionum in ecclesia (quod verissimum est de Christi merito & passione,

ſione, nam *in Chriſto ſunt omnes theſauri)* tamen non ſpectat ad papam hunc theſaurum per bullas ſuas diſtribuere & diſpenſare hominibus nominatim.

Ratio 1. Chriſti ſanguis, & paſſio, ac theſaurus meritorum applicatur particulari homini ſolâ operatione Spiritûs ſancti fidem excitante, & internâ operatione fidei Chriſtum apprehendente: ſed bullæ papales non imprimunt fidem, nec excitant ad apprehendendum objectum; ergò non applicant hominibus ſanguinem aut merita Chriſti, & nihil conferunt ad remiſſionem peccatorum. Papa igitur ad remiſſionem peccatorum non poteſt plus facere quàm quivis alius ſacerdos: quod autem ſit miniſtrorum officium docet Paulus, 2. Cor. 5. 19. *Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi, poſuitque in nobis ſermonem reconciliationis.* Non dedit ipſis apoſtolis hanc poteſtatem, ut per bullas remitterent hominibus pœnas peccatorum, ſed ut per ſermonem & prædicationem evangelii excitarent illos ad quærendam reconciliationem & remiſſionem in Chriſto. Infidelibus nihil proſunt indulgentiæ, fidelibus ſuperfluæ ſunt; quia ipſa fides applicat animæ theſaurum meritorum & paſſionum Chriſti.

Ratio 2. Diſpenſatio ſanguinis Chriſti, & applicatio actualis meritorum ſalutarium certæ & deſignatæ perſonæ, non committitur illi qui ignorat quibus hæc ſpiritualia beneficia ſint applicanda: ſed papa omneſque adeò mortales hoc ignorant; ſolus enim *Deus novit qui ſunt ſui*: ergò ſolus Deus applicando & acceptando paſſionem Chriſti dat indulgentias.

Ratio 3. Ipſa pœnitentia & vera cordis contritio conjuncta cum vera fide, eſt apud Deum majoris momenti ad impetrandam plenam remiſſionē quàm quęvis papalis indulgentia; ipſa etiam Deus eſt multò liberalior pontifice Romano: ſed, ſi ipſis Pontificiis credimus, nec fidelium ordinaria pœnitentia poteſt impetrare, nec Dei benignitas ſolet concedere aliam remiſſionem, quàm à culpa tantummodo: ergò non eſt veriſimile, papam poſſe hoc efficere per ſuas indulgentias, ut protinus quis etiam à pœna relaxetur.

Ratio 4. Irritum eſt quicquid agit mandatarius limitatus ſi mandati ſui fines exceſſerit: ſed papa, dum per bullas conatur remittere pœnitentibus temporales illas pœnas quas divina juſtitia requirit ut ſuſtineant, excedit fines ſui mandati; nam talis poteſtas illi nunquam fuit à Deo delegata. Poteſt relaxare pœnas quas ipſe impoſuit diſciplinæ causâ; ſed quas divina juſtitia decrevit exigere, non poteſt.

Ratio 5. Papa non poteſt de facto quemlibet hominem abſolvere ab illis pœnalibus caſtigationibus quas Deus ſolet aliquando etiam poſt veram pœnitentiam infligere; falsò igitur

166 jactitat se per bullas liberare homines à temporalibus pœnis peccato debitis. Si enim Deus vel morbo, vel morte liberorum, vel damno fortunarum castigare aliquem decreverit, plenaria Pontificis indulgentia non liberat illum ab hisce temporalibus pœnis.

Ratio 6. Remisśio peccatorum plenè docetur in sacris Scripturis; sed hæc remisśio per indulgentias (fatentibus Pontificiis) non ex testimonio Scripturarum, aut Patrum antiquorum, sed ex facto pontificum Romanorum innotuit. *Scriptura non loquitur expresśè de indulgentiis, sancti etiam minimè loquuntur de iis*, inquit Durandus, lib. 4. disp. 20. quæst. 3. Silvester Prierias sacri (ut vocant) palatii magister, *Indulgentia*, inquit, *nobis per Scripturam minimè innotuit*. Imò, nec apud ipsum Gratianum, nec apud Magistrum sententiarum quicquam habetur de hisce bullatis nugis pontificum Romanorum.

Ratio 7. Ultimò, non convenit apud ipsos Scholasticos de valore indulgentiarum; itaque omnes penè consulunt etiam illis qui nacti sunt indulgentias, implere nihilominus injunctas pœnitentias. Quin & hoc addunt, ad efficaciam illarum requiri causam rationabilem: at si Christi merita applicarent hominibus, valerent ad remisśionem per se, quamvis levisśima esset causa concesśionis. Vide Gersonem, par. 2. tract. de indulg.

Sed jam argumentis adversariorum occurramus. Atque hîc impudentiam produnt singularem; nam cùm ipsi agnoscunt ex Scripturis non posse probari indulgentias, tamen conantur huc multa Scripturæ loca detorquere.

Object. 1. *Tibi dabo claves regni cœlorum: & quodcunque ligaveris super terram erit ligatum in cœlis, & quodcunque solveris super terram erit solutum in cœlis*, Matth. 16. 19. Quod Petro datum, id papæ datum est: sed ex hoc loco constat Petro datam plenam potestatē solvendi tam à culpa quam à pœna; Cajet. opusc. tract. 8.

Respons. Potestas hæc solvendi, si de interno animæ foro loquamur, exercetur à ministris prædicatione evangelii, non largitione indulgentiarum: non *autoritativè*, sed *declarativè* remittunt: Quod ipsi Pontificii coguntur concedere: nam verè contrito & pœnitenti, ante actum absolutionis externæ, remissa fuisse peccata agnoscunt Pontificii.

2. *Nam & ego quod donavi, si quid donavi, propter vos in persona Christi*, 2. Cor. 2. 10. Ex hoc loco sic argutatur Thomas, *Donavi*, inquit, *in persona Christi*, nil aliud sonat quam, *ac si Christus donâsset*. Sed Christus potest relaxare pœnas peccato debitas absque propria nostra satisfactione per indulgentiam: ergò & Paulus potuit; ergò & papa potest, qui non est minoris potestatis in ecclesia quam Paulus fuit.

Suppl. 3. part. qu. 25. art. 1.

Loquitur

Reſponſ. Loquitur Apoſtolus de Corinthio qui inceſtum commiſerat: hunc poſt communicationem, quia ſe verè pœnitentem declaraverat in eccleſiam recipi jubet à Corinthiis, qui cauſam ad illum retulerunt; & ſuo exemplo illos ad hoc invitat. At Thomas videtur ſomniare pœnas aliquas huic inceſto fuiſſe impoſitas pro ſatisfactione divinæ juſtitiæ, deinde relaxatas autoritate Pauli, quod eſt à ſenſu loci alieniſſimum.

3. *Particeps ſum omnium timentium te*, Pſal. 119. 63. Ergò opera ſatisfactoria ab uno facta poſſunt aliis applicari ad relaxationem pœnarum, Thom. 3. in Suppl. quæſt. 71. art. 1.

Reſponſ. Nihil aliud dicit Propheta, quàm quòd ſtudeat ſejungere ſe ab impiis, & ſe ſocium adjungere piis & fidelibus: de communicatione operum ſatisfactoriorum nè cogitavit quidem. Hujus generis plura adduci ſolent à Scholaſticis ad ſtabiliendas indulgentias, & ad ſatisfactiones ab uno in alium transferendas; ſed tam ridiculè huic materiæ accommodantur, ut refutatione non egeant. Omiſſis teſtimoniis, veniamus ad rationes eorum.

Ratio 1. Communia bona eccleſiæ ſunt diſpenſabilia per præſidentem eccleſiæ: ſed theſaurus meritorum Chriſti & ſanctorum ſunt communia bona eccleſiæ, & papa Romanus eſt eccleſiæ præſidens; ergò poteſt illa diſpenſare per indulgentias.

Reſponſ. De ſpiritualibus bonis eccleſiæ concedi nus illa eſſe diſpenſabilia per miniſtros eccleſiæ, ſed non quovis modo. Illi igitur diſpenſare dicuntur hæc bona prædicando, & ſacramenta adminiſtrando, non indulgentias vendendo. De theſauro reſpondemus, illum ex ſolis Chriſti paſſionibus conſtare, neque ſanctorum paſſiones eſſe ullam partem hujus theſauri. Quod ad papam attinet; nec eſt eccleſiæ præſidens, nec ſi eſſet, poſſet iſto modo diſpenſare hunc theſaurum. Nam veriſſimum eſt illud Cajetani, *Theſaurus meritorum Chriſti non attingitur à papa niſi actu legitimæ diſpenſationis*, De indulg. tract. 9. quæſt. 1. Sed diſpenſatio per bullas non eſt legitima diſpenſatio, quia non nititur ſupremi Domini mandato: is enim juſſit apoſtolos per ſermonem evangelii & per ſacramentorum adminiſtrationem diſpenſare fidelibus Chriſti merita, &c.

Ratio 2. Reconciliati Deo poſt remiſſionem culpæ, manent tamen adhuc obligati ad ſatisfaciendum pro remiſſione debitæ pœnæ temporalis. Hoc videmus multis exemplis comprobatum in Scripturis. Deus Davidi remiſit culpam adulterii, & homicidii; tamen additur, *Quia inimicos blaſphemare feciſti Dominum, ideo infans morte morietur*, 2. Reg. 12. 14. Sic Num. 14. *Dimiſi peccatum populo: attamen nemo eorum videbit terram promiſſionis.* Sic poſt

remiſſum

 remissum peccatum populi numerati, David punitur nihilominus immissâ peste ad vastandum regnum suum. Ex hujusmodi exemplis colligunt Pontificii, divinam justitiam exigere post remissionem culpæ, satisfactiones nostras ad expiationem pœnæ: dein de suo attexunt hasce satisfactiones expleri posse, non modò propriis nostris passionibus & meritis, sed illis etiam quæ depromuntur ex communi thesauro, si ità visum papæ.

Respons. Concedo fideles post peccatorum remissionem, multa Dei flagella sentire; sed nego hæc illis infligi ut per hasce passiones divinæ justitiæ satisfaciant. Quamvis enim Deus absolvit verè pœnitentes propter Christi mortem ab omni pœna satisfactoria, non tamen illos liberat ab omni pœna medicinali & castigatoria. Est igitur fallacia *consequentis*, cùm sic inferunt Pontificii, Post remissum peccatum fideles sustinent pœnas temporales; ergò illas sustinent in satisfactionem iræ divinæ. Alio itaque fine assignato solvitur hoc sophisma. Augustinus tribus de causis id fieri dicit; *ad demonstrationem debitæ miseriæ, vel ad emendationem labilis vitæ, vel ad exercitationem necessariæ patientiæ*, Tractat. in Joan. 124. Jam verò quod Pontificii solent adjungere, Per indulgentias posse homines absolvi ab hisce pœnis temporalibus, quæ alioquin juxta regulam divinæ justitiæ erant subeundæ, manifestè refellitur ex locis suprà citatis. Nam Pontifex suâ bullâ non potest à verè pœnitentibus mortem liberorum nec pestem communem depellere, nec ullam castigationem pœnalem quam Deo visum infligere.

Ratio 3. A communione sanctorum, quam profitemur in symbolo, arguunt opera satisfactoria sanctorum quibus ipsi opus non habebant ad expiationem propriam, recondi in usum publicum, & proinde dispensari posse à Pontifice qui præficitur publico huic ærario.

Respons. Assumunt duas falsissimas hypotheses; unam de superabundantia meritorum & passionum in sanctis, alteram de potestate papæ: quas suprà refutavimus. Ad illud quod inferunt de communione sanctorum respondemus, quòd hæc communio sita est in participatione unius Dei, unius Christi, unius baptismatis, unius vitæ spiritualis, in communicatione denique ejusdem mysticæ unionis ad unum Caput, & inter se; non in communicatione satisfactionum. Ratio autem in promptu est; quia satisfacere pro altero, & illum liberare à pœna secundùm justitiam divinam debitâ, opus est mediationis, non simplicis charitatis. Officia charitatis communia sunt inter omnia ejusdem corporis membra: sed officia mediationis non ab uno membro ad alterum, sed à solo Capite ad omnia derivantur; nam is solus

is ſolus Mediator Dei & hominum.

Ratio 4. Ultimo in loco, ut eò revertamur unde digreſſi ſumus, ex hoc loco Paulino quem habemus in manibus, & qui occaſionem dedit hujus controverſiæ diſceptandæ, ſic arguit Cajetanus; Viri ſancti hoc ſpectabant & intendebant in ſuis paſſionibus, ut applicarentur ad ſatisfaciendum pro aliis; nam Paulus expreſsè dicit, ſe *adimplere reliquias paſſionum Chriſti, pro corpore ejus quod eſt eccleſia.* Rhemenſes etiam hinc inferunt, opera pænalia unius membri eſſe ſatisfactoria pro aliis.

Reſponſ. Pauli ſenſum antea explicavimus, ſcilicet illum ſuſtinuiſſe multas afflictiones pro eccleſia, non à peccatis expiandâ, ſed ædificandâ & confirmandâ in doctrina evangelii. Ridiculè igitur argutantur; Paulus ſuſtinuit multas afflictiones pro eccleſia, ergò ut Deo ſatisfaceret pro eccleſia: alias enim cauſas aſſignavimus. Sed Anſelmi teſtimonio confirmemus hanc noſtram interpretationem, & concludemus. *Adimpleo*, inquit, *ea quæ deſunt. Cui deſunt? In carne mea. Nam in carne Chriſti quam virgo peperit, nihil paſſionum deeſt: ſed adhuc reſtat pars paſſionum ejus eſt in mea carne, quas quotidie tolere pro univerſali corpore ejus quod eſt eccleſia. Si enim ab eruditione fidelium ceſſarem, has paſſiones ab infidelibus non ſuſtinerem: ſed quia ſemper eccleſiæ ſtudeo prodeſſe, ſemper adverſa cogor tolerare.* Hæc Anſelmus. Unde apparet, paſſum fuiſſe Paulum illas afflictiones pro eccleſia, nè ceſſaret ab eruditione fidelium; non ut ſatisfaceret pro peccatis fidelium. Sed mittamus Pontificios de ſatisfactionibus humanis & indulgentiis papalibus ſomniantes, & revertamur ad contextûs explicationem.

Vers. 25. *Cujus* eccleſiæ *factus ſum miniſter ex diſpenſatione Dei, quæ data eſt mihi erga vos ad implendum Dei ſermonem.*

Cohæret hic verſus cum ſuperiore: in quo expoſuit Apoſtolus, quo animo patiatur afflictiones ſibi impoſitas propter prædicationem evangelii, læto nimirum & alacri: deinde cauſas ſubjunxit duas gaudii ſui. Prior ducta erat à conformitate ad Chriſtum, *Reliquias paſſionum Chriſti adimpleo in carne mea*; id eſt, patiendo conformis fio ipſi Chriſto: ergò *gaudeo de iis quæ patior.* Altera ratio ducta erat à fructu paſſionum ſuarum redundante ad eccleſiam; ſuſtineo afflictiones *pro corpore Chriſti quod eſt eccleſia*: ergò lætandum mihi eſt in hiſce meis paſſionibus. Jam in hoc verſu 25. annectit tertiam cauſam cur lætus & lubens quidvis ſubeat pro eccleſia: ducitur autem à ratione officii ſui, *Eccleſiæ factus ſum miniſter*, *Deo ordinante*; ergò lætari oportet in afflictionibus meis dum proſim eccleſiæ. In hoc

 versu explicando quatuor sunt nobis expendenda:

1. Ipsum officium Paulo impositū, in his verbis, ἧς ἐγενόμην διάκονος.

2. Quis illi delegaverit hoc officium; ipse Deus: impositum est κατὰ τὴν οἰκονομίαν Θεοῦ.

3. Quos spectet hoc officium Pauli; Gentes scilicet, & inter has Colossenses: *data est mihi erga vos*, &c.

4. Quis sit scopus & finis impositi officii; scilicet, *ut impleam sermonem Dei.*

Cujus ecclesiæ factus sum minister] *Minister* vel διάκονος, vocabulum est generale aliquando, & quemlibet quovis munere fungentem designat: aliquando speciale, & restringitur ad eos qui redituum ecclesiæ & pauperum curam sibi commissam habebant; quales illi septem fuerunt qui huic negotio præficiuntur Act. 6. 3.

Hoc in loco latiore illâ significatione usurpatur; ità tamen ut pro personæ dignitate exponatur non nisi de ministerio apostolico: apostolatus enim erat illud officium Paulo commissum, quod ex verbis patet. Non enim dicit se hujus aut illius particularis, sed universalis ecclesiæ ministrum factum esse, illius nempe ecclesiæ quam superiore versu appellavit *corpus Christi*. Jam ex hac commemoratione officii sui, & hoc titulo *ministri* quem sibi Paulus assumit, observationes quasdam deducamus.

Observ. 1. Ex eo quòd Paulus in apostolatu constitutus, se ministrum ecclesiæ appellat, ad industriam illos excitat qui eminentiorem aliquem locum nacti sunt in ecclesia; eosque monet potiùs ut cogitent de labore, quàm honore suo; de opere imposito, quàm de conjuncta dignitate. At nos contrà *pastores dici volumus, nec tamen esse contendimus*: *officii nostri vitamus laborem, appetimus dignitatem*, ut olim conquestus est Prosper, De vit. contemp. lib. 1. cap. 21. Sed meminisse oportet, *ministrum* laboris potiùs titulum esse, quàm dignitatis.

Observ. 2. Hinc etiam colligimus, illos qui præsunt ecclesiæ non habere absolutum imperium, sed ministerium. *Minister factus sum ecclesiæ*, inquit Apostolus; non, *dominus*. Non debent ministri, instar principum terrenorum, aut personis aut fidei Christianorum dominari. Hoc vetat Petrus, 1. epist. 5 2, 3. *Pascite gregem qui penès vos est, non ut dominantes cleris, sed ut qui sitis exemplaria gregis.* Illud Paulus aversatur, 2. Cor. 1. 24. *Non quia dominamur fidei vestræ, sed adjutores sumus*, &c. Non est igitur Pauli aut Petri successor pontifex Romanus, qui se non *ministrum* sed *dominum* & *deum* ecclesiæ facit. Vult enim personis & bonis omnium Christianorum, etiam ipsorum regum dominari, indirectò saltem dominio: vult fidei & conscientiis dominari dominio directò,

quatenus

quatenus ſe ſpiritualem monarcham conſtitutum ſomniavit. Hinc illa Papiſtarum deliria: Papam eſſe ſupra concilia; Papam non poſſe errare in judiciis de fide; Extra ſtatum ſalutis eſſe omnes qui pontifici Romano non ſubſunt; Scripturæ interpretationem ex ſcrinio pectoris illius depromendam; & multa hujuſmodi. Ex quibus clarum eſt, illum non *officium paſtorale* ſed *imperium regale* in eccleſiam ſibi vendicare.

Obſerv. 3. Ex eo quòd Paulus hoc miniſterii officium ſibi impoſitum cauſam aſſignavit cur lætari illum oportuerit in ſuis afflictionibus, docere voluit miniſtros evangelii, nihil illis accidere poſſe lætius aut honorificentius, quàm ſi injuſtè affligantur, dum præſtant, & quia præſtant ea quæ ſpectant ad ſuam functionem. Ut enim militi honorificum eſt, vulnera accipere & ipſam mortem oppetere in ea ſtatione in qua illum ſuus imperator collocavit: ſic miniſtro glorioſum eſt, affligi, imò vel interfici in executione illius miniſterii quod illi Chriſtus demandavit.

Sed hîc ſemper meminiſſe oportet, ſolatium afferre ſecum illas afflictiones de quibus dici poteſt cum Paulo, Patior hæc pro eccleſia, & quia factus ſum miniſter eccleſiæ. Sed longè aliter ſe res habet, cùm dicendum ſit, Patior hæc ab eccleſia, & quia factus ſum eccleſiæ perturbator. *Nemo veſtrûm patiatur* ὡς κακοποιὸς, ἢ ὡς ἀλλοτριοεπίσκοπος, *ut maleficus, aut alienarum rerum inſpector; ſed ſi ut Chriſtianus, ne pudefiat, ſed glorificet Deum hac in parte*, 1. Petri 4. 15, 16. Atque hæc de officio impoſito: Sequitur de Autore officii.

Ex diſpenſatione Dei] Hiſce in verbis oſtendit Apoſtolus cujus autoritate miniſter eccleſiæ factus ſit, nimirum ipſius Dei ordinatione. Hoc in loco igitur per οἰκονομίαν Θεοῦ intelligit legitimam & ordinatam poteſtatem à Deo ſibi commiſſam, quoad diſpenſationem & adminiſtrationem rerum ſpiritualium ad eccleſiam pertinentium. Eſt enim eccleſia domus Dei, neque fas cuivis quidvis in ea facere, ſed omnia ſunt adminiſtranda κατ' οἰκονομίαν Θεοῦ, *juxta diſpoſitionem ipſius Dei.* Sic enim Apoſtolus, Heb. 5. 4. *Non quilibet ſumit ſibi honorem, ſed qui vocatur à Deo, quemadmodum & Aaron.* Ex hoc itaque vocabulo οἰκονομίας, intelligimus eccleſiam eſſe familiæ ſimilem; Deum eſſe Dominum hujus familiæ; apoſtolos, epiſcopos, presbyteros, diaconos, ſervos eſſe & miniſtros Dei in hac familia adminiſtranda.

Obſerv. 1. Cùm eccleſia ſit Dei familia, nemo debet in ea functionem aliquam exercere niſi qui ab ipſo Deo ſit legitimè vocatus. Legitima autem vocatio eſt vel extraordinaria, qualis olim fuit apoſtolorum; vel ordinaria, qualis nunc eſt epiſcoporum & mini-

172 ministrorum. Ordinaria autem hæc vocatio sub aliquo signo sensibili ab ecclesiasticam justamque potestatem habentibus tradi debet, ut nota sit ecclesiæ: quod in omnibus ecclesiis observatur in ministrorum ordinatione. Qui sic ordinantur, possunt rectè affirmare se factos esse ministros κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ qui carent hâc ordinatione, usurpant administrationem familiæ alienæ absque Domini approbatione & ordinatione.

Observ. 2. Cùm ministri constituantur in ecclesia secundùm dispensationem Dei, intelligimus nihil eorum quæ aut docent aut faciunt esse validum ex solo imperio & mera voluntate & autoritate eorum, sed ex participata autoritate & approbatione supremi Domini, scilicet ipsius Dei. Nam quod minister agit contra voluntatem Domini, ratum esse nullo modo potest: Dispensare enim tenetur ea quæ, & eo modo quo Dominus præscripsit.

Observ. 3. Cùm in omni οἰκονομίᾳ & administratione alicujus familiæ ordo requiratur, non modò in ipso opere dispensationis, sed inter ipsos dispensatores, si plures fuerint; perspicuum est illos turbare ecclesiam Dei, & subvertere hanc οἰκονομίαν, qui paritatem ministrorum conantur in ecclesiam inducere. Nam *ordo*, ut rectè definiunt Scholastici, *est parium impariumque, sua cuique tribuens loca, dispositio*: & ubicunque pluralitas sine ordine, statim exoritur confusio. Unus ergò secundùm hanc Dei dispensationem & οἰκονομίαν constitutus est episcopus, alii ordinantur presbyteri, alii diaconi. Neque debent qui sunt in inferiori loco constituti, illa munia sibi vendicare quæ sunt superiorum: Nam ipse Dominus familiæ *dedit quosdam apostolos; alios, evangelistas; alios, pastores & doctores*, Ephes. 4. 11. & hisce in perpetuum substitui voluit ministros suis ordinibus distinctos.

Observ. 4. Cùm Deus tam solicitus sit de ordinata administratione ecclesiæ, oportet unumquemque & scire & facere ea quæ secundùm hanc dispensationem divinam sunt illius curæ demandata. Nam, ut rectè Durandus, *sine ordine actio est præsumptio, sine actione ordo est negligentia, sine scientia verò & actio est reprehensibilis & ordo inutilis.* (Lib. 2. dist. 9. quæst. 1.) Unde Servatoris illud, Matt. 24. 45. *Quisnam est fidelis servus & prudens, quem constituit Dominus super famulitium suum, ut det illis alimentum in tempore?* Hæc dispensatio Dei ministris commissa requirit fidelitatem ut *velint*, requirit etiam prudentiam vel scientiam ut *possint* ea agere quæ pro hac Dei οἰκονομίᾳ illis agenda incumbunt. Atque hæc de ministerio, ac Autore & Ordinatore ejusdem, scilicet ipso Deo.

Quæ data est mihi erga vos] Tertio in loco jam explicandum est, ad quos spectet hæc administratio vel dispen-

diſpenſatio quæ erat Paulo delegata ab ipſo Deo. *Data eſt mihi*, inquit, *εἰς ὑμᾶς, erga vos*, id eſt, *erga vos Gentes*, in quibus Coloſſenſes includuntur. Voluit oſtendere Apoſtolus ſe jure ſuo illos docere tanquam eccleſiam Gentilem ſibi commiſſam. Quòd autem Paulo commiſſum ſit hoc miniſterium inſtituendi *Gentes*, ex multis Scripturæ locis patet: Act. 22. 21. *Vade; quoniam in Nationes longè mittam te*. Et Rom. 1. 5. *Accepimus apoſtolatum ad obediendum fidei in omnibus Gentibus*: Unde 1. Tim. 2. 7. dicit, *ſe poſitum eſſe prædicatorem, & apoſtolum, & doctorem Gentium*.

Dub. Sed hîc dubitari poteſt quomodo hæc Dei diſpenſatio data dicatur Paulo erga Gentes, non etiam erga Judæos, & omnes adeò homines; cùm functio apoſtolica plenariam & univerſalem poteſtatem contineat, non incluſam certis terminis aut limitibus: Apoſtolis enim hoc datur in mandatis, *Docete omnes gentes, Prædicate omni creaturæ*.

Solut. Apoſtoli non erant certis locis aut nationibus deſtinati virtute vocationis apoſtolicæ; ſed quia idem non poterat commodè omnes provincias obire, vel appropriatione Divinâ, vel voluntariâ quadam partitione, unus hujus, alter illius provinciæ adminiſtrationem ſuſcepit. Sic Galat. 2. 7. *Evangelium præputii* dicitur *concreditum Paulo; evangelium circumciſionis, Petro*: Quia Paulus inter Gentes annuntiandum evangelium curavit, Petrus inter Judæos, idque ex ſpeciali quadam Dei appropriatione.

Sed hîc etiam & illud addere oportet; hanc quam appellamus *appropriationem* non imminuiſſe autoritatem apoſtolicam, aut prohibuiſſe illos, quò minùs & Paulus Judæis, & Petrus Gentibus, ſi occaſio tulerit, potuerint prædicare. De Paulo expreſsè dicitur quòd ſit *vas electum ad perferendum nomen Dei in conſpectum Gentium & filiorum Iſrael*: & per epiſtolam Hebræos docuit, ut communiter tenetur. De Petro etiam dubitari non poteſt, quin Antiochiæ, & alibi, non ſolùm Judæos, ſed etiam Gentiles illuſtraverit doctrinâ evangelicâ. Poteſtas itaque apoſtolica ex æquo omnes nationes reſpiciebat; ſed commoditas eccleſiæ ut certi certis provinciis deſtinarentur flagitabat.

Obſerv. Atque hîc obſervemus quàm ſit utile & neceſſarium hoc inſtitutum eccleſiæ, ut certi miniſtri certis locis & certis gregibus alligentur. Nam ſi Deus ipſos apoſtolos, qui ratione vocationis ex æquo totius mundi paſtores ordinarii erant, volebat nihilominus ſpecialibus quibuſdam provinciis ſpecialiter præficere; quantò magis oportet paſtores illos qui apoſtolicam vocationem non habent, particularibus & ſibi deſignatis eccleſiis deſtinari, ut certum gregem intuentes dicere

 poſſent,

 possent, *Data est mihi dispensatio erga vos?*

Abhorrent itaque ab omni ratione qui vagum & volaticum cupiunt ministerium, contra veteris ecclesiæ canones, qui nullum sine certo titulo ordinandum decreverunt. Intelligat igitur unusquisque erga quos sibi data sit evangelii dispensatio, ut possit *attendere gregi in quo Spiritus sanctus illum posuit episcopum*, ut habetur Act. 20. 28. Hæc de objecto ministerii Apostolici.

Ad implendum sermonem Dei, πληρῶσαι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ] Ponit hisce in verbis finem seu scopum quem Deus spectaverit cùm Paulo assignaret hanc dispensationem evangelii erga Gentes. Verba autem hæc duobus modis exponuntur ab interpretibus. Alii, *ad implendum sermonem* vel *verbum Dei*, sic interpretantur, Ad plenè exponendam totam salutis doctrinam, eamque promovendam usque ad vitæ meæ finem: Quasi dixisset Apostolus, Non oportet me deterreri ab evangelii prædicatione, afflictionibus, aut vinculis, aut ipsâ morte; nam in hunc finem Deus mihi imposuit hoc ministerium, ut illud absolverem ad mortem usque dimicando. Hunc sensum si amplectamur, duo sunt indè nobis addiscenda:

1\. Oportere ministrum verbi, non utcunque prædicare, sed πληρῶσαι τὸν λόγον, id est, *plenè* exponere & docere illa omnia quæ pertinent ad salutem gregis sui.

2\. Non satis esse plenè prædicare evangelium, sed oportere in hoc munere obeundo perseverare usque ad extremum. Multi circa initium ministerii sui ferventes & frequentes sunt in prædicationibus, sed postea frigescunt, & sibi indulgent, sed hoc non est πληρῶσαι sed inchoare verbi prædicationem.

Alii, *ad implendum Dei sermonem*, sic exponunt, Ad implendas illas promissiones de Christo & vocatione Gentium, quas olim denuntiaverant prophetæ: Quasi dixisset Apostolus, Deus me destinavit apostolum erga vos Gentes, ut impleret illud quod per prophetas promiserat, de salute scilicet vobis offerenda in Christo. Tale fuit illud Dei verbum, Esaiæ 9. 2. *Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam: habitantibus in regione umbræ mortis lux orta est.* Tale & illud, Zachariæ 2. 11. *Applicabuntur Gentes multæ ad Dominum, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui.* Ad implendum hunc Dei sermonem Paulo data est dispensatio evangelii erga Gentes. Si hunc sensum sequamur, indè monemur, ut sicut Deus quod suum est adimplevit, vocando nos Gentes ad cognitionem evangelii, sic nos vicissim quod nostrum est faciamus, credendo, obediendo, ambulando secundùm hanc lucem evangelicam.

VERS.

Vers. 26, 27.

Nempe mysterium illud quod absconditum fuit à seculis & generationibus, nunc autem patefactum est sanctis ejus;

Quibus voluit Deus notum facere quæ sit opulentia gloriosi hujus mysterii inter Gentes, quæ est Christus in vobis spes gloriæ.

EO spectant hæc quò superiora, ad stabiliendos scilicet Colossenses in doctrina evangelii; quod facit mirificè extollendo illius dignitatem. Exornat, & simul excitat illos ad amplexandum evangelium, in priore versu dupliciter: 1. Ab antiquitate & raritate; *Mysterium absconditum à seculis & generationibus.* 2. A manifesta patefactione & præsenti opportunitate; *nunc autem patefactum est*, &c.

In versu posteriore duo facit. Reddit causam hujus patefactionis, *voluntatem Dei.* Tum uberiùs explicat quid sit patefactum: primò in genere; patefactæ sunt *divitiæ gloriosi hujus mysterii*: dein speciatim docet quæ sint istæ divitiæ, vel, ut est in Græco, τίς ὁ πλοῦτος τοῦ μυστηρίου τούτου· scilicet ipse *Christus* in nobis habitans per fidem; sic enim fit nobis *spes gloriæ.* Ordiamur à priore versu.

Nempe mysterium illud quod absconditum fuit à seculis & generationibus.] Hoc autem in loco consideremus, 1. Quid intellligat per *mysterium.* 2. Ubi fuerit absconditum. 3. A quibus.

1\. *Mysterium* est sacrum secretum occultam habens intelligentiā. Aliquid autem nobis occultum est, aut quia aliquid interpositum, aut quia longè à nobis positum est. Est etiam insuper sciendum, quòd *mysterii* nomen in Scripturis aliquando accommodatur ad summam fidei nostræ Christianæ de persona, naturis, & officiis Christi. Sic 1. ad Timoth. 3. 16. *Sine controversia magnum est pietatis mysterium: Deus conspicuus factus est in carne, justificatus est in Spiritu, conspectus est ab angelis, prædicatus est Gentibus, fides illi habita est in mundo, sursum receptus est in gloriam.* Aliquando synecdochicè accipitur pro parte hujus mysterii, nempe pro vocatione Gentium & incorporatione in ecclesiam absque circumcisione & sine legis operibus. De hoc mysterio loquitur Apostolus Ephes. 3. 3, 5, 6. *Deus mihi notum fecit mysterium, quod aliis ætatibus non innotuit filiis hominum; Gentes videlicet esse cohæredes, & concorpores, consortesque promissionis ejus per evangelium.* Hoc sensu Paulus utitur vocabulo *mysterii* hoc in loco, pro arcano scilicet Dei consilio de salvandis Gentibus per gratiam evangelicam in Christo: hoc est illud *mysterium* ad cujus promulgationem Paulus *factus est minister.*

Sed

2\. Sed ubi & quomodo fuit absconditum hoc mysterium de salute humani generis per Christum procurandæ? Absconditum fuit in arcano & æterno Dei proposito, ut antea attigimus: nam ipse Deus ab omni æternitate decrevit etiam celare & abscondere hoc mysterium à nobis, usque dum plenitudo temporis adveniret. Fuit igitur à nobis longè positum & remotum. Quid enim ab humanis oculis remotius, quàm quod in arcana Dei voluntate delitescit? Hinc ab Apostolo vocatur *μυστήριον χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημένον*, Rom. 16. 25. Sed fuit etiam interpositum quasi velum quoddam cæremoniarum legalium, sub quibus redemptionis futuræ mysterium obumbratum erat etiam quoad ipsos Judæos.

3\. Jam tertio loco, si quæratur *à quibus* fuerit absconditum; respondere possumus, claram hujus mysterii intelligentiam fuisse absconditam non modo à Gentibus & à Judæis, sed etiam ab ipsis angelis. De Gentibus nulla quæstio est; qui ante adventum Christi *sedebant in umbra mortis*, nec vitam hanc æternam quam Christus suis attulit, aut intelligebant aut expetebant. Qui poterant, cum venturi Messiæ prædictiones erant sacris Scripturis consignatæ, divina autem hæc oracula erant Judæorum peculia? Unde illud Davidis; *Annuntiat verbum suum Jacob; justitias & judicia sua Israeli: Non fecit taliter omni nationi, & judicia sua non manifestavit iis*, Psal. 147. 19, 20. Fuit igitur Gentibus simpliciter & omni modo absconditum hoc mysterium.

Quod attinet ad Judæos qui sub veteri Testamento vivebant, fuit hoc mysterium illis absconditum *ex parte*, & *comparativè*. *Ex parte*, quia si à prophetis & quibusdam illuminatis viris discesseris, vulgus Judæorum, etsi Messiam expectabant, sibi tamen solummodo non Gentibus illum destinatum putabant. Vocatio igitur Gentium fuit mysterium prorsus absconditum à maxima parte Judæorum. Quod attinet ad ipsos prophetas, & doctiores Judæos, fuit & illis hæc gratia evangelica absconditum mysterium, si *comparativè* loquamur. Nam illæ revelationes propheticæ erant instar lucernæ splendentis in obscuro loco, sed prædicationes evangelicæ sunt instar solis medio die radiantis: Videbant illi futuram hanc Gentium vocationem, sed tanquam in crepusculo subobscure, nos videmus tanquam ob oculos in media luce clarè & perspicue. Huc etiam accedit, quòd illi in genere tantùm intellexerunt Gentes omnes fore benedicendas in semine benedicto: sed quòd in fœdus filiorum Dei hoc modo admitterentur, scilicet absque circumcisione & absque observatione ulla rituum Mosaicorum, non intellexerunt. Hoc colligere possumus ex eo quòd

quòd ipsi apostoli hoc magnum mysterium non statim intellexerunt, postquam acceperant mandatum ut prædicarent evangelium omni creaturæ. Nam Petrus non ausus fuisset ad incircumcisos accedere, nisi Deus illum revelatione supernaturali participem & gnarum fecisset hujus mysterii. Sic enim loquitur, Act. 10. 28. *Vos scitis Judæo nefas esse conjungi aut accedere ad alienigenam: sed mihi ostendit Deus nè quem pollutum aut impurum hominem dicerem.*

Ultimò, nè ipsi quidem angeli hoc gratiæ evangelicæ mysterium clarè intellexerunt. Nam *per ecclesiam innotuit imperiis & potestatibus quæ in cœlis sunt multiformis illa sapientia Dei, secundùm propositum æternum quod constituit in Christo Jesu Domino nostro*, Ephes. 3. 10, 11. Hoc igitur ecclesiæ corpus, ex Judæis & Gentibus, ex circumcisis & incircumcisis coagmentatum, fuit ipsis angelis res nova & mira, utpote mysterium ab æternis temporibus in arcana Dei voluntate celatum.

Observ. 1. Evangelica doctrina sacrum est mysterium, ergò reverenter, & castis animis & auribus suscipiendum. Profanos & impuros à sacris suis mysteriis arcebant Gentiles: quantò magis æquum est ab hisce mysteriis salutaribus omnem impuritatem abesse? *Castè jubet lex adire ad sacra*, inquit Orator, 2. De legibus: At evangelium est sacrum secretum, observandum igitur ut casto animo & corpore prædicetur & audiatur ab omnibus.

Observ. 2. Evangelium fuit mysterium absconditum ab omni æternitate, ergò fuit ab omni æternitate: non est itaque novum apostolorum inventum, ut Athenienses Paulo objecerunt, Act. 17. 19, 20. *Possumusne scire quæ est hæc nova quæ à te dicitur doctrina? nova enim quædam infers auribus nostris.* Atheniensium auribus *novum* videbatur evangelium, in se autem novum non erat, sed æternum: nam in religione nihil novum, nisi quod falsum. Unde Apocal. 14. 6. dicitur *æternum evangelium.*

Observ. 3. Cùm Deus hoc evangelium salutiferum toti mundo per tot secula occultum esse voluit, ipsa raritas patefactionis accendat oportet animos nostros ad ejusdem seriam contemplationem: Nam si *aliæ gemmæ à sola raritate gratiam possident*, ut loquitur Tertullianus; quantò magis hæc gemma evangelica, quam per quatuor mille annos penè exactos nè unus quidem clarâ luce conspexit? Hæc de evangelio quatenus fuit ab omni æternitate absconditum mysterium: Jam de ejus revelatione & patefactione agendum est.

Nunc autem patefactum est sanctis ejus] Hîc tria notentur: 1. Quòd hoc mysterium sit patefactum: 2. Quando; 3. Quibus.

1. Dicit Apostolus hoc mysterium esse *patefactum*, non inventum, aut

 erutum labore nostro; ut intelligamus nulli humano ingenio penetrabile aut accessibile fuisse hoc mysterium salutis humanæ. Nisi itaque idem ille Deus qui priùs abscondidit, postea ultro revelâsset, in perpetuis tenebris jacuisset humanum genus; nemo nosset, nemo quæsivisset mundi Redemptorem.

Ratio cur opus fuerit hâc patefactione divinâ duplex assignari potest: 1. ex parte rerum revelatarum; 2. ex parte intellectûs humani. Res revelatæ, scilicet mysteria salutis nostræ in Christo, sunt supernaturalia, & dependent à mera voluntate & dispensatione divina. Incarnatio Dei, expiatio peccati per mortem ejus, gratuita salus per fidem in hoc Mediatore, hujusmodi sunt omnia quæ nulli mortalium in mentem venire potuissent, nisi Deus ipse manifestâsset se velle hoc modo humanum genus liberare: pendent enim hæc à liberrima Dei voluntate, non ab ulla connexione causarum naturalium.

Jam quod attinet ad intellectum humanum; sic obscuratus est tenebris peccati, ut in spiritualibus non cæcutiat, sed cæcus planè sit. *Animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritûs Dei*, 1. Cor. 2. 14. Opus est itaque patefactione divinâ. Præclarè Augustinus, Hypog. 3. *Nemo glorietur se fidem ex proprio sensu genuisse: in se agnoscat, tam ante legem, quàm sub lege, & post legem, fidem quæ est in Christo Iesu, per illuminationem gratiæ, quæ à Deo Patre est, unicuique revelatam ad salutem. Conturbatus* enim *est animæ oculus per infectionē in sensualitate, per obnubilationem in inferiori ratione, per excæcationem in ratione superiori*, ut rectè Gerson, par. 3. Jam hæc omnia in compendium redigamus: Mysterium evangelii est supra naturam, dependet ab æterna & arcana Dei voluntate: mens humana per peccatum depressa est infra naturam suam, ejus oculus infectus est, obnubilatus est, excæcatus est: Non potuit igitur hoc mysterium à nobis percipi nisi fuisset à Deo patefactum.

Observ. Hinc illud unicum observemus, Summæ esse stultitiæ extruere religionem Christianam ex principiis philosophicis, cùm doctrina salutis per voluntariam Dei patefactionem reveletur, non per humani ingenii acumen inveniatur. Hîc itaque turpissimè errârunt Scholastici doctores, & qui illorum vestigiis insistunt Papistæ, dum pro fidei Christianæ articulis multa obtrudunt, quæ non ex revelatione divina sed ex discursu cæcæ rationis didicerunt. Hujusmodi sunt illa dogmata de libero arbitrio, de justitia inhærente, de operum meritis, & alia quamplurima quæ petuntur ex Ethicis Philosophi, non ex epistolis Pauli. Hîc itaque locum habere debet illud Apostoli, Coloss. 2. 8. *Videte ne quis vos decipiat*

cipiat per philoſophiam. Nam *ex philoſophorum ingeniis omnes hæreſes animantur*, ut verè Tertullianus, adverſ. Marc. lib. 1. Hæc de patefactione ipſa: De tempore jam dicendum, Quando patefactum fuit.

Secundo in loco dicit Apoſtolus *nunc* eſſe patefactum hoc myſterium, Hoc temporis adverbio monet Coloſſenſes de præſenti occaſione & opportunitate, quam voluit Apoſtolus ut arriperent: Quaſi diceret, Illud quod fuit retroactis ſeculis abſconditum, non potuit ab illis cognoſci & recipi ad ſalutem; ſed quod gratuito Dei favore nunc per apoſtolos vobis patefactum & revelatum eſt, & debet & poteſt nunc à vobis agnoſci ac recipi.

Obſerv. 1. Omnibus Chriſtianis hoc incumbit, ut utantur temporis beneficio & opportunitate; juxta illud, Heb. 3. 15. *Dum dicitur, Hodie ſi vocem ejus audieritis, nè obdurate corda veſtra.* Si enim reſpuamus evangelium, major erit noſtra condemnatio, quia fuit nunc nobis patefactum, quàm illorum qui præteritis ſeculis vixerunt, in quibus erat abſconditum.

Obſerv 2. In eo quod dicit nunc eſt *patefactum*, obſtruit illorum ora qui clamitant doctrinam ſalutis eſſe obſcuram & tenebricoſam. Fuit quidem evangelii myſterium abſconditum, ſed nunc patefactum eſt, & ingerit ſe in oculos omnium: *Si obſcurum ſit evangelium noſtrum, iis qui pereunt obſcurum eſt*, 2. Cor. 4. 3. Fatemur quoſdam particulares locos in Scripturis eſſe obſcuros: ſed dogmata omnia ad ſalutem neceſſaria perſpicuè & clarè patefacta ſunt toti mundo ab apoſtolis. Sic ſenſerunt omnes Patres quicquid contrà obganniunt Sophiſtæ. Pauca teſtimonia è multis ſeligemus. Clemens Alexandrinus, in Protrept. appellat Scripturam *ſolem animæ. Nullis*, inquit, *celatum eſt verbum, lux eſt communis omnibus: nullus eſt in verbo Cimmerius.* Auguſtinus, lib. 2. De doctr. Chriſt. cap. 9. *In iis quæ apertè in Scriptura poſita ſunt, inveniuntur illa omnia quæ continent fidem moréſque vivendi.* Chryſoſtomus ait, *Philoſophos obſcurè ſcripſiſſe: At apoſtoli*, inquit, *& prophetæ omnia è contrà fecerunt: manifeſta claráque quæ prodiderunt expoſuerunt omnibus, veluti communes orbis doctores, ut per ſe quiſque diſcere poſſit ea quæ dicuntur è ſola lectione*, Hom. 3. De Lazaro. Hiſce Patrum teſtimoniis Gerſonis illud adjungemus, part. 1. *Senſus literalis Scripturæ ſatis expreſſus eſt in iis quæ ſunt neceſſaria ad ſalutē.* Ex his collige quanto ſcelere ſe obſtringant prælati Pontificii, qui falſo obſcuritatis prætextu, quaſi ſalutis myſterium non eſſet patefactum, eripiunt populo libros evangelicæ doctrinæ, & illorum loco ſua deliria & traditiones obtrudunt. Sed nos dicimus, in doctrina apoſtolorum patefactum nunc eſſe ſalutis myſte-

rium, non licitum esse aut evangelium occultare, aut nova salutis mysteria procudere.

Sanctis ejus] Hisce in verbis docet quibus fuerit patefactum evangelium.

Alii per *sanctos* intelligunt eos quos Deus in Christo consecrandos decrevit, id est, electos. Alii restringunt ad apostolos & evangelistas, aliósque prophetico spiritu imbutos, quibus hoc mysterium fuit à Deo immediatè patefactum, ut illi essent ministri ejus in illo revelando toti terrarum orbi: Putant hos κατ' ἐξοχὴν appellari *sanctos*. Si primum sensum & interpretationem sequamur, intelligere debemus non quamlibet patefactionem, sed efficacem & salutiferam in cordibus audientium, quæ gignat non nudam cognitionem Christi, sed fiduciam simul in Christo cognito. Hoc enim modo solis sanctis patefactum est evangelium, juxta illud Esa. 53. 1. *Quis credidit auditui nostro? & brachium Domini cui revelatum est?* Cui consonum est illud Servatoris, Matth. 13. 11. *Vobis datum est nôsse mysteria regni cœlorum, illis autem non est datum.* Audire, datum & concessum est omnibus; sed nôsse ad salutem, solis sanctis & electis. Hinc duas doctrinas eliciemus:

1\. Paucitas verè credentium, & ex animo amplectentium veritatem evangelicam, non præjudicat ejus dignitati aut veritati: nam licèt ubique seminetur, radices tamen agit solummodo in cordibus electorum, in quibus Spiritus sanctus potenter operatur. *Non enim est omnium fides*, 2. Thess. 3. 2. Sed *qui ex Deo est, verba Dei audit*, Joan. 8. 47. Quia ipse *aperit cor* electorum, *ut intendant* evangelio, Act. 16. 14. *Nisi Spiritus sanctus cordi adsit audientis, otiosus est sermo loquentis*, inquit Gregorius. *Multi audiunt*, inquit Augustinus, *sed illis solis persuadetur quibus intus loquitur Deus.*

2\. Sapientia salutaris solummodo in sanctis & piis reperitur. Impiis & impuris prædicantur mysteria salutis, sed non patefiunt ad salutem: nam *audiendo non audiunt, & intelligendo non intelligunt. Animum malevolum non ingreditur sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Spiritus enim sanctus disciplinæ fugiet fictum*, Sapient. 1. 4, 5. Sapientia vera in Dei mysteriis semper habet comitem sanctitatem; improbitas verò, insipientiam.

Sed, uti dictum est, alii per *sanctos* hoc in loco intelligunt sanctos apostolos, quibus peculiari quadam ratione patefactum fuit illud mysterium absconditum. Si admittamus hanc expositionem, tum intelligere debemus extraordinariam & immediatam patefactionem à Spiritu sancto: nam Spiritus sanctus mysterium salutis patefecit sanctis apostolis immediatè, ut mediante illorum ministerio patefieret omnibus aliis. *Paracletus*

racletus autem Spiritus ſanctus quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit, Joan. 14. 26. Ut habeamus itaque plenam Apoſtoli ſententiam, utraque interpretatio conjungenda eſt: *Primariò* ſanctis apoſtolis, *ſecundariò* aliis ſanctis; *immediatè* apoſtolis, *mediatè* omnibus Dei ſervis patefactum eſt hoc myſterium.

Vers. 27. *Quibus voluit Deus notum facere quæ ſint divitiæ glorioſi hujus myſterii inter Gentes: Chriſtus ſcilicet in vobis ſpes gloriæ.*

De abſcondito & patefacto ſalutis myſterio diximus ex verſu ſuperiore: Jam progrediendum eſt cum Apoſtolo, qui in hoc verſu tria agit:

1. Rationem adjungit cur illud myſterium à tot ſeculis abſconditum, ſit nunc patefactum ſanctis ejus.

2. Novis encomiis obiter adornat hoc ſalutis myſterium, nimirum *opulentiæ* & *gloriæ*.

3. Speciatim explicat quæ ſint divitiæ, & quæ ſit gloria hujus myſterii ſalutiferi; ipſe ſcilicet *Chriſtus* in nobis habitans per fidem.

Quod ad primum; adjungit Apoſtolus rationem hujus diſpenſationis divinæ, ut antevertat tacitam objectionem. Quæri enim potuit, Si doctrina evangelii ſit doctrina ſalutis, cur tot ſeculis mundo non innotuit? cur jam ſolis electis & Spiritu Chriſti ſanctificatis efficaciter innoteſcit? Hujus diſcriminis cauſam non aliam affert Apoſtolus quàm voluntatem Dei: *Patefactum eſt hoc myſterium quibus voluit Deus illud notum facere.* Eadem igitur Dei voluntas in cauſa eſt & *occultationis*, quâ fuit abſconditum à ſeculis præteritis; & *revelationis*, quâ nunc patefactum eſt evangelium ſanctis ejus.

Quidam nugantur, ſeculum illud rude non fuiſſe aptum tantis myſteriis; in hac autem ſenili ſua ætate mundum evaſiſſe ſapientiorem, & magis capacem doctrinæ ſalutiferæ. Sed hæc ratio falſa nititur hypotheſi: nam gratia Dei non ſolet *invenire* ſed *facere* homines aptos ad ſuſcipiendam gratiam. Alii putant Deum pepercisse illis antiquis ſeculis, non revelando illis doctrinam ſalutis quia præſcivit eos fuiſſe illam repulſuros. Sed & huic rationi repugnat experientia: nam præviſio contumaciæ & infidelitatis humanæ non impedit promulgationem evangelii; imò ſinit Deus illud prædicari multis quibus eſt *odor mortis ad mortem*, 2. Cor. 2. 16. Cur itaque tam diu à tot nationibus abſconditum fuerit ſalutis myſterium, cur poſtea revelatum, aliam cauſam aut quærere aut aſſignare non oportet, extra voluntatem Divinam, *Qui præteritis ætatibus ſivit omnes Gentes*

182 *ingredi vias suas*, Act. 14. 16. Hinc disce,

1. Temerarium esse illud Scholæ pronuntiatum, Ad Divinam providentiam pertinere, ut cuilibet provideat de necessariis ad salutem. Cùm enim revelatio Mediatoris sit ad salutem consequendam absolutè necessaria, neque provisum fuerit tot generationibus de revelatione & cognitione hujus Mediatoris; aut illorum sententia falsa est, aut Dei providentia imperfecta. Nam *nemini salus concedenda, nisi cui divinitus revelatus fuit unus Mediator Dei & hominum Christus Jesus*, ut verè Augustinus, De civit. lib. 18. cap. 47.

2. Et illud Scholæ etiam vacillat, *Nullus est qui si fecerit quod in se est, quin Deus revelabit ei ea sine quibus non est salus*, Durand. lib. 2. Et aliud huic affine, lib. 3. *Bene viventi secundùm legem naturæ, Deus subveniet in necessariis ad salutem.* In duobus errant hæc axiomata Scholasticorum: Primùm, in eo quod supponunt; scilicet hominem in corruptis naturalibus posse bene vivere, aut posse conari ad gratiam. Secundò, in eo quod ponunt; scilicet hisce operibus & conatibus naturæ deberi revelationem gratiæ salutiferæ. Multò doctiùs Prosper, *Impietatis est*, inquit, *docere ipsam gratiam quâ salvamur: aut bonis meritis rependi, aut malis arceri.* (Ad capit. Gall. resp. 8.)

3. Ultimò, ut Dei voluntas sola causa erat nobis nota, cur evangelium multis seculis absconditum, postea esset toti mundo patefactum; sic eadem voluntas Dei causa est, cur efficaciter sanctis innotescat, quod sine fructu pulsat aures reproborum. Sic hoc in loco Paulus, *Patefactum est sanctis ejus, quibus voluit Deus notum facere*, Sic ipse Servator, Matth. 11. 25, 26. *Gloriam tibi tribuo. Pater Domini cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & intelligentibus, & revelasti ea parvulis. Etiam, Pater, quia ità placuit tibi.* Hæc Dei voluntas de efficaci illuminatione electorum *practica* est, & respicit suppositum, ut loquuntur Scholastici; operatur igitur illud quod approbat. At aliter se habet in infidelibus: vult enim Deus ut illi quoque recipiant salutiferam doctrinam quæ illis offertur; sed vult voluntate *approbante*, non voluntate *practicâ* & *operante*. Unde Prosper, ad capit. Gall. respons. 5. *Aliud actum est cum eis quorum exteriores aures corporali voce pulsatæ sunt: aliud in eis quorum interiorem sensum Deus aperuit, & in quorum corde posuit fidei fundamentum dilectionisque fervorem.* Atque hæc de causa occultationis & patefactionis hujus salutiferi mysterii, Divino scilicet beneplacito.

2. *Quæ sunt divitiæ gloriosi hujus mysterii inter Gentes*] Jam novis encomiis adornat mysterium evangelii omnibus gentibus oblati, sed sanctis efficaciter patefacti: illi enim ascribit πλοῦτον, & δόξαν est mysterium

dives vel *opulentum*; eſt myſterium *glorioſum.*

Primò, quod ad *divitias* hujus myſterii attinet, in hac vocatione Gentium Deus explicavit theſauros ſuos ſpirituales, & obtulit hominibus ingentes & admirabiles divitias, ſcilicet miſericordiæ, bonitatis, gratiæ ſuæ, ut eſt Epheſ. 2. 7. *Oſtendit ſeculis* τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ. Nec ſolùm offeruntur ex parte Dei, ſed nos etiam hinc nacti ſumus divitias maximè expetendas, ſapientiæ, juſtitiæ, ſanctificationis, redemptionis, ſi ſumus in numero ſanctorum ejus. De hiſce divitiis loquitur Chriſtus, Apoc. 3. 18. *Conſulo tibi ut emas à me aurum igni exploratum, ut dives fias; & veſtimenta alba, ut induaris, nec appareat dedecus nuditatis tuæ.* Hiſce divitiis refertum eſt hoc myſterium evangelii.

1. Hinc diſce, abſque gratia evangelica totum mundum in miſeria, inopia, & mendicitate verſari. Non ſentiunt fortaſſe cæci homines hanc ſuam ſpiritualem mendicitatem, ſed iſto ſtupore non levatur inopia, ut eſt Apoc. 3. 17. *Dicis, Dives ſum, & ditatus ſum, & nullius egeo: Neque nôſti te eſſe ærumnoſum, & miſerabilem, & pauperem, & cæcum, & nudum.* Talis eſt eorum omnium conditio, qui nondum participes facti ſunt harum divitiarum quas evangelium in apricum protulit.

2. Hinc videmus quas divitias ſitire nos oporteat, & inexplebili cupiditate perquirere, non iſtas lutoſas è luto terræ erutas, ſed has cœleſtes & ſpirituales è cœlo demiſſas. Hæc enim gratia quæ in evangelii myſterio continetur, eſt illa *pulchra margarita*, quâ ſemel conſpectâ, prudens negotiator vendit illico omnia quæ habebat ut emat eam. (Matth. 13. 46.) Quemadmodum igitur inſanus haberetur regis aut divitis cujuſcunque hæres, ſi contemptis paternis theſauris, de fimo ſtabuli paterni theſauros ſibi corraderet: ſic meritò dementiæ ſuſpicionem incurrunt, qui neglectis hiſce divitiis quas cœleſtis Pater in evangelio nobis pollicetur, toti ſunt in corrogandis terrenis divitiis, quæ præ illis alteris *pro ſtercoribus* ducendæ ſunt. (Philip. 3. 8.)

3. Non incommodè ex eo, quòd tantæ divitiæ continentur in myſterio evangelii, deducitur dignitas miniſterii evangelici: Quid enim honorificentius cogitari poteſt hoc munere miniſtrorum, quod illis poteſtatem facit tantas ac tales divitias diſpenſandi? Quiſquis igitur hos ſpernit, indè arguitur ipſum Deum ſpernere, & inſtar porci margaritam evangelicam conculcare. Atque hæc de divitiis hujus myſterii.

Sed quaſi hoc parum eſſet, addit Apoſtolus myſterium hoc ſalutis noſtræ non modo eſſe *opulentum*, ſed valde *glorioſum* myſterium; τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης, &c. Et ſanè obſervandum eſt, Apoſtolum non ſolùm hoc in loco, ſed ubique ferè cùm

loquitur

loquitur de divitiis hujus mysterii evangelici, aliquid etiam de *gloria* ejusdem adjungere. Sic Rom. 9.23. *Ut notas faceret divitias gloriæ suæ*, &c. Et Ephes. 1.18. optat illis *oculos illuminatos, ut sciant quæ sit spes vocationis evangelicæ, & quæ opes gloriæ hæreditatis cœlestis in sanctis.*

De *gloria* mentionem facit Apostolus, ut offendiculo contemptûs obviam eat. Nam carnalium hominum judiciis contemptibilis videtur doctrina evangelii: exaggerat itaque splendidis hisce elogiis ejus dignitatem, ut omnes indè intelligant, nihil esse in evangelio quod jure contemnatur; imò omnia in eo esse tam gloriosa, ut meritò omni honore afficiatur.

Hoc mysterium salutis in evangelio comprehensum, rectè dicitur *gloriosum* duas ob causas; quarum una consideratur ex parte Dei, altera ex parte nostrî.

Ex parte Dei; quia nihil tam illustrat gloriam Divinam quàm hæc patefactio gratię evangelicę in Christo. Unde ille hymnus angelicus, Luc. 2. 14. *Gloria in altissimis Deo, & in terra pax, in homines benevolentia.* Nam cùm vera gloria oriatur ex manifestatione virtutis, omnes virtutes Divinæ resplendent in gratuita Gentium vocatione ad salutem per evangelium. Resplendet Divina veritas, misericordia, justitia, sapientia; quod copiosè ostendi posset, si in animo esset in hunc locum communem excurrere. Sed ut in una virtute insistamus, nimirum in misericordia Divina, de qua bene dixit Orator, *Maximè gloria patitur, si quando accidit ut ei subveniatur qui potentis alicujus opibus circumveniri urgerique videtur.* Cui adjicere possumus, hanc gloriam præcipuè comparari, cùm quis exerceat hanc beneficentiam, nullo alterius merito provocatus, nullo mercedis intuitu invitatus. Ut hæc itaque accommodemus ad institutum nostrum; Totum humanum genus potentissimi hostis, diaboli nimirum, tyrannide oppressum jacuit: at evangelii mysterium docet nos ereptos & liberatos, Divinâ misericordiâ opitulante, nullo nostro merito præcedente; maximè ergò illustrat gloriam Dei, & rectissimè hoc respectu dicitur *gloriosum* mysterium.

De offic. 2.

Jam ex parte nostrî dicitur etiam *gloriosum mysterium*; quia veram & æternam gloriam pollicetur fidelibus, imò per fidem ponit eos in præsenti possessione glorię. Hoc nomine præfertur legi Mosaicæ, 2. Cor. 3.7. 8. *Si mortis ministerium fuit gloriosum, quomodo non magis ministerium Spiritûs erit gloriosum?* Et ad Hebræos 12.18. *Non accessistis ad montem tractabilem, & ignem accensum, ac turbinem, & caliginem & procellam: sed accessistis ad montem Sion, & civitatem Dei vivi, Hierusalem cœlestem, & myriadas angelorum.* Ad hanc gloriam sanctos & fideles vocat &

cat & perducit evangelium; quocirca optimè nuncupatur *myſterium glorioſum.*

Hoc attributo taxantur duo hominum genera: unum illorum, qui ſic interpolare & corrumpere niſi ſunt doctrinam evangelii, ut in eo *divitias* & *gloriam* Divinæ miſericordiæ vix queas agnoſcere. In hoc graviſſimè peccant Pontificii, qui dum meritis & ſatisfactionibus ſuis, dum libero arbitrio aliiſque nugamentis aſcribunt vim peccata abluendi, & ſalutem procurandi, obſcurant illam gloriam Divinæ miſericordiæ & bonitatis gratuitæ, quæ facit hoc myſterium *glorioſum.* Non eſt enim Deo glorioſum hoc evangelii myſterium, ſi nobis licitum ſit in operibus noſtris gloriari, quòd illorum meritis ſalutem conſequamur.

Perſtringuntur etiam & illi, qui in profeſſione evangelii nihil aliud aut curant aut quærunt, quàm pacem externam, mundanos honores, & id genus commoda temporalia. Eſt quidem fructuoſum, honorificum, & glorioſum hoc evangelii myſterium; ſed alios fructus, alios honores, aliam denique gloriam pollicetur. Non pecuniæ fructus, ſed juſtitiæ; non mundi honores, ſed cœli; non gloriam vanitatis, ſed æternæ beatitudinis apportat. Hanc itaque gloriam quærere oportet in hoc glorioſo myſterio: juxta illud Chriſti monitum, Matth. 6. 33. *Quærite primùm regnum Dei & juſtitiam ejus; & hæc omnia adjicientur vobis.* Videtis quòd divitiarum & gloriæ theſaurus propoſitus ſit nobis in evangelio: Jam in quo ſitæ ſint hæ divitiæ & hæc gloria, & quomodo ad nos deriventur deinceps dicendum eſt.

Ὅς ἐστι χριστὸς ἐν ὑμῖν, ἡ ἐλπὶς τῆς δόξης] Vocabulum ὅς ad πλοῦτον referre oportet, non ad μυστήριον. Celebravit verbis præcedentibus πλοῦτον, id eſt, *divitias* vel *opulentiam* hujus myſterii evangelici: Jam ad exegeſin ſubjungit, ὅς πλοῦτος, *quæ divitiæ*, vel *quæ opulentia ipſe Chriſtus eſt*, dum *in vobis* inhabitans *ſpem* æternæ *gloriæ* vobis affert. Sunt itaque hîc duo notanda:

1. Quòd ipſe *Chriſtus* eſt nobis theſaurus ſpiritualium divitiarum quæ offeruntur in evangelio.

2. Quòd Chriſtus hoſce theſauros nobis largitur, quatenus *eſt in nobis*; nam ſic eſt *ſpes gloriæ.*

Non opus eſt ut multis oſtendamus nos habere in Chriſto reconditos theſauros omnium ſpiritualium bonorum quæ in evangelio offeruntur: Nam hoc nomine dicuntur *imperveſtigabiles Chriſti opes*, Epheſ. 3. 8, &c. Et Coloſſ. 2. 3. diſertè affirmat Apoſtolus, *in Chriſto reconditos eſſe omnes theſauros ſapientiæ ac cognitionis.* Ratio hujus rei manifeſta eſt; Quia ſcilicet Chriſtus caput eſt eccleſiæ; à capite autem tanquam à fonte dimanat omnis vita &

motus gratiæ spiritualis ad membra inferiora. Neque solùm gratiam omnem inhærentem habemus à Christo derivatam, sed gratiam acceptationis Divinæ ad vitam æternam, habemus etiam quatenus in Christo Capite censemur, & illius perfectissimâ justitiâ vestimur. In Christo igitur sitæ sunt omnes nostræ divitiæ: in Christo sita spes nostræ gloriæ.

Sed quia clarum & perspicuum est omnes non fieri participes harum divitiarum; igitur secundo in loco adjungit Apostolus, quomodo Christus fiat hominibus thesaurus salutarium bonorum, quomodo in Christo habeant spem gloriæ; scilicet quatenus *est in illis*, eatenus habent spem gloriæ. Christus autem dicitur *esse* vel *habitare* in aliquo, quando Spiritu sancto fidem in corde humano excitante, consequitur quis veram ejus notitiam, & vivam fiduciam ex cognitione manantem. Qui ergò verè credit illa omnia quæ spectant ad naturas, ad unionem naturarum, & ad officia Christi; utpote illum esse verum hominem & verum Deum, Mediatorem & Redemptorem humani generis, & cætera quæ in verbo revelantur; quique insuper per afflatum ejusdem Spiritûs plenam habet persuasionem Christum esse talem sibi qualis est in seipso, id est, esse suum Deum, suum Mediatorem, suum Redemptorem & Salvatorem: qui, inquam, hæc credit, in eo manet Christus, & ille in Christo, & hujus Spiritûs & fidei operatione omnes Christi divitiæ illi communicantur. Sic Joan. 15. Christus ostendit nos planè mortuos esse quoad vitam spiritualem si ab illo sejungamur; *Ego sum vitis, & vos palmites: is qui manet in me, & in quo ego maneo, hic fert fructum multum: qui non manserit in me, abjectus extra vineam, statim ut palmes arescet.* Jam verò manemus in Christo, fidei & Spiritûs vinculo colligati.

Usus 1. Quandoquidem dum Christus extra nos est non possumus fieri participes spiritualium bonorum, operam demus ut per fidem illum ad nos domum deducamus: nam, ut verè Cyprianus, *fide, non complexu in hac vita Christo conjungimur.*

Usus 2. Cùm nec in nobis ipsis, nec alibi extra unum Christum spem gloriæ obtinendæ invenire possumus; nec in angelis, nec in sanctis, multò minùs in operibus propriis illam quæramus.

Nè quæras operum vestes: confusio vultûs
Illa tui; sordent sanguine cum sanie;

Ut præclarè Gerson, in poemate quod appellat Testamentum Peregrini, par. 2.

Atque hæc de illis tribus quæ initio à nobis proposita sunt, dicta sufficiant; scilicet, De causa occultationis & revelationis salutiferi mysterii

ſterii hujus: De laudibus ejuſdem; quòd ſit opulentum myſterium, quòd ſit glorioſum: De illo denique, per quem & in quo nos participes facti ſumus omnium bonorum ſpiritualium; nempe per Chriſtum, & in Chriſto, mediante Spiritu, & fide per Spiritum donatâ.

Vers. 28.

Quem nos annuntiamus, admonentes omnem hominem, & docentes omnem hominem in omni ſapientia, ut ſiſtamus omnem hominem perfectum in Chriſto Ieſu.

Multa argumenta ab Apoſtolo adhibita fuere ad confirmandos Coloſſenſes in recepta evangelii doctrina: jam novum adjungit, ductum à labore ſuo ad provehendam hanc doctrinam: quaſi diceret, Quod vobis Epaphras prædicavit, idem evangelium & ego toti mundo annuntio; quod non facerem, niſi pro certo haberem hanc eſſe unicam ſalutis doctrinam: nolite igitur ab ea dimoveri. Sed ut verborum explicationem ingrediamur; tria hic facit Apoſtolus:

1. Oſtendit ſubjectum principale prædicationis ſuæ; *Quem nos annuntiamus*, &c.

2. Exponit etiam modum prædicationis ſuæ; *admonentes omnem hominem*, &c.

3. Declarat denique ſcopum prædicationis ſuæ; *ut omnem hominem ſiſtamus*, &c.

1. *Quem nos annuntiamus*] *Quem*, ſcilicet Chriſtum, Dei imaginem, Caput eccleſiæ, fontem plenitudinis, unicum humani generis Mediatorem & Redemptorem, in vobis per fidem habitantem, & ſpem æternæ gloriæ vobis conciliantem, hunc, inquam, Chriſtum nos annuntiamus.

Diſcrimen itaque hic ponit Apoſtolus inter ſuam doctrinam & iſtam pſeudapoſtolorum. Illi in ſalutis negotio procurando angelos cum Chriſto conjungebant, opera legalia cum fide: ſed Paulus Chriſtum per ſe ſufficere docebat ad explendum munus mediatoris & redemptoris, ac fidem in Chriſto non obſervationem legis Moſaicæ ſalutem nobis apportare. Hujus itaque loci hæc doctrina eſt,

Doctr. Chriſtum illi ſoli annuntiant verè & uti oportet, qui in illo ſolo docent omnem ſpem ſalutis humanæ repoſitam, qui per illum ſolum agnoſcunt divitias gratiæ divinæ ad nos derivari. Talem Chriſtum annuntiârunt apoſtoli. Sic enim loquitur Petrus, Act. 4. 12. *Non eſt in alio quoquam ſalus; nec aliud nomen eſt ſub cœlo datum hominibus in quo oporteat nos ſalvos fieri.* Sic Paulus, Gal. 5. 4. *Evacuati eſtis à Chriſto quicunque in lege juſtificamini, & à gratia excidiſtis.*

Refut. Hinc patet Papiſtas à ſanitate evange-

 vangelicæ doctrinæ aberrare, qui in opere mediationis cum Christo angelos & sanctos conjungunt, in opere justificationis, cum Christi perfectissima obedientia suas miscent justitias, in opere reconciliationis, cum Christi sanguine missas, indulgentias, proprias satisfactiones conglutinant. Non Christum, sed sui cerebri figmentum annuntiat, qui illum facit ex dimidia tantùm parte Mediatorem & Servatorem hominum: Nã hoc est errare in principali subjecto prædicationis evangelicæ.

2. *Admonentes omnem hominem, & docentes omnem hominem in omni sapientia*] Jam suæ prædicationis modum describit Apostolus. Tria autem sunt hic observanda.

Primo in loco observandum est, quòd ministerium evangelicum ad duo officia revocat; admonendi, & docendi. Vocabulum νουθετεῖν, quod hoc in loco usurpatur ab Apostolo, latiùs mihi patere videtur quàm Latinum hoc vocabulum *admonendi*. Est enim *mentem bonam alicui indere*; quod fit, non solùm admonendo, sed in crepando, consolando, multisque aliis modis. Omnis itaque ministri opera & industria, quæ spectat ad affectus ritè ordinandos, & in id conducit ut salutifera doctrina radices agat in cordibus hominum, pertinet ad hanc νουθεσίαν. Sive igitur corripiantur delinquentes, sive excitentur negligentes, sive recreentur dejecti & mœrentes, sive quocunque modo voluntas & affectiones reformentur, id omne spectat ad primam hanc ministerii partem, scilicet νουθέτησιν. Unde Clemens, Pædag. libr. 1. cap. 8. Ἡ νουθέτησις δίαιτά ἐστι νοσούσης ψυχῆς, ὧν χρὴ μεταλαμβάνειν συμβουλευτικὴ, καὶ ὧν οὐ χρὴ ἀπαγορευτικὴ. Hæc igitur pars ministerii potissimùm versatur in hominum moribus reformandis. Neque est idcirco hæc opera contemnenda, quia nota sunt & protrita ut plurimùm quæ dicuntur à ministris in exhortationibus ac reprehensionibus: nam sapienter Seneca, *Quid prodest aperta monstrare? Plurimum. Interdum enim scimus, nec attendimus. Non docet admonitio, sed advertit, sed excitat, sed memoriam continet, nec patitur elabi. Pleraque ante oculos posita transimus: admonere, genus adhortandi est. Sæpe animus etiam aperta dissimulat: ingerenda est itaque illi notitia rerum notissimarum.* Epist. 94.

Altera pars prædicationis evangelicæ in docendo cernitur. Διδάσκειν autem refertur ad *intellectum*, quemadmodum νουθετεῖν ad *affectum* seu *voluntatem*. Est igitur ministri non modò pravos affectus & mores corrigere, sed etiam cæcum intellectum illuminare. Debet enim esse & *instar salis*, ad siccandas affectionum putredines; & *instar lucis*, ad discutiendas mentis tenebras: alterum fit monendo & corripiendo; alterum, docendo & erudiendo.

Doctrina

Doctrina autem duplex eſt; *legis*, & *gratiæ* : ad miniſteriale officium pertinet utramque explicare, eóſque etiam locos omnes qui ad plenam utriuſque intelligentiam requiruntur, atque oppoſitos errores refellere. De doctrina *gratiæ* nemo dubitat, quin proprium ſit miniſtri evangelici omnia illius myſteria recludere; ſed de doctrina *legis* etiam patet, quòd ſpectat ad eundem in vera legis cognitione populum Dei erudire. Eſt enim lex dictatum divinæ mentis, & regula voluntatis atque operationis humanæ : unuſquiſque autem tenetur illud ſcire, ad cujus normam debet vitam ſuam componere.

Sed hîc in docendo facilè erratur, niſi cautiones quædam adhibeantur. Cavendum itaque eſt in proponenda legis doctrina, nè hominum mentes in ea ſiſtantur, quaſi poſſent ſalutem in ejuſdem obſervatione invenire; ſed per legis ſeveritatem ad Chriſti miſericordiam ſunt producendi : *Lex* enim *eſt pædadogus ad Chriſtum.*

Illud etiam obſervandum, ut doctrina legis aliter accommodetur fidelibus & verè pœnitentibus, aliter improbis & contumacibus. Proponenda eſt piis tantummodo ut regula ſanctæ vitæ, in qua ambulandum eſt ut Deo pareant, non ut ſeipſos indè juſtificent: proponenda eſt impiis, non modò ad illorum vitam dirigendam, ſed ad terrorem incutiendum, ad demonſtrandam juſtam illorum damnationem, ni reſipiſcant & ad Chriſtum Mediatorem confugiant. Atque hæc de duplici officio *admonendi* & *docendi*. Jam ſecundo in loco quò ſe extendat hoc officium conſideremus.

Omnem hominem] Hoc ingeminat Apoſtolus tres (ut mihi videtur) ob cauſas:

1. Ut oſtendat ſe habere apoſtolicam autoritatem, & proinde jure ſuo poſſe admonere & docere non modò ipſos Coloſſenſes, ſed illos etiam doctores qui puritatem doctrinæ evangelicæ corrumpere ſatagebant.

2. Ut omne gentium diſcrimen ſublatum oſtenderet, & evangelium non uni nationi, ſed ex æquo patere omnibus. Unde Rom. 1. 14. *Græcis & barbaris, ſapientibus & inſipientibus debitor ſum.*

3. Ut ſtudium ſuum & animum declararet intentum non hujus aut illius ſaluti ſed omnium. Ut enim medicus artis ſuæ finem non ſibi proponit hujus aut illius individui curationem, ſed omnium quotquot poteſt ſanare; ſic medicus animarum operam ſuam (quantum in ſe eſt) omnibus præſtat.

Hoc exemplum imitandum eſt omnibus verbi miniſtris; qui etſi non habent officium Apoſtolicum omnes nationes erudiendi, habere tamen debent animum Apoſtolicum, omnes ſibi commiſſos ad Chri-

Uſus.

 stum perducendi. Hunc animum ostendere debent admonendo & docendo omnem hominem illorum ministerio subditum. Nec pauperes spernere oportet, nec magnates ità pertimescere, ut deficiant ab hoc imposito docendi & admonendi munere. *Quicunque Dei præcepta non facit, & corripi non vult, etiam propterea corripiendus est quia corripi non vult*, August. De corrept. & grat. cap. 5.

In omni sapientia] Hoc ultimum est quod observare oportet in modo Apostolicæ prædicationis; scilicet illum nihil celâsse, sed omnem hominem in omni sapientia erudivisse. Quod autem dicit *in omni sapientia*, non est extendendum ultra limites præsentis materiæ; sed applicandum est tantummodo ad omnem sapientiam salutarem vel saluti necessariam. Non enim profitetur se doctorem secularis sapientiæ, quæ lumine rationis comprehenditur; sed cœlestis & spiritualis, quæ cernitur lumine fidei, & in evangelii doctrina continetur. Quicquid itaque ad salutem per Christum obtinendam erat cognitu necessarium, id omnibus palàm exposuit Apostolus. Hunc esse sensum Pauli constat ex collatione aliorum locorum, in quibus etiam profitetur hanc eandem industriam suam in erudienda ecclesia. Act. 20. 18, &c. *Vos scitis quomodo nihil subtraxerim vobis utilium, quò minùs annuntiarem vobis, & docerem vos publicè & per domos: testificans Judæis atque Gentibus in Deum pœnitentiam, & fidem in Dominum nostrum Jesum Christum.* Et statim addit, *Contestor vos hodiernâ die, quia mundus sum à sanguine omnium. Non enim subterfugi quò minùs annuntiarem omne consilium Dei vobis.* Hinc multa corollaria deduci possent.

Summa sapientiæ Christianæ in hoc sita est, ut à solo Christo pendeamus, atque ut intelligamus Dei consilium de salute nostra per illum procuranda. Qui hoc probè tenet, omni sapientiâ instructus censetur. *Corol. 1.*

Quicquid ad salutem in Christo consequendam necessarium est, id apostoli omnibus promulgârunt: ergò occultæ traditiones, de quibus multa fabulantur Papistæ, non sunt partes sapientiæ hujus salutiferæ. Ratio manifesta est: Nam sapientia salutifera omnibus palàm prædicata fuit ab apostolis; sed hæ traditiones (ut illi volunt) non omnibus, sed prælatis tantùm, vel quibusdam perfectioribus concreditæ fuerunt; illarum itaque cognitio non est Christiano necessaria ad salutem. Si Patres consulamus, etsi traditiones aliquas concedunt, quod attinet ad ritus externos & adiaphoras ecclesiæ consuetudines; tamen quod ad salutis & fidei negotia spectat, omnes docent doctrinam Scripturæ ab apostolis prædicatam, & postea scriptis consignatam, sufficere. *Nobis*, inquit *Corol. 2.*

inquit Tertullianus, *curioſitate opus non eſt poſt Chriſtum, nec inquiſitione poſt evangelium*, De præſcript. Et Auguſt. ſuper Joan. 11. tract. 49. *Electa ſunt quæ ſcriberentur, quæ ſaluti credentium ſufficere videbantur*. Plura non addo, quia hunc errorem non ſemel perſtrinximus.

Coroll. 3. Non eſt idoneus miniſter evangelii, qui non eſt διδακτικὸς, imò qui non novit populum Dei in omni ſapientia erudire. Sic enim Paulus in paſtore evangelico requirit *ſanæ doctrinæ* non modò ſcientiam, ſed *tenacitatem, quò poſſit alios in ſana doctrina inſtituere, & contradicentes convincere*. Qui hoc aut nequeunt aut nolunt facere, aſpiciant quo reatu aſtringantur, qui *dum fratribus verbum prædicationis ſubtrahunt, morientibus animabus vitæ remedia abſcondunt*; ut loquitur Gregorius in Paſtorali. (*Tit.* 1. 9.)

Atque hæc de ſubjecto primario, atque etiam de modo prædicationis Apoſtolicæ: In quo hæc tria complexus eſt Apoſtolus: principales partes evangelicæ prædicationis, nempe *admonitionem* & *doctrinam*: perſonas quas docere oportet, *omnes* ſcilicet *homines*: denique materiam quam populo tradere oportet, *omnem* ſcilicet *ſapientiam* ſalutiferam. A modo ad ſcopum ſive finem evangelici miniſterii tranſeundum eſt.

3. *Ut omnem hominem ſiſtamus perfectum in Christo Jeſu*] En metam & ſcopum Pauli, atque adeò omnium verbi miniſtrorum; nimirum, ut quoſvis adducant ad ſalutarem cognitionem Chriſti; in quo habent ſuam perfectionem Chriſtiani. Sed hic perſpicuitatis causâ duo ſeorſum explicabimus: Primum erit de intentione Pauli: ſecundum, de perfectione Chriſtiani; nimirum qua in re ſita ſit.

Quæſt. Quod ad primum; quæritur utrùm hæc Pauli intentio non ſit inordinata vel frivola, cùm certiſſimum ſit, maximam hominum partem ad Chriſtum non adduci miniſterio evangelico: multi enim licèt vocentur, pauci tamen veniunt, nimirum qui eliguntur: Cur itaque intendit quod ſit nunquam futurum?

Solut. Neque inordinata neque inanis eſt intentio & opera Apoſtoli, eò ſpectans, ut omnes adducat ad Chriſtum, quamvis pauci reapſe adducantur. Non eſt inordinatum hoc Pauli deſiderium duas ob rationes: 1. Quia eſt charitatis regulæ conſentaneum. Nam juxta regulam charitatis, de quolibet præſumendum eſt bonum donec conſtet contrarium: at non conſtat miniſtris de ullo homine particulari quòd non ſit ſalvandus: debent ergò de cujuſcunque ſalute bene ſperare, & omnia facere quæ ad procurationem ejuſdem conducunt. 2. Non eſt inordinatum hoc deſiderium, quia eſt revelatæ voluntati Divinæ conſonum.

Dei

Dei enim revelata voluntas absque omni personarum respectu salutem offert omnibus in prædicatione evangelii: nemo excluditur, quem sua infidelitas non exclusit, juxta illud 1. Timoth. cap. 2. vers. 4. *Deus vult omnes homines salvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire.* Quod igitur ipse Deus declarat se velle in oblatione evangelii, id etiam ejus ministri velle debent in prædicatione ejusdem.

Quæst. Sed hic alia suboritur quæstio, Si Deus vult omnes salvari quibus mittit salutiferum evangelium, cur non omnes salvantur, cùm Dei voluntas nec in se nec in mediis per quæ agit potest impediri quin semper producat effectum intentum?

Solut. Responderi solet ex Augustino, Cùm Deus dicitur velle omnes homines salvos fieri, fit distributio pro generibus singulorum, non pro singulis generum, ut sit sensus, quòd de singulis generibus hominum vult Deus aliquos salvos fieri. Sed huic loco magis accommoda mihi videtur receptissima Scholæ distinctio de voluntate *beneplaciti* & voluntate *signi*. Respondemus igitur, voluntatem *beneplaciti* semper efficaciter impleri, quia in Deo est formaliter, & est absoluta ejus & practica voluntas, si sit de bono futuro: sed voluntas *signi* non semper impletur, quia non est formaliter in Deo, neque est absoluta illius & practica voluntas, sed quoad nos declarativa vel approbativa, si ità loqui liceat. Deus igitur dicitur velle illorum omnium salutem voluntate *signi*, quibus proponit & offert evangelium, quod est medium ordinarium ad salutem efficiendam. Nobis autem non est inquirendum in arcanam Dei voluntatem, sed nostræ omnes actiones dirigendæ sunt secundùm voluntatem revelatam: debemus igitur velle & intendere illorum omnium salutem, quibus Deus concedere dignatur evangelium salutiferum.

Neque inanis est opera ministrorum, dum illos ad Christum trahere conantur qui nunquam venient. Primò, quia dum funguntur suo officio, proprias conscientias exonerant. Secundò, quia licèt in improbis non sortitur effectum optatum hæc opera ministrorum, consequitur tamen suum finem in omnibus prærordinatis ad salutem. Ultimò, quia hinc improbi & increduli convincentur in die judicii, & absque omni excusatione relinquentur: suis enim concupiscentiis abducti, non paruerunt vocationi. Atque hæc de intentione Pauli. Jam de perfectione Christiani dicendum est.

Duplicem perfectionem agnoscunt Scholastici, unam *viæ*, alteram *patriæ*. Priorem præcipuè hoc in loco respexit Apostolus, ad hanc enim primùm conantur ministri evangelici homines perducere, ut illâ mediante perducantur ad secundam.

Hæc-

Hæc etiam perfectio *viæ* dupliciter conſideratur. *Perfectus* enim dicitur cui nihil deeſt illorum quæ ſunt ad ſtatum ſalutis neceſſaria; & ſic omnis fidelis eſt perfectus. Dicitur etiam *perfectus*, cui nihil deeſt in gradibus gratiarum & virtutum; & ſic nemo perfectus eſt: quilibet enim Chriſtianus ſemper poteſt & debet creſcere ac progredi in gratia & ſanctitate.

Sed qua in re ſita eſt hæc perfectio Chriſtiani? Illud videtur innuere Apoſtolus, cùm addit *in Christo Jeſu*: *Ut ſiſtamus omnem hominem perfectum in Christo Jeſu.* Cùm igitur noſtram imperfectionem & corruptionem agnoſcentes, confugimus ad Chriſtum, & fide apprehendimus illius perfectionem, ac Spiritu ſancto renovamur in ſimilitudinem ejuſdem, tum demum ſumus *perfecti in Chriſto Jeſu.* Hoc igitur dicit Apoſtolus, Se per prædicationem evangelii laborare, ut omnium cordibus imprimatur viva fides, & ſincera pietas.

Obſerv. I. Hinc colligimus, miniſterium eſſe veluti manum ipſius Dei ad homines refingendos & perficiendos in vita ſpirituali: Quod fit paulatim & ſenſim, ſi de perfectione quoad gradus loquamur: nam *nemo in hac vita perfectè perfectus; non enim adhuc ſanata eſt, ſed quotidie ſanatur piorum infirmitas*, ut Proſper, De vita contempl. 1. 9. Hinc illud Pauli, *Filioli mei quos parturio uſque-quo formetur Chriſtus in vobis*, ad Galat. 4. 19.

Obſerv. 2. Hinc etiam apparet, monachos ſuperbè ſibi ſolis vendicare ſtatum perfectionis, qui omnibus verè Chriſtianis competit. Ridiculum enim eſt putare Chriſtianum bonum non eſſe in ſtatu perfectionis acquirendæ niſi fiat etiam Franciſcanus aut Dominicanus; cùm Paulus omnes homines exhibere voluit perfectos in Chriſto, neque tamen vel uni ſuaſit vitam monaſticis votis & regulis alligatam. Sed audiamus gravem theologum Joannem Gerſonem, qui paſſim contundit hanc ſuperbiam monachorum. Contra aſſert. Matthæi de Grabbon, part. 1. haſce concluſiones tuetur. 1. *Religio Chriſtiana poteſt abſque voto obligante ad conſilia, perfectè, imò perfectiſſimè obſervari.* (Quod probat exemplo Chriſti, apoſtolorum, & ſanctorum in primitiva eccleſia, qui nec votis nec regulis monaſticis erant alligati.) 2. *Religiones hujuſmodi factitia, impropriè, abuſivè, & forſan arroganter dictæ ſunt ſtatus perfectionis; quia conſtat homines imperfectiſſimos tales religiones profiteri.* 3. *Religio Chriſtiana perfectius poteſt & debet obſervari à prælatis eccleſiæ quàm à monachis.* Et part. 3. multis argumentis oſtendit, perfectionem Chriſtiani non in voto cœlibatûs, paupertatis, aut regularis obedientiæ conſiſtere, ſed in præceptorum Divinorum obſervatione.

Unde Clemens Alexandrinus, Strom. 7. dicit *perfectionem tam in conjugali quàm in monastica vita reperiri.* Concludimus itaque, perfectionem hanc de qua loquitur Apostolus, non in monasticis observantiis, sed in fide, charitate, ac sanctitate consistere; in quibus qui firmior, ferventior, & robustior est, is etiam perfectior judicandus.

VERS. 29.

Ad quod etiam laboro, decertans secundum efficacitatem ipsius operantem in me potenter, vel, *in virtute.*

AMplificat suum ministerium duplici argumento: 1. A labore suo maximo, quem innuit sub vocabulis *laborandi* & *decertandi*. 2. A Christi adjutorio efficacissimo, quod exprimit addendo *secundùm efficacitatem ejus operantem in me potenter.* Utrumque facit ad confirmandos Colossenses in doctrina evangelii. Si enim Paulus hanc doctrinam omni diligentiâ propagavit, decet etiam & Colossenses pari constantiâ eandem retinere: Si Christus hanc doctrinam Divino auxilio provexit, decet etiam Colossenses eandem tanquam Dei vocem suscipere.

Ad quod etiam laboro, κοπιῶ] Græcum hoc vocabulum non simpliciter *laborare*, sed *vehementer & ad lassitudinem usque laborare* significat. Primùm igitur à labore annexo ostendit ministerii sui & difficultatem & dignitatem: difficultas enim quæ ex parte operis nascitur, auget illius dignitatem.

Quot quantósque labores Paulus subierit in prædicatione evangelii, ex Actis apostolorum perspicere possumus. Nemo plures gentes obivit prædicando; nemo cum hostibus evangelii acriùs conflixit disputando; nemo denique in ullo opere ministerii vehementiùs se exercuit laborando: Unde non est veritus profiteri *se abundantiùs omnibus aliis apostolis laborâsse*, 1. Cor. 15. 10. Hunc igitur Pauli laborem refero ad illas actiones quibus evangelium studuit promovere. Sed adjungit Apostolus, *laboro decertans.*

Ἀγωνιζόμενος] Hoc referendum arbitror ad pericula & passiones Pauli, quas in functione officii sui apostolici sæpe coactus est sustinere. Ducitur enim metaphora ab illis athletis qui certant in ludis solennibus, qui multa patiuntur dura & aspera in istis certaminibus.

Si quis catalogum illarum passionum quas Paulus sustinuit videre velit, inspiciat 2. Cor. 11. 23, &c. ubi gloriatur *se in vulneribus; carceribus, mortibus sæpe fuisse: se flagellatum, lapidatum, naufragum ter fuisse: se in periculis fluminum; latronum, Judæorum, Gentilium; se in vigiliis, fame, siti, frigore, & nuditate vitam transegisse.* Cum hisce omnibus adversariis

versariis Paulus certavit, eósque omnes superavit patiendo: Unde 2. Tim. 4. 7,8. triumphum canit; *Bonum certamen certavi, cursum consummavi fidem servavi: Quod superest, reposita est mihi justitia corona.* Hinc disce,

1. Quòd qui otium, voluptates, divitias, aut honores sibi proponunt, non sint apti ad ministerium evangelicum. Si enim pecudum pastores vitam laboriosam ingrediuntur, adeò ut Jacobus verè dixerit de hac sua vita pastoritia, *Die noctúque æstu urgebar & gelu, fugiebátque somnus ab oculis meis*, Genes. 31. 40. tum quantò magis oportet animarum pastores nullum laborem detrectare, à quibus Deus exiget quicquid per illorum inertiam perierit? *Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat*, 1. Tim. 3. 1. *Opus, non dignitatem; laborem, non delicias*, inquit Hieronymus. *Nam mali prælati sunt, qui locum regiminis ad fructum voluptatis tenent, non ad usum laboris*, Gregor. Moral. lib. 11. cap. 10.

2. Quòd ministri ità debeant esse animo comparati, ut non modò in verbo laborare, sed pro verbo sub cruce laborare possint. Crux enim omnium piorum peculium est, sed maximè ministrorum. Unde Christus ad apostolos, Joan. 16. 2. *Tempus veniet cùm quisquis trucidabit vos, putabit se cultum præstare Deo.* Et vers. ult. *In mundo pressuram habebitis.* Dixit quidam, *Regium est audire malè, cùm facias bene*: sed rectiùs dixero, Sacerdotale est pati malè, cùm facias bene. Hinc Paulus scribens ad Timotheum, utrumque conjunxit; ἔργον ποίησον εὐαγγελιστοῦ· en laborem in agendo! κακοπάθησον· en robur in patiendo! Qui hæc duo didicit, is novit cum Paulo κοπιᾷν καὶ ἀγωνίζεσθαι, laborem in verbo, pressuras & pericula pro verbo sustinere. Non possunt hæc divelli: nam vocationi suæ deerit quisquis pro veritate pati formidat. *Patientia ità Dei rebus proposita est, ut nullum præceptum obire quis, nullum opus Domino complacitum perpetrare extraneus à patientia possit.* Tertull. De patient. Est enim omnium virtutum clypeus. Hæc de labore: jam de adjutore.

Secundùm efficacitatem ipsius operantem in me potenter] id est, secundùm efficacem operationem Christi. Hoc est illud alterum argumentum quo suum ministerium amplificat, & simul modestiam & humilitatem suam declarat. Dixerat se laborare & decertare ut omnem hominem perfectum exhiberet in Christo: Jam addit se hoc fecisse, non humanis aut suis viribus fretum, sed divino Christi auxilio roboratum & operatione adjutum.

De hac Christi ἐνεργείᾳ tria considerabimus: principium hujus ἐνεργείας vel operationis, modum, & effectum.

1. Omnis operatio fluit ab aliquo prin-

principio: rectè igitur quæritur primo in loco, quodnam sit principium hujus efficacissimæ operationis, secundùm quam Paulus dicit se laborâsse & decertâsse tam constanter & fortiter.

Respondemus, ipsum Christum, vel Spiritum Christi, esse hujus operationis principium effectivum: Sic enim ipse Christus promittit, Lucæ ult. 49. *Ecce ego mittam promissum Patris mei in vos: vos autem manete in urbe Hierusalem usquequo induamini virtute ex alto,* id est, usquequo Spiritus sanctus è cœlo in vos illabatur, qui erit fons & principium virtutis & roboris spiritualis in vobis omnibus. Hinc illa Pauli gloriatio, Philip. 4. 13. Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με χριστῷ.

2. Secundo in loco inquirendum est, quomodo Spiritus sanctus efficiat in ministris hanc sufficientiam ad implendum opus ministerii. Non modò per concursum & auxilium potentiæ suæ, sed per influxum & impressionem gratiæ suæ. Creat enim in animis ministrorum piorum novas vires & qualitates quasdam supernaturales, quibus mediantibus idonei sunt ad faciendum & patiendum ea omnia quæ ministris evangelicis incumbunt. Sic Paulus disertè profitetur, 1. Cor. 15. 10. *Gratiâ Dei sum quod sum: & gratia ejus quæ in me collata est non fuit inanis; sed amplius quàm illi omnes laboravi: non ego tamen, sed gratia Dei quæ mecum est.* Et 2. ad Cor. 3. 5, 6. *Sufficientia nostra ex Deo est; qui nos fecit idoneos ministros novi Testamenti.* Quomodo fecit? Per Spiritum suum tanquam per principium effectivum; per gratiam Spiritûs tanquam per principium formale.

Ultimò, de effectis Spiritûs & gratiæ hujus corroborantis dicendum. Quandoquidem igitur requiritur in ministro, ut & agat & patiatur ea omnia quæ sunt ad evangelii profectum necessaria; dicimus hujus Spiritûs & gratiæ effecta in duplici esse discrimine. Alia eò spectant ut ministrum habilem reddant ad actiones suæ vocationis: hujus generis sunt, illuminatio mentis, sanctificatio voluntatis, amor & cura gregis, multæque aliæ dotes, quibus Paulum ornavit & locupletavit hæc Christi operatio intus agens in illius animo. Alia eò pertinent ut ministrum faciant fortem & alacrem ad quidvis patiendum pro evangelio: hujus generis sunt, fortitudo, constantia, patientia, zelus gloriæ Divinæ, ac reliquæ omnes virtutes quibus anima fulcitur & sustentatur in perpessione afflictionum. Possumus etiam tertium genus effectuum adjungere, quod spectat ad successum evangelii provehendum, & ad conciliandam ipsis apostolis extraordinariam autoritatem; nimirum, virtutem miraculorum, quam nonnulli interpretes putant designari cùm dicit Apostolus, *secundùm efficacitatem*

tem ipſius ἐνεργουμένην ἐν ἐμοὶ ἐν δυνάμει· hoc enim accommodant ad δύναμιν miraculorum. Ex hiſce igitur omnibus apparet, Paulum & egiſſe & ſuſtinuiſſe omnia in profectum evangelii, non propriis viribus ſed *ſecundùm operationem Chriſti agentem in illo.*

Coroll. 1. Neminem oportet ſuo ingenio aut viribus fretum miniſterium aggredi, ſed ſuppliciter petere auxilium gratiæ Divinæ. Nemo enim per ſe idoneus tanto muneri: ſed, ut piè Cyprianus, De nativ. Chriſti, *Spiritus humilium mentibus ſe infundens, dilatat humani intellectûs anguſtias, & aperit interiores oculos, ut videantur inviſibilia.* Sic nemo etiam fortis & firmus à ſe ad patiendum pro evangelio: ſed ut *credere*, ſic etiam *pati pro evangelio, à Deo datur hominibus*, Philip. 1. 29.

Coroll. 2. Neminem oportet deterreri ab officio paſtorali propter illas injurias & contumelias quæ ſolent miniſtris inferri: aderit enim Spiritus Chriſti corroborans ad ea omnia ſubeunda etiam cum gaudio. *In mundo afflictionem, ſed in me pacem habebitis*, inquit Chriſtus, Joan. 16. 33. Erit de me interius quod conſolando reficiat, quamdiu erit de mundo exterius quod ſæviendo premat.

Coroll. 3. Non Chriſti Spiritu corroborantur, ſed rapiuntur diabolico, qui cùm premuntur afflictionibus, non patientiam ſed vindictam meditantur. Atque hic operæpretium eſt perpendere quantum diſcrimen ſit inter Paulum, Petrum reliquóſque apoſtolos, & pontifices Romanos. Apoſtoli contra tyrannorum perſecutiones armati erant à Deo fortitudine, animi conſtantiâ, patientiâ: at iſti clamitant ſe armatos proditione, cæde, fulmine. Nam Bellarminus docet, Deum non providiſſe de omnibus neceſſariis eccleſiæ ſuæ, niſi dederit Pontifici poteſtatem transferendi regna, reges deponendi, ſubditos à juramento fidelitatis abſolvendi, ſi quando contigerit regem aliquem eccleſiæ infeſtum eſſe. Non igitur deeſt eccleſiæ Deus, licèt Pontifici non dederit poteſtatem tollendi reges: quia eccleſiæ dedit poteſtatem & voluntatem patiendi pro juſtitia; & quia hiſce paſſionibus ſanctorum adaugetur religio Chriſtianorum; juxta illud Tertulliani, in Apologet. *Plures efficimur quoties metimur à vobis: ſanguis Chriſtianorum ſemen eſt eccleſiæ.*

Coroll. 4. Ultimò, hinc patet omnem operam miniſtrorum irritam eſſe quoad auditores, ni adſit hæc Chriſti efficacia operans potenter non minùs in illorum animis quàm in animis horum. *Paulus plantat, Apollos rigat ſed Deus dat incrementum*, 1. Cor. 3. 6. *Spiritus ſanctus operetur oportet intrinſecùs, ut valeat aliquid medicina quæ adhibetur extrinſecùs. Niſi hic cordi adſit audientis, otioſus eſt ſermo loquentis*, ut præclarè Auguſtinus.

Primum jam caput absolvimus, in quo totius Apostolicæ disputationis fundamenta jacta sunt, Christi titulis explicatis, & doctrinâ redemptionis nostræ per Christum fixâ & stabilitâ. Jam in sequenti capite aggreditur Apostolus illos seductores, qui conabantur Colossenses à Christo abducere.

Finis primi capitis.

Capitis secundi Expositio.

De toto hoc capite universim quædam præmittemus; dein more solito particularem contextûs explicationem aggrediemur. In hac universali disquisitione tria breviter ostendemus: scopum Apostoli in hoc capite; statum atque summam controversiæ disceptatæ; œconomiam sive distributionem totius capitis in partes suas.

Quod ad scopum Apostoli attinet; eò collimat in tota hac dissertatione, ut Colossenses alióſque Christianos firmos & stabiles retineat in evangelica veritate, quę in solo Christo omnes salutis nostrę rationes collocat; utque eosdem muniat contra imposturas seductorum, qui vel doctrinam philosophicam, vel cæremonias Mosaicas, vel denique traditiones suas adinventas in salutis negotio cum Christo permiscebant. In præcedenti igitur capite, ut prudens medicus, salutiferæ doctrinæ alimentum illis commonstravit; in hoc noxios & saluti humanæ infestos cibos vitandos præscribit: In illo, ut bonus agricola, bonum semen in agro ecclesiæ Colossensis seminavit; in hoc, ut cautus agricola, monet nè obdormiscant, & zizania interim ab impostoribus sparsa pro tritico accipiant. Hic est ergò scopus hujus capitis, ut in vera doctrina retineantur & confirmentur, atque contra novas corruptelas muniantur.

Jam verò ex his quæ dicta sunt facile est summam totius disputationis ad duas theses revocare. Prior hæc

hæc eſt, In ſolo Chriſto juxta evangelicam doctrinam habemus omnem ſalutis ſufficientiam. Poſterior; Quicquid traditionum, cæremoniarum, philoſophicarum ſpeculationum, extra Chriſtum obtruditur in negotio ſalutis, id totum inane eſt & impoſtorium. Haſce theſes ſic tractat Apoſtolus per totum hoc caput, ut non unam priùs abſolvat dein pergat ad alteram, ſed mixtim & alternatim, ſæpe variatis vicibus, modò hanc, modò illam ponat, probet, & illuſtret. Eo autem conſilio mihi videtur hanc methodum ſecutus Apoſtolus, ut dum utramque crebrò verſat & repetit, tam hanc quàm illam altè infigat animis Chriſtianorum.

De partitione capitis hujus in ſua membra reſtat ut ultimo in loco dicamus. In quatuor igitur partes totum hoc caput aptè dividi poſſe videtur:

1. Exordium ſeu præfatiunculam, ſeptem primis verſibus comprehenſam.

2. Propoſitionem cauſæ tractandæ, verſu octavo breviter delineatam.

3. Confirmationem ſententiæ Apoſtolicæ, ad verſum uſque decimum ſextum protenſam.

4. Concluſionem quæſtionis amplificatam & illuſtratam (ut fieri ſolet in epilogis) ad finem uſque.

DE EXORDIO.

INtroſpiciamus jam in exordium (uti dixi) ſeptem primis verſibus comprehenſum: Illud autem ex tribus conſtat partibus:

1. Propoſitione narratoriâ; in qua oſtendit & factum & animum ſuum erga Coloſſenſes; verſu 1°.

2. Ætiologiâ; in qua multas rationes affert facti & propoſiti ſui; à 1°. ad 6^m^.

3. Illatione hortatoriâ; in qua ſuadet ut pareant veritati, nec ſinant inanem eſſe hanc tantam Apoſtoli de illorum ſalute ſolicitudinem; verſ. 6°, & 7°.

De artificio hujus exordii illud auſim dicere, nihil ab Ariſtotele, Cicerone, reliquiſque eloquentiæ magiſtris ſcriptum de conformandis procemiis, quod in hoc brevi exordiolo non obſervetur. Nam legitimo exordio tria ab illis requiruntur; ut tale ſit quod reddat auditorem *attentum*, *docilem*, *benevolum*. *Attentos* auditores facimus, cùm de rebus magnis & inuſitatis, aut ad eos ipſos qui audiunt pertinentibus nos dicturos oſtendamus. Hæc omnia præſtat Apoſtolus. Quid enim majus aut excellentius *myſteriis Dei, theſauris Chriſti?* Quid impoſtorum πιθανολογίᾳ & veteratoriis artibus aut admirabilius aut periculoſius? Quid deniq; propiùs ſpectabat Coloſſenſes, quàm illud ſpirituale ſolatium, & *opulentia*

 opulentia intelligentiæ, quam iisdem in hoc vestibulo suæ orationis pollicetur. Hæc igitur ad *attentionem* sufficiunt.

Jam ad *docilitatem* quod attinet; jubent rhetores, ut in exordio summam causæ tractandæ, & semina probationum quasi obiter spargamus. Esse enim debet *ὁδοποίησις τῷ ἐπιόντι λόγῳ*, ut sapienter Aristoteles, Rhetor. 3. 14. Hoc facit Apostolus vers. 3°. & 4°. In priore fundamentum ponit suæ defensionis: in posteriore convellit oppositum, *imposturæ* nomine illud criminando.

De artificiosa *benevolentiæ* conciliatione non opus est multis; passim elucet in singulis sententiis. A sua persona benevolentiam sibi conciliat, dum refert quos labores pro illis susceperit, quàm benevolo animo in eos affectus semper fuerit; ab adversariorum persona, dum illorum imposturas & fraudes commemorat; ab ipsorum Colossensium persona, dum illorum ordinem ac fidei soliditatem prædicat, & constantiam ac progressum in hisce bonis efflagitat; ultimò, ab ipsis rebus, dum se pro Christi thesauris pugnare docet, adversarios pro carbonibus auri loco suppositis, id est, pro deliramentis & imposturis suis.

Quamvis hæc technologica non sint valde conjuncta cum instituto nostro, volui tamen obiter illa perstringere duas ob causas. Una fuit, nè contemnamus libros sacros & scriptores eorundem, tanquam expertes eloquentiæ & humanioris literaturæ. Verum est enim illud Ambrosii, Epist. lib. 8. epist. 63. *Scriptores divinorum librorum, quamvis non secundùm artem scripserint, sed secundùm gratiam, quæ supra artem est; ii tamen qui de arte scripserunt, in eorum scriptis artem invenerunt.* Et illud etiam Augustini, 4. De doctr. Christ. cap. 7. *Sacræ literæ habent sed non ostentant eloquentiam.* Nam Deus, vocis, mentis, & linguæ artifex, utcunque sermones suos fuco carere voluit, utili tamen & solido artificio eos prorsus destitutos noluit. Vide Rupert. lib. 7. De operibus Spiritus sancti, fusè hoc probantem. Altera causa cur levi brachio attigimus hoc artificium orationis Apostolicæ fuit, nè scilicet homines inertes & indocti, cùm scribunt aut prædicant quicquid in buccam venerit, nullo studio adhibito aut artificio, adblandiantur sibi, quasi insistant vestigiis apostolicis. Illi Spiritus sancti afflatu extra ordinem adjuti, ordinariis artium præsidiis non eguerunt; at nos quibus non licet hanc opem miraculi plenam expectare, à studio, ab industria, ab artibus oportet tam in scribendo quàm concionando subsidium petere. Sed hisce omissis accedamus ad contextum.

Cap. II. Vers. 1.

Velim enim vos ſcire quantum certamen ſuſtineam pro vobis, & iis qui ſunt Laodiceæ, & quotquot non viderunt faciem meam in carne.

IN hoc verſiculo continetur prima exordii pars, propoſitio ſcilicet narratoria; in qua factum animúmque ſuum benevolum erga Coloſſenſes, Laodicenſes, alióſque omnes Chriſtianâ fide imbutos demonſtrat. Cohærent autem hæc verba cum duobus ultimis primi capitis verſiculis, ut apparet ex illis verbis θέλω γὰρ, quæ aſpectum habent ad præcedentia, hoc modo: Dixerat ſe in id eniti & decertare, ut quoſvis erudiret, & perfectos ſiſteret in Chriſto Jeſu; jam quod de omnibus univerſim dictum fuit, ſpeciatim & nominatim applicat Coloſſenſibus: Quaſi diceret, Audiviſtis quantâ curâ & ſolicitudine, quantis certaminibus apud alios diſſeminavi evangelium, diſſeminatum propugnavi, ſeductores oppugnavi: volo inſuper ut intelligatis, veſtrî me non oblitum fuiſſe; quos licèt viderim nunquam nec adierim, tamen pro vobis etiam eadem certamina ſuſtinuerim, parem habuerim animi curam & ſolicitudinem. Hæc eſt horum verborum cohærentia cum ſuperioribus.

In ipſorum verborum explicatione tria hæc penſitabimus:

1. Quid ſpectet Apoſtolus toties repetendo & inculcando labores & certamina ſuſcepta pro eccleſiis; nimirum utilitatem illarum, quod innuit dicendo, *Velim enim vos ſcire.*

2. Quodnam & quale fuerit hoc certamen quod Apoſtolus ſubivit.

3. Pro quibus hoc certamen ſuſceptum fuerit: quod oſtenditur tum ſpeciatim & definitè, *pro vobis, & Laodicenſibus*; tum indefinitè, *& quotquot non viderunt faciem meam*, &c.

1\. *Velim enim vos ſcire*] Oſtendit Apoſtolus quid ſibi velit commemorando hæc ſua certamina. Non ſcilicet inanem gloriolam indè ſibi venatur, ſed reſpicit fructum & utilitatem redundantem ad Coloſſenſes ex hac ſcientia certaminum ſuorum. Fructus autem hic multiplex eſt.

Primò, cùm intelligit populus quantis laboribus & certaminibus illorum ſalus quæritur à paſtore, hinc oritur fructus mutui amoris & benevolentiæ: valde enim ingratus eſt, qui amantem, & ſalutis ſuæ omnî diligentiâ ſatagentem non redamat. Ut itaque accendantur corda populi amore miniſtrorum ſuorum, utile eſt ut ſciant quid faciant, quid ſuſtineant illorum causâ.

Secundò, hinc germinat fructus mutuæ ſolicitudinis & diligentiæ: ſi quid enim viri ſpiritualis ſit in il-

lis, excitantur ad curam propriæ salutis, quam ab alio vident tam enixè curari.

Ultimò, hinc emergit fructus constantiæ consimilis & patientiæ: animantur enim pii milites exemplo ducum suorum; & audacter (cùm occasio tulerit) pugnam illam ineunt quam à pastoribus fortiter & feliciter depugnatam animadvertunt. Huc præcipuè spectant omnes historiæ ecclesiasticæ, quæ facta & παθήματα martyrum omnibus proponunt contemplanda, ut indè præparentur illorum animi ad eandem crucis tolerantiam. Hasce igitur utilitates spectavit Apostolus, ut innuit dicendo, *Velim vos scire quantum certamen sustineam*, &c. Duo documenta hinc elicimus.

1. Non jactantiæ deputandum est, si ministri apud populum quandoque labores & ærumnas sui ministerii liberiùs depredicent: nam hoc Paulus sæpe fecit, hoc scire populo valde expedit, hoc fit in ordine ad illorum bonum spirituale.

Qui non sciunt, aut scire & agnoscere nolunt labores, vigilias, certamina ministrorum pro sua salute, obstant sibi & commodo suo: nam ex hac scientia multiplicem fructum percipiunt, ut antea declaratum est. Hæc de primo.

2. *Quantum certamen sustineam*] Cur sua certamina sciri voluerit à Colossensibus, audîstis: jam secundo in loco quale & in quibus situm fuerit illud certamen exponemus. Erasmus & vetus interpres vertunt ἀγῶνα *solicitudinem*, parum accommodatè. Potest enim quis solicitus esse de suis vel alienis negotiis, etiamsi nemo sit qui illi obstet & adversetur: at ἀγῶνα ἔχειν non dicitur nisi is cui lucta & contentio est cum adversario. Omne certamen requirit solicitudinem; sed omnis solicitudo non semper præsupponit certamen. Amplectimur igitur Bezæ interpretationem.

Quæst. Sed quale fuit hoc certamen? cum quibus? quo proposito susceptum?

Solut. Fuit certamen tam animi quàm corporis; cum Satana, cum impostoribus membris Satanæ, cum variis afflictionum generibus; susceptum pro Christi membris in fide ædificandis, confirmandis, & retinendis.

Certamen *animi* situm est vel in *affectibus*, vel in *actibus*. Contrarii *affectus* certabant in animo Apostoli, orti ex causis contrariis. Nam quandoque gaudebat, & exultabat, & bene sperabat, conspectâ fide, charitate, & reliquis virtutibus piorum, Rom. 16. 19. Quandoque mœrebat, dolebat, & timebat, conspectis illorum dissidiis, erroribus, vel calamitatibus; *Quis affligitur quin ego affligar?* &c. 2. Cor. 11. 29. *Timeo ne sicut serpens Evam seduxit*, &c. 2. Cor. 11. 3. Quod ad *actus* pertinet, Apostoli mens nunquam penè vacabat à certamine. Certamen orationis

tionis erat illi aſſiduum contra Satanam ejuſque ſatellites pro ſalute fidelium, Rom. 16. 20. Et 2. Theſſ. 1. 11. *Oramus ſemper pro vobis*, &c. Certabat inſuper ſcribendo & prædicando cum pſeudapoſtolis, illorum errores detegendo & refellendo; cum omni hominum impietate, illam deprimendo & demoliendo, ut eſt 2. Cor. 10. 4, &c. Certabat denique cum infirmitatibus ipſorum fidelium, eos corripiendo, inſtruendo, conſolando; ut paſſim eſt videre in ſcriptis Paulinis. Hæc erant *animi* certamina quibus quotidie Paulus diſtinebatur. Sed nec *corpus* Apoſtoli ſuis certaminibus caruit: Cùm fatigationibus, vigiliis, fame, ſiti, jejuniis, frigore, cruciatibus luctabatur, 2. Cor. 11. 23, &c. Sive igitur exantlatos labores, ſive toleratos dolores ſpectemus, utroque modo inclaruit Apoſtolus diverſis certaminibus corporeis.

Si jam illud quæratur, Cui bono hæc tot Apoſtoli commemorata animi corporiſque certamina? reſpondetur, Propoſuiſſe ſibi Apoſtolum non aliam metam quàm eccleſiæ bonum. Ut enim homines adduceret ad Chriſtum, perfectos ſiſteret in Chriſto, conſtantes & perſeverantes teneret in fide Chriſti, ac tandem perduceret ad regnum Chriſti, prædicta certamina ſuſtinuit. Sic ipſe profitetur 2. Tim. 2. verſ. 10. *Ideo omnia ſuſtineo propter electos, ut & ipſi ſalutem conſequantur quæ eſt in Chriſto Jeſu, cum gloria cæleſti.*

Ex his variæ theſes colliguntur miniſtrum ſpectantes.

Theſ. 1. Bonus paſtor affici debet bono vel malo gregis ſui perinde ac ſuo. Nam *paſtor in gregis ſui vulnere vulneratur* (ut loquitur Cyprianus, De lapſis) atque idem in gregis ſui ſanitate recreatur. *Cum ſingulis pectus meum copulo, mœroris & gaudii vices participo*, inquit idem Pater.

Theſ. 2. Miniſter bonus nunquam minùs otioſus quàm cùm otioſus. Imperita plebecula putat illud poëtæ in miniſtros torqueri poſſe, ἀἐργοις αἰὲν ἑορτή. Feriari enim nos arbitrantur totos dies, nec aliquid negotii habere poſtquam templo pedem extulerimus: ſed, ſi ſumus quales eſſe debemus, incumbit nobis certamen orandi, meditandi, ſtudendi, penè dixeram perpetuum, certè quotidianum ac aſſiduum.

Theſ. 3. Ità animatos eſſe oportet miniſtros, ut non modò orare pro grege ſuo, ſed crucem, imò mortem ſubire parati ſient, ſi res poſtulaverit: 2. Cor. 12. 15. *Libentiſſimè impendam & ſuperimpendar pro animabus veſtris.*

Theſ. 4. Eò debent ſpectare miniſtri in omnibus ſuis curis, laboribus, & certaminibus, non ut ipſi gloriolam inanem, vel terrenam aliquam utilitatem, ſed ut populus ſalutem conſequatur. Nam rectè Clemens, *Theologi officium eſt opem ferre ut ſerventur*

tur ii qui servari cupiunt, *οὐχὶ συνθεῖναι τὰ λεξείδια καθάπερ τὰ κόσμια.* Hæc omnia ex Pauli exemplo oriuntur documenta ministros spectantia.

Documenta populum spectantia.

1. Ea est populi ad spiritualia ineptitudo, ut absque ingentibus ministrorum certaminibus ad Deum adduci non possunt, nec in vera religione retineri: proinde submittere semet oportet illis quorum curâ & operâ providetur illorum saluti.

2. Debito honore prosequi ministros oportet, qui illorum causâ tot curis anguntur, tot vigiliis macerantur, tot certaminibus conteruntur. Nam si terrenæ militiæ duces in honore sunt apud omnes, quantò magis spiritualis militiæ ductores honorare oportet! juxta illud Apostoli, *Agnoscatis illos qui laborant inter vos, & præsunt vobis in Domino, & admonent vos; ut habeatis*, &c. 1. Thess. 5. 12, 13.

3. Taxantur, quibus volupe est certare & digladiari cum ministris suis ob res nihili, qui pro illis obeunt tot laboriosa certamina. Quid enim indignius, quàm ut à grege suo divexetur & dilaceretur qui indies gregem propugnat contra hostes spirituales? Hæc de Apostoli certamine.

3. *Pro vobis & iis qui sunt Laodiceæ, & quotquot non viderunt faciem meam in carne*] Dictum est cur Apostolus certamen suum commemoret, & quale hoc certamen fuerit: Restat ut ultimo in loco personas expendamus pro quibus susceptum erat. Describuntur autem (uti dictum est) tum nominatim, tum indefinitè.

Pro vobis & iis qui sunt Laodiceæ] Hîc profitetur disertè certamina sua prædicta suscepta fuisse pro Colossensibus & Laodicensibus. Ubi explicandum, cur hosce nominatim exprimit, cur conjungit.

Exprimit, ut occurrat tacitæ objectioni: Potuit enim illis in mentem venire ut dicerent, Sustinuisti tu quidem graves labores, certâsti præclara certamina; sed pro Romanis, Corinthiis, Galatis, aliisque quibus præsentibus præsens evangelium prædicâsti: nobis vox tua audita nunquam, ne facies quidem visa. Antevertit hasce illorum cogitationes Paulus, ac ostendit se orationis, solicitudinis, ac scriptionis etiam certamina pro illis sustinuisse, licèt apud eos prædicationis munere non functus fuerit. Quinimo in hac ipsâ epistola pro illis descendit in arenam, cum seductoribus decertaturus.

Sed cur Laodicenses etiam conjungit? Quia hæc epistola (Paulo ità jubente, cap. 4. vers. 16.) recitanda erat publicè in ecclesia Laodicensium, facere itaque voluit & illorum mentionem, nè ab Apostolo sese neglectos suspicarentur. Verisimile est etiam ecclesiam Laodicensem, propter vicinitatem, eodem modo à seducto-

ſeductoribus appetitam & oppugnatam fuiſſe quo Coloſſenſem: ut itaq; doctrinam hujus epiſtolæ ad ſe ſpeciali quodã modo pertinere intelligerent, eos nominatim compellat.

Et quotquot faciem meam non viderunt in carne] Id eſt, quotquot non viderunt me corpore præſentem, nec audiverunt vivâ voce prædicantem: nam de fama ac ſcriptis epiſtolis Paulus notiſſimus erat omnibus eccleſiis. Adjungit hanc indefinitam clauſulam Apoſtolus (ut vult Oecumenius) nè illos in ſocordiæ ſuſpicionem vocare videatur, tam vehementer excitando ad conſtantiam & perſeverantiam in veritate doctrinæ evangelicæ. Non hoc facit quòd de illorum ſolida fide dubitet, ſed quòd natura amantium itâ ferat, ut magis ſoliciti ſint de amicis abſentibus quàm præſentibus: ut itaque innuat hanc ſuam abſentiam cauſam eſſe potiùs hujus ſolicitæ curæ, quàm ullam de illorum fide diffidentiam, dicit ſe itâ affectum eſſe in reliquos omnes quibus adeſſe non poterat. Nam quod poeta de avi & pullis ſuis, id multò veriùs dici poteſt de paſtore & populo ſuo. Hæc, ſi vel tantillum relinquat implumes pullos, cogitat & timet ſerpentium allapſus multò vehementiùs quàm cùm iiſdem aſſidebat. Sic paſtor, ſi cogatur abeſſe à grege ſuo, multò magis ſolicitus eſt quàm cùm illis invigilat, ne fides illorum labefactetur, ne mores corrumpantur, nè ſalus quoquo modo periclitetur.

Horat. Epod. od. 1.

Documenta.

1. Inter Dei ſervos eſt alius aſpectus amorem concilians, quàm carnis & oculorum; nimirum aſpectus animorum. Charitas enim non ex locali præſentia, ſed ex Spiritûs unitate æſtimat amicitiam & affinitatem. Eſt itaque mutua quædam benevolentia & ſolicitudo inter pios de profectu ſuo ſpirituali, quamvis nunquam viſos, & de facie prorſus ignotos.

2. Fidi miniſtri cura & ſolicitudo non levatur ſed augetur, ſi quandoque contigerit illum divelli à grege ſuo. Nam qui corpore abeſt, ſpiritu ſemper adeſſe debet gregi, atque illos interim precibus ſuis juvare, ac aliis omnibus modis pro virili.

3. Oportet etiam cum Paulo in id eniti, ut ex operibus omnes intelligant eum nec immemorem nec negligentem eſſe populi ſibi commiſſi. Atq; hæc de prima parte exordii, propoſitione ſcilicet narratoria.

Vers. 2.

Vt conſolationem percipiant illorum corda, ipſis compactis in charitate & in omnem opulentiam certò perſuaſæ intelligentiæ, in agnitionem myſterii Dei, & Patris, & Chriſti.

PRimam exordii partem abſolvimus; quæ conſtabat ex propoſitione

tione narratoria: nam in ea narravit Apostolus quantum certamen sustinuerit, ut Colossenses, Laodicenses, reliquosque Christianos quos nunquam inviserat, in veritate evangelica stabiles retineret, contra omnes machinationes & fraudes seductorum.

Ad secundam hujus procemii partem deventum est; quæ continet perpetuam ætiologiam facti & propositi Apostolici. Rationes enim multas congerit, quibus evincitur, & Apostolum optimè illis consulere suadendo constantiam in doctrina recepta, & illos sibi & saluti suæ rectè consulturos, si pareant, id est, si perseverent: hæc enim inter se connexa sunt.

In hoc versiculo petitur ratio à fructu triplici veræ & evangelicæ doctrinæ. Certat igitur Apostolus ut in ea permaneant: atque expedit illis in ea permanere. Cur? Primò, *ut consolationem percipiant illorum corda*; hic primus fructus. Secundò, *ut compingantur* & quasi conglutinentur *in charitate*; hic secundus. Tertiò, *ut nanciscantur auctiorem, certiorem & evidentiorem intelligentiam*: ubi ad extremum per appositionem declarat qualem intelligentiam vel scientiam intelligit; non rerum mundanarum, sed *Dei Patris & Christi*.

Ut consolationem percipiant illorum corda] Possunt hæc verba referri ad Apostolum certantem pro Colossensibus, & enixè persuadentem ut perseverent in doctrina recepta: Nam ex hoc certamine pro illis suscepto dupliciter consolationem percipere poterant:

1\. Quia indè videbant curari se, & vehementer amari ab Apostolo. Jam verò solatii plenissimum est hominibus in periculo constitutis, si intelligant se interim curari ab aliis, præsertim ab his qui possunt illis opem ferre: Quod ipsum vocabulum indicat; nam παρακαλεῖν est animum laborantem erigere compellatione vel acclamatione nostrâ, quemadmodum in duellis & certaminibus fieri solet, ubi vocibus favere, & acclamare solemus amicis quibus victoriam optamus. Sic igitur Apostolus Colossenses cum seductoribus dimicantes consolatur, bene illis optando, monendo, acclamando, instruendo.

2\. Percipiebant consolationem ex hoc certamine Apostoli, quia indè clarè videbant doctrinam quam ab Epaphra hauserant, ab Apostolo itidem comprobari; ac contrariam rejici & damnari. Cùm enim Epaphras non erat unus ex apostolis, poterant subdubitare de doctrinæ certitudine ab illo traditæ; præsertim multis novam doctrinam magnâ sapientiæ specie introducentibus: hic igitur scrupulus eximitur illorum cordibus, cùm Apostolus à Spiritu sancto immediatè edoctus; suo calculo eandem doctrinam confirmat,

firmat, ac certat pro eadem retinenda.

Sed poſſunt & debent etiam hæc verba referri ad ipſam rem quam Coloſſenſibus perſuadere conatur Apoſtolus; perſeverantiam ſcilicet in hac vera doctrina: nam ex hac perſeverantia illorum corda percepturа ſunt eximiam conſolationem:

1. Quia doctrina ſalutis per ſolam fidem in Chriſto Jeſu, turbatis conſcientiis tranquillitatem & pacem affert. Quemadmodum enim harmonicæ modulationes adhiberi ſolent ad mœſtos animos recreandos & erigendos; ſic gratuitæ promiſſiones Dei in Chriſto, ad corda & conſcientias hominum refocillandas & pacificandas. Unde illud Apoſtoli, Rom. 5. 1. *Juſtificati fide pacem habemus apud Deum.* Hinc omnis ſolida conſolatio paſſim ab Apoſtolo in doctrina gratiæ fundata oſtenditur; 2. Theſſ. 2. 16. *Dedit conſolationem in gratia.* Et ad Philip. 2. 1. *Si qua conſolatio in Chriſto.* Qui itaq; hanc doctrinam amplectuntur, conſolationem indè lucrantur.

2. Conſolationem percepturi ſunt perſeverando in doctrina evangelica, quia doctrina novatorum (ſtabiliendo neceſſariam obſervantiam cæremoniarum, & introducendo angelorum cultum & alias traditiones inanes & incertas) hominum corda mentéſque variis ſcrupulis & anxietatibus divexabat: hiſce autem carere magna pars eſt conſolationis ſpiritualis.

Obſervationes.

Obſerv. 1. Cùm doctrina evangelica oppugnatur, ſpectat ad quemlibet miniſtrum qui eccleſiæ ſolatium reſpicit, tueri commilitonem ſuum, & reprimere audaciam hæreticorum: id ni fecerit, & populo Dei, & gloriæ Divinæ deeſſe cenſebitur. Ut igitur Paulus Epaphram vindicat à ſeductorum calumniis, & populum Coloſſenſem confirmat in veritate evangelii; ſic nos debemus, eâdem occaſione oblatâ. Nam veritate evangelii periclitante, omnes concurrere oportet tanquam ad commune incendium reſtinguendum.

Obſerv. 2. In ſalutis negotio hominum commenta & placita miſcere non debemus cum doctrina divinitùs tradita, ſi velimus ſolatium percipere ex evangelio. Ut enim aqua non miſcetur igni; ſed eâ affuſâ ignis extinguitur: ſic doctrinæ hominum non poſſunt agglutinari ſalutifero Dei verbo; ſed hiſce affuſis, verbi calor (id eſt, ſpiritualis efficacia ad corda exhilaranda) ſuffocatur. Unde illud Apoſtoli ad Galatas, cap. 5, ver. 4. contra νομοδιδασκάλους, qui docebant opera legis in juſtificatione cum fide Chriſti copulanda, *Facti eſtis inanes & ſeparati à Chriſto, quicunque per legem juſtificamini.*

Omnem evangelii conſolationem eripiunt cordibus hominum Pontificii, dum ſeductorum veſtigiis in

giis insistunt, atque evangelicæ doctrinæ admiscent doctrinam suam de indulgentiis, de missis expiatoriis, de operibus meritoriis: in quibus remissionis peccatorum, justificationis, glorificationis consequendæ spem reponunt; gratiâ Christi interim neglectâ, aut dicis causâ retentâ. Dignum tamen est observatione, quòd licèt multi cùm otiosè disputant, obtrudunt Deo & hominibus missas, indulgentias, merita, & cætera hujusmodi; tamen cùm seriò luctatur illorum conscientia cum Divina justitia, omnes coacti confugiant ad solum Christum, & reapse fateantur, corda sua consolationem percipere non posse, si discedatur ab hac doctrina. Proferamus quædam testimonia. Anselmus, in Meditationibus; *In sola Christi morte totam fiduciam tuam constitue, huic morti te totum committe, hâc morte te totum contege, eique te totum involve. Si Dominus te voluerit judicare, dic, Domine, mortem nostri Jesu Christi objicio inter me & te & judicium tuum, aliter tecum non contendo. Ipsius meritum affero pro merito meo, quod habere debuissem, &, heu! non habeo.* Parisiensis, in lib. De rhetor. divina, *Cavendum est in lucta cum Deo, nè fragili fundamento innitaris, quod ille facit qui de meritis suis confidit. Nam ut ille qui solis meritis suis innititur, Dei auxilio seipsum privat, sic qui de seipso totaliter diffidit, & soli gratiæ innititur, Dei adjutorium ad se trahit.* Gerson coram tribunali Divino solius Christi meritis fidendum docet, part. 1. serm. De nuptiis Christi & ecclesiæ. Et in tractatu De distinctione verarum visionum à falsis. Et part. 2. in serm. De verbo Dom. Et part. 3. De consolat. theolog. Ipse Bellarminus, lib. 5. De justific. cap. 7. *Propter incertitudinem propriæ justitiæ tutissimum est fiduciam totam in sola Dei misericordia reponere.* Sed quorsum hæc? Ut intelligatis, si velimus ut corda nostra recipiant veram & solidam consolationem, perseverandum esse in ea doctrina quæ jubet in solo Christo spem salutis reponere, explodendam illam quæ admiscet merita, cæremonias, indulgentias, &c.

Ipsis compactis in charitate, Συμβιβασθέντων] Συμβιβάζω est *compingo, ad cohærentiam adduco*, quemadmodum fabri lignarii trabes duas compingunt, ità ut indissolubili nexu inter se cohæreant. Hoc itaque vocabulo ostendit alterum fructum pullulantem ex illorum perseverantia in veritate doctrinæ evangelicæ quam ab Epaphra didicerant, nìmirum mutuam charitatem, & indissolubilem animorum concordiam. Hæc autem animorum confœderatio, non modò *fructus* est constantiæ & stabilitatis in vera fide, sed etjam *conditio* est sine qua non habetur supradicta consolatio: Primus igitur fructus non habetur sine secundo.

1\. *Fructus* eſt, quia intellectus dux eſt voluntatis: ut itaque diſcordia intellectus trahit ſecum diſcordiam voluntatum, ſic concordia intellectus (præſertim in rebus fidei) trahit ſecum concordiam voluntatum. Hoc paſſim obſervare licet in ſacris Scripturis. *Multitudinis credentium erat cor unum & anima una*, Act. 4. 32. Nimirum ex unitate in doctrina fidei reſultabat hæc unitas animorum: unitas enim fidei eſt retinaculum firmiſſimum ad unitatem animorum. Hoc Nazianzenus optimè oſtendit, orat. 10. De reconcil. ad Mon. *Nihil*, inquit, *concordiam tam fortiter conciliat inter eos quibus Dei negotia cordi ſunt, quàm conſonantia de Deo, & nihil magis ad diſcordiam facit, quàm diſſonantia de illo: ſiquidem qui in rebus aliis modeſtiſſimus eſt, in his fit ferventiſſimus*, &c. Eſt itaque charitas fructus unanimitatis in fide, quæ ſic confœderat piorum voluntates, quòd licèt intervenerint leves quædam offenſiones, tamen ut rami ejuſdem arboris vi ventorum diducti & divulſi illico coeunt, quia firmantur in una & eadem radice: ſic animi fidelium; quia in ejuſdem fidei radice connectuntur. Ob hoc itaque vult illos perſeverare unanimes in fide, ut etiam in charitate compacti cohæreant. Eſt itaque fructus perſeverantiæ in doctrina evangelicâ concordia animorum.

2\. Sed etiam *conditio* eſt ſine qua non obtinetur ſupradicta ſpiritualis conſolatio. Conſolatio enim extra Chriſtum non habetur: ſed quiſquis vivit charitatis expers, extra Chriſtum eſt; juxta illud Joannis, *Qui manet in charitate, in Deo manet.* Et, vice verſâ, qui abjecit charitatem, à Deo abjectus eſt. Nam ut nullum membrum refici poteſt & nutriri, ſi diſſolvatur illius continuitas cum reliquo corpore; ſic nemo poteſt percipere influxum illum à Chriſto ſolatii pleniſſimum, ſi diſſolvatur unanimitas quæ eſſe debuit cum reliquis fratribus.

Theſes dogmaticæ.

Theſ. 1. Stultum eſt ſperare ſolidam concordiam inter eos qui in capitibus religionis & Chriſtianæ fidei fundamentis diſcordant. Ut enim Jehu Joramo dixit de pace quærenti, *Quæ pax, cùm adhuc fornicationes & veneficia matris tuæ multa vigent?* ſic invicem qui ſectantur religiones contrarias, alii alios exagitant, *Quæ pax, cùm tot vigent fornicationes & veneficia matris tuæ?* id eſt, cùm tot ſunt errores & corruptelæ in ea eccleſia quam tu pro matre agnoſcis?

Theſ. 2. Laborandum eſt piis principibus ut in illorum ditionibus vera & unica religio ſtabiliatur, ſi vel ſaluti ſubditorum, vel paci & concordiæ publicæ proſpectum velint; quicquid ogganniunt pſeudopolitici. Non poſſunt enim retinere ſubditos συμβιβασθέντας ἐν ἀγάπῃ, niſi habeant eoſdem conſpirantes in religione. Quàm verum hoc ſit parum abfuit

 quin edocti fuissemus internecione regis, procerum, prælatorum, atque adeò totius regni.

Thes. 3. Qui volunt in vita frui spiritualibus solatiis, conservare debent vinculum charitatis, & fidei consensum cum fratribus. Fac enim hæc adesse, omnia erunt amoris, tranquillitatis, & consolationis plenissima; fac abesse, suspicionibus, simultatibus, calamitatibus implentur & fœdantur omnia. Atque hæc de secundo fructu perseverantiæ & unanimitatis in recepta veritate.

Et in omnem opulentiam certò persuasæ intelligentiæ] Tertius hic fructus est percipiendus à Colossensibus siquidem permanserint in evangelica veritate. Non modò enim evadent firmiùs compacti in charitate, sed crescent insuper abundantiùs in ipsa fide. Fides autem illorum augebitur tripliciter: κατὰ πλοῦτον, κατὰ πληροφορίαν, κατὰ σύνεσιν· i. *secundùm opulentiam, secundùm certitudinem, secundùm intelligentiam* vel *perspicacitatem*. *Opulentia* respicit materiam fide comprehensam; *certa persuasio* & *intelligentia*, modum comprehendendi.

Quod ad primum; secundùm opulentiam augetur fides Christianorum, cùm illi qui principia tantùm & quasi elementa salutis didicerunt (Deo benedicente, & divino Spiritu animos illorum magìs magísque collustrante) ad ulteriora progrediuntur, & ex illis principiis deducunt multas alias propositiones particulares, & sic quasi ditantur novâ quadam supellectile in cognitione religionis. Nam ut in aliis scientiis principia pauca sunt, sed in illis paucis latent virtute conclusiones innumeræ, quæ postmodum eruuntur intellectu circa illa principia negotiante: sic in hac scientia theologica, teneris, & jam primùm accedentibus ad fidem Christianam innotescunt pauca quædam fundamenta scitu absolutè necessaria; sed postea meditatione assiduâ, auditione, & maximè internâ operatione & magisterio Spiritûs colligitur thesaurus copiosus sacræ scientiæ, ad omnem usum salutarem. Qui igitur in doctrina evangelii constanter perseverant, πάντα πλοῦτῳ indè lucrantur: nam *Dominus qui jecit fundamenta hujus spiritualis ædificii, miserando illud indies ædificat, donec ad fastigium perducat*, August. De præd. sanct. lib. 1. 7. *Qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet*, Phil. 1. 6.

Hinc doctrinæ emergunt variæ.

Doctr. 1. Ipsi laici contenti esse non debent cognitione elementari in religionis negotio; sed contendere eos oportet à principiis facilioribus ad particularem & opulentam cognitionem eorum quæ habent difficiliores explicatus & altiorem scientiam requirunt. Sic Apostolus, Heb. 6. 1. *Omisso qui in Christo rudes inchoat sermone, ad perfectionem feramur.*

Doctr. 2. Cùm opulentia hæc requiratur,

certum

certum est & media ad eam comparandam necessaria requiri. Qui vult thesaurum, terram fodere oportet: qui vult opulentiam in cognitione rerum divinarum, sacras Scripturas perscrutari, ministros sedulo audire, reliquáque omnia præstare oportet quæ sunt à Deo ordinata ad hanc opulentiam acquirendam. Hæc de opulentia fidei.

Ad πληροφορίαν jam venio: Quo vocabulo denotatur firma illa & certa adhæsio rebus creditis, orta ex interna operatione Spiritûs irradiante intellectum, inclinante voluntatem, denique (ut ità loquar) fortiter sigillante ipsum animum charactere rerum creditarum. Hanc πληροφορίαν tandem consequuntur qui stabiles permanent in doctrina fidei. Nam ut arbores simul atque satæ sunt, non tam firmiter terræ inhærent quin ventis incursantibus huc atque illuc agitentur; sic inchoata fides piorum fluctuat multis dubitationibus: Sed ut eædem arbores tractu temporis altiùs insigunt radices suas, sic fides etiam agit in animum quotidie altiores radices, & tandem Spiritûs beneficio illam acquirit firmitatem, ut non possit vel seductorum versutiâ, vel tyrannorum violentiâ, vel ullâ diaboli machinatione expugnari.

Apud Gersonem memini me legisse narratiunculam huic rei illustrandæ valde accommodatam. Refert enim ille se novisse hominem pium, pulsatum & vexatum crebris dubitationibus, etiam in fidei articulo; qui tamen ad extremum, in tantam lucem veritatis & certitudinis introductus est, ut nulla resideret vacillatio in ipsius animo, neque plùs dubitaret ea de re quàm de vita sua. Quinetiam addit, hanc certitudinem non ex nova aliqua ratione aut demonstratione ortam fuisse, sed ex humiliatione & captivatione intellectûs, atque admirabili quadam Dei illuminatione à montibus æternis. Tales illuminationes fieri, & talem πληροφορίαν imprimi fidelium animis non credent mundani; experiuntur tamen pii, qui constantes perseverant in evangelio. Requirit hanc certam persuasionem in doctrina fidei Apostolus, Ephes. 4.14. *Nè simus ampliùs pueri, qui fluctuemus & circumferamur* &c.

Theses.

Thes. 1. Non debet fides Christiani hominis ab aliis pendula esse, sed certa ipsi credenti, per efficaciam Spiritûs; ita ut si prælati ecclesiastici, imò si totus mundus à sana fide desciscerct, teneretur tamen quivis laicus firmiter adhærere receptæ fidei. *Si nos, aut angelus è cœlo evangelizet vobis præter id* &c. Gal. 1.8.

Thes. 2. Hinc apparet graviter errare Romanenses, qui certitudinem fidei nostræ in scrinio pectoris Pontificii putant delitescere; non in proprio uniuscujusque pectore: at certò certius est, papæ determinationem non

posse imprimere πληροφορίαν in corde meo; at operatio Spiritûs & potest & solet in omnibus verè credentibus. *Unctio quam vos accepistis manet in vobis; unctio docet vos de omnibus, quæ verax est, & non mendax*, 1. Joan. 2. 27.

Thes. 3. Injusta est etiam illorum querela, qui dicunt non posse jam perveniri ad certitudinem in rebus fidei, quia Christiani distrahuntur in varias sectas, & omnia replentur dissidiis & controversiis. Hoc non obstante, πληροφορίαν habent pii de veritate evangelica. Rectè Clemens, Strom. 7. *Volentibus licet invenire veritatem ex diligenti Scripturarum indagatione.* Et Lactantius, Institut. lib. 7. cap. 2. appositè ad id quod in manibus habemus; *Non cogitando aut disputando veritatem assequimur, sed audiendo & discendo ab eo qui solus & scire potest & docere*; hoc est (ut ego interpretor) à Spiritu sancto, loquente ad extrà in Scripturis, ad intrà in corde cujusque. Hæc de πληροφορίᾳ.

Ultimo in loco animadvertendum quod Apostolus adjungit, eos scilicet habituros non modò πληροφορίαν, sed πληροφορίαν συνέσεως, id est, σύνεσιν πεπληροφορημένην; *intelligentiam plenè persuasam.* Non itaque ex solo imperio voluntatis per gratiam emollitæ, inclinatur mens ad firmiter inhærescendum rebus creditis, sed ità simul illustratur intellectus lumine supernaturali, ut clarè contempletur certam & indubitatam earundem veritatem. Sic Parisiensis, tractatu de fide cap. 1. *Nulla potentia potest aliquid contra se vel supra se.* Intellectus igitur humanus per seipsum non potest credere: quare necesse est ipsum illuminari fortiore lumine atque fortiore illuminatione. In hoc igitur lumine & concipit intellectus propositionem quæ creditur, & simul videt rationem formalem cur credatur. Hæc autem ratio non est medium demonstrativum aut scientificum; sed autoritas Divina: Nam fides infusa monstrat intellectui à Deo manâsse illam doctrinam quæ creditur. Hoc optimè declaratur à Gersone in tractatu de erroribus circa fidem. *Ad assentiendum catholicæ veritati cuicunque requiritur fides infusa, quæ monstrat & ostendit rationem credendi, hanc scilicet, quod Deus talem veritatem tradidit.* Hoc est itaque habere plenè persuasam intelligentiam, & ipsam veritatem, & autorem ejus concipere. Hanc illuminatam intelligentiam semper cum fide conjunctam esse apparet ex Scripturis. Ad Ephes. 1. 17, 18. *Pater gloriæ det vobis Spiritum sapientiæ & revelationis per agnitionem ipsius, πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας*, &c. Et 1. Pet. 2. 9. *Vocavit vos è tenebris εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς.*

Theses.

Thes. 1. Non est divina sed belluina fides, quæ nullam habet νόησιν, *conceptionem.*

nem sive *comprehensionem* illarum rerum quæ creduntur: qualem in carbonario dilaudat Staphylus, qui profitetur se credere quod credit ecclesia,& ecclesiam credere quod ipse tenet, ignorans interim quid aut ecclesia aut ipse teneat. Sed vera fides habet πληροφορίαν συνέσεως· hæc implicita & cæca, nè micam quidem intelligentiæ.

Thes. 21 Quicunque assentitur fidei doctrinis solummodo propter autoritatem docentium, vel multitudinem credentium, vel tale aliquid externum motivum, expers interim interni luminis in quo mens conspicit rationem formalem credendi; is non habet habitum infusæ fidei, sed levem opinationem in rebus fidei. *Nemo enim credit aliquid verum, tantùm quia vult credere illud esse verum*, PicusMirand.tom.1.pag.94.

Hinc colligimus turpiter errare Pontificios, qui dicunt nos non posse aliter credere doctrinæ fidei in Scripturis revelatæ, quàm quia ecclesia illam comprobat suffragio suo. Notum est Hermani blasphemum dictum; Scripturas tantum valere quantum valent Æsopi fabulæ, nisi accedat ecclesiæ testimonium. Sed si πληροφορία συνέσεως oriatur ex interno lumine & secretâ persuasione Spiritûs, tum omnes electi agnoscent vocem Christi in Scripturis, reclamante licèt ecclesiâ Romanâ, aut quavis aliâ visibili. Non igitur aspernamur vocem externam ecclesiæ, nec ministerium ejus minimè necessarium putamus; sed tuemur plenè persuasam intelligentiam in rebus fidei oriri ex interno lumine & Spiritûs testimonio, sine quo si millies inculcet ecclesia hoc vel illud esse credendum, nemo tamen credet.

In agnitionem mysterii Dei, & Patris, & Christi] Hæc verba per appositionem (ut loquuntur) cohærent cum superioribus: Explicat enim quæ & qualis sit illa *plenè persuasa intelligentia* quam acquirent: non rerum humanarum, aut philosophicarum, non Judaicarum fabularum; sed *cognitionem misterii Dei, & Patris, & Christi.* Duo expendenda: Quid intelligat per *mysterium*; Cur illud mysterium dicatur *Dei, & Patris, & Christi.*

Mysterium interpretatur Chrysostomus reconciliationem nostram & accessum ad Deum Patrem per Filium incarnatum non per angelos. Hugo Cardinalis dicit hoc mysterium nihil aliud esse quàm mortem Christi salutiferam. Sed nimis angustæ sunt hæ interpretationes. Sub *mysterii* igitur vocabulo comprehendit Apostolus totam doctrinam evangelicam quæ per apostolos revelata fuit in salutem humani generis. Evangelium autem optimâ ratione dicitur *mysterium*; quia invium est humanæ rationi, quæ nunquam vel leviter cogitâsset de hoc modo salutis acquirendæ qui in e-

vangelio proponitur; sed fatigâsset se frustrà salutem quærendo in vanis humani ingenii figmentis.

Sed cur dicitur evangelium, vel evangelica doctrina, *mysterium Dei, & Patris, & Christi?* Duas ob rationes.

1. Quia Deus trinus & unus fuit autor & conditor doctrinæ evangelicæ; Christus autem à Patre missus, præco & promulgator ejusdem. Fluxit igitur ab illis tanquam à causis efficientibus, & proinde ritè dicitur evangelium *Dei & Christi.*

2. Quia Deus, & Pater, & Christus, sunt præcipua objecta doctrinæ evangelicæ. Nam evangelium patefacit nobis majestatem, voluntatem, naturam denique & attributa Dei; docet insuper hunc Deum paternum affectum erga nos gerere, adoptatos utique jam in filios ejus, per & propter Christum Filium ejus incarnatum, Gal. 4. 4, 5. ultimò, depingit nobis Christum Mediatorem nos Deo unientem & reconciliantem, unà cum omnibus ejus officiis, operationibus, cæterisque spectantibus ad plenam Christi cognitionem. Ab hac itaque triplici doctrina, de natura Dei, de paterno ejus affectu in humanum genus, de Christo Mediatore evangelium tanquam à nobiliori parte dicitur *mysterium Dei, & Patris, & Christi.*

Theses.

Thes. 1. Ut lex non à solo Patre, sed etiam à Filio lata fuit, dicente Apostolo Gal. 3. 19. *ordinatam fuisse in manu Mediatoris*; sic evangelium non soli Filio attribuendum, sed Patri, imò toti Trinitati. Est enim mysterium Dei & Christi *effectivè.* Delirabat igitur Marcion, qui alium Deum legis, alium evangelii autorem putabat. Quem sic refellit Tertullianus, *Segrega alii Deo legem, & alii Deo Christum, si potes aliquam umbram à corpore separare*, 5. in Marc. *Ab eodem promulganda fuit libertas evangelii, à quo fuit servitus legis; nam alienos servos nemo manumittit*, Ibid. Insaniebat etiam Joachim Abbas, qui docebat triplicem doctrinam à tribus Personis dimanare: doctrinam scilicet legis veteris à Patre dimanâsse, doctrinam ejus evangelii quod consignatum habemus sacris literis, à Filio, tertiam doctrinam à Spiritu sancto expectandam, quam appellat *evangelium æternum.* Sed si evangelium quod habemus, tam Dei quàm Christi sit, aut Spiritus sanctus Deus negatur, aut illi etiam evangelium hoc ascribatur necesse est, nec novum ab illo expectandum.

Thes. 2. Ut evangelium à Deo & Christo prodiit, sic ubique disserit de Deo & Christo, illisque beneficiis quæ à Deo Patre per Christum obtinemus. Quæ ad hæc capita referri non possunt, hæreticorum, Scholasticorum, aliorumve quorumcunque doctrinæ, non sunt habendæ pro mysteriis theologicis, sed pro figmentis humanis.

humanis. Hoc ab illis perpendi oportuit qui *Platonicum & Ariſtotelicum Chriſtianiſmum procuderunt*, ut loquitur alicubi Tertullianus: quos *non evangeliſtas, aut Theologos, ſed ſophiſtas, & mataologos jure appellari* ſcribit Gerſon; quia, relictis utilibus & intelligibilibus de Deo & Chriſto documentis, transferunt ſe ad ſpeculationes logicas, mathematicas, metaphyſicas, &c. 2. Lect. ſuper Marcum. Atque hæc de *myſterio Dei & Chriſti*, cujus plenam agnitionem pollicetur Apoſtolus Coloſſenſibus permanentibus in fide recepta.

Vers. 3.

In quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi.

IN extremis verbis verſiculi ſuperioris Chriſti mentionem fecerat Apoſtolus: ea autem occaſione arrepta, excurrit in laudes Chriſti, ità tamen ut extra metas propoſiti ſui non currat. Nam hæc digreſſiuncula ſolidiſſimam rationem continet cur non ſit illis diſcedendum ab evangelica doctrina quam Epaphras illis prædicaverat, ſumptam ſcilicet à perfectione ejuſdem, utpote quæ ad ſalutem plenè ſufficiat. Hoc itaque fundamento poſito, viam ſternit ad pugnam cum ſeductoribus.

Sed hîc primò obſervandum, verba hæc, ἐν ᾧ, referri à nonnullis ad totum complexum de *agnitione myſterii Dei, & Patris, & Chriſti*, hoc ſenſu, In cognitione hujus myſterii, id eſt, evangelii, ſiti ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ noſtræ ſalutiferæ. Sed ab aliis referuntur ad ultimum illud verbum *Chriſti*; in quo Chriſto doctore noſtro & autore evangelii (inquiunt) tanquam in fonte uberrimo, ineſt infinita copia ſapientiæ & ſcientiæ.

Magnum eſt diſcrimen inter has duas interpretationes. Prior enim vult Apoſtolum loqui de ſapientia & ſcientia noſtra quam nos aſſequimur, Chriſto vel Chriſti myſterio ritè cognito: *objectivè* igitur volunt eſſe in Chriſto, id eſt, in Chriſti cognitione, omnes theſauros, hoc eſt, omnem plenitudinem & perfectionem ſapientiæ noſtræ, juxta illud Apoſtoli, *Nihil decrevi ſcire niſi Jeſum Chriſtum*, 1. Cor. 2. 2. Poſterior autem vult illum loqui de ſapientia & ſcientia in Chriſto habitualiter inhærente: *ſubjectivè* igitur omnem ſapientiam & ſcientiam in Chriſto reſidere, ex hoc loco concludunt. Non auſim hanc ſententiam rejicere, cùm nihil habeat falſitatis, nec diſcedat ab ipſis verbis: Sed priorem arbitror Apoſtolum potiùs ſpectaſſe, nec tam de ſapientia qua ipſe Chriſtus ſapiens eſt, quàm de illa locutum cujus apprehenſione nos ſapientes efficimur.

Et illud etiam notandum, vocabula hæc *ſapientia* & *ſcientia* non eodem modo exponi ab omnibus.

216 Quidam nihil discriminis inter illa poni volunt, sed adhibita ac geminata fuisse tantummodo amplificandi causâ; quasi dixisset Apostolus, in Christo cognito habere nos absolutissimam & perfectissimam cognitionem. Alii nomen σοφίας dicunt designare cognitionem Dei, vel rerum divinarum; γνώσεως, rerum humanarum, vel creaturarum denotare scientiam. Sed tertiam sententiam præfero: quæ *sapientiam* exponit cognitionem illorum dogmatum quæ pertinent ad fidem; *scientiam* verò, cognitionem illarum rerum quæ spectant ad vitam Christianorum. *Sapientia* igitur res credendas, *scientia* res agendas complectitur. Utraque hæc cognoscuntur, Christo sive mysterio Christi bene intellecto.

3. Ultimo in loco observandum, quòd dicitur hos thesauros in Christo, vel evangelio Christi agnito, non simpliciter sitos vel collocatos, sed *absconditos*. Quo verbo innuitur, quod pretiosum & magnificum est in Christo, vel evangelio Christi, non prominere, aut protinus in oculos incurrere hominum carnalium; sed ità latere, ut conspiciatur tantummodo ab illis quibus Deus oculos dedit aquilinos, id est, spirituales ad videndum. Sic ipse Christus, Matth. 11. 25. *Gloriam tibi tribuo, quòd absconderis*, &c. Et Apostolus, 1. Cor. 1. 23. ostendit Christum hominibus carnalibus non thesaurum esse, sed offendiculum & ludibrium; *Prædicamus Christum crucifixum Judæis quidem offendiculum*, &c. Posita itaque hac sententia quæ objectivè vult in Christi mysterio esse omnes thesauros, documenta indè eliciamus.

Docum. 1. Plenè sapit qui evangelium didicit; prorsus insanit qui cognitionem salutarem alibi quærit: Nam hîc *omnes thesauri*.

Docum. 2. Qui scientiam secularem aut res seculi præponit studio & cognitioni huic sacræ, is thesauro quisquilias præfert: Nam evangelii mysterium *thesaurus* est; reliqua omnia, σκύβαλα.

Docum. 3. Non mirum errare totum penè mundum tam in fide quàm in vita. In credendis errant, quia non ab evangelio petunt regulam fidei, sed ab humana autoritate: in agendis, quia non hinc petunt regulam vitæ, sed ab improborum consuetudine. At in hoc tam *sapientiam* quàm *scientiam* quæsitam oportuit.

Docum. 4. Si cognitionem salutiferam percipere velimus ex evangelio, non otiosè & perfunctoriè illi attendendum est, sed in eruendo hoc thesauro laborandum & sudandum. Hic enim thesaurus non in promptu positus, sed *absconditus* est.

Docum. 5. Non fidendum industriæ aut perspicaciæ nostræ, sed Deus assiduè implorandus, ut velit acuere aciem oculorum nostrorum, & hunc abditum thesaurum nobis visendum præbere:

præbere: *Aperi oculos meos*,&c.Pſal. 119. 18.

Hactenus in expoſitione horum verborum ſecuti ſumus illam ſententiam quæ hæc verba, *In quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ*,&c. exponit *objectivè*, de illa perfecta cognitione quam nos habemus Chriſto ritè cognito. Sed quia (ut antè dictum eſt) à nonnullis exponuntur de illa perfecta ſapientia quam Chriſtus habet in ſe *ſubjectivè*, horum interpretationem atque ſententiam diſcutiemus , & quod malè inferunt refutabimus. Hanc autem ſententiam ſequuntur tum Scholaſtici, tum Ubiquitarii : nam ex hoc loco ambo deducunt, omniſcientiam competere Chriſto etiam ſecundùm humanam naturam. Sed Scholaſtici, etſi verbo à noſtris theologis diſſentiunt, re tamen conſpirant. Nam hanc quam appellant omniſcientiam, includunt nihilominus certis limitibus: unde patet eos non omniſcientiam abſolutam , quæ proprietas eſt Divinæ naturæ , ſed quandam (ut ità dicam) ſimilitudinariam, & ſecundùm quid dictam, Chriſti animæ aſcribere. Sed Ubiquitarii multò audaciùs ipſam omniſcientiam Divinam realiter communicatam docent humanæ Chriſti naturæ, quemadmodum & omnipotentiam; Jacobus Andreas, Colloq. Mompelg. tract. de perſona Chriſti; ubi & hunc locum affert. Nos Scholaſticorum ſententiam declarabimus, Ubiquitariorum refutabimus, ſed breviſſimè.

Scholaſtici præter ſapientiam Chriſti increatam , ponunt in illo multiplicem ſcientiam creatam. Alexander Halenſis, part. 3. qu. 13, memb. 1,& 2. in anima Chriſti ſtatuit ſcientiam quadruplicem : Primam appellat *ſcientiam per gratiam unionis* ; ſecundam , *ſcientiam per gratiam comprehenſionis*; tertiam, *ſcientiam naturæ integræ*; quartam, *ſcientiam experientiæ*. Aquinas, part. 3. qu. 9. art. 1. primam omittit. Nam ex parte unionis non putat in Chriſti anima novam aliquam ſpeciem ſcientiæ ponendam ; tantùm concedit illam ſcientiam comprehenſionis multò clariorem & excellentiorem eſſe in Chriſti anima propter hanc unionem , quàm in ullo alio beatorum ſive angelorum ſive hominum. Triplicem igitur tribuit Chriſti animæ ſcientiam; *beatam* ſcilicet, *infuſam*, *acquiſitam*. Jam verò (ut ad rem accedamus) quærunt , an Chriſti anima ſecundùm hanc creatam ſapientiam omnia ſciat; an Deo æqualem ſcientiam habeat de rebus omnibus: & reſpondent affirmando. Sed cùm explicare conantur ſententiam ſuam, dicunt ſcientiam Dei conſiderari dupliciter; in reſpectu ad *ipſum Deum* , & in reſpectu ad *creaturas*. Quod attinet ad ſcientiam Dei de *ſe*, Chriſti anima non ſcit neque poteſt ſcire omnia quæ Deus novit:

non enim scit omnia quæ Deus possit facere; hoc enim cognito comprehenderet Divinam virtutem, quæ est incomprehensibilis. Quod autem attinet ad scientiam Dei de *creaturis*, dicunt Christum in Verbo scire omnia quæ sunt, erunt, vel fuerunt dicta, facta, vel cogitata ab ullo mortalium; quia est judex futurus omnium. Dicunt insuper illum nôsse omnem essentiam & potentiam & actum cujuscunque creaturæ, quia est Dominus omnium. Concludunt igitur, si de scientia creaturas spectante loquamur, Christi animam quantum ad *numerum scitorum*, habere scientiam æqualem Deo, quia novit omnes creaturas sicut & Deus, sed quantum ad *medium sciendi*, & *modum sciendi*, habere scientiam longè inferiorem. Nam quia Deus scit omnia per seipsum tanquam per causam; anima Christi, non per seipsam sed per Verbum; Deus scit omnia modo clariori & altiori. Sed hæc universalis scientia creaturarum, non est illa omniscientia quæ est Divinæ naturæ proprietas; quia omnes creaturæ simul sumptæ, quæ sunt, fuerunt, sive erunt, non sunt actu infinitæ. Secundùm Scholasticos igitur, Christi anima, sive humana natura, non est capax omniscientiæ, quemadmodum nec omnipotentiæ.

Jam ut cum Ubiquitariis congrediamur; illi quemadmodum cæteras proprietates Divinitatis, sic omniscientiam realiter communicatam putant Christi humanæ naturæ; & hoc loco abutuntur ad stabiliendum errorem suum, *In eo sunt omnes*, &c.

Respondemus, ex hoc loco nihil concludi posse pro absoluta illa omniscientia animæ Christi, multas ob causas. Primò, quia multò verisimilius est, Apostolum loqui de sapientia nostra salutifera quam habemus Christo ritè cognito, quàm de sapientia ipsius Christi. Secundò, quia si detur illum loqui de sapientia & scientia quâ Christi anima prædita est, possumus hoc interpretari de illa summa plenitudine scientiæ creatæ & infusæ, in qua nihil deest quod requiratur ad perficiendam animam Christi, quamvis non adsit omniscientia, cujus propriè dictæ creatura capax esse non potest. Tertiò, sumamus ex hoc loco evinci omniscientiam Christi; non tamen obtinebunt illico illam esse in anima vel humana Christi natura: Non enim Apostolus dicit, *in qua* anima, vel natura; sed, *in quo* Christo *sunt omnes thesauri*: sunt igitur in Christo, quia in Λόγῳ, non quia in natura humana. Sic Ambrosius in persona Christi collocat thesauros omniscientiæ, non in natura humana: dicit, *in Autore rerum omnium æquum esse ut sit scientia rerum omnium.* At Verbum, non humana Christi natura creavit omnia. Sic Aquinas in Commentariis ad

Verbum

Verbum non ad animam refert hanc omniscientiam: *Quicquid*, inquit, *de Deo potest sciri, id totum in se Verbum cognoscit abundanter; quicquid potest cognosci de creaturis, cognoscit in se supereminenter: & ideo in Verbo sunt omnes thesauri.*

Vindicavimus hunc locum à calumniis Ubiquitariorum: Jam paucis argumentis illorum errorem refellamus; idque ex illorum placitis.

1. Concedunt utramque naturam in Christo suas habere & retinere proprietates, ità ut unius naturæ proprietas nunquam fiat proprietas alterius naturæ: sic Jacobus Andreas, Colloq. Mompelg. At quod realiter communicatur alteri, id fit alterius: Omniscientia igitur realiter communicata humanæ Christi naturæ, non remanet proprietas solius Divinæ; quia in alia natura reperitur.

2. Proprietates Divinæ naturæ *essentialiter* non communicantur naturæ humanæ; hoc enim posito, natura humana Divina evaderet, fatente ipso Chemnicio: neque *formaliter, habitualiter*, vel *subjectivè*; cùm enim proprietates Divinitatis non sint accidentia, sed ipsa Dei essentia, non possunt alteri inhærere. Sed alius modus præter *essentialem* & *accidentalem* fingi non potest: ergò non communicantur animæ humanæ proprietates Divinitatis, inter quas ipsi adversarii omniscientiam reponunt. Sed dicunt communicari per unionem hypostaticam. At hoc non facit ad propositum. Nam per gratiam unionis hypostaticæ non transferuntur proprietates naturarum ab una ad alteram, sed in concreto propter identitatem suppositi proprietas unius naturæ alteri adscribitur. Ut cùm dicimus Deum passum fuisse, vel crucifixum, vel natum ex virgine; Christum hominem omniscium, omnipotentem, mundi creatorem: veræ sunt hujusmodi prædicationes, non quòd Divina natura quoquo modo admittat in se proprietatem passibilitatis; aut humana, proprietatem omnipotentiæ & omniscientiæ: sed quia ille homo qui passus est erat Deus; Deus qui est omnipotens, erat etiam homo in unitate personæ.

Tract. de duabus naturis, cap. 28.

3. Qui dicit Christi humanam naturam esse omniscíam, idque omniscientiâ illâ quæ proprietas est Divinitatis, is ponit unam & eandem scientiam animæ humanæ & naturæ Divinæ. At ipsi adversarii nostri damnant Monothelitas, qui ponunt in Christo eandem voluntatem Deitatis & humanitatis: cur non & ipsi damnandi, qui ponunt eandem scientiam utriusque?

Chem. de duab. nat. cap. 23.

4. Illa Leonis regula quæ habetur epistolâ decimâ, *Utramque* scilicet *naturam agere quod cujusque proprium est cum communione alterius*, probatur ab ipsis Ubiquitariis: At si omniscientia communicetur naturę humanæ Christi, tum natura huma-

na agit quod proprium est Divinitatis; nam omnia comprehendit infinitâ virtute hujus communicatæ omniscientiæ.

Ut verbo concludamus; In humana Christi natura inest omnis plenitudo infusæ & creatæ scientiæ quæ requiritur ad salutis nostræ administrationem; in natura ejus Divina reperitur omniscientia absoluta: & per consequens, *In ipso sunt omnes thesauri* creatæ & increatæ *scientiæ*.

VERS. 4, 5.

Hoc autem dico, nè quis vobis imponat probabilitate sermonis.

Etsi enim corpore absens sum, spiritu tamen sum vobiscum, gaudens ac cernens vestrum ordinem, & soliditatem vestræ in Christum fidei.

IN hisce duobus versiculis rationes duas ponit cur tantopere laboret in Colossensibus confirmandis. Prior ducitur à periculo illis impendente; *nè quis vobis imponat* &c. Altera, ab affectu amoris Apostolico cordi inhærente; *Etsi enim corpore absum*, &c.

Hoc autem dico] Hæc verba referuntur à nonnullis ad versum proximè præcedentem, de omnibus thesauris sapientiæ in Christo reconditis, quod ideo Apostolus affirmavit, nè alibi putarent salutis media quærenda esse, seducti ab impostoribus. Ab aliis referuntur ad ea omnia quæ præcesserunt in hoc capite; quasi Apostolus dixisset, Velim vos scire me certamen cum falsis istis doctoribus in hunc finem suscepisse, nè vos illorum sophisticis præstigiis deludamini. Ad summam rei nihil interest. Nam hic sensus est; Ideo Apostolum propugnare veram doctrinam de salute nostra in solo Christo reposita, nè vanis hominum figmentis adhærescant Colossenses, salutiferâ hac doctrinâ neglectâ.

Documenta.

Docum. 1. Christum & Christi beneficia prædicare & plenè docere, est omnibus otiosis & superstitiosis hominum inventis viam præcludere: nam Christo ritè cognito, contemptui habentur egena ista elementa. Hoc perspicuè docetur Philip. 3.8. *Duco omnia damnum esse propter eminentiam cognitionis Christi Jesu*, &c.

Docum. 2. Ubi sapientiæ thesauri in Christo solo reconditi ignorantur, ibi populus facilè delabitur in errores, in cultus superstitiosos, in omnem denique foveam perditionis. Nam ut mulierculæ quæ liberis carent, catellis & aviculis sese oblectare solent: sic miseræ animulæ expertes cognitionis Christi, solatium frustrà quærunt in humani ingenii nugamentis.

Docum. 3. Hic itaque videmus cur in papatu tantum tribuitur missis, indulgentiis, peregrinationibus, operibus satisfactoriis, mortuorum invocationibus, &c

bus, & id genus aliis; quia ſcilicet in Chriſto omnes ſapientiæ & ſcientiæ theſauros reconditos non agnoſcunt: hoc enim poſito, ruit illud ſuperſtitionum chaos, de quo Chriſtus & apoſtoli nè cogitârunt unquam, niſi illud abominando.

Ne quis vobis imponat probabilitate ſermonis] En periculum in quo erant Coloſſenſes; circumventionis nimirum à falſis doctoribus! en etjam inſtrumentum quo conabantur hoc periculum illis creare; ſcilicet πιθανολογίαν!

Παραλογίζεσθαι eſt, *ratione falsâ qua ſpeciem habet veritatis imperitum circumvenire.* Unde Ariſtoteles comparat paralogiſmum auro adulterino, vel fuco, quæ mentiuntur illarum rerum veritatem quam reverà in ſe non habent. Sub hoc igitur vocabulo complecti voluit Apoſtolus quicquid quoquo modo ſub ſpecie religionis introducitur contra ſimplicitatem doctrinæ evangelicæ. Quamvis enim impoſtores pulchris rationibus videbantur ſtabilire angelorum cultum, cæremoniarum obſervationem, & nugas quaſdam philoſophicas; non tamen legitimis argumentis ex Dei verbo deductis id efficiebant, ſed paralogiſmis & præſtigiis ſophiſticis.

Jam verò hi paralogiſmi ſeductorum naſcuntur vel ex *malitia*, vel ex *inſcitia.* Ex malitia, cùm veritatem agnitam oppugnant homines improbi, vel ut ſibi gloriam & utilitatem quærant, vel ut veris doctoribus moleſtiam & invidiam creent. Sic Scribæ & Phariſæi Chriſtum oppugnabant atque doctrinam ejus, ut ſuas ſtabilirent inanes traditiones, utque in honore eſſent apud imperitam plebeculam. Hi impoſtores ſunt omnium mortalium miſerrimi; nam, ut ſcribit Cyprianus, *anima* illorum omnium *in die judicii de ipſorum manibus expetentur,* quibus per ſuas impoſturas *perditionis autores & duces extiterunt.*

Epiſt. lib 2. epiſt. 1.

Alii ſunt qui paralogiſmis fallunt populum ex inſcitia ſua; nam & ipſorum animi irretiti ſunt iiſdem laqueis quibus alios irretire conantur. Hi autem paralogiſmi apud eos plerunque regnant in quibus zelus præpoſterus viget ſcientiæ expers. In hunc catalogum referre poſſumus eos qui pio quodam affectu erga ſanctos Dei atque ipſam ſanctitatem inflammati, eò tandem provecti ſunt cæco quodam zelo, ut ſanctos colendos & invocandos putarent & urgerent; ac bonis & ſanctis operibus ipſum regnum cœleſte ex condigno acquiri contenderent; atque hos ſuos paralogiſmos pro ſana doctrina ubique venditarent ſummâ animorum contentione. In hunc etjam numerum & illi aggregandi, qui incenſi juſto odio contra cultum omnem ſuperſtitioſum, quia Deus non vult coli mandatis hominum, abripiuntur cæco quodam zelo, ut contendant omnes ritus, omnes ec-

 clesiæ etiam de rebus adiaphoris ordinationes ejiciendas & exterminandas. Sed cavendum nè vel ab istis, vel ab his nobis imponatur: utrique enim paralogismis decepti conantur alios iisdem irretire. *Bonum est mel cum favo, sapor scilicet devotionis cum moderamine discretionis.* Atque hæc de periculo Colossensibus impendente, in quo depellendo versatur Apostolus.

Gerson.

Probabilitate sermonis, ἐν πιθανολογίᾳ] Hoc est illud instrumentum vel medium quo utebantur seductores ad fallendum. Sub hoc vocabulo comprehendit Apostolus rhetoricas & blandas insinuationes, sophisticas & intricatas argutias, quibus vel influere in hominum animos vel irrumpere tentabant: ut verbo expediam; quicquid specioso fuco ità humanæ rationi adblanditur ut à Christo illum abducat, ad hanc perniciosam πιθανολογίαν referendum est. Hanc deceptricem probabilitatem Apostolus damnat, 1. Cor. 2. 4. Non ergò in se damnatur πιθανολογία· est enim magna virtus orationis: sed in abusu, cùm agit apparentibus sed falsis rationibus, & ad imponendum hominibus adhibetur.

De insinuante illa πιθανολογίᾳ scitè Tertullianus, advers. Valentinum, *Habent artificium impostores quo priùs persuadeant quàm edoceant: veritas autem docendo persuadet, non suadendo docet.* De illa sophistica Prudentius olim conquestus est; *Fidem minutis dissecant ambagibus, Ut quisque linguâ est nequior; Solvunt ligantque quæstionum vincula Per syllogismos plectiles. Væ captiosis sycophantarum strophis. Væ versipelli astutiæ.*

Sed quomodo potest tanta esse probabilitas in illis in quibus nihil veritatis? Nam (si Philosopho credimus) quæ vera sunt, sunt etiam ἐυσυλλογιστότερα καὶ πιθανώτερα falsis.

Dub.

Rhet. 1. c.

Sunt quidem in se & natura sua; sed quoad imperitos, & externam apparentiam, multa falsa videntur probabiliora multis veris. Id autem contingit, quia veris falsa magna similitudine conjuncta sunt; unde accidit ut ab imperitis non distinguantur, accedente præsertim impostorum arte, quæ solet falsis veritatis colorem obducere.

Solut.

Observationes dogmaticæ.

In rebus theologicis non temerè fidem adhibere oportet rationibus, quamvis verisimilibus, quibus non substernitur fundamentum ex verbo petitum: nam sæpissime miram habent πιθανολογίαν, cùm interim nullam habeant veritatem. Illud itaque Tertulliani retineatur, *De tuo fundamento fidem ædifica.*

Observ. 1.

De anima.

Ut Spiritus Christi agnoscendus illorum internus doctor qui evangelium incorruptè prædicant; sic tortuosus serpens illorum magister est qui sophisticis argutiis & πιθανολογίᾳ hâc fucatâ hominibus imponunt. Nam iste in paradiso primus hac

Observ. 2.

hac πιθανολογίᾳ usus est, in decipienda muliere.

Observ. 3. Meta sophistarum res divinas tractantium hæc est, Ut suas opiniones, non ut Dei verbum explicent; ut homines decipiant, non ut ædificent; ut ipsi victoriam obtineant, non ut veritas vincat; juxta illud Clementis, Strom. 1. Τῆς ἐριστικῆς ἀρχὴ μὲν τὸ δόξαι, ἔργον δὲ τὸ ἀγώνισμα, καὶ τέλος ἡ νίκη. Atque hæc de impostoribus; & de telo illorum, falsâ scilicet & fucatâ πιθανολογίᾳ.

VERS. 5. *Etsi enim corpore absens sum, spiritu tamen sum vobiscum, gaudens ac cernens vestrum ordinem, & soliditatem vestræ in Christum fidei.*

HÆc est altera ratio solicitudinis Apostolicæ pro Colossensibus, sumpta ab interno ejus affectu in eos; & inclusam in se habet tacitam anticipationem. Nam dicere potuerunt, Longè à nobis remotus es; ignarus insuper rerum nostratum: non es itaque de nobis solicitus; neque si velis, potes ea præscribere quæ conducunt ad statum ecclesiæ nostræ. Utramque objectionem tollit: priorem distinguendo, Remotus sum à vobis, sed *corpore*, non *animo* & *affectu*: alteram negando, Non sum ignarus rerum vestrarum; nam *cerno vestrum ordinem & fidem*: possum itaque vobis consulere æquè ac si adessem.

Sed ut ordine progrediamur, in verborum explicatione duo oportet observare: 1. Qualiter afficiatur, sive modum affectus Apostolici erga Colossenses; 2. Quare sic afficiatur, sive causam ejusdem affectus. Modus consistit in duobus: tum in perpetua cogitatione de illis, & contemplatione rerum, &c. tum in gaudio propter illos. Jam verò causam cur tam sæpe cogitet de illis, cur gaudeat in hac contemplatione, duplicem assignat; ordinem scilicet illorum, & fidem solidam.

Etsi corpore absum, spiritu tamen sum vobiscum] Hîc ostendit se nunquam à Colossensibus tam longè abesse, quin mente, curâ, & cogitatione illis intersit.

1. Quia nunquam ex animo deponit illorum memoriam. Hoc enim proprium est amantis, non disjungi animo ab illis quos amat, quamvis sejungantur locorum intervallo.

2. Sed Ambrosius atque nonnulli etiam ex modernis interpretibus exponunt hæc verba, *spiritu sum vobiscum*, non modò de cogitatione & memoria illorum, sed de extraordinaria quadam spiritus præsentia per virtutem Divinam Apostolo concessa: qualem habuit Elizæus, qui ea quæ procul gesta fuerunt à servo suo mente intuebatur æquè ac si illi adstitisset, quod colligitur ex illis prophetæ verbis, *Nonne abierat animus meus tecum, cùm converteret se vir à curru suo obviam tibi?* 4. Reg. 5. 26.

224 5.26. Mansit domi suæ propheta, & tamen dicit animum suum abiisse cum servo, quia illius factum tam clarè videbat quàm illi qui præsentes intererant. Atque huic interpretationi suffragantur illa verba, *& cernens vestrum ordinem*, &c. Non est itaque negandum, quin quod prophetis fuit concessum, & Apostolo etiam concedi potuit: cui cùm omnium ecclesiarum solicitudo incubuit, verisimile est & statum ecclesiarum notum fuisse, non modò ex incerta hominum relatione, sed ex Spiritûs Divini revelatione; quò scilicet posset meliùs consulere & prospicere necessitatibus ecclesiarum. Amplectimur itaque & conjungimus utramque interpretationem, dicentes Apostolum, & animi sui cogitatione, & Spiritûs etiam revelatione, fuisse cum Colossensibus, quamvis corpore abesset.

Gaudens ac cernens] Id est, gaudens quia cerno: copula enim valet particulam causalem. Hunc autem affectum animi sui exprimere voluit Apostolus, nè suspicarentur illum diffidere illorum constantiæ ex eo quòd tam vehementer illos accendit ad perseverantiam: imò hoc facit quia valde desiderat ut in eadem permaneant, ut hoc gaudium illius simul permaneat; quemadmodum etiam agit cum Philippensibus, *Fratres mei charissimi, gaudium & corona mea, sic state in Domino.* (Phil. 4. 1.) Videmus qualiter animus absentis Apostoli affectus fuerit; ità scilicet, ut semper cogitaret de Colossensibus, ut cerneret statum illorum, ut gauderet in hac cogitatione & contemplatione.

Corollaria.

Corol. 1. Fidus minister nunquam totus abesse debet à grege suo: curâ itaque, cogitatione, oratione suâ apud Deum adsit illis, cùm corpore adesse non potest.

Corol. 2. Verum ministri gaudium ex eo oritur, quòd populus permaneat & crescat in bonis spiritualibus, non exinde, quòd ipse ditetur in temporalibus.

Corol. 3. Idem status populi qui præbet ministro occasionem gaudii, præbere simul debet occasionem majoris solicitudinis, nam Paulus ex eo quòd gaudebat conspecto illorum statu præsenti, enixiùs laborabat nè de eodem dejicerentur fraude impostorum. Novit enim diaboli malitiam, *qui tunc maximè sævit, cùm hominem ex suis laqueis liberatum videt; tunc plurimùm accenditur, cùm extinguitur.* (Tertull. De pœnit. 7.) Hæc de Apostoli animo & affectu erga Colossenses: Jam ad causas veniamus.

Cernens vestrum ordinem, & soliditatem vestræ in Christum fidei] Prior causa cur Paulus tam lubenter cogitabat, tam vehementer gaudebat de Colossensibus, est *ordo* sive *τάξις* illorum, altera, *fidei soliditas* propter quæ meritò laudantur. Illud autem obiter monendum, hanc

laudationem eſſe artificioſiſſimam & validiſsimam ſuaſionem ad perſeverandum in rebus laudatis. Qui enim laudat quod facis, primò oſtendit illud eſſe bonum, non enim aliter eſſet laudabile: ſecundò, oſtendit eſſe tibi facile, quia illud jamdiu feceris: ultimò, innuit turpe eſſe & dedecoroſum ſi deſiſtas, qui laus parta non amittitur quin contrarium dedecus incurratur. Sed res ipſas expendamus.

Veſtrum ordinem] *Ordinis* nomine tria denotare mihi videtur: compoſitos ſingulorum mores; beneordinatam eccleſiæ illius diſciplinam; & conſenſum ac concordiam illorum. Morum probitas ad ordinem refertur paſſim in Scripturis; quemadmodum è contrà, qui ſunt improbis moribus dicuntur *ἀτάκτως*, id eſt, *inordinatè* ambulare; *Subducatis vos ab omni fratre inordinatè ambulante*, 2. Theſſ. 3. 6. Cùm igitur laudat ordinem illorum, illud innuit, ſingulos in ſua vocatione ſobriè, juſtè, & piè incedere. Quinetiam publica diſciplina ad hunc ordinem eſt etiam referenda; utpote quæ illum procreat & conſervat. Hæc enim docet prælatos bene præeſſe, ſubditos ritè parere; & cogit negligentes ac refractarios facere officium ſuum. De hac loquitur Apoſtolus, 1. Cor. 14. 40. *Omnia fiant decenter & κατὰ τάξιν.* Hanc commendat Timotheo ſuo, epiſt. 1. cap. 3. Jam igitur laudat Coloſſenſes quòd vigeat apud eos hæc eccleſiaſtica diſciplina, quæ ſi negligatur, omnia fœda erunt confuſione, ſeditione, erroribus, ac flagitiis. Conſenſum denique & coadunationem in religione ſub *ordinis* vocabulo complectitur: nam *τάξις* militare vocabulum eſt, & denotat cohortem militum inſtructam & ordine apto conglobatam. Sic igitur Apoſtolus, cùm dicit ſe cernere illorum *τάξιν*, innuit ſe illos intueri tanquam bene ordinatam militum phalanghem, condenſatam & cohærentem in fidei unitate; & proinde inexpugnabilem.

Theſes.

Theſ. 1. Nihil pulchrius aut utilius ordine, nihil fœdius aut perniciofius confuſione. Præclarè hac de re ſcribit Nazianzenus, Orat. 26. *Ubi ordo dominatur; ibi pulchritudo ſplendeſcit: ubi ordinis defectus, ibi in aere exoriuntur fulmina, in terra commotiones, in mari inundationes, in urbibus ſeditiones, in corporibus ægritudines, in animabus peccata. Ordo continet cœleſtia & terreſtria; ordo eſt in intelligibi'ibus, ordo in ſenſibilibus, ordo in angelis, ordo in aſtris ordo in omnibus.* Nec mirum, cùm ipſe Deus non ſit autor *ἀκαταστασίας*, ſed *εἰρήνης*, idque maximè in eccleſiis ſanctorum, 1. Cor. 14. 33.

Theſ. 2. Cùm ordo ſit *parium impariumque, ſua cuiq; tribuens loca, diſpoſitio*; ordinem evertunt qui paritatem eccleſiaſticorum miniſtrorum

226 Euripid. introducunt. Politia enim Cyclopica est, non ecclesiastica disciplina, ubi [illegible].

Vers. 3. Cùm ex ordine qui viget inter populum tantum gaudium percipiant pastores, consequitur illos indignè vexare & summo mœrore afficere ecclesiæ præsules, qui contemnunt & conculcant legitimas ecclesiæ ordinationes, contra illud Apostoli, *Obedite præpositis vestris, & subjacete eis*, Hebr. 13. 17.

Vers. 4. Ordo est tanquam vallus seductoribus oppositus: rarò igitur in errores præcipitantur qui ordinem obedientiæ præpositis debitum observant; è contrà, ubi ordo præcipiendi & parendi negligitur, ibi tanquam per disjectam aciem facilè perrumpitur. Hæc de ordine.

Et soliditatem vestra in Christum fidei] Hæc est altera causa gaudii Apostolici. Videbat Colossenses à seductoribus oppugnatos, videbat ab istis zizania passim disseminata, sed simul cernebat fidem Colossensium non potuisse expugnari, zizania illa non fuisse ab illis pro tritico approbata, sed spreta & rejecta: hinc illa lætitia. Hæc *soliditas* itaque *in fide* duo designat: primum, quòd non patiebantur sibi excuti veram doctrinam, sed in ea, tanquam in sua statione, firmi & immobiles permanebant: alterum, quòd non sinebant exoticas & extraneas doctrinas huic admisceri; sed expleverunt mentes suas doctrinâ sacrâ, exclusis à negotio fidei hominum figmentis. *Solidum* enim id dicitur propriè, quod est *sui solius plenum*, hoc est, quod non recipit aliquid heterogeneum intra se. Est igitur illa fides solida, quæ non modò amplectitur veram doctrinam, sed quæ nullam admittit mixturam falsæ & alienæ. Quod etiam ipse Apostolus subindicat, cùm fidem restringit ad Christum; quasi diceret. Quæ extra Christum prædicantur pro doctrinis fidei, sunt abjicienda.

Documenta.

Docum. 1. Non est solida fides sed inanis fidei umbra, quando animus nutat & vacillat inter varias opiniones. Vult igitur Deus, ut firmus & absque omni hæsitatione sit assensus noster in causa religionis & fidei. Solidam enim fidem non habet qui modò in hanc modò in contrariam partem inclinat. Hæc inter pugnantes opiniones suspensa fides taxatur, 3. Reg. 18. 21. *Quousque claudicaturi estis in duabus istis cogitationibus? Si Jehova est Deus, sequimini eum; sin autem Baal, sequimini eum.*

Docum. 2. Est etiam & illa fides non solida sed spongiosa, quæ unà cum fide evangelii admittit hominum traditiones & figmenta: solida si esset, istis heterogeneis locus vacuus in ea non esset. Pulchrè in hanc sententiam Tertullianus, *Cùm credimus evangelio, nihil desideramus ultrà credere. Hoc enim priùs credimus,* De præscript.

non

non eſſe quod ultrà credere debeamus. Hæc de cauſis gaudii Apoſtolici.

Duas hujus prooemii partes abſolvimus: propoſitionem ſcilicet narratoriam, in qua declarabat Apoſtolus quæ certamina ſuſtinuerit pro Coloſſenſibus; & ætiologiam ejuſdem, in qua multas attulit rationes facti ſui. Reſtat ultima pars, quæ concluſionem hortatoriam complectitur.

Vers. 6, 7.

Sicut igitur accepiſtis Chriſtum Ieſum Dominum, ità in eo incedite:

Radicati & ſuperſtructi in eo, ac confirmati fide, ſicut edocti eſtis, abundantes in ea cum gratiarum actione.

DIximus prooemium Apoſtoli ex tribus hiſce membris compoſitum; propoſitione narratoriâ, ætiologiâ, & concluſione exhortatoriâ. Ad hanc ultimam deventum eſt, incluſam duobus hiſce verſiculis. In quibus primò oſtendit quid illis faciendum ſit; nimirum adhæreſcendum Chriſto prout illum acceperant ab Epaphra; verſ. 6. Secundò docet quomodò adhæreſcendum. Modus autem conſiſtit in tribus: in firmitate fidei; in copia ejuſdem; in animi gratitudine propter illam.

Ordiamur à verſu ſexto; in quo docet quid velit ab illis fieri, 1. regulam ob oculos proponendo, *Sicut accepiſtis Chriſtum Ieſum Dominum;* 2. actionem vel obedientiam ad hanc regulam exigendo, *ità in eo ambulate.*

Sicut igitur accepiſtis Chriſtum Ieſum Dominum] Regula fidei & vitæ quam proponit Coloſſenſibus, eſt doctrina Chriſti ab Epaphra prædicata, ab illis recepta; cui vult ut conſtanter adhæreſcant. Cognoſcendum eſt igitur qualem de Chriſto doctrinam ille promulgaverat. Docuerat ille proculdubio, omnes ſalutis noſtræ rationes in ſolo Chriſto collocatas; Chriſtum eſſe Dominum fidei vitæque noſtræ, ac utramque ad evangelium Chriſti, tanquam ad clariſſimam cynoſuram, dirigendam; cæremonias Moſaicas non eſſe cum fide evangelii conjungendas. Hanc regulam illis præſcripſit Epaphras: ad hanc tenentur;

1. Quia illam acceperunt & comprobârunt: Nam cùm dicit Apoſtolus, *Sicut accepiſtis* (ut rectè obſervat Chryſoſtomus) quaſi conſtringit illos proprio teſtimonio: innuit enim ſe non jam id agere ut novam aliquam doctrinam recipiant, ſed ut maneant in recepta, quod non facere, aut ſtultitiæ illos arguit, aut levitatis.

2. Quia licèt de neceſſitate non ſit perſeverandum in quavis doctrina recepta, utpote ſi fuerit erronea, tamen in hac permanendum, quia hac doctrina recepta, ipſe Chriſtus Jeſus

Dominus recipiebatur, *Accepistis Christum Jesum Dominum*. Inest in hac loquendi formula emphasis magna, quam excutere oportet. Observandum igitur, quòd non dicit, *Sicut accepistis doctrinam Christi*, vel *de Christo*; sed, *Sicut accepistis* ipsum *Christum*. Per fidem enim non modò percipimus doctrinam Christi, sed vivificum nostrum Salvatorem recipimus, & in corda recondimus ad salutem nostram. Jam verò notum est illud poetæ. & ab omnibus probatum,

Turpius ejicitur quàm non admittitur hospes.

Non poterant itaque sine summa turpitudine rejicere doctrinam sive fidem receptam, quia eadem opera ipsum Christum rejicerent.

Sed & illud notandum, quòd dicit illos accepisse *Christum* τὸν Κύριον. nam (ut volunt doctissimi interpretes) vim facit in hoc verbo Apostolus. Pseudapostoli enim prædicabant Christum, & illorum discipuli Christum accipiebant: sed nec prædicabant isti, nec hi accipiebant *Christum Dominum*, sed Mosis conservum; itaque jungebant doctrinam illius cum cæremoniis à Mose præscriptis. Sed Colossenses, atque adeò omnes verè Christiani, receperunt *Christum Dominum* & fidei & vitæ suæ: nec regulas fidei itaque nec vitæ Christianæ ab alio quovis sibi patientur imponi. Servus enim non potest seipsum manumittere, aut novo domino addicere in servitutem; quia non est sui juris: non poterant itaque Colossenses aut Mosaicis cæremoniis aut doctrinis philosophicis sese subjicere, quia *Christum Dominum* admiserant. Ex his quæ dicta sunt eliciamus documenta.

Docum. 1. Non mutanda fides vera, etiamsi prælati & doctores ecclesiæ inceperint novam producere; quia *sicut accepimus*, sic perseverandum est. Frustrà igitur Romanenses obtrudunt nobis nova sua placita; sufficit respondere, Non sic accepimus ab apostolis.

Docum. 2. Non perseverandum in omni doctrina recepta à majoribus nostris: sed si illi acceperunt *Christum*, tum nobis permanendum in eadem doctrina; sin antichristi venena imbiberint, haud tenemur nos idem facere. Frustrà igitur & veteres suos errores nobis oggerunt: cum Cypriano dicimus, *In rebus quæ ad religionem spectant, non hominum consuetudinem, sed Dei veritatem sequi oportet.*

Docum. 3. Evangelium summa cum reverentia suscipiendum, quia illo recepto *Jesus Christus* recipitur. Hominum doctrinæ, quantumvis veræ, nil aliud apportant animo præter scientiam: sed evangelii doctrina apportat salutem, imò ipsum Salvatorem.

Docum. 4. Qui non habet in animo & fidem & vitam dirigere ad regulam Christi, fru-

sti, frustrà, imò cum magno suo damno Christianus est: Christo enim illuditur, si non ut *Dominus* ab illis qui evangelium accepere colatur. Hæc de regula.

Ità in eo ambulate] Exigit ab illis obedientiam ad propositam regulam. Cùm *ambulandum* dicit *in Christo*, latenter indicat Christum esse viam regiam ad Deum atque ad æternam beatitudinem, *Ego sum via, vita, & veritas.* Hoc Chrysostomus observavit, qui statim infert, *In Christo ambulandum, quia Ipse via est quæ ducit ad Patrem cœlestem, non autem angeli.*

Ambulare in Christo duo denotat: perseverare & progredi in doctrina & fide Christi, vitam agere juxta hanc fidem, & juxta ductum Spiritûs Christi. Quod ad primum, habet fides suum motum progressivum: Unde non incommodè dicimur ambulare, cùm in ipsa fide procedimus. *Ibunt de virtute in virtutem*, inquit Psalmista, Psal. 84. 7. Et Paulus, *ex fide in fidem*, Rom. 1. 17. Sed ad progressum in cursu sanctitatis multò sæpius accommodatur hoc *ambulandi* vocabulum. Unde apud Davidem crebrum est, *Ambulare in viis*, vel *in præceptis Dei*: & apud Apostolum, *Ambulare secundùm carnem*, aut *secundùm Spiritum*, *Ambulare in novitate vitæ*, vel *ut filii lucis*, & in consimilibus.

Duo itaque exiguntur: ut in fide permaneant & procedant, ut vitam juxta fidei regulam instituant. Jam corollaria deducamus.

Coroll. 1. Sicut Christiani rectè dicuntur ambulare in Christo, quia & fidem & vitam dirigunt ad normam ab illo præscriptam; ità monachi in sectarum suarum conditoribus ambulant, qui perfectionem quærunt in regula ab illis adinventa.

Coroll. 2. Cùm Christus sit sola via ad cœlum, qui ad cœlum pertendit extra Christum, cæcus & miser oberrat, nunquam eò perventurus.

Coroll. 3. Qui fide solitaria putat se posse ambulare in Christo, in uno pede ambulare conatur, quod est impossibile. *In Christo ambulare* est tam sanctitate quàm fide progredi: Spiritus enim Christi aut utramque aut neutram promovet.

Coroll. 4. Vita Christiani hominis est in motu perpetuo. A peccato & mundo recedit, ad vitæ sanctimoniam & patriam cœlestem procedit, per Christum tanquam per viam, inclinantibus illum ad hunc novum motum fide & charitate, tanquam qualitatibus inhærentibus, impellente verò & dirigente Spiritu Christi, tanquam principali efficiente & motore, qui & ipsam fidem ac charitatem impressit.

Atque sic breviter explicatum habetis quid fieri requirat Apostolus in hac sua hortatoria illatione, nimirum, ut Christo adhærescant, ad quos eos allicit, 1. Ipsam regulam ob oculos eorum proponendo, 2. Actio-

 Actionem illorum ad hanc regulam exigendo. Jam sequitur, ut quomodo in Christo permanendum sit exponamus, quod ex versu sequenti addiscemus.

VERS. 7. *Radicati & superstructi in eo, ac confirmati fide, sicut edocti estis, abundantes in ea cum gratiarum actione.*

VT Christo adhærescerent Colossenses, suasit Apostolus versu superiore: jam quomodo sit illi adhærescendum paulò explicatiùs ostendit. Modus autem consistit,

1. In firmitate fidei adhærescentis Christo & evangelicæ doctrinæ, *Radicati, superstructi, confirmati.*

2. In abundantia vel sufficientia quam fides in Christo agnoscit, *abundantes,* &c.

3. In gratiarum actione propter hanc abundantiam quam habemus in fide Christi, *cum gratiarum actione.*

1. *Radicati & superstructi in eo*] Fidei firmitatem duabus metaphoris depingit. Prior ducta est ab arboribus; altera, ab ædificiis. Ab arboribus sumitur metaphora *radicationis.* Nam ut arbores firmitatem habere non possunt nisi in terram, eamque non limosam sed firmam, radices demittant: sic fides nostra soliditatem non habet nisi in Christo, tanquam in solo firmissimo, figat radices suas. Altera metaphora transumpta est ab ædificiis. Nam ut domus nullam habet firmitatem nisi firmo fundamento superstruatur; sic neq; fides, nisi Christo soli innitatur. Unde idem Servator Christus laudat ejus prudentiam qui ædificavit domum suam super petram, ejus autem taxavit stultitiam qui maluit super arenam collocare, Matth. 7. 24. Hisce itaque duabus metaphoris indicat Apostolus nobis adhærescendum Christo quàm tenacissimè.

Ac confirmati fide, sicut edocti estis] Quod figuratè antea adumbravit, id jam proprio vocabulo exprimit, ut volunt interpretes: sed mihi videtur & illud & aliquid amplius facere. Nam in illis figuratis dictionibus expressit illam firmitatem, quam fides nostra habet ex eo quod in firmo solo radices posuerit, (scilicet in Christo) & debito fundamento innitatur: hìc autem illam tangit firmitatem, quam nos habere dicimur ex corroboratione ipsius fidei, postquam fuerit in hoc solo radicata & huic fundamento superstructa. Discrimen hoc facile est observare in arboribus. Quæ simul ac satæ sunt habent firmitatem suam ex eo tantùm quòd infigantur firmo solo, sed cum excreverint in magnitudinem, habent robur etiam aliud in se: Sic fides tenella habet suam firmitatem in Christo, sed aucta & provecta, novas vires acquirit quoad ipsum habitum internum. Vult igitur Apostolus fidem Colossensium

ſenſum non modò ſuperſtrui firmo fundamento, ſed etiam indies in ſe corroborari & invaleſcere.

Quod autem adjungit per parenthesin (*ſicut edocti eſtis*) id facit in majorem, ut loquuntur, cautelam. Nam antea de re eadem eos monuit verſu ſuperiore, *Sicut*, inquit, *accepiſtis, ſic in eo ambulate*: hìc rurſus fidei firmitatem requirit, atque in qua fide permanendum ſit oſtendit; in ea ſcilicet quam ab Epaphra edocti erant, non in nova fide pſeudapoſtolorum.

Bis inculcat eandem monitionem ut occurrat vitioſo affectui regnanti ut plurimùm inter homines plebeios: Nam doctrinam receptam faſtidire ſolent, & novos doctores cupidè appetere, qui illos à veritate ad ſua inſomnia abducunt. Vellicat igitur illas prurientes aures, cùm jubet eos in fide manere, ſicut olim edocti erant, & prohibet accedere ad novam fidem ſeductorum.

Explicavimus qualem firmitatem Apoſtolus requirat in doctrina evangelii. Jam ex hiſce quæ dicta ſunt pullulant hæ theſes dogmaticæ.

Theſ. 1. Non ſatis eſt incedere in Chriſto niſi ſic in eo ſtabiliamur, & ſic penitus illi inhæreamus, ut nec alii cuiquam, tanquam fidei noſtræ fundamento, innitamur, neque ab hoc ullis machinis nos avelli patiamur. *Nam fundamentum aliud nemo poteſt ponere præter id quod poſitum eſt, quod eſt Jeſus Chriſtus*, 1. Cor. 3. 11.

Taxantur itaque paleæ iſtæ leves, qui quavis arreptà occaſione à Chriſto ad antichriſtum avolant: ſed *quod fundatum & radicatum eſt, non facilè transfertur*, ut loquitur Chryſoſtomus. Illi etiam perſtringuntur, qui ſuperficie tenus Chriſto inhærent, cùm radices ſuas interim habent alibi defixas. In his numerare poſſumus illos omnes qui retinent nomen Chriſtianorum, ſpem tamen ſuam in ſanctis, in monaſticis obſervationibus, vel in aliis cordium ſuorum idolis collocatam præcipuè habent, non autem in Chriſto. In tales illud prophetæ torqueri poteſt, *Qui obſervant vanitates mendaces, benignitatem erga ſe derelinquunt*. *Ionæ 2. 8.*

Theſ. 2. Fides eſt quæ præſtat ut in Chriſto tanquam in via ambulemus ſine errore, in radice maneamus cum fructu, ſuper fundamento ſtemus ſine concuſſione. Cavendi igitur & fugiendi ſeductores omnes qui fidem noſtram corrumpere moliuntur; nam eâdem operâ à Chriſto nos ſeparare conantur.

Theſ. 3. Cùm Paulus Chriſtianos reſtringit ad illam fidem quam edocti ſunt ab apoſtolis, colligitur, Regulam apoſtolicæ doctrinæ, ſacram ſcilicet Scripturam, non removendam eſſe è conſpectu laicorum. Iniquum enim eſt flagitare ut quis juxta regulam præſcriptam agat vel credat, & nolle tamen illi hujus regulæ ſcientiam permittere. Sed quemadmodum improbi

improbi pueri, cùm in animo habent lascivire, excludunt pædagogum: sic Pontificii, cùm suas ineptias volunt populo venditare, id inprimis curant, ut verbum Dei ab illis secludatur. Sed pergamus.

2\. *Abundantes in ea, περισσεύοντες ἐν αὐτῇ*] Firmitatem fidei descripsit: Jam secundo in loco attingit illam abundantiam sive sufficientiam quam in fide Colossensium requirit, vel potiùs quam in fide sôlius Christi esse dicit. Interpretes hanc abundantiam referunt ad illud perpetuum incrementum cognitionis quod à fidelibus requiritur in rebus fidei. Putant igitur Apostolum hortari illos, ut non modò non deficiant, sed ut quotidie crescant in abundanti cognitione doctrinæ evangelicæ. Arbitror tamen (quod bona bonorum veniâ dictum velim) alium sensum subesse hisce vocabulis hoc in loco. Expono itaque περισσεύοντες ἐν αὐτῇ, Existimantes vel statuentes vos in illa fide quæ solo Christo nititur περισσεύειν, hoc est, affluere, exuberare, abunde habere omnia ad salutem necessaria. Non igitur ad incrementum nostræ cognitionis refero hanc abundantiam; sed ad rem cognitam, ad doctrinam scilicet evangelicam de Christo.

Neque debet mirum aut novum videri, quòd exponimus *abundantes*, cognoscentes vel statuentes vos abundare: nam sæpissime in sacra Scriptura verba connotant existimationem vel cognitionem nostram de illis rebus quas formaliter significant. Ut 1. Cor. 4. 8. *Saturati estis, divites estis, regnatis sine nobis*; hoc est, Existimatis vos saturatos, divites, regnare, &c. Et Rom. 5. 20. *Lex subintravit ut abundaret peccatum*, id est, ut cognosceretur peccati magnitudo. Sic igitur expono hoc in loco *abundantes*, cognoscentes vel certò statuentes vos abundare.

Hanc interpretationem sequor, quia maximè convenit cum instituto hortationis Apostolicæ. Vult enim ut radicati maneant in fide solius Christi: at vel maximè ad hoc conducit, ut statuant se in hac fide Christi περισσεύειν, satis superque habere ea omnia quæ sunt cognitu necessaria ad salutem.

Deinde, hoc maximè oppugnat falsorum doctorum sententiam, Nam illi in fide & doctrina evangelii inopiam & defectum se reperisse putabant, & proinde assuebant philosophicas speculationes, & Mosaicas cæremonias, aliasque traditiones innumeras: sed contra Apostolus dicit, nos περισσεύειν ἐν αὐτῇ, habere in illa doctrina omnem abundantiam cognitionis salutiferæ.

Postremò, hoc optimè cohæret cum verbis sequentibus ἐν εὐχαριστίᾳ. Nam hoc maximè debet nos ad gratitudinem excitare, quod in solo Christo Deus nobis abunde subministravit omnia ad salutem necessaria.

Hoc

Tertiò. Hoc ſenſu verborum poſito, diſcimus mera eſſe nugamenta quæ fabulantur monachi de perfectione ſtatûs monaſtici; quaſi doctrina evangelii non præſcripſerit omnibus perfectiſſimam doctrinam quoad conſecutionem vitæ æternæ, ſed hoc delegatum fuerit Dominico & Franciſco. At ſi in hac doctrina abundamus omnibus ad ſalutem neceſſariis, quod abundanti adjicitur, vanum & ſuperfluum ſit neceſſe eſt.

3. *Cum gratiarum actione*] Hoc ultimum eſt in modo quo adhæreſcimus doctrinæ evangelicæ obſervandum. Adhæreſcere debemus illi firmiter, radicati ſcilicet in ipſo Chriſto; adhæreſcere ità debemus, ut in illo agnoſcamus omnem ſufficientiam ad ſalutem: jam ultimo in loco, ità adhæreſcere debemus, ut gratitudinem animi oſtendamus propter hanc copiam gratiæ ſalutiferæ in evangelio ac Chriſto nobis patefactam & oblatam. Idque jure à nobis exigitur,

1. Quia beneficii magnitudo illud poſtulat. Nam in evangelio acervus & congeries beneficiorum Dei, imò totus theſaurus munificentiæ Divinæ nobis exponitur & offertur; debet itaque maximè excitare ad gratitudinem.

2. Quia periculum contrariæ ingratitudinis illud efflagitat. Nam ingratis Deus ſolet beneficia ſua eripere: niſi igitur privari volumus ſalutari evangelio, debemus illud ſuſcipere cum omni gratiarum actione.

3. Quia natura veræ fidei ad illud impellit. Nam vera fides amplectens Chriſtum Servatorem calefacere ſolet ipſum cor affectu gratitudinis erga Deum, & diſſolvere illud gelicidium quod in cordibus incredulorum reperitur.

Documenta.

Docum. 1. Vera fides non ſtat cum ingratitudine. Qui enim per fidem ſe ab inferni faucibus liberatum, & in gloria cœleſti conſtitutum videt, non poteſt non gratus eſſe erga autorem ſuæ felicitatis.

Docum. 2. Qui nihili faciunt evangelium, non ſunt participes adhuc beneficiorum Chriſti: ſi eſſent, utique prorumperent in gratiarum actionem ob hanc ſalutarem lucem illis tam miſericorditer à Deo communicatã.

Docum. 3. Juſtè Deus illos privat hoc beneficio evangelii qui non illud ſuſcipiunt cum gratiarum actione. Eſt enim hæc gratitudo quaſi quidam cenſus, & ſpeciale ſervitium quod in recognitionem ſui ſummi dominii Deus exigit ab omnibus ſuis beneficiariis: qui hunc pendere recuſant, quaſi fundo beneficiario jure exturbantur. Atque hæc de gratiarum actione.

Abſolvimus jam hoc procemium Apoſtoli. Ipſam quæſtionem verſu proximè ſequente proponit; dein ſuam ſententiam confirmat, atque expugnat contrariam.

VERS. 8.

Videte nè quis ſit qui vos deprædetur per philoſophiam & inanem deceptionem, ſecundùm traditionem hominum, ſecundùm elementa mundi, & non ſecundùm Chriſtum.

PRoœmio finito, ſequitur ſecunda pars hujus capitis: In qua proponitur ſtatus quæſtionis diſceptandæ, quam leviter attigerat verſ. 3. & 4. Sic autem ſe habet, ſi ad propoſitionem dialecticam revocetur; In ſalutis negotio, nec ſpeculationes philoſophicæ, nec traditiones humanitùs inventæ, nec cæremoniæ Moſaicæ; ſed doctrina evangelii pura puta eſt recipienda. Hæc eſt Apoſtoli ſententia. Sed quò magis percelleret animos Coloſſenſium, noluit hoc modo proponere; ſed figuratè per apoſtrophen convertere ſermonem ſuum ad illos, & quaſi colloqui cum illis. Tria itaque in hoc verſiculo facit Apoſtolus. 1. Excitat eos ad cavendas impoſturas. 2. Revocat eas impoſturas ad tres ſpecies. 3. Ponit generalem rationem vel regulam ex qua perſpiciatur eas eſſe rejiciendas.

Videte nè quis ſit qui vos deprædetur] Hîc convertit ſuum ſermonem ad Coloſſenſes, & eos cautos reddere conatur dupliciter:

1. Per hanc particulam attentionis, *Videte nè*. Nam multò acriùs hoc penetrat animum, quàm ſi dixiſſet ſimpliciter, Rejicienda ſunt à Chriſtianis omnia hominum aſſumenda quæ evangelio attexuntur: Qui enim ſic loquitur, videtur cum ſolo intellectu agere: at qui cum Apoſtolo inclamat auditorem, ut videat nè decipiatur hiſce hominum commentis, is non modò inſtruit intellectum, ſed voluntatem & affectus movet ad deteſtationem falſæ doctrinæ. Nam hâc loquendi formulâ inſidias illis poſitas, & inſidiatorem quaſi appropinquantem digito demonſtrat: ſic enim vigiles, cùm hoſtem conſpexerint, clamare ſolent, Videte, cavete; hoſtes ingruunt.

2. Illos excitat ad ſummam cautionem per elegantem metaphoram deprædationis. Nam συλαγωγεῖν eſt *prædam abigere*, quemadmodum latrones ſolent homines & pecora, ubi prævaluerint in pugna, ſecum abducere: Sic Amalekitæ, direpto Siclago, homines & omnia illorum bona aſportabant, 1. Reg. 30. Hoc igitur vocabulo grande periculum illis imminere oſtendit à ſeductoribus, qui eo animo illos invadunt, ut in ſervitutem abducant, quaſi prædam in bello captam, dum abducunt ſcilicet ab evangelio ad ſuas impoſturas. Hic itaque modus loquendi valde facit ad attentionem & cautionem in animis illorum excitandam.

Obſervationes.

Obſerv. 1. Non fides adhibenda omnibus qui docendi munus ſuſcipiunt in eccleſia: ſed videndum, & ſerio examine perpendendum, utrùm ſana ſit eorum doctrina necne. Hoc prohibent Pontificii doctores, quia diffidunt ſuæ doctrinæ. Hoc Apelles hæreticus olim prohibuit, ut eſt apud Euſeb. lib. 5. cap. 13. dicebat enim, *μὴ δεῖν ὅλως ἐξετάζειν τὸν λόγον, non oportere inquirere in doctrinam; ſed quemque, ut accepit & credidit, tenere oportere.* Sed aliter hoc in loco Apoſtolus; & 1. Theſſ. 5.21. & Actor. 17. 11.

Obſerv. 2. Ad paſtoris officium ſpectat, gregem ſuum non modò in ſana doctrina inſtituere, ſed contra ſeductorum inſidias parare & armare. Vigilis enim locum tenet; debet itaque illos admonere de hoſte adventante, debet illis ſtructas inſidias patefacere: quod ni fecerit, *à paſtore exigetur quicquid per inertiam non cuſtoditur*, Cyprianus, De ſing. cler.

Obſerv. 3. Doctrina evangelii eſt quaſi ſeptum ovilis Chriſti. Tutæ ſunt oves dum ſe continent intra hanc caulam: at cùm ad novas & extraneas doctrinas vagantur, tanquam palantes oviculæ, in prædam cedunt furibus, id eſt, hæreticis & ſeductoribus. Hâc fraude pontifex Romanus tot eccleſias deprædatus eſt: nam à doctrina evangelii illas avocavit; dein quò voluit quaſi ſua mancipia abduxit.

Per philoſophiam & inanem deceptionem] Poſtquam Apoſtolus Coloſſenſes de cavendis impoſturis præmonuerat, impoſturarum varias ſpecies recenſet. Prima eſt quæ *philoſophiæ* nomine deſignatur: dein appoſitivè adjunguntur verba quæ exponunt qualem philoſophiam vult, nimirum, *fallacem* & *inanem.* Sed quia ſæpe inter theologos quæritur de uſu rationis humanæ atque philoſophiæ in negotio religionis: atque hinc etiam criminationes mutuæ oriuntur inter nos & Pontificios; (dum nos illis intentamus crimen corruptæ theologiæ, quòd in articulis de juſtificatione, de libero arbitrio, multíſque aliis Ariſtotelem potiùs quàm Paulum ſequantur, illi è contrà in quæſtione de præſentia corporis Chriſti in cœna Dominica dicunt nos niti principiis philoſophicis & rejicere manifeſtum Dei verbum) has, inquam, ob cauſas diſceptabimus paulò fuſiùs hac de re; atque ad hæc capita ea omnia quæ dicturi ſumus revocabimus:

1. Oſtendemus veram philoſophiam non damnari ab Apoſtolo.

2. Exponemus quid ſub *philoſophia* vocabulo intelligere oporteat hoc in loco.

3. Declarabimus in quo abuſus philoſophiæ ſit, quod attinet ad res divinas.

1. Quod ad primum; Sive loquamur de morali, ſive de naturali, ſive de quacunque alia philoſophiæ parte, ſive de tota philoſophia quaſi de

 integro quodam corpore; certum est illam damnari non posse, ut ipse Deus in crimen non vocetur. Nam philosophia partus est rectæ rationis: hoc autem lumen rationis inditum est humanæ menti ab ipso Deo, juxta illud Tertulliani, *Res Dei ratio*. Veram itaque philosophiam censemus, non disciplinam Stoicam, nec Platonicam, nec Aristotelicam: sed quæcunq; ab his omnibus, aliisve, in rectæ rationis lumine inventa, dicta, scriptave fuerint; hoc totum selectum appellamus *philosophiam*. Non itaq; somnia philosophantium, sed uniuscujusq; decreta veritati & bonis moribus congruentia philosophiam constituunt. Nam ut errores theologorum non pertinent ad theologiam tanquam partes ejus, sed tanquam pestes; sic nec philosophorum, ad philosophiam. Non dubitamus igitur cum Clemente Alexandrino vocare philosophiam *æternæ veritatis ἀπαύγασμα, avulsam particulam*. Qui itaque ipsam philosophiam explosam cupiunt ex scholis Christianorum, aut imperiti prorsus sunt, atque eò spectant ut in communi omnium ignorantia lateat eorum inscitia; aut malitiosi sunt, atque cupiunt nos omni literarum instrumento spoliatos, quasi rudes & inermes astutis & armatis hostibus objicere: quod Juliani scelestum propositum detegit & taxat Nazianzenus, Orat. 1. in Julianum.

Strom. 1.

Possem hoc in loco physicæ, ethicæ, dialecticæ varias utilitates commemorare. Nam ex hisce omnibus adjumenta petit non modò vita communis, sed etiam divina theologia; concedente Tertulliano acerrimo philosophorum hoste; *Quomodo quis institueretur ad prudentiam humanam vel ad quemcunque actum sine literis, cùm instrumentum sit ad omnem vitam literatura? Quomodo repudiamus secularia studia, sine quibus divina esse non possunt?* Si itaque philosophiam damnaret & rejiceret Apostolus, rejiceret utique lumen rationis, & Deum ejus autorem summâ afficeret injuriâ. Quoties igitur à theologis repudiatur & rejicitur quod attinet ad res humanas & externas, id non de vera & genuina philosophia accipiendum, sed de erroribus & portentis philosophantium. Nam zizania seminata sunt in philosophia, quemadmodum in religione nostra: & veritas propè ab ea exclusa est per veneficia in illam diffusa. Ut itaque verbo concludamus, Si philosophantium errores, aut difficiles nugæ, *philosophiæ* nomine insigniantur, tum liberum nobis est rejicere & damnare talem philosophiam: sed si scientiam veritatis, lumine rationis naturalis inventam hoc nomine vocemus, eam non damnandam sed excolendam judicamus.

De idol.

2.

Veram & germanam philosophiam non damnari perspicuum est. Quæramus secundo in loco quænam illa

illa sit quæ ab Apostolo excludatur. Ea scilicet, cui inussit ignominiosam notam κενῆς ἀπάτης. Damnata itaque hæc philosophia, & κενὴ est, & ἀπατητική.

Jam verò philosophia, sive ratio humana, quę philosophiæ mater est, *vacua* & *deceptoria* semper reperitur cùm fertur extra proprios limites, hoc est, cùm statuere conatur de illis rebus quæ non possunt dijudicari per κριτήρια rationis naturalis; hujusmodi autem sunt, quæ spectant ad Dei cultum & ad hominum salutem. Audienda igitur philosophia est cùm de rebus sibi subjectis secundùm rectæ rationis illuminationem pronuntiat: sed cùm de justificatione humana, de reconciliatione ad Deum, de modo cultûs Divini decernit, vel de aliis ad fidem spectantibus, explodenda est; quia in his quæ sunt supra captum rationis, & pendent tantummodo ex revelata Dei voluntate, nihil solidi aut veri affert, sed prodit se prorsus *inanem* esse & *deceptoriam*. Apostolus alibi hujus rei causam attulit; Quia sc. *animalis homo non percipit ea quæ sunt Dei; Spiritu enim Dei discernuntur:* Sed philosophus, quâ philosophus, nihil aliud quàm homo animalis; & ipsa ratio non illuminata fide, ad hanc animalitatem pertinet: non potest itaq; pertingere ad scientiam salutiferam, &, si conetur, miserè in nugas evanescit. Hîc itaq; renuntiamus philosophiæ & rationi humanæ, & fatemur cum Justino Martyre theologo & philosopho, *nec poetas nec philosophos idoneos esse autores religionis condendæ, sed solum Deum per revelationem.* Quod etiam Prudentius elegantissimis versiculis expressit, quos non pigebit ascribere. Demonstrat rationem non posse non succumbere si ingerat se in divina;

1. Cor. 2. 14.

Paræn. ad Græcos.

Quippe minor natura aciem si intendere tentet
Acriùs, ac penetrare Dei secreta supremi;
Quis dubitet victo fragilem lassescere visu,
Vimque fatigata mentis sub pectore parvo
Turbari invalidisque hebetem succumbere curis?
Sed facilis fidei via, &c.

Lib. 2. cont. Symmach.

Vide Hilar. 1. de Trinit.

Neque debet hoc mirum videri. Nam si bruta animalia, quæ de rebus ad sensum spectantibus, utpote de cibo & potu suo, optimè judicant, non possunt tamen de humanis negotiis judicare: tum pari ratione neque homines lumine naturali de doctrina cœlesti & cultu Divino pronuntiabunt, licèt possint de rebus humanis ejusdem beneficio quod bonum & rectum est statuere.

Ut itaque hæc accommodemus ad id quod in manibus est; Pseudapostoli sub prætextu arcanæ cujusdam sapientiæ conabantur obtrudere Colossensibus novas quasdam

doctrinas de cultu angelorum, de expiatione animorum, & ejus generis alia ex Platonicorum fortasse fontibus traducta: Quid ad hæc Paulus? Nolite, inquit, credere: fallax & inanis est philosophia cùm de religione præcipit. Non à Platone & ratione humana, sed à Deo & ejus verbo discere oportet, quomodo Deus Pater adiri velit, quomodo peccata nostra expiari. Explodamus igitur & damnemus philosophiam hisce de rebus edicta promulgantem.

Object. Sed objicitur, res divinas & spirituales notas esse rationi humanæ, idque in lumine ejusdem naturali: sic enim Apostolus, Rom. 1. 19. 20. *Id quod de Deo cognosci potest manifestum est in illis: — Ipsius invisibilia ex rebus conditis intelliguntur*, &c. Si ratio comprehendit res divinas, tum potest de iisdem statuere, neque idcirco κενὰ vocabitur.

Solut. Rerum spiritualium notitia naturalis, obscura & infirma est, pertingens tantùm ad ipsum *esse* illarum rerum. Ut esse Deum, esse cultum Dei, esse beatitudinem animarum, ratio & philosophia percipit; sed quomodo ille Deus colendus, quomodo beatitudo obtinenda, non percipit: dum itaque de hisce & consimilibus decernere conatur, κενὰ est & ἀπατητικὰ. Scientia hæc potest facere ἀναπολόγητον, sed non potest facere idoneum doctorem, nisi accedat scientia infusa per gratiam.

3. Accedamus ad id quod ultimo loco à nobis propositum fuit, nimirum ad declarandum abusum & usum rationis sive philosophiæ in negotio religionis. Nam qui clamant perpetuò sine discrimine de excludenda ratione humana à tractatione rerum sacrarum, id videntur postulare, ut homines absque ratione versentur in rebus maximis; cùm nè minima quidem ritè administrentur si naturale illud rationis lumen extinguatur.

Rationis naturalis seu philosophiæ abusus multiplex est in causa religionis.

1. Cùm ex suis principiis deducere conatur ipsa religionis fundamenta. Nam quamvis principia rectæ rationis in se vera sint, non tamen ex iis elici potest quid statuendum de Trinitatis mysterio, de Christi incarnatione, de justificatione peccatoris, de invocatione Dei, ac cultu ejus; quæ omnia ex altioribus principiis sunt deducenda, nimirum ex revelata Dei in verbo voluntate. Ratio est *potentia discursiva à principiis ad conclusiones*: sed non habet in se principia illarum rerum quæ fide apprehenduntur; impudenter itaque conclusiones ædificat super arena opinionum suarum.

2. Cùm sua principia, quæ sunt vera in ordine naturæ, opponit principiis theologicis, quæ sunt longè supra naturam. Verbi causâ; verum est, *ex nihilo nihil fieri*; verum est,

species

ſpecies diſparatas non prædicari ad invicem, nec uniri in eodem ſuppoſito; verum eſt, *à privatione ad habitum non dari regreſſum*: ſed hæc omnia intelligenda ſunt ſecundùm curſum naturæ & potentiam finiti agentis. Errant itaque philoſophi, cum hinc putant concludi poſſe contra creationem mundi, contra incarnationem Dei, contra reſurrectionem mortuorum; quæ omnia facta vel facienda docent ſacræ Scripturæ, non per virtutem cauſarum naturalium, ſed per omnipotentiam Dei. Hìc itaque illa Thomæ regula tenenda eſt, *Rationi naturali vera nunquam contrariatur theologia, ſed eam excedit ſæpe, & ſic videtur repugnare.* Non enim vera ratio dicit illa ſuperiora fieri non poſſe abſolutè; ſed non poſſe fieri virtute aliquâ finitâ, quod etiam theologia fatetur. In illis itaque quæ ſunt hujuſmodi, *philoſophia theologiæ ſe ſubmittat, ut Agar Saræ; patiatur ſe admoneri & corrigi: ſin minùs pareat, ejice ancillam.*

Quæſt diſp. de fide, art. 10.

Clem. Strom. 1.

3. Cùm errores ſuos, per malam conſequentiam ex veris quandoque principiis deductos, pro legitimis concluſionibus obtrudit. Sic Stoici, Epicurei, Ariſtotelici, & quotquot philoſophorum nomine cenſentur, non ſemper rectæ rationis dictata, ſed ſuæ opinionis inſomnia docuerunt. Jam verò ſi quis conetur ſub philoſophiæ nomine in theologiam inferre hos errores, bis peccat: primùm in eo, quòd ulcera philoſophorum ipſius philoſophiæ dogmata reputet; iterum, quòd putet theologiam etiam ſanæ philoſophiæ regulis ſubjiciendam. Atque hunc abuſum mihi videntur Patres in antiquis hæreticis acriter reprehendiſſe, atque eâ occaſione in philoſophiam & philoſophos acerbè quandoque declamâſſe. Nihil apud Tertullianum frequentius: *Philoſophus gloriæ animal. Affectant veritatem, & affectando corrumpunt. Ex philoſophorum ingeniis omnis hæreſis animatur. Omnes hæreſes ex philoſophiæ regulis conſtant. Omnia dogmata hæreticorum cùm frigeant, & volare non poſſint, ſedem ſibi & requiem inter Ariſtotelis ſpineta reperiunt.* Nec Lactantius in illos mitior, qui Inſtitut. lib. 3. cap. 2. & in ſequentibus paſſim exagitat philoſophiam & philoſophos. Sed, uti dictum eſt, hæc non ad veram & ſobriam philoſophiam intra terminos ſuos manentem, ſed ad illam procacem & deceptoriam ſpectant, quę immiſcere ſe audet rebus ſupra captum ſuum, aut quæ privatorum hominum opiniones pro ipſius veritatis decretis oſtentat. Abuſum videtis, jam uſum veræ philoſophiæ oſtendamus: Is autem multiplex eſt.

1. Utilis, imò neceſſaria eſt philoſophiæ cognitio ad claram intellectionem & perſpicuam explicationem multorum locorum quæ paſſim occurrunt in ſacris Scripturis.

Quamvis enim principia religionis nostræ à Deo petuntur, non à ratione humana aut scientia aliqua philosophica; tamen in libris sacræ Scripturæ multæ occurrunt loquendi formulæ, multa exempla & illustrationes, quæ non possunt plenè intelligi & perspicuè enarrari absque adjumentis humanæ literaturæ. Hujusmodi sunt ea loca quæ de corporum cœlestium motu, influentiis, obtenebratione mentionem faciunt; quæ ut rectè intelligantur requirunt scientiam astronomicam. Hujusmodi etiam sunt, quæ alludunt ad quorundam animalium proprietates, utpote luporum, ovium, leonum, ursorum, columbarum, aquilarum; quæ lumen naturalis philosophiæ desiderant. Huc etiam referri possunt quæ ad regionum naturam & temperaturam respiciunt; ut cùm ab æstu & siccitate, cum ab umbra, vel aqua, vel ventis refrigerantibus petuntur loquendi formulæ, & accommodantur sæpe ad spiritualia illustranda: hæc enim non rectè explicantur nisi ab eo qui probè noverit expenderitque naturam illorum locorum; quod geographiæ expers facere non poterit. Nè singula percurrendo nimis diffundatur oratio, verè dicamus, nullam esse partem philosophiæ aut humanæ literaturæ, quæ ab interprete sacrarum Literarum non advocetur quandoque, quasi ad symbolum suum conferendum. Hîc itaque primus usus est philosophiæ.

2. Philosophia, præsertim illa quæ regulas & artem docet rectè disserendi, apprimè necessaria est, & ab omnibus adhibenda in dijudicandis & tractandis omnibus controversiis quæ spectant ad religionem. Quamvis enim ratio religionis principia sumat à lumine fidei, tamen hoc lumine præeunte ex hisce principiis, secundùm normas bonæ & necessariæ consequentiæ impressas ab ipso Deo rationali creaturæ, & solet & debet judicare quomodo partes cœlestis doctrinæ inter se cohæreant, & se mutuò stabiliant, quid cum illis consentaneum, quid ab illis dissentaneum sit. Credimus supra rationem; sed non temerè, aut irrationabiliter. Nam ipsa ratio concipit & illud cui fidem adhibemus fluere & rectè deduci ex principiis sacræ Scripturæ. Verbi causâ; Credo resurrectionem mortuorum. Quomodo? Ipsa ratione ostendente hanc doctrinam tradi in sacris Scripturis: non crederem enim nisi id in Scripturis positum intelligerem. E contrà; Non credo purgatorium. Cur? Quia ratio ex nullo Scripturæ loco, juxta regulas bonæ & firmæ consequentiæ, colligere potest veritatem hujus doctrinæ. Hunc usum rationis atque dialecticæ in rebus sacris adeò non improbat Deus, ut illum ab omnibus exigat: imò in hunc finem inseyit mentibus humanis normas

mas quaſdam judicandi, ac diſcernendi verum à falſo, certum ab incerto, conſequens ab inconſequente, ut uteremur hac luce rationis in omnibus, ac maximè in divinis. Epheſ. 5. 17. *Nè eſtote imprudentes, ſed intelligentes quæ ſit voluntas Domini.* & 4. 14. *Ne ſimus ampliùs pueri qui circumferamur quovis vento doctrinæ*, &c. & 1. Theſ. 5. 21. *Omnia explorate, quod bonum eſt tenete.* Hoc laudatur in Berœenſibus, qui, audita Pauli prædicatione, *Scripturas illico ſcrutantur, an re ità ſe haberent necne*, Act. 17. 11. Hæc autem exploratio atque examinatio doctrinarum fieri non poteſt, niſi adhibito rationis judicio, quæ judicat de veritate conſequentiarum per ſua principia, de veritate rerum, non innitendo principiis ſibi notis extra verbum Dei, ſed in Scriptura ſacra traditis, ut antè dictum eſt. Præclarè in hanc ſententiam Tertullianus, *Eſt quidem & de communibus ſenſibus ſapere in Dei rebus, ſed in teſtimonium veri, non in adjutorium falſi; quod ſit ſecundùm divinam, non contra divinam diſpoſitionem.*

De reſurrect. carnis.

3. Neceſſaria eſt philoſophiæ cognitio, tum ad inſtructionem illorum qui nondum Chriſto nomina dederunt, tum ad oppugnationem, ſi præfractè adverſentur religioni noſtræ. Qui in tenebris natus ac perpetuò educatus fuit, non protinus in claram ſolis lucem extrahendus, ne tanta luce obrui potiùs illum contingeret quàm illuminari: ſic qui in tenebris Paganiſmi ab incunabulis educati fuerunt, non poſſunt illico ferre lucem evangelii, ſed rationibus à lumine naturali petitis ſunt priùs excitandi ad intuendam hanc lucem. Sic Paulus agit cum Athenienſibus, Act. 17. 24. Clemens Alexandrinus venuſta ſimilitudine hujus rei rationem illuſtrat; *Quemadmodum*, inquit, *qui populum alloqui volunt, hoc faciunt ſæpenumero per præconem publicum, ut ea quæ dicuntur exaudiantur ab omnibus: ita cùm ad homines religionis Chriſtianæ ignaros habenda ſit oratio, adducendæ ſunt opiniones & voces ipſius naturæ, quæ ab illis percipi poſſunt & intelligi.*

Strom. 1.

Jam verò quod attinet ad conflictum cum philoſophis religioni contradicentibus, quis non videt opus eſſe philoſophicâ armaturâ? Eſt enim inſtar valli & ſepimenti contra illorum inſultus; eſt inſtar gladii ad illos transfodiendos: quæ licèt veritatem nihilo faceret potentiorem; tamen in hoc valde utilis eſt, quòd ſophiſticam retundit, & facit contra illam debiliorem. Nota eſt Juliani apoſtatæ vox, Τοῖς αὐτῶν πτεροῖς ἁλισκόμεθα. *Noſtris ipſorum alis capimur.* Hanc ille emiſit querelam, cùm videret gentiles philoſophos ac illorum errores proſterni & profligari à Chriſtianis humanæ literaturæ & ipſius philoſophiæ ſubſidiis. Et ſanè hoc fuit valde honorificum eccleſiæ doctoribus, quòd in ſuis ipſorum

 psorum castris cæsi sunt ab illis hostes, *& iis armis oppressi, quibus placere sibi, & confidere solebant*, ut loquitur Lactantius lib. 3. cap. 1.

4. Magnus est usus philosophiæ & omnis bonæ literaturæ etiam inter Christianos; quòd hisce studiis præparantur & acuuntur hominum ingenia ad tractationem & susceptionem scientiæ altioris; quòd bene dictis philosophorum ornare & locupletare possumus dissertationes nostras de rebus sacris. Nam *bene dicta philosophorum sunt peculia Christianorum.* Neque enim cum illis sentio, qui non modò philosophorum sed sanctissimorum Patrum sententias à sacris concionibus prorsus removendas putant. Multò melius statuere mihi videtur Prosper, Præfat. ad 2. lib. de vita contemplativa; *Veritas*, inquit, *undecunque claruerit, non est humano ingenio deputanda, sed Deo; nec aliquorum debet credi, sed omnium, quæ per se tanta & talis est, ut non sit tunc magna si eam magni docuerint, sed potius ipsa magnos facit eos à quibus doceri vel disci potuerit.*

Justin. Mart. Apolog. I.

5. Ad extremum, & illud adjungo, etiam ad delectationem auditorum moderatam & utilem adhiberi posse quasi condimenta quædam ex politiori literatura. Nam si cibos corporeos Divina benignitas nobis concesserit, non modò necessarios ad famem depellendam, sed suaves & jucundos ad gustus delectationem; cur non etiam in cibis spiritualibus hoc idem indultum nobis putemus? præsertim cùm hæc delectatio utilitaten habeat conjunctam. Facit enim, ut ea quæ sunt præcipua fidei dogmata in mentem faciliùs & jucundiùs influant. Unde Clemens, *Veritas quæ petitur ex sacra Scriptura necessaria est ad vitam tanquam panis; quæ autem ex aliis disciplinis petitur*, προσοψήματι ἔοικε ἢ τραγήματι. Hæc nolim ità accipi quasi probem illorum affectatam vanitatem, qui undique corrogatis sententiolis inferciunt suas conciones, Scripturarum interim prorsus immemores; sed ut ostendam philosophiam, atque adeò omnem politiorem literaturam, locum habere etiam in rebus sacris, & utilitatem suam, si dextrè adhibeatur.

Secundùm traditionem hominum] Omnes falsorum doctorum imposturas ad tres species revocavit Apostolus. Prima posita fuit in curiosis speculationibus philosophorum statuentium de cultu & voluntate Dei ex judicio rationis, non ex verbo revelato: Hanc philosophiam, quamvis speciem præ se ferat reconditæ & sublimis sapientiæ, tamen ut *inanem* & *deceptoriam* Paulus damnavit & explosit. Jam secundam speciem falsæ doctrinæ taxat, quam vocat παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων. Designat autem non curiosas illas & abstrusas speculationes quas antea perstrinxit sub nomine philosophiæ (habebant enim

nim

nim istæ doctrinæ umbram quandam sapientiæ) sed superstitiosas & stultas observationes sitas in rebus externis, quæ nitebantur solâ consuetudine & antiquitate, corroborabantur autem ut plurimùm vel impostorum fictis visionibus, vel dæmonum ipsorum artibus & efficaciâ. Hujus generis erant illæ Pharisæorum traditiones de rebus leviculis, utpote de poculis abluendis, & consimilibus nugis, in quibus tamen magnam sanctitatem constitutam volebant. Hujus generis erant ritus & observationes Gentilium in sacrificiis, in nuptiis, in exequiis. Huc etiam spectant observationes, & averruncationes omnium præsagiorum, horarum, dierum, rerum inventitiarum; quæ omnia vanissimis & ineptissimis traditionibus & ritibus abundabant. Huc denique referre oportet Papistarum ridiculas cæremonias, & superstitiosos ritus, quos ab ipsis Ethnicis in religionem Christianam traduxerunt, fatente. Gersone part. 3. De direct. cor. *Commutavit*, inquit, *ecclesia multos Gentilium ritus, non eos penitus auferendo, sed intentiones fidelium circa hujusmodi in finem bonum dirigendo.* Neque abs re erit exempla quædam ponere harum superstitiosarum traditionum, idque ex hoc eodem Pontificio autôre, nè Papistas falsò accusare videamur. *Cultus sanctorum plurimum superstitionis habere videtur: ut, quòd offeratur tale munus tali sancto; ut gallus pro pueris, gallina pro puellis; quòd unus sanctus præ aliis invocetur pro curatione alicujus certi morbi; quòd in hac quàm in alia ecclesia virtus alicujus sancti potentior & præsentior putetur.* Multùm sudat, ut hosce ritus à superstitione liberet. Idem, in libro de erroribus circa artem magicam, *Arguunt*, inquit, *& nos magi, ac in similem causam trahere satagunt. Nonne talia, dicunt, fiunt aut tolerantur ab ecclesia, in peregrinationibus certis, in cultu imaginum, in cereis & aquis benedictis, in exorcismis? Nonne dicitur quotidie, Si novem diebus quis perduret in hac ecclesia, Si aquâ illâ perfundatur, Si tali se voveat imagini, mox sanabitur?* Hæc exerceri à Papistis, idque sub specie cultûs Divini, probari autem aut tolerari saltem à prælatis agnoscit. Ut autem conetur manifestam hanc superstitionem excusare, operæ pretium est audire; *Tolerantur*, inquit, *quia nequeunt funditus erui, & quia fides simplicium regulatur & salvatur in fide majorum.* Sed quæ est illa regulata majorum fides hisce de rebus? Audite, *Hæc est intentio ecclesiæ, ut talia fiant, non tanquam necessariò efficacia, aut tanquam spes principalis in talibus posita sit, Deo postposito; sed ut pietas fidei per ista nutriatur & augeatur.* Sed nos & hasce, & monasticas insuper observationes, & omnes ritus externos qui Deo obtruduntur tanquam

partes cultûs Divini, ad hasce damnatas hominum traditiones referemus, autore Paulo, & Christo. *Frustra me colunt, docentes doctrinas quæ sunt mandata hominum*, Matth. 15. 9. In causa enim religionis illa Tertulliani regula semper tenenda, *Nobis nihil ex nostro arbitrio indulgere licet, sed nec eligere quod aliquis ex arbitrio suo induxerit.*

Quæst. Sed hîc quæri potest, An omnes traditiones atque externos ritus ab hominibus inductos explodere & ejicere oportet tanquam ab Apostolo damnatos, necne?

Solut. Nihil minus: Nam præpositis ecclesiæ concedere oportet potestatem instituendi ritus boni ordinis & decoris causâ observandos, autore ipso Apostolo, *Omnia honestè & secundùm ordinem fiant à vobis*, 1. Cor. 14. 40. Et alibi, *Obedite præpositis vestris.* De hujusmodi ritibus vel traditionibus Augustini regula laudatur; *In his nulla melior disciplina gravi prudentique Christiano, quàm ut eo modo agat quo agere videat ecclesiam ad quamcunque fortè devenerit. Quod enim nec contra fidem nec contra bonos mores injungitur, indifferenter est habendum.* (Epist. 118. ad Ianuar. cap. 2.) Huc spectant leges ecclesiasticæ de tempore jejuniorum ac festorum, de discrimine vestimentorum, de toto denique externo ordine qui observatur in sacris officiis peragendis. Hujusmodi ritus & traditiones hominum, cùm Dei verbo non repugnant, quisquis rejicit, perturbator est publici ordinis, & potestatis à Deo constitutæ contemptor. Sed hîc cautiones quasdam apponere oportet.

Caut. 1. Nè homines ritus aliquos aut opera externa præscribant eo animo ut in illis quæratur justitia, remissio peccatorum, vel immediatus Dei cultus: nam quod attinet ad hasce res, sufficit Christus, nec eget assumentis ullis humanis. Hujusmodi traditiones (quales ferè sunt omnes Papisticæ) illo Pauli fulmine prosternuntur, *Evacuati estis à Christo qui in lege justificamini.* (Gal 5. 4.) Quantò magìs Christo exciderunt, qui salutem & justificationem quærunt in humanis mandatis? Rectè Prosper statuit de hisce observationibus, *Jejunia, abstinentiæ, vigiliæ, eleemosynæ, & cætera hujusmodi, non pro justitia sed cum justitia Deo sunt exhibenda*, De vita contemplativa libr. 3. cap. 10.

Caut. 2. Cavendum nè traditiones hæ de rebus suâ naturâ adiaphoris sic injungantur, quasi parem obligationem conscientiæ haberent cum legibus Divinis; id est, quasi reatus damnabilis incurratur ex illarum quacunque violatione, licèt id accidat absque contemptu præcipientium aut scandalo aliorum. Sapienter & verè Gerson, part. 3. *Abutuntur suâ potestate qui volunt suas omnes ordinationes robur habere per obligationem ad pœnam æternam.* Et part. 1. in conclus. Matth. Grabb. *Quòd omnis*

mnis faciens contra jura canonica peccet mortaliter, erroneum eſt.

Quæſt. 3. Cavendum nè ſic multiplicentur traditiones de rebus adiaphoris, ut indè ſervili jugo premantur Chriſtiani, & quaſi in ſervitutem Judaicam revocentur. Nam hoc ipſi apoſtoli ſolicitè caverunt, Act. 15. 10. *Quid tentatis Deum impoſito jugo cervici diſcipulorum, quod neque patres noſtri neque nos portare potuimus?* Exuberantem hanc cæremoniarum copiam reſecandam dicit Auguſtinus, quia ſervilibus oneribus premunt religionem. (Epiſt. 119.) Et ratio neceſſaria illud poſtulat. (Mat. 15. 6.) Nam ſupervacua hæc occupatio circa traditiones humanas gignit ſemper ignorantiam & contemptum præceptorum Divinorum. Hîc itaque colluviem Papiſticarum traditionum jure exagitare liceret; ſed malim ex ſuis aliquem quàm me hac de re conquerentem audiatis. Gerſon, part. 1. De nuptiis Chriſti & eccl. *Quid vult conſtitutionum talis multiplicatio, evangelio nec cognito nec obſervato? Sciatur inprimis & ſervetur evangelium.* Et De vita ſpirit. coroll. 14. part. 3. *Tanta eſt hujuſmodi conſtitutionum multitudo, ut ſi tenerentur in ſuo rigore, maxima pars eccleſiæ damnaretur.* Atq; ſic habetis quid ſub *traditionũ* nomine intelligat Apoſtolus; quatenus ſint probandę, quatenus rejiciendę. Jam progrediamur ad tertiam ſpeciem falſæ doctrinæ quæ hîc taxatur ab Apoſtolo.

Secundùm elementa mundi] Hæc eſt illa ultima ſpecies impoſturæ, ſive falſæ doctrinæ, quam cavendam monet Apoſtolus. Nonnulli hæc verba referunt ad illum cultum idololatricum ſolis, lunæ, maris, terræ, fontium, fluminum, quem philoſophi gentiles docuerunt. Partiebantur enim illi Dei unius potentiam in particulares elementorum & creaturarum virtutes; ac hiſce ſingulis quandam divinitatis portionem, & proinde cultûs divini partem aſſignabant. Doctrinam itaque de cultu creaturarum hîc perſtringi, & Auguſtinus, & quidam ex modernis interpretibus opinantur. (Aug. in ep. ad Galat.) Sed amplector potiùs illorum interpretationem, qui per *elementa mundi* intelligunt rudimenta illa pædagogica quibus Deus erudivit eccleſiam Judaicam; nimirum, ritus Moſaicos, legales cæremonias, & umbras Chriſti venturi: hiſce enim infantiam eccleſiæ ſuæ, quaſi primis quibuſdam religionis elementis, imbuere voluit Divina ſapientia, & præparare ad recipiendum Chriſtum, & perfectionem doctrinæ evangelicæ, cùm ad adultam ætatem perveniret. In hanc eò lubentiùs deſcendo ſententiam, quòd ipſe Paulus Gal. 4. 3. per *elementa mundi* deſignat illum cultum cæremonialem qui viguit ſub veteri Teſtamento, *Nos cum eſſemus infantes, ſub elementis mundi eramus in ſervitutem redacti.* Et verſu 9. *Quomodo convertimini retrorſum*

ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ στοιχεῖα ; &c. Pugnat autem Paulus in hoc capite & sequente cum illis qui circuncisionem & alios Mosaicos ritus in ecclesiam invehere conabantur, & miscere cum doctrina evangelica. Hoc igitur dicit Apostolus, fugiendos illos esse tanquam impostores, qui cæremonias ab ipso Deo mandatas sub veteri Testamento, & abrogatas jam Christo & evangelio exhibito, nihilominus obtrudunt Christianis. Nam *lex* vetus *umbram habuit futurorum bonorum, non expressam formam rerum*, Heb. 10. 1. Hic itaque observanda est doctrina de abolitione cæremoniarum.

Triplicem causam afferre solent Scholastici cur cessare oportuit legales cæremonias post Christi adventum; quia erant *obscuræ* quoad significationem, *imperfectæ* quantum ad efficaciam, & *onerosæ* quantum ad observationem: hisce enim omnibus nominibus repugnabant gratiæ evangelicæ. Sed illa ratio mihi videtur validissima, Quòd cæremoniæ legales habebant annexam quandam fidei protestationem de Messia venturo & peccata humani generis expiaturo: Sicut igitur peccaret graviter, qui verbis fidem suam protestando diceret, Christum venturum & passurum; sic peccat, qui factis suis, id est, qui observationibus illis legalibus idem protestatur. Hoc ostendit Augustinus contra Faustum, lib. 19. cap. 16. *Iam non promittitur Christus nasciturus, passurus, resurrecturus; quod veteris legis sacramenta personabant: sed annuntiatur quòd natus sit, passus sit, resurrexerit; quod hæc sacramenta quæ à Christianis aguntur jam personant.* Judaicarum itaque cæremoniarum usurpatio esset jam falsæ fidei protestatio.

Objectio. Sed objicitur, ipsos apostolos post passionem Christi observâsse, & observanda præscripsisse nonnulla legalia. Paulus circuncidit Timotheum, Act. 16. 3. Ex decreto apostolorum statutum fuit ut Gentiles à sanguine & suffocato abstinerent, Act. 15. 29. hæc autem abstinentia pertinebat ad observantiam legis cæremonialis. Quo jure itaque impostores censentur qui *elementa mundi*, id est, legem cæremonialem obtrudunt Christianis?

Solutio. Utrique objectioni unicâ responsione satisfaciemus. Quod attinet ad cæremoniarum observationem, tria tempora distinguere oportet cum Augustino. [*Epist. 19. ad Hieron.*] Unum erat ante Christi passionem, in quo legalia erant *viva*: alterum, post passionem, sed ante plenam divulgationem evangelii, in quo erant *mortua*: tertium, postquam claruit veritas evangelii, in quo erant *sepulta & mortifera*. Dicimus igitur Paulum circuncidisse Timotheum, & apostolos decretum illud edidisse, tempore hoc intermedio in quo legalia nondum *sepulta* erant. Sed duo alia adjungere

jungere

jungere oportet: Primum, Apoſtolos tempore hoc intermedio obſervâſſe & retinuiſſe has cæremonias legales, non tamen ut cultûs Divini partes, non ut rerum ſpiritualium figuras; (nam quoad fidem & conſcientiam, Chriſti paſſione erant abrogatæ) ſed tantummodo publicæ utilitatis, & ſcandali vitandi causâ, obſervârunt illas tanquam quaſlibet alias cæremonias in libertate piorum poſitas. Sic enim videmus Timotheum à Paulo circuncisum, quia id ex re eccleſiæ putabat; Titum non circunciſum, quia id minimè expedire judicabat. Non itaque ut ſacramentum neceſſarium (ſicut olim Iſaacus, Jacobus, reliquique) ſed ut cæremoniam indifferentem, circuncisionem accepit Timotheus. Eadem ratio erat decreti apoſtolici de abſtinendo à ſanguine & ſuffocato; quod non imponebatur Chriſtianis ut quiddam lege Divinâ firmatum, ſed ut illis temporibus aptum, quò ſcilicet faciliùs coaleſcerent inter ſe eccleſia Judaica & Gentilis. Sed & illud alterum addere oportet. Non eſſe eandem rationem omnium legalium cæremoniarum. Nam cùm à veteribus Scholaſticis dividantur in ſacrificia, ſacramenta, ſacra, & obſervantias; non licuit poſt Chriſti paſſionem omnino ſacrificia adhibere ad propitiationem Dei, nec ſacramenta ad ſanctificationem ſpiritualem, nec ſacra illa legalia ad immediatum Dei cultum; ſed licuit ad tempus (præſertim Judæis Chriſtianam religionem amplectentibus) quaſdam ex illis obſervantiis in hunc finem retinere, nè eſſent offendiculo infirmis fratribus, Act. 21. 26. Jam verò ex his quæ dicta ſunt colligere licet diſcrimen inter apoſtolos legalia quædam retinentes, & ſeductores legem Moſaicam urgentes. Apoſtoli id faciebant reſpectu ad infirmos ante evangelium plenè divulgatum; ſeductores id perpetuò faciendum urgebant: Apoſtoli patiebantur quædam obſervari liberâ conſcientiâ, charitatis causâ, & vitandi ſcandali; ſeductores revocabant totam legem Moſaicam, idque quaſi ad juſtificationem & ſalutem neceſſariam. Atque hæc de tribus impoſturarum formis; ſpeculationibus ſcilicet philoſophicis, traditionibus humanis, & elementis legalibus.

Et non ſecundùm Chriſtum] Hiſce ultimis verbis continetur ratio generalis cur tres prædictæ doctrinæ ſeductorum ſint cavendæ & rejiciendæ; quia ſcilicet nec ſpeculationes illæ curioſæ, nec traditiones iſtæ ſuperſtitioſæ nec cæremoniæ hæ abrogatæ, ſunt ſecundùm Chriſtum.

1. Negantur hæc omnia eſſe ſecundùm Chriſtum, quia non ſunt ſecundùm doctrinam ab ipſo Chriſto & apoſtolis Spiritu Chriſti inſpiratis patefactam.

Obſerv. Ubi illud obſervandum eſt; firmiſſimam eſſe concludendi rationem,

nem, Hoc non est secundùm Christum, id est, in evangelio Christi patefactum, ergò non admittendum in negotio justificationis & salutis nostræ. Sic Apostolus seductorum doctrinas, sic nos Pontificiorum traditiones, quas tanquam ad salutem necessarias urgent, explodimus.

2. Negantur hæc esse secundùm Christum, non modò quia ab illo non dimanârunt, sed quia Christianos ab illo abducunt. Abducunt autem duobus modis:

1. Mentem exercendo & detinendo alibi. Nam pro innata sua curiositate mens humana lubentiùs versatur in hisce novis & exoticis doctrinis quàm in simplicitate evangelica, præsertim cùm sub religionis prætextu obtruduntur. Qui itaque ad novas hasce doctrinas animum appulerit, illico incipit fastidire evangelium; juxta dictum Apostoli, 1. Cor. 1. 23. *Prædicamus Christum crucifixum, Græcis stultitiam.*

2. Abducunt etiam, spem salutis in aliis rebus præbendo. Quia enim multò faciliùs est præstare opera quædam externa quàm verè in Christum credere, simul ac spes facta est obtinendi justificationem, peccatorum remissionem, & æternam salutem in hisce operibus traditionis humanæ, Christus illico deseritur, & ab omnibus ferè ad illa externa adminicula concurritur. In papatu hoc nimis clarè cernitur, ubi ad sanctos, ad indulgentias, ad missas expiatorias, ad satisfactiones proprias omnes ferè convolant, ad sinceram pœnitentiam & fidem, id est, ad Deum in Christo, rari sunt qui confugiunt: hæ enim traditiones quæ non sunt secundùm Christum, omnes ferè abduxerunt à Christo.

VERS. 9.

Quia in eo inhabitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter.

Superiore versu statum controversiæ accepistis, hunc scilicet, Doctrina Christi in evangelio patefacta sufficit ad salutem; neque opus est ut adjungantur vel philosophorum placita, vel quorumvis hominum inventa, vel Judæorum denique (ab ipso Deo quondam imperatæ) cæremoniæ. Hoc Paulus suscepit demonstrandum contra pseudapostolos; hoc multis argumentis evincit.

Primum sumitur à perfectione quæ Christo, & per consequens ejus doctrinæ, inest: Sic autem se habet; Additamenta quæruntur ad supplendum aliquem defectum vel imperfectionem; sed is in quo inhabitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter, non est imperfectus Mediator, Salvator, aut Doctor ecclesiæ, ergò non debemus in negotio aut in doctrina salutis, aliquid Christo adjungere aut ejus doctrinæ. Quasi dixisset, In Christo Servatore & doctore nostro inhabitat perfecta Deitas cum

tas cum

tas cum omnibus attributis Divinis, ſapientiâ, potentiâ, miſericordiâ, &c. quid igitur opus eſt extra hunc alia aut documenta aut adjumenta ſalutis quærere? An philoſophi te meliùs inſtituent quàm ipſa Sapientia? An angeli te citiùs adducent ad Deum quàm ipſa Miſericordia? An cæremoniæ & umbræ legales te juſtificabunt meliùs quàm ipſe Chriſtus ſcopus & complementum illarum cæremoniarum? In hoc igitur ſolo acquieſce, in quo ſolo *inhabitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter.*

Sed ut vim hujus argumenti & etiam ipſorum verborum ſententiam meliùs intelligamus, quia ab inhabitante Divinitate ratio ſumitur, tria hæc perpendemus: habitaculum, *In eo*; habitatorem, *omnis plenitudo Deitatis*; modum habitandi, *corporaliter.*

In eo inhabitat] Id eſt, in Chriſto homine, vel in humana illa natura in qua obivit & adminiſtravit negotium ſalutis noſtræ: In illa, inquam, humana natura tam abjecta & deſpicabili in oculis hominum infidelium, inhabitavit tamen & perpetuò inhabitat omnis plenitudo Deitatis; Philip. 2. 6, 7. Metaphorico hoc inhabitandi vocabulo uſus eſt Apoſtolus, ut oſtenderet Deitatem in Chriſto homine, non ſeparabiliter, ſed tanquam in fixa & propria ſede reſidere. Cavendum igitur eſt nè hanc metaphoram extra propoſitum Apoſtoli urgeamus: Nam vera eſt illa regula Scholaſticorum, *In illis quæ metaphoricè dicuntur, non oportet accipere ſimilitudinem ſecundùm omnia.*

Sed hic operæpretium eſt inquirere cur hoc habitaculum humanæ naturæ ipſe Deus ſibi elegerit, cum vellet doctrinam evangelii promulgare, & ſalutem noſtram procurare. Quod attinet ad doctrinæ ſalutiferæ prædicationem, non nudum hominem, ſed Deum in humana natura inhabitantem decuit evangelium promulgare;

1. Quia ſuſcipi non potuit evangelium ſine abrogatione legis Moſaicæ & ſacerdotii Levitici: At æquum non fuit hæc abrogari niſi ab illo qui erat Moſe longè ſuperior, à Filio ſcilicet Dei, non ab aliquo conſervo ipſius Moſis. Hoc demonſtratur tertio ad Hebræos, ubi fit collatio Moſis cum Chriſto. Moſes *ſervus* dicitur *in domo Dei*, Chriſtus, *Filius* & *Dominus conſtitutus ſupra domum Dei.* Non igitur mirum ſi Moſes *Chriſto*, lex *evangelio* cedat, cùm *in Chriſto inhabitaverit omnis plenitudo*, &c.

2. Oportuit evangelium ſuſcipi ut æternam doctrinam & nunquam immutandam; at vel maximè ad hoc facit, cùm intelligimus illam ab ipſo æterno Deo fuiſſe promulgatam. Si enim in Chriſto non inhabitaſſet Deitas ipſa ſpeciali quodam modo, quid impediret quò minùs ut lex

Mosaica evangelio, sic ipsum evangelium cederet alii tertiæ doctrinæ? Sed cùm constet Christum evangelii autorem fuisse, cumque assumpsisse naturam humanam ut hominibus hanc doctrinam patefaceret, nemo vel cogitare ausit de ejus abrogatione.

3. Evangelium ab omnibus fidelibus admittendum, non modò ut perpetua doctrina, sed ut certa, ut perfecta, ut salutifera: jam verò simul ac cognoscitur in eo qui evangelium mundo attulit, inhabitâsse Deitatem eo modo quo hìc asseritur, statim intelligitur in talis personæ doctrina reperiri certitudinem, perfectionem, ac salutem. Nam qui regulam veritatis immediatè ab ipsa veritate accipiunt, decipi nullo modo possunt. Rectè Clemens Alexandrinus, *Non sunt fide digni de Deo & divinis dicentes homines quatenus homines: sed vox Domini est magis fide digna quàm quævis demonstratio.* Neque potest in suspicionem imperfectionis venire illa doctrina, quam non per ministros suos sed per seipsum is voluit divulgare cujus omnia opera sunt perfecta. Denique salutifera sit necesse est, quam edocuit is qui est unica ad salutem via.

Strom. 6.

Doctrinam salutis (ut videtis) non per nudum hominem, sed per Deum in natura humana inhabitantem promulgari oportuit. Jam & ipsum opus salutis nostræ requisivisse hanc inhabitationem Dei in natura nostra ostendemus:

1. Quia humana natura per peccatum à Deo avulsa, ac à vita ac communione Dei alienata, hoc modo commodissimè restituitur ad communionem Dei, & firmissimè conservatur in eadem. Hanc rationem Patres passim adhibent. Irenæus, lib. 4. cap. 59. *Quomodo Ebionitæ possunt salvari, si non sit Deus qui salutem ipsorum operatus est super terram? Et quomodo homo transibit ad Deum, si non Deus in hominem?* Athanasius, orat. 3. *Nisi Christus verus esset Filius Dei, homo non esset firmiter agglutinatus Deo: Nam quæ merus homo accepit possunt amitti, sicut in Adamo accidit. Ut igitur gratia & donatio firma maneret, Deus carnem nostram induit, ut ex ea omnia spiritualia bona nobis firmiter possidenda traderentur.* Cyrillus, De incarn. Verbi, cap. 1. *Verbum factum est homo, ut in ipso & in eo solo innocentia laudibus natura hominis coronata, Spiritu sancto ditaretur, non discessuro jam sicut in Adamo factum est, sed mansuro in ipsa.*

2. Voluit Deus in nostra natura inhabitare, ut indè certi essemus omnia illius merita ad nos tanquam ad fratres & cohæredes pertinere. Sic Athanasius; *Filius Dei nostram in semetipsum nativitatem transtulit, uti ne de cætero terrâ tantùm constituti in terram eamus; sed cœlo Verbo conjuncti, in cœlum ab eo perducamur.*

mur. Fulgentius, *Hoc Deus in nobis salvavit, quod pro nobis suscepit; & illam naturam participem fecit salutis, quam sibi conjunxit*, ad Trasimund. lib. 1.

3. Divinam naturam cum humana conjunctam oportuit, ut homines cum fiducia aditum habeant ad Deum, & ut Divina gratia canalem habeat per quem derivetur ad homines. Ex quo enim Deus assumpsit naturam nobis cognatam & consubstantialem, possumus intrepidè illum adire: *Nemo enim carnem suam odio habet, sed nutrit ac fovet eam*, Ephes. 5. 29. Possumus etiam ab hoc Capite nostro mystico gratiam haurire, sicuti membra corporis naturalis motum & sensum à capite naturali recipiunt.

Omnis plenitudo Deitatis] Hoc est, non portio aliqua Divinitatis, quod Gentiles de suis falsis diis falsò persuasum habebant; neque dona tantùm eximia Divinæ gratiæ & munificentiæ, ut in angelis, & prophetis, aliisque sanctis viris: sed ipse Λόγος Deus verus & perfectus, cum omnibus suis attributis Divinis, infinitâ scilicet sapientiâ, potentiâ, bonitate, inhabitat in hac humana Christi natura. Ac videtur Apostolus alludere ad arcam fœderis: nam promisit Deus se illic habitaturum, indè eos exauditurum, illisque propitium adfuturum: at jam innuit Apostolus, arcam & propitiatorium fuisse typos Christi, atque Deitatem in ejus humana natura multò excellentiùs habitare, quàm olim in tabernaculo, de quo scribitur Exod. 29. 44, 45. *Sanctificabo tabernaculum testimonii, & habitabo in medio*, &c. Ut itaque Judæi, qui habebant locum constitutum unde Deus oracula edebat ac voluntatem suam illis patefaciebat, non poterant sine scelere aliunde sciscitari de rebus ad Deum pertinentibus; sic nos, qui habemus plenitudinem Deitatis in Christi carne habitantem, absque summa stultitia & impietate non possumus aliunde petere vel Dei voluntatem vel salutem nostram.

Documenta.

Docum. 1. Quoties abducere nos conantur seductores ab evangelio & Christo ad suas traditiones & inventa, seriò cogitandum est qualis Servator & Doctor fuerit Christus Jesus; talis scilicet, in quo omnis plenitudo Deitatis inhabitabat: at post hunc novos doctores requirere summæ amentiæ est.

Docum. 2. Quisquis igitur vagatur extra Christum, aut miscet aliquid cum ejus doctrina tanquam necessarium ad salutem, is Christum imperfectionis insimulat, & factis negat omnem plenitudinem Deitatis in eo habitâsse.

Docum. 3. Hoc videmus in Turcis, in Judæis, qui non sunt contenti doctrina evangelica, quia non credunt omnem plenitudinem Deitatis in eo habitâsse qui evangelium promul-

 gavit. De Papistis quid dicam nescio, qui novo & miro errore fascinati; agnoscunt omnem plenitudinem Deitatis esse in Christo, negant tamen omnem plenitudinem salutis in ejus doctrina.

Dub. Antequam ad modum habitationis pergamus, dubium breviter expediemus quod ex verbis Apostoli possit alicui in mentem venire. Nam cùm dicit omnem plenitudinem Deitatis in Christo habitare, videtur dicere totam Deitatis essentiam assumpsisse sibi hoc habitaculum carnis Christi, & proinde non solum Filium, id est, secundam in Trinitate personam, sed Patrem etiam & Spiritum fuisse incarnatos.

Samosateni qui oppugnant Trinitatem personarum, putant se posse nos ad hoc incommodum adigere, ut si Trinitatem ponamus, cogamur etiam admittere tres personas fuisse incarnatas, quia plenitudo Deitatis, id est, tota & perfecta essentia Divina in Christo incarnato habitavit.

Solut. Respondeo, totam naturam Divinam incarnatam fuisse, non quia sit incarnata in omnibus personis, sed quia personæ Filii nihil desit de perfectione Divinæ naturæ. Nam cùm Divina natura sive essentia sit spiritualis, partes ejusdem nec dari nec supponi possunt; sed ubicunque reperitur Divina natura, ibi reperitur tota & perfecta. Tota igitur natura Divina fuit incarnata, sed non quatenus absolutè & in se consideratur, ut omnibus personis communis; sed quatenus personalibus proprietatibus, seu τρόπῳ ὑπάρξεως, in persona Filii determinata consideratur. *Una persona est totus Deus;* Luth. tom. 2.

Object. Sed adhuc urgetur illud Augustini in Enchir. cap. 38. *Indivisa sunt opera Trinitatis*: ergò si secunda persona assumpsit & adaptavit sibi humanam naturam in habitaculum, tum & Pater etiam & Spiritus sanctus idem fecerunt, & per consequens, non solus Filius, sed tres personæ sunt incarnatæ.

Respons. Assumere carnem duo importat: ipsam actionem sive unitionem hujus carnis, & terminum hujus actionis, personam scilicet cui hæc caro unitur & adaptatur. Id quod pertinet ad rationem actionis est tribus personis commune; nam Pater & Spiritus sanctus communiter operantur incarnationem Christi: sed id quod pertinet ad rationem termini convenit soli Filio, nam illi soli hanc carnem adaptavit tota Trinitas. Quemadmodum igitur, si pater aliquis filio suo uxorem det, filius autem sibi eam in matrimonio conjungat, uterque rectè dicatur illas nuptias conciliasse, hoc tamen discrimine, quòd pater filio, filius sibi nuptam copulaverit: sic in hac incarnatione Christi, uterque operatus est hanc conjunctionem humanæ naturæ cum Divina, sed ità tamen, ut Deus Pater Filio suo, Filius

sibi

sibi hanc carnem conjunxerit. Ut igitur in priore exemplo, non pater, sed filius dicitur uxoratus, licet voluntas & actio utriusque concurrit in illa uxore eligenda & ducenda: sic in hoc posteriore, non Pater, sed Filius tantùm dicitur incarnatus, quamvis uterque conspiraverit in hac carne facienda & unienda. Quod autem de Patre dictum est, id etiam de Spiritu sancto intelligendum. Ex Scripturis facile esset hoc ostendere. Nam solum *Verbum* dicitur *caro factum*, id est, incarnatum, Joan. 1. Opus tamen incarnationis ascribitur toti Trinitati: Patri, qui dicitur *parâsse hoc suum salutare*, Luc. 2. 31. & Hebr. 10. 5. Ipsi Filio, qui dicitur *assumpsisse semen Abrahæ*, Hebr. 2. 16. Sancto denique Spiritui, qui dicitur in conceptione Christi *obumbrâsse virginem*, Luc. 1. 35. Atque hæc de habitaculo, humanâ scilicet Christi naturâ, de habitatore, Λόγῳ scilicet, sive Filio Dei: Jam de modo habitandi inquiramus.

Corporaliter, σωματικῶς] Quia Deus multis modis adesse dicitur creaturis, ostendit Apostolus illum in humana Christi natura habitare modo quodam speciali. Deus enim per universalem præsentiam adest omnibus rebus, itá ut illas conservet ac sustentet; sanctis & fidelibus adest insuper per specialem Spiritûs efficaciam, itá ut illos sanctificet, & donis gratiæ locupletet: sed Christi humanæ naturæ non hisce modis solummodo adest Deus, quinetiam plenitudo Deitatis, id est, Λόγος, plenus, verus, & perfectus Deus in ea inhabitat corporaliter; non quòd spiritualis & incorporea natura Verbi mutetur (est enim immutabilis) sed quòd modus existendi novus fuerit, licèt natura Verbi existentis eadem maneat. Per σωματικῶς itaque intelligere debemus *personaliter*; id est, non per efficaciam solùm aut assistentiam, sed unionem hypostaticam: itá ut Λόγος inhabitans vel assumens, & natura inhabitata sive assumpta fiat una persona sive unum ὑφιστάμενον· Unde fit, quòd Verbum dicitur incarnatum, & ille homo non sit ψιλὸς ἄνθρωπος, sanctificatus & corroboratus Divino Spiritu, sed Θεάνθρωπος. Hoc Augustinus breviter & perspicuè explicavit hisce verbis, *Deus in æternam personam Divinitatis temporalem accepit substantiam carnis.* Quid est, *in personam accepit*, nisi personaliter sibi univit, itá ut quod assumitur una esset cum assumente persona? Hoc itaque in loco *corporaliter habitare*, nihil aliud est quàm personaliter sibi copulare.

Neque debet videri aliena hæc interpretatio, cùm exponimus hoc vocabulum σωματικῶς, ὑποστατικῶς· *corporaliter, personaliter*: nam ut apud Hebræos *animæ* ponuntur pro *personis*, (Gen. 14. 21. *Da mihi animas, tu retine reliquam substantiam*,

 Act. 7. 14. *Jacob cum septuaginta quinque animabus descendit in Ægyptum.* Et Ezech. 18. 20. *Anima quæ peccaverit, morietur*; id est, persona) sic apud Græcos σῶμα personam significat. Thucydides dicit *pauperes multò promptiores esse σώμασιν ἢ χρήμασι πολεμεῖν*, id est, in propriis (ut aiunt) personis militare, quàm pecuniam ad bellum conferre. Sic Demosthenes σωμάτων καὶ χρημάτων πλῆθος, id est, *hominum*, sive *personarum, atque nummorum copiam Atheniensibus adesse* dixit, cùm voluit eos ad bellum animare. Et sic usurpatur hoc vocabulum in vulgato epigrammate,

Lib. 1.

Σώματα πολλὰ τρέφειν καὶ δώματα πόλλ' ἀνεγείρειν, &c.

Apostolus igitur cùm dicit Deitatem *habitare corporaliter* in Christo, hoc vult, æternum Dei Filium copulâsse sibi naturam humanam, ità ut persona Verbi quæ in sola Divina natura subsistebat, jam etiam in humana subsistat, & illi personalitatem tribuat, quam in se humana natura non habuit. Non itaq; in Christo duæ sunt personæ, una hominis, altera Filii Dei; sed Divina natura ità unitur humanæ, ut in eà subsistat σωματικῶς, id est, σεσαρκωμένως καὶ ὑποστατικῶς. Hinc sacræ Scripturæ filium Mariæ vocant *Filium Altissimi*, Luc. 1. 32. & *quòd ex Maria sanctum nascitur, Filius Dei* affirmatur, ver. 35. Propter hanc unionem personalem, *germen Davidis* vocatur *Jehova*, Jerem. 23. 5, 6. & *Deus benedictus*, Rom. 9. 5. Unde Hugo de S. Victore, *Filius Dei non assumpsit hominem personam, sed assumpsit hominem in personam.* Verbum persona assumpsit hominem, non personam, sed naturam. Homo assumptus dicitur, quia anima humana & corpus assumptum est; persona hominis assumpta non dicitur, quia anima & corpus illud antequam Verbo unirentur in personam, non erant inter se unita ad personam, sed trahunt suam personalitatem ex Verbo; in illa humana natura σωματικῶς inhabitante. Atque hæc de modo hujus hypostaticæ unionis dicta sufficiant: totam enim hujus mysterii profunditatem mens humana penetrare non potest. Si quid scrupuli restat, πρόσφερε ἑτοίμην λύσιν τὴν πίστιν, ut loquitur Justinus Martyr, *fidem adhibe, quæ est expedita solutio.* Piè & modestè hac de re Chrysostomus, *Scio quòd Verbum caro factum est, at quomodo factum sit nescio. Miraris quia ego nescio? Omnis creatura ignorat.* Sed non ità modum planè ignoramus, quin hæreticis qui illum oppugnant ex sacris Scripturis ora obturemus. Solvamus itaque breviter quæ afferri solent contra hanc personalem unionem. Ea autem sumuntur vel ex parte Divinæ naturæ, vel ex parte humanæ.

Erud. theol. de Verb. incarn. col. lit. 2.

Ex parte Divinæ naturæ objiciunt; Filius Dei, sive persona Λόγου, erat ab omni æternitate substantia perfecta:

Obj. 1.

perfecta: sed perfectæ substantiæ nihil potest accedere: ergò humana natura non assumpta est in unionem personalem cum Verbo.

Solut. Perfectæ substantiæ nihil potest accedere ad *constitutionem* ejus essentiæ: in *communionem* esse ejus completi potest aliquid accedere. Nam quamvis hypostasis Verbi fuit perfecta ratione suæ *naturæ*; tamen ad perfectionem *finis*, qui est redimere ecclesiam, potuit, imò debuit huic perfectæ substantiæ aliquid accedere, natura scilicet humana, secundùm quàm Filius Dei sanguine suo acquireret sibi ecclesiam. Sed hîc cavendum, nè putemus humanam naturam sic accedere Divinæ hypostasi, ut sit pars illius adæquata, constituens mutuâ coagmentatione hanc hypostasin, sed esse ἐνυπόστατον, id est, *subsistere in persona*, non tanquam partem adæquatam, sed tanquam *instrumentum pertinens ad unitatem hypostaseωs*, ut loquitur Damascenus; vel tanquam rem in principio suo subsistentem. Atque ex his apparet quomodo accipi debeat quod à Scholasticis disputatur; scilicet, hypostasin vel personam Christi post incarnationem esse compositam. Hoc enim ab illis asseritur, non ratione *partium*, quasi persona Verbi composita sit ex natura humana & Divina tanquam ex partibus; sed ratione *numeri*, quia jam subsistit in duabus naturis, quæ ante incarnationem subsistebat solummodo in Divina. Sic Aquinas, 3. part. qu. 2. art. 4. *Persona Christi consideratur vel secundùm illud quod est in se, & sic est simplex; vel secundùm naturas in quibus subsistit, & sic dicitur composita, in quantum illa simplex persona subsistit in duabus naturis.* Hæc de prima objectione.

Object. 2. Incarnari, vel humanam naturam sibi assumere, est mutari: sed æterna Deitas non potest esse subjectum alicujus mutationis: ergò non potuit incarnari, & proinde non habitat σωματικῶς in Christi humana natura.

Solut. Esse incarnatum, quemadmodum & esse hominem, convenit Verbo non ratione transmutationis, sed unionis; quæ est relatio quædam: jam verò quæ relativè de novo prædicantur aliqua de re, non continuò præsupponunt mutationem ejus rei cui tribuuntur, sed rei alterius quam connotant. Verbi causâ; Deus, qui ab omni æternitate non erat creator, in tempore creator extitit; neque tamen hæc nova appellatio ponit mutationem in Deo, sed in creatura, quæ in esse producta est ex nihilo à Deo: Sic Filius Dei, qui non erat homo neque incarnatus ab omni æternitate, factus est homo & incarnatus; neque tamen mutatur in se, quia mutatio recipitur in humana natura quæ assumitur, & non in Divina quæ assumpsit. Filius Dei non erat homo aut incarnatus, quando non dedit personalitatem naturæ

naturæ humanæ; dicitur homo & incarnatus, ex quo dedit personalitatem illi naturæ: non autem hoc fecit immutando naturam suam Divinam, sed uniendo sibi hanc humanam. Fieri hominem, absolutè importat realem mutationem in subjecto acquirente humanam naturam, ut cùm ex terra vel semine fit homo; quia hìc subjectum quod fit homo amittit priorem naturam suam: sed cùm persona Filii Dei incarnatur & fit homo, non id fieri intelligitur per transmutationem sui, sed (si verbum fingere liceat) per novam personationem humanæ naturæ. Et sic Verbum caro factum est ἑνωτικῶς, σχετικῶς· absque tamen mutatione naturæ suæ; creando & uniendo sibi naturam humanam, non immutando naturam Divinam.

Objett. 1. Ex parte humanæ naturæ objicitur; Si humana natura Christi subsistit in persona Λόγου, non in propria sua personalitate, tum Christus homo erit imperfectior cæteris omnibus hominibus: quia cæteri omnes habent personalitatem humanam, & sunt supposita subsistentia in illa natura; solus Christus in quantum homo non habet hanc personalitatem, sed subsistit in Divina persona Λόγου per unionem hypostaticam.

Solut. Non deest propria personalitas naturæ humanæ propter defectum alicujus quod requiritur ad ejus perfectionem, sed propter additionem alicujus quod longè superat ejus naturam, nimirum propter unionem ad Divinam personam. Non igitur Christus imperfectior sed eminentior cæteris hominibus; quia cùm in nobis humana nostra natura subsistit in propria sua personalitate, in Christo subsistit in Divina; est autem multò nobilius & dignius subsistere in Deo unione hypostaticâ; quam per se subsistere. Nam si nobiliorem dicimus sensitivam in homine quàm in bruto propter conjunctionem ad nobiliorem formam, quamvìs in bruto sit forma completiva, in homine autem non sit, sed completivæ conjuncta: tum pari ratione humana natura dignior est & excellentior in Christo propter unionem ad Divinitatem, quàm in nobis, licèt in nobis subsistat in propria personalitate, in Christo aliter.

Object. 2. Si Christi humana natura subsistit in persona Λόγου, tum duas habet personalitates: nam cùm *persona* sit *rationalis naturæ individua substantia* (definitore Boethio) Christus autem in quantum homo, sit quiddam singulare ratione præditum; sequetur duas esse personas in Christo; & sic relabimur in hæresin Nestorii.

Solut. Plus requiritur ad personam, quàm ad constituendum individuum vel singulare: nam persona supponit non modò substantiam singularem & rationalem, sed insuper per se existentem & non alteri digniori conjunctam. Concedimus itaque Christi humanam naturam,

vel

vel Christum in quantum hominem, esse individuum vel singulare quiddam; negamus tamen esse personam. Ratio autem manifesta est; quia scilicet quo momento Christi anima creata fuit, & caro concepta, eodem Divinitati erant unita. Si seorsum à Λόγῳ extitissent, personalitatem suam habuissent: sed quia simul & esse cœperunt & esse Verbo unita, necesse fuit ut traheret hæc humana natura personalitatem ex Verbo. Nam unumquodque ex eo dicitur persona quod habet excellentissimum: cùm itaque Divinitas sit incomparabiliter excellentior humanitate, meritò capit inde humana natura personalitatem suam.

Object. 3. Si humana natura Christi sit hypostaticè unita Divinæ, tum tota cum tota unita est; quia illa est impartibilis: sed hoc dato, ubicunque est Divina, ibidem est & humana; & sic in Ubiquitariorum castra transimus.

Solut. Negatur consequentia; quia unio personalis fit servatis utriusque naturæ proprietatibus. Cùm itaque proprietas sit humanæ naturæ, certis limitibus circumscribi; non amittit hanc proprietatem virtute hujus unionis ad naturam infinitam. Nam quando naturæ unitæ non sunt analogæ, unione personali non fiunt analogæ; cùm unio conjungat solùm non commutet naturas. Cùm igitur finita natura & infinita non sint analogæ, unione hâc personali neque Divina circumscribetur, neque humana in infinitum extendetur. Fatemur igitur humanam naturam inseparabiliter & ἀδιαστάτως unitam Divinæ, & Divinam nullibi ab humana esse separatam: non quòd positione locali humanitas in omnibus locis sit ubi est Divinitas; sed quòd unione reali & hypostaticâ sit Divinitati ubique existenti conjuncta. Unio sive conjunctio nullis locorum spatiis circumscribitur, quia in hoc consistit, ut Deitas sustentet humanitatem tanquam suam & propriam, & illi det subsistentiam; & sic Verbum in terris, in cœlis, & ubique existens sustentat humanitatem in solis cœlis existentem: Sed actualis positio corporis Christi certis spatiis includitur, quia corporis natura id exigit. Hoc nonnulli illustrant exemplo solis & sphæræ solaris. Nam sicut sol unitus est inseparabiliter suo orbi, neque tamen solis globo convenit esse simul in oriente & in occidente, quod convenit sphæræ: sic humanitas unita est Divinitati inseparabiliter, neque idcirco erit ubicunque est Divinitas. Sed dicat fortasse aliquis solem non esse unitum suo orbi secundùm totum sed secundùm partem tantum; at humanitas unita est toti Verbo. Agnoscimus in hoc dissimilitudinem exempli; sed ea facit ad majorem confirmationem sententiæ nostræ. Nam omnis spiritualis natura ubicunque est, tota est; quia est impartibilis sive

indivisibilis, atque ejus totalitas in perfectione essentiæ consideratur, non in extensione quantitatis. Verbum itaque, quatenus spiritualis substantia, est in humana natura sibi unita totum & totaliter; neque enim discerpi potest: & idem Verbum, quatenus est infinita substantia, est æquè extra humanam naturam totum & totaliter; neque enim tam angustis limitibus immensitas ejus includi potest: Sed sive consideretur in corpore sibi adunato, sive extra humanam Christi naturam, nusquam non unitum humanæ naturæ existit, quia nusquam illam non sustentat ut suam.

VERS. 10.

Et estis in eo completi, qui est caput omnis imperii ac potestatis.

ADhærescendum esse soli Christo & ejus doctrinæ, conclusum est versu superiore ab infinita Christi perfectione, quæ nec requirit nec admittit supplementa illa philosophiæ, traditionum, aut cæremoniarum: Jam illud idem ostendit duobus aliis argumentis.

Primum ducitur ab effecto; *Estis completi* vel *consummati* sive *perfecti in eo:* hoc est, Ipse Christus non modò in se perfectus est, utpote *in quo habitat omnis plenitudo Deitatis;* sed efficit ut nos per eum simus *completi*, omnia scilicet habentes in eo & ejus doctrinâ quæ sunt ad salutem nostram necessaria: Ergò non opus salutem quærere extra Christum & evangelium.

Secundum ducitur ab officio Christi: Christus est *caput* non modò hominum sed etiam angelorum; ab illo igitur & homines & angeli suam perfectionem habent. Non homines ab angelis salutem petere aut expectare debent, sed utrique à Christo dependent, qui est *caput* utrorumque. Jam separatim pensitemus hasce rationes.

Et estis in eo completi] Duo hîc notanda: 1. Quid sit *esse completum*, vel in quibus rebus sita sit hæc completa nostra consummatio vel perfectio. 2. Quomodo obtineatur & teneatur à nobis hæc perfectio; quod innuit Apostolus cùm dicit, *In eo.*

Quod ad primum; *Esse completum* nihil aliud est quàm esse instructum omnibus rebus ad salutem necessariis: Quæ possumus speciatim ad hæc tria capita revocare; 1. perfectam sapientiam sive cognitionem salutiferam; 2. justitiam; 3. sanctificationem: quibus in hac vita habitis, beatitudo & glorificatio in vita futura consequetur.

1. In Christo habemus completam sapientiam; quia illo ritè cognito juxta doctrinam evangelii, cognoscitur quod sufficit ad salutem: *Hac est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Jesum Christum,* Joan. 17. 3. Hinc Apostolus

lus 1.Cor. 2.2. *nihil ſcire* vult *præter Chriſtum eumque crucifixum.* Nam quod plenum eſt nihil ultra recipit. Unde mens evangelicâ cognitione repleta, non deſiderat novam aliquam ſcientiam, in ordine ad ſalutem; quia hæc eſt conſummata, plena & perfecta doctrina. *Adoro Scripturæ plenitudinem*, inquit Tertullianus, adverſ. Hermogenem. Hunc audite. *Audiam planè; nec quenquam præter hunc audiam*, Hilarius, De Trinit. 6.

2. In Chriſto habemus completam juſtitiam, quia is plenè ſatisfecit & legi Divinæ, & ipſi etiam Deo pro peccatis noſtris: juxta dictum Eſaiæ, Eſa.53.11. *Servus meus juſtus juſtificabit multos notitiâ ſui; ipſe enim portat peccata ipſorum.* & Apoſtoli, Rom. 3.22. *Juſtitia Dei per fidem Jeſu Chriſti in omnes & ſuper omnes eos qui credunt.* & Rom. 10.4. *Perfectio legis Chriſtus ad juſtitiam omni credenti.* In hoc itaq; præcipuè ſumus *completi*, quòd Chriſtus nos juſtitiâ ſuâ ditavit & ornavit indigos noſtræ. Chryſoſtomus, Hom. 17. in 10. ad Rom. *Quod ſi Chriſto credideris, & legem implêſti, & multò plura quàm ea præceperat; multò ſiquidem majorem jam accepiſti juſtitiam.* Breviùs & clariùs Bernardus, Serm. ad milit. temp. 11. *Mors, Chriſti morte fugatur; & Chriſti juſtitia nobis imputatur.* & Epiſt. 190. *Aſſignata eſt homini aliena juſtitia, quia caruit ſuâ.* Habemus igitur ſalutiferam juſtitiam in Chriſto.

259 3. In Chriſto habemus ſanctificationem, ſive juſtitiam inhærentem. Quid enim aliud eſt ſanctificatio, quàm errorum & vitiorum, quibus à Deo elongamur, ablutio, donorumque & gratiarum, quibus ei appropinquamus ad ſerviendum ei, ſuſceptio? Jam verò manifeſtum eſt, nos & purgari indies à rabe peccatorum noſtrorum, & ornari atque augeri omni copia donorum divinorum, quatenus Chriſto uniti Spiritu ejus vivificamur, cujus efficacia carnis reliquiæ mortificantur, imago ſanctitatis reparatur, & vita noſtra ad conſecutionem beatitudinis dirigitur. Unde hic Spiritus appellatur Πνεῦμα ἁγιωσύνης, Rom. 1.4. Nemo habet Chriſtum quin habeat ſimul hunc Spiritum Chriſti, dicente Apoſtolo, *Siquis Spiritum Chriſti non habet, is non eſt ejus*, Rom. 8.9. Nemo hunc Spiritum habet quin roboretur illius auxilio ad ſerviendum Deo in bonis operibus, ad reſiſtendum mundi & carnis concupiſcentiis. Nam ut acus tacta magnete convertit ſe ad polum arcticum: ſic cor humanum hoc Spiritu Chriſti tactum & vivificatum, convertit ſe ad Deum Deique mandata, atque in illis quieſcit.

Videtis jam quàm multa complexus ſit Apoſtolus dicendo nos *completos eſſe* in Chriſto: Nam hoc unico vocabulo demonſtrat nos habere in Chriſto quicquid ad ſalutiferam cognitionem, juſtificationem

ac ſanctificationem requiritur: Et eâdem operâ elidit omnes errores pſeudapoſtolorum: Nam ſi in Chriſto completam habemus ſapientiam, non opus eſt philoſophicis aſſumentis; ſi completam juſtitiam, non legalibus cæremoniis; ſi ſanctificationem, non angelis opus eſt tanquam purgatoribus aut illuminatoribus animarum noſtrarum. Perſpicitis in quibus ſita ſit; quæramus ut acquiratur & teneatur completa hæc perfectio.

In eo] Non *ex eo*, aut *per eum* ſolummodo, ſed *in eo* dicit nos eſſe completos: ut intelligamus nos habere prædictam illam ſapientiam, juſtitiam, & ſanctitatem, non quatenus ſpeculamur Chriſtum, quaſi longè à nobis exiſtentem; ſed quatenus incorporamur Chriſto, quatenus habemus Chriſtum in nobis manentem & habitantem. Nam quamvis illud certiſſimum ſit, in Chriſto eſſe omnem plenitudinem Deitatis & gratiæ ſalutiferæ, ità ut inſtar fontis ſit unde promanet copia aquarum viventium; tamen hoc diſcriminis eſt inter illum fontem ſpiritualem & fontem naturalem: Non neceſſe eſt ut qui bibere velint de fonte ingrediantur ipſum fontem; quia extra illum conſtituti poſſunt indè haurire ad explendam ſitim ſuam: at non ità ſe res habet in Chriſto, qui eſt nobis fons gratiæ & juſtitiæ; nam de ejus plenitudine accipere non poſſumus niſi in illo ſimus. Ut enim vetus Adamus in nobis, cauſa eſt corruptionis & mortis; ſic novus hic Adamus in nobis habitans, cauſa eſt juſtitiæ & ſalutis. Idem autem eſt, ſive dicamus Chriſtum in nobis, ſive nos in Chriſto habitare; nam hæc connexa ſunt: Joan. 15.4, 5. *Manete in me, & ego in vobis. Sicut palmes non poteſt ferre fructum à ſeipſo, niſi manſerit in vite, ità nec vos, niſi in me manſeritis. Ego ſum vitis, vos palmites: is qui manet in me & ego in illo, hic fert fructum multum.* Quicquid igitur de obtenta gratia, juſtitia, ſanctificatione, de obtinenda vita æterna & glorificatione homines ſperant, merum ludibrium & inſomnium erit, ſi non ſint in Chriſto & Chriſtus in illis. Jam verò Chriſtus in nobis & nos in illo ſumus, cùm vinculo Spiritûs, & fidei per Spiritum impreſſæ in cordibus noſtris, unimur huic Capiti noſtro, & inſerimur quaſi palmites in vitem. De Spiritu, Apoſtolus, Rom. 8. 9. *Si quis Spiritum Chriſti non habet, is non eſt ejus.* De fide, Joannes, cap. 3. 36. *Qui credit in Filium, habet vitam æternam*: quia *vita in Filio eſt*, 1. Joan. 5. 11. Hinc non malè Durandus, lib. 4. qu. 8. diſt. 1. *Nullus poteſt juſtificari niſi per unionem ad Chriſtum, prima autem unio ad Chriſtum eſt per fidem.* Et Cyprianus, De cardin. oper. Chriſti, *Fide non complexu ſponſæ conjungimur.* Sic jam explicavimus hæc duo, quid ſit *eſſe completum*, & quòd nemo compleatur ſive

tur ſive perficiatur per Chriſtum niſi qui ſit in Chriſto. Documenta eliciamus.

Docum. 1. Cùm in Chriſto habemus completam juſtificationem, manifeſtum eſt illos Chriſtum neſcire, vel ſaltem contumeliâ afficere, qui illo non contenti, quærunt juſtitiam & perfectionem altiorem in ſuis operibus & inventis. Ab hoc errore fluxit monachorum ſuperſtitio, & illa de operum meritis præſumptio.

Docum. 2. Hauriunt magnum ſolatium pii omnes ex eo quòd ſunt in Chriſto completi: Nam cùm ſeipſos intuentur, intelligunt multas adhuc ſordes in ſe latere, in multis ſeſe quotidie labi & peccare, at hiſce non obſtantibus, ſunt Deo grati, ſunt coram Deo juſtificati, quia ſunt Chriſto uniti per fidem ac Spiritum. *Nulla condemnatio iis qui ſunt in Chriſto Jeſu*, Rom. 8. 1.

Docum. 3. Improbi & infideles excluduntur à beneficiis Chriſti, quia ab ipſo Chriſto ſeparantur, utpote Spiritûs & fidei expertes, ſine quibus nemo in Chriſto, Chriſtus in nemine manet. Atque hæc de priore ratione ab effecto petita: Venio ad alteram.

Qui eſt caput omnis imperii ac poteſtatis] Deſumitur hoc argumentum ab officio Chriſti, & prærogativa ſupra omnes angelos, quos deſignat Paulus ſub vocabulis ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας, ut verſu etiam 16 capitis ſuperioris. Multa jactabant pſeudapoſtoli de hiſce imperiis ac poteſtatibus angelicis: Apoſtolus igitur docet Chriſtum non modò *caput* eſſe eccleſiæ reſpectu hominum, ſed etjam angelorum, atque homines & angelos eſſe conſervos ejuſdem Domini noſtri Jeſu Chriſti. Sive igitur conſideremus angelos in habitudine ad Chriſtum, ſive in habitudine ad nos, ex utraque conſideratione evertitur doctrina pſeudapoſtolorum. Nam illi docebant, 1. angelos eſſe adorandos, 2. per illos patere nobis acceſſum ad Deum, 3. per illos derivari ad nos ſpirituales gratias.

1. Jam verò angelos non eſſe adorandos, patet ex habitudine illorum ad Chriſtum: quia adoratio debetur ſoli Deo, angeli verò non modò Deo, ſed etiam Chriſto homine ſunt inferiores, utpote qui eſt *caput* & Dominus angelorum. Unde Heb. 1. 6. *Cùm inducit primogenitum in orbem terrarum, dicit, Adorent eum omnes angeli.* Hinc perſpicimus angelos nil aliud eſſe quàm creaturas, quamvis ſublimes & nobiles: At *eccleſia catholica ſolum Deum colendum prædicat, nullam nobis adorandam creaturam inducit*; Auguſt. De morib. eccl. lib. 1. cap. 30.

2. Hinc etiam infertur, angelos non eſſe mediatores inter Deum & genus humanum: Nam ſi Chriſtus ſit *caput* angelorum, tum non poſſunt invadere Chriſti officium, & illi hâc parte ſeſe adæquare. At *unus eſt Mediator Dei & hominum, homo Jeſus*

 Christus; qui est *caput* non collega angelorum.

3\. Ex eo quòd angeli sunt sub Christo *capite* uniti reliquæ ecclesiæ, facilè intelligimus gratiam salutiferam,& dona illa eximia fidei, charitatis, ac consimilia, non imprimi in animis humanis virtute angelorum, sed Christi ipsius. Non enim dant influxum vitalem membra nobiliora inferioribus, sed caput tam his quàm illis sensum ac motum influit.

Hæc omnia æquè patebunt, si consideremus habitudinem angelorum ad nos. Sunt enim fratres nostri,& conservi, sunt membra unius & ejusdem ecclesiæ:quia idem Christus est & hominum & angelorum *caput.*

1\. Igitur si sunt conservi nostri, & membra ecclesiæ unà nobiscum, non sunt à nobis colendi aut adorandi,fatente ipso angelo,Apoc. 22. 8,9. *Cecidi*,inquit Joannes,*ut adorarem ante pedes angeli: sed dixit mihi, Vide nè feceris; conservus enim tuus sum,& fratrum tuorum. Deum adora.* Notum est illud Augustini in hanc sententiam,De vera relig. cap. 55. *Honoramus eos charitate, non servitute.* Et in eundem sensum Parisiensis, De legib. *Honorandi sunt angeli, sed honore ministeriali, non dominali.*

2\. Ex eo quòd nos & angeli concives sumus, & membra ejusdem corporis, colligitur angelos non esse mediatores inter nos & Deum. Nam propter unum & eundem Mediatorem tota ecclesia est Deo accepta: at hoc uni membro tribuere, ut propter illud reliqua acceptentur, à ratione & Scripturis alienum est. Unde Augustinus dicit, *illum solum esse mediatorem, pro quo nullus interpellat, sed ipse pro omnibus.* Et Apostolus salutis nostræ spem in eo collocat, non quòd angelum conservum nostrum, sed Filium Dei ad dextram Patris sedentem habemus pro nobis intercessorem: *Quis est qui condemnet? Christus is est qui mortuus est, imò qui etiam excitatus est; qui etiam est ad dextram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.*

Cont. epist. Parm. lib. 2. cap. 8.

Rom. 8.34.

3\. Cùm angeli sint membra ejusdem ecclesiæ, ex hac habitudine angelorum ad homines sequitur, fidem, charitatem, & sanctitatem, non esse dona angelorum sed Christi. Ut enim in generatione corporali non una pars aliam format & fingit,sed omnes formantur ab unica & eadem virtute: sic *in spirituali regeneratione*, ut rectè Albertus, *non ab angelis mens nostra formatur formatione gratiæ, sed à Spiritu Christi.* Sed hìc duo objici possunt contra ea quæ dicta sunt de Christo angelorum capite, & de hominibus angelorum conservis.

Object. 1. Si Christus sit caput angelorum, & angeli pertineant ad corpus ecclesiæ, tum est etiam servator angelorum; nam est σωτὴρ τοῦ σώματος, Ephes. 5.23. At angeli non indigent beneficio

beneficio servatoris aut mediatoris; ergò non videtur quòd Christus sit caput angelorum, quod attinet ad procurationem salutis & æternæ beatitudinis.

Solut. Angeli non indiguerunt Christo Salvatore ut à peccatis commissis liberarentur, nam perstiterunt in obedientia Dei; neque favore Mediatoris indiguerunt ut eriperentur ex statu iræ, nam Deum hostem sibi nunquam habuerunt: sed indiguerunt Christo Servatore, indiguerunt favore Christi Mediatoris, ut fixum retinerent statum in justitia, ut pacem certam & inviolabilem haberent cum Deo, ut digni reputarentur æternâ & gloriosâ Dei fruitione; quæ beatifica Dei visio superat naturam & meritum cujuscunque creaturæ. Hoc innuit Augustinus, De fide ad Petrum diac. cap. 23. *Hoc ipsum* (inquit) *quòd sancti angeli ab illo statu beatitudinis in quo sunt mutari in deterius nullo modo possunt, non est iis naturaliter insitum; sed postquam creati sunt, gratia Divina largitate collatum.* Gratia autem nulli creaturæ confertur nisi mediante Christo, qui est canalis gratiæ. Huc mihi spectare videtur, quòd Apostolus 1. ad Timoth. 5. 21. angelos beatos *electos angelos* appellat. At electio, sive hominum, sive angelorum, ostendit salutem illorum qui eliguntur esse attribuendam soli Deo in Christo. Huc adde, quòd cap. 1. ad Ephes. vers. 10. Christus dicitur *ἀνακεφαλαιώσασθαι* & Coloss. 1. 20. *ἀποκαταλλάξαι Deo Patri omnia non modo quæ in terris, sed etiam quæ in cœlis sunt.* Utrumque locum de hoc beneficio Christi Capitis quod derivatur ad angelos doctissimi interpretes exposuerunt: & quamvis verbum illud *reconciliare* propria & primaria significatione non potest competere angelis, tamen latiori & analogica posse etiam ad illos extendi demonstrarunt. In quo secuti sunt S. Bernardum, qui Serm. 22. in Cantica, postquam demonstrasset *Christum factum esse hominibus, sicut anteà angelis fuerat, sapientiam, justitiam, sanctificationem, & redemptionem*, objicit sibi de angelis in hunc modum; *Quomodo fuerit redemptio angelis non video: nec enim Scriptura docet eos aut peccato extitisse captivos, aut morti obnoxios, ut necessariam haberent redemptionem.* Tum respondet, *Qui erexit hominem lapsum dedit stanti angelo nè laberetur, sic illum de captivitate eruens sicut hunc à captivitate defendens: Et hâc ratione fuit æquè utrique redemptio, solvens illum, & servans istum.* Ex his igitur diluitur prima objectio, & probatur Christum verè dici *caput angelorum*, non modò ratione potestatis gubernatoriæ, sed ratione gratiæ salutiferæ, licèt angeli nunquam fuerint sub statu peccati & damnationis.

Object. 2. Cùm ex hoc quòd Christus sit *caput* angelorum dicimus angelos esse

esse conservos nostros, non mediatores, non gratiæ donatores; objicitur nos spoliare angelos suâ dignitate, & eripere illis ministerium à Deo delegatum: *sunt* enim *administratorii spiritus in ministerium missi propter eos qui hereditatem capient salutis*, Heb. 1. 14. Et Psal. 104. 4. *Facit angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis.* Quibus nominibus designari putant nonnulli virtutem angelicam in illuminanda hominum mente, & voluntate ad amorem Dei accendenda.

Solut. Fatemur Deum uti angelorum ministerio ad res multas, sed præsertim ad electorum custodiam, atque ad salutem illorum spiritualem promovendam. Ut enim à dæmonibus impugnatur tum salus hominum corporalis, tum spiritualis; sic à bonis angelis propugnari & adjuvari nos quoad utramque, clarum est ex Scripturis. Ut omittamus exempla quæ ex veteri Testamento depromi possunt; angelorum ministerio ereptos apostolos ex carcere legimus, Act. 5. 19. & 12. 17. Et ipse Christus terrorem incutit illis qui unum ex pusillis pueris offenderint, hoc argumento, quod habent angelos sibi assignatos à Deo Patre, Matt. 18. Sed quod attinet ad animos nostros, concedi etiam potest, quod licèt Deo peculiare sit lumen fidei & ignem charitatis infundere mentibus humanis: tamen ut utitur externo ministerio hominum ad mentes electorum illuminandas, & ad pietatem excitandam in voluntatibus illorum sic etiam utitur invisibili & interno ministerio angelorum. Unde concedunt Scholastici, angelos non posse creare aut immittere, posse tamen spiritualem scientiam, cogitationes bonas, affectus pios incendere atque excitare in mente ac voluntate. Dicunt autem id fieri tripliciter: 1. per remotionem impedimentorum; arcendo dæmones & illusiones malas; 2. per excitationem & ordinationem phantasmatum, repræsentando menti cogitationes bonas; 3. per commotionem passionum debitarum in appetitu sensitivo, inclinando voluntatem ad officium debitum. Sed quorsum hæc tam multa? Ut intelligatur nos non detrahere angelis delegatum à Deo officium, quod attinet ad promovendam salutem electorum: ut etiam & illud intelligatur, posito hoc ministerio angelorum in procuranda salute nostra, non esse tamen à nobis adorandos, sed pro ministris Christi & conservis nostris (licèt paulo honoratioribus) agnoscendos. Nam idem Christus qui est caput electorum, est etiam *caput omnis imperii & potestatis*, id est, omnium angelorum. Quemadmodû igitur cultu religioso non adoramus aut reges terrenos aut verbi ministros, quamvis illi suo externo imperio protegunt bona & corpora nostra, hi suo ministerio animas nostras in via salutis dirigunt: sic

sic nec angelos debemus adorare, quamvis eadem præstant officia modo arcano & invisibili. Sed de angelorum cultu dabitur occasio disserendi cùm perventum fuerit ad versum 18; nunc sufficiat tenere nos *in Christo completos esse, qui est caput omnis imperii ac potestatis.*

Vers. 11.

In quo etiam circuncisi estis circuncisione non manufactâ, in exspoliatione corporis peccatorum carnis, in circuncisione Christi.

HActenus pensitatâ Christi perfectione, docuit in genere nil opus esse additamentis seductorum: Jam speciatim eos oppugnat qui ceremonias Judaicas Christianis imponebant. Inter ritus autem Mosaicos circuncisio primarium locum obtinebat; quia hâc susceptâ obstrinxerunt sese homines ad observantiam reliquorum. Gal. 5. 3. *Testor omni homini qui circunciditur, eum esse debitorem totius legis servandæ.* Hâc itaque remotâ, sequitur etiam Christianos à cæteris omnibus esse liberatos. Hanc igitur ob causam instat in circuncisione, cùm animus sit ostendere atque concludere omnes ritus Mosaicos esse jam abrogatos. Hic autem versiculus ità connectitur cum superiore, ut aptè occurrat objectioni quam doctores isti cæremoniarum proculdubio urgebant. Nam affirmârat Apostolus versu præcedente, Christianos esse in Christo completos; Imò verò, inquiet aliquis doctor Judaicus, falleris, Paule, & fallere conaris Christianos: nondum sunt completi, quia nondum circuncisi; absque autem circuncisione non habentur pro sancto Dei populo, non recipiuntur in fœdus quod initum erat cum Abrahamo & posteris ejus. Ut itaque hanc objectionem elideret, postquam dixerat nos *esse completos in Christo*, subnectit, *In quo etiam circuncisi.*

Quod ad verborum interpretationem attinet; illa sola aliquid difficultatis habere videntur, ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκὸς. Beza sic vertit, *corpore peccatis carnis exuto.* Sumit itaque vocabulum *corporis* propriè, & dicit corpus hoc nostrum per circuncisionem Christi exuere peccata carnis. Sed Erasmus, aliique ferè omnes; *dum exuistis corpus peccatorum carnis*; vel, *in depositione corporis peccatorum carnis.* Sumunt itaque vocabulum *corporis* metaphoricè pro illa massa nativæ corruptionis quâ involvimur: *carnis* autem vocabulum additum putant ut significetur unde illud corpus peccatorum ortum habeat & motum; nimirum ex carnali generatione, & ex carnali hominis parte, eâ scilicet quæ nondum regenerata est. Hanc interpretationem, ut minùs coactam, amplector magis: cui ipse Apostolus alibi suffra-

gatur; Rom. 6. 6. *Ut enervetur corpus peccati.* sic etiam 3° hujus epist. versu 5°, peccata particularia appellat *membra*. Eâdem itaque metaphorâ usus videtur & hoc in loco.

Verba mittamus, & ad rem accedamus. Sic se habet Apostoli ratio, Qui jam habent circuncisionem, eamque præstantiorem quàm Mosaicam, non sunt ad istam cogendi: sed Christiani circuncisi sunt circuncisione longè excellentiori & efficaciori, &c. Hoc ostenditur tripliciter; 1. Ab Autore circuncisionis nostræ: Illi à Mose olim circuncisi, vel ab aliis hominibus Mose inferioribus; sed nos *in Christo*, vel *per Christum* circuncisi: nam idem valent *In* & *Per*. 2. A modo circuncisionis Judaicæ & nostræ: Illi habebant manufactam circuncisionem; nos, *circuncisionem Christi.* Quid hoc est? Circuncisionem internam factam Spiritu Christi. Conjungendæ sunt itaque hæ duæ clausulæ, *Circuncisione non manufactâ*, & *per circuncisionem Christi*; & ambæ referendæ ad modum circuncisionis nostræ. 3. Ab effectu diverso: Judaica abscindebat pelliculam carnis; nostra, totum *corpus peccati.*

In quo etiam circuncisi estis] In id incumbit Apostolus, ut doceat Colossenses opus non habere circuncisione Mosaicâ. Ratio petita est ab excellentia nostræ circuncisionis, quæ ostenditur primò ab Autore ejusdem: *In Christo*, i. e. per Christum, vel efficaciâ & virtute Christi, *estis circuncisi*; frustrà igitur acciperetis circuncisionem Mosaicam. Vis hujus rationis perspicitur, si recolamus ea quæ de Christo dicta sunt ab Apostolo. Nam Christum celebravit ut primogenitum Dei, Caput ecclesiæ, thesaurum gratiæ, ipsius denique Deitatis plenitudine adornatum: in contumeliam igitur Christi vergeret, si quis ab eo circuncisus, ab alio quopiam circuncidi desideraret; desiderium enim alterius subindicat aliquem fuisse defectum in circuncisione ipsius Christi. Quemadmodum enim & sibi & regi injurius esset, si quis ab ipso rege ornatus dignitate equestri, postmodum cuperet eundem honorem ab aliquo inferiore ministro recipere: sic qui circuncisus est à Christo rege & Domino nostro, imminutum it majestatem ejus, si hac eadem in re alterius ministerium desideret. Hæc de Autore: Ad modum pergo.

Circuncisione non manufactâ, in circuncisione Christi] Hæc conjungo, quia utraque referri possunt ad modum hujus circuncisionis quam in Christo vel per Christum consecuti sumus. Dici enim potuit, Christum neminem unquam circuncidisse. Imò inquit Apostolus, sumus in eo circuncisi. Sed quo modo? *Circuncisione non manufactâ*, i. e. non corporali & sensibili; sed *circuncisione Christi*, i. e. spirituali, internâ, & invisibili, qualem expectare oportet

à cœlesti

à cœleſti noſtro Sacerdote. Modus itaque hujus circuncisionis deſcribitur, 1. Negativè: Eſt ἀχειροποίητος, *non manufacta*, vel *facta ſine manibus*. Per hoc opponitur Moſaicæ circuncisioni, quæ ſita fuit in opere externo manibus hominum adminiſtrato. 2. Deſcribitur etiam poſitivè, cùm vocatur *circuncisio Chriſti*, i.e. interna quædam circuncisio facta virtute Spiritûs ipſius Chriſti. Per hoc autem longè præfertur circuncisioni Moſaicæ; quæ ſi ad hanc conferatur, planè nihili res eſt, Rom. 2.28. & Phil. 3.3. Hìc autem illud obiter monendum; Apoſtolum, cùm diſputat de circuncisione reliquiſque ritibus Moſaicis, de illis ut plurimùm loqui quatenus conſiderantur in ſe, à Chriſto divulſæ, & ad evangelicam gratiam non relatæ; quia ſic urgebantur à pſeudapoſtolis quibuſcum diſputabat. Quærebant enim iſti juſtitiam & ſanctificationem in ipſis cæremoniis, neque agnoſcebant in illis latere umbras Chriſti venturi; eapropter nec abrogari illas patiebantur adventu ipſius Chriſti: Apoſtolus è contrà arguit, Habemus illam ſpiritualem circuncisionem quam adumbrabat corporalis, ergò illa jam ceſſare debet, nè dum umbram retinere velimus, ipſum corpus jam adveniſſe negemus.

Object. Apoſtoli ratio ſolida non videtur: ſic enim concludit, Circuncisi eſtis circuncisione ἀχειροποιήτῳ ergò non indigetis illâ quæ fit manibus: Regerere potuit aliquis ex iſtis cæremoniarum doctoribus, Imò indigemus utrâque: nam Abrahamus erat corde circuncisus per fidem & Spiritum, neque tamen detrectabat ſuſcipere externam inſuper circuncisionem.

Solut. Non eſt eadem ratio. Abrahamus enim virtute Divini mandati tenebatur ad circuncisionem corporalem; Chriſtiani non tenentur: Abrahamus hoc ſigno ſuſcepto declarabat & confirmabat fidem ſuam de Chriſto omnis peccati experte, ex ejus ſemine naſcituro; at nos Chriſtum naſciturum non expectamus, ſed natum credimus: Abrahamus denique non habebat aliud ſignum fœderis initi cum Deo; nos habemus, baptiſmum ſcilicet, ab ipſo Deo in circuncisionis locum ſurrogatum. Jam ex his quæ dicta ſunt de Autore & modo circuncisionis noſtræ, documenta quædam eliciamus.

Docum. 1. Chriſto ſublato, nihil reſtat in ſacramentis præter inane ſpectaculum, & nudam omni ſalutari efficaciâ cæremoniam: Chriſtus enim eſt ſubſtantia ſacramentorum; Chriſti virtus & operatio, ipſa vita ſacramentorum. Scitum eſt itaque & ſanum illud Scholæ dictum, *Sacramenta ex ſimilitudine repræſentant, ex inſtitutione ſignificant; ſed ex virtute Chriſti ſanctificant.*

Docum. 2. Si ut externa adminiſtratio ſacramentorum fit manu hominum, ſic

 interna operatio fit ſolâ Chriſti potentiâ; tum fruſtrà gratia quæritur, vel quaſi latitans in ipſis ſignis, vel quaſi alligata operi operato, id eſt, externæ adminiſtrationi ſacramentorum: nam alligatur ſoli Chriſto, non iſtis externis. Doctè hac de re Pariſienſis ſcripſit in tract. de ſacram.bapt.cap.2.ubi oſtendit externam ſolennitatem ſignorum viſibilium nil aliud eſſe quàm librum in quo legitur virtus & gratia quæ præſtatur ab ipſo Deo. Quod etiam Proſper docuit in epiſt. ad Demetriadem; *Aliud eſt quod viſibiliter agitur* in ſacramentis, *aliud quod inviſibiliter celebratur: nec idem eſt in ſacramento forma quod virtus; cùm forma adhibeatur per humani miniſterii obſequium, virtus autem per Divini operis præſtetur effectum.* Magis ſuccinctè Cyprianus, De bapt. *Solus Spiritus rem ſacramenti nobis confert.*

Docum. 3. Non eſt nobis in eo gloriandum quòd participes facti ſumus externi ſacramenti, niſi conſecuti ſumus inſuper internam Chriſti & vivificam operationem: nam hâc abſente, ut olim dictum eſt Judæis. *O incircuncisi cordibus*, Act.7.51. ſic nobis jure dicatur, O non baptizati cordibus.

Docum. 4. Non contemnenda eſt externa adminiſtratio ſacramentorũ, quamvis vivifica & ſalutifera operatio nec ab humano miniſterio, nec ab externis ſignis ſperetur, ſed à Spiritu Chriſti: quia Chriſtus cum ſua inſtitutione concurrit; nec vult ut ab illo exigamus gratiam quam promiſit, ſi contemnamus ſacramenta gratiæ quæ nobis uſurpanda mandavit. Atque hæc de modo vel qualitate circuncisionis quam habemus in Chriſto; nimirum, quòd ſit non externa & corporalis, ſed interna & ſpiritualis.

Cùm exuiſtis corpus peccatorum carnis, vel, *in exſpoliatione* &c.] Ultimum illud quod in circunciſione Chriſti conſiderandum propoſuimus, fuit eximius hujus circunciſionis effectus, nimirum, *depoſitio corporis peccatorum carnis.* Vide quantum circunciſio ſpiritualis quam in Chriſto habemus, præſtat corporali & manufactæ circunciſioni! Illa externa exiguam corporis particulam abſcindebat: hæc interna totum corpus peccati ſolet abolere; non ipſum corpus, aut ipſam carnem, ſed *corpus peccatorum carnis*, i.e. maſſam vitiorum & peccatorum quæ pullulant ex carne, hoc eſt, ex corruptione noſtra inſita & originali, quâ carne anima uniuſcujuſque non minùs circundata eſt quàm carne hâc naturali.

Habemus itaque hîc brevem & perſpicuam deſcriptionem internæ, id eſt, veræ circunciſionis: Eſt depoſitio veteris Adami cum actionibus ſuis, vel corruptæ imaginis à parentibus noſtris peccato infectis ad nos derivatæ; vel, ut Origenes loquitur in

tur in epiſt. ad Rom. cap. 2. lib. 2. *Eſt purgatio animæ, & abjectio vitiorum.*

Nec mirum ſpiritualem hanc circuncisionem diverſum effectum habere ab iſta corporali, cùm habeat diverſum agentem, diverſa inſtrumenta. Actor etenim in hac ſpirituali circunciſione eſt ipſe Deus Dominus noſter: Deut. 30. 6. *Circuncidet Dominus Deus tuus cor tuum, ut diligas Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ut poſſis vivere.* En actorem, Deum; effectum, novos motus in ipſo corde, & vitam ſpiritualem. Sed in corporali circunciſione actores homines fuerunt: Abrahamus circuncidit Iſaacum octavo die, Gen. 21. 4. ſic Joſue circuncidit filios Iſrael, Joſ. 5. 3. Ab hominibus autem quid expectes aliquid ſupra hominem? Jam verò & inſtrumenta longè ſunt diverſa: Homines enim corporalem circunciſionem perficiunt corporalibus inſtrumentis; juxta illud Joſ. 5. 2. *Fac tibi cultros lapideos, & circuncide filios Iſrael:* Chriſtus autem corda circuncidit gladio Spiritûs & verbi; *Sermo autem Dei penetrabilior eſt omni gladio ancipiti, & pertingit uſque ad diviſionem animæ & ſpiritûs,* &c. Heb. 4. verſ. 12. Eſt itaque valde conſentaneum, ut hujus circunciſionis effectus ſit ipſa depoſitio corporis peccatorum carnis, id eſt, animæ purgatio, non corporalis ſigni impreſſio.

Documenta.

Docum. 1. Chriſtus ſervator eſt non ſolùm merito paſſionis, ſed etiam efficaciâ internæ ſuæ operationis: nam ille non modò peccata noſtra expiavit ſanguine ſuo, ſed corda noſtra renovavit, & corpus peccatorum animæ noſtræ adhærentium abolevit Spiritu ſuo.

Docum. 2. Cùm hæc exſpoliatio corporis peccatorum ſit opus Spiritûs Chriſti, nos oportet non repugnare huic Spiritui, ſed nos totos refingendos & dirigendos eidem permittere. Non itaque carni fræna laxanda, ſed Spiritu ambulandum; *Spiritu ambulate, & deſideria carnis non perficietis,* Gal. 5. 16.

Docum. 3. Non ſufficit Chriſtiano, quaſi unum aut alterum membrum ex hoc corpore peccatorum abſcidiſſe; ſed oportet illud totum amputare, exuere, abjicere: ſpiritualis enim hæc circunciſio non ad unum tantummodo membrum pertingit, ſed ad omnia. Aures, lingua, oculi, cor, mens, totus denique homo circuncidendus eſt, quia totus peccato inquinatus. Rectè Pariſienſis; *Non mundatur, niſi qui omnibus peccatis renuntiavit. Quis enim mundum dixerit hominem qui vel in una tantùm cloaca volutetur?* (De virtut. cap. 22.)

Dub. Sed hìc dubitatur de hoc effectu internæ circunciſionis: Videtur enim quòd totum illud corpus peccatorum non exuitur à Chriſtianis regeneratis, tum quia ſentiunt in ſe

 adhuc motus & concupiscentias peccati inhærentis, tum quia Scriptura jubet spiritualiter circuncisos, id est, verè renatos, quotidie mortificare magis ac magis veterem Adamum, & exuere veterem hominem, induere novum.

Eph. 4. 22. 24.

Solut.

Rom 8. 1.

Ab omnibus renatis totum corpus peccatorum totaliter exuitur & aboletur, 1. Quoad reatum; nullam enim habet vim condemnandi eos qui sunt in Christo Jesu: 2. Quoad dominium, non enim peccati concupiscentiis sed Spiritu Christi reguntur quotquot sunt in Christo insiti: 3. Quoad ipsum sacramentum regenerationis; nam in eo non unum aut alterum, sed omnia peccata nostra abluuntur & mortificantur sacramentaliter. Hisce igitur modis peccatum deponitur & aboletur in hac vita. Jam verò non exuitur totaliter peccatum, 1. Quoad naturam peccati: unde illud Apostoli, *Ne regnet peccatum*, Rom. 6. 12. Non dicit, Nè lateat, Nè hæreat, sed, *Ne regnet in mortali vestro corpore*. 2. Non exuitur quoad motum & actum: unde illud ejusdem Apostoli, Rom. 7. vers. 23. *Video aliam legem*, &c. Actus itaque depositionis peccati, vel nativæ corruptionis, si ad ipsam rei naturam referatur, non momento perficitur, sed in piis omnibus ad extremum usque spiritum protenditur.

VERS. 12.

Consepulti cum eo in baptismo, in quo etiam resurrexistis per fidem operationis Dei, qui excitavit eum ex mortuis.

Circuncisionem Christianis minimè necessariam esse, demonstratum est versu superiore, ex eo quòd in Christo circuncisi sunt circuncisione interna & spirituali. Sed adhuc dubitationi locus relinquitur: dicet enim fortasse aliquis, Deest externum symbolum quo piorum animi confirmentur & persuadeantur se revera factos participes spiritualium beneficiorum in Christo. Ostendit itaque Apostolus, nè illud quidem deesse; imò Christianos habere sacramentum excellentius & expressius circuncisione, baptismum scilicet; *Consepulti cum eo in baptismo*.

Tria hîc notanda. 1. Spiritualia beneficia quæ percipiuntur in baptismo: sepultura scilicet veteris hominis, quàm appellare solent mortificationem; resuscitatio novi, quam vivificationem appellant. 2. A quo fonte fluunt hæc beneficia, nimirum à Christi morte & resurrectione; quod innuitur illis vocibus; *Cum eo, In eo*, vel *Per eum*. 3. Quo instrumento hæc beneficia nobis applicantur, *per fidem* scilicet.

Consepulti in baptismo] In baptismo de-

mo deſignatur hæc ſepultura corporis peccatorum, vel veteris Adami, cùm in aquam demittitur baptizandus, quemadmodum reſurrectio, cùm educitur: In veteri enim eccleſia non tingebant ſolummodo, ſed in aquam immergebant eos quos baptizabant.

Sed quo ſenſu dicimur *συνταφέντες*, vel *conſepulti?* Chriſti enim corpus naturale fuit verè ſepultum, an putandum noſtra corpora eodem modo ſepeliri in adminiſtratione baptiſmi? Non id vult Apoſtolus: ſed ut rectè Chryſoſtomus obſervavit in 6 ad Romanos, *quod in Chriſto factum eſt per naturam, id in nobis fieri intelligit per analogiam & proportionem.* Corpus igitur peccati ſepelitur, quando ejus vis enervatur, comprimitur, obruitur, & quaſi cadaver terrâ obrutum, non poteſt ampliùs movere, & quoquò velit hominem impellere, aut ſalutem noſtram impedire. Hoc autem in baptiſmo fieri dicitur duplici reſpectu:

1. In reſpectu ad Chriſtum; cui cùm inſerimur per baptiſmum, donantur nobis & obſignantur beneficia mortis Chriſti: illo autem mortuo & ſepulto, clarum eſt, mortua ſimul cum illo & ſepulta fuiſſe peccata noſtra; quia *ea in corpore ſuo portavit,* 1. Pet. 2. 24. Hoc illud eſt quod urgetur ab Apoſtolo, Rom. 6. 3. *Quotquot baptizati ſumus in Chriſtum, in mortem ejus baptizati ſumus.* Reſpiciendo igitur ad perſonam Chriſti Capitis noſtri, rectè dicuntur peccata noſtra mortua planè & ſepulta in morte ejus & ſepultura; & nos in baptiſmo quoad corpus peccati conſepulti dicimur, quia hoc beneficio per mortem Chriſti parto donamur: & indè fit quòd peccata noſtra non imputentur nobis, ſed quaſi pro mortuis & ſepultis habeantur.

2. Non ſolùm in perſona Capitis noſtri, ſed in nobiſmetipſis etiam ſepulta dicuntur peccata in baptiſmo: quia illa mortificatio & ſepultura peccati non ſolùm ſacramentaliter uno momento peragitur in actione baptiſmi; ſed realiter etiam, per Spiritum gratiæ in baptiſmo acceptum, per totam vitam Chriſtiani protenditur. Nam alia ratio eſt corporalis mortis & ſepulturæ; alia, ſpiritualis. Prior gradus non habet, quia eſt pura privatio: qui igitur mortuus eſt, non poteſt magis ac magis indies mori. Sed hæc poſterior eſt in *fieri,* non in *facto eſſe:* habet igitur ſuos progreſſus, ità ut qui mortuus eſt peccato, poſſit magis mori, qui ſepultus, magis ſepeliri, quoad ipſum opus in homine perficiendum, quamvis quoad ſacramentalem repræſentationem & obſignationem ejuſdem nihil deſit.

Etiam reſurrexiſtis] Hoc eſt ſecundum baptiſmi effectum, quod adumbratur cùm baptizatus poſt immerſionem in aquam ex eadem educitur.

educitur. Comprehendit autem Apostolus sub hoc *resurrectionis* vocabulo novam illam vitam quam renati vivere incipiunt postquam mortui & consepulti fuerint cum Christo. Novam autem appello, quia habet & novum principium, & & motus etiam sive operationes novas. Principium novum non est anima vegetans, sed Spiritus sanctificans; non innata concupiscentia, sed donata gratia. Fructus novi sunt, non illa *opera carnis, adulterium, contentiones, invidia, cædes, ebrietates, & his similia*, sed *charitas, gaudium, pax, bonitas, fides*, &c. Gal. 5. 19, &c. Duo hæc beneficia sunt semper nexa & juncta inter se. Nam ut ipse Christus non mansit in morte, sed resurrexit, sic virtute mortis ejus & resurrectionis, nos non solùm morimur peccato, sed etiam sic resurgimus, *ut vivamus justitiæ*, 1. Pet. 2. 24. Sic habetur etiam Rom. 6. 5. *Si cum eo plantati coaluimus similitudine mortis ejus, etiam resurrectionis* similitudine *coalescemus*.

Corollaria.

Coroll. 1. Christianus in peccato vivens, & concupiscentiis suis inserviens, horrendum spectrum, imò monstrum censetur coram Deo. Nam mortuum ambulare aut movere, est res planè prodigiosa, Christianus autem aut est, aut esse debet, non modo mortuus sed sepultus quoad veterem hominem.

Coroll. 2. Christianus otio torpescens, id est, fructus justitiæ non proferens, nec novitati vitæ studens, quamvis abstineret ab actibus peccati, tamen se baptismi immemorem ostendit. Est enim baptismus pactum vitæ purioris cum Deo: curandum itaque ut quod semel gestum est in baptismo sacramentaliter, semper in vita peragatur veraciter.

Coroll. 3. Externa ablutio non afferre potest Christiano solidum solatium, nisi sentiat insuper hæc interna effecta mortificationis & vivificationis. Nihil enim ad salutem conducit baptismus quà nudum lavacrum corporis, nisi insuper fiat nobis λουτρὸν παλιγγενεσίας, Tit. 3. 5. Nam rectè Cyprianus, *Christi nomen induere, & non per Christi viam pergere, quid aliud quàm prævaricatio est Divini nominis?* (De zelo.) Christi nomen induimus, cum externum baptismum suscipimus, sed Christi viam ingredimur, cum mundo morimur ut vivamus Deo.

Coroll. 4. Qui ambulant secundum concupiscentias carnis, non possunt Deum incusare, aut baptismi inefficaciam; sed seipsos, qui Spiritui resistunt; cui si parerent, peccatum in illis quotidie debilitaretur, imago justitiæ renovaretur, fieret denique illud realiter quod in baptismo factum fuit sacramentaliter. Atque hæc de duobus baptismi effectis, sepultura nimirum nostra spirituali, & resurrectione: Restat ut horum beneficiorum causam & fontem quæramus, quam

quam breviter indicavit Apoſtolus particulis hiſce, *Cum eo, In quo.*

Dicimur in baptiſmo ſepulti *cum Chriſto*, reſurrexiſſe etiam *in Chriſto* vel *per Chriſtum*, nè hæc ſupernaturalia effecta vel externo elemento vel noſtris propriis viribus tribuamus. Chriſti itaque mors, ſepultura, reſurrectio, cauſa eſt mortificationis & vivificationis noſtræ ſpiritualis. 1. Cauſa eſt (ut antea à nobis diſputatum eſt ad verſum 18 primi capitis) *meritoria*, quia morte ſuâ & reſurrectione promeruit nobis hanc mortificationem & reſuſcitationem ſpiritualem, juxta dictum Eſaiæ, cap. 53. 10. *Si poſuerit pro peccato animam ſuam, videbit ſemen longævum.* Quia enim poſuit vitam ſuam naturalem, promeruit ut ſibi ſuſcitaretur ſemen ſpirituale, & ut illis vita ſpiritualis communicaretur. 2. Cauſa eſt etiam *effectiva* noſtræ mortificationis & reſurrectionis mors & reſurrectio Chriſti; quatenus à morte reſurgens, eâdem virtute quâ ſuam reſurrectionem corporalem effecit, efficit etiam noſtram hanc ſpiritualem. Nam ut humanitatem Verbo unitam, virtute Verbi excitavit à morte; ſic etiam nos ſibi unitos & inſitos, eâdem virtute exſuſcitat ad novam vitam gratiæ, Rom. 6. 11. *Colligite* &c. 3. Chriſti denique ſepultura, mors, & reſurrectio, eſt cauſa *exemplaris* hujus noſtræ mortis, ſepulturæ, & reſurrectionis: Sic enim paſſim proponitur nobis ab hoc apoſtolo; *Sicut Chriſtus excitatus eſt ex mortuis, ſic nos in novitate vitæ ambulemus*, Rom. 6. 4. Haſce itaque ob cauſas rectè dixit Apoſtolus, nos *cum eo* & *in eo* eſſe mortuos & reſuſcitatos; quia *merito, efficaciâ, & exemplo* mortis & reſurrectionis ejus, mortificationem & reſurrectionem ſpiritualem nacti ſumus.

Obſervationes.

Obſerv. 1. Chriſtus non ſibi ſoli mortuus, ſepultus, & excitatus eſt; ſed nobis: nam in morte & ſepulturâ ſuâ peccata noſtra mortificavit & ſepelivit; in reſurrectione nos unà ſecum quaſi manu prehenſos ſuſcitavit. Cùm igitur Chriſti mortem & reſurrectionem cogitas, non ſolùm quid in illo factum ſit contemplare, ſed quid ſimul in te. Nam ut divinè Apoſtolus, Epheſ. 2. 5, 6. *Cùm mortui eſſemus, unà vivificavit nos*, &c.

Obſerv. 2. Incumbit unicuique Chriſtiano, non ſolùm ut credat mortem & reſurrectionem Chriſti, ſed ut in ſe habeat & ſentiat, ut aliis etiam exhibeat reale & vivum teſtimonium earundem: hoc autem facit qui peccato renunciat & vivit Deo. In hanc ferè ſententiam ſcripſit Origenes, *Quid prodeſt ſi in illa tantùm carne quam de Maria ſuſcepit credam veniſſe Chriſtum, & non oſtendam etiam in hac mea carne veniſſe?* (In Geneſ. cap. 17. hom. 3.) Nos addamus, Quid prodeſt ſi credam Chriſtum mortuum & reſuſcitatum in carne quam de Maria ſuſcepit, &

non ostendam in mea carne quòd sit mortuus & resuscitatus, hoc est, quòd ego in eo & cum eo mortuus sum & resurrexi? Habent hîc pii omnes unde colligant se esse vera & viva membra Christi, nimirum, si mortificationi & novitati vitæ ex animo studeant. Nam quisquis hoc facit, non id agit propriis viribus: sed cum Christo sepultus est, in Christo resurrexit, est igitur in Christum insitus, & Spiritu Christi vivificatus. Atque hæc de causa sive fonte mortificationis & vivificationis nostræ. Sequitur de medio sive instrumento quo hæc beneficia apprehenduntur.

Per fidem operationis Dei, qui excitavit eum ex mortuis] Perventum jam est ad instrumentum illud cujus ope & adminiculo suprà dicta baptismi beneficia apprehenduntur & possidentur: Si enim hæc fides desit, quamvis offerantur thesauri gratiæ in sacramento ex parte Dei, non tamen recipiuntur ex parte nostra, sed repelluntur infidelitate. Sed sensus verborum priùs expediendus est, quàm in ipsam subjectam materiam inquiramus. Verba itaque hæc, διὰ τῆς πίστεως τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, duobus modis exponi solent ab interpretibus. Alii sic, *per fidem operationis Dei*, i. e. per fidem quam Deus in unoquoque fidelium operatur, per fidem quæ oritur ex Divina operatione. Alii autem sic, *per fidem operationis Dei*, i. e. per fidem quæ fertur in operationem illam Dei mirificam quæ pro nostra justificatione excitavit Christum. Sive hanc, sive illam interpretationem sequamur, tria in hisce Apostoli verbis sunt annotanda: Instrumentum quo apprehendimus thesauros gratiæ in baptismo oblatos; *fides* scilicet: Donator sive effector hujus fidei; Deus, vel operatio Dei: Objectum particulare quod fides potissimùm hac in re intuetur; *Dei potentia excitans Christum ex mortuis* pro salute nostra.

Per fidem] Quod ad primum; non frustrà est quòd fides exigitur ab Apostolo, ut beneficium spiritualis resurrectionis obtineamus. Nam ut in baptismo adultorum requiritur fides prævia, juxta dictum Salvatoris, Mar. 16. 16. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit, qui non crediderit, condemnabitur*: sic ab illis qui baptizantur cùm jam infantes sunt, requiritur fides subsequens; quam si non præstiterint postea, retinent externam tantummodo baptismi sanctificationem, interna sanctificationis effecta non habent. Unde Augustinus; *Qui baptismum putat carnali ratione consistere, hic non est spiritualis; nec donum cæleste poterit consequi, qui se per aquam non per fidem commutari credit.* Hujus rei rationem habemus firmam & perspicuam: quia scilicet substantia sacramentorum est ipse Christus; virtus & vita eorum omnis, à Christo: jam verò Christus non attingitur ab

Quæst. ex N. Test. q. 59.

tur ab

tur ab infideli; hujusmodi enim homines dum sacramenta percipiunt, quia *corde sicci sunt, & mente aridi, lambunt quidem illi petram, sed indè nec mel sugunt nec oleum*, ut alicubi Cyprianus.

Usus. Nè operi operato fidamus cum Papistis; sed inquiramus insuper an adsint nobis cætera omnia sine quibus interna baptismi effecta non habentur. Hęc de instrumento fidei.

Operationis Dei] Fidei Autorem sive Donatorem designat Apostolus; nempe ipsum Deum. Cùm enim baptismi efficacia salutaris à fide pendeat, æquum est ut ipsa fides à solo Deo expectetur, nè nobis in nobis detur aliqua ansa gloriandi. Unde illud Apostoli, Ephes. 2. 8. *Gratiâ estis salvati per fidem: & hoc non ex vobis; Dei enim donum est.* Non igitur, ut Pelagiani voluerunt, ponere debemus fidem ab humano arbitrio ortam; non, ut Basilides apud Clementem, naturalem; sed, ut Augustinus, gratuito Dei munere nobis donatam: Quamvis enim *opera bona fiunt ab homine, fides tamen fit in homine*, Epist. 105. ad Sixtum.

Strom.2.

Qui excitavit eum ex mortuis] Hanc clausulam adjunctam aliqui volunt ut obiter innuatur Deum suscitare fidem in corde humano eâ ipsâ infinitâ virtute quâ Christum suscitavit à mortuis. Cùm enim corda nostra mortua sint in peccatis & infidelitate, opus est eâdem omnipotentiâ ad ea vivificanda quæ se exeruit in Christi resuscitatione, ut habetur Ephes. 1. 19, 20. Non repudiamus hunc sensum: Sed illud etjam adjungimus; Apostolum voluisse hîc quasi digito demonstrare qualem fidem à nobis exigat; illam scilicet quâ credimus in Deum qui operatione suâ mirificâ excitavit Jesum ex mortuis in justificationem nostram, ut est Rom. 4. 24, 25. Nè itaque fides nostra vagetur in confusa quadam & indefinita Dei speculatione, infinitum hoc objectum nobis quasi attemperat, cùm fidem vult non Dei efficaciam simpliciter contemplari, sed quatenus Christum suscitavit; sic enim nobis extitit salutifera.

Et valde accommodatè hoc in loco, ubi agitur de fide cum spirituali nostra resurrectione conjuncta, illam respicere jubet ad hanc Dei potentiam quæ Christum excitavit; duas scilicet ob causas, quas antea attigimus: 1. Quia eadem potentia quæ Christum excitavit à mortuis, nobis vires inspirat ad hanc spiritualem resurrectionem. 2. Quia hæc Christi resurrectio causa est nostræ, ut etiam antea est ostensum. Sed duo jam restant expedienda, quę dubitandi occasionem prębent.

Dub. 1. Primum dubium ex eo oritur, quòd in hisce postremis verbis Christus ponitur excitatus alterius virtute, cùm certum sit Christum suâ potentiâ seipsum excitâsse; juxta il-

 lud, Joan. 2. 19. *Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud.* Loquitur Christus *de templo corporis sui*, interprete ipso Joanne.

Solut. In hujusmodi dictis in quibus ad Deum Patrem divina opera referuntur, non Spiritus, aut Filius excluditur, sed ordo agendi notatur. Nam verissimum est illud Christi, Joan. 5. 19. *Quæ Pater facit, hæc etiam Filius pariter facit.* Et Paternâ igitur virtute & suâ excitatus est; quia eadem potentia est utriusque. Unde Hilarius, De Patr. & Fil. unitat. *Opera Dei Patris ipse naturâ à Deo non differente operatus est.*

Dub. 2. Alterum dubium paulò difficilius, quod ab Anabaptistis valde urgetur. Cùm enim in tota hac disputatione Apostolica cum baptismo conjungitur mortificatio, vitę novitas, ipsa denique fides; infantes autem nec carnem mortificare, nec fructus novæ vitæ facere, nec credere denique possunt, concludunt non esse eâ ætate baptizandos.

Solut. Si loquantur de fide actuali, de actuali studio, & professione mortificationis & vivificationis, illa Scripturæ loca quæ hæc requirunt in baptizatis, ad adultos esse restringenda dicimus: ad infantes autem quod attinet, quia peccatores sunt non proprio actu sed hæreditario habitu, sufficit quòd peccati mortificationem & fidem habeant, non proprio actu sese exerentem, sed in habituali principio gratiæ inclusam. Spiritum autem Christi principium hoc habituale gratiæ in illis efficere posse & solere nemo sanus negaverit. Porrò, non necesse est ut sacramenta eo ipso momento quo administrantur efficiant illa omnia quæ figurant; imò concedentibus ipsis Scholasticis, *pactio dilatoria locum habet, cùm in ipsa susceptione obex ponitur.* Jam verò in infantibus ipse defectus rationis quoad actum, est impedimentum quò minùs habere possint actualem fidem, vel actuale studium mortificationis. Præterea, etsi fides ac pœnitentia actualis requiratur ab adulto antequam signum fœderis accipiat, tamen à fidelium infantibus non requiritur in actu: quia esse fœderatum sufficit ad accipiendum signum fœderis; infantes autem eodem fœdere continentur cum parentibus. *Ero Deus tuus, & seminis tui*, Gen. 17. 7. Hoc videmus in Abrahamo, qui priùs credidit, deinde circuncisus fuit; sed filium suum Isaacum, utpote jam fœderatum, priùs circuncidit quàm per ætatem posset credere. Hoc in Christianorum infantibus ritè fit, & exemplo apostolorum, qui adultos non baptizabant nisi fidem suam profitentes; sed cùm parentes Christianismum susceperant, tum totas illorum familias baptizabant: *familiæ* autem nomine infantes etiam contineri nemo ignorat. Loca extant manifesta; Act. 16. ver. 15. & 33. 1. Cor. 1. 16. Atque hæc de pædobaptismo.

do baptiſmo dixiſſe ſufficiat contra Anabaptiſtas.

Vers. 13.

Voſque mortuos in peccatis & præputio carnis veſtræ, ſimul cum eo vivificavit, condonans vobis omnia peccata.

NOva ratio proponitur, quæ oſtendit nos opus non habere circuncíſione, aliiſque ritibus legalibus; quia ſcilicet in Chriſto habemus non modò ſanctificationem, ſive regenerationem, ſed perfectam juſtificationem à peccatis, idque per gratuitam remiſſionem. Ut autem hoc beneficium illuſtrius & ſplendidius agnoſcatur, tria facit:

1. Statuit nobis ob oculos miſeram conditionem naturæ noſtræ; *Voſque mortuos* &c.

2. Liberatórem noſtrum oſtendit, Deum nempe per Chriſtum; *ſimul cum eo vivificavit.*

3. Modum liberationis declarat, per gratuitam peccatorum remiſſionem, *condonans* &c.

Voſque mortuos in peccatis & præputio carnis veſtræ] Hiſce in verbis depingitur ſtatus hominis in corrupta natura, oſtenſo tum malo, tum cauſâ ejus. Malum quo premitur, ipſa mors; *voſque mortuos.* Cauſa mali duplex: peccata actualia, quæ hîc appellantur παραπτώματα· & originalis corruptio, quæ *præputii* nomine ſignificatur.

Quod atttinet ad ipſum malum; Mortui cenſentur omnes filii Adæ; 1. Quia jacent ſub ſtatu mortis ſpiritualis, amiſsâ imagine Dei in qua creati fuerunt, excuſsi à gratiâ Divinâ quæ animæ anima fuit, ſuccedente etiam in earum locum colluvie lethalium vitiorum. 2. Quia jacent ſub reatu mortis gehennalis, facti obnoxii iræ Divinæ, & illi ſupplicio quod ab irato Deo expectari debet: nam *naturâ ſumus filii iræ,* Epheſ. 2. 3. Mors igitur (uti videtis) nos omnes corripuit; ſpiritualis actu, gehennalis reatu: utroque reſpectu jure dicamur occiſiſſimi.

In peccatis] Id eſt, In actualibus legis Divinæ tranſgreſſionibus: Hæc una & perſpicua cauſa mortis noſtræ. Nam *ſtipendium peccati mors eſt* ex ordinatione Divina. *Anima quæ peccaverit morietur:* morte *gratiæ,* quatenus peccatum ſuâ impuritate diſſolvit gratuitam animæ unionem ad Deum, in qua ſita eſt vita noſtra ſpiritualis; juxta illud prophetæ, Eſa. 59. 2. *Iniquitates veſtræ diſterminant,* &c. morte etiam *gehennæ,* quatenus juſtitia Divina poſtulat ut peccatoribus irrogetur ſupplicium par offenſæ; offenſa autē infinitæ Majeſtatis meretur infinitum. *Compreſſio & anguſtia adversùs omnem animam hominis perpetrantis malum,* Rom. 2. 9. Quiſquis igitur in peccatis vivit, in morte verſatur.

Et præputio carnis veſtræ] Hæc eſt altera mortis noſtræ cauſa. Nonnulli

propriè hæc verba sumunt, & denotari hîc putant non ipsam causam mortis, sed signum causæ. Ut enim circuncisio per se non valebat ad vitam; sic neque præputium per se, ad mortem: sed *mortui* dicuntur *in præputio*, quatenus illud symbolum erat alienationis à fœdere Divino, extra quod positi nihil aliud expectare possunt quàm maledictionem & interitum, ut concluditur ab Apostolo, Ephes. 2. 11, 12. Sed magis placet illorum sententia qui figuratè hoc vocabulum accipiunt, & per *præputium carnis* originale illud malum designari volunt quod per propagationem carnalem in omnes derivatur, & ipsam animam quasi carnalem reddit. Quamvis enim hoc vocabulum quandam corporis particulam propriè designet, tamen figuratè ad multa alia transfertur: Quandoque denotat ipsos Gentiles, sicut circumcisio Judæos, ut Rom. 3. 30. *Deus est qui justificat circuncisionem ex fide, & præputium per fidem.* Quandoque ipsum Ethnicismum, sive conditionem Gentilium, ut Eph. 2. 11, 12. Sed hoc in loco (uti dictum) designat nativam illam pravitatem quæ ex ipso matris utero adhærescit omnibus Adami filiis. Neque hæc verbi significatio inusitata est. Deut. 10. 16. *Circuncidite præputium cordis vestri*, Sed apertiùs Jer. 9. 25. *Ecce dies venient quando visitabo omnem circuncisum in præputio*, id est, omnem exteriùs circuncisum, intus tamen gerentem nativam cordis pravitatem.

Retentâ itaque hac vocabuli significatione, dicimus omnem hominem naturalem mortuum esse in hac nativa sua corruptione; tum quia nulla pars animæ potest in spiritualibus vitalem aliquam actionem exercere, tum quia ob hanc corruptionem naturæ subjacet iræ Divinæ & pœnæ æternæ mortis.

1. Intellectus, qui animæ oculus est, obtenebratus & planè occæcatus est quoad spiritualia; *Animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritûs Dei, nec potest intelligere*, 1. Cor. 2. 14. Sed & aliud malum oritur ex hac obtenebratione: Mens enim quæ non potest præ tenebris istis capere spiritualia, præceps insuper ruit in speculationes vanas, in errores, in hæreses, in illusiones denique innumerabiles. Hinc hæreses inter carnis fructus censentur, Gal. 5. 20. In hoc igitur statu naturæ corruptæ mortuus jacet intellectus: spoliatus lumine suo spirituali & salutari, vanitate insuper & errore quasi vermibus quibusdam corrosus.

2. Voluntas etiam pessimè depravata est; ità ut amiserit omnem appetitum viri boni, & ardeat desiderio perpetuo rerum inanium, imò illicitarum. Hinc illa Dei querela, Genes. 6. 5. *Cuncta cogitatio cordis humani intenta est ad malum omni tempore.* & Davidis, ab Apostolo renovata Rom. 3. *Non est justus, nè unus quidem:*

quidem: non eſt qui exquirat Deum. Omnes deflexerunt, ſimul inutiles facti ſunt, &c.

3. Inferiores animæ vires perturbatæ ſunt, ità ut menti parere detrectent, imò imperare conentur: *Video legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ*, Rom. 7. 23. Hinc omnes affectus non imperium rationis ſequuntur in homine corrupto, ſed ipſam rationem prævertunt, ligant, & quaſi captivam ſecum rapiunt quoquò feruntur.

Jam hæc in unam quaſi ſummam conjiciamus. Mens amiſit ſuum lumen, & tenebris obruitur, voluntas ſuam rectitudinem, & perverſitate repletur; inferior appetitus ſuam ſubjectionem, & rebellione delectatur: atque hæc omnia mala ex præputio carnis noſtræ, id eſt, ex corruptæ naturæ tabe originem traxerunt: jure igitur ab Apoſtolo mortui dicimur in præputio carnis noſtræ. Quibus omnibus & illud accedit, quòd nos inſuper involvit reatu mortis æternæ hoc originale peccatum, æquè ac illud actuale de quo antea dictum. Sic enim Apoſtolus, Rom. 5. 12. *Propterea ſicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors: & ità in omnes homines mors pertranſiit, in quo omnes peccaverunt.*

Videtis miſeram conditionem humani generis abſque Chriſto, & cauſas miſeriæ. Documenta jam quædam & corollaria eliciamus ex his quæ diſputata ſunt de hac morte noſtra ſpirituali & cauſis ejuſdem.

Docum. 1. Cùm omnis homo in ſtatu naturæ corruptæ ſit mortuus ſpiritualiter, non eſt in poteſtate liberi arbitrii ſuis viribus præparare ad converſionem ſuam; quemadmodum nec homo mortuus poteſt diſponere ſe ad reſurrectionem ſuam. Præclarè Gerſon, part. 2. in ſerm. de Spiritu ſancto, *Stultiſſima eſt præſumptio putantium ſe prævenire Deum, ipſumque velut obſequi ſerviliter ad hominis actionem.* Et Pariſienſis in eandem ſententiam, *Deus prædonat conatus & præparationes ut poſtea præſtet ampliora.* (De virtut.) Uterq; edoctus à propheta, qui negat id eſſe in corrupti hominis arbitrio, ſed pendere ex miſericordia Divina: *Converte nos, Domine, ad te, & convertemur*, Lam. 5. 21.

Docum. 2. Cùm omnis homo ſit mortuus ſpiritualiter, non modò non poteſt ſeipſum diſponere ad ſuam vivificationem, ſed neque poteſt ad ullam motionem ſive externam ſive internam ſeipſum vivificare & convertere, niſi à Deo mens ejus vità gratiæ informetur. Ut enim motus & operatio omnis naturalis præſupponit formam naturalem; ſic omnis motus ſpiritualis (qualis eſt convertere ſe ad Deum) præſupponit formam ſpiritualem. Non itaque ferenda Bellarmini ſententia, qui Dei gratiam efficacem nil aliud eſſe vult quàm immiſſionem talis viſi quo arbitrium hu-

(De grat. & lib. arbitr. l. 1. 12. & 4. 11.)

 um humanum aptum natum est persuaderi ad obediendum. Aliter propheta, *Dabo eis cor novum; auferam cor lapideum*, Ezech. 11.19. Et Augustinus, De spir. & lit. cap. 30. *Per gratiam sanatio animæ, per animæ sanitatem libertas arbitrii*. Et ipse Aquinas, quæst. disp. de virtut. art. 10. *Ad peragendas actiones ordinatas in finem vitæ æternæ, infunditur primò gratia divinitus per quam habet anima quoddam esse spirituale.*

Docum. 3.

Cùm causa mortis tum spiritualis tum æternæ, sit legis Divinæ transgressio (nam *mortuos* dicit Colossenses *ἐν τοῖς παραπτώμασι*) detegitur amentia omnium ferè hominum, qui id habent in deliciis quod est animæ mortiferum venenum. Qui alteri venenum dederit, meritò homicidii reus peragitur; quid qui animæ suæ mortem consciverit hoc peccati veneno? Dicam cum Lactantio, *Si homicida nefarius est, quia hominis extinctor est, eidem sceleri obstrictus est qui se necat, quia hominem necat.* Ego autem eum qui peccando animam suam cum voluptate interficit, hominem necâsse veriùs dixero, quàm si solum corporalem vitam sibi eripuisset.

Institut. 3. 18.

Docum. 4.

Cùm *præputium carnis*, id est, tabes originalis pervaserit & extinxerit spiritualem vitam animæ omnesque ejus facultates spirituales, Bellarminum, reliquosque Jesuitas nimis extenuare hoc malum colligimus, qui statuunt, Humanam naturam absolutè non esse minus sanam quàm esset si in puris naturalibus crearetur. Hoc illi hauserunt à Durando, qui per primum peccatum nihil plus factum putat circa naturam humanam, nisi quòd privata sit justitia originali, & jam sequatur principia naturæ secundùm se. Sed contra; Tenebræ intellectûs, pravitas voluntatis, rebellio inferioris appetitûs, non sunt dispositiones naturæ à Deo institutæ: non *naturæ*, dico, nam etiamsi gratiam supernaturalem naturæ Deus non superaddidisset, non caruisset tamen ordine & pulchritudine naturali, quibus per peccatum destituitur. Unde Parisiensis in tract. de vitiis & virtut. cap. 5. dicit eos indubitanter errare, qui originale peccatum nil aliud ponunt quam defectum gratiæ: Et ipse dicit illud esse innatam nobis brutalitatem, & adhæsionem alienarum & ad animas nostras non pertinentium immunditiarum, De bapt. cap. 1. Quid quòd Psalmista fatetur, Psal. 51.5. *In iniquitatibus conceptus sum, & in peccatu concepit me mater mea?* Credo, hæc verba non ferent hoc commentum Jesuiticum, In puris naturalibus conceptus sum, & nihilo deteriore conditione quàm Adamus in statu innocentiæ fuisset, si Deus supernaturale donum justitiæ eidem non apposuisset.

Lib 5. cap. 6. de grat. & libr. arb.

Lib. 3. dist. 3. quæst. 1.

Ad extremum, hæc ipsa verba in quibus explicandis versamur; *mortui in præputio carnis vestræ*, plus deno-

tant

tant quàm ſolam gratiæ ſupernaturalis ſubtractionem. Sit enim juſtitia originalis inſtar armaturæ à Deo primis noſtris parentibus collatæ ad omnia tentationum tela depellenda: hâc detractâ inermes erunt, & periculo expoſiti; ſed non illico vulnerati aut morbidi, multò minùs mortui. Sed hæc ſatis multa de ſtatu mortis & cauſis ejuſdem dicta ſunt. Progrediamur ad Liberatorem.

Simul cum eo vivificavit] Hoc eſt, Deus Pater qui excitavit Chriſtum à mortuis, ſimul & nos propter mortem ejus vivificavit vitâ ſpirituali. Hîc igitur videmus Liberatorem noſtrum, Deum ſcilicet in Chriſto, per Chriſtum, & cum Chriſto. Nec mirum hoc opus Deo & Chriſto appropriari: eſt enim opus & omnipotentiæ & miſericordiæ hominem in peccatis mortuum vivificare, & ſuperat vires omnium creaturarum. Vitam animalem ſive corporalem huic terræ fruſto ſolus Deus potuit inſpirare; ſolus igitur & ille terreno & carnali homini vitam ſpiritualem poteſt indere. Majus eſt vivificare impium in peccatis mortuum, quàm creare cœlum & terram. Sive enim vivificemur per reformationem imaginis quam amiſimus, ſive per remotionem reatûs quem incurrimus, utraque vivificatio Dei opus. Is animam vivificat illam reparando, & ſordes peccati detergendo: *Ipſius enim ſumus factura, creati in Chriſto Jeſu in operibus bonis*, Epheſ. 2. 10. Is etiam animam vivificat (quod hoc in loco præcipuè ſpectavit Apoſtolus) reatum mortiferum peccati noſtri auferendo. *Mortui* enim eramus, quatenus mortis ſententia in nos lata erat ratione peccatorum noſtrorum: *vivificati* dicimur, quatenus hæc ſententia propter Chriſti mortem abrogata eſt, & nos à reatu pœnæ ſumus liberati & Deo reconciliati.

Documenta.

Docum. 1. Dei Patris in nos amorem æternum hinc diſcamus, qui nos miſeros in peccatis mortuos non eſt ità averſatus, quin vivificare & à morte peccati ſuſcitare dignatus ſit. Nos amicorum mortua cadavera vel tangere horremus: at Deus cadaveroſas animas noſtras non tangere modò, ſed complecti; nec id ſolùm, ſed vitæ etiam reſtituere voluit. Hoc in nobis mutuum Dei amorem accendat.

Docum. 2. Peccati infinitum reatum animadvertamus, qui ſolvi non potuit, niſi mortuo Filio Dei propter peccata noſtra, & excitato propter juſtificationem. Id enim innuit cùm dicit, *Convivificavit nos cum Chriſto.* Chriſtum morti tradidit, dein vivificavit, ut illo vivificato, nos per & propter illum vitæ ſpirituali reſtitueremur. Erat proculdubio mortiferum peccatum, quod non potuit niſi morte Chriſti expiari: eramus nos mortui, qui non poteramus aliter quàm vitâ Filii Dei vivificari. Hæc nos excitent ad deteſtationem

 & cautelam peccati. Liberatorem nostrum videtis, Deum in Christo, vel cum Christo: Modum jam hujus liberationis à miserrimo statu mortis & peccati inspiciamus.

Condonans vobis omnia peccata] Quod dictum fuit verbis præcedentibus, Deum unà cum Christo Colossenses vivificâsse, jam explicat quo modo factum sit; gratuitâ scilicet peccatorum omnium condonatione. Sed & illud etiam addendum; cum hac condonatione peccatorum quæ animam vivificat, intelligi simul oportere connexam semper esse infusionem gratiæ sanctificantis, quæ etiam alio sensu vivificat, ut patet ex versu superiore. Cùm enim peccatum remittitur, non reatus solus tollitur, sed voluntas deordinata per peccatum & occisa, per gratiam vivificatur & reordinatur. Infusio itaque gratiæ semper conjuncta est cum hac condonatione culpæ.

In hac peccatorum condonatione duo notanda; quòd *gratuita* sit, quòd *universalis*.

Gratuitam esse declarat verbum illud χαρισάμενος, deductum ab ipsa *gratia*. *Gratuitam* autem intelligimus ex parte nostra; nos enim absolvimur nullo pretio à nobismetipsis numerato: sed ex parte Christi sumus redempti pretio, nempe pretiosissimo illius sanguine. Hoc ipsi Scholastici agnoverunt; *Peccatum remitti non est aliud quàm ipsum non imputari ad pœnam*, Durandus, lib. 4. dist. 1. quæst. 7. Hoc Apostolus docuit, Rom. 3. 24. cùm dicit nos justificari *gratis per gratiam Dei, per redemptionem quæ est in Christo*: dein cap. 4. vers. 7, & 8. ostendit hanc gratiam in eo sitam, quòd Deus velit remittere, nolit imputare nobis peccata. Et sanè si ipsam rem seriò expendamus, aut gratuita remissio peccatorum ponenda est, aut nulla. Ad nos enim quod attinet, non sumus solvendo; cùm debitum infinitum sit, nos, nostraque omnia finita. Agendo satisfacere non possumus; quia benefacta nostra Dei dona sunt, Deo debita sunt, pauca & imperfecta sunt: nec patiendo possumus peccata delere, quia pœna nulla hominis nocentis est peccati deletiva; in æternum igitur manebit puniendus, qui in æternum manebit peccator, non obstante pœnâ. Restat itaque ad nos liberandos solus modus gratuitæ remissionis; juxta parabolam Christi, Lucæ 7. 41. *Duo debitores erant, unus debebat denarios quingentos, alter quinquaginta.* Quomodo liberati? Mox sequitur, Μὴ ἐχόντων δὲ αὐτῶν ἀποδοῦναι, ἀμφοτέροις ἐχαρίσατο.

Omnia peccata] Non modò *gratuita* est remissio, sed *universalis*. Neque enim convenit Divinæ magnificentiæ & bonitati, ut partem aliquam debitorum nostrorum gratis remittat, partem aliam exigat à nobis.

1. Quia nemini nè unum quidem peccatum

peccatum remittit, nisi ejus nomine Christi sanguinem quasi ἀντίλυτρον acceptaverit: at hoc acceptato, iniquus esset si non omnia remitteret, quia omnibus præponderat.

2. Quia remittere est actus paterni amoris, qui stare non potest cum inimicitiis hostilibus, manent autem inimicitiæ dum peccata quælibet manent irremissa: qui itaque partialem & dimidiatam remissionem admittunt, ponunt Deum simul patrem & hostem, reconciliatum & infestum.

3. Quia nisi ponamus integram & plenam peccatorum remissionem, frustrà esset remissio, nec finem suum primarium consequeretur; natura autem nihil facit frustrà, multò minùs Autor naturæ. Hoc autem patet, quia remissionis finis est consecutio vitæ æternæ; sed partialis remissio spem facere non potest vitæ æternæ, quia vel unius peccati stipendium mors est.

Si Scripturas adeamus, remissionem peccatorum aut integram & universalem, aut nullam dari & promitti inveniemus. Jer. 33.8. *Emundabo illos ab omni iniquitate: & propitius ero cunctis iniquitatibus eorum.* Mich. 7.19. *Projiciet in profundum maris omnia peccata nostra.* 1. Joan. 1.9. *Remittit nobis peccata, & emundat nos ab omni iniquitate.* Videtis itaque remissionem peccatorum *gratuitam* esse & *universalem.*

Corollaria.

Corol. 1. Remittere peccata est solius Dei proprium. Quis enim alienum debitum gratis condonare potest, nondum perspectâ creditoris voluntate? *Ego sum, ego sum ipse qui deleo iniquitates tuas propter me,* Esa 43.25. Remissiones igitur peccatorum quæ fieri dicuntur ab hominibus, sunt aut injuriarum, aut satisfactionum, aut aliarum rerum quæ in potestate hominum positæ sunt relaxationes, aut evangelicę prędicationes remissionis peccatorum ex præsuppositione fidei & veræ pœnitentiæ: condonationes verò æternarum pœnarum non sunt in potestate humana. Possunt sacerdotes Pontificii aquam benedictam aspergere peccatoribus, sed (ut doctè Parisiensis, de Universo 2. 2. cap. 148.) *aquam divinæ gratiæ non habent in sua potestate, per quam solam fit ablutio peccatorum.* Possunt etiam ministri evangelici clavibus suis uti ad solvendos homines à peccatis: sed quomodo? Audite Durandum ex Lombardo lib. 4. dist. 18. *Deus per se dimittit peccatum, mundando animam à macula culpæ, & relaxando debitum pœnæ; sacerdotes solvunt, dimissionem factam vel non factam ostendendo.* Tum igitur vim habet sacerdotalis absolutio, cùm fit *clave non errante,* ut rectè Scholastici.

Corol. 2. Errant Pontificii, qui pœnas peccato debitas secundùm justitiam Divinam aut expiari volunt propriis uniuscujusque satisfactionibus, aut

relaxari papalibus indulgentiis: repugnant enim hæc figmenta gratuitæ remissioni. Si enim *remittere* sit non imputare ad pœnam, gratuita remissio nobis non datur ubi à nobis justa pœna sive satisfactio exigitur. Repugnant etiam dignitati satisfactionis per Christum exhibitæ hæc additamenta humanarum satisfactionum: Christus enim sine culpa pœnam subeundo, nos & à culpa & à pœna liberavit.

Coroll. 3. Ut ex Dei parte datur semper universalis remissio peccatorum, sic debet etiam in nobis esse universalis detestatio peccatorum. Atque illud proculdubio verissimum est, in omni homine verè reconciliato semper reperiri odium omnium suorum peccatorum, propositum etiam & studium deinceps abstinendi ab omnibus. Nam qui remissionem omnium accepit, infusionem gratiæ simul accepit, quæ illum armat & munit contra omnia. Frustrà igitur blanditur sibi de peccatis remissis, qui amorem peccati cujuscunque, & propositum in eodem permanendi, quasi in sinu cordis sui fovet.

Coroll. 4. Habent hîc perturbatæ conscientiæ quo se sustentẽt; Non enim dixit Apostolus, Vivificavit vos, *eradicatis* omnibus peccatis, sed *condonatis*. Quamvis itaque sentiamus in nobis peccatum latitans, & Spiritui repugnans; tamen si non sit placens & regnans, non excludit hanc spiritualem vivificationem. Remissio enim peccatorum universalis tollit reatum universorum peccatorum nostrorum; infusio etiam gratiæ huic conjuncta tollit dominium universorũ: sed nec remissio nec gratia, dum gestamus hoc corpus mortale, tollit naturã aut motum inhærentis peccati.

Vers. 14.

Delens quod adversùs nos erat chirographum in ritibus, quod erat contrarium nobis, & illud sustulit è medio, affigens illud cruci.

Illustrat beneficium remissionis peccatorum, de quo suprà disseruimus; & eâdem operâ docet Christianos non esse nunc post remissa omnia debita revocandos sub obligatione legis, præsertim cæremonialis. Ratio autem petitur à remotione *rei* ad remotionem *signi*: nam ritus legales erant quasi tot chirographa ad significandum reatum humani generis, vel appendices chirographi; reatu itaque per Christi mortem sublato, æquum est hoc chirographum etiam aboleri.

Sed quò sententiam Apostoli meliùs teneamus, tria nobis proponemus explicanda, quibus expositis, & verborum sensum, & subjectam illis materiam perspiciemus:

1. Quid intelligat Apostolus per *chirographum in ritibus*, vel *decretis*.

2. Quomodo hoc chirographum fuerit *nobis contrarium & inimicum*.

3. Quo-

3. Quomodo jam *evacuatum* ſit. Quam *evacuationem* tribus vocabulis amplificat; *deletum eſt, ſublatum eſt è medio, affixum eſt cruci.*

1. Quod ad primum; De *chirographo rituum*, vel *in ritibus* quaſi confirmato & ſigillato, variæ ſunt interpretum ſententiæ; quæ tamen omnes in hoc conſpirant, ut ſub hoc vocabulo aliquid deſignatum putent, quod nos reos coram Deo poſsit arguere in virtute teſtimonii. Rectè hoc quidem: nam hic uſus eſt chirographi vel ſyngraphæ, ut indè creditor poſsit arguere & convincere debitorem, ſi tergiverſari, aut infi ciari debitum conetur: ipſa itaque metaphoræ ratio cogit nos aliquid tale exquirere.

E Patribus nonnulli dicunt *chirographum* hoc nihil aliud fuiſſe quàm illud pactum Dei cum Adamo, *Ex fructu arboris ſcientia boni & mali nè comedas; nam quo die comederis ex eo, morte morieris*, Gen. 2. 17. hoc enim violato, & ipſe Adamus & poſteri ejus rei mortis quaſi ex ſyngrapha tenebantur. Alii referunt ad illam ſtipulationem populi Judaici promittentis quòd omnia facerent quæ Deus per Moſen juberet: ſic enim ſcribitur Exod. 19.7,8. *Cùm Moſes propoſuiſſet eis omnia mandata Jehova, totus populus unà dixerunt, Quicquid dixerit Jehova, faciemus.* Hàc itaque promiſſione quaſi chirographo obligabant ſe ad perfectam legis obedientiam; quam tamen non præſtiterunt, & proinde ex proprio hoc chirographo damnari jure potuerunt. Quidam per *chirographum* memoriam peccatorum noſtrorum in Divina mente & propria uniuſcujuſque conſcientia quaſi deſcriptam intelligunt: quò alluſit propheta, dicendo, *Delebo iniquitates tuas, & peccatorum tuorum non recordabor*, Eſa. 43. 25. Cùm igitur deletæ non ſunt, quaſi ex chirographo argui poſſumus, vel teſtimonio ſcientiæ Divinæ, vel conſcientiæ noſtræ. Melanchthon *chirographum* interpretatur, illam ſententiam condemnationis quam ex decretis legis Divinæ conſcientia contra ſe colligit: verbi causâ; Lex Divina decrevit, *Diliges Deum ex toto corde: Non concupiſces*, &c. *Si in his non permanſeris, maledictus eris.* Hæc ſunt legis decreta. Jam conſcientia dictat, Ego non dilexi Deum toto corde; Ego concupivi: Maledictus ergò ſum. Hanc concluſionem ortam ex decreto legis *chirographum* appellat: hoc *deletum* dicit, cùm lex amittit vim condemnandi: amittit verò condonatis noſtris peccatis propter mortem Chriſti, ut poſtea oſtendetur. Alii ex recentioribus cæremoniales ritus intelligunt; quos *chirographa* appellari volunt, quia erant teſtimonia reatus humani: nam circuncisio teſtabatur nativam pollutionem, ablutiones ſordes peccatorum fatebantur; victimæ capitalem offerentis reatum indicabant. Et verè qui-

rè quidem hoc dicitur: nam cæremoniæ, quatenus considerantur non ut evangelicæ gratiæ sacramenta sed ut legis appendices, nihil aliud erant quàm miseriæ humanæ publica professio, ut rectè Beza. Hanc sententiam videntur confirmare illa vocabula, τοῖς δόγμασι (nam per *dogmata* ritus Judaicos designare solet Apostolus, ut Ephes. 2. 15.) ipsa etiam intentio Apostoli hoc in loco; quia hîc disputat contra illos qui Judaismum revocare conabantur, ut patet ex illatione, vers. 16, & 20. Dicitur itaque, secundùm horum sententiam, *chirographum deletum*, id est, ritus cæremoniales jam abrogatos esse, quia ipso debito persoluto per Christum, non æquum est hasce syngraphas extare, quæ testificentur nos adhuc esse debitores, & reatum peccatorum nostrorum nondum expiatum.

Ultimæ hæ duæ sententiæ proximè accedunt ad mentem Apostolicam: sed & hæ & superiores etiam omnes in eo deficere mihi videntur, quòd nimis restringunt hoc chirographum, aliæ ad solam *moralem*, aliæ ad solam *cæremonialem*, cùm Apostolus utramque voluerit comprehendere. Nam beneficium chirographi deleti ad omnes spectat, tam Gentiles quàm Judæos: ergò hujusmodi chirographum ponere oportet, quo ex aliqua parte tenentur omnes: cæremoniali autem lege Gentes nunquam tenebantur.

Chirographum igitur *in ritibus* expono vim legis moralis obligantem ad perfectam obedientiam, & damnantem ob defectum ejusdem, ritibus cæremonialibus quasi laciniis & appendicibus quibusdam oneratam. Duo igitur dicit Apostolus: ipsam legem, quod attinet ad illam vim obligandi & damnandi, esse abrogatam; & ritus sive cæremonias, in quibus sita erat quasi publica confessio & confirmatio hujus obligationis & meritæ damnationis, esse simul abolitos. Et hoc optimè convenit instituto Apostolico: Nam hîc pugnat contra illos qui ritus Mosaicos, & præcipuè circuncisionem, urgebant; concludit autem, ipso chirographo evacuato, ritus in quibus etiam sita erat confessio debiti esse simul evacuandos. Atque hæc de *chirographo in ritibus*.

2. Secundò illud explicandum est, Quomodo hoc *chirographum in ritibus* dicatur *adversus nos esse*, & paulò pòst, *contrarium esse nobis*: Et quoniam *chirographum in ritibus* de utraque lege interpretati sumus, morali & cæremoniali, sunt hæc etjam ad utramque accommodanda.

Quod igitur attinet ad legem moralem; est illa quidem in se *sancta, justa*, & *bona*; nobis tamen per accidens fit inimica & *mortifera*, interventu scilicet peccati & corruptionis nostræ: (ut Apostolus, Rom. 7. 12, 13.) 1. Quia lex proponit decreta humano ingenio planè contraria: Illa

ria: Illa enim *ſpiritualis*; nos *carnales*, *venundati ſub peccato*, Rom. 7. 14. 2. Quia nos arguit, & convincit, & reos agit peccati: nam in judicium vocare & reum peragere, eſt adverſarii munus; ſed hoc facit lex in foro conſcientiæ uniuſcujuſque. Nam *per legem agnitio peccati*, Rom. 3. 20. 3. Quia poſtquam reos peccati nos peregit, ſententiam damnationis & maledictionis in nos fulminat. Legis enim hæc ſententia eſt, *Execrabilis quiſquis non manſerit in omnibus quæ ſcripta ſunt in libro legis ut faciat ea*, Galat. 3. 10. Hiſce itaque omnibus nominibus, lex Dei conſiderata in rigore ſuo, & quatenus habet vim obligantem ad perfectam obedientiam, & damnantem, humano generi inimica eſt, & inſtar ſyngraphæ teſtificantis infinita noſtra debita, & creditori poteſtatem facientis nos damnandi & in carcerem conjiciendi quandocunque illi viſum fuerit.

Jam quod attinet ad ritus, ſive legem cæremonialem, quæ erant annexa huic chirographo; erant illa legalia quoque hominibus contraria:

1. Quia erant infinita penè quoad numerum, atque oneroſa quoad obſervantiam. Unde illud Tertulliani, adverſ. Marcion. 2. *Iſtis legalibus diſciplinis Deus oneravit Judæos, ut duritiem eorum edomaret, & operoſis officiis dedolaret*. Et hanc ob cauſam Galat. 5. 1. monemur perſtare in hac libertate noſtrâ, & non denuò implicari hoc jugo ſervitutis.

2. Erant etiam contraria hominibus ſuâ ſignificatione & teſtificatione. Nam quamvis videbantur promittere deletionem peccatorum, tamen in illis confeſſio inerat potiùs quàm expiatio eorundem; præſertim ſi quis eas cogitet non ut evangelicæ gratiæ σφραγῖδας, ſed ut ipſius legis appendices, & legalis juſtitiæ particulas. Hoc autem ſenſu urgentur à pſeudapoſtolis quibuſcum Paulus dimicat, ut manifeſtè patet ex eo quòd nolebant illas abrogari ipſius Chriſti adventu & plenitudine gratiæ evangelicæ.

Videtis itaque quo ſenſu erant contraria nobis iſta cæremonialia; quia ſcilicet & onerabant, & inſuper chirographum legis à nobis violatum ſignificabant & agnoſcebant. Haſce ob cauſas ſummæ erat ſtultitiæ iſtas cæremonias Chriſtianis imponere, & poſt debitum à Chriſto ſolutum, & reatum expiatum, illos ad publicam ejuſdem confeſſionem cogere.

3. Reſtat illud ultimum, Quomodo *evacuatum* ſit hoc *chirographum in ritibus*: Quod exprimitur hiſce tribus loquendi formulis, *deletum eſt*, *ſublatum eſt è medio*, *affixum eſt cruci*. Quibus omnibus verbis hoc unum oſtenditur, Virtute paſſionis Chriſti in cruce morientis, legis moralis vim damnatoriam fuiſſe ſublatam, legis cæremonialis ritus omnes

omnes fuisse simul abrogatos. Legis enim chirographum obligabat nos ad obedientiam, & ad pœnam non præstitæ obedientiæ: Christus igitur fidejussor noster præstando exactam obedientiam quam lex flagitabat, & subeundo pœnam quam à violatoribus legis exigebat, illud fecit ad quod nos hoc chirographo tenebamur, & sic delevit ipsum chirographum. Nam *fuso sanguine sine culpa, omnium culparum chirographa deleta sunt*, ut loquitur Augustinus. *Christus factus legi obnoxius, ut eos qui erant legi obnoxii redimeret*, Gal. 4. 4, 5.

Sed illud observandum, Chirographum hoc dici posse deletum duobus modis: Primò, quoad Deum *universaliter & sufficienter*: quia Christi sanguine sic Deo satisfactum est, ut non possit à debitoribus quibuscunque, cùm ad hunc Liberatorem fide confugiunt, exigere illud legis chirographum; sed secundùm ordinem justitiæ suæ, necesse habeat eos absolvere. Secundò, *particulariter & efficaciter*, quando actu deletur è conscientia fidelium singulorum qui fide apprehendunt Christum; juxta illud Apostoli, *Justificati fide pacem habemus apud Deum*. Pacem sanè habere non potest qui se ære alieno obrutum, & chirographo insuper implicatum videt: sed simul ac quis per fidem Christum apprehendit, illico deletur hoc chirographum, & pace beatâ fruitur ejus conscientia. Atque optimè consuluit Paulus trepidis conscientiis pulchrâ quadam gradatione. Non contentus enim eo quod dixerat superiore versu, *omnia peccata nostra esse condonata*, subnectit, ipsum *chirographum esse deletum*: sed fortasse non ità deletum quin possit lis nova suboriri; addit igitur, *è medio* insuper *esse sublatum*: sed fortasse servatur alicubi absconditum & proferetur in posterum; imò, inquit, *est cruci affixum*, id est, dilaceratum & in frusta discissum iisdem clavis quibus Christus affixus & dilaceratus fuit in cruce. Jam verò expiato reatu peccatorum nostrorum, & cessante legis moralis vi damnatoriâ, deleri simul cæremonias est necesse, quæ reatum humanum prædicabant, & hanc expiationem futuram adumbrabant: Et sic *deletum est chirographum in ritibus*. Plura non addo de hac abrogatione rituum, quia hanc eandem materiam tractavimus ad vers. 8. Ex his quæ dicta sunt de ipso chirographo, & contrarietate ejus ad nos, & de abrogatione ejusdem, restat ut documenta eliciamus.

Documenta: Ab ipso chirographo.

1. Cùm omnes mortales ex chirographo legis sint mortis rei; hinc colligimus quàm horrenda sit atheorum & impurorum conditio, qui conculcant illum sanguinem Filii Dei quo solo lethiferum hoc chirographum potuit deleri. Incident

dent igitur in manus Dei viventis, qui ad extremum uſque quadrantem debitum omne ab illis exiget.

2. Videmus hic inſanam ſuperbiam Phariſæorum & Papiſtarum; qui jactant ſe poſſe Deo ex hoc legis chirographo agenti ſatisfacere, imò plus quàm illi debetur ex chirographo in numeratis operibus ſupererogationis, ut vocant, dependere: quid igitur opus chirographi deletione in cruce Chriſti?

A contrarietate ejuſdem.

1. Cùm hoc chirographum contrarium & adverſum nobis dicatur; colligimus indè, depravatam & corruptam eſſe naturam noſtram: nam ex conditione primæ inſtitutionis, lex Dei non erat nobis adverſa, ſed amica & ſalutaris. Fateamur igitur, non vitio legis aut Legiſlatoris ſed noſtro, factum eſſe quòd hoc chirographum ſit nobis mortiferum.

2. Quod attinet ad cæremonias & ritus; Cùm Apoſtolus ſtatuat illos contrarios eſſe nobis, taxantur iſti qui Judaiſmum revocant, & eccleſiam onerant inutilibus & ineptis cæremoniis, ac fraudant Chriſtianos libertate per crucem Chriſti acquiſitâ.

Ab evacuatione ejuſdem.

1. Cùm hoc chirographum legis abrogatum & deletum ſit quoad vim damnatoriam, colligimus illud adhuc habere vim directoriam. Non igitur hinc peccandi licentiam ſumere oportet, ſed alacritatem ſerviendi Deo: liberati enim ſumus à debitis & ab omnibus inimicis noſtris morte Chriſti, non ut laſciviamus in peccato, ſed *ut ſine metu ſerviamus Deo in ſanctitate & juſtitia omnibus diebus noſtris*, Luc. 1.74.75.

2. Cùm in deletione hujus chirographi ſitum ſit perturbatæ conſcientiæ ſolatium; laborandum eſt, ut certa fide teneamus, non modò Chriſtum promeruiſſe deletionem hujus chirographi, ſed & illud inſuper actu deletum eſſe quoad noſmetipſos. Cùm de debito nummorum agitur, nemo ſibi ſatis proſpectum putat donec oculis ſuis videat, aut ſaltem pro certo ſciat, chirographum ſuum deletum: in hoc igitur debito peccatorum non erimus pacati, niſi oculis fidei videamus chirographum peccatorum noſtrorum Chriſti ſanguine deletum.

Vers. 15.

Et exſpolians principatus & poteſtates, traduxit palàm, triumphum agens de illis in ea, vel *in ſeipſo*, i. e. ſuâ unius vi.

Pergit Apoſtolus in amplificando illo ſuperiore beneficio; atque oſtendit non modò peccata noſtra omnia eſſe condonata, & chirographum Chriſti ſanguine deletum, ſed omnes inſuper hoſtes noſtros ſpirituales qui nobis aliquam moleſtiam faceſſere potuiſſent, eſſe conculca-

tos, triumphatos, & omnibus suis armis, præsidiis atque opibus spoliatos per Christum in cruce morientem. Ut autem præclaram hanc Christi victoriam mentis nostræ oculis visendam præbeat, utitur illustribus metaphoris desumptis à consuetudine triumphantium imperatorum. Nam illud verbum ἀπεκδυσάμενος, alludit ad illam consuetudinem quâ victores solebant victos armis spoliare, eademque pro trophæo illic figere ubi in fugam hostes versi fuerunt. Quod autem addit, ἐδειγμάτισε θριαμβεύσας, spectat illam triumphantium pompam in qua solebant ignominiæ causâ duces captivos inter se junctos agere ante currum suum triumphalem, toto populo inspectante & acclamante. Cicero hunc morem triumphantium hisce verbis depingit, *Quid tandem habet iste currus? quid vincti ante currum duces? quid simulacra oppidorum? quid aurum? quid argentum? quid legati in equis, & tribuni? quid clamor militum? quid tota illa pompa?* &c. Jam verò illa ultima verba, ἐν αὐτῷ, vel (ut alia exemplaria habent) ἐν αὑτῷ, declarant Christum vicisse & triumphasse, non virtute & sudore aliorum, ut mundani imperatores solent; sed solâ suâ passione, vel suâ solius virtute.

Orat. in Pisonem.

Accedamus jam ad ipsorum verborum tractationem magis explicatam: in quibus hæc duo mihi videntur consideranda: 1. Quinam fuerint hi hostes, quos *exspoliatos, traductos, & triumphatos* dicit Apostolus; *Imperia & potestates.* 2. Qualis fuerit hæc *exspoliatio, traductio, & triumphus.* Cùm enim hæ voces sint figuratæ, ad proprium & perspicuum aliquem sensum sunt reducendæ.

1. *Imperia & potestates*] Hisce duobus nominibus hostes à Christo victos designat, nempe malos dæmonas humanæ salutis inimicos. Vocantur autem ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι, quia in homines maximam potestatem & imperium usurpârunt, ut est Eph. 6. 12. ubi *mundi rectores* dicuntur. Et 2. Timoth. 2. 26. *diabolus* dicitur *illaqueatos & captivos tenere* homines *ad voluntatem ipsius*. Unde comparatur forti armato qui expugnatâ domo aliquâ, vi tenet quicquid inibi reperit, Luc. 11. 21. *Principatus* igitur & *potestates* nuncupantur hoc loco hanc præcipuè ob causam, quòd humanum genus sub tyrannico suo imperio afflictum & vexatum tenuerunt. Sed quia imperatores & duces nunquam soli vincuntur; illis devictis, intelligimus illorum exercitum simul fusum ac fugatum fuisse: ut cùm dicimus Annibalem à Scipione, Pompeium à Cæsare fuisse superatum, non illos solos, sed cum illis Pœnos & Pompeianos omnes devictos volumus. Principibus igitur & imperatoribus hisce spiritualibus prostratis, prosternitur simul quicquid illis militabat contra humanam salutem; vetus Adamus,

damus, mors, inferi, mundus, peccata noſtra: nobis enim hoſtes, diabolo confœderati milites erant hæc omnia. Non diabolum igitur ſolum à Chriſto debellatum Scripturæ declarant, ſed & cætera etiam omnia quæ regnum illius ſuffulcire, & ſervitutem noſtram ſub illo procurare ſolebant. De ipſo principe debellato & hîc, & Heb. 2. 14. ut alia loca mittam; *Per mortem* Chriſtus *deſtruxit eum qui habebat mortis imperium, nempe diabolum.* De exercitu diaboli cæſo & proſtrato prophetavit Hoſeas, cap. 13. ver. 14. *Ero mors tua, ô mors; morſus tuus ero, inferne.* Et illud à Chriſto impletum triumphat Paulus, 1. Cor. 15. 55. 56. 57. *Ubi tua, ô mors, victoria? ubi tuus ô ſepulchrum, ſtimulus? Stimulus mortis, peccatum; vis peccati, lex. Sed Deo gratia, qui dat nobis victoriam per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum.* Mortem, ſepulcrum, legem, peccatum fuiſſe videtis in numero hoſtium à Chriſto ſuperatorum. Ut itaque verbo expediam; cum capitali hoc hoſte noſtro diabolo victum & ſuperatum & quicquid hominem captivum tenebat, aut humanam ſalutem impediebat. Et ſic breviter oſtenſum eſt quinam fuerint hi hoſtes ſpoliati à Chriſto, traducti, & triumphati; diabolus ſcilicet cum omni ſatellitio. Jam qualis fuerit hæc exſpoliatio principatuum & poteſtatum, qualis traductio & triumphus, inveſtigemus.

2. Tres hac de re reperio ſententias. Prima Lirani, Aquinatis, & multorum Pontificiorum: qui ſic exponunt hunc locum; *Exſpolians principatus*, id eſt, infernales poteſtates vel dæmonas, educendo de limbo Abrahamum, Jſaacum, & Jacobum, reliquóſque patres veteris Teſtamenti; *traduxit*, ſcilicet eoſdem patres in cœlum; *triumphans illos in ſemetipſo*, id eſt, faciens eoſdem patres participes ſui triumphi. Sed omnia hîc contorta; nihil vel menti Paulinæ, vel veritati conſentaneum: hanc itaque ſententiam ut apertè falſam rejicimus. Non convenit cum contextu hæc interpretatio; quia Apoſtolus eoſdem dicit traductos & triumphatos quos exſpoliatos: ſi igitur dæmonas ponunt exſpoliatos, ponere etiam debuerunt eoſdem traductos & triumphatos. Huc adde quòd ἐδειγμάτισε, non glorioſam traductionem in cœlum, ſed ignominioſam traductionem denotat, qualis eſt captivorum in pompa triumphali, ut antea oſtenſum eſt. Sed nec cum ipſa rerum veritate convenit hæc expoſitio; quia limbus ille in margine & ora inferni poſitus, in quo patres tanquam in carcere cæco detenti putantur uſque ad mortem Chriſti, eſt merum figmentum. Utcunque enim Scholaſtici, in 3. Sent. diſt. 22. obſtinatè defendant, patres priſcos fuiſſe è cœlo excluſos, & detruſos in limbum; ac Bellarminus, De Chriſti anim. cap. 16. dicat

Christum suo descensu ad inferos contulisse patribus *eductionem ex eo carcere*, & *deductionem in cœlum*: nos tamen freti ipsa veritate, negamus hunc limbum fictitium, negamus diabolum hoc sensu spoliatum, quòd patriarchæ tandem fuerint ex illius dominio per Christum traducti in cœlum post passionem ejusdem.

Quamvis *sinum Abrahæ* (quem eundem *limbum* appellant) non temerè affirmaverim fuisse ipsissimam beatorum sedem, ad quam animæ piorum evolant, postquam Christus suo sanguine *novam viam* dedicavit, Hebr. 10. 19, 20. tamen fuisse non inferni partem, sed cœlestem locum, & beatitudinis plenum, colligitur è 16. Lucæ: 1. Quia *angeli* boni dicuntur animam Lazari in hunc locum *portâsse*, vers. 22. At verisimilius est animam piam ab angelis in aliquam cœli partem subvectam, quàm in oram inferni detrusam. 2. Quia *dives tortus in inferno* dicitur *sublatis oculis suis vidisse Abrahamum procul, & Lazarum in sinu ejus*, vers. 23. Fuit itaque locus in sublimi, non in inferno positus. 3. Quia is locus fuit solatii plenissimus: sic enim Abrahamus divitem alloquitur, vers. 25. *Memento te bona tua recepisse in vita tua, & Lazarum similiter mala: nunc autem hic solatio fruitur, tu cruciaris.* At limbus ponitur à Pontificiis locus tenebricosus à beatitudine essentiali remotissimus. 4. Denique, quia *ingens hiatus constitutus est* inter hunc locum & infernum, vers. 26. sed inter infernum & limbum inferni, id est, oram, & quasi extremam particulam inferni, ingens hiatus non diceretur constitutus.

Passio Christi habuit salutis fructum æternum quoad omnes credentes: ergò patriarchæ qui credebant in Christum passurum, virtute & merito mortis illius ab inferno & diabolo salvabantur, quemadmodum & nos qui jam credimus in Christum passum. *Expectabant* igitur post hanc vitam non limbum, sed *civitatem illam habentem fundamenta*, Hebr. 11. 10. *patriam cœlestem*, vers. 16. *illis* jam tum *paratam*, ibid.

Etsi ipse Christus mortuus est in plenitudine temporis, tamen satisdedit priùs Patri suo se moriturum pro liberatione humani generis: hâc itaque satisdatione à Deo Patre acceptatâ, nihil impediebat quin liberati à debitis in professionem salutis patriarchæ mitterentur, antequam ipsum pretium actu fuerat solutum. Si enim apud homines satisdatione justâ rei atque debitores solent liberari, cur non putemus Deum misericordiæ Patrem idem fecisse? Non itaque ulla ratio cogit ut in limbi carcere detentos statuamus patriarchas, & longo pòst tempore Christi adventu ereptos & liberatos.

Porrò, quamvis Patres incertè loquantur

loquantur hac de re, non tamen deſunt teſtimonia illorum quibus hic limbus Papiſticus convellatur. Tertullianus, adverſ. Marcion. 4. *Aliud inferi, alind Abrahæ ſinus*. Et paulò pòſt, *Eſt temporale animarum fidelium receptaculum, ubi illis præbetur refrigerium uſque ad reſurrectionem*. Diſſentit hic Pater à Papiſtis in duobus; 1. Quòd etſi Abrahæ ſinum non putet locum cœleſtem, tamen putet inferis eſſe ſublimiorem: 2. Quòd animas piorum ibi ſervari putet uſque ad reſurrectionem; cùm Papiſtæ ſuum limbum jampridem exſpoliatum fateantur. Auguſtinus in lib. quæſt. ſuper Geneſ. qu. 168. exponens illa verba de Jacobo ſcripta, Gen. 49. 33. *Obiit, & appoſitus eſt ad populum ſuum*, refert ea ad populum beatorum angelorum, illius ſcilicet civitatis quæ à Paulo *mons Sion, civitas Dei, & cœleſtis Hieruſalem* appellatur, Heb. 12. 22. Eandem ſententiam ſequitur Auguſtinus in lib. 2. contra Pelag. & Cælest. cap. 30. Hîc itaque patres ſtatim à morte inter angelos locavit, quamvis alibi aliter hac de re ſtatuat; ut De civit. Dei, lib. 20. cap. 15. Sed mittamus hoſce limbi architectos, qui Chriſtum volunt eo ſenſu exſpoliâſſe dæmonas, quòd limbum evacuaverit & indè patriarchas eripuerit.

Secunda ſententia Hieronymi Zanchii eſt; qui hæc verba exponi poſſe cenſet de reali & viſibili exſpoliatione, traductione, & triumpho acto de dæmonibus, inſpectante Deo, angelis, & beatis ſpiritibus. Quamvis enim in cruce Chriſtus meruerit triumphum; tamen putat illum fuiſſe peractum, cùm animâ ſuâ in infernale regnum victor penetravit, atque indè eduxit dæmonas, ac traduxit eoſdem per totum hunc aerem, ſpectantibus angelis omnibus, ac piorum defunctorum animis: atque hunc triumphum poſtmodùm continuatum putat à reſurrectione uſque ad aſcenſionem Chriſti. Hanc ſententiam nec firmare nec impugnare animus eſt: eam itaque tanquam incertam, quæque manifeſtis Scripturarum teſtimoniis corroborari non poſſit, omitto.

Tertia ſententia, quæque mihi præ cæteris placet, eſt Origenis, Oecumenii, atque omnium ferè noſtrorum; qui totum hunc locum interpretantur de ſpirituali exſpoliatione, traductione, & triumpho in cruce palàm peracto. Exſpoliavit igitur dæmonas, traduxit, & triumphavit etiam tum cùm ipſe pendens in cruce ab iiſdem devictus & triumphatus carnalibus oculis videbatur. Ut enim regnum Chriſti non de mundo neque ſenſibile eſt; ſic victoria & triumphus Chriſti de hoſtibus noſtris, non oculo ſpectandus, ſed mente & fide aſpiciendus proponitur.

Ioan. 18. 36.

Jam verò fides facilè concipit diabolum fuiſſe Chriſti morte *exſpoliatum*; quia humanum genus eſt illi-

illi è faucibus ereptum, & dominium illius fractum & comminutum. Nam vinctos nos tenebat *ταῖς σειραῖς τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν* diſruptis itaque hiſce vinculis, ille prædâ ſuâ ſpoliatus, nos liberati ſumus. Hinc Auguſtinus, De Trin. lib. 4. *Unde accepit diabolus exteriùs poteſtatem Dominicæ carnis occidendæ, indè interior quæ nos tenebat poteſtas ejus occiſa eſt.* Sic etiam *traductum* eundem dicimus, id eſt, ſummo pudore & ignominiâ affectum, quemadmodum traducti ſolent. Neque ſine cauſa *traductus* dicitur, id eſt, inſtar traductorum pudore confuſus: nam cùm ſperavit ſe ipſum Chriſtum jam planè devorâſſe, ipsâ morte Chriſti præter omnem expectationem ipſe devoratus eſt. Quemadmodum igitur cùm componuntur gladiatores, ſi is qui alterum proſtraverit & vulneribus penè confecerit, ab eodem vulnerato & jam moribundo lethalem plagam accipiat & dejiciatur, ſummo dedecore afficitur: ſic diabolum ſummâ ignominiâ Chriſtus affecit, quòd crucifixus & mortuus eundem nihilominus vicerit & ſubjugaverit. Hoc autem dicitur feciſſe *ἐν παῤῥησίᾳ*, id eſt, ut aliqui vertunt, *palàm*; quia Chriſtus palàm in cruce moriebatur, atque ſic quaſi in conſpectu totius mundi vincebat diabolum: vel, ut alii vertunt, *confidenter*; quia intrepidè cum diabolo pugnabat, & morti ſe ſubjiciebat, pro certo ſciens ſe hoc pacto diaboli regnum everſurum.

Oecumen.

Ut ad poſtrema verba tandem accedamus, dicitur etiam *triumphâſſe de diabolis in cruce*; quia, ut pulchrè Origenes, *duo in cruce affixi intelliguntur: Chriſtus viſibiliter, ſponte ſuâ, ad tempus; diabolus inviſibiliter, invitus, in perpetuum.* Fidei igitur oculus conſpicit Chriſtum in ſummitate crucis quaſi in curru triumphali ſedentem: diabolum in ima parte ejuſdem alligatum cruci, & Chriſti pedibus conculcatum. Vel, ſi legamus *ἐν αὐτῷ*, *in ſeipſo*, exponere oportet *ſuâ ſolius virtute*, nullo auxilio militum, quemadmodum imperatores vincere ſolent in præliis; juxta illud prophetæ, *Calcavi torcular ſolus*, Eſa. 63. 3. Et ſic videtis quomodo Chriſtus morte ſuâ in cruce ſpoliavit diabolum, traduxit, & denique de illo glorioſiſſimè triumphavit, *κατὰ θρίαμβον ἐπιτελέσας*, ut aptè Oecumenius in hunc locum.

Quomodo dicuntur ſpoliati dæmones, exarmati, & detriumphati, cùm conſtet eos adhuc validiſſimè impugnare ipſos fideles, dicente Apoſtolo, Epheſ. 6. 12. *eſſe nobis* adhuc *luctam adverſus principatus & poteſtates*, ità ut *armaturâ* muniſſimâ opus ſit?

Dub.

Spoliantur & exarmantur omni poteſtate quâ electos à ſalute excludere potuiſſent; ſed in exercitium eorum, & ut ipſi quoque ad exemplum Ducis ſui poſſint de iiſdem triumphare,

Solut.

umphare, permittuntur tentare fideles & oppugnare, ſed nunquam expugnare. Qui enim ſub ſuis, is & *ſub noſtris pedibus conteret diabolum*, Rom. 16.20.

Corollaria.

Corell. 1. Cùm Chriſtus exſpoliaverit & traduxerit poteſtates nobis inimicas, habent hinc quo ſe ſolentur in certaminibus afflictæ conſcientiæ: Nam etſi diabolus, peccatum, cæterique hoſtes noſtri videntur nos premere; vincere tamen non potemnt, quia coercentur imperio Chriſti Ducis noſtri, ſub cujus pedibus protriti jacent & conculcati.

Corell. 2. Animamur igitur ad pugnam ſpiritualem contra hoſce hoſtes, fuſos jampridem & fugatos, imò detriumphatos ab Imperatore noſtro: nam victis plus ſemper irarum quàm virium. Qui igitur deſperant ſe poſſe diabolum omnéſque ejuſdem ſatellites vincere, Chriſti victoriam videntur denegare: nam is triumphans facit nos triumphare.

Corell. 3. Cùm Chriſtus magnificam hanc victoriam reportaverit in cruce moriendo, contra ſcandalum crucis ſemper in animo noſtro verſari debet glorioſus hic effectus crucis. Objectum enim eſt olim ab ethnicis, Chriſtianos omnium mortalium ſtultiſſimos, utpote qui ſalutem expectant ab eo qui fuerit cruci affixus, & ignominioſâ morte affectus ab inimicis ſuis. Sed nós qui fidei oculis videmus hâc morte Chriſti conculcatum & exſpoliatum diabolum, dicamus cum Apoſtolo, *A me abſit gloriari niſi in cruce Domini noſtri Jeſu Chriſti*, &c. Gal. 6. 14.

Corell. 4. Cùm Chriſtus non ſolùm diabolum, ſed omnes ejuſdem ſatellites, utpote mundum, peccatum, cæteróſque hoſtes noſtros, in cruce devicerit; cavendum nè ſic vivamus, ut in nobis non fracti ſed regnantes conſpiciantur. *Mundus mihi crucifixus, & ego mundo*, inquit Apoſtolus, Galat. 6. 14. Hoc nos verè dicamus, ſi delicias mundi & peccati aſpernemur: ſin minùs, illud in nos quadrabit, *Multi ambulant, quos ſæpe dixi vobis, nunc autem flens dico, hoſtes eſſe crucis Chriſti: quorum finis, interitus; quorum Deus, venter; quorum gloria in confuſione ipſorum; qui terrena ſapiunt*, Phil. 3. 18, 19. Hujuſmodi Epicurei jure dicuntur *hoſtes crucis Chriſti*: videntur enim velle illis regnum ſuum reſtituere quos Chriſtus in cruce ſpoliavit.

VERS. 16, 17.

Nè quis igitur vos judicet in cibo vel potu, aut parte diei feſti, aut novilunii, aut ſabbatorum:

Quæ ſunt umbra futurorum: at corpus eſt Chriſti.

TErtiam hujus capitis partem abſolvimus, confirmationem ſcilicet ſententiæ Apoſtolicæ, quam Paulus probavit & munivit multis

ac va-

ac validis argumentis: quorum capita repetere jam oportet, ut perſpiciatur quàm aptè hæc concluſio ex illis præmiſſis inferatur.

Propoſitio confirmanda hæc erat, ut patet ex verſu 8°. In ſalutis negotio neque ſpeculationes philoſophicæ, nec cæremoniæ Moſaicæ, nec ullæ traditiones humanitus inventæ ſunt recipiendæ; ſed ſufficit abunde ſola doctrina evangelii ad ſalutem omni credenti. Probatur primò, ab excellentia Chriſti Servatoris & Doctoris noſtri verſu 9. Secundò, à perfectione quam in ſolo Chriſto obtinemus; ab officio item Chriſti; verſu 10. Tertio, à beneficiis quæ Chriſtus Spiritu ſuo & morte ſuâ in nos contulit; verſ. 11, 12, &c. Beneficia autem ſpiritualia ſunt circunciſio, (id eſt, regeneratio) remiſſio peccatorum, deletio chirographi legalis, exſpoliatio omnium inimicorum noſtrorum. Cùm hæc omnia in Chriſto habeamus, optimè ſequitur hæc concluſio, *Ne quis igitur vos judicet*, &c.

Ventum eſt itaque jam ad quartam & ultimam partem hujus capitis, concluſionem ſcilicet, ſive illationem ortam ex præmiſſa diſputatione: Quæ tribus conſtat particulis, juxta tres impoſturarum ſpecies quas verſu octavo cavendas monuit Apoſtolus: nam contra illas omnes ſeparatim concluditur;

1. Contra cæremonias Moſaicas, quæ urgebantur à Judaizantibus; verſ. 16, 17.

2. Contra curioſas & ſuperſtitioſas doctrinas de angelis, quæ proponebantur à philoſophantibus; verſ. 18, 19.

3. Contra ritus & traditiones humanas, quæ excogitabantur à delirantibus, verſ. 20, &c.

Ordiamur à cæremoniis Moſaicis: Contra quas concluſio ponitur, verſu 16°. ratio concluſionis annectitur, verſu 17°.

Nemo vos judicet] Id eſt, Nè curetis, nè metuatis judicia illorum qui vos damnant ob neglectas cæremonias, cùm Chriſtus ipſe vos ab hiſce liberaverit. Sumebant enim ſibi autoritatem judiciariam ſeductores, & tanquam judices laudabant atque abſolvebant illos qui ritus Moſaicos obſervabant; è contrà, tanquam reos damnabant illos omnes qui haſce cæremonias negligebant. Coloſſenſes igitur monet Apoſtolus, ut quamvis vitare non poſſint præpoſtera hæc judicia, curare tamen deſinant. Nam, ut juriſconſulti loquuntur, *ſententia à non judice ſuo lata, nulla eſt ipſo jure*: hi autem non habebant poteſtatem revocandi cæremonias per Chriſtum abrogatas, & ſub neceſſitate ſalutis imponendi Chriſtianis ab hoc jugo Chriſti morte jam liberatis: *Nemo igitur vos judicet*, id eſt, agnoſcatis neminem hanc poteſtatem habere.

In cibo

In cibo vel potu] Instat in quibusdam particularibus ritibus, in quorum observatione Judæi magnam sanctimoniæ suæ partem collocabant: cùm autem par ratio sit eorum quæ hîc nominantur ab Apostolo, & reliquorum, intelligi vult omnes esse simul abrogatos. Quod attinet ad cibos; notum est ex Levit. 11. discrimen ciborum Judæis fuisse sub præcepto, ità ut virtute Divinæ constitutionis à quibusdam abstinere cogerentur. In potu etiam habebant suos ritus & observationes: nam vino & sicerâ, qui sanctiores haberi volebant, abstinere soliti sunt; ut in Nazaræis videmus, Num. 6. 3. & in Samsonis matre, Judic. 13. 4. Si quis etiam bibisset ex poculo cui operculum non erat, immundus censebatur, Num. 19. 15. Hæc & alia hujusmodi nullius esse momenti ad salutem concludit Apostolus, nec Christianos damnandos ob neglectum eorundem.

Aut parte diei festi, aut novilunii, aut sabbatorum] Cum Judaica ciborum abstinentia conjungit statorum temporum observationem. Multa autem festa habebant Judæi, ut legere potestis Levit. 23. & Exod. 23. 14. &c. Quædam quotannis celebrari oportebat; ut festum Paschatis, Pentecostes, Tabernaculorum: quædam ineunte quolibet mense; ut Neomeniarum, Num. 28. quædam singulis septimanis; ut Sabbatorum. Hæc omnia tanguntur ab Apostolo hoc in loco; ex hisce vult judicium fieri de reliquis. Quod autem dicit *in parte diei festi*, alii exponunt *respectu diei festi*: alii ἐν μέρει, id est, *in vicibus dierum festorum*: alii simpliciter *in parte festi*, id est, ob partem aliquam festi violatam; nam festivitates nonnullæ multis diebus constabant, & multis cæremoniis: Hæc omnia nè in parte quidem ulla violari permittebant: at Apostolus è contrà nè ulla quidem ex parte necessariò observanda concludit. Habemus itaque sensum conclusionis Apostolicæ; Non esse scilicet damnandos Christianos quasi Divinæ legis transgressores, aut violatæ conscientiæ reos, exinde quòd non abstinent cibo aut potu in lege cæremoniali prohibito, aut quòd non observant festa in eadem lege mandata, quicquid contrà superstitiosè judicârunt pseudapostoli. Ex hisce hæ oriuntur observationes.

Observ. 1. Proprium est seductorum, onerare hominum conscientias cæremoniis tanquam rebus ad salutem necessariis, & damnare ob omissionem earum: sic olim pseudapostoli; sic hodie pseudocatholici, qui summum Dei cultum constituunt in observatione suarum traditionum, ac reatum damnabilem æternæ mortis in omissione earundem. Gravis autor Gerson, Parisiensis Cancellarius, passim queritur de hac ty-

198 rannide prælatorum Pontificiorum, & conscientiarum carnificinâ. Part. 3. De vita spirit. anim. lect. 4. *Abutuntur*, inquit, *suâ potestate, qui quicquid ordinant volunt id robur habere per obligationem ad pœnam æternam.* Et paulò post; *Nulla lex ferenda est tanquam necessaria ad salutem æternam, quæ non est de jure Divino in aliquo gradu.*

Observ. 2. Officium est Christianorum, cùm ritus cæremoniales illis imponuntur sub opinione necessitatis, justitiæ, aut meriti, eosdem rejicere, atque istos cæremoniarum magistros contemnere: Sic enim & hoc in loco & Gal. 5. 1. Jubet Apostolus; *In libertate quâ nos Christus liberavit perstate, & nè iterum implicamini servitutis jugo.* Implicantur autem servitutis jugo quibus imponuntur cæremoniæ qualibet ut necessariæ, & meritoriæ, & salutiferæ. Ut itaque Christiana modestia parere jubet prælatis ritus decoros ordinis causâ præscribentibus; sic Christiana libertas refragari jubet iisdem traditiones suas sub ratione cultûs aut necessitatis ad salutem obtrudentibus. Hîc enim valere debet illud Cypriani, De hæret. baptizandis, *Periculosum est in divinis rebus ut quis cedat jure suo.*

Observ. 3. Discrimen ciborum aut dierum non jam retinendum est à Christianis cum opinione necessitatis, sanctitatis, justitiæ, aut meriti. *Non est regnum Dei esca & potus*, &c. Rom. 14. 17. *Quicquid in macello venditur, edite*, &c. 1. Cor. 10. 25. *Dies observatis, & menses, & tempora, & annos*, Gal. 4. 10. *Omnis creatura Dei bona est, & nihil rejiciendum quod cum gratiarum actione percipitur*, 1. Tim. 4. 4. *Non adjuti fuerunt illi qui versati sunt in ipsis*, Heb. 13. 9. Bene Prosper, De vita contempl. lib. 3. cap. 19. *Miserum est alios de cibi vel potûs perceptione damnare, aut nobis arrogare per abstinentiam sanctitatem.* Et Tertullianus, De cib. Judaic. *Ciborum solennitates sustulit libertas evangelica. Cibus verus & mundus est immaculata conscientia.*

Duplicem itaque hîc Pontificiorum errorem reprehendimus. Primò, in hoc errant gravissimè, & proximè accedunt ad Tacianos & Manichæos, quòd quosdam cibos eo nomine prohibent certis temporibus, quòd putent eos aliis magis maledictos & minùs sanctos. Nam cùm rationem afferre volunt cur carnem tangère non liceat tempore jejunii, pisces liceat deglutire; prætendunt terram à Deo maledictam, & per consequens animalia terrestria; aquam cum piscibus non fuisse maledicto subjectam; Christum piscibus vesci solitum, non carnibus: quibus argumentis declarant se opinari pisces per se esse sanctiores & mundiores carnibus. Secundò in hoc insuper errant, quòd meritum nescio cujus extraordinariæ

perfectionis

perfectionis conſtituunt in abſtinentia à carnibus; unde accidit quòd monachis Carthuſianis, qui reliquis perfectiores & ſanctiores haberi volunt, in perpetuum prohibetur uſus carnium, & aliis omnibus quadrageſimâ. Aptè in hos torqueri poſſit illud Auguſtini, *Sunt quidam quadrageſima obſervatores delicioſi magis quam religioſi, exquirentes novas ſuavitates magis quàm veteres concupiſcentias caſtigantes.* ——*Vaſa in quibus cocta ſunt carnes tanquam immunda formidant, & in carne ſua ventris & gutturis luxuriã non formidant.* Nam ſi Scholaſticos inſpiciamus, totã jejunii eccleſiaſtici rationem in diſcrimine & delectu ciborum collocant, non in abſtinentia & moderatione. Hinc Halenſis, part. 4. quæſt. 28. memb. 3. art. 2. tempore jejunii non tam à *quanto* quàm à *quali* abſtinendum diſputat: dicit enim tempore jejunii majus peccatum eſſe comedere pauxillum carnis, quàm de piſcibus multum vorare. Et Durandus, lib. 4. diſt. 7. quæſt. 4. ſcribit, Papiſticum jejunium non ſolvi unicâ comeſtione quantumcunque magnâ, modò abſtineatur à cibis prohibitis, id eſt, à carnibus, ovis, & lacticiniis. Hinc fit quòd Papiſtis nulla religio ſit, vinum aut piſces quantumvis delicatos tempore quadrageſimali guſtare, non ficus, dactylos, cæteráque ferè omnia quæ in deliciis habentur, modò id unum ſanctè curent, nè carnibus veſcantur. Non mirum jejunia illis placere, quibus ſanctum eſt ſic jejunare. Sed jam dubiis quibuſdam occurramus, quæ oriri poſſunt ex hac doctrina Apoſtolica, de ſublato diſcrimine ciborum & dierum.

Serm. de tempore 157.

Dub. I. Objicitur Chriſtianos magiſtratus mandâſſe abſtinentiam à carnibus certis temporibus, ac proinde reos eſſe, ac judicari poſſe qui hoc mandatum violant: ob cibum igitur judicantur Chriſtiani; quod videtur contravenire Apoſtolo concludenti, *Nemo igitur vos judicet,* &c.

Solut. Reſpondendum primò, Apoſtolum illos increpare qui diſcrimen ciborum introducunt causâ ſanctitatis, ità ſcilicet ut damnent eos tanquam Divinæ legis prævaricatores qui hunc ciborum delectum non obſervant: non autem eos, qui causâ politicæ utilitatis modò hos modò illos ſumendos ſtatuunt, ità ut ſcrupulum nullum conſcientiis injiciant, quaſi de re per ſe illicitâ. Secundò, dicimus ipſos magiſtratus velle ut hujuſmodi leges, in quibus non ſunt ſitæ fortunæ rerumpublicarum, *civiliter* accipiantur & obſerventur, non in rigore: hoc eſt, volunt ſubditos obſtringi nè cum contemptu aut ſcandalo hujuſmodi ſtatutis contraveniant, nolunt ſic obligari conſcientias eorum, ut ſi caſu, infirmitate, aut quacunque causâ rationabili contrà fecerint, contemptores magiſtratûs, multò minùs violatores

legis Divinæ habeantur. Gerson, in Regulis moralibus; *Jejuniis ecclesiæ nemo cum notabili gravamine sui corporis obligatur secluso scandalo.* Et Erasmus, in tract. De amabili ecclesiæ concordia; *Qui piscium esu periclitantur, aut jejunio valetudinem corporis & vigorem animi lædi sentiunt, hos nequaquam obligat ecclesiæ constitutio.* Summa; Nec politicum nec ecclesiasticum magistratum delectum ciborum certis temporibus præscribere, opinione necessitatis, sanctitatis, aut meriti, sed quòd vel utilitati politicæ, vel rationi, exemplisque sanctorum conveniat, ut aliquando ab aliquibus abstineatur. De utilitate reipublicæ viderint politici: Dico autem rationi & Scripturarum exemplis convenire. Nam ut licitum & rationi consentaneum est, ut in publicæ lætitiæ festivitatibus lautiore victu & licitis delectationibus utamur; juxta illud prophetæ, Nehem. 8. 10. *Comedite pinguia, bibite dulcia; nam sanctus est hic dies Domino nostro*: sic etiam licet & consentaneum est, cùm duplici luctûs, vel pœnitentiæ significandæ datur occasio, ut abstineatur à victu delicato, & ab aliis rebus quibus corpus foveri solet ac delectari. Hoc à Daniele observatum videmus, cap. 10. vers. 2, 3. *Fueram in luctu trium septimanarum diebus. Cibum rerum desiderabilium non comederam, nec caro aut vinum intraverat os meum.* Hoc etiam usitatum fuit in ecclesia primitiva, sed ità tamen ut *nemo in aspera urgeretur quæ ferre non posset, nulli quod recuset imponeretur*, teste Augustino, De morib. eccl. lib. 1. c. 33. Atque hæc de primo dubio explicando sufficiant.

Dub. 2. Quod attinet ad dies festos; objicitur Judæos etiam post susceptum Christianismum obstrictos esse ad eorum observationẽ, quia Deus festa sub vetere Testamento instituta in æternum observari jussit. De Paschate expresse dicitur, *Celebrabitis eum solennem Domino in generationibus vestris in æternum*, Exod. 12. 14. De Sabbato idem mandatum habetur Exod. 31. 16. De reliquis festis singulis, Levit. 23. 21. *Legitimum sempiternum erit in cunctis habitaculis & generationibus vestris.*

Solut. Vocabulum illud Hebraicum, *Gnolam*, quod interpretes aliquando *æternum*, aliquando *perpetuum*, aliquando *seculum* vertunt, designat vel perpetuitatem *absolutam*, vel *periodicam*, id est, pro natura rei limitatam. *Absolutam* æternitatem denotat, cùm prædicatur de Deo, vel de aliis rebus æternis: ut cùm dicitur, *Veritas Dei manet in æternum*, vel cùm ipse Deus dicitur *æternus*. *Periodicam* sive pro rei conditione circumscriptam perpetuitatem denotat, cùm prædicatur de rebus suâ naturâ caducis & mutabilibus: Ut Deut. 15. 17. de servo qui non vult liber exire, *Assumes subulam, & perforabis aurem ejus, & serviet tibi*

usque

uſque in æternum. Sic 1. Sam. 27. 12. Achis de Davide dicit, *Multa mala operatus eſt contra populum ſuum; erit igitur mihi ſervus ſempiternus.* Latini autores eodem modo loquuntur.

Horat. Epiſt. lib. 1. epiſt. 10.

Serviet æternùm, qui parvo neſciet uti.

Sic Scholaſtici dicere ſolent homines impios juſtè puniri *in æterno Dei*, quia peccaverunt *in ſuo æterno.* Hiſce omnibus in locis ſub *æternitatis* vocabulo nihil aliud intelligitur quàm rei duratio longiſſima ſecundùm ejus conditionem & naturam. Sic igitur de feſtis reliquiſque cæremoniis Judaicis, quæ in æternum obſervari Deus præcepit, reſpondemus æternitatem non abſolutam, ſed pro rerum conditione limitatam accipi oportere. Limitatio autem hæc ad Chriſti adventum & patefactionem evangelii extenditur. Hoc Jeremias prædixit cap. 31. v. 31. *Ecce, dies venient, dicit Dominus; & feriam domui Iſrael & domui Juda fœdus novum.* Ipſe Moſes, Deut. 18. 15. novum Prophetam venturum prædicit. Paulus, Heb. 9. 10. dicit iſta legalia *impoſita* fuiſſe *uſque ad tempus correctionis.* Et Galat. 3. 24, 25. dicit legem fuiſſe *pædagogum ad Chriſtum*, poſt cujus adventum non ſumus ampliùs ſub hac pædagogica diſciplina. Cùm igitur feſta reliquæque cæremoniæ ex Dei intentione habent conditionem limitatam, eorum *æternitas* (quæ dicitur) eſt periodica & limitata.

Dub. 3.

Ultimò, objicitur Chriſtianos nondum liberatos ab obſervatione dierum: Nam in eccleſia celebramus feſta Paſſionis, Nativitatis Chriſti, Pentecoſtes, aliáque nonnulla; videmur igitur nondum excuſſiſſe jugum cæremoniarum Judaicarum.

Solut.

Reſpondemus, in feſtis Judaicis fuiſſe aliquid morale, fuiſſe aliquid cæremoniale. Quòd propter publicum Dei cultum, & ſolennem gratitudinis ſuæ teſtificationem ob beneficia accepta, habebant aliquod temporis ſepoſitum; morale fuit & naturale, & cum cæteris omnibus gentibus commune: quòd verò ad hæc vel illa tempora, quòd ad cæremonias etiam peculiares obſtricti erant rerum futurarum ſignificativas, idque neceſſitate Divini mandati; hæc atque ejus generis reliqua erant cæremonialia, temporanea, & Judæos ſolos pro ratione illorum temporum ſpectantia. Liberamur igitur à dierum obſervatione cæremoniali, ſed non morali. Quicquid itaque nonnulli contrà afferre ſolent, piè & prudenter proſpectum eſt ab antiquis Patribus, ut anniverſariè in eccleſia celebrarentur ingentia illa beneficia, Incarnationis Filii Dei, Paſſionis, Reſurrectionis, Aſcenſionis, Miſſionis Spiritûs ſancti: quorum omnium memoriam ſolennitatibus conſtitutis conſecramus, *ne volumine temporum ingrata ſurreperet nobis*

 oblivio,

oblivio, ut loquitur Augustinus, De civit. Dei, lib. 10. cap. 4.

Primò, id postulat officium gratitudinis in Deum: Publica enim beneficia sunt publicè agnoscenda, & publicâ gratiarum actione celebranda: quod commodè fieri non potest, nisi illi qui præsunt ecclesiæ aut reipublicæ, statutos dies præscribant quibus conveniatur, Joel. 2. 15.

Secundò, recta ratio monet, ut quò efficacior sit memoria præteritorum beneficiorum, recolantur (si commodè fieri possit) illo ipso tempore quo primùm collata fuerunt: recursus enim ejusdem diei excitat mentem ad attentiorem beneficii considerationem. Unde illud Dei ad Judæos, Exod. 13. 3, 4. *Mementote diei hujus quo egressi estis ex Ægypto, Hujus, inquam, diei.*

Tertiò, populi utilitas id suadet: Nam horum festorum occasione aperiuntur illis præcipua salutis nostræ mysteria; quod videre possumus in Patrum sermonibus, qui semper ea tractant quæ cum ipsorum festorum institutione conjuncta sunt. Sic Nazianzenus, in sanct. Pentecost. *Nostra*, inquit, *festa spirituali modo celebrantur; alia enim est aliis solennitas: verbi autem cultoribus verbum, ex verbo autem illud potissimùm quod temperi est convenientissimum.*

Quartò, exempla piorum id confirmant. Nam in veteri Testamento præter festa à Deo instituta, alia legimus introducta occasione novorum beneficiorum: festum Purim, sive *fortium*, à Mardocheo institutum, & probatum ab ecclesia, Hest. 9. 27. festum Encæniorum, in memoriam reparati templi, & liberationis à tyrannide Antiochi, 1. Macc. 4. 59. Quod ipse Christus suâ præsentiâ cohonestavit; nunquam proculdubio id facturus, si festa humanitùs instituta in recognitionem beneficiorum Divinorum illicita putâsset. Hisce itaque rationibus & exemplis freta ecclesia, rectè judicavit festos quosdam dies instituendos, ad publicum Dei cultum, & ad publicam celebrationem atque agnitionem beneficiorum à Deo acceptorum.

Ioan. 10. 22.

Sed hîc, ut superstitio omnis vitetur, cautiones quædam adhibendæ.

Caut. 1.

Non putandum plus sanctitatis uni diei inesse quàm alteri: sed sciendum, quòd propter ordinem & præceptum ecclesiæ, aliásque causas suprà memoratas, uno die magìs quàm alio convenimus ad hæc exercitia sanctitatis.

Caut. 2.

Non putandum ecclesiam Christianam aliquâ necessitate astringi ad immotam observationem festorum dierum; sed statuendum dies hosce humanâ autoritate constitutos, eâdem posse tolli & mutari si utilitas aut necessitas ecclesiæ id postulaverit: Nam *omnis res per quascunque*

Regula juris.

cunque causas nascitur, per easdem dissolvitur.

Can. 3. Hostiensis. de feriis.

Neque statuendum est privatos Christianos tali necessitate astringi ad celebrationem festorum, quin omittere possint publicam illorum solennitatem si vel necessitas id exigat vel charitas: sed videant nè prætextu falso necessitatis aut charitatis violent ordinem ecclesiæ, & abutantur libertate Christianâ.

Can. 4.

Etsi dies quidam festi insigniantur nomine apostolorum aut martyrum non tamen opinandum quòd in illorum cultum instituantur, aut in illorum honorem terminentur. Est enim ille Bellarmini error explodendus, qui lib. 3. De cultu sanct. cap. 16. asserit *honorem dierum festorum immediatè & terminativè pertinere ad sanctos.* Aliter senserunt sancti Patres: Eusebius lib. 4. cap. 15. *Non colimus martyres, sed eos tanquam imitatores Christi diligimus quorum nos imitatores fieri optamus.* Basilius, in Asceticis, cap. 40. *Non decet Christianos in martyrum memoriis ob aliam causam comparere, quàm ut precentur, & ex commonefactione constantia martyrum ad hujusmodi Zeli imitationem incitentur.* Referuntur itaque hæc festa ad memoriam sanctorum per quos Christus ecclesiam suam ædificavit, ad utilitatem nostram, ad cultum verò & honorem solius Dei, qui apostolis & martyribus contulit quicquid laude dignum aut habuerunt aut fecerunt aut sustinuerunt. Hoc perspicuum est in praxi ecclesiæ nostræ. Non enim in illis festis quæ apostolorum nominibus insignita sunt, colimus apostolos, aut suffitum illis facimus, aut invocamus denique; sed Deum solum invocamus, & Deo gratias agimus propter ea beneficia quæ ministerio apostolorum accepimus.

Can. 5.

Non putandum ipsum externum opus operatum esse cultum Deo acceptabilem, ità ut nihil aliud requiratur lege festorum quàm *cessare ab operibus quotidianis, & sacris interesse*; ut vult Bellarminus, De cultu sanct. lib. 3. cap. 10. sed existimandum multò magìs requiri actus internos; feriationem scilicet ab operibus pecati, elevationem mentis ad Deum, gratam recognitionem & considerationem illorum beneficiorum in quorum memoriam festa instituuntur: Hæc si abfuerint, externa festorum solennitate Deum ludificamur. Sic Ambrosius, De natal. Dom. ser. 14. *Quisquis sordidus interfuerit festivitati, licèt adsit corpore, separatur mente; & dum vult officiosus esse, injuriosus existit.*

Can. 6.

Cavendum denique nè festis abutamur ad otium, luxuriam, ac voluptates turpes & Christianis prorsus indignas. Etsi enim sacris publicis peractis non illicitum sit animum relaxare, providendum tamen nè jure in nos torqueatur illud Tertulliani in Apologet. *Siccine exprimitur*

mitur publicum gaudium per publicum dedecus? Haccine solennes dies decent, quæ alios non decent? Malorum licentia pietas erit? Occasio luxuriæ religio deputabitur?

VERS. 17. *Quæ sunt umbra futurorum: at corpus est Christi.*

CONclusit Apostolus superiore versu, non esse judicandos aut damnandos Christianos quòd legem cæremonialem de ciborum delectu & festorum solennitate non observent. Nè hoc Judæis impium videretur, qui hasce cæremonias ab ipso Deo sancitas agnoscebant, occurrit tacitis illorum cogitationibus, & ratione firmissimâ prædictam conclusionem demonstrat. Sumitur ratio ab analogia: Sicut se habet umbra ad corpus, ità legis cæremoniæ ad Christum & evangelium: sed ubi corpus habetur, ridiculum est ejus umbram captare & complecti: ergò, cùm Christum & evangelium habemus, stultum est retinere cæremonias. Sed ut ordine progrediamur tria hîc pensitabimus:

1. Quòd ritus Mosaicæ legis de cibis, festis, aliisque rebus erant adumbrationes rerum futurarum; *Sunt umbra rerum futurarum.*

2. Quòd res illæ adumbratæ exhibentur & clarè manifestantur nobis in Christo & evangelio; *at cor. est Christi.*

3. Quod cùm ità sit, æquum est aboleri hasce umbras; quod intendit Apostolus ostendere hâc collatione.

Quæ sunt umbra futurorum] Id est, Quæ cæremoniæ officia & beneficia Christi ac doctrinam evangelicam obscurè delineabant: hæc enim illa futura sunt de quibus loquitur Apostolus. Unde Augustinus vocat cæremonias Mosaicas *pronunciativas observationes.* Dicit autem *esse* umbras futurorum, non *fuisse*, licèt Christus jam fuerit exhibitus, & evangelium patefactum; quia loquitur de illis ut considerantur in sua natura, abstractæ à circumstantiis temporis: hic enim mos disputantium est. Ut si quis jam interrogaretur quidnam essent legales cæremoniæ, posset respondere esse umbras rerum futurarum; non quòd jam actu existant, aut res futuras diutius adumbrent, sed quòd hæc sit definitio & natura cæremoniarum in se consideratarum.

1. Contra Faustum.

Adumbrâsse autem res futuras, Christum scilicet & gratiam atque doctrinam evangelicam, in omnibus ostendi posset: sed nos in iis tantummodo insistemus quæ hoc in loco recensentur ab Apostolo; in cibis nimirum, & festis. De cibis constat verissimum esse illud Christi, *Quod intrat in os non coinquinat hominem; sed quæ procedunt de ore & corde, ea coinquinant hominem,* Matth. 15. Quòd igitur cibi quidam

dam ut immundi prohibentur, non ad rerum naturam, ſed ad ſignificationem referendum eſt, & ad obſcuram doctrinæ moralis adumbrationem, quæ jam ſin evangelio clarè docetur. Vetuit lex fermentato pane veſci ſeptimis primis Paſchæ diebus, Exod. 12.15. quid autem hâc cæremoniâ fuerit adumbratum Paulus oſtendit, 1. Cor. 5. 7. *Expurgate vetus fermentum ut ſitis nova conſperſio*, &c. Levit. 11. varia animalium genera tanquam immunda prohibentur: id autem non fieri ob naturalem aliquam immunditiem, ſed vel ob ſignificationem moralem, vel ad diſtinctionem certam eccleſiæ Judaicæ à cæteris gentibus, conſtans eſt omnium theologorum ſententia. Veteres plerunque moralem illam ſignificationem conſectantur in ſuis commentariis; & ſigillatim oſtendunt in prohibitis animalibus affectus & mores pravos eſſe fugiendos. Sic Origenes, Hom. 7. in Levit. Sic Tertullianus, De cibis Judaic. unde non pigebit quædam adſcribere; *Ut homines mundarentur pecora culpata ſunt, ſcilicet ut homines qui eadem vitia haberent, æquales pecoribus æſtimarentur*. Et paulò pòſt, *In animalibus mores depinguntur humani, & actus, & voluptates: mundi ſunt ſi ruminent, id eſt, in ore ſemper habeant præcepta Divina*, &c. *Cùm ſuem edi prohibet lex, reprehendit cœnoſam, & luteam, & gaudentem & vitiorum ſordibus vitam.* Hæc & multa plura Tertullianus. Eandem rationem ſequitur Theodoretus, quæſt. 11. in Levit. Et Auguſtinus totam rem paucis hiſce verbis complectitur, *Quos cibos*, inquit, *Judæi vitabant in pecoribus, nos vitare oportet in moribus*. Recentiores non putant Deum reſpexiſſe ſingulares proprietates animalium in illis prohibitionibus; ſed potiùs voluiſſe hâc cæremoniâ eccleſiæ Judaicæ corpus diſtinguere ab Ægyptiis, Chaldæis, cæteriſque omnibus nationibus. Hiſce itaque ritibus publicè profitebantur ſe eſſe peculiarem Dei populum, & mundum ac ſanctificatum, cùm cæteræ omnes gentes immundæ cenſerentur. Huic opinioni ſuffragatur viſio Petri, & applicatio ejuſdem, quæ habetur Act. 10. verſ. 11, & 23. Ex qua promptum eſt colligere, illâ animalium diſtinctione adumbratam fuiſſe diſtinctionem Judæorum à cæteris gentibus, quæ ſublata fuit per Chriſtum. Sive itaque veterum ſive recentiorum ſententiam ſequamur, ſive (quod commodè fieri poteſt) utramque conjungamus, planum eſt illas ciborum diſtinctiones umbras fuiſſe tantùm rerum futurarum, quæ Chriſti adventu omnibus manifeſtatæ ſunt.

Jam quod attinet ad feſta, eſt etjam eadem illorum ratio. Nam quamvis inſtituta erant ob recordationem beneficiorum præteritorum; ut Paſcha, in commemoratio-

nem liberationis ex Ægypto; Pentecoste, ad recolendum beneficium legis datæ; Tabernaculorum, in memoriam Divinæ protectionis in deserto; Sabbatum, in memoriam creationis; & sic de reliquis: tamen habebant conjunctam adumbrationem & promissionem spiritualem beneficiorum in Christo exhibendorum. Liberatio ex Ægypto, & Pascha Judæorum, nostram liberationem ex potestate inferni, & immolationem Christi adumbrabant: Pentecoste, & illa legis datæ celebratio, Spiritûs sancti missionem, & legis in tabulis cordium per eundem Spiritum inscriptionem adumbravit: Scenopegiæ festum peregrinationem hominis pii per hoc mundi desertum ad cœlestem patriam delineabat; Sabbatum, gaudium spirituale & requiem conscientiæ datam in Christo; Neomeniæ, illuminationem ecclesiæ per Christum *Solem justitiæ*, vel vitæ novæ sanctificationem. Nè singula persequar, cùm Apostolo dicere possumus, *Legem* hanc cæremonialem *umbram habuisse futurorum bonorum, non ipsam expressam rerum imaginem*, Heb. 10. 1. At nobis Christianis ipsa solida bona jam data sunt, umbris è medio remotis.

Dub. Sed hîc quæri potest, utrùm pii sub vetere Testamento, ante Christum exhibitum, & patefactam gratiam evangelicam, vacuis hisce umbris solummodo fruebantur; an etiam Christi & solidorum bonorum facti fuerint participes. Nam cùm in hisce cæremoniis non fuerit salus, justitia, aut peccatorum remissio, erant mortalium miserrimi si hisce solis illorum salus nitebatur. *Impossibile* enim *fuit sanguine taurorum aut hircorum*, aut ullis cæremoniis externis, *auferri peccata*, Heb. 10. 4.

Solut. Respondendum est illos hisce umbris usos propter mandatum Divinum; sed per fidem penetrâsse etiam ad ipsam substantiam, ad Christum scilicet hisce cæremoniis velatum. Erant itaque participes spiritualium bonorum quemadmodum & nos; sed ea bona quæ obscurè & parcè sub vetere Testamento proposita sunt, clarè & copiosè sub novo exhibita sunt. Unde Clemens, Strom. 6. *Unum est salutare Testamentum à principio mundi, etiamsi modo dationis videatur diversum*. Et Augustinus, in evang. Joan. tract. 25. *Promittebantur antiquis temporalia, figurabantur spiritualia. Attendebant promissa per Mosen, attendebant promissa per Christum.* Et apertiùs, contra Adimant. cap. 16. *Non signa & umbra salutem dederunt, sed ea quæ his significabantur*, in ea autem oculos fidei defixerunt patriarchæ: ut nominatim de Abrahamo dicitur, Joan. 8. 56. *Vidit diem Christi, & gavisus est*; & de omnibus ostenditur, Heb. 11. 13.

2. *At corpus est Christi*] Id est, In Christo habemus illa vera & solida bona

bona quæ erant adumbrata & figurata in prædictis cæremoniis. Non opus erit minutatim eas percurrere: Nam ſive moralem ſanctitatem adumbrabant, hanc clarè Chriſtus docuit, perfectè præſtitit; ſive peccatorum expiationem promittebant, hanc Chriſtus in cruce promeruit; ſive cœleſtium bonorum participationem pollicebantur, hanc etiam Chriſtus in evangelio ſuis omnibus communicavit: ut verbo expediam; Quicquid boni fuit in umbris legalibus occultatum, id in Chriſto & evangelio habemus revelatum & exhibitum. Hinc Tertullianus, De Trinit. *Nec veteris Teſtamenti vacillat autoritas, dum novi Teſtamenti manifeſtatione fulcitur; nec novi Teſtamenti intercepta eſt poteſtas, dum radicibus veteris Teſtamenti innititur.* Et Lactantius, Inſtitut. 4. cap. 20. *Diverſa non ſunt Teſtamenta, quia novum nihil aliud eſt quàm veteris adimpletio, & in utroque idem teſtator eſt Chriſtus.* Tempus itaque veteris Teſtamenti erat tempus ſignificandi; hoc autem, manifeſtandi: illud erat tempus in quo umbris præfigurabantur bona exhibenda; hoc tempus eſt in quo ipſa veritas & corpus ſic præfiguratorum exhibetur, juxta illud dictum Joannis, *Lex per Moſen data eſt, gratia & veritas per Jeſum Chriſtum extitit*; Joan. 1. 17. Multas igitur ob cauſas Moſaici ritus *umbris* conferuntur; Chriſtus & gratia evangelica cum Chriſto exhibita, *corpori*:

1. Quia ut corpus eſt cauſa umbræ, non è contra; ſic Chriſtus rituum Moſaicorum cauſa fuit: potuit igitur & eoſdem ſuo adventu abolere.

2. Quia ut umbra ſignum eſt corporis; ſic typi & figuræ erant ſigna Chriſti exhibendi.

3. Quia ut umbra obſcurè admodum & imperfectè repræſentat corpus; ſic legales illæ cæremoniæ, Chriſtum.

4. Quia ut umbra per ſe nihil valet aut poteſt; ſed corporis proprium eſt agere, & virtutem ſuam exercere: ſic illæ cæremoniæ per ſe nihil poterant ad remiſſionem peccatorum, ſanctificationem, & ſalutem; ſed omnis virtus ſalutaris eſt à Chriſto.

3. Reſtat ut ultimo in loco oſtendamus, hiſce poſitis, nimirum quòd cæremoniæ fuerint umbræ, Chriſtus exhibitus harum umbrarum corpus, æquum eſſe eas jam aboleri;

Primò, quia, ut rectè Auguſtinus, *Ordo tenendus in obedientia noſtra erga Deum, ut quicquid Deus temporibus congruis jubendo diſtribuit, ſic obſervetur quemadmodum ipſe diſtribuit.* Jam verò Deus pro ſua ſapientia ſic tempora diſtribuit, ut vellet umbras & pædagogicam diſciplinam valere uſque ad Chriſti adventum; orto verò Chriſto ſole juſtitiæ, voluit haſce umbras fugari, & meridianam evangelii lucem ubique reſplen-

 resplendescere. Sic Apostolus, Gal. 4. *Cùm eramus parvuli sub istis elementis vitam egimus tanquam sub pædagogis: sed postquam Deus misit Filium suum ad nos liberandos, non debemus ad hæc infirma & egena elementa recurrere.* Ut itaque contumaciæ fuisset, non uti hisce cæremoniis sub vetere Testamento, cùm ab ipso Deo mandabantur; sic insaniæ esset, jam velle uti iisdem sub evangelio, cùm ab ipso Christo abrogantur.

Secundò, quia media adhibentur in ordine ad finem; finis autem cæremoniarum fuit utilitas significandi, quæ jam cessat; idque duas ob causas: Primò, quia res quæ significabantur ut futuræ, non sunt ampliùs futuræ, sed peractæ; essent itaque falsæ adumbrationes, cùm præ se ferrent id futurum quod præteriit. Secundò, quia evangelica doctrina clarè jam proponit omnia illa mysteria quæ obscurè tantùm innuebantur in cæremoniis. Carnalis itaque celebratio jam quiescat, cùm spiritualis significatio lucescit: quid enim opus parvulâ lucernâ sole splendente?

Tertiò, non jam oportet cæremonias retinere, quia longè meliora sunt in illarum loca substituta. Veteres enim ritus Christus abrogavit, non damnando sed implendo: umbras enim & imagines ità removit, ut corpus solidum & verum pro illis, hominibus exhibuerit. Unde illud Augustini, *Populus Christi jam non cogitur observare quæ propheticis temporibus observabantur, non quia illa damnata, sed quia in melius mutata sunt.*

Adversùs Iudæos.

Atque hìc justa offertur occasio illos taxandi, qui non obstante hâc abrogatione cæremoniarum, ità delectantur umbris, ut in observatione rituum ac traditionum humanarum plus sanctitatis statuant quàm in observatione evangelii. Sed de hac superstitione erit dicendi locus in posterum. Hæc jam sufficiat dixisse de hac ratione Apostolica petita ab analogia sive proportione corporis ad umbram.

VERS. 18.

Nemo vos brabio defraudet pro libidine, in demissione animi & cultu angelorum; in ea quæ non vidit sese ingerens, temerè inflatus mente suâ carnali.

IN verborum sensum primò inquiremus, dein ad materiam subjectam progrediemur.

Μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβευέτω] Vocabulum hoc καταβραβεύειν, desumptum est à certaminibus gymnicis, in quibus judex & moderator certaminis dicitur βραβεὺς, vel βραβευτὴς: unde βραβεύειν est, *certamina moderari, præmia dispensare,* &c. Ab hac autem speciali significatione ad generalem transfertur, & eum denotat qui actionem quamcunque vel rem

regit.

regit & definit eo modo quo brabeutæ ſolent. Jam verò **καταβραβεύειν** eſt, perversè & inique fungi hoc officio, non pro jure ſed pro libidine ſua ſtatuere, brabium abjudicare & eripere merentibus. Unde Beza vertit, *Nemo moderator de vobis ſtatuat*; Eraſmus, *Nemo palmam vobis intervertat*; alii, *Nemo vos præmio defraudet*. Sed ut quod res eſt fateamur, non poteſt hoc vocabulum Græcum unico Latino exprimi: unuſquiſque igitur ex interpretibus aliquid arripuit quod ſibi maximè placebat, cùm revera in hoc uno vocabulo ea omnia connotentur quæ à diverſis interpretibus aſteruntur.

Participium illud **θέλων** alii conjungunt cum verbis præcedentibus, & idem eſſe putant quod **ἐθελοντὴς**, *voluntarius*, eo ſenſu quo Cicero in Philippicis vocavit Aſinium *ſenatorem voluntarium, & à ſe lectum*: ſic hi ſeductores erant **βραβευταὶ**, ſed voluntarii & à ſe lecti; hanc enim judicandi & definiendi poteſtatem arrogârunt ſibi nullo jure. *Nemo voluntarius moderator*; Beza. Alii vocabulum hoc **θέλων** poſitum putant per ellipſin, & ſupplent **τοῦτο πράττειν**, *hoc facere*, id eſt, vos defraudare, vel judicis autoritatem in vos exercere. Sic Græcus Scholiaſtes, & Calvinus. Tremellius, Syrum ſecutus, quaſi legendum eſſet, **Μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβευέτω θέλων**, vertit, *Nemo velit vos culpabiles reddere*. Primam interpretationem amplector; quia ſecunda cogitur ex conjectura aliquid ſupplere, tertia adverſatur Græcis codicibus.

Ἐν θρησκείᾳ τῶν ἀγγέλων] Alii hoc accipiunt dictum de cultu quodam novo, vel de novis religionis capitibus, quæ ſeductores jactitabant ſe in extraordinariis viſionibus ab angelis accepiſſe: per *cultum* igitur *angelorum* intelligunt cultum traditum vel revelatum ab angelis. Alii autem hoc accommodant ad doctrinam ſeductorum de colendis angelis: Quæ ſententia mihi videtur probabilior, tum quòd ipſe Paulus ab initio epiſtolæ tam ſtudioſè angelos in ordinem redigebat, & Chriſto Creatori ſubjiciebat; tum quòd ex hiſtoria patet, angelorum cultum obtinuiſſe in illis Phrygiæ regionibus, ac eapropter in concilio Laodiceno fuiſſe poſtea damnatum, ut ſcribit Theodoretus.

Ἃ μὴ ἑώρακεν ἐμβατεύων] Eraſmus putat **ἐμβατεύειν** eſſe *ſublimem incedere*, quemadmodum Dii & reges ſolebant in tragœdiis: nam tragici illorum cothurni **ἐμβάδες** appellantur; unde vult deductum **ἐμβατεύειν**. Sed Budæus veriùs, & magis ex uſu Græcæ linguæ, oſtendit **ἐμβατεύειν** nil aliud eſſe quàm *pedem ponere*, vel *ingredi in poſſeſſionem* alicujus rei: Sic enim pſeudoapoſtoli ingerebant ſeſe in res ignotiſſimas & obſcuriſſimas, tanquam in domum ſibi notiſſimam, vel in proprias poſſeſſio-

 nes, ubi regnabant, & quidlibet statuebant, ac imponebant Christianis pro sua libidine.

Ultima illa verba, ὑπὸ τοῦ νοὸς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ diversimode exponuntur, sed nullo sensûs discrimine. Nam sive *carnis suæ sensu*, sive *mente carnis suæ*, vel *mente suâ carnali*, vel denique *persuasione carnis suæ* dicamus; id unum dicitur, seductores doctrinam suam hausisse, non ex revelatione Spiritûs Divini, sed ex præsumptione rationis humanæ. Sed verborum explicationem mittamus, & rem ipsam aggrediamur.

Versibus hisce 18° & 19° continetur secunda particula conclusionis Apostolicæ, quæ infertur ex præmissa disputatione. Atque hic rejicit illam religionis corruptelam quæ originem habuit ex philosophia fallaci. Nam ut Judæi (quos refutavit duobus versibus præcedentibus) obtrudebant cæremonias Mosaicas; sic alii ingerebant curiosas speculationes è schola philosophorum, & nominatim θρησκείαν seu cultum angelorum, quod inter Platonicorum dogmata recensetur. Nam Plato in 4. De legibus, post Deos tutelares, dæmonas colendos præscribit. Et in Epinomide, *Dæmonas*, inquit, *colere oportet, quia medium locum obtinent inter Deos & homines, & funguntur interpretum officio*: sunt igitur colendi χάριν τῆς εὐφήμου διαπορείας, *ob faustam & felicem eorum intercessionem inter Deum & homines*.

In hoc versu tria facit Apostolus.

1. Istos seductores atro notat carbone, ac nihili faciendos concludit; idque duplici respectu: Primò, quòd autoritatem judiciariam sibi usurpent; Secundò, quòd eâdem in fraudem populi abutantur. Utraque hæc innuuntur illis verbis, *Nemo vos* καταβραβευέτω *pro libidine*.

2. Ostendit qua in re abutantur usurpatâ autoritate, & fraudem populo facere conentur; nimirum, dum illis ingerunt stultam animi demissionem & cultum angelorum; ἐν ταπεινοφροσύνῃ καὶ θρησκείᾳ, &c.

3. Reprehendit hanc erroneam doctrinam duplici nomine; inscitiæ scilicet, & superbiæ. Ex inscitia oritur; nam *ingerunt sese in ea quæ non viderunt*: ex superbia; nam hæc effutiunt non Spiritu edocti, sed acumine suo freti, *temerè turgentes carnis suæ sensu*.

Μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβευέτω] Taxat istos seductores, & flocci faciendos esse ostendit: 1. Quia in rebus sacris quæ spectant ad cultum Dei & salutem hominum, nullo jure arrogant sibi imperiosam potestatem quidvis statuendi & decernendi, perinde ac brabeutæ solent in certaminibus. Nam voluntarii isti moderatores decreverant brabium vitæ æternæ nemini concedendum qui nollet illorum novis doctrinis subscribere. Sed unde illis hæc definiendi autoritas?

1.

ritas? quis illos fecit dominos fidei Chriſtianæ? quis poteſtatem fecit nova dogmata cudendi? Ipſi ſcilicet ſibi uſurpârunt hoc munus, & ſuis ſuffragiis facti ſunt judices voluntarii. Ex eo itaque quòd taxat Apoſtolus hanc uſurpatam autoritatem ſeductorum, ſciendum eſt nemini mortalium concedi hanc poteſtatem, ut in cauſis fidei & religionis poſſit aliquid ſtatuere pro arbitrio ſuo; ſed tenetur judicare ſecundùm regulam juris, id eſt, ſecundùm ſacras Scripturas: *Si non dixerint juxta verbum hoc, non erit iis matutina lux*, Eſa. 8. 20. *Sine autoritate Scripturarum garrulitas non habet fidem*, Hieronymus, in cap. 1. ad Titum. Et Lactantius, Inſtitut. lib. 3. cap. 13. *Homo qualiſcunque eſt, ſi ſibi credit, hoc eſt, ſi homini credit, certè arrogans eſt, qui ſibi audet vendicare quod humana conditio non recipit*. Eſt itaque ſupra conditionem hominis, judicem agere abſolutum in cauſis fidei. Hinc æſtimate tyrannidem Romanenſium, qui hanc eandem poteſtatem jamdiu ſibi vendicârunt in omnes Chriſtianos. Quod illis placet, aut credi protinus debet, aut anathemata vibrant. Si Scripturæ teſtimonia ad fulciendam fidem requiras, dicunt ſe eſſe omnium controverſiarum & ipſarum Scripturarum judices; imò, poſſe ſe fidei articulos ex traditionibus non ſcriptis præſcribere. Quid hoc aliud eſt quàm in eccleſiis & hominum conſcientiis eodem modo regnare quo brabeutæ ſolebant in ludis & certaminibus? Atque hæc de prima ſeductorum nota, quam communem habent cum Pontificiis noſtris.

Secundò, reprehenduntur & rejiciuntur iſti ſeductores, non modò quòd uſurpaverint ſibi poteſtatem indebitam & illegitimam, ſed etiam quòd eâdem abutantur in fraudem Chriſtianorum. Quomodo? Dùm ſcilicet illos exercent vano cultu & labore, ex quo fructum nullum percepturi; dum illos abducunt à recto curſu, & à meta in verbo propoſita, ad commenta ſua. Quemadmodum enim ſi agonothetes juberet aliquem extra oleas (quod aiunt) currere, fraudaret illum brabio; quia nunquam iſtâ viâ perveniret ad metam: ſic qui jubent Chriſtianos ſalutem extra Chriſtum quærere, conantur eos καταβραβεύειν, *brabio defraudare*; quia nunquam palmam ſupernæ vocationis conſequentur. *Chriſti enim participes facti ſumus, ſi modò principium illud quo ſuſtentamur firmum tenuerimus ad finem uſque*, Heb. 3. 14. Sit igitur illud fixum, quòd quicunque à ſimplicitate evangelii & à Chriſto nos conantur abducere, illi eâdem operâ conantur nos brabio defraudare. Contemnantur igitur & repellantur; nam ſunt *judices voluntarii*, ſunt impoſtores fraudulenti. Atque hæc de duabus notis quæ inuruntur iſtis ſeductoribus.

In

312
2.

In demissione animi & cultu angelorum] Nonnulli hæc exponunt de simulata humilitate ipsorum seductorum, & de novo quodam cultu quem fingebant sibi innotuisse per revelationes angelicas: Sed (ut ab initio monuimus) probabilior est veterum sententia, quam plerique ex nostris, & Pontificiis etiam sequuntur; Apostolum scilicet loqui de humilitate quadam præpostera, & cultu ipsorum angelorum, quem Christianis persuadere conabantur.

Connectuntur autem hæc, *ταπεινοφροσύνη* & *cultus angelorum*, quia sub humilitatis prætextu illum cultum introducebant. Argutabantur enim, indignos nos esse qui rectà ad Deum accederemus; ambiendas itaque esse intercesſiones angelorum, eósque invocandos ut nos ad Deum perducerent. Quod igitur attinet ad *humilitatem*, vel *animi demissionem*; sciendum est, non veram & laudabilem, sed præposteram & superstitiosam injectam fuisse Christianorum animis, ab illis seductoribus. Præposteram autem appello, quæ dejicit hominem in eo in quo debebat esse erectus; vel, quæ minuit & extenuat ejus confidentiam ea in re in qua laudabile est habere maximam confidentiam. Talem igitur humilitatem injiciunt, qui volunt nos propter indignitatem nostram, non Mediatoris nostri θεανθρώπου opem & subsidium protinus implorare, sed priùs adire angelos vel sanctos.

Sed jure taxatur hæc stulta animi demisſio, quia ipse Christus est nobis & naturâ & amore conjunctior quàm angeli, & Scripturæ jubent nos cum fiducia hunc & non alium intercessorem adire: Rom. 5. 2. *Per quem habemus accessum.* & Ephes. 3. 12. *In quo habemus fiduciam & accessum in confidentia per fidem ejus.* & Hebr. 4. 16. *Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ ejus.* Ideo enim se humiliavit, & carnem nostram assumpsit, ut illum tanquam fratrem primogenitum audacter accederemus: *Tutiùs*, inquit Augustinus, *& jucundiùs, loquar ad meum Jesum, quàm ad aliquem sanctorum spirituum Dei.* De visit. infirm. lib. 2. cap. 2. Est itaque humilitas ableganda quæ abducit à Mediatore Christo: *Si quis peccaverit, Advocatum habemus*, &c. 1. Joan. 2. 1.

Et cultu angelorum] Demisſio illa animi vitiosa parit cultum superstitiosum. Verbum *colendi* apud Latinos generale est; & rectè dicimur non modò Deum, sed parentes, vel quosvis superiores colere. Sic loquitur Cicero, *Observantia est*, inquit, *per quam superiores reveremur & colimus.* & alibi, *Pater tuus quem colui & dilexi.* Sed vocabulum θρησκείας quo utitur Apostolus, ad cultum religiosum sive Divinum referri solet; Nam deductum est

(ut

(ut Plutarchus scribit) à Thracibus, apud quos Orpheus deorum cultum primus invenit. Monentur itaque hoc in loco Colossenses, nè decepti ab impostoribus tribuant angelis cultum Divinum sive religiosum.

Sed quia ex hoc & similibus locis oritur inter nos & Pontificios magna controversia de cultu angelorum & sanctorum defunctorum, qui sunt *ἰσάγγελοι* ut penes quos veritas sit intelligatur, tria hæc expediemus brevissimè. Primò, ostendemus discrimen cultus. Secundò, cultum religiosum soli Deo deberi demonstrabimus. Tertiò, ut olim ab istis seductoribus, sic jam à Papistis vetitum hunc cultum angelis & sanctis tributum evincemus.

1. Quod ad primum; *Cultus est obsequium alicui præstitum juxta ejus excellentiam.* Sub *obsequio* autem complector actum mentis, quo apprehendimus personæ vel rei honoratæ excellentiam; actum voluntatis, quo nos illi interiùs submittimus, & id debitis officiis agnoscere prompti sumus; & actum corporis, quo signum externum nostræ demissionis ostendimus. Jam verò hic cultus in triplici versatur discrimine, pro triplici excellentia rerum quæ coluntur. Est cultus quidam subjectionis civilis, qui exhibetur alicui ratione particularis eminentiæ & dominii quod habet in alterum; hoc civili cultu colimus magistratus, parentes, præceptores, &c. Est cultus alter moralis reverentiæ, qui exhibetur personis vel rebus propter excellentiam illarum in se consideratarum, ratione virtutis, status, vel cujuscunque dignitatis, absque dominio honorati, aut servitute honorantis. Hoc cultu morali viros doctos, pios, & sapientes colimus, quanquam illis non subjicimur politicâ aliquâ ordinatione: hoc eodem cultu sanctos & angelos veneramur; altiori tamen gradu, quia præditi sunt donis, virtutibus, atque gratiis excellentioribus. *Honoramus eos charitate, non servitute.* Est denique cultus sacrosanctæ religionis, vel latriæ, qui illi soli exhibetur quem apprehendimus ut principium creationis & beatificationis nostræ. Hæc de discrimine cultûs.

Augustin. De vera relig. cap. 55.

2. Jam ostendamus cultum religiosum, sive latriæ sive duliæ vocetur, soli Deo competere, non angelis, non sanctis.

Id primò ostenditur ab ipsius vocabuli interpretatione, idque ex consensu Ethnicorum, Patrum, Scholasticorum. *Religio*, inquit Orator, *est quæ superioris cujusdam naturæ* (quam *divinam* vocat) *curam caremoniamque affert.* & alibi. *Religio est quæ deorum cultu pio continetur.* Lactantius, Instit. lib. 4. cap. 29. *Pietatis vinculo obstricti Deo & religati sumus, unde ipsa religio nomen accepit.* Sic Augustinus, De civ. Dei, lib. 10. cap. 1. *Si cultus tantummodo*

 dicatur, non soli Deo deberi videtur; sed religio distinctiùs, non quemlibet sed Dei cultum significat. Sic Aquinas, 2. 2. quæst. 81. art. 1. *Religio importat ordinem ad Deum.* & art. 8. *Religio est virtus exhibens Deo famulatum, in iis quæ specialiter pertinent ad Deum.* Hilarius, 8. De Trin. *In maledicto est religio creaturæ.* Hisce omnibus testimoniis patet cultum religiosum soli Deo deferendum.

Secundò, idem patet ex claris Scripturæ testimoniis. Deut. 6. 13. *Dominum Deum tuum timebis, & illi soli servies.* Gal. 4. 8. *Iis qui naturâ non sunt Dii serviebatis,* ἐδουλεύσατε. Non debetur igitur δουλεία religiosa nisi illi qui naturâ est Deus. Apoc. 19. 10. angelus non vult adorari à Joanne; *Vide nè feceris: conservus tuus sum. Deum adora.*

Tertiò, idem probatur ratione. Nam fundamentum cultûs religiosi, sive λατρείας sive δουλείας placeat appellare, est excellentia infinita apprehensa sub ratione primi principii & summi boni nostri: non itaq; sufficit ad cultum religiosum illis exhibendum, quòd angeli & sancti sint supernaturalibus donis prædití, vel quòd nobis multa bona procurent, nisi sint nobis prima & summa causa, idque summi boni nostri: Sic Augustinus, tract. 23. in evang. Joan. *Hæc est religio Christiana, ut non colatur nisi unus Deus; quia non facit animam beatam nisi unus Deus.* & lib. 22. contr. Faust. *Colimus martyres cultu dilectionis & societatis, quo & in hac vita coluntur homines sancti.* Ubi observandum, sanctos mortuos eodem cultu coli quo vivos, & proinde non religiosò.

3. Tertio in loco ostendendum est, Pontificios cultum supremæ religionis angelis ascribere atque etiam sanctis non minùs quàm hi seductores qui taxantur ob introductam θρησκείαν angelorum. Nam Bellarminus dicit taxari hoc in loco hæresin Simonis Magi, qui angelos quosdam quasi minores Deos adorandos docuit, quia mundum fabricârunt, & iisdem sacrificia offerenda præcepit, qui denique summum latriæ cultum angelis exhibuit; ad Papistas autem hæc non spectare, qui duliam solummodo illis præstant, id est, cultum Divino inferiorem. Sed nihil valet hæc tergiversatio Jesuitica. Nam Apostolus non hanc aut illam sed omnem θρησκείαν angelorum vetat, id est, omnem cultum religiosum in verbo Divino non fundatum, sive Magorum sit sive Pontificiorum. Ridiculè igitur dicitur, Vetuit cultum illum religiosum quem Simon Magus angelis exhibuit; ergò non illum quem Papistæ exhibent: nam utrumque vetuit. Adhæc, nè ipsi Platonici aut hæretici colebant angelos cum apprehensione eorum tanquam primi principii, sed tanquam ministrorum sub Deo; poterant itaque uti illâ distinctione duliæ & latriæ æquè ac

Papistæ

Papiſtæ noſtri. Denique Patres in hunc locum, dicunt eundem cultum prohiberi quem quotidie præſtant Papiſtæ, cultum ſcilicet invocationis quo angelos agnoſcebant pro mediatoribus inter Deum & hominem. Sic enim Theodoretus & Chryſoſtomus; Quorum prior dicit oratoria Michaeli angelo fuiſſe exſtructa ab illis idololatricis angelorum cultoribus: quod fieri à Papiſtis nemo neſcit.

Sed quia Papiſtæ quicquid cultûs exhibent ſive angelis ſive ſanctis, ſemper hâc rimâ elabuntur, Se ea non exhibere eo animo ut colant illos latriâ, tanquam primum principium, & bonorum autores, ſed duliâ, tanquam gratioſos Dei famulos, quorum auxilio faciliùs impetrent quidvis à Deo omnium bonorum fonte; clarè oſtendemus, iſtos ea præſtare angelis & ſanctis quæ pertinent ad ſummam illam latriam. Omiſsâ itaque tacitâ iſtorum mente & intentione, quam ſolus Deus novit, nos ab externis actibus, qui incurrunt in omnium aures & oculos, hac de re judicium faciemus.

1. Oratio ſive invocatio religioſa eſt actus latriæ: nam cùm religioſè oramus, agnoſcimus illum quem invocamus nos audire poſſe, nos liberare poſſe, nobis bona quæ petimus donare poſſe. Unde illud Pſalmiſtæ, *Invoca me in die tribulationis, & eruam te, & honorificabis me.* At Pontificii invocant angelos & ſanctos, putant ſe liberatos illorum auxilio, illos denique honorificant ob liberationem ſuam. Jam verò hæc omnia ſunt ſolius Dei propria; ubique adeſſe, & audire preces omnium invocantium, ſupplicantes liberare malis impendentibus, donare bonis, honoribus denique religioſis celebrari ob hanc ſuam miſericordiam. Cùm itaque in ipſo invocationis actu hæc aſcribuntur angelis & ſanctis, aſcribitur illis latria ſive cultus Divinus. Hinc Tertullianus, De orat. ſcribit *Chriſtum docuiſſe nos religioſas noſtras preces illi ſoli offerre quem ubique audire nos & videre credimus.* Et adv. Marc. 4. *Qui alii Deo ſupplicat, & non Creatori, non orat illum ſed infamat.*

Pſal. 50.15.

2. Votum alicui facere, eſt actus latriæ ſoli Deo exhibendus. Eſa. 19. 21. & Pſal. 50. 14. *Immola Deo ſacrificium laudis; & redde Altiſſimo vota tua.* & Pſal. 76. 11. *Vovete & reddite Domino Deo veſtro.* Ipſe Aquinas, 2.2. qu. 88. art. 1. votum ſic definit, *Votum eſt promiſſio Deo facta, quâ ordinamus promiſſa in Divinum obſequium.* Jam verò Pontificii negare non poſſunt ſe vota facere angelis & ſanctis. Unde in profeſſione fratrum Prædicatorum illa uſitata vovendi formula, *Voveo Deo, & beatæ Mariæ, & omnibus ſanctis,* &c. Quinetjam conſtituti in aliquo periculo, ſancto cujus opem implorant votum aliquod nuncupant. Quid ad hæc Bellarminus? *Deo,* inquit, *vove-*

 tur, in signum gratitudinis erga primum principium omnium bonorum; at sanctis vel angelis, in signum gratitudinis erga intercessores per quos à Deo beneficia accepimus. Sed hoc idololatriam non excusat; quia actus latriæ non possunt creaturis exhiberi quacunque intentione aut respectu. Nam quod de votis Bellarminus, id de sacrificiis sub veteri Testamento dici potuit; scilicet, Sacrificandum soli Deo, in signum gratitudinis & obsequii erga primum principium; sed angelis vel defunctis patriarchis sacrificari potuisse, in signum gratitudinis & obsequii erga mediatores & intercessores.

3. Templum (id est, domum orationis & cultus religiosi) aras, suffitum in alicujus honorem facere, est illi Divinum honorem impertire. De templis Augustinus, *Si angelo faceremus templum, anathematizaremur à veritate Christi, & ecclesia Dei.* Sic de aris; *Ara est quæ testatur haberi pro numine cui erigitur.* De suffitu palàm est tam apud Ethnicos quàm Judæos, fuisse Divini honoris signum à Deo in suum cultum institutum, Exod. 30. 37. Hæc omnia angelis veteres hæretici tribuerunt, hæc angelis & sanctis Papistæ tribuunt. De templis Bellarminus, De cultu sanct. lib. 3. cap. 4. *Sacra domus non solùm Deo sed etiam sanctis rectè ædificantur & dedicantur, idque ut ibi tanquam patronus colatur & invocetur ille cui dedicatur, puta Petrus aut Paulus.* At Deus ad se hunc honorem revocat, *Domus mea domus orationis vocabitur,* Matth. 21. 13. De aris idem fatetur, dedicari sanctis, sed non sub ratione aræ, sed monumenti aut sepulchri. Sed quæ hæc insania est, eas res ad alios respectus & inferiorem cultum referre quæ Deus ipse in verbo ad cultum latriæ astrinxit? Postremò, de suffitu idem Bellarminus concedit, suaves odores incendi ipsis imaginibus sive angelorum sive sanctorum: At hæc cæremonia (uti dictum est) ad externos actus latriæ refertur. Concludamus itaque cum Apostolo tam contra veteres hæreticos quàm hosce novos, *Nemo vos seducat in cultu angelorum* vel sanctorum: nam quod Dei proprium est, ab utriusque communicatur creaturis. Pergamus, & reliqua breviter absolvamus.

Contra Max. Arian.

In ea quæ non vidit sese ingerens] Doctrinam hanc de cultu angelorum duplici nomine rejicit. Primò (uti videtis) quia fluxit ab illis qui de rebus sibi prorsus incognitis quidvis temerè comminisci & audacter affirmare solent. Cùm enim dicit *in ea quæ non vidit sese ingerens,* hoc vult; Statuens vel decernens de illis rebus quarum certitudinem neque vidit fidei oculis revelatam in verbo Dei, neque sanæ rationis judicio investigavit, neque ullà certæ cognitionis vià comprehendit. In hos igitur convenit illud Apostoli, 1. Tim. 1. 7. *Doctores esse volunt, non intelli-*

intelligentes quæ loquuntur, neque de quibus aſſeverant. Si enim quæras ab illis qui angelos & ſanctos à nobis coli volunt invocationibus, templorum & ararum dedicationibus, votorum nuncupationibus, aliiſque cæremoniis religioſis, unde didicerint hunc cultum illis deberi; non poſſunt dicere ſe ex verbo Dei, aut exemplo prophetarum aut apoſtolorum, aut ullâ certâ ratione ſe hoc didiciſſe, ſed tantummodo ſe pro libidine ità ſtatuere de rebus ſibi prorſus incognitis. Progredere, & ab illis percontare, quandoquidem volunt à nobis ſanctos vel angelos invocari, quomodo fidem faciant illos audire ſemper & percipere omnium ſupplicantium orationes: Quidam reſpondebunt, angelos & ſanctos à principio beatitudinis ſuæ videre omnia quæ à nobis geruntur in ſpeculo Divinitatis; Alii arbitrantur ab ipſo Deo revelari orationes noſtras illis quos invocamus, eo ipſo momento quo preces fundimus; Nonnulli ſanctos putant ex relatione angelorum ſcire preces hominum. Sed de his nihil habent cert[a] ratione ſtabilitum. Sic ingenuè fatetur Cajetanus in 2ᵐ 2. qu. 88. art. 5. *Certâ ratione neſcimus an ſancti noſtra vota cognoſcant, quamvis piè hoc credamus.* Ingerunt ſe igitur in ea quæ non viderunt.

Corollaria.

Coroll. 1. Non ferenda eſt illorum audax curioſitas qui ingerunt ſe in determinationem illarum rerum quarum inveſtigatio ſuperat captum humanum: Nam, ut prudenter monet Apoſtolus, *Ne quis ſapiat ſuprà quàm oportet ſapere, ſed ſapiat ad ſobrietatem*, Rom. 12. 3. *Ubi res obſcura noſtrum modulum vincit, & aperte divina Scriptura non ſubvenit, temere aliquid definire humana conjectura præſumit.* (Auguſt. ad Opt. Epiſt. 157.)

Coroll. 2. De rebus ad religionem ſpectantibus nihil ſtatuendum abſque certo fundamento; illud autem fundamentum eſt verbum Dei; in hoc enim videmus quæcunque videmus ſpectantia ad ſalutem noſtram. Qui aliquid ingerit quod hîc non reperit, is non vidit illud, ſed per ſomnium putat ſe vidiſſe.

Coroll. 3. Non ſunt damnandæ eccleſiæ noſtræ quòd non recipiunt illa dogmata de purgatorio, de indulgentiis, de cultu ſanctorum, & reliqua ejuſdem farinæ: quia (ut demus non eſſe repugnantia verbo Dei, quod tamen concedi non poteſt) certum eſt, nec Patres nec Pontificios aliquid horum in Scripturis reperiſſe. Non obligamur autem fidem adhibere hominibus quando ingerunt nobis ea quæ ipſi non viderunt.

Coroll. 4. Tyrannidem igitur exercent in eccleſiam, qui hæreticos pronuntiant & anathemate feriunt illos omnes qui nolunt pro fidei articulis habere hæc hominum commenta. Atque hæc de certæ cognitionis defectu in iſtis ſeductoribus.

Temerè inflatus mente carnis suæ] Hîc rursus reprehendit doctrinam prædictam; quòd non modò inscitiâ laborent ejusdem autores, sed insuper turgescant superbiâ, & indè præsumant sua inventa esse ipsius veritatis dictata. Nam *mens carnis* designat hominis animalis rationem, vel perspicacitatem non illuminatam Spiritu Divino. Temerè igitur opinantur se posse veritatem in religionis negotio propriâ perspicacitate invenire, cùm *animalis homo non possit percipere quæ sunt Dei*, 1. Cor. 2. 14. Unde rectè Athenagoras, in sua pro Christianis apologia, *Quamvis philosophi tantum potuerint quantum ratio valet, non invenerunt tamen veritatem de Deo, quia illam non à Deo sed à seipsis singuli cognoscere voluerunt.*

Observentur itaque hoc in loco tres impostorum proprietates.

1. In rebus divinis confidere acumini rationis suæ, & putare se posse eruere mysteria religionis lumine naturæ. Hoc fuit veterum hæreticorum, hoc Pontificiorum vitium est, qui in religionis & fidei materia non pauciora habent dogmata ex humana ratione orta, quam ex Scripturis hausta.

2. Stultâ quâdam philautiâ amare hæc proprii cerebri inventa, & simiarum more deformissimam hanc sui ingenii prolem pro summa & pulcherrima sapientia ostentare. Solenne hoc fuit omnibus hæreticis, qui doctrinas clarè in Scripturis traditas, præ hisce suis inventis, quasi res ante pedes positas contempserunt.

3. Non modò amare & efferre hasce doctrinas ortas ex mente sua carnali, sed ità insuper turgescere ut habeant hæc sua somnia pro ipsius Spiritûs sancti revelationibus. Putant igitur se Spiritu repletos cùm inani vento distenti sunt & turgidi. Possem hæc omnia confirmare veterum hæreticorum exemplis: sed non opus est vetera repetere; Pontificios nostros intuemini, qui in omnibus illis quæ sine verbi autoritate obtrudunt populo Christiano, non erubescunt illud apostolorum usurpare, *Visum est nobis & Spiritui sancto*. Atque hæc de secunda specie imposturarum, quæ fundatur in acumine ingenii humani.

VERS. 19.

Neque tenens caput, ex quo totum corpus per commissuras & juncturas suppeditatum & compactum augescit augmento Dei.

PErgit Apostolus in refellenda seductorum doctrina de cultu angelorum; idque facit novo argumento, eoque omnium gravissimo: Sic autem institui potest; Non sunt à vobis audiendi qui conantur vos divellere à Christo Capite vestro: sed qui cultum angelorum ingerunt, hoc faciunt; rejiciantur itaque & illi

& eorum

& eorum doctrina. Majorem propoſitionem, quia per ſe clara eſt, omiſit: minorem diſertis verbis expreſſit, *Neque tenens caput.* Connectenda enim hæc ſunt cum præcedentibus, in quibus taxantur qui cultum angelorum introducunt, quòd ſeſe ingerant in incognita, quòd turgeſcant opinione prudentiæ ſuæ; & jam ultimo in loco addit, quòd neque ipſum Caput teneant. Deinde ſubnectit hujus argumenti amplificationem petitam ab effectis Capitis, & fructu eorundem. Effecta duo tanguntur: Primum, Caput hoc ſuppeditat membris ſuis omnia neceſſaria. Secundum; compingit & connectit eadem tum ſibi, tum invicem inter ſe. Fructus poſtremò ſequitur; augmentum ſpiritúale ipſius eccleſiæ. Ergò, à tali Capite non eſt recedendum.

Neque tenens caput] Hoc eſt illud capitale crimen ſeductorum; Dum angelos coli volunt, Chriſti dignitatem imminutum eunt; nam adimunt illi prærogativam Capitis. Caput non tenent, quia nec ipſi de hujus Capitis virtute & ſufficientia rectè ſentiunt, nec aliis prædicant. Chriſtus enim θεάνθρωπος Caput eſt eccleſiæ: Si *Deum* agnoſcerent, ab eo ſolo gratiam ac ſalutem quærerent; ſi *hominem*, non angelos aut alios homines ſolicitarent ut pro illis apud Deum intercederent, cùm habeant Chriſtum primogenitum noſtrum fratrem ad dextram Dei perpetuò aſſidentem. Quamvis igitur verbo tenus concedunt Chriſto nomen Capitis eccleſiæ, rem tamen & ipſam Capitis prærogativam illi adimunt, dum miſericordiam, gratiam, merita, remiſſionem peccatorum ſperant ſe faciliùs obtenturos mediatione ſanctorum aut angelorum quàm Chriſti; & proinde cultum invocationis illis exhibent ſæpiùs & vehementiùs quàm ipſi Chriſto.

Corollaria.

Coroll. 1. Primarius eſt Satanæ ſcopus, per ſuos miniſtros ſeductores abducere Chriſtianos à Chriſto Capite, & illis perſuadere ut aliis adminiculis nitantur ad ſalutem, non ſolo Chriſto.

Coroll. 2. Qui ſalutis ſuæ curam gerunt nunquam debent oculos avertere à Capite ſuo: nam ſi technis ſeductorum ab illo divellantur, actum eſt de ſalute.

Coroll. 3. Divelluntur Chriſtiani, & Caput non tenent, quoties amplectuntur novas doctrinas, novos cultus, nova ſalutis media à Chriſto & apoſtolis nunquam præcepta aut tradita. *Si quis diverſam docet doctrinam, neque accedit ſanis ſermonibus Domini noſtri Jeſu Chriſti, is turget nihil ſciens,* 1. Tim. 6. 3, 4. Atque hæc de crimine ſeductorum, quòd ſcilicet *non tenent caput*; quo argumento probavit Apoſtolus illos eſſe rejiciendos.

Jam ſi quæratur cur ſint cavendi qui Caput non tenent, aut cur ſit nobis tam neceſſarium Capiti adhærere; id

re; id ostendit Apostolus ab effectis influxúque Capitis, & fructu eorundem: Quæ hisce verbis comprehenduntur,

Ex quo totum corpus per commissuras & juncturas suppeditatum & compactum augescit augmento Dei] Illustrat effecta Christi Capitis metaphoris à capite & corpore naturali desumptis. Quemadmodum enim membra dum capiti junguntur, ab illo recipiunt vitam, motum & sensum, per arterias, venas & nervos, atque etiam quibusdam ligamentis inter se connectuntur: sic dum Christiani Christo Capiti adhærent, ab eo percipiunt & hauriunt vitam spiritualem per commissuras & juncturas spirituales, & insuper firmissimis vinculis ad invicem colligantur.

Commissuræ sive ἁφαὶ vocantur ea omnia quæ nos Christo devinciunt, & per quæ cœlestia bona nobis suppeditantur: *junctura* sive σύνδεσμοι, ea omnia per quæ membra sub hoc Capite sibi cohærent, & utilitates mutuas ad invicem communicant. Vocabulum *suppeditatum* itaque conjungendum est cum *commissuris*; *compactum*, cum *juncturis*. Prius respicit unionem membrorum ad Christum; posterius, unionem & colligationem membrorum inter se: ex utroque sequitur augmentum ecclesiæ. Quæ duo perspicuitatis causâ divellemus.

Prius igitur effectum quod habetur ex adhæsione ad Christum Caput nostrum hoc est, quòd *totum corpus*, illi nimirum adhærens, *per commissuras suppeditatur*.

Jam verò commissuræ per quas Christo Capiti jungimur, & per quas Christi influxus ad nos derivatur, sunt Spiritus Christi, & dona ejusdem Spiritus, præsertim fides, quæ manus est quâ apprehenduntur spiritualia beneficia. Sine Spiritu Christi nemo Christo conjungitur: *Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus*, Rom. 8. 9. Ut itaque vivificemur & uniamur Christo, primò omnium effundit in nos Deus, Spiritum Christi. Quemadmodum enim illud membrum non est verè unitum capiti quod non informatur eâdem formâ quâ ipsum caput; sic nec ille Christianus Christo unitur qui caret Spiritu Christi. Est itaque hic Spiritus primaria *commissura* per quam nos tangimus Christum, Christus nos, & unus alium mutuò, & per quam omnia dona ad nos derivantur. Inter hæc dona autem primarium locum obtinet fides, per quam secundariò unimur Christo, & per quam Christi justitiam, remissionem peccatorum, omnémque gratiam in evangelio promissam à Christo accipimus: *Ego sum panis vitæ: qui venit ad me non esuriet, & qui credit in me non sitiet in æternum*, Joan. 6. 35. Est igitur fides illa altera *commissura* per quam Christo jungimur, & cujus ope ad nos derivatur gratia evangelica.

Nam

Nam totum corpus quod sic per Spiritum & fidem adhæret Christo Capiti, ἐπιχορηγεῖται. Quid hoc est? Græci χορηγὸν appellant illum qui omnia ornamenta suppeditat sacras choreas agentibus: Ab his ductâ metaphorâ, χορηγεῖν dicitur, quicunque aliis suppeditat res ad quemcunque finem necessarias; & ἐπιχορηγεῖν est hoc facere abunde & copiosè. Cùm igitur à Christo dicitur totum corpus ecclesiæ per prædictas commissuras ἐπιχορηγούμενον, id vult Apostolus; omnia ab illo abunde suppeditari ecclesiæ suæ sibi adhærenti, quæ sunt ad ejus salutem necessaria. Sive enim (ut utar Scholæ verbis) gratiam gratum facientem, sive gratiam gratis datam respicimus, Christus per Spiritum abundè communicavit utramque ecclesiæ suæ; itâ ut nihil non sit illi suppeditatum à Capite suo quod vel optare potuit in ordine ad vitam æternam. De illa gratia quæ spectat ad justificationem & sanctificationem particularis alicujus personæ, testatur Apostolus illam per Christum esse omnibus suis membris suppeditatam, Rom.8.10. & 2.Cor.8.9. Quod attinet ad illam quæ ad ædificationem ecclesiæ refertur, illa etiam gratiæ dona abundè suppeditantur ecclesiæ; 1. Cor. 12.7,&c.& Ephes.4.11,12. Hæc de priore effecto.

Corollaria.

Corol.1. In toto Christi corpore nullum reperitur membrum aridum, sed omnia rigantur fluentis gratiæ à Capite Christo dimanantibus.

Coroll.2. Adhærere pontifici Romano tanquam capiti visibili, non facit verum membrum ecclesiæ; sed adhærere Capiti Christo. Hypocritæ igitur & impii non sunt vera membra ecclesiæ catholicæ, cuicunque ecclesiæ visibili se adjungant, nisi per commissuras Spiritus & fidei uniantur Capiti.

Coroll.3. Totum corpus ecclesiæ suppeditatur à Capite suo, non unum membrum ab alio, quod attinet ad doctrinam & gratiam salutiferam. Unde in hunc locum Theodoretus, *A Christo Domino & doctrinæ fontes & salutis materiam accipit ecclesia.*

Coroll.4. Errant Pontificii, qui volunt ecclesiam haurire doctrinam salutis non solùm à Christo Capite, sed ab humanis traditionibus; qui volunt etiam illam accipere materiam salutis, sanctitatem scilicet, merita, & satisfactiones, non à solo Christo Christique passione, sed ab angelis, à sanctis atque passionibus sanctorum. Hæc si vera essent, non esset verum hoc Apostoli dictum, A Christo Capite totum ejus corpus esse ἐπιχορηγούμενον, i. e. abunde suppeditatum & instructum ad salutis consecutionem. Hæc de primo effecto quod obtinetur ab iis qui adhærent Christo Capiti.

Secundum effectum Capitis est, quòd illius virtute *totum corpus est per juncturas compactum.* Hæc verba, uti

322 ba, uti dictum est, respiciunt unionem & colligationem membrorum non modò ad Caput suum, sed inter se: nam, ut est Rom. 12. 5. *Multi unum corpus sumus in Christo*, &c. *Junctura* autem sive σύνδεσμοι, quorum ope in unum corpus compingimur, sunt eadem de quibus antè diximus; Spiritus, & Spiritûs dona. Idem enim Spiritus qui nos unit Christo, est principalis illa junctura quâ ad invicem unimur: Nam *per unum Spiritum nos omnes in unum corpus baptizati sumus*, 1. Cor. 12. 13. Jam verò postquam hic Spiritus infusus est in omnes ecclesiæ artus, accendit in singulis eximium illud donum charitatis, quod etiam est firmissimum cohæsionis vinculum. Sunt etiam & alia ligamenta quibus ad invicem devinciuntur membra ecclesiæ, diversitas scilicet donorum & vocationum ab eodem Spiritu dimanantium: nam *Deus dedit alios, apostolos; alios, prophetas; alios, evangelistas; alios, pastores & doctores, πρὸς τὸν καταρτισμὸν, ad coagmentationem sanctorum, ad opus ministerii, ad ædificationem corporis Christi*, Eph. 4. 11, 12. Hæc sunt igitur eximia illa effecta quæ habentur ab illis omnibus qui adhærent Capiti Christo; quæ amittuntur ab illis qui Caput non obtinent (nam separatis & divulsis nihil loci in hoc corpore ubi omnia compacta.)

Jam restat ut de fructu dicamus qui oritur ex hac unione membrorum ad Caput, & colligatione eorum inter se, ac effectis consequentibus: Is autem hisce verbis exprimitur,

Augescit augmento Dei] Dum uniti manent Christo Capiti per veram fidem, & colligati inter se per charitatem, totum corpus ecclesiæ *augescit* &c. *Augmentum Dei* appellat spirituale incrementum Christiani in vera fide, charitate, sanctitate, & omni gratia salutari. *Dei* dicitur hoc incrementum, tum quia à Deo est, tanquam à primario efficiente; (nam *Paulus plantat, Apollos rigat, sed Deus dat incrementum*, 1. Cor. 3. 6.) tum quia ad Dei gloriam tendit, tanquam ad finem ultimum; tum quia est divinum quoddam & spirituale augmentum, non carnale aut terrenum.

Observationes de augmento ecclesiæ.

Observ. 1. Ut accretio in corpore naturali fit secundùm omnes partes; sic in corpore mystico ecclesiæ omnia & singula membra ejusdem augescunt spiritualiter: Non est itaque vivum membrum hujus corporis quod non augetur.

Observ. 2. Non quodvis augmentum probatur, sed quod à Deo proficiscitur. Nam ut corporis naturalis membrum quodcunque non propriè dicitur augeri cùm inflatur malo aliquo humore: sic non augetur fides aut pietas Christiani hominis cùm mens ejus repletur traditionibus humanis & ἐθελοθρησκείᾳ· quia hæc non sunt à

ſunt à Spiritu, ſed ab inani flatu inſcitiæ & ſuperbiæ.

Obſervatio 3. Hinc diſcimus non decipi incompoſitâ illâ mole eccleſiæ Romanæ. Sit illud regnum papæ procerum, amplum, ubiq; terrarum diffuſum; non probatur tamen eſſe corpus Chriſti. Cur? Qui auctum eſt augmento externi ſplendoris & rerum temporalium, auctum eſt mole traditionum, & acceſſione multarum ſuperſtitionum: non verâ cognitione Dei, non ſincerâ pietate; ut verbo dicam, non hoc *Dei augmento.* De hac itaque eccleſia verè dici poteſt quod de Cyclope, dixit Poeta,

Monſtrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum.

Lumen, inquam, verbi Divini, quo ſublato non creſcunt eccleſiæ ſed turgent. Atque hæc de ſecundo membro hujus concluſionis Apoſtolicæ, in qua rejicit & damnat curioſas ſpeculationes & doctrinas, ortas ex acumine carnalis rationis, non ex revelatione verbi Divini.

Vers. 20, 21.

Itaque ſi mortui cum Chriſto eſtis ab elementis mundi, quid ut viventes in mundo, ritibus oneramini;

Nè attigeris, neque guſtâris, neque contrectâris?

AB hoc verſu viceſimo ad finem uſque capitis concludit contra ultimam falſæ religionis vel impoſturæ ſpeciem, quæ ſita eſt in ritibus externis qui hominum conſcientiis imponuntur ſub opinione neceſſitatis, cultûs, aut juſtitiæ. Obſervandus eſt ipſe ordo refutationis: Nam primò concluſit Judaicas cæremonias ab ipſô Deo inſtitutas non obligare Chriſtianos; ab hiſce exorſus eſt, tanquam à dignioribus, quia habebant ſpeciem autoritatis Divinæ: ſecundò, rejecit novas illas doctrinas quæ ex acumine philoſophico originem traxerunt: jam ultimo in loco dimicat contra illas ſuperſtitioſas obſervationes quæ ab hominibus inventæ obtruduntur, non prætextu mandati Divini, ſed ſupererogationis, humilitatis, mortificationis, &c. ut patet ex verſu ultimo. Quod attinet ad tertiam & ultimam hanc partem concluſionis Apoſtolicæ, quatuor membris conſtare videtur.

1. Proponitur argumentum generale contra hoſce ritus ab hominibus introductos; verſ. 20.

2. Oſtenditur particularibus inſtantiis quales ritus hîc damnentur ab Apoſtolo; verſ. 21.

3. Continentur duo argumenta contra eoſdem ritus: unum ducitur ab ipſarum rerum natura de quibus iſtæ prohibitiones fiunt; alterum, ab origine ipſarum prohibitionum; verſ. 22.

4. Exponitur quibus coloribus illinere ſoleant ſeductores hæc ſua

mandata ; & illis non obſtantibus, concluditur in iſtis ritibus nihil eſſe veræ ſapientiæ aut pietatis ; verſ. 23.

Si mortui cum Christo eſtis ab elementis mundi, &c.] *Mortuum eſſe* hoc in loco, eſt *liberatum eſſe ab elementis mundi*, ità ut nihilo plus juris in te habeant quàm leges mundanæ in mortuos.

Quid ut viventes in mundo, &c.] Id eſt, Cur tanquam ſubjecti iſtis mundanis elementis, cultum Dei & juſtitiam quæritis in ejuſmodi rebus? Nam homines ſubditi ſunt legibus illius loci in quo vivunt ; ſed liberi ſunt à legibus illarum regionum in quibus vivere deſierunt.

Δογματίζεσθε, *Ritibus oneramini*] Id eſt, novis ritibus ab hominibus excogitatis, vel veteribus humanâ autoritate revocatis. Nam δογματίζεσθαι, eſt teneri vel obſtringi dogmatibus magiſtrorum noſtrorum: quemadmodum Academici tenebantur dogmata Platonis ſuſcipere; Peripatetici, Ariſtotelis; reliquique omnes, illorum placita quorum ſectæ ſe adjungebant. Non vult igitur Paulus Coloſſenſes in negotio ſalutis hoc modo δογματίζεσθαι, ſive in agendis, ſive in credendis. Habemus jam verborum ſententiam: deinceps excutiamus vim argumenti ipſius. Eſt itaque argumentum ductum à minore ad majus ; Liberati eſtis ab illis ritibus quos ipſe Deus præſcripſit: ergò liberandi eſtis ab onere traditionum ab hominibus inventarum. Duo conſideremus ; cauſam hujus liberationis, & unde liberemur.

Si mortui eſtis cum Christo] Mors Chriſti nos liberat à cultu cæremoniali : quod antea ab Apoſtolo aliis verbis expreſſum fuit, dicente, hâc morte *deletum chirographum in decretis.* Nam primò, mors Chriſti promeruit ut ſui omnes liberarentur à vinculis cæremoniarum: Secundò, non id promeruit ſolùm, ſed ſancito novo fœdere, actu abolevit vetus cum ſuis appendicibus, ſcilicet cæremoniis Moſaicis: Tertiò, apportavit fidelibus illa ipſa bona quorum umbræ erant in ritibus; expiationem ſcilicet peccati, juſtitiam, ſanctitatem, reliquáque omnia: non itaque umbram captare debemus in cæremoniis, cùm ipſam ſubſtantiam habeamus in morte Chriſti. Sed hac de re ſæpe à nobis dictum eſt; leviter itaque perſtrinxiſſe ſufficiat.

Jam unde liberentur Chriſtiani, perpendamus. Primò, liberantur per mortem Chriſti ab elementis mundi, id eſt, ab illis ritibus, vel ab illa pædagogica diſciplina quâ olim Deus ipſe per Moſen mundum erudivit, & quæ ſita fuit in rebus caducis & elementaribus: Hoc jam ſupponitur, quia ſuprà probatum fuit. Secundò, liberati ſunt à ſervitute rituum & dogmatum humanorum: Hoc colligitur & infertur ex priore liberatione : nam illa interrogatio, *Quid ut viventes in mundo ritibus*

oneramini? perinde valet ac si dixisset, Iniquissimum est ut vobis hoc jugum imponant; stultissimi estis si colla submittitis: non enim Deus cultum cæremonialem à seipso institutum abrogari voluit, ut novus ab hominibus excogitaretur. Ex hisce antecedentibus oriuntur hæc corollaria.

Coroll. 1. Qui Christo nomina dederunt solam evangelii doctrinam sequi tenentur quod attinet ad justitiam & salutem. Nam rectè in hunc locum Ambrosius; *Omnis qui in Christum baptizatur, cunctis superstitionibus abrenuntiat, ut solam colat fidem Christi.*

Coroll. 2. Qui Christianos adigunt ad Judaicas cæremonias, tyrannidem exercent in populum Dei, & quasi à mortuis tributa exigunt: non enim mortui magìs liberi à magistratuum imperio, quàm Christiani à lege Mosis. Unde sacra Scriptura modò dicit *nos esse mortuos & liberos ab hisce elementis,* modò *ipsa antiquata esse & mortua*; ut ab omnibus intelligatur Christianorum conscientias nullo pacto istis subjici oportere.

Coroll. 3. Si non istis, tum multò minùs illaqueandæ sunt conscientiæ ritibus humanitùs inventis, ità ut in illis cogantur quærere sanctitatem, justitiam, & salutem. Si enim hoc fine obtrudantur, illo fulmine evertuntur, *Frustrà me colunt mandatis hominum.*

Coroll. 4. Peccant igitur non modò qui nova decreta fabricantur in religione, sed qui iisdem se subjiciunt, & libertatem Christi sanguine partam patiuntur sibi eripi. *Quid ritibus oneramini?* inquit Apostolus: quasi diceret, Vestrum est hoc jugum recusare, & *in libertate quâ Christus vos liberavit perstare*; ut monet, Galat. 5. 1.

Sed hîc illud obiter monere oportet; hæc omnia intelligi de illis ritibus & cæremoniis quæ obtruduntur ut cultûs Divini partes, ut sanctitatis & justitiæ officia necessaria, ut ipsius conscientiæ per se obligatoria. Si enim ordinis causâ ritus instituantur ab illis qui præsunt ecclesiæ; ut de vestitu decenti ministrorum, de tempore publicorum jejuniorum aut festorum, de tota denique disciplina externa quæ in sacris officiis peragendis observari debet; hæc non ad superstitionem pertinent, sed ad legitimam potestatem eorum qui præficiuntur ecclesiæ, & ad fugiendam ἀταξίαν. Atque hæc de argumento generali, quo probatur Christianos liberos esse à ritibus.

Vers. 21. *Ne attigeris, neque gustâris, neque contrectâris.*

Damnavit Apostolus seductorum audaciam, qui, cùm ipse Deus nos liberos esse voluerit à lege cæremoniali, ausi sunt tamen conscientias Christianorum humanis

326 ritibus & traditionibus onerare. Jam particularibus instantiis declarat quales erant illi ritus pro quibus pugnabant pseudapostoli: hoc autem facit mimeticè, introducendo ipsa verba & decreta istorum, *Nè attigeris, nè gustâris*, &c. Ambrosius hunc locum ità explicat, quasi Paulus in sua persona loqueretur, & Christianos deterreret ab omni cupiditate rerum mundanarum. Sed proculdubio illum fefellit figura dictionis: *mimeticè* enim vel *recitativè* hæc proferuntur ab Apostolo, non *dogmaticè*; quod Augustinus & omnes recentiores interpretes agnoscunt. Sed inter hos etiam est aliqua dissensio de sensu verborum. Alii hæc referunt ad res diversas, hoc modo: *Nè attigeris*, puta cadaver, quia immundum est; *Nè gustâris* de hoc vel illo cibo, quia prohibitus est; *Nè attrectâris*, puta vasa sacra, quia sunt consecrata. Alii autem hæc omnia referunt ad cibos, hoc sensu: Μὴ ἅψῃ, *Nè esitâris*, id est, quantumvìs tenuiter; (Græcũ enim hoc vocabulum non modò *tangere* significat sed *esitare*.) *Nè gustâris*, i. e. Nè hunc vel illum cibũ vel ori admoveas, etiamsi nihil indè deglutias; Postremò, *Nè attrectâris*, id est, Nè vel manibus tangas, licèt absit omnis gustandi cupiditas. Hâc itaque gradatione depingitur progressus pseudapostolorum in suis decretis. Simul ac etenim conscientias hominum illaqueaverint, semper progrediuntur ad strictiora. Esum primò prohibent aliquorum ciborum; hoc si obtinuerint, tum vel gustare vetant; si hîc non restiteris, vel tangere postremò vetabunt.

Instat autem Apostolus potiùs in hisce decretis de ciborum discrimine quàm in aliis, quia semper hac in re superstitio hominum malè feriatorum se exeruit, semper in hac abstinentia à certis cibis sanctitatem quandam sitam putârunt. Id vel indè colligi potest, quòd tot locis Apostolus hanc superstitionem oppugnavit; *Non est regnum Dei esca & potus, sed justitia & pax*, &c. Rom. 14. 17. *Esca nos non commendat Deo: neque enim si vescamur, abundantiores sumus*, &c. 1. Cor. 8. 8. *Descìscent quidam à fide posterioribus temporibus; jubebunt abstinere à cibis*, 1. Tim. 4. 1, 3. Nisi radices altas in hominum animis egisset hic error, non coactus fuisset Apostolus tam frequentem operam ponere in illo exstirpando.

Dub. Sed hîc quæri potest quid intersit inter hanc imposturam & illam quam taxavit supra, vers. 16°: utroque enim in loco reprehenduntur qui discrimen ciborum à Christianis observari volebant.

Solut. Illi urgebant delectum ciborum habendum virtute Divini mandati, & legis Mosaicæ, quam nondum abrogatam agnoscebant: sed hi alio colore utuntur, ut postmodum patebit cùm ventum fuerit ad versum ultimum. Utrique igitur eandem

rem

rem urgebant, utrique conscientias hominum illaqueabant, utrique sanctitatem & justitiam in hisce externis ritibus quærebant: sed illi volebant hanc abstinentiam à quibusdam cibis esse rem à Deo mandatam; hi, esse cultum voluntarium, & proinde majoris meriti apud Deum. Ut igitur Apostolus horum stultitiam meliùs traduceret, usus est ironicâ loquendi formulâ; innuens hoc modo, rem esse planè ridiculam in qua isti hypocritæ proram & puppim sanctitatis sitam volebant.

Hæc documenta fluunt ex prædictis.

Docum. 1. Nullus modus est cæremoniarum & traditionum, si semel recipiantur cum opinione meriti & sanctitatis: semper enim ad duriora imponenda progredietur imperium seductorum. Scitè Calvinus, *Initio stringunt, ut successu temporis strangulent.*

Docum. 2. Resistendum est hujusmodi hypocritarum decretis, non modò quòd plena sunt erroris in se, sed etjam propter periculosam consequentiam. Deus enim certa & fixa præscribit in cultu suo: sed si hominibus permiseris hanc potestatem ut liceat suas traditiones præscribere sub opinione cultûs, indies plura & graviora accumulabunt, neque ullus onerum finis erit.

Docum. 3. Qui sanctitatem constituunt in ciborum discrimine, vel in hujusmodi observationibus externis, utcunque sibi sapienter philosophari videntur, ridiculi tamen sunt & suo merito deridendi.

Docum. 4. Seductores plerunque suis mandatis prohibent res à Deo concessas & valde necessarias, ut cibum, potum, conjugium; præcipiunt & imponunt superfluas & ridiculas, ut imaginum cultus, longas peregrinationes, precum non intellectarum ad certum numerum demurmurationes, aliásque nænias non modò ab omni religione sed etiam ab ipsa ratione abhorrentes. Concludamus itaque, Neque hisce ritibus qui ad ciborum discrimina pertinent, neque ullis qui consistunt in rerum externarum observationibus, quasi cultûs aut religionis sacrosanctæ partes essent, onerandas esse conscientias Christianorum.

Vers. 22.

Quæ omnia ipso usu pereunt, præscripta ex mandatis & doctrinis hominum.

Duabus aliis rationibus probat, nec verum Dei cultum, nec Christiani hominis justificationem aut sanctitatem sitam esse in observatione rituum, ad ciborum delectum vel ad ullas res externas spectantium. Prior ratio ducitur ab ipsa natura & conditione harum rerum; *Quæ omnia ipso usu pereunt.* Altera, ab origine vel autoritate talium rituum; *secundùm mandata*, &c.

Qua

Quæ omnia ipso usu pereunt] Habemus his in verbis perspicuam & firmam rationem cur non oporteat cultum Dei aut nostram sanctitatem constituere in hisce rebus externis. Primò, quia ipsa natura & conditio harum rerum repugnat. Nam pietas, justitia, sanctitas, sunt res spirituales accensæ in corde humano operâ Spiritus sancti. Ciborum itaque delectus nec gignit in animo sanctitatem & justitiam, nec ostendit. Nam seu carnibus vescaris, seu piscibus, sive fructibus, uteris rebus terrenis & pereuntibus, quibus nulla vis spiritualis inest ad animam sanctificandam aut contaminandam. Secundò, quia finis sive usus ciborum ab ipso Deo intentus est ad corporalem sustentationem, non ad animarum sanctificationem: voluit enim ut ipso usu consumerentur, non ut indè expectaremus spirituales fructus justitiæ, sanctitatis, meritorum, &c. Hinc sacræ Scripturæ passim refellunt falsam opinionem illorum, qui putabant homines sanctiores fieri per abstinentiam à quibusdam ciborum generibus, vel pejores indifferenti usu ciborum quorumcunque. Ipse Christus, Matth. 15. Pharisæos taxat ob hunc errorem, & discipulos monet nè & ipsi fallantur eodem; *Non quod ingreditur in os, polluit hominem; sed quod egreditur ex ore, hoc polluit hominem*, vers. 11. Cùm autem Pharisæi, audito hoc sermone, offensi fuerunt, confirmat suam sententiam Christus ab ipsa conditione & natura corruptibili omnium ciborum; *Nondum*, inquit, *intelligitis, quòd quicquid in os intrat, in ventrem vadit, & in secessum ejicitur?* vers. 17. Quasi diceret, Stultum est sanctitatem aut justitiam quærere in illis rebus caducis, terrenis & corruptibilibus, vel pollutionem aliquam & peccati contaminationem ab istis metuere: sunt enim hujusmodi omnia nec bona nec mala in se, sed perinde sunt hominibus atque animi illorum sunt qui illis utuntur. Hæc igitur est ipsius Christi sententia de cibis. Jam verò Paulus non modò hoc in loco sed aliis quamplurimis, minuit illorum opinionem qui in ciborum discrimine religionem aliquam sitam putabant; & plerunque hoc ipso utitur argumento, sumpto à natura illorum terrena & corruptibili. 1. Cor. 6. 13. *Esca ventri destinatæ sunt, & venter escis: Deus autem & hunc & eas abolebit.* Non dicit escas esse destinatas animo sanctificando, sed ventri saturando. Et Rom. 14. 17. 18. (quem locum & antea citavimus) *Non est regnum Dei esca & potus, sed justitia, & pax, & gaudium per Spiritum sanctum: Nam qui per hæc servit Christo, gratus est Deo.* Qui igitur putat se servire Christo in eo quòd abstineat à quibusdam ciborum generibus, vel quòd se obstringat ad observationem quorumcunque rituum

tuum

tuum de rebus externis, ſeipſum fallit, neque ob haſce res Deo gratior exiſtit: ſed ſi pacem ac juſtitiam colat per Spiritum ſanctum, tum demum erit Deo gratus. Rectè Prosper, De vit. contempl. 3. 10. *Jejunia, abſtinentia, ac cætera hujuſmodi, non pro juſtitia ſed cum juſtitia Deo ſunt exhibenda.* Si in jejunio non ſit justitia, quantò minùs in eo quòd ab hoc aut illo tantùm ciborum genere abſtineatur, cùm interim alii cibi ſumantur, idque fortaſſe non accuratâ moderatione adhibitâ?

Documenta hæc ſunt.

Docum. 1. Cùm proponitur nobis aliquid obſervandum, conſideranda eſt rei ipſius natura: Si obſervatio ſita ſit in rebus corporalibus & pereuntibus, putà in victu, veſtitu, aut ſimilibus, non debemus in ea re immediatum Dei cultum, juſtitiam aut ſanctitatem conſtituere.

Docum. 2. Hujuſmodi igitur mandata, ſi præſcribantur ab iis qui legitimam habent poteſtatem, idque modo legitimo, eo ſenſu accipienda ſunt, quòd velint ea obſervari, vel externi ordinis causâ, vel quatenus ad finem aliquem utilem referri & ordinari poſſunt: non quòd per ſe ſint partes cultûs Divini, aut quòd ipſo opere operato augeant juſtitiam, ſanctitatem, aut meritum noſtrum apud Deum.

Docum. 3. Si quandoque violentur iſtæ obſervationes quæ poſitæ ſunt in hiſce rebus pereuntibus, modò abſit contemptus & ſcandalum, ipsâ actûs omiſſione anima non maculatur, aut reatu lethali conſtringitur; quia (ut antè oſtenſum eſt) harum rerum natura non eſt ejuſmodi, ut pertingat ad animam vel ſanctificandam vel maculandam.

Docum. 4. Hinc colligimus monachorum errorem & ſtultitiam, qui ſe reliquis omnibus mortalibus perfectiores & ſanctiores putant quòd ſe aſtrinxerint ad abſtinendum à quibuſdam rebus externis quibus licitè uti potuerunt, putà à carnibus, à veſtitu ſplendidiori, à privata quorumcunque bonorum poſſeſſione, &c. cùm hæc omnia ſint de rerum terrenarum & corruptibilium numero, quarum uſu per ſe nemo polluitur aut deterior redditur, quarum abjectione nemo juſtior aut ſanctior efficitur.

Docum. 5. Quicquid laude dignum eſt in abſtinentia ab hiſce rebus adiaphoris, aut in uſu earundem, cùm ab hominibus autoritate præditis præſcribuntur, id totum pendet, non ex ipſarum rerum natura (ſunt enim terrenæ & corruptibiles) neque ex ipſo opere aut actione, ſed ex animo obedientis, & ex fine utili ad quem iſtæ obſervationes referuntur. Hæc de priori ratione petita ab ipſarum rerum natura & conditione.

Præſcripta ex mandatis & doctrinis hominum] Hæc eſt illa altera ratio cur in illis decretis, *Nè attigeris, nè guſtâris, nè contrectâris,* & cæteris

omnibus ejusdem farinæ, non sita sit religio, justitia, aut salus Christianorum; quia scilicet non ex Deo sed ex hominibus originem traxerunt. Etsi enim ipse Deus sub vetere Testamento hujusmodi mandata cæremonialia imposuit Judæis, ut in illis haberent umbras rerum spiritualium & futurarum; tamen sub evangelio jussit eadem abrogari, ità ut jam ex mandatis hominum non ex imperio Dei imponantur. Rectè igitur dicit hæc omnia jam esse *κατὰ τὰ ἐντάλματα καὶ διδασκαλίας τῶν ἀνθρώπων.*

Perpendamus autem vim hujus argumenti; Hoc est ex mandatis & doctrinis hominum: ergò non est ex necessariis ad salutem, vel ad cultum Dei, vel ad justitiæ & sanctitatis acquisitionem.

Rationes.

Ratio 1. Quia ipse Deus hunc honorem sibi soli servat, ut statuat quid velit ad religionem & cultum suum directè & immediatè pertinere. *Non facietis singuli quod rectum videtur: sed quod præcipio tibi, hoc tantùm facito Domino; nec addas quicquam, nec minuas*, Deut. 12. 8, 32. Hinc illud Christi, Matth. 15. 9. *Frustrà me colunt, docentes doctrinas & mandata hominum.*

Ratio 2. Quia si hæc mandata hominum pertinerent ad cultum Dei ut partes ejusdem, sequeretur cultum Dei posse abrogari autoritate humanâ; hæc enim omnia decreta possunt vel tolli vel mutari illorum autoritate per quos fuerint ab initio constituta: at homines hoc posse in Dei cultum, absurdissimum.

Ratio 3. Quia si concedatur observationem humanorum decretorum per se esse opus cultûs aut sanctitatis, indè efficeretur, Deum non modò diverso sed contrario planè modo coli posse pro hominum arbitrio. Nam hæc humana *ἐντάλματα* non modò diversa sunt, sed quandoque pugnantia inter se. Licet id videre in diversis monachorum generibus apud Pontificios, quibus diversa mandata imponuntur, quod attinet ad victum, ad vestitum; cæterasque penè omnes observationes externas. Licet etiam id animadvertere in diversis ecclesiarum ritibus: nam in sacramentis administrandis, in ordinandis ministris, in festis, in jejuniis, atque in omnibus ferè rebus externis, diversæ sunt diversarum ecclesiarum cæremoniæ: Atque, ut Irenæus loquitur apud Eusebium, lib. 5. c. 23. *ipsa ecclesiarum διαφωνία in hisce rebus, harmoniam fidei magis illustrat.* Quòd si hæ observationes & cæremoniæ humanitus mandatæ, per se pertinerent ad cultum Dei & sanctitatem, non posset esse in illis aliqua discrepantia, non possent pro locorum diversitate alios obligare, alios non obligare, sed eadem essent apud omnes, & omnes ex æquo obligarent. Nam verissima est illa Parisiensis

De fide. cap. 2.

enſis regula, *Non eſt debitus Deo cultus, qui à quocunque qui idoneus eſt ad ipſum colendum poteſt eidem abſque injuria denegari: una enim & communis eſt religio quâ Deus colitur, eique placetur & ſervitur ab hominibus.* Ex hiſce clarè patet, hominum mandata & traditiones non eſſe obtrudenda eccleſiæ ſub opinione cultûs & juſtitiæ, quia ſunt hominum & non Dei mandata.

Documenta.

Docum. 1. Id ſolùm immediatè & propriè ſpectat ad religionem & cultum Dei, quod habet teſtimonium voluntatis Divinæ. *Deum ſic colere oportet quomodo ipſe ſe colendum præcepit*, Auguſtinus, lib. 1. De conſenſu evang. cap. 18.

Docum. 2. Qui in ſuis mandatis & traditionibus obſervandis volunt religionem, juſtitiam & ſanctitatem conſtitutam eſſe, id ſibi arrogant & ſuis inventis quod eſt Deo & Divinis mandatis peculiare. *Non ſunt fide digni de Deo dicentes homines quatenus homines*, Clemens Alexandrinus, Strom. 6.

Docum. 3. Cùm in mandatis hominum non ſit ſita ſalus aut juſtitia, graviter peccant qui hæc onera humanarum traditionum ſic multiplicant, ut indè impediantur Chriſtiani in exercitiis veræ juſtitiæ & pietatis: *Ità enim plerunque evenit, ut cùm aliquid ubi non oportet adhibetur, illic ubi oportet negligatur*, Tertull. De pœnit. Hoc queritur ipſe Chriſtus, populum Dei abductum fuiſſe ab obſervatione mandatorum Divinorum, dum toti incumbebant in traditiones Phariſæorum, Matth. 15. 6. Hoc Gerſon reprehendit in illa colluvie cæremoniarum & traditionum Papiſticarum; *Supervacua occupatio circa traditiones humanas gignit ignorantiam Divinorum præceptorum*, De vita ſpirit. part. 3. Hæc de ſecundo argumento ab origine horum mandatorum.

Vers. 23.

Quæ prætextum quidem habent ſapientiæ in cultu voluntario, & ſubmiſſione animi, & in eo quòd corpori non parcant: nec tamen ullius ſunt prètii, ſpectantia ſcilicet *ad carnem ſaturandam.*

Habemus hiſce in verbis Apoſtoli cenſuram de humanis ritibus & traditionibus quæ obtruduntur Chriſtianis ſub opinione neceſſitatis, juſtitiæ, aut cultûs Divini. Dignus ſanè locus qui diligenter expendatur. Hinc enim perſpiciemus, nihil Pontificios afferre poſſe pro ſuis traditionibus quod allatum non fuerit ab antiquis impoſtoribus & refutatum ab apoſtolis; nihil nos aliud facere cùm eaſdem oppugnamus, quàm quod ipſe Chriſtus, quod Apoſtoli ante nos fecerunt, & quod

nos retinendæ Christianæ libertatis causâ facere voluerunt.

In hoc igitur versiculo, qui clausulam imponit refutationi, tria sunt nobis observanda & explicanda, quod attinet ad ritus hosce ab hominibus præscriptos.

1. Observare oportet concessionem Apostolicam: nam concedit illis λόγον σοφίας· *Quæ rationem quidem habent sapientiæ.*

2. Observandi sunt colores tres, quibus ut plurimùm oblinuntur traditiones humanæ ut speciem sapientiæ præ se ferant: Hi sunt ἐθελοθρησκεία, ταπεινοφροσύνη, ἀφειδία σώματος.

3. Observemus censuram Apostoli, qui, non obstantibus hisce tam pulchris coloribus, pro rebus nihil habet hæc hominum mandata; *nec tamen ullius sunt pretii*, &c.

Quæ rationem quidem habent sapientiæ] Vocabulum Græcum λόγον, alii *rationem*, alii *speciem*, nonnulli *prætextum* vertunt, nullo penè sensûs discrimine. Hoc enim vult Apostolus; prædicta hominum mandata habere speciem vel externam apparentiam sapientiæ, rem ipsam & veritatem non habere. Inest itaque hisce verbis prolepsis vel occupatio, quæ dum concedit adversariis quod poterant obtendere, simul intelligi vult id nullius esse momenti. Cùm autem dicit Apostolus illas hominum doctrinas *habere speciem σοφίας*, id vult, habere speciem excellentis cujusdam doctrinæ, & è cœlo potiùs allatæ quàm consilio humano excogitatæ: sic enim *sapientiæ* nomen usurpatur à Paulo, ut rectè observavit Beza.

1. Habent autem hanc speciem vel prætextum, Primò, ex parte impostorum. Nam hi ut plurimùm prætendunt se non ex suo sensu quicquam depromere, sed ab ipso Spiritu sapientiæ illuminatos ea promulgare. Hoc prætextu Montanus olim venditavit prophetias suas, & multis imposuit: sic enim scribit Tertullianus nondum Montanista, *Paracletum dicunt plura in Montano dixisse quàm Christum in evangelio protulisse; nec tantùm plura, sed etjam meliora atque majora.* (De præscr.) Qui paulò modestiores sunt, nec audent immediatas Spiritus sancti revelationes obtendere, nè tamen placita sua carere videantur prætextu sapientiæ divinæ, dicere solent, ut est apud Irenæum, lib. 3. cap. 2. *doctrinas suas & traditiones non quidem fuisse scripto consignatas ab apostolis, sed per vivam vocem traditas; juxta illud, Sapientiam loquimur inter perfectos: & hanc sapientiam unusquisque eorum esse dicit suas fictiones.* Hæc Irenæus. Habent itaque traditiones humanæ hanc sapientiæ speciem ex parte impostorum.

2. Secundò, ex parte superstitiosorum & carnalium hominum habent speciem sapientiæ, quia carnalibus sapiunt carnalia, sordent verò spiritualia.

ritualia. Unde illud Apoſtoli, Rom. 8. 7. *Sapientia carnis inimica eſt Deo.* & 1. Cor. 2. 5. *Fides veſtra non ſit in ſapientia hominum, ſed in virtute Dei.* Nam illud homini carnali videtur plenum ſapientiæ, quod convenit ingenio & indoli carnis: nihil autem carnali menti magis arridet, quàm ut ſalutem, juſtitiam, & ſanctitatem habeat in ritibus & rebus externis. Videtis itaque quomodo habent *ſpeciem ſapientiæ* traditiones humanæ; nimirum, 1. Ex fraude impoſtorum, qui ſemper jactitant illas dimanâſſe à Spiritu ſapientiæ: 2. Ex carnali ingenio hominum ſuperſtitioſorum, quibus placet ſemper quærere ſalutem & juſtitiam in ritibus & exercitiis externis. Sed illud tamen tenendum, quòd ſpeciem tantummodo & quaſi inanem umbram habent ſapientiæ, rem non habent. Nam ut Lactantius verè dixit, *illic potiſſimùm quærendam ſapientiam ubi ſtultitiæ titulus apparet*; ſic nos verè affirmemus, illic ſtultitiam ſemper inveniri ubi homini animali ſapientiæ titulus apparet. *Non enim iſta ſapientia deſurſum eſt deſcendens à Patre luminum; ſed terrena, animalis, diabolica*, Jacobi. 3. 15.

Inſtit. lib. 4. cap. 2.

Documenta.

Docum. 1.

Pro impoſtoribus habendi ſunt, qui in negotio ſalutis obtrudunt nobis doctrinas ſub prætextu revelationum vel traditionum, abſque verbi teſtimonio. Utcunque enim poterit eſſe ſpecies, vel ſpectrum potiùs ſapientiæ in hiſce inventis humanis, vera tamen & ſalutaris ſapientia nunquam in illis reperietur.

Docum. 2.

Non debemus in cultu Dei ea ſectari & amplecti quæ maximè probantur rationi humanæ: nam ſi hâc duce utamur, pro vera ſapientia in umbram & fucatam quandam ſapientiæ ſpeciem incidemus.

Docum. 3.

Hinc collige quid de papiſmo ſtatuendum ſit, an ſcilicet habeat ipſam germanam ſapientiam, an ſolummodo λόγον σοφίας. Obtrudit ſuas doctrinas & ſua mandata innumera tanquam ad ſalutem neceſſaria: ſed quo prætextu? Eodem quo omnes impoſtores: ſcilicet, ſua omnia decreta dimanare à Spiritu ſancto dirigente & inſpirante eccleſiam; ſe non proferre commenta humana, ſed illas traditiones non ſcriptas quas apoſtoli in depoſitæ Romæ reliquerunt. En miram ſpeciem ſapientiæ divinæ! Sed ſi adhuc quæro, Quî mihi conſtabit hæc veſtra placita dimanâſſe à Spiritu Dei & ab apoſtolis? illud regerunt illico, Aut crede, aut anathema eſto: interim ex verbo Dei teſtimonium nullum. Qui ſua dogmata ſic confirmant, oſtentare poſſunt apud imperitos λόγον σοφίας, ſed apud ſobrios & prudentes rem ipſam perdidiſſe judicabuntur. Hæc de conceſſione Apoſtolica, quòd in doctrinis & mandatis ſeductorum inſit *ſpecies* ſolummodo divinæ ſapientiæ.

In cultu voluntario, ἐν ἐθελοθρησκείᾳ] Ostendere incipit quibus coloribus seductores hanc falsam sapientiam pingere solent. Primus est ἐθελοθρησκεία, quasi dicas *cultum voluntarium*, id est, non mandatum aut præscriptum ab ipso Deo, sed illi oblatum humanâ voluntate & electione. Hoc igitur urgetur ab impostoribus, Qui illa facit solummodo quæ ab ipso Deo jussa & mandata sunt, nihil agit non vulgare; sed qui transcendit ipsa præcepta, & Deum colit voluntariis quibusdam operibus ad quæ non tenetur, hic angelus est inter homines, hic sibi accumulat merita supererogationis, hic denique Deum sibi obæratum facit. Atque hæc ἐθελοθρησκεία valde arridet humano ingenio. Nam cùm duplex sit cultus voluntarius; unus, quando quis pro sua voluntate eligit creaturam aliquam cui deferat cultum Deo debitum; alius, quando verum Deum colit, sed non illo modo, neque illis operibus quibus cultum suum definivit, sed aliis pro suo arbitrio electis: prior species ἐθελοθρησκείας ab omnibus ferè damnatur, quia apertè Deo detrahit quod suum est, & transfert in creaturam; sed hæc altera laudatur à multis, quia videtur Deo quod suum est, & aliquid ultrà deferre; habet igitur quasi voluntariæ cujusdam oblationis rationem. Hic color monachis imposuit, qui putant se, ex eo quòd Deum colunt operibus quibusdam ab ipso Deo non mandatis, esse in statu altiori & perfectiori quàm cæteros homines qui conantur ea tantùm facere quæ sub præcepto sunt. Hinc etiam somniârunt se meritis adeò circumfluere, ut minimè dubitent de ingenti suo thesauro aliis quotidie erogare. Hinc etiam imperita plebecula non modò emendicare, sed emercari solet quovis pretio merita illa exuberantia monachorum. Imò in hunc finem constituta monasteria, *ut satisfacerent pro peccatis fundatorum, & generaliter omnium*, Gerson, part. 2. serm. De abstinent. Carthus. Nè autem nos hoc eodem colore decipiamur, meminisse debemus, Deum amare quidem cultorem voluntarium, hoc est, eum qui lætus & lubens ea facit quæ ipse fieri jussit; sed odisse cultum voluntarium, hoc est, illa opera quæ pro immediato Dei cultu illi offeruntur cùm ab ipso non fuerint præscripta & mandata ad hunc finem: hoc enim est *fornicari in adinventionibus suis*, Psal. 106. 39. Illud etiam scire oportet, Abstinentiam à quibusdam cibis, cœlibatum, paupertatem voluntariam, reliquáque ejus generis, in quibus impostores hunc voluntarium cultum Dei constituunt & meritum nescio quod supererogationis, nihil aliud esse quàm res & actiones adiaphoras, quæ aliquibus aliquo tempore possunt esse instrumenta vel media promoventia in cultu Dei, quemadmodum

dum etiam & eorum contraria eſſe poſſunt: Sed neque in his neque in illis aut cultum aut meritum ſomniare debemus. Atque de primo colore, quo ſua mandata fucare ſolent ſeductores, hactenus.

Et ſubmiſſione animi] Hic eſt ſecundus color quo pinguntur hominum mandata & doctrinæ. Populo enim perſuadere conantur omnes ſeductores, nihil Deo gratius humilitate & devotâ *animi ſubmiſſione*; quam in eo conſtitutam volunt, ut Chriſtiani ſimpliciter & abſolutè ſeſe ſubjiciant præpoſitis ſuis & illorum traditionibus & mandatis, credant quæcunque illi proponunt credenda, faciant quæ illi jubent facienda. Hanc animi ſubmiſſionem maximi eſſe meriti apud Deum nugantur, quia is mandavit omnibus, *Obedite præpoſitis veſtris*, Heb. 13. 17. quia ipſe hac de re apertè pronuntiavit, *Qui vos audit, me audit*, Luc. 10. 16. Quinetiam addunt, hoc maximè expedire ſaluti Chriſtianorum, ut præpoſitorum mandata (ut cultum, & fidem ab illis eccleſiæ commendatam) non diſcutiant, ſed faciant & amplectantur; quia tutiſſimum eſt ignaris ſequi ſententiam ſapientiorum. Cùm hoc artificio ritibus & doctrinis ſuis autoritatem planè Divinam paraverint, ſubmiſſio & obedientia populi Chriſtiani videtur habere λόγον σοφίας, ità ut in hac ſua ſubjectione non piè ſolùm ſed prudenter ſe facere arbitrentur. Jeſuitarum pater Ignatius Loyola hoc colore deceptus, in ea epiſtola quæ in collegiis Jeſuitarum ſingulis menſibus ad menſam legitur, monet & mandat ſeriò, ut ea quæ ſuperior jubet cæcâ obedientiâ ſimpliciter perficiant, non conſiderantes an bonum vel utile ſit quod præcipitur; quandoquidem omnis ejuſmodi cogitatio meritum tollit & valorem obedientiam. Eſt etiam communis ſententia Romanenſium, in Chriſtianis tantam animi ſubmiſſionem eſſe debere, ut nè leviſſimè dubitent de illis quæ ab eccleſia Romana proponuntur ſive credenda ſive facienda in religione & cultu Dei. Sed nos, hiſce non obſtantibus, verè dicamus, cæcam hanc obedientiam & animi ſubmiſſionem non modò ſtultam eſſe ſed impiam & irreligioſam.

Rationes.

Ratio 1. Quia non tenemur obedire ſuperioribus niſi in caſibus in quibus ipſi ſunt nobis ſuperiores. Jam quod attinet ad dogmata fidei condenda, ad cultum Dei inſtituendum, ſolus Deus nobis præeſt: ſi itaque homines conentur dogmata fidei procudere, aut novum cultum introducere, egrediuntur limites poteſtatis ſibi datæ, neque hac in re agnoſcendi ſunt ſuperiores.

Ratio 2. Quia præceptum inferioris poteſtatis non obligat ad obedientiam quando contrariatur præcepto ſuperioris. Hinc illud apoſtolorum, Act. 5. 29. *Obedire oportet Deo potiùs*

quàm

quàm hominibus: & Cypriani, De sing. cler. *Hominibus placere non licet ubi voluntas hominum non capit Domini voluntatem*. Hujusmodi autem monita vana essent si in omnibus cæca obedientia deberetur superioribus nostris.

Ratio 3. Quia nemo sciens se exponit discrimini peccati mortalis quin peccet mortaliter, ut loquuntur Scholastici: sed quisquis absolutam subjectionem & cæcam obedientiam hominibus vovet aut præstat, manifesto discrimini se exponit; nam omnis homo errores potest, tam jubendo ea facere quæ mala sunt, quam præscribendo ea credere quæ falsa sunt.

Ratio 4. Quia quod Dei proprium est, sine ingenti impietate hominibus non tribuitur: sed absolutum dominium in corpora & animas nostras est Dei solius proprium. Illi debet voluntas humana absolutam obedientiam, illi debet intellectus promptum in omnibus assensum: hujusmodi autem subjectio voluntatis & intellectus si mortali alicui præstetur, læsæ majestatis Divinæ crimen incurritur. Est enim verum illud Tertulliani de Deo & Divinis mandatis, *Audaciam existimo, de bono Divini præcepti disputare: neque enim quia bonum est auscultare debemus, sed quia Deus præcepit*. (De pœnit.) At non minùs verum illud Apostoli, quando homines jubent aliquid facere aut credere, *Omnia explorate, quod bonum est retinete*, 1. Thess. 5. vers. 21.

Dub. Sed qui hanc præposteram submissionem & cæcam obedientiam à populo efflagitant, objicere solent, Non esse subditorum, judicare de doctrina aut jussis superiorum suorum; sed potiùs pertinere ad prælatos & superiores, de fide & actibus subditorum judicare: videri igitur ab officio recedere, quando dubitant an illa vera sint & legitima quæ promulgantur & confirmantur autoritate præpositorum.

Solut. Subditi neque debent neque possunt de superiorum decretis judicare judicio autoritatis; sed possunt & debent de iisdem quatenus ad se spectant judicare judicio discretionis. Hujus rei causam optimè explicat Aquinas, Quæst. disp. de consens. art. 5. *Unusquisque*, inquit, *tenetur actus suos examinare ad scientiam quam à Deo habet, sive sit naturalis, sive acquisita, sive infusa: omnis enim homo debet secundùm rationem agere*. Hæc ille. Confirmatur hoc omnium piorum exemplo; qui etsi non arrogârunt sibi judicium autoritatis in ipsos prælatos aut magistratus, tamen adhibuerunt judicium discretionis de rebus ab illis propositis. Videmus hoc factum à Daniele, qui judicavit edictum Darii de Deo non invocando non esse à se observandum. Videmus hoc in apostolis, qui judicârunt se piè non posse sacerdotum mandatis parere, Act. 4. 20. Fuit denique

denique hoc factitatum temporibus Marianis, ab omnibus martyribus noſtris; qui rectè judicabant ſe nec credere debere quæ tum à prælatis proponebantur credenda, nec facere quæ facienda mandabantur. Ex his igitur patet, ſecundum etiam colorem ſubmiſſionis & meritoriæ humilitatis, quo humana decreta populo commendantur, evanidum eſſe, nec aliquid veræ ſapientiæ in ſe habere.

Et in eo quòd corpori non parcant, καὶ ἀφειδίᾳ σώματος.] En tertium colorem, quo illito & inducto videntur humana decreta ſpeciem pietatis & ſapientiæ præ ſe ferre. Nam cùm homines carnales ut plurimùm plus æquo occupentur in cute curanda; qui corpuſculum illud, quod cæteri impensè fovent, affligunt jejuniis, macerant vigiliis, domant flagellationibus, ſpiritualia ſapere & ſalutem ſuam præ aliis curare judicantur. Omnia igitur illa decreta quæ referri poſſunt ad hanc carnis ſubjugationem, hâc larvâ ſanctitatis & mortificationis oculos imperitorum ità perſtringunt, ut interim non animadvertant venenatos errores qui in iiſdem occultari ſolent. In hiſce enim omnibus impoſtores ſemper carnis mortificationem prętendunt, ſed intus animi elationem & hypocriticam ſuperbiam alunt. Sed quò meliùs totam hanc rem intelligamus, primò, exempla quædam proferemus eorum qui hanc corporis ἀφειδίαν exercuerunt; ſecundò, errores detegemus qui ſubeſſe ſolent hujuſmodi decretis & exercitiis; poſtremò, quid ſtatuendum ſit de externis hiſce exercitiis mortificandæ carnis oſtendemus.

1. Refert Evagrius, hiſtoriæ eccl. lib. 1. cap. 21. monachos Paleſtinæ quandoque quinque dies continuos & ampliùs jejunare; atque couſque laboribus & vigiliis ſe affligere, ut mortui videantur ſuper terram jacentes inſepulti: multáque alia prodigioſa narrat de iiſdem; ità tamen ut ob hoc vitæ inſtitutum eos ad cœlum laudibus efferat, vocétque illud *ſanctiſſimum & diviniſſimum vitæ genus*. Idem autor alios ob continuas vigilias ἀκοιμήτους appellatos ſcribit, lib. 3. cap. 49. Bernardus, Serm. 6. cap. 49. in Pſalm. *Qui habitat*, ſcribit quoſdam monachos variis corporis exercitiis & abſtinentiis contritos eſſe ſupra vires, ſupra naturam, ſupra conſuetudinem. Hieronymus, in Paulæ epitaphio, refert illam cùm ex ardentiſſima febri reſpirâſſet, etiam tenui & parco vino uti omnino noluiſſe, licèt medicus atque ipſe Hieronymus hoc ei inſtantiſſimè ſuaderent, & hydropis periculum ex continuo aquæ potu illi imminere oſtenderent. Sed omnium celeberrimi ſunt ob hanc corporis ἀφειδίαν, Flagellantes, *quorum ordo exortus eſt anno* 1260. *Peruſiæ in Thuſcia, quando orbis terrarum fame maximâ laboravit. Hi*

 passim errantes publicè sese flagris ad mortem penè concidebant, atque hæc cruenta sacra per 33 dies peragebant: tum se expiatos sceleribus Deoque reconciliatos existimabant, atque demum domos suas repetebant, Hospin. pag. 271. Facile esset plura exempla eorum congerere qui hanc corporis ἀφειδίαν exercuerunt; sed hæc sufficiant.

2. Jam secundo in loco errores detegemus, quibus plerunque obnoxii sunt qui vel jubere solent hæc vel præstare.

1. Errant in ipsa natura mortificationis Christianæ: Nam corporis afflictionem & injuriam reputant pro vera mortificatione; cùm illa non ad carnem præcipuè, aut inferiorem animæ partem, sed ad mentem & voluntatem maximè pertineat: ipsa enim mens & voluntas hominis nondum renati carnalis est. Stultè igitur somniant se mortificatos, debilitato & penè confecto corpore, cùm interim anima, quæ peccati sedes est, incredulitate, superbiâ, invidiâ, aliisque vitiis spiritualibus referta sit. Vide Mirandulanum, De fide & ord. credendi; & in Exposit. orat. Dom.

2. Errant in ipsis mediis, vel saltem in modo adhibendo circa hæc media. Aliud est enim, moderatis jejuniis & vigiliis carnem edomare nè recalcitret spiritui; aliud, sic ejus naturales vires affligere & conterere ut non possit commodè inservire spiritui. Nam *dum plùs justo caro restringitur, etiam ab exercitatione boni operis enervatur; ut ad orationē vel prædicationem non sufficiat, dum incentiva vitiorum funditus suffocare festinat*, Gregorius, Moral. 30. cap. 28. Unde Aquinas in 12. ad Rom. scribit *illum amittere dignitatem hominis rationalis, qui jejunium vel vigilias præfert sensûs integritati.* Et Gerson, part. 3. *Fuere multi qui pro gratia contemplationis promerenda conati sunt imitari Eliam, vel Danielem, vel Joannem Baptistam, qui hâc abstinentiâ non prophetici sed phantastici facti sunt.*

3. Errant, quòd sese ad hæc externa exercitia obligant opinione tam absolutæ necessitatis ut nè valetudinis quidem causâ liceat ea violare. Hoc in Paulæ exemplo vidimus; hoc in monachis Carthusianis videtur, qui carnes nè gustare quidem audent, flagitante licèt corporis infirmitate; hoc in omnibus qui subduntur imperio ecclesiæ Romanæ conspicitur, qui putant se mortale peccatum admisisse si non jejunaverint juxta statuta pontificia. Sed cum ipsam Dei legem cæremonialem charitati cedere æquum fuit, quàm iniquum est humana de rebus adiaphoris mandata eidem nolle cedere?

4. Errant, quod in hisce exercitiis externis cultum Dei, meritum salutis, expiationem peccatorum inesse arbitrantur. Sic Petrus Soto, *Negare*,

Negare, inquit, *jejunium eſſe opus quo meremur æternam vitam & ſatisfacimus pro peccatis, error eſt apertiſſimus.* Alenſis; *Jejunium, ſive injunctum, ſive aſſumptum, eſt pro peccatis ſatisfactorium.* Thomas, 2. 2, quæſt. 147. *Jejunium aſſumitur ad tria: ad carnis concupiſcentias comprimendas; ut mens hominis elevetur ad ſuperiora; ad ſatisfaciendum pro peccatis.* Hi ſunt errores quibus ferè implicantur omnes qui hanc corporis ἀφειδίαν exercent.

Part. 4. quæſt. 28.

Jam ultimo in loco, nè rejicere videamur externa mortificationis exercitia, de hiſce quæ ſit eccleſiarum noſtrarum ſententia breviter oſtendemus.

Valde probamus illud Athanaſii, Καλὸν ἡ ἄσκησις μετὰ ἀληθοῦς γνώσεως καὶ συμμετρίας, *Laudabiles ſunt hæ corporales exercitationes ſi jungantur cum ſcientia & moderatione.* Jejunia itaque, & vigilias, cæteraque ejus generis, habere ſuam utilitatem fatemur ſi cognoſcamus eorum uſum & finem; id eſt, ſi referantur ad caſtigationem corporis, nè ſaturitate aut deſidiâ exſtimuletur ad peccatum; ſi referantur ad externam teſtificationem internæ pœnitentiæ; ſi denique ad id referantur, ut illis adminiculis adjuti, ardentiùs Deum invocemus. Nam rectè Tertullianus, *Multò pollentioris mentis & vivacioris cordis ſumus ad hæc ſpiritualia jejuni, quàm cùm illud domicilium interioris hominis eſcis ſtipatur, vinis inundatur.* Sed ſi in hiſce externis exercitiis ſitum putamus meritum aliquod ſatisfactionis aut juſtificationis, tum non uſurpantur μετὰ ἀληθοῦς γνώσεως, & proinde rejiciuntur à Deo; ut videmus Eſa. 58. 3, ubi ipſum opus operatum obtrudunt Deo hiſce verbis, *Quare jejunavimus, & non aſpexiſti? afflximus animas noſtras, & neſciviſti?* Reſpondet Deus, *ſe tale jejunium non elegiſſe*, &c. Sic Zachar. 7. 5. 6. negat illos ſibi jejunare, qui in externo opere ſanctitatem & cultum Dei collocant. Apoſtolus autem apertiſſimè diſtinguit inter σωματικὴν γυμνασίαν & εὐσέβειαν, 1. Tim. 4. 8. Nos igitur ſcire debemus hæc omnia ad titulum externæ diſciplinæ, non ad opera cultûs eſſe referenda.

Advers. Pſychicos.

Requiritur etiam, præter hanc ſcientiam, debita in hiſce omnibus moderatio: ſtulta enim eſt illa abſtinentia, vel corporis caſtigatio, quæ propriæ infirmitatis nullam habet rationem. Hinc apud Euſebium legimus, Alcibiadem reprehenſum quòd creaturis Dei non uteretur, ſed ſolùm panem & aquam in corporis ſui ſuſtentationem ſumebat. Videmus etiam ipſum Timotheum à Paulo monitum, *nè ampliùs eſſet abſtemius, ſed vino pauculo uteretur propter ſtomachum ſuum & crebras ſuas infirmitates.* Primitivæ eccleſiæ libera hæc & moderata jejunia in uſu erant; neceſſaria illa, & ſupra vires corporis rigida, à ſapientioribus

Lib. 5. c. 3.

1. Tim. 5. 23.

tioribus semper damnabantur. Sic testatur Augustinus, 1. De mor. eccl. cath. cap. 33. *Nemo urgetur in aspera quæ ferre non potest; nulli quod recusat imponitur*. Prudentius, 1. Cathemer. hym. post jejun.

Laxus ac liber modus abstinendi
Ponitur cunctis, neque nos severus
Terror impellit: sua quemque cogit
Velle potestas.

Prosper, De vita contempl. lib. 2. cap. 24. *Sic jejunare debemus ut non nos jejunandi necessitati subdamus, nè jam non devoti sed inviti rem voluntariam faciamus.* Atque sic videtis explodendam esse illam corporis *ἀφειδίαν* quæ plena est superstitionis, licèt retinenda sit illa corporis castigatio quæ cum vera cognitione & debita moderatione conjuncta est. Hæc de tribus coloribus quibus impostores pingere solent sua mandata ac superstitiosas doctrinas. Jam de hujusmodi mandatis & rebus quæ sit Apostoli censura audiamus.

Nec tamen *ullius sunt pretii*, cùm *ad ea* spectent *quibus farcitur caro*] Sic Beza. [*Neque in honore ullo* (supple, *habent corpus*) *ad saturitatem*, vel *expletionem carnis*] Sic alii.

Qui probant hanc posteriorem interpretationem, putant in hisce verbis exponere Apostolum quæ sit illa *ἀφειδία* corporis quam reprehendit; nimirum, cùm corpus in nullo honore habetur ad saturitatem vel expletionem ejusdem. *Honoris* itaque vocabulum hoc in loco *curam* interpretantur; ut 1. Tim. 5. 3. *Viduas honora*, id est, cura & rationem habeto illarum: *non in honore* igitur *habere corpus*, est debitam curam illi non impendere. Quod verò adjungitur, *πρὸς πλησμονὴν τῆς σαρκός*. *saturitatem* vocant, quæ opponitur illi inanitioni quâ vires corporis extenuantur & læduntur; atque existimant Apostolum usum hoc pleniori vocabulo ad taxandos hypocritas qui corpora fraudabant cibo necessario, quasi vitium esset corpus satiare; cùm crapula & ingluvies vitia sunt, non satietas. Sed debetur honor justæ sustentationis huic corpori terreno, non modò quia est animæ organum necessarium, sed quia est Spiritûs sancti templum, quia est Christi corporis membrum; imò si jumenti loco habeatur, adhuc illi alimoniam sufficientem deberi probatur: nam *curat justus vitam jumenti sui*, Prov. 12. vers. 10.

Nôsse itaque oportet duplicem esse carnis curam: unam, malam & prohibitam, quæ tendit ad explendas cupiditates illius illicitas, Rom. 13. 14. alteram bonam & licitam, quæ eò spectat ut corpori tribuantur ad vitam victúmque necessaria, nè vires & valetudo illi desint ad præstanda officia quæ nobis incumbunt ex vocatione. Qui posteriorem curam abjecit, is in nullo honore habet corpus suum; cúmque hoc in loco perstringi putant nonnulli.

Probabilis

Probabilis eſt hæc interpretatio: Sed nec Bezæ interpretationem puto aſpernandam; qui hæc verba, *οὐκ ἐν τιμῇ τινι*, refert ad ipſos ritus & mandata de abſtinentia & delectu ciborum, & putat ex adverſo reſpondere illis, *Quæ quidem rationem habent ſapientiæ*; *nec tamen ſunt ullius pretii*. Supplet Beza vocabulum *tamen*, quia uſitatum eſt illis qui Hebræam phraſin imitantur (quod Paulus paſſim facit) ſubaudire adverſativam particulam. Jam verò ſi quæratur cur non ſint ullius pretii illa hominum mandata, addit Apoſtolus cauſam; *πρὸς πλησμονὴν τῆς σαρκὸς*, ſupple *ὄντα* vel *συντείνοντα* *ſpectant ad carnem ſaturandam*, id eſt, ſita ſunt in cibo, potu, & rebus terrenis & caducis; in quibus non eſt poſitum regnum Dei, ſed in illis quæ ad ſpiritûs alimentum & vitam æternam referuntur; ut verſu ſuperiore oſtenſum eſt. Dicit autem Apoſtolus hujuſmodi mandata nullius eſſe pretii aut momenti, non quòd careant omni utilitate, ſi proponantur & obſerventur *μετὰ ἀληθοῦς γνώσεως ϗ συμμετρίας*, ut monet Athanaſius; ſed quòd per ſe nullius ſint pretii & momenti ad juſtificationem, ſanctificationem, ſatisfactionem peccatorum, & cultum Dei, ut ſeductores voluerunt. Non opus eſt plura attexere de hac Apoſtoli cenſura, quod attinet ad hæc mandata res externas ſpectantia; ſæpe enim hac de re diſſeruimus. Hic itaque Apoſtolicæ refutationis finem habemus. Reſtat quarta pars hujus epiſtolæ; quæ inſtitutionem morum continet, vitia exſtirpat, virtutes inſerit, format denique vitam Chriſtianorum, tum quoad communia officia, tum quoad œconomica.

Finis ſecundi capitis.

Capitis tertii Expositio.

DUo priora hujus epistolæ capita jam absolvimus: Ad tertii capitis explicationem, Deo juvante, accingamur. Inprimis autem illud præmittendum, quis sit Apostoli scopus: hunc enim utile est, imò necessarium, præ oculis habere, ut intelligamus quàm aptè & accommodatè omnia dicantur. Eò igitur spectat tota Apostoli dissertatio; ut post fidei evangelicæ stabilitam doctrinam, & explosas pseudapostolorum imposturas, accendat Colossenses ad exercendam vitæ sanctimoniam, & fugiendas morum corruptelas. Paulo enim hoc solenne est in omnibus epistolis, ut disputationibus de fide subjiciat hortationes ad vitæ novitatem: Vult enim arborem bonam bonos fructus proferre, fidem nempe sanam vitam sanctam parere. Scopum videtis: Jam secundo in loco summam sive argumentum totius capitis facile est elicere, & quasi brevibus lineis includere. Hoc igitur illud est quod hîc urgetur ab Apostolo; Colossenses, adeóq; omnes veros Christianos, mortis ac resurrectionis Christi participes factos esse; atque ob hanc causam mori oportere peccato, vivere Deo, exuere veterem hominem cum actionibus suis, induere novum. Hisce itaque duabus propositionibus continetur summa hortationis Apostolicæ; 1. Resuscitatis cum Christo vita nova atque cœlestis instituenda est. 2. Mortuis cum Christo naturæ nostræ insita corruptio mortificanda est.

Ad partes hujus capitis restat ut accedamus. Habemus autem hic duplicem exhortationem: Generalem, quæ ex æquo omnes Christianos spectat; ab initio capitis ad vers. 18. Specialem sive personalem, quæ ad certos Christianorum ordines dirigitur, ad uxores nempe & viros, filios & parentes, servos & dominos; à versu 18. ad finem capitis. Generalis hortatio in tria membra consumitur.

Primum quatuor primis versiculis comprehensum, instruit & excitat ad appetendum verum finem, cœlum scilicet, & Christum in cœlis sedentem.

Secundum hortatur ad agenda ea quæ sunt ordinata in hunc finem. Praxis autem hæc constat mortificatione, id est, depositione vitiorum; & vivificatione, id est, exercitio omnium

mnium virtutum: de quibus fusè diſſerit à 5. verſu ad 16.

Tertium vocat ad meditationem & ſtudium verbi Divini, & ſimul præſcribit generalem regulam in omnibus noſtris actionibus obſervandam, verſ. 16, & 17.

Hæc præmittenda putavi, quia faciliùs per partes in cognitionem totius adducimur. Plura hujus generis non perſequar, quia (ut rectè Seneca) *idem vitii habet nimia quod nulla diviſio.* In partes materiam propoſitam dividere, utile eſt; in fruſta concidere, nugatorium: nam comprehendere quemadmodum maxima, ità minima laborioſum eſt. Partium itaque partes & minutias ut ſeſe offerent in contextûs explicatione obſervabimus: quem, freti auxilio Divino & ſancti Spiritûs illuminatione, protinus aggrediemur.

Cap. III. Vers. 1, 2.

Itaque ſi reſurrexiſtis cum Chriſto, ſuperna quærite, ubi Chriſtus eſt in dextra Dei ſedens.
Superna ſapite, non terreſtria.

STabilitâ evangelii doctrinâ, ac debellatis ſeductoribus, ad hortandi munus deſcendit Apoſtolus; ut quos ad tenendam fidei veritatem inſtituerat, ad ſervandam vitæ ſanctitatem pariter imbueret. Fluit autem atque deducitur hæc hortatio ex verſ. 12, & 13. capitis præcedentis, ubi hæc habentur verba, *Conſepulti eſtis cum eo per baptiſmum qui etiam excitavit vos & vivificavit:* hinc jam infert, *Si reſurrexiſtis cum Chriſto, ſuperna quærite.* Diximus primum generalis hortationis membrum includi quatuor primis verſiculis, atque eò ſpectare ut excitet Coloſſenſes ad appetitum atque deſiderium veri boni, ſpiritualis ſcilicet & divini; atque inſuper ut gigneret contemptum in illis bonorum apparentium, rerum ſcilicet corporalium & terrenarum. Prudenter autem facit Apoſtolus, quòd primo in loco præſcribit atque præſtituit veri finis appetitum: nam inordinatio voluntatis circa finem, parit in toto vitæ noſtræ curſu inordinatas & monſtrificas actiones; quia ut forma in naturalibus, ſic finis principium eſt in moralibus. Sed ut ad ipſam rem veniamus, duo ſunt hîc à nobis obſervanda:

1. Officium ad quod excitamur ab Apoſtolo, tribus præceptis comprehenſum: *Quærite ſuperna*; φρονεῖτε, i.e. *Cogitate atque amate ſuperna*; *Nè quærite, nè curate terrena.*

2. Incitamenta, ſive motiva (ut loquuntur) ad hoc officium præſtandum. Ad ſuperna quærenda atque amanda duo afferuntur: unum à noſtra reſurrectione petitum; verſ. 1. *Reſurrexiſtis cum Chriſto*: alterum à Chriſti exaltatione; *ubi Chriſtus ſedet ad.* &c. Ad terreſtria contemnenda

nenda duo alia adhibentur: prius ſumitur à morte noſtra ſpirituali; *Mortui eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto*, verſ. 4. poſterius, ab expectatione vitæ noſtræ glorioſæ; *Quando Chriſtus vita noſtra* &c.

1. De officiis.

Superna quærite] *Quærendi* vocabulum indicat laborem & conatum, atque excludit otioſam velleitatem, ut utar verbo Scholaſtico. Per *ſuperna* autem intelligere oportet primariò regnum cœlorum, ſive viſionem Dei beatificam, atque illa gaudia cum Chriſto Capite noſtro & beatis angelis olim percipienda, *qualia nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in mentem hominis venerunt*, 1. Cor. 2. 9. Secundariò autem & conſequenter intelligere oportet illa dona gratiæ quæ ſunt ſemina hujus deſideratæ gloriæ, utpote fidem, charitatem, ſanctimoniam, eaque omnia per quæ tanquam per mediam viam Deus voluit nos progredi ad hanc metam ſupernæ gloriæ. Rectè enim obſervavit Auguſtinus hæc etiam dici poſſe *ſuperna*, quòd *merito excellentia longe ſuperent res terrenas*; adde etiam, quòd hujuſmodi omnia ſunt *ſupernè data*, *& deſcendunt à Patre luminum*, Jac. 1. 17. Cùm itaque hortatur Apoſtolus *ſuperna quærere*, illud vult, nos non modò appetere debere gaudia cœleſtia, ſed ità vivere ut ad illa tandem perveniamus. Qui enim in fide, charitate, ſanctitate non progreditur, is toto vitæ ſuæ curſu non cœlum quærit ſed ad gehennam properat.

Corollaria.

Coroll. 1. Cœlum non datur otiantibus, ſed ſummo labore illud quærentibus. *Quærite regnum Dei, & juſtitiam ejus*, Matth. 6. 33. Et alibi, *Violenti rapiunt illud*, non ſomnolenti.

Coroll. 2. In hac vita non poſſidentur gaudia cœleſtia: debemus itaque ſuſpirare illa & patienter expectare, obtenturi tandem ſi quæramus ut oportet.

Τὰ ἄνω φρονεῖτε, Superna curate, cogitate, vel *ſapite*] Vocabulum φρονεῖν duos actus complectitur; actũ mentis ſive intellectûs de re aliqua cogitantis, atq; actum voluntatis ſive affectûs rem aliquam approbantis & amantis. Vult itaque Apoſtolus ut mentem ad cœlum attollamus, atque in animo noſtro hæc ſuperna perpetuò habeamus; neque illud ſolùm, ſed etiam ut ardenter amemus ſuperna, atque in illis affectum figamus. Niſi conjungantur hæc duo, nemo ſe accinget ad quærendum cœleſtia; nam *ignoti nulla cupido*: neceſſe eſt igitur nôſſe, & in animo frequenter verſare hæc cœleſtia; nemo enim quærit illud de quo non cogitat. Sed nec cogitare ſufficit niſi fiat cum amore & affectu; non enim quæritur à nobis niſi illud quod appetitur & amatur. Verè obſer-

obfervavit Bernardus, *intellectum & affectum in hominibus quandoque fibi adverfari, ut alter fuperna nôffe & probare, alter tamen infima appetere inveniatur.* Id cùm acciderit, diftrahitur & dilaceratur animus, non excitatur ad quærendum. Hinc eft quòd Paulus hortatur, non tantùm ut fciamus fed ut fapiamus fuperna.

Documenta.

Docum. 1. Eft pii atque Chriftiani hominis officium, femper in animo habere cœlefte illud regnum, atque fuperna illa bona quæ fpectant ad illud confequendum. Hoc videmus in patre fidelium Abrahamo, de quo teftatur Apoftolus, quòd *exfpectabat τὴν τοὺς θεμελίους ἔχουσαν πόλιν.* Heb. 11. 10. Hoc legimus de Chriftianis primitivæ ecclefiæ, qui tam crebrò in animis & fermonibus habebant hoc regnum fupernum, ut indè apud Ethnicos in fufpicionem venerint regni affectati.

Iuft. Mart. Apol. 2. ad Antoninum.

Docum. 2. Eft etiam illorum qui æternam beatitudinem fperant fe confecuturos, ordinare vitæ fuæ curfum fecundùm fupernas rationes, & judicare de rebus omnibus, habito femper refpectu ad hæc fuperna: nam hoc eft efficaciter *fapere fuperna*, ità fcilicet affici illorum dulcedine & fuavitate, ut illa inexplebili defiderio fitiamus, & omnia ad illorum confecutionem referamus. Hunc affectum fenfit in corde fuo, & optimè expreffit Pfalmifta, Pfal. 42. 1. *Quemadmodum defiderat cervus* &c. Hinc colligere poffumus, illos omnes qui pollicentur fibi gaudia fuperna cùm interim non omnino fapiunt fuperna, quafi jucundo quodam fomnio delectari, neque unquam illis rebus faturandos, quia nunquam ea fitire & efurire ex animo folebant. Reftat ultima particula hortatoriæ hujus materiæ.

Non terreftria, fupple, *quærite & fapite*] *Terreftria* vocat Apoftolus ea omnia in quibus regnum Dei fitum non eft; opes, voluptates, honores, ad extremum addo & cæremonias illas atque obfervationes fitas in rebus terrenis & corporalibus: hæc enim conclufio hortatoria petita à morte & refurrectione noftrî cum Chrifto, illa omnia oftendit flocci facienda. Jam verò dicuntur *fapere terrena* vel *quærere*, qui in hifce rebus felicitatem fuam conftituunt, qui fecundùm hæc terrena (quæ dicuntur) bona, omnia ordinant & judicant. Scitè depinguntur ab Apoftolo terrena hæc animalia, Philip. 3. 18. 19. *Multi incedunt*, &c. οἱ τὰ ἐπίγεια φρονοῦντες· Hujufmodi fuerunt quos Servator nofter parabolicè taxavit, Luc. 14. quòd dum agros, boves, & uxores curent, vocationem falutiferam prorfus negligant. Hinc obfervemus,

1. Non poffe quenquam fimul fapere cœleftia & terrena. Si enim hoc fieri poffet, non opus fuiffet hâc claufulâ negante & vetante, fed fatis

fuisset dixisse, *Sapite superna*, absque hoc additamento, *& non terrestria.* Sed verum est illud Salvatoris, *Nemo potest duobus dominis servire*, Mat. 6. 24. Si igitur terrenis cupiditatibus serviamus, saluti nostræ promovendæ nunquam invigilabimus.

> *Pectora nostra duas non admittentia curas,*

olim cecinit poeta; & Apostolus dixit, *amentes & damnosas cupiditates demergere homines in exitium*, 1. Tim. 6. 9.

2. Observandum, quòd Paulus prohibet quærere & sapere terrestria, non vetuit uti rebus terrenis, imò nè parare quidem. Sine usu rerum terrenarum non vivitur; ad usum autem necessarium nobis non suppetent, nisi priùs acquirantur. Est itaque *quærere* & *sapere* hoc in loco, toto corde desiderare, omni ope & industriâ; atque in istis tanquam in summo bono acquiescere. Hoc faciunt homines carnales & mundani, quicquid obtendunt: id evincitur quia hæc terrena sine omni modo & mensura concupiscunt. Certum autem est, illud quæri & proponi tanquam finem, quod quæritur nullâ mensurâ adhibitâ: nam in eo quod quæritur propter finem, adhibetur mensura secundùm proportionem ad finem.

3. Rationem adjungamus cur non oporteat sapere terrena, sed sola superna; eámque duplicem: Unam ex harum rerum vanitate desumptam: Nam terrena, ut bene Parisiensis, *nec plenitudinem conferre possunt continenti, nec fulcimentum innitenti, nec fructum laboranti.* Quid igitur *proderit homini si mundum universum lucratus fuerit*, &c. Matth. 16. 26. Alteram ex contrarietate quam habent ad vera & superna gaudia: Nam ut manna cœlestis defecit postquam filii Israel comederant de frugibus terræ, sic suavitas gaudii spiritualis non percipipitur ab iis qui inhiant hisce rebus terrenis. Unde Augustinus, *Si animus habet unde delectetur extrinsecùs, sine delectatione manebit intrinsecùs.* Atque hæc de materia hortationis Apostolicæ: Ad incitamenta veniamus.

Si resurrexistis cum Christo] Superna esse nobis quærenda & sapienda primò arguitur à resurrectione nostra cum Christo: Nam verba hæc, *Si resurrexistis*, non sunt dubitantis, sed inferentis & concludentis: assumptio enim, scilicet, *Resurrexistis cum Christo*, præsupponitur ex illis quæ disputata sunt capite superiore, vers. 12. & 13. Ductum autem est hoc argumentum à causâ ad effectum: nam hæc resurrectio nostra quam habemus per Christum, est principium effectivum novæ vitæ, & proinde novæ conversationis & operationis. Sciendum enim est, Christum eâdem virtute quâ seipsum excitavit à morte corporali, excitâsse suos omnes à morte spirituali.

ſpirituali. Hinc Bernardus, *Duplex eſt reſurrectio: una animæ, quam occultus Chriſti adventus operatur; altera corporis, quam glorioſus Chriſti adventus perficiet. Atque ut exterior homo in reſurrectione ſua corporali recipiet novam vitam & operationes; ſic in reſurrectione hac ſpirituali interior homo jam recipit novam vitam & novum ſenſum.* Hinc illud Apoſtoli, Rom. 6. 4. *Sicut excitatus eſt Chriſtus ex mortuis in gloriam Patris, ità & nos in novitate vitæ ambulemus.* Hæc ſpiritualis reſurrectio, in baptiſmo & ſacramentaliter & realiter efficitur; ſacramentaliter, per externam myſterii adminiſtrationem; realiter, per internam ſancti Spiritûs operationem. Utrumque complexus eſt Apoſtolus, Tit. 3. 5. *Secundùm ſuam miſericordiam ſalvos nos fecit, per lavacrum regenerationis & renovationis Spiritûs ſancti.* Hiſce poſitis, clarum eſt, hoc eſſe debere omnibus fidelibus maximum incitamentum ad ſuperna quærenda & ſapienda: Nam qui reſurrexit, aliud vitæ genus reſurrexit: qui autem cum Chriſto reſurrexit, is, ad quatenus id fieri poteſt in hac vita, debet Chtiſtum reſurgentem imitari. Quemadmodum igitur Chriſtus excitatus à mortuis non curavit terrena, ſed aſcendit in cœlum ut glorioſam & cœleſtem vitam ageret: ſic Chriſtiani, qui ſunt ſpiritualiter excitati, non debent adhæreſcere rebus & concupiſcentiis terrenis, ſed mentes ad cœlum attollere.

Obſervationes.

Obſerv. 1. Chriſtianorum eſt, Chriſtum imitari, & ea facere ſpiritualiter quæ Chriſtus fecit corporaliter. Verbi causâ; Chriſtus mortuus eſt; nos itidem peccato mori oportet: Chriſtus excitatus eſt; nos etiam oportet ad novam vitam reſurgere: Chriſtus aſcendit in cœlum; noſtrum officium eſt animis in cœlum evolare. Hoc eſt quod Apoſtolus vult Rom. 6. 5. ubi requirit ut complantati coaleſcamus conformatione tam mortis quàm reſurrectionis Chriſti. *In omnibus*, inquit Chryſoſtomus, *vult Apoſtolus ut Chriſtiani conſortes fiant Chriſti.*

Obſerv. 2. Non modò officium noſtrum eſt reſurgere cum Chriſto; ſed à reſurrectione Chriſti vim habemus ad hanc reſurrectionem ſpiritualem: nam Chriſtus communicat ſuis omnibus illam virtutem quâ ſeipſum excitavit, ad eos quoque excitandos. Valet igitur argumentum à reſurrectione Chriſti ad reſurrectionem noſtram ſpiritualem. Unde Apoſtolus, poſitâ morte & reſurrectione Chriſti, ſubjungit, Οὕτω καὶ ὑμεῖς λογίζεσθε, &c. *Ita etiam vos colligite, vos ipſos tum mortuos eſſe peccato, tum verò* &c. Rom. 6. 11.

Obſerv. 3. Inexcuſabiles illi jam ſunt qui adhuc volutantur in terrenis rebus & cupiditatibus, quia habent novam naturam proportionatam & incli-

natam ad superna, communicatâ illis vivificâ potentiâ resurrectionis Christi. Ut igitur ferrum quod seipsum in sublime attollere non potest per naturam suam, receptâ tamen magnetis in se operatione sursum fertur: sic animi humani suâ indole terrenis rebus affixi, virtute Christi resurgentis possunt sese ad superna & cœlestia erigere. Hæc de primo incitamento.

Ubi Christus est in dextra Dei sedens] Hoc est illud alterum calcar sive incitamentum ad quærenda & sapienda superna sive cœlestia: Christus sedet ad dextram Dei; ergò nos oportet superna quærere & sapere. Explicabimus primò sententiam horum verborum; tum ostendemus vim argumenti, sive consequentiam rationis.

Illud igitur inprimis tenendum, hæc dici de Christo propriè & præcipuè secundùm naturam ejus humanam, quâ resurrexit, & ascendit, & sedet ad dextram Patris, ut habetur in symbolo apostolico: quanquam & secundùm Divinam naturam credendum est illum ab omni æternitate sedisse ad dextram Patris, id est, ut exponit Damascenus, obtinuisse æqualitatem Divinæ majestatis cum Deo Patre. Δεξιὰν δὲ τοῦ Πατρὸς λέγομεν, τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν τῆς Θεότητος· ἐν ᾗ ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς πρὸ αἰώνων ὑπάρχων, ὡς Θεὸς, καὶ τῷ Πατρὶ ὁμοούσιος, ἐπ' ἐσχάτων σαρκωθεὶς, καὶ σωματικῶς κάθηται, συνδοξασθείσης τῆς σαρκὸς αὐτοῦ.

Lib. 4. c. 2.

Missâ itaque hâc expositione Damasceni, quæ respicit Divinam Christi naturam & æternam illius majestatem, inquiramus quid sub vocabulis *sedere ad dextram Dei* innuatur cùm ad humanam Christi naturam & exaltationem ejusdem in tempore factam accommodentur.

Summa est; Cùm Deus corporalem dextram non habeat, hâc sessione significari, Christum, quâ homo est, peracto opere redemptionis nostræ, non modò immortalitate & perfectâ beatitudine donatum, sed in cœlos evectum, supra omnes creaturas collocatum, totius mundi Dominum, Gubernatorem & Judicem, ecclesiæ autem inprimis Regem & Patronum gloriosissimum & potentissimum constitutum. Augustinus, *Sedere*, inquit, *est judiciariam potestatem habere. Ad dextram autem Dei esse, est in summa beatitudine esse; sicut ad sinistram, in summa miseria.* Sed optime explicatur ab Apostolo quid sit Christum hominem sedere ad dextram Patris, Ephes. 1. 20, 21, & 22. Complectitur igitur exaltationem humanæ naturæ ad statum beatitudinis & gloriæ maximæ cujus ea capax esse potuit, atque etiam dominationem ejusdem atque elevationem supra omnes alias creaturas.

De fide & symbolo: Tom. 3.

Cavendus itaque error quorundam modernorum, qui ex hac sessione Christi ad dextram Dei, conantur deducere, humanæ Christi

naturæ

naturæ realiter communicatam esse Divinam majestatem, ubiquitatem, omniáque Deitatis idiomata. Sed facilè refelluntur;

1. Quia si Divina idiomata realiter communicarentur naturæ humanæ, humana natura realiter esset Deus: Divina enim idiomata nil aliud sunt quàm Divina essentia. Fatemur igitur Christum incarnatum habere æqualitatem gloriæ & majestatis cum Deo Patre: sed negamus Christi carnem, vel humanam naturam, habere aut habere posse; quia non est consubstantialis Deo, quamvis sit Deo hypostaticè unita.

2. Refelluntur ex circumstantia temporis. Nam (ut illi volunt) realis idiomatum communicatio humanæ naturæ oritur ex hypostatica ejusdem unione ad Divinam: sed hæc sessio Christi hominis ad dextram Dei, de qua loquitur Apostolus, passionem & resurrectionem consecuta est. Hoc discimus ex ordine articulorum in symbolo apostolico: *Resurrexit*; *ascendit*; *sedit*. Hoc ipse Christus nos docuit, Luc. 24. 26. *Nonne hæc oportuit pati Christum, & ità intrare in gloriam suam?* Et Apostolus, Heb. 1. 3. *Postquam purgásset peccata nostra, sedit ad dextram Majestatis in excelsis.*

3. Quod attinet ad ubiquitatem corporis Christi; ea refellitur manifestè hoc in loco, non stabilitur. Nam Apostolus ideirco dicit Christianorum animos in cœlo versari oportere non in terris, quòd Christus evectus sit ad dextram Dei in cœlis, neque jam ampliùs moretur nobiscum in terris secundùm præsentiam carnis, quamvìs secundùm præsentiam Divinæ majestatis sit perpetuò nobiscum. Sic Ephes. 1. 20. *Collocavit Christum ad dextram suam.* Ubi? ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. & Heb. 1. 3. ἐν ὑψηλοῖς. Quamvìs igitur dextra Dei sit ubique, si per illam intelligamus Divinam majestatem & potentiam; quia Deus est ubique: tamen Christus corpore suo, vel secundùm humanam suam naturam, collocatus est ad hanc dextram Dei, non quatenus est ubique, sed quatenus in cœlis est.

Atque sic breviter habetis quo sensu Christus sedeat ad dextram Dei: Divina ejus natura, sive persona Λόγου, sedet in æqualitate majestatis & gloriæ atque omnium attributorum Divinorum; humana natura sedet exaltata supra omnes res creatas, sed tamen infra Deum, prædita scilicet majestate & gloriâ maximâ ei congruente, & cujus capax esse potest.

Hisce explicatis, restat ut ostendamus vim hujus rationis: Christus sedet in supernis ad dextram Dei; ergò nos oportet quærere & sapere superna. Duæ sunt causæ quæ firmam reddunt hanc consequentiam. Prior ducta ab affectu fidelium omnium ad Caput & Servatorem suum Christum Jesum. Tritum

 est, *Animum esse ubi amat, non ubi animat*: & notum est etiam illud ex evangelio, *Ubi est thesaurus tuus illic erit cor tuum,* Matth. 6. 21. Cùm igitur Christus, qui est amor & delicium animarum fidelium, sit in cœlis collocatus ad dextram Dei, necesse est omnem piam & castam animam quasi rectis lineis in cœlestem illum locum subvolare, & affectu saltem ac mentis cogitatione cum eo indies versari. Ab hoc affectu manavit illa Pauli vox, *Cupio dissolvi & esse cum Christo.* Partes inferiores nunquam bene se habere possunt si sejungantur & divellantur à capite suo: non mirum igitur si fideles omnes quà possunt cœlum scandant, & Christo Capiti suo sese adjungere contendant. Altera causa ducitur ab influxu capitis in membra. Christus enim non sedet otiosè ad dextram Patris; sed inspirat suis omnibus gratiam salutiferam, atque suppeditat illis vires ad conculcanda terrena, & cœlestia appetenda. Nam Christus exaltatus virtutem habet attractivam, trahit sursum suos omnes, nec patitur terræ adhærescere. Non secùs atque cœlestis ille sol suâ virtute crassos & terrenos vapores in sublime evocat: sic Sol justitiæ Christus crassos & obstipos animos nostros dejungit à fæce rerum terrenarum, & efficaci suâ operatione attollit ad cœlestia. Est itaque argumentum ductum à possibili vel facili: quasi dixisset, Quanquam non potuistis viribus naturæ quærere & sapere superna, tamen auxilio Christi sedentis ad dextram Dei, & vos trahentis ad se per Spiritum gratiæ, jam potestis id facere. *Omnia possum,* inquit Apostolus, *in me confortante Christo,* Phil. 4. 13.

Phil. 1. 23.

Corollaria.

Coroll. 1. Non est quòd metuamus hostes nostros spirituales, diabolum, mundum, carnem; quia Christus Salvator noster hisce omnibus potentior est, utpote exaltatus ad dextram Dei, longè supra omnem creaturam, *Quis ei de seculo metus est, cui in seculo Deus tutor est?* Cyprianus, De orat. Dom. *Non labefaciat mentem humana infestatio, sed corroboret fidem Divina protectio,* Idem, De exhort. martyr. cap. 10.

Coroll. 2. Perpetuum fidei hoc exercitium esse debet, ut quoties infestemur terrenis cupiditatibus, illico suspiciamus in cœlum, Christum intueamur sedentem ad dextram Dei, atque ab eo robur spirituale petamus. Sic Stephanus confirmatus est etiam adversùs ipsos mortis terrores, Act. 7. 55.

Coroll. 3. Non sunt vera & viva membra sub Christo Capite, quorum animi non versantur in cœlis. *Ubicunque* enim *fuerit cadaver, illuc congregabuntur aquilæ,* Matth. 24. 28. Hæc de incitamentis ad quærenda superna.

Vers. 3, 4.

VERS. 3, 4.

Nam mortui eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo.

Quando Chriſtus vita noſtra patefactus fuerit, tum & vos cum eo patefietis in gloria.

SUperna Coloſſenſibus atque adeò omnibus fidelibus eſſe quærenda & ſapienda, duabus rationibus probatum eſt; à reſurrectione noſtrî cum Chriſto, atque ab exaltatione ipſius Chriſti. Jam aggreditur Apoſtolus illam alteram partem admonitionis ſuæ, quâ vetuit quærere ac ſapere terrena; atque illam corroborat duobus aliis argumentis. Prius ducitur à morte noſtra ſpirituali; *Nam mortui eſtis*: cui ſubnectit tacitam occupationem; *vita veſtra* &c. Poſterius petitur à certa expectatione futuræ gloriæ. Certitudo autem hæc demonſtratur aſſignatâ temporis circumſtantiâ quando nobis dabitur hæc vita glorioſa; nimirum, *quando Chriſtus apparuerit*. Ordiamur à priore ratione.

Nam mortui eſtis] Peccato ſcilicet, mundo, & carni; ut paſſim teſtatur Apoſtolus: *Colligite vos mortuos eſſe peccato*, Rom. 6. 11. *Mundus mihi crucifixus eſt, & ego mundo*, Gal. 6. 14. Et alibi, *Qui ſunt Chriſti, carnem crucifixerunt cum affectibus & concupiſcentiis*. Perpendamus hîc duo: Quomodo ſimus mortui; &, Quantum valeat hujus rei conſideratio ad terrena ſpernenda.

Quod attinet ad primum; Renati mortui ſunt peccato, non quòd peccatum planè eradicatum ſit & extirpatum ex mortali hoc illorum corpore; repugnat enim hoc propriæ uniuſcujuſque experientiæ, qui fomitem peccati in ſe ſentit: ſed quòd ejus dominium fractum, enervatum, & debilitatum ſit; quòd ejus vires paulatim abſumantur operatione gratiæ; quòd tandem prorſus conficientur & extinguentur perfectione gloriæ. Sunt igitur peccato mortui quotquot in Chriſto renaſcuntur, quia in ſacramento regenerationis omnia peccata illorum abolentur quoad reatum, quia abolenda prorſus obſignantur etiam quoad actum, ac aboleri incipiunt per inoperantem Spiritum, denique quia ad ea mortificanda tenentur propter mortificationis in baptiſmo conceptum votum. Quemadmodum igitur vulgatâ loquendi formulâ illum dicimus *jam mortuum hominem*, in quem ſententia mortis lata eſt: ſic dicimus rectè renatos *mortuos*, vel peccatum in illis *jam mortuum eſſe*, quia in baptiſmo eorum lata fuit quaſi mortis ſententia in peccatum: cujus ſententiæ executio protinus inchoatur, quotidie promovetur, tandē perficitur. Non malè Pariſienſis, *Mortuum reputatur omne peccatum quod vitam gratia non*

De legib. cap. 28.

 tia non extinguit; quare mortuum habetur cùm regnare non permittitur. Facile esset hoc confirmare multis Scripturarum testimoniis. Docent enim passim, renatos in baptismo non solummodo mori peccato sacramentaliter, sed etiam accipere Spiritum Christi, cujus virtute & efficaciâ realiter in illis mortificantur cupiditates carnis. Rom. 6. 6. *Sciamus veterem illum nostrum hominem cum Christo crucifixum, ut enervetur corpus peccati.* Docent insuper, nos stipulari Deo perpetuum mortificationis & piæ vitæ studium: Sic loquitur Petrus, epist. 1. cap. 3. ver. 21. ubi baptismum appellat *stipulationem bonæ conscientiæ apud Deum.* Intelligimus jam quid sibi velit Apostolus, cùm dicat Colossenses *mortuos esse*; & quo sensu per baptismum suum Christiani dicantur *mortui peccato*. Jam secundo in loco restat ut pensitemus rationem hujus consecutionis, *Non debetis quærere* vel *sapere terrena, quia mortui estis*: Quæ validissima est multas ob causas.

Primò, valet à remotione causæ ad remotionem effectûs. Nam *sapere & quærere terrena* sunt effecta peccati dominantis: sed in illis qui mortui sunt peccato, peccatum amisit hanc potestatem imperatoriam; non potest igitur illos ad illicitas concupiscentias cogere. Hoc disertis verbis affirmavit Apostolus, Rom. 6. 7. *Qui mortuus est, liber est à peccato.* & vers. 14. *Peccatum vobis non dominabitur.* Potest hoc illustrari similitudine tyranni florentis & dominantis primò, mox vulnerati, victi, & in carcerem conjecti. Quemadmodum enim ille dum stipatus satellitio suo arcem tenet, imperat miseris civibus, eósque cogit jussa facere; postquam verò præsidio suo nudatus, ex arce dejectus, superatus, atque vinctus fuerit, jam deridetur & contemnitur ab omnibus, nec quenquam habet dictis suis obedientem: sic peccatum, dum viget in homine non renato, urget & impellit illum in omnem nequitiam; sed postquam fractum fuerit illius dominium, nil potest nisi in ultro sese dedentibus.

Secundò, cùm argumentatur Apostolus, Mortui estis, ergò non debetis sapere terrena, inest argumentum ductum à *simili*. Quemadmodum enim mors corporalis abstrahit homines ab omni commercio rerum terrenarum, sic mortificatio hæc spiritualis abalienare debet animos à studio & desiderio rerum terrenarum. Mors corporalis violentâ necessitate abripit homines ab omnibus rebus mundanis, mortificatio spiritualis divinâ quadam operatione abducit nos ab amore rerum istarum. Mortui igitur, hoc est, qui habent Spiritum sanctum mortificantem in ipsis cupiditates carnis, possunt ejusdem auxilio terrena contemnere, superna desiderare.

Præclarum

Præclarum ſpecimen hujus rei Paulus exhibuit, qui tantum abfuit à deſiderio gloriæ mundanæ, ut pro ſtercoribus duceret quicquid mundi oculis deſiderabile & glorioſum eſt.

Ultimò, valet Apoſtoli conſequentia ab *honeſto* & *debito*. Honeſtum eſt, ut qui mortui fuerint in baptiſmo ſacramentaliter, oſtendant ſe mortificatos in vita ſua veraciter. Debitum eſt, ut qui votum mortificandæ carnis in baptiſmo emiſerint, officium mortificationis in contemptu rerum terrenarum exerceant. Atque ſic videtis hanc conſequentiam, *Ne quærite terrena, quia mortui eſtis*, multarum rationū nervis firmiſſimè colligatā. Jam obſervationes ſive doctrinas eliciamus.

Obſerv. 1. Chriſtianus concupiſcentiis peccati inſerviens, transfuga eſt atque captivus voluntarius. Liberatur enim à ſervitute peccati, tyranno hoc lethali vulnere debilitato & confoſſo. Horum miſeram & turpem conditionem vide 2. Pet. 2. 19, 20, &c.

Obſerv. 2. Non eſt quòd animum deſpondeat Chriſtianus, quòd ſentiat in ſe rebellem peccati motum, niſi pareat illius concupiſcentiis, ac præceps ipſe trahatur in rebellionem. Non obſtantibus enim hiſce peccati illecebris, mortuus cenſetur peccato, qui nec conſenſum voluntatis, nec membra corporis tanquam arma iniquitatis eidem exhibeat.

Obſerv. 3. Requirit Apoſtolus ut myſteria baptiſmi noſtri probè teneamus, atque ad uſum pietatis & ſanctitatis transferamus. Pulcherrimam enim hanc hortationem, *Ne quærite terrena, quia mortui eſtis*, deduxit à conſideratione baptiſmi, uti apparebit reſpicientibus ad verſum 12ᵐ superioris capitis. Sic Rom. 6. 3. *An ignoratis quotquot Baptizati ſumus in Chriſtum Jeſum, in mortem ejus eſſe baptizatos?* quaſi dixiſſet, Turpe eſt & indignum Chriſtiano hoc ignorare.

Obſerv. 4. Graviter peccant qui baptiſmum ſuum, quaſi cæremoniam evanidam, patiuntur ſibi è memoria excidere: nam hoc ſacrum myſterium, quamvis ſemel peragendum, perpetuò in animis revolvendum eſt, in actionibus exprimendum. Pergamus ad clauſulam ſequentem.

Et vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo] Tacitam occupationem hiſce verbis contineri dictū eſt, quâ occurritur duplici objectioni.

Object. 1. 1. Objicitur, Apoſtolum ſibi ipſi contradicere: Modò dixerat Coloſſenſes reſurrexiſſe; at reſuſcitati vivunt: jam eodem penè ſpiritu affirmat illos mortuos; at mortui non vivunt. *Solut.* Solvitur hic nodus diſtinguendo: Mortui ſunt mundo, peccato, & carni, ut antè declaratum eſt; vivunt Deo & Chriſto. Idem Spiritus qui vitam carnalem in nobis mortificat, nos ad vitam novam & ſpiritualem exſuſcitat. Atque hæc illa vita eſt quam vivunt in Chriſto omnes illi qui mortui ſunt peccato.

Object. 2.

2. Et illud dici potuit, Paulum repugnare experientię communi. Sentiunt enim pii omnes sese adhuc infestari peccati reliquiis, premi variis ærumnis, morte tandem absumi; quomodo igitur verum est, eos jam resurrexisse cum Christo, & novam vitam consecutos esse? Respondet Apostolus, novam hanc vitam esse quidem in ipsis fidelibus adhuc inchoatam, imperfectam, obscuram: sed in Christo Capite illorum consummatam, perfectam; gloriosam; absconditam tamen. Hasce itaque objectiones prævenire voluit Paulus dicendo, *Vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.* Jam ipsa verba sigillatim excutiamus.

Solut.

Vita vestra] *Vita* vocabulum capitur pro illa supernaturali vita quâ vivimus Deo sub statu gratiæ, & quâ victuri sumus cum Deo in statu gloriæ: Nam vita gratiæ nil aliud est quàm (ut ita dicam) ætas infantilis gloriæ. Atque utraque hæc κατ' ἐξοχὴν dicitur *vita nostra*; præ qua mors censenda est vita carnalis & corporalis: Nam carnalis vita ducit ad mortem, eamque æternam. Unde in sacra Scriptura mortui habentur qui vivunt secundùm carnem; *Sinite mortuos sepelire mortuos.* & 1. Tim. 5. 6. *Quæ in deliciis vivit, vivens mortua est.* Jam verò qui vivit vitam gratiæ secundùm Spiritûs sancti ductum, is indies tendit ad æternitatem, Rom. 8. 13. Atque ut carnalis vita peccatorum, mors est, si conferatur ad spiritualem vitam fidelium; sic naturalis vita hominum mors est, si conferatur ad supernaturalẽ vitam beatorũ. Nam corporalis hæc vita tota fluit & evanescit quolibet momento, nec quicquam habet permanens: at illa supernaturalis tota stat in perpetuitate soliditatis suæ, & nihil habet fluens. Rectè igitur & emphaticè Apostolus designans hanc vitam spiritualem & supernaturalem, dixit, *Vita vestra.*

Abscondita est] Potest hoc accommodari tum ad vitam gratiæ, tum ad vitam gloriæ. Vita spiritualis sanctorum abscondita est, Primò, quoad improbos. Mundus enim non agnoscit aliquid spirituale in filiis Dei; sed habet illos pro despicatissimis, stultissimis, miserrimis homuncionibus. Sic Apostolus, Heb. 11. 36, 37, 38. *Ludibria & flagella sunt experti, destituti, oppressi, male vexati, quibus indignus erat mundus.* Nec mirum, cùm hæc spiritualis vita in illis rebus sita sit quæ non incurrunt in oculos aut sensum; nimirum in adoptione, in regeneratione, in unione ad Christum, in fide & charitate, aliísque Spiritûs sancti donis. Hinc illa improborum sera confessio, Sap. 5. 3, &c. *Hi sunt quos habuimus aliquando derisui,* &c. *Nos insensati vitam illorum existimabamus insaniam. & finem illorum sine honore. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est!*

Secundò,

Secundò, quoad ipſos ſanctos & fideles vita illorum ſpiritualis abſcondita eſt; ſed ex parte, non ſimpliciter. Dico aliquatenus abſconditam, quia nè ipſi quidem ſemper vividè ſentiunt in ſe vitam gratiæ; ſed quandoque, pulſati tentationibus diaboli & carnis, ſubdubitant ſe eſſe planè occiſos, & Spiritu Dei deſtitutos. Hinc illa Pſalmiſtæ vox, Pſal. 51. 10. *Cor mundum crea in me, Deus; & ſpiritum rectum innova in viſceribus meis.* Quinetiam cùm ſentiunt in ſe hanc vitam ſpiritualem, tamen illam agnoſcunt eſſe valde infirmam, languidam, & obſcuratam propter perpetuam illam pugnam & rebellionem carnis. Sic Paulus ſentit ſe *delectari lege Dei quoad interiorem hominem*; en vitam ſpiritualem! idem tamen Paulus videt *aliam legem in membris ſuis rebellantem legi mentis ſuæ*; en vitam eandem abſconditam & obfuſcatam.

Rom. 7. 22. 23.

Nunc quod attinet ad vitam futuræ gloriæ; illa multò magìs abſcondita eſt: Nam etſi habemus ſemina hujus vitæ in nobis, tamen obruuntur ſub corpore hoc mortali, neque in apricum proferentur ante diem adventûs Chriſti. Interim, ut eſt 1. Joan. 3. 2. *Filii Dei ſumus, ſed nondum apparet quid erimus.* imò nè cogitatione quidem complecti poſſumus hanc abſconditam vitam, 1. Cor. 2. 9.

Cum Chriſto in Deo] Hoc etiam aptè quadrat tum in vitam ſpiritualem ad quam ſumus jam reſuſcitati, tum ad vitam illam glorioſam ad quam ſumus reſuſcitandi: nam utraque in Chriſto abſcondita eſt, tanquam in fonte, radice, vel principio. Verba autem hæc *in Deo* adjunguntur, quia ipſe Chriſtus quà homo è terris ſe ſubduxit, & ad Deum Patrem aſcendit. Deus igitur inviſibilis eſt & mundo abſconditus, & Chriſtus cum Deo, & vita noſtra cum Chriſto. Ad ſpiritualem vitam quod attinet; certum eſt ad nos derivari exiguos quoſdam rivulos, ipſum autem fontem in Chriſto latere: imò nè rivuli quidem vitæ ſpiritualis ad nos derivantur, niſi quatenus Chriſto conjungimur, in quo hæc vita reconditur. *Vivo*, inquit Apoſtolus, *non ampliùs ego, ſed vivit in me Chriſtus*, Gal. 2. 20. Hinc eſt quòd *niſi quis maneat in Chriſto, & Chriſtus in illo, ſtatim ut palmes abjectus extra vineam areſcet*, Joan. 15. 6. Sed & vita noſtra glorioſa in Chriſto quoque abſcondita eſt. Quemadmodum enim palmitum vita hyberno tempore non extincta eſt, ſed abſcondita in radice ipſius vitis: ſic fidelium vita beata & glorioſa hoc terrenæ ſuæ peregrinationis tempore reconditur & reſervatur in Chriſto ſpirituali vite. Imò & nos hoc ſenſu inducti jam dicimur in poſſeſſionem hujus vitæ cœleſtis, quatenus nimirum in Chriſto Capite jam ſumus in cœlum ſublati, & vitâ æternâ atque immortalitate

donati. Hoc voluit Apostolus, Ephes. 2.6. *Unà excitavit nos, unáque collocavit in cœlis in Christo Jesu.* In Christo igitur homine vita nostra cœlestis abscondita est, tanquam in causa exemplari: nam *corpus nostrum humile configurabitur corpori ejus glorioso,* Phil. 3. 21. Abscondita etjam est tanquam in causa materiali & meritoriâ: nam in carne per mortem expiavit peccata nostra, & promeruit nobis hanc vitam. *In Filio* igitur *est* illa *vita æterna* quam Deus nobis largitur, 1. Joan. 5. 11. Abscondita denique in Christo homine est, tanquam in causa efficienti, secundariâ scilicet & instrumentali. Jam verò in Deo recondita est omnis vita supernaturalis, tanquam in causa principali & fonte primario. Utramque causam, & primariam & instrumentalem, conjunxit Apostolus Rom. 6. 23. *Donum Dei est vita æterna in Christo Jesu Domino nostro.*

Corollaria.

Coroll. 1. Hinc docemur, quoties languescere sentimus gratiam spiritualem in nobis, à Christo subsidiariam opem petere, in quo fons vitæ spiritualis reconditur.

Coroll. 2. Hinc perspicitur quàm necessarium sit per fidem & Spiritum Christo conjungi: ab illo enim si sejungamur, non Christiani sumus sed cadavera Christianorum; quia in illo vita nostra omnis abscondita est.

Coroll. 3. Hîc habemus nostræ infirmitatis & imperfectionis solatium; quia licèt in nobis omnia spiritualia sint infirma & imperfecta, utpote fides, charitas, sanctitas; tamen in Christo Capite habemus vitam spiritualem omnibus numeris absolutam. Hoc est illud quo se sustentat Apostolus, Phil. 3. 8. 9. *Duco omnia pro stercoribus, ut Christum lucrifaciam; & comperiar in eo, non habens meam justitiam,* &c.

Coroll. 4. Hîc habemus in omnibus externis miseriis paratissimam consolationem, & spei nostræ anchoram firmissimam. Nam vita nostra in Deo reposita est; at Deus non abnegabit depositum: cum Christo abscondita est; at Christum vitâ excidere impossibile est; nec minùs impossibile illos perire quorum vita cum Christo recondita est. Concludamus itaque, cœlestia esse nobis quærenda, terrestria conculcanda; quia & mortui sumus rebus hisce terrenis, & habemus vitam supernaturalem tam gratiæ quàm gloriæ reconditam cum Christo in Deo.

VERS. 4. *Quando Christus vita nostra patefactus fuerit, tum & vos cum eo patefietis in gloria.*

IN eo adhuc pergit Apostolus, ut ostendat terrena non esse Christianis quærenda aut sapienda, sed cœlestia. Petitur ratio ab expectatione gloriæ nobis destinatæ. Nos primò ipsam

mò ipsam materiam hisce verbis contentam in se considerabimus: Secundò, consecutionis vim ostendemus; ut intelligatur quantum valeat ad inferendam hanc conclusionē, Terrena non esse nobis sapienda.

In priore tria consideranda: Autor doni; tempus donationis; ipsum donum.

1. Autor sive causa gloriosæ & beatæ vitæ quam expectamus, ipse Christus est: Unde dicitur *vita nostra* causali prædicatione, non essentiali; quia ille promisit nobis hanc vitam, ille promeruit, ille præparavit, ille reddet. Promisit, Patris nomine; Luc. 12. 32. *Nolite timere, pusille grex; quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum* & suo; Joan. 10. 28. *Ego vitam æternam do eis*, &c. Promeruit; 1. Joan. 4. 9. *Filium suum unigenitum misit Deus in mundum, ut vivamus per eum.* & 1. Joan. 5. 11. *Vitam æternam dedit nobis Deus; & hæc vita in Filio ejus est.* Præparavit & nos huic vitæ, & hanc vitam æternam nobis. Nos præparavit atque idoneos fecit ad participationem hujus vitæ Spiritu suo; *Idoneos nos fecit ad participandam sortem sanctorum in luce*, Col. 1. 12. *Vivificavit nos per Christum, cujus gratiâ estis servati*, Ephes. 2. 5. Præparavit etiam hoc regnum nobis ascensu suo; *Proficiscor paraturus vobis locum: Et cùm paravero, rursus veniam, & assumam vos* &c. Joan. 14. 2. 3. Ille denique reddet suis hanc coronam æternæ vitæ; *Dedisti ei potestatem omnis carnis, ut quotquot dedisti ei, det illis vitam æternam*, Joan. 17. 2. *Reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus*, 2. Tim. 4. 8. Christus igitur rectè dicitur *vita nostra*, id est, autor sive causa vitæ nostræ æternæ: ut est Heb. 5. 9. *Et consecratus, factus est autor salutis æternæ* &c.

2. Jam temporis circumstantia perpendenda est; *Quando patefactus fuerit, tum* nos gloriosam vitam consequemur. Christi patefactio, vel manifestatio sive apparitio, triplex in Scripturis proponitur.

Primò, manifestatus est in carne corporaliter, corporalibus hominum oculis, in nativitate sua. Unde Simeon sibi gratulatur de corporeo Christi aspectu; *Nunc dimittis servum tuum in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum*, Luc. 2. 30. *Deus conspicuus factus est in carne*, 1. Tim. 3. 16.

Secundò, manifestatus est in evangelii prædicatione spiritualiter, spiritualibus fidelium oculis. De hac manifestatione loquitur Paulus Gal. 3. 1. *Quis vos fascinavit nè obsequeremini veritati, quibus ob oculos Jesus Christus priùs fuerit depictus.* Et Joannes, Epist. 1. cap. 1. vers. 2. *Vita patefacta est*, &c.

Tertiò, manifestandus restat toti mundo in splendore gloriæ suæ, per adventum suum ad judicandos vivos & mortuos. De hac postrema

 patefactione loquitur Apostolus. In hunc enim usque diem differtur glorificatio sanctorum, tum absque dubio perficienda. *Scio quòd redemptor meus vivit, & in novissimo die de terra resurrecturus sum,* Job. 19. 25. Et 1. Cor. 15.52. 53. *Canet tuba, & mortui suscitabuntur incorrupti, & nos mutabimur. Oportet enim hoc corruptibile induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem.* Hic igitur ille dies festus est de quo subjungit Apostolus præclaram & jucundissimam promissionem hisce verbis sequentibus,

3. *Tum & vos cum eo patefietis in gloria,* vel *gloriosi*] Hoc est, Tum & vos singuli conformes fietis glorioso vestro Capiti & Servatori Jesu Christo. Hujus æternæ vitæ promissa gloria (ut cum Schola loquar) sita est in duplici stola; in stola animæ, & in stola corporis. Stola animæ consistit, Primò, in manifesta Dei visione, quæ succedit fidei; juxta illud Apostoli, *Nunc videmus per speculum in ænigmate; tunc autem facie ad faciem,* 1. Cor. 13. 12. Secundò, in perfecta ejus fruitione, quæ succedit spei. *Non esurient, non sitient: quoniam Agnus qui in medio throni est, reget illos, & deducet ad vitæ fontes; & absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum,* Apoc. 7. 16.17. Tertiò, in perfecto Dei amore, qui succedit imperfectæ nostræ charitati, eámque perficiet in seculo futuro. *Prophetiæ evacuabuntur, linguæ cessabunt, charitas nunquam excidet,* 1. Cor. 13.8. Jam verò quanta gloriæ & felicitatis congeries sit, Deum videre, amare, possidere, non modò oratione consequi, sed nè cogitatione complecti possumus: Nam verè Gregorius, Moral. 27.26. *Cùm homo mortalis de æterna gloria disserit, cæcus de luce disputat.*

Gloriosa illa stola corporis sita est in variis dotibus quibus tum ornabitur: In claritate; *Justi fulgebunt sicut sol,* Matth. 13.43. In impassibilitate; *Corruptibile hoc induet incorruptionem,* 1. Cor. 15. 53. In agilitate quæ secundùm Augustinum tanta erit, quòd *ubi volet spiritus, ibi protinus erit & corpus.* Adduntur & aliæ à Scholasticis nonnullis; sed non est instituti mei curiosè hisce de rebus aliquid definire: sufficit illud Apostoli, 1. Cor. 15.43.44. *Seminatur in ignobilitate, surgit in gloria: seminatur in infirmitate, surgit in virtute: seminatur corpus animale, surgit corpus spirituale.* Si quis plura cupiat videre de hoc statu beatorum, consulat Prosper. De vit. contempl. lib. 1. cap. 4. Parisiens. De universo; Albert. Compend. lib. 7. cap. 23, 24, &c. Thomæ Summ. part. 3. qu. 82. art. 1. 2. &c. Atque hæc de dono gloriæ, de tempore retributionis, de Christo donatore ejusdem. Jam secundo in loco consideremus quàm mirificè hæc omnia faciant ad contemptum terrenorum & desiderium cœlestium.

Primò

Primò igitur, ipſe ſtatus gloriæ nobis promiſſus & indies expectatus movere debet ad ſpernenda terrena. Nam ſi regni terreni hæredes dedignantur vilibus & abjectis negotiis occupari; quantò magìs oportet ad cœleſte regnum deſignatos, ſub pedibus conculcare concupiſcentiam rerum terrenarum? Notum eſt illud Alexandri, qui, cùm invitaretur ad certamen curſûs unà cum plebeiis quibuſdam hominibus, dicebat regis filio non convenire ut in ſtadio curreret niſi cum regibus. Regium hunc animum & nos gerere oportet, atque ſtatuere, non poſſe nos pro dignitate conditionis noſtræ currere cum mundanis hominibus in ſtadio rerum terrenarum; ſed cum filiis Dei & cohæredibus cæli debere curſum noſtrum ſic inſtituere, ut quæramus & comprehendamus cœleſtia. Hoc eſt quod Chriſtus monuit; *Nè eſtote ſoliciti, dicentes, Quid edemus? aut quid bibemus? aut quo amiciemur? nam omnia iſta gentes exquirunt: vos autem quærite regnum Dei & juſtitiam ejus*, Matth. 6. verſ. 31. &c. *Sanctus dum ſolam appetit æternitatem, infra ſe habet omne quod tranſit*, Gregorius, Moral. l. 3. 14.

Secundò, ſi ſeriò perpendamus quis ſit donator hujus glorioſæ coronæ, & illud nos excitabit ad terrena contemnenda. Chriſtus vita noſtra, ut antè oſtenſum eſt, ille promiſit, ille promeruit, ille reddet hanc coronam gloriæ: Sed quibus? num quærentibus & diligentibus terrena? Minimè; ſed quærentibus ſuperna, & *diligentibus adventum ejus*. Ab illo oportet ſtipendium expectare cui militâſti: Si mundo, carni, aut diabolo, non aliud donativum quàm mortem expecta: ſi Chriſto, tum demum licebit ſperare gloriam. *Qui ſeminat carni ſuæ, ex carne metet interitum: qui verò ſeminat ſpiritui, ex ſpiritu metet vitam æternam*, Gal. 6. 8. Præclarè Bernardus; *Non eſt via ad regnum ſine primitiis regni: nec ſperare poteſt cœleſte regnum, cui neque ſuper propriam regnare concupiſcentiam adhuc datur.* Sic 1. Joan. 3. 2. 3. *Cùm Chriſtus patefactus fuerit ſimiles ei erimus: Et quiſquis habet hanc ſpem, purificat ſe ſicut ille purus eſt.* Chriſtus autem tam purus fuit à concupiſcentia rerum terrenarum quàm potuit maximè: nam noluit vel parvam corporis ſui inclinationem diabolo præſtare, ut omnia regna mundi indè lucrifaceret & gloriam eorum, Matth. 4. Sic animati eſſe debemus, ſi à Chriſto vitâ noſtrâ vitam æternam expectamus.

2. Tim. 4. 8.

Tertiò, temporis circumſtantia quo expectamus hanc vitam glorioſam, validiſſimum incitamentum eſt ad dejungendos animos noſtros ab amore rerum terrenarum. Quando enim reddetur hæc corona gloriæ? *Quando ipſe apparuerit*, id eſt, in die adventûs Domini. At hic dies, ſi Scri-

ſi Scripturis fidem adhibemus, & citò adveniet, & ſubitò.

Citò; *Adhuc modicum, qui venturus eſt veniet, & non tardabit*, Heb. 10.37. Et Apoc. 22.12. *Ecce venio citò; & merces mea mecum.*] Jam verò non videri debet moleſtum aut oneroſum, ad exiguum temporis ſpatium temperare nobis, & abſtinere à rebus terrenis, appropinquante Chriſto & gloriam æternam nobis ſpondente. *Mercenarius, quod grave perpendit ex opere, leve reputat ex præmio*, inquit Gregorius, Moral. 8. 8. *Patientes* igitur *eſtote vos, & confirmate corda veſtra, quoniam adventus Domini appropinquavit*, Jac.5.8.

Subitò etiam adveniet ille dies: *Sicut fulgur coruſcans de cœlo, ità erit Filius hominis in die ſuo*, Luc.17.24. *Adveniet dies Domini ut fur*, 2.Pet. 3.10. Jam verò quis non videt quàm periculoſum ſit implicari rebus & deſideriis terrenis, & ſic opprimi inopinantem? Chriſtùs prævidit hoc periculum noſtrum, & præmonuit vitandum; *Similes eſtote hominibus expectantibus dominum ſuum, quando revertatur à nuptiis*, &c. Luc.12. 36. *Ecce venio ſicut fur. Beatus qui vigilat, & cuſtodit veſtimenta ſua, nè nudus ambulet, & videant turpitudinem ejus*, Apoc.16.15. Quid igitur de nobis fiet, ſi ſubitò deprehendamur toti hiſce rebus terrenis immerſi? Audi Gregorium; *Qui defluere devitat, fugiat quod defluit; nè per hoc quod amat, in hoc cogatur devenire quod vitat: illo enim trahitur quò tendit*, Moral. 22.2. Atque ſic breviter oſtenſum eſt, quòd ſive ipſum donum gloriæ æternæ, ſive donatorem, ſive tempus donationis conſideremus, hæc omnia & ſingula debeant nos retrahere ab affectu terrenorum, & excitare ad cœleſtia perpetuò quærenda & cogitanda. Id jam reſtat ut ex hiſce omnibus corollaria deducamus, tum ad doctrinam, tum ad correctionem, tum denique ad conſolationem noſtram ſpectantia.

Documenta ex hoc verſu exſurgentia.

Docum. 1. Deus voluit Chriſtum Filium ſuum eſſe fontem & largitorem vitæ glorioſæ omnibus ſuis membris fidelibus: non igitur ab aliis ſperanda aut emendicanda.

Docum. 2. Hic Chriſtus in cœlum ſublatus, ab oculis noſtris removetur: fidei igitur oculis apprehendendus eſt: atque hoc perpetuum debet eſſe exercitium piorum, in cœlum ſubvolare, Chriſtum glorioſum contemplari, atque in illo futuræ ſuæ gloriæ certitudinem ſibimetipſis certam reddere.

Docum. 3. Chriſtianorum felicitas non ſita eſt in rebus præſentis ſeculi, ſed tota dependet ab expectatione rerum futurarum. *Fiducia Chriſtianorum, reſurrectio mortuorum*, inquit Tertullianus. Opus eſt igitur fide ſpeciali.

Solatia.

Solatia.

Solat. 1. Non nosmetipſi, ſed Chriſtus cuſtos eſt vitæ æternæ nobis promiſſæ: Licèt igitur trepidare cogimur quoties labilem noſtram conditionem in ſe conſideramus; tamen quoties Chriſti firmiſſimam & fidiſſimam cuſtodiam cogitamus, animoſam illam fidei vocem emittimus, *Scio quòd mihi repoſita eſt corona.*

Solat. 2. Gloria hæc piis reſervata lenire poteſt omnes calamitates temporales. Præclarè hanc rem tractat Cyprianus, contra Demetrianum; *Pœnam*, inquit, *de adverſis mundi ille ſentit, cui & lætitia & gloria omnis in mundo eſt: ille mœret ſi ſibi male ſit in ſeculo, cui non poteſt bene eſſe poſt ſeculum.* At fideles mala atque adverſa mundi fortiter tolerant, dum bona& proſpera futura proſpectant. Vide Abac. 3. 17, 18.

Solat. 3. Nihil poteſt eripi homini pio quod alicujus momenti & pretii ſit. In bona noſtra (quæ dicuntur) fortunæ, in vitam etiam hanc caducam prævalere poteſt injuria improborũ; ſed in bona promiſſæ gloriæ & in vitam noſtram ęternam nihil poteſt.

Reprehenſiones.

Repreh. 1. Taxandi qui Chriſtum, & Chriſti adventum, aut nunquam cogitant, aut non cogitant cum gaudio. Quis enim poteſt torporem iſtorum excuſare qui vitam vitæ ſuæ non cupienter cupiunt, qui diem illum hujus novæ vitæ natalem cum gaudio non præſtolantur?

Repreh. 2. Et illi etiam meritò inercpandi qui ambiunt gloriam hujus mundi: quid enim hoc aliud eſt quàm violare velle decretum hoc divinum? Is gloriam Chriſtianorum ab adventu Chriſti ſecundo ſanxit expectandam: interea temporis injurias & miſerias ferre oportet, non glorias & felicitates ſomniare, niſi velimus cum divite in ſeculo futuro audire, *Recordare quia recepiſti bona in vita tua, & Lazarus ſimiliter mala: nunc autem hic reficitur, tu verò cruciaris*, Luc. 16. 25.

Repreh. 3. Irridenda, vel miſeranda potiùs inſania hominum mundanorum, qui ſe felices putant quòd fruantur voluptatibus, honoribus, opibus hujus ſeculi; & pios è contrà abjectiſſimos & miſerrimos ducunt quòd iiſdem maximam ob partem deſtituantur. Sed nec iſti verè felices, quos manet æterna miſeria; nec hi miſeri, quos expectat æterna gloria. Scitè Lactantius, Inſtitut. 6. 22. *Sicut ad verum bonum per fallacia mala, ſic ad verum malum per fallacia bona pervenitur.* Atque ſic abſolvimus primum membrum generalis hortationis.

Vers. 5. *Mortificate igitur membra veſtra terreſtria, ſcortationem, immunditiem, mollitiem, cupiditatem malam, & avaritiam quæ eſt idololatria.*

PEractâ illâ primâ hortationis parte, quæ docuit quid extra nos

quærendum, quid fugiendum sit; progreditur Apostolus atque docet quid intra nos exstirpandum & abolendum, quid alendum & fovendum sit. Illa prior nos dirigebat ad appetendum verum finem, cælestem scilicet beatitudinem; hæc nos dirigit ad viam ineundam, quæ eò ducit, nimirum ad veram sanctificationem. Sunt autem hujus hortationis, quæ vocat ad vitæ sanctitatem, duo membra. In priore excitat Colossenses ad deponendum sive exuendum vitiosos actus & affectus; in posteriore, ad induendum & exercendum bonos. Mortificanda autem suadet Apostolus, primò, vitia carnalia, quæ immediatè spectant proprias nostras sed illicitas voluptates; in hoc versu & duobus sequentibus: secundò, vitia spiritualia, quæ tendunt immediatè ad proximorum injurias; in illis qui sequuntur. Sed accedamus ad hunc versiculum quintum.

Duo hîc facit Apostolus: Primò, proponit generalem hortationem ad studium mortificationis; Secundò, particularem enumerationem quorundam vitiosorum actuum & affectuum quos vult mortificari.

Mortificate igitur membra vestra terrestria] In hisce verbis habetis generalem illam hortationem ad praxin mortificationis. In ea observemus,

Primò, connexionem vel dependentiam horum verborum; nam particula illativa *igitur* cogit nos respicere ad ea quæ præcesserunt. Sic itaque connectenda sunt cum superioribus: Quia *resurrexistis cum Christo*, quia *mortui estis cum Christo*, quia *gloriosam vitam absconditam habetis in Christo*; *igitur mortificate membra vestra* &c. Unde colligitur κοινωνίαν nostram cum Christo moriente, resurgente, ascendente, validissimum esse incitamentum ad vitæ novitatem & sanctitatem.

Secundò, ipsum actum consideremus ad quem provocamur, hoc vocabulo expressum, νεκρώσατε, *Mortificate*, id est, facite corpus veteris Adami instar cadaveris, ut quamvis retineat quædam membra & lineamenta, sint tamen inefficacia, vitâ motuque destituta; id est, *Nè regnet peccatum in mortali hoc vestro corpore, ut obediatis ei in concupiscentiis ejus*. Rom. 6. 12. Est itaque hæc mortificatio nostra nihil aliud quàm studium sive praxis reprimendi corruptam nostram naturam, & coercendi omnes illicitas actiones & affectiones quæ indè solent ebullire. In hoc autem studio hæc tria involvuntur: serium propositum resistendi peccato; cautela occasionum quæ inducere solent ad peccandum; usus assiduus omnium mediorum quæ conducunt ad peccatum subjugandum. Bonum propositum avertit ipsum cor à viis peccati; diligens cautela facit nè revertamur; usus mediorum, ut constantes simus in pro-

in proposito, & feliciter progrediamur.

Quæst. 1. Cùm Apostolus hortetur ut nos mortificemus membra nostra, quæritur an mortificatio sit opus humanum, vel arbitrii humani. Videtur Apostolus id perspicuè asserere hoc in loco: at tota Scriptura clamat mortificationem & vivificationem nostram esse effecta solius potentiæ Divinæ, per Spiritum sanctum regenerantem & vitam novam hominibus inspirantem producta. *Non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt*, Joh. 1. 13. *Dei factura sumus, creati in Christo Jesu in bonis operibus*, Ephes. 2. 10. Rectè Gerson, part. 3. *Deus non solum suscitat mortuos in peccatis, sed anima affectus concitat ad desiderium suscitationis.* Et Augustinus, *Liberum arbitrium non in iis quæ ad Deum pertinent, sed tantùm in operibus vitæ præsentis valet*, Contra Pelag. hypognost. lib. 3.

Solut. Facilè hunc nodum solvamus, si animadvertere velimus quales tandem sunt quos hîc alloquitur Apostolus. Non profanos affatur, & in peccatis mortuos; sed Christianos, id est, eos quos præsumit jam renatos: illos jubet *mortificare membra* &c. Oportet itaque perspicuitatis causâ; duplicem mortificationem ponere: Primam, quam *habitualem* sive *internam* appellare licet; estque opus solius Spiritûs Divini spirantis ubi vult; hanc autem mortificationem efficit dum se unà cum donis gratiæ suæ infundit in animam humanam, quorum efficaciâ peccati vis & dominium mortificatur & dissolvitur. Secundam, quam *externam* sive *practicam* appellamus: estque opus ipsius hominis renati, dum Spiritûs adjutorio profert fructus istius internæ mortificationis, nimirum dum resistit peccati tentationibus, dum cohibet inordinatos affectus, dum cavet diligenter nè ruat in illicitos actus; hoc enim qui facit, dicitur mortificare carnem suam. Actio igitur mortificationis nobis tributa, nihil aliud est quàm ἐνέργεια sive operatio dimanans ab infusa gratia, & illâ quam appellavimus *internam* sive *habitualem* mortificationem à Spiritu sancto effectam.

Quæst. 2. Iterum quæritur quomodo cohæreat hæc Apostolica hortatio cum præcedentibus. Dixerat illos *mortuos*, vers. 3. jam addit, *Mortificate membra vestra*: at quid opus est ut quis jubeat mortuum adhuc mortificare seipsum?

Solut. Pendet solutio ex prædictis. Primò igitur respondemus, mortuos fuisse Colossenses *sacramentaliter* in baptismi susceptione; juberi autem ut mortificent membra sua *actualiter*, in vitæ scilicet conversatione: hæc autem connexa sunt, non pugnantia. Secundò, dicimus illos fuisse insuper mortuos *habituali* mortificatione, infuso scilicet cordibus illorum Spiritu sancto effe-

 ctore internæ mortificationis: debere autem mortificare seipsos *practicâ* mortificatione, exercendo infusam gratiam in oppugnandis suis concupiscentiis. Tertiò & illud adjungimus; mortis naturalis & mortificationis spiritualis non esse eandem rationem. Qui mortem oppetiit naturalem, frustrà juberetur seipsum indies magìs mortificare; quia mors naturalis est pura privatio, nec admittit in subjecto aliquid de contrario: sed mortificatio spiritualis non est pura privatio; nam dum corpus hoc mortale gestamus, relinquitur aliquid de contrario fomite, quod perpetuò oppugnandum & magìs magìsque mortificandum est. Rectè Origenes, in epist. ad Romanos; *Mortificatio peccati non fit uno momento, sed opus est luctâ assiduâ. Peccatum languescit ab initio mortificationis nostræ, in progressu tabescit, ad extremum (hoc est, in ipsâ morte nostra) abolebitur.* Ultimò, & illud non incommode respondetur; juberi mortuos ut sese adhuc mortificent, quia si neglexerint perpetuam praxin mortificationis, vitia conculcata & subacta resumunt vires, corruptio abstersa repullulat, & suffocatâ gratiâ Spiritus sancti, redit homo ad ingenium suum. Eleganti similitudine hoc illustratur à Chrysostomo: *Quemadmodum*, inquit, *si quis statuam pulvere & rubigine oppletam purgaverit & splendidam effecerit, vere dicat illam extersam, rectè tamen moneat ut quotidie extergatur; quia hæc admonitio respicit illas sordes quæ de novo huic statuæ adhærebunt si neglecta fuerit: sic Apostolus verè dixit Colossenses mortuos fuisse peccato, sapienter etiam monet ut quotidie mortificent opera carnis; quia hæc admonitio spectat impuras illas concupiscentias quæ denuò succrescent & invalescent nisi perpetua & diligenti opera reprimantur.* Hæc de actu mortificationis, ad quam non frustrà excitari videtis, etiam eos qui jam mortui sunt peccato.

3. *Membra vestra terrestria*] Ab actu ad objectum transit circa quod versari debet hæc practica mortificatio. Tertio igitur in loco consideremus hoc objectum; & quoniam singula verba ab Apostolo hîc usurpata habent in se aliquid momenti, ea sigillatim expendemus.

Membra] Quod ad primum hoc vocabulum attinet, duo nobis ostendenda sunt: Primum, quid per *membra* designet Apostolus; Secundum, quæ ratio hujus nuncupationis. *Membra* igitur vocat, vitiosas omnes & inordinatas dispositiones, cupiditates, motus, & actus corruptæ naturæ: hæc enim omnia sunt à nobis mortificanda, id est, oppugnanda, subjuganda, comprimenda. Primaria hujus corruptæ nostræ naturæ membra tria sunt: intellectus obtenebratio & vanitas; voluntatis depravatio & obliquitas; appetitus inferioris rebellio & ad peccatum pronitas.

pronitas. Hiſce agnata ſunt, atque ab iiſdem quaſi dependent inferiora membra innumera; quorum quædam hoc in loco ſtatim ſubjunguntur, plura occurrunt Galat. 5. 19, 20, 21. ubi nomine mutato *opera carnis* vocantur.

Jam videamus cur *membra* nuncupentur. Tres cauſas hujus appellationis afferre licet;

Primò, quia vetus Adamus, vel maſſa corruptæ naturæ in nobis habitans, confertur *corpori*, Rom. 6. 6. vel *hominis*, ibidem, ideo æquum & aptum fuit, retenta eadem metaphora, hujus corruptionis partes *membra* appellare. Habet unuſquiſque noſtrum tres homines, vel tria corpora: corpus naturale & viſibile, cujus membra etiam nota ſunt & viſibilia: corpus peccati ſeu veteris Adami; cujus membra ſunt vitioſæ illæ diſpoſitiones, cupiditates, actiones, quas modò perſtrinximus: corpus novi hominis, qui ſecundùm imaginem Dei reformatus eſt; cujus membra ſunt fides, charitas, ſanctitas, cæteraque dona Spiritus ſancti.

2. Appellantur fortaſſe *membra*, vitioſi affectus & actus ab hoc vetere Adamo prodeuntes, quia inhærent & ſeſe exerunt in ſingulis membris & partibus hujus corporis naturalis. Per illam itaque figuram quam dicunt *μετωνυμίαν ſubjecti*, traductum eſt nomen *membrorum* ad ſignificandum vitioſos affectus & actus qui ſunt in membris & à membris corporalibus.

3. *Membra* appellantur à proportione, vel uſu conſimili quem habent ſi conferantur cum membris corporis naturalis. Quemadmodum enim nos utimur membris hujus corporis naturalis ad explenda deſideria & perficienda opera naturæ; ſic vetus homo utitur illis vitioſis affectibus, tanquam inſtrumentis ad explenda deſideria & perficienda opera peccati.

Videtis cur *membra* dicantùr: Jam videamus cur *veſtra* & *terreſtria* addidit.

Veſtra] Noſtra dicuntur hæc membra, quia & totum etiam corpus illud peccati propriè noſtrum eſt. Corpus hoc naturale quod geſtamus. noſtrum jam eſt quoad uſum; ſed quoad creationem à Deo illud accepimus: Job. 10. 10, 11. *Nonne ſicut lac fudiſti me? & tanquam caſeum coagulâſti me? Pelle & carnibus veſtiſti me; oſſibus & nervis compegiſti me.* Sed corpus hoc peccati & ſingula ejus membra ſunt omnimodò noſtra: nam Deus fecit hominem rectum; ipſe homo ſeipſum curvum reddidit & vitioſum.

Terreſtria] Sic vocat vitioſas cupiditates, quia ſemper tendunt ad terrena; quia detinent hominum animos in rebus terrenis; quia in terris ſolummodo locum habent corrupti mores & affectus, è cœlis autem excluduntur. Apoc 21. 27. *Non intrabit*

 intrabit aliquid coinquinatum. & 22. 15. *Foris canes*, &c. Explicatâ jam generali hâc hortatione ad mortificandum membra nostra terrestria, deducamus corollaria.

Mortificate igitur membra vestra terrestria.

Coroll. 1. Cum Christo non resurrexit qui carni mortificandæ non dat operam: ex communicata enim nobis virtute mortis & resurrectionis Christi semper sequitur studium mortificationis & sanctitatis; non igitur mortificati sed in peccatis mortui sunt quotquot carni delicias faciunt.

Coroll. 2. In hominibus peccato corruptis non potest se exercere verum studium externæ mortificationis, nisi habeant intra se principium effectivum internæ mortificationis, gratiam, dico, Spiritûs regenerantis. Externa itaque exercitia quæ fiunt nonnumquam ab improbis, & speciem præ se ferunt mortificationis, non sunt internæ mortificationis genuina effecta, sed falsa simulacra.

Ab actu imperato; *Mortificate.*

Coroll. 3. Ipsi renati in hac vita nunquam consequuntur tam perfectam mortificationem, quin semper illis laborandum ut magis magisque mortificentur.

Coroll. 4. Si remiserint hoc studium, accidere potest cuivis quod sancto Davidi accidit, ut abripiatur impetu concupiscentiarum, & ad tempus miserè serviat peccato, de quo priùs triumphum gloriosè egerat.

Ab objecto; *Membra.*

Coroll. 5. Tam est unicuique nostrûm agnatum corpus hoc peccati, quàm est ipsum corpus carnis nostræ; nec constat paucioribus membris quàm illud alterum.

Coroll. 6. Quemadmodum dum hîc vivitur necessariò gestamus corpus hoc naturale, neque possumus illud exuere; sic nec corpus peccati quod nobis adhærescit penitus deponere possumus, licèt castigare & subjugare illud & possumus & debemus. Christiano itaque pugna est perpetua, laboriosa, periculosa: perpetua, quia cum hoste non in hac vita exstirpando; laboriosa, quia cum hoste multiplici; periculosa, quia cum domestico.

Coroll. 7. Peccatum originale non situm est in mera privatione vel subtractione originalis justitiæ, ut nugantur quidam Scholastici; sed insuper in multis depravatis & corruptis dispositionibus, habitibus, & affectibus. Sententiam hanc doctè probavit Parisiensis in lib. De vitiis & peccatis, cap. 5. & 6. Huic astipulatur Thomas 1. 2. qu. 82. art. 1, cujus verba adscribam; *Dicendum quòd sicut ægritudo corporalis habet aliquid de privatione, in quantum tollitur æqualitas sanitatis; & aliquid habet positivè, scilicet ipsos humores inordinatè dispositos: ità etiam peccatum originale habet privationem originalis justitiæ, & cum hoc inordinatam dispositionem partium animæ; unde non est pri-*

eſt privatio pura, ſed eſt quidam habitus corruptus. Hæc Thomas. Neque probabile eſt, vocabula hæc quæ uſurpantur ab Apoſtolo, *Vetus Adamus, Corpus peccati, Membra terreſtria*, deſignare nil aliud quàm meram privationem.

Ab epithetis; *Veſtra, Terreſtria.*

Coroll. 8. Peccatum originale, nec à Deo conditore noſtro, nec à principiis naturæ noſtræ puræ & integræ, ſed à peccato voluntario primorum parentum originem habuit. Hinc membra noſtra dicuntur illius partes, id eſt, veteris Adami ad nos propagati, & in nobis habitantis.

Coroll. 9. Si quid boni in nobis ſit, id Deo ſoli acceptum ferre oportet; *Quid enim habes quod non accepiſti?* Nobis ſi quid arrogare velimus, quæ propria ſunt & noſtra vendicemus, id eſt, peccata & corruptionem, non merita & juſtitiam.

Coroll. 10. In terrenis tota demerſa jacet mens hominis animalis, neque poteſt ad cœlum ſe erigere ante infuſam gratiam: nam membra animæ noſtræ, id eſt, inclinationes & affectus, ſunt ἐπὶ τῆς γῆς terrena, vel terræ affixa *naturaliter*; ad cœlum verò elevata non niſi trahente *gratiâ*.

Coroll. 11. Reſiſtendum omnibus hiſce cupiditatibus terrenis, quia membra ſunt veteris Adami, cui obedire nihil aliud eſt quàm in interitum ruere. Hæc de generali hortatione.

Fornicationem, impuritatem, effrenatam libidinem, concupiſcentiam malam, & avaritiam quæ eſt idololatria.] Membra terrena veteris Adami eſſe mortificanda, generali hortatione ſuaſit Apoſtolus: Jam ut conſtet quænam illa membra ſint, addit particularem quorundam ſpecificationem, ex quorum enumeratione vult & cætera omnia intelligi, quæ ſunt ejuſdem naturæ & originis, id eſt, quæ veteris hominis ſunt effecta. Orditur, uti videtis, à vitiis carnalibus: hiſce copulat avaritiam; quam denique atro carbone notat, dum idololatriæ comparat. Quod attinet ad vitia carnalis luxuriæ; mihi damnare videtur, 1. Externos actus; ad hos enim refero *fornicationem* & *impuritatem*: 2. Internos motus & affectus; quos vocabulum illud πάθος deſignat: 3. Ipſam radicem ſive fontem externæ & internæ libidinis, quam *concupiſcentiam malam* vocat. Percurramus hæc ſingula ſuo ordine.

Fornicationem.] Fornicationem definit Auguſtinus, *concubitum vagum, & à legitimo connubio ſolutum, explendæ libidinis cauſâ ſolummodo expetitum.* (In expoſit. epiſt. ad Gal. tom. 4.) Reſtringi ſolet ad eos qui cum fœminis proſtitutis conſuetudinem habent, aut ſaltem cum concubinis: nam ſi matronæ, aut virgines violentur, illud *adulterii*, hoc *ſtupri* nomine cenſetur. Tam familiare fuit hoc vitium Ethnicis, ut nomen & infamiam criminis amiſerit, & inter voluptates legitimas à pleriſque habitum fuerit. Notum eſt illud

eſt illud comici, *Non eſt flagitium (mihi crede) adoleſcentulum ſcortari.* Et nè quis dicat hoc pro perſona Mitionis dictum, eandem fuiſſe tetrici Catonis ſententiam reperiet apud Horatium: qui cùm conſpexiſſet juvenem ingredientem lupanar, dixit, *Huc æquum eſt juvenes deſcendere*; quaſi illud probitatis & honeſtatis argumentum fuiſſet. Altas radices egerat in animos omnium penè Ethnicorum hæc opinio, fornicationem aut licitam eſſe aut ſaltem tolerabilem. Huic itaque errori inprimis occurrit Apoſtolus, & fornicationem dicit à Chriſtianis procul arcendam: nam ſi hoc probetur, facilè ſequetur, alias luxuriæ ſpecies quæ graviorem inducunt reatum eſſe multò magis fugiendas.

Quod attinet ad hoc vitium; 1. Oſtendemus ex ſacris Scripturis quàm perniciosum ſit: 2. Diluemus ea quæ afferri ſolent ab iſtis libidinum patronis. Grave admodum eſſe hoc peccatum patebit ſi ad ſtateras ſanctuarii ponderetur;

1\. 1. Quia non inter legitimas voluptates ſed inter fœtidas & deteſtabiles impuritates ſemper recenſetur. Rom. 1. 29. ſcribit Apoſtolus, homines in reprobum ſenſum traditos *repletos eſſe omni iniquitate, malitiâ, fornicatione,* &c. Et Epheſ. 5. 3. *Fornicatio & omnis immunditia ne nominetur* &c.

2\. Quia judicantur excludendi à conſortio fidelium Chriſtianorum qui fornicationem ſectantur: at nemo ob leviuſcula errata ejiciendus eſt extra eccleſiam. Habemus Pauli in fornicatores latam ſententiam, 1. Cor. 5. 9, 11. *Scripſi vobis, ne commiſceamini cum ſcortatoribus: — ſi quis frater nominetur ſcortator,* &c. *cum ejuſmodi ne edatis quidem.*

3\. Quia ob hoc flagitium excluduntur à regno cœlorum & ſubduntur homines vindictæ & iræ Divinæ. 1. Cor. 6. 9. *Neque ſcortatores, neque idololatræ, neque mœchi, neque molles,* &c. *regnum Dei poſſidebunt.* Et Heb. 13. 4. *Fornicatores & adulteros judicabit Deus.*

Hiſce alias quamplurimas rationes adjungere facillimum eſt, quæ etiam gravitatem hujus criminis demonſtrant.

4\. Quia corpus præ aliis vitiis maximè polluit: at corpora noſtra ſunt *membra Chriſti*, & *templa Spiritûs ſancti*, 1. Cor. 6. 15, &c. Non eſt itaque leve crimen, membra Chriſti facere membra meretricis, templum Spiritûs ſancti facere officinam libidinis.

5\. Quia animam & mentem maximè occæcat. Hoc vitio occæcatus prudentiſſimus Solomon, idololatra evaſit; *Averterunt mulieres cor ejus,* 1. Reg. 11. 3. Nè Philoſophum quidē hoc latuit, Eth. 7. 10. Οὐχ ἅμα φρόνιμον καὶ ἀκρατῆ ἐνδέχεται εἶναι τὸν αὐτόν. Gregorius Magnus, Moral. 33. *cæcitatem mentis,* dicit, *eſſe luxuriæ filiam natu maximam.*

6\. Quia

6. Quia non solum ipsum fornicatorem reum constituit æternæ mortis, sed miseras etiam illas in quas peccat. Hoc valde facit ad aggravationem hujus peccati: non enim ità se habet in aliis criminibus. Si quis furetur bona muliereulæ, si falsum dicat testimonium in illam, si occidat denique, injuriâ afficit; sed non reatu constringit damnabili, quia participem non facit peccati sui: at fornicatores suo peccato eas simul commaculant; adeò ut si ipsi quandoque resipiscant, tamen angantur animo necesse est, quòd quantum in illis est alienas animas in gehennam sui criminis contagione præcipitaverint. Hæc de gravitate hujus criminis.

2. Jam audiamus quid obtendi solet ab illis qui negant fornicationem simplicem (utar enim verbis illorum) esse mortale peccatum: atque etiam ab istis, qui cùm dederint esse peccatum mortale, tamen retinenda lupanaria & prostibula contendunt. Prior error non modò Ethnicorum, sed (si Alberto credimus) Christianorum quorundam fuit: scribit enim Græcos hoc palàm defendisse, & refutatos fuisse à Latinis in concilio Lugdunensi, Part. 2. tract. 18. quæst. 122. Idem refert Alfonsus de Castro, ex Guidone, lib. 7. tit. *Fornicatio*. Alter error Pontificiorum est, qui arctè tenent lupanaria non esse è civitatibus removenda: quod colligitur tum ex scriptis, tum ex factis illorum (non enim conantur tollere.)

Object. 1. Qui fornicationem negant esse peccatum mortale, sic arguunt ex Actor. 15. 20. Quæ ibi connumerantur videntur esse unius rationis: sed fornicatio connumeratur cum rebus quibusdam adiaphoris; *Abstineant à contaminationibus simulacrorum, & fornicatione, & suffocatis, & sanguine.*

Solut. Respondeo, fornicationem non semper in Scripturis connumerari cum rebus suâ naturâ adiaphoris, sed quandoque cum simpliciter malis, ut ostensum est. Ratio autem cur hoc in loco connumeretur rebus quibusdam adiaphoris, non est, quòd sint ejusdem naturæ, aut æqualis culpæ; sed quòd pariter hæc omnia valebant ad perturbandam ecclesiam, & dissidium excitandum inter Gentiles conversos & Judæos adhuc infirmos.

Object. 2. Quod est peccatum mortale, & per se malum moraliter, id tale intelligitur etiam lumine naturæ: sed Ethnici qui adulterium, stuprum, & incestum, tanquam flagitiosa crimina aversabantur, fornicationem nemini vitio vertendam putabant; quia scilicet, non dictabat natura illud esse peccatum.

Solut. Respondeo primò, non esse statuendum *de rebus secundùm opinionem impiorum*, sicuti nec *de saporibus secundùm æstimationem ægrorum*; ut rectè Aquinas. Quamvis

igitur corrupta & occæcata mens non judicet fornicationem esse peccatum, minimè tamen evincitur non esse idcirco habendam pro peccato: nam, fatente Oratore, *tanta est corruptela malæ consuetudinis, ut ab ea igniculi extinguantur à natura dati, exorianturque vitia contraria.* Sed nec illud admittimus, non fuisse scortationem etiam ab Ethnicis sapientioribus damnatam. Alcmena apud Plautum; *Quam tu impudicam esse arbitrere, cum ea tu sermonem nec joco nec serio tibi habeas, nisi sis stultior stultissimo. Animo per libidines corrupto nihil honestum inest,* Tacitus.

De legib. 1.

Object. 3.

Peccatum non potest cadere sub præcepto Divino; sed Deus præcipit Oseæ prophetæ, *Vade, sume tibi uxorem fornicationum, & fac tibi filios fornicationum,* &c. cap. 1. vers. 2. Ergò fornicari non est peccatum.

Solut.

Respondeo, illud verbum *fac*, quod adjicitur in vulgata versione, neque in Hebræo nec in Græco haberi: sed jubetur propheta sumere sibi in uxorem mulierem illam fornicariam, & domum ad se adducere etiam filios quos illa ex fornicatione susceperat. Sive hoc verè factum, sive in typo solummodo propositum fuerit, ad exprimendam spiritualem fornicationem Judæorum quos Deus sibi desponsaverat; nil juvat istos fornicationis patronos. Si cum Origene, Hieronymo, Chaldæo paraphraste, Tremellio, multisque aliis dicamus, in spiritu solummodo hoc factum; ad rem omnino non facit. Si cùm Irenæo, Basilio, Augustino, Cyrillo, aliisque fateamur, revera sic factum fuisse; nihil tamen valet ad fornicationis defensionem: nam propheta non jubetur fornicari, sed in uxorem sibi sumere mulierem fornicationibus olim deditam. Unde Augustinus, contra Faustum, lib. 22. cap. 80. *Quid, quæso, habet inimicum fidei Christianæ, si meretrix, relictâ fornicatione, in castum conjugium commutetur?* Quod autem sequitur in vulgata versione, *& fac tibi filios fornicationum,* non repugnat huic sententiæ, quæ ponit prophetam uxorem duxisse hanc mulierculam fornicariam: nam aut vocantur filii fornicationum quos antè susceperat, ut constat ex originali contextu; aut si referatur ad eos quos susceptura erat ex propheta, & illi dicti sunt filii fornicationum, quòd matris exemplum sequentes plurimùm essent fornicaturi. Denique utcunque se res habet, responderi potest, Deum posse privatim aliquid jubere quòd à lege ordinaria dissideat: sic jussit Abrahamum trucidare innocentem filium, & Judæos asportare bona Ægyptiorum: Interveniente igitur speciali & extraordinario præcepto, cessat obligatio ordinarii; quia materiæ conditio mutatur.

Fornicatio non contrariatur charitati;

Object. 4.

ritati; ergò non eſt peccatum. Sic enim apud Auguſtinum ratiocinantur, *Cùm ad meretricem eo, cui facio quod pati nolo? quomodo violo illud, Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris? Si concupiſco uxorem proximi mei, nolo ut quiſquam concupiſcat meam: ſi concupiſco rem proximi, nolo ut auferatur mea: id facio itaque quod pati nolo. Cùm vero meretricem adeo, cui facio quod pati nolo?*

Tom. 9. De decem chord. cap. 10.

Solut.

Vel maximè contrariatur charitati: 1. Quatenus repugnat bono prolis naſcituræ; cujus educatio & inſtructio negligitur dum ex vago concubitu concipitur. 2. Quatenus repugnat bono mulieris corruptæ, & bono ipſius fornicatoris, dum in utroque corpus animuſque polluitur, & lethalis reatus incurritur. 3. Quatenus repugnat amori Divino; dum Dei imago hâc fœdâ libidine corrumpitur, Deique mandatum violatur. Neque juvat iſtos quod dicunt, fornicando ſe non violare illam regulam, *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.* Neque enim ſpectandum ſimpliciter quid quiſque ab aliis ſibi velit fieri, ſed quid velit voluntate ordinatâ & ſanâ. Si quis velit ſuam filiam ſtuprari, non igitur licebit illi ſtuprare alienam; quia hoc vult voluntate malâ & inordinatâ.

Jam accedamus ad Pontificios, qui fornicationem peccatum mortale eſſe concedunt, ſed nihilominus tamen lupanaria & publica proſtibula tuentur in civitatibus eſſe toleranda, nè in matronas peccet hominum libidinoſorum petulantia. *In regimine humano qui præſunt, rectè aliqua mala tolerant, ne pejora incurrantur*, inquit Aquinas, 2. 2. qu. 10. art. 11. atque inſtat in meretricibus. Hoc fuit ipſiſſimum argumentum Ethnicorum; ſic enim Cato dicebat, *juvenes ad ſcorta ire debere, ne ad uxores alienas accederent.* Sed Auguſtinus etiam vocatur in ſubſidium, & illud citatur ex lib. 2. De ordin. cap. 4. *Aufer meretrices de rebus humanis, turbaveris omnia libidinibus.*

Refut. 1.

Plùs æquo favent Pontificii fornicationi, cùm vitandi adulterii causâ tolerant fornicationem, vitandæ autem fornicationis non permittunt matrimonium. Loquor de clericis & monachis, quibus extraordinarium continentiæ donum à Deo non conceſſum eſt. Cur enim in laicis tolerant fornicationem, quam dicunt eſſe peccatum mortale; in clericis non tolerant conjugium, quod Spiritus ſanctus dicit eſſe *honorabile*; niſi quòd, quicquid diſputent in contrarium, non ex animo ſtatuant eſſe peccatum lethale? Hinc illud, Diſt. 82. in gloſſ. *Dicunt hodie pro fornicatione neminem eſſe deponendum, quia fragiliora ſunt corpora noſtra quàm olim erant.* Et Cauſ. 2. qu. 7. in gloſſ. *Pro ſimplici fornicatione hodie nemo deponitur.* Clarum eſt itaque, Pontificios aper-

Heb. 13. 4.

372 tos esse patronos fornicationis: nec mirum si tam libenter abstineant à conjugio.

Respons. 2. Quod dicunt, toleranda lupanaria ne matronæ violentur, adversatur Divino mandato, Deut. 23. 17. *Ne esto meretrix è filiabus Israelis*, &c. Adversatur doctrinæ Apostolicæ; qui voluit matrimonium non scortationem esse remedium libidinis. Adversatur receptæ theologorum sententiæ; qui negant compensationem delictorum esse admittendam: Non itaque prostituendæ sunt meretrices ne matronæ violentur. Adversatur denique officio Christiani magistratûs; qui tenetur, Rom. 13. quantum in se est, curare ut omnes piè, sobriè, & justè vivant: Ferre itaque non debet eos qui palàm profitentur artem meretriciam.

Respons. 3. Quod attinet ad Augustini dictum, *Aufer meretrices de rebus humanis, turbaveris omnia libidinibus*; respondemus, non tanti faciendum: quia illos libros De ordine conscripsit adolescens, & nondum baptizatus, ut patet ex primo Retractationum. Opponimus etiam Patres graviores. Lactantius, Instit. 6. cap. 23. *Diabolus lupanaria constituit, & pudorem infelicium mulierum publicavit*. Clemens, Pædag. 3. cap. 3. *Lupanaria sunt publica intemperantiæ trophæa*. Tertullianus, De cultu fœminar. *meretrices* appellat *infelicissimas publicarum libidinum victimas*. Jam verò quàm pudendum Christiano magistratui, si diaboli inventa tueatur, si libidini publicas victimas immolari patiatur, si denique trophæa intemperantiæ non demoliatur. Illud addo, cùm magistratus quàm diligentissimè curaverit scortationem reprimere, tamen ex rebus humanis nec meretrices nec fornicatores prorsus tollet, sicuti nec fures nec sicarios tollere potest. Deponant itaque licet hunc metum Pontificii.

Respons. 4. Postremò & illud adjungendum est, remedium hoc esse deterius ipso malo quod timetur. Quamvis enim adulterium sit simpliciter deterius fornicatione; tamen pejus est totam urbem lupanaribus perpetuò conspurcatam esse, quàm si contigerit aliquando quasdam conjugatas violari. Sed ne hoc quidem concedendum; meliùs posse custodiri pudicitiam matronarum permissione scortationis quàm severâ ejusdem punitione. Impunitate enim & consuetudine peccandi crescit audacia, & qui tyrocinium libidinis in scortationibus exercuerunt, postmodum facti veterani matronas eò confidentiùs oppugnabunt. Huic rei fidem facit, quòd nunquam penè aut legimus aut audivimus matronas ab aliis constupratas quàm ab istis qui scortationibus antea fuerint assueti: tam bellè facit ad tuendam pudicitiam matronarum toleratio luparum. Atque hæc dicta sufficiant contra illos qui vel negant fornicatio-

nem

nem pro peccato habendã vel ajunt adulterii vitandi causâ eſſe tolerandam. Hæſimus diutius in oppugnanda fornicatione, quia nacta eſt patronos ſuos. Quæ reliqua ſunt vitia breviùs percurremus.

Sequitur igitur ſecundo in loco *ἀκαθαρσία*, ſive *impuritas*: Quo nomine complecti voluit Apoſtolus fœdiora omnia libidinum genera, ut adulterium, inceſtum, ſtuprum, & ſpeciatim illa luxuriæ peccata à quibus vel ipſa natura abhorret. *Immundi* itaque vocantur, qui non in una tantùm libidinis ſpecie, ſed in diverſis iiſque fœdiſsimis volutantur. Hæc *ἀκαθαρσία* viguit ferè inter omnes Gentiles, quod ex eorum poëtis facilè colligas, qui ſæpe taxant, nonnunquam etiam probant haſce impuritates. Sed habemus clarum Pauli teſtimonium de hac Gentium impuritate, Rom. 1. 27. De hac impuritate loquitur Tertullianus; *Impias*, inquit, *libidinum furias ultra natura ipſius jura, non modò limine, verùm omni eccleſia tecto ſummovemus; quia non ſunt delicta ſed monſtra.* Quia igitur à ſcortatione ad hanc immunditiem quandoque progredi ſolet effrænata libidinoſorum petulantia, ideo poſt ſcortationem, & omnem aliam impuritatem mortificandam dicit Apoſtolus.

De pudicitia.

Obſerv. 1.

Nullum peccatum tam fœdum, tam ab ipſa humanitate alienum, in quod impellere non poteſt hominem nondum mortificatum inſita naturæ noſtræ corruptio.

Obſerv. 2.

Leviora peccata viam quaſi ſternunt & muniunt gravioribus, hæc *ἀκαθαρσία* ſemper à tergo ſequitur fornicationem: Unde Apoſtolus, Epheſ. 5. 3. *Πορνεία δὲ καὶ πᾶσα ἀκαθαρσία*, &c.

Obſerv. 3.

Ut occurratur gravioribus peccatis, tutiſſimum eſt non tolerare leviora, ſed quantum in nobis eſt exſtirpare. Si principiis obſtes, non fiet progreſſus ad ulteriora: ſi hîc vel tantillùm indulgeas, creſcit nequitia. Hactenus contra externos libidinis actus dimicatum eſt.

Πάθος] Alii vertunt *mollitiem*; alii, *libidinem*. Poſt repreſſos omnes externos actus libidinis, ipſum internum motum & effrænatam paſſionem compeſcendum docet. Πάθος igitur illam animi diſpoſitionem denotat, quâ quis aptus & paratus eſt ad peccatum libidinis, quacunque occaſione oblatâ: & quia hoc vitium ex animi mollitie naſcitur nolentis ſuſtinere impetum vel minimæ tentationis, ergò non ineptè quidam reddidere *πάθος mollitiem*. Molles enim jure cenſentur, quorum animi non reluctantur carnis tentationibus, ſed ultro & illico ſe conſtringendos præbent vinculis libidinum, non ſecùs ac Samſon Dalilæ ſe ligandum præbuit.

Talem animi diſpoſitionem mortificandam & deponendam eſſe ab homine Chriſtiano, ſuadet Apoſto-

lus; nec renuere potest quilibet Christianus,

1. Quia Ethnicum est, servire suis cupiditatibus, Christianum, servire Deo & sanctitati. Unde Apostolus, 1. Thess. 4. 3. &c. *Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra, ut sciat unusquisque vestrûm vas suum possidere in honore, μὴ ἐν πάθει ἐπιθυμίας, non in morbo cupiditatis, sicut Gentes quæ non noverunt Deum.*

2. Non modò Ethnicum est sed belluinum, hoc morbo laborare. Nam belluarum est, agi & regi suis passionibus, humanum, eas refrænare, & in gyrum rationis reducere. Qui igitur rapitur ad quamvis speciem voluptatis animo aut oculis objectam, is factus est *instar equi & muli, quibus non est intellectus*, Psal. 32. 9.

3. Hanc animi mollitiem procul abigere soliti sunt omnes viri sancti & laudati. Pulchrum extat Josephi exemplum, Gen. 39. quem quotidie hera solicitavit suis blanditiis ad libidinem, neque tamen potuit perpellere. Si hâc mollitie laborasset, primo quoque tempore cepisset opportunitatem explendæ libidinis. Sed, ut scitè Tertullianus in Apologet. *Vir pius & castus salvis oculis fœminam videt, quia animo adversùs libidinem cæcus est.* Nisi animi obfirmentur contra peccati illecebras, & corroborentur gratiâ Divinâ, fiunt homines vilissima libidinis mancipia, neque resistunt vel levissimis tentationibus ejus, sed quasi captivi abducuntur in omnia flagitia.

Cupiditatem malam] Jam ipsam radicem nequitiæ exscindere conatur Apostolus. Nam *fornicatio & impuritas*, ut dictum est, malos actus denotabant, πάθος, sive *mollities*, illum morbidum & intemperatum animi habitum, quo ità comparati sunt homines, ut protinus arripiant omnem occasionem exercendæ libidinis, nec possint sibi temperare, quales Græci appellant ἀυτεμαχεῖς. Jam verò *cupiditas mala* designat primum motum inordinatæ concupiscentiæ: quæ *mala* dicitur, ut secernatur à concupiscentia naturali & spirituali. Est enim triplex concupiscentia: Naturalis; quæ complectitur potentiam concupiscibilem animo insitam ab ipso Deo, & ordinatam motionem ejusdem: Vitiosa sive carnalis; quæ designat inordinationem hujus potentiæ, & motum rebellem: Spiritualis; quæ novam & sanctam inclinationem animæ reformatæ denotat, de qua concupiscentia Apostolus, Gal. 5. 17. *Spiritus concupiscit adversùs carnem.* Naturalis, quando fertur ad debitum objectum & modo debito, implenda est: spiritualis, quæ tendit ad cœlestia fovenda & alenda est: carnalis quæ itidem mala dicitur, quia inordinatè & inordinata appetit, mortificanda est. Hinc duo documenta petamus.

Docum. 1. Homo Christianus debet tendere

dere etiam ad illam perfectionem quam intelligit se consequi non posse in hac vita. Nam mortificare & cohibere omnes primos motus inordinatę concupiscentię nullus peccator unquam potuit: omnes tamen tenentur ad conatum. Stat enim immobile illud mandatum Divinum, *Non concupisces*. De quo verè Augustinus, Epist. 200. ad Asellicum, *Lex dicendo, Non concupisces, id posuit, non quod hîc valeamus, sed ad quod proficiendo tendamus.*

Dictum. 2. Primi illi inordinatæ cupiditatis motus peccata sunt, licèt consensus non accedat. Fallitur itaque Bellarminus, qui statuit illum rebellem motum concupiscentiæ habere non *culpæ* sed *pœnæ* tantùm rationem. Cur *malum?* cur *mortificandum* dicit Apostolus? Non sic de pœnis loqui solet; quas docet patienter ferendas, non mortificandas aut oppugnandas. Audiat Jesuita Paulum, qui Rom. 7. non semel sed sæpe appellat inordinatam concupiscentiam *peccatum*, etiam in renatis qui legi consentiunt, & hisce motibus repugnant. Audiat etiam Augustinum, lib. 5. contra Julian. cap. 4. *Concupiscentia carnis adversùs quam bonus concupiscit spiritus, peccatum est, quia inest illi obedientia contra dominatum mentis.* Audiat denique suos Scholasticos; Parisiensem; *Latrunculos primorum, secundorum, & tertiorum motuum, hoc est, cogitationum, desideriorum, delectationum quæ sunt citra consensum, gladio persequi debemus*, De sacram. pœnit. cap. 15. *Totus exercitus carnis qui militat adversùs spiritum iniquus est: ergò & omnes acies exercitùs ipsius: quare & prima acies, quæ est primorum motuum; & secunda, quæ est delectationum citra consensum*, De sacram. matr. cap. 7. Aquinatem etiam habemus nobis adstipulantem, qui cogitur fateri primos motus in infidelibus esse peccata: unde constat in fidelibus etiam habere naturam peccati, licèt reatum non habeant, utpote remissum in baptismo. Postremò, habemus etiam Gersonem, Part. 2. in Reg. moral. 6. *Omnes primi motus qui apti sunt insequi rationem & per eam regulari, si eam prævenerint, dici possunt peccata; quia sunt præter ordinem naturæ primitus institutæ.* Jam pergamus ad ea quæ reliqua sunt.

De stat. pecc. 5. 7.

Et avaritiam quæ est idololatria] Quæramus, 1. Quid intelligat Apostolus sub nomine *avaritiæ* vel πλεονεξίας. 2. Cur colligata sit cum vitiis hisce carnalibus. 3. Quo sensu dicatur *idololatria*.

1. Est inexplebilis appetitus animi quærentis divitias, & in illis tanquam in summo suo bono sistentis. Inexplebilem hanc sitim propriam esse avaritiæ, ostendit Ecclesiastes, cap. 5. vers. 10. *Avarus non implebitur pecunia; & qui amat divitias, fructum non capiet ex iis.* Solere autem divites in divitiis suis confidere, & in

& in illis tanquam in summo bono acquiescere, videmus in parabola divitis, quæ habetur Luc. 12. 19. *Dicam animæ meæ, Anima, habes multa bona reposita in multos annos: requiesce, comede, bibe, epulare.* Non est itaque vitium πλεονεξίας, simpliciter appetere aut quærere bona temporalia, sed id facere inexplebili desiderio, modis illicitis, & corde in illis acquiescente & fidente. Tribus enim modis appeti possunt temporalia: ad vitæ necessitatem; ad opera beneficentiæ exercenda, ad fruitionem, vel ad finem in illis constituendum. Ultimum hoc est illud πλεονεξίας vitium, fugiendum & mortificandum.

2. Dubitari potest cur *avaritiam* subjunxit hisce vitiis carnalibus, inter spiritualia enim videtur potiùs collocanda. Sed prudenter Apostolus avaritiam mediam interseruit, idque hasce ob causas:

1. Quia est mediæ naturæ inter peccata carnalia & spiritualia. Carnalia propriè dicuntur, quæ habent sensibilem delectationem in objecto sensibili, ut videmus in peccatis gulæ & luxuriæ: Spiritualia, quæ quærunt delectationem spiritualem circa objecta spiritualia, sicut superbia, circa excellentiam propriam. Jam verò avaritia medium locum occupat: ratione objecti est carnale, quia quærit delectationem in rebus externis & corporalibus; ratione delectationis ipsius est spirituale, quia in hoc delectatur avarus tantùm quòd possideat opes.

2. Quia utrisque, carnalibus scilicet & spiritualibus vitiis, præbet fomenta, causas, occasiones. Hinc luxuriæ, hinc superbiæ, hinc iræ & invidiæ fomenta sunt & incitamenta maxima. Tolle avaritiam, maximam partem vitiorum abstuleris; *est* enim *radix omnium malorum*, 1. Tim. 6. 10.

3. Jam ultimo in loco videndum est quomodo dicatur *idololatria.* Respondet Aquinas, *Non secundùm speciem; quia avarus non intendit circa pecuniam se habere, ut ad Deum: sed secundum similitudinem; quia maximum obsequium illi dat.* Sic Alensis; *Avarus dicitur idololatra, quia sicut idololatra se habet ad idolum, sic in quadam similitudine avarus ad nummum.* Chrysostomus hanc comparationem fuse persequitur, Hom. 65. in 11. Joan. *Ut idololatra suspicit & venerabundus intuetur sua idola: sic avarus congestas opes; nec audet eas tangere. Ut illi idola sua in aliquem angulum conjiciunt, & claustris ac vectibus includunt; sic isti, nummos suos. Brevi; illi colunt idolum; hi, aurum: illi boves & oves immolant idolis; hi animum & affectus suos avaritiæ offerunt.* Hæc & multa plura Chrysostomus. Sed magis perspicuè dici potest, Avarum dici idololatram, quia amat divitias super omnia; quia confidit illis præ omnibus; quia inservit

inſervit divitiis plùs quàm ipſi Deo.

Pædag.2.12 1. Quia amat ſuper omnia: Nam ut rectè Clemens, *Cœlum apertum eſt, & Deum non quærit: aurum abſconſum eſt, & terræ viſcera recludit.* Unde hoc, niſi quòd mavult divitiis frui quàm Deo? Idololatriam igitur ſpiritualem cum divitiis mundi peragit, *non exhibitione cæremoniarum, ſed oblatione concupiſcentiarum,* ut alicubi Gregorius. Cuicunque enim cordis affectus tanquam ſummo bono impenditur, illud in Dei locum aſſumitur.

2. Quia fiduciam etiam ſoli Deo debitam collocat in divitiis. Dicit enim in corde ſuo (quod Jobus aIob.31.24. verſatur) *auro, Tu es robur meum; & obrizo, Tu es fiducia mea.* Illud verò in quo ſperamus, Deum noſtrum facimus. Eſt igitur omnium piorum vox, *In Deo ſperavi; Poſui Deum adjutorium meum.* At avarus pecuniam ſolam habet ἐγγυητὴν, ſponſorem ſive fidejuſſorem ſuæ felicitatis.

3. Quia obſequium Deo debitum prorſus negligit, & pecuniæ corradendæ totus inſervit. *Non poteſtis Deo ſervire & mammonæ,* Matth. 6. 24. Non ſecùs igitur atque guloſorum Deus venter eſt, quia ventri perpetuò inſerviunt; ſic Deus avarorum nummus eſt, quia nummo inſerviunt dies noctéſque.

Corollaria.

Coroll.1. Nihil homine avaro aut miſerius aut ſtultius; quia Deum deſerit, & luto confidit. Sed *argentum & aurum eorum non poterit eos liberare in die iræ Domini,* Zeph. 1. 18. Sperandum itaque eſt *non in incerto divitiarum, ſed in Deo vivo, qui præſtat nobis omnia abunde ad fruendum,* 1. Tim. 6. 17.

Coroll.2. Nihil etiam avaro improbius & flagitioſius; quia Deum, quantum in ſe eſt, de ſolio majeſtatis ſuæ deturbat, & pecuniam in eodem collocat.

Coroll.3. Hoc vitium præ omnibus eſt fugiendum: quia (ut utar verbis Scholaſticorum) eſt maximè *adhæſivum creaturæ,* & maximè *à Deo averſivum;* at in converſione ad creaturam & averſione à Deo conſiſtit omnis peccati inordinatio & macula.

Coroll.4. Nemo ferè eſt ab hac idololatria prorſus immunis: omnes enim plùs æquo adhæreſcimus creaturis, & ſic incurrimus aliquam labem idololatriæ. Sed abducendus eſt animus ab iſtis, & ad Dei amorem & obſequium revocandus.

Atque hæc de ipſa dehortatione à vitiis ſuprà dictis. Sequitur confirmatio dehortationis, in duobus verſiculis ſequentibus.

VERS. 6, 7.

Ob quæ venit ira Dei in filios contumaces.

In quibus & vos ambulâstis quondam, cùm in iis viveretis.

PRædictam dehortationem corroborat duobus argumentis. Prius petitur ab eventu pernicioso: Nam peccata illa commemorata iram provocant Divinam; vers. 6. Secundum ducitur à remotione causæ: nam in renatis insitum peccatum quondam vixit, jam mortuum est; vers. 7. In priore argumento tria annotanda sunt: 1. Causa eventi; *Ob quæ.* 2. Ipsum eventum, effusio scilicet iræ Divinæ; *venit ira Dei.* 3. Qualitas personarum huic iræ Divinæ subjectarum; *in filios contumaces*, ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας.

2. *Ob quæ*] Ob *scortationem* scilicet, *impuritatem, mollitiem, cupiditatem malam*, & *avaritiam*, ira Dei incumbit in peccatores. Non eo sensu hæc verba accipienda, quasi peculiare esset solis hisce peccatis iram Divinam accendere (nam hoc omnibus peccatis convenit;) sed quia crassis istis flagitiis, quæ maximè turbant res humanas, maximè provocatur Deus ad vindictam exercendam. Est itaque optimum argumentum; Hæc peccata causæ sunt gravium suppliciorum: ergò ab illis omni curâ abstinendum: nam *horribile est cadere in manus Dei viventis*, Heb. 10. 31. Voluit Apostolus quasi digito demonstrare causam humanarum miseriarum & judiciorum Divinorum, duas ob rationes;

1. Ut Deus liberetur ab omni suspicione crudelitatis aut injustitiæ, & ab omnibus agnoscatur clementissimus & justissimus. Deus enim *Pater* est *misericordiarum*, nec volens obruit humanum genus tot calamitatibus: sed, ut Poëta olim cecinit,

Cœlū ipsum petimus stultitia, neq;
Per nostrum patimur scelus
Iracunda Deum ponere fulmina.

Horat lib. 1. od. 3.

Scelera itaque nostra iram Divinam in nos provocant.

2. Ut frænum injiceretur improbis: Nam *maxima vis est admittendi sceleris, cùm in deliberationibus occurrit impunitas*; ut inquit Cyprianus. E contrà, magnam vim habet inhibendi peccati, cùm intelligitur esse causam certissimam futuræ miseriæ. Quod innuit Apostolus hisce verbis, *Ob quæ venit ira Dei* &c.

Ira Dei] A causa transeamus ad effectum. Patres unanimi ferè consensu, *iram Dei* exponunt ultionem vel vindictam Divinam. Neque enim in Deo turbidas affectiones ponere oportet. Nam, ut verè Augustinus, in evang. Joan. *Ira Dei non est perturbatio concitati animi, sed tranquilla constitutio justi supplicii.* Et in Enchirid. ad Laurent.

cap. 33. *Cùm iraſci dicitur Deus, non ſignificatur perturbatio, qualis eſt in animo iraſcentis hominis; ſed ex humanis motibus vindicta ejus ira nomen accepit,* Ambroſius, in Pſal. 37. *Non Deus paſſioni patet ut iraſcatur, cùm ſit impaſſibilis; ſed quia vindicat, videtur iraſci. Hoc nobis ità videtur, quia ipſi cum commotione vindicare conſuevimus.* Scholaſtici idem dicunt, ſed preſſiùs; Ira Deo tribuitur, non ſecundùm *turbationis affectum*, ſed ſecundùm *ultionis effectum.* Ab hac communi theologorum ſententia videntur diſſentire, Tertullianus in 1. contra Marcion. & Lactantius in lib. De ira Dei, cap. 5, & 16. Quorum ſententia aut commodâ interpretatione lenienda eſt, aut repudianda.

Sumamus itaque, per *iram Dei* intelligi vindictam, ſive pœnam peccatoribus irrogatam, & facile erit demonſtrare hanc iram Dei eſſe peccato connexam & concatenatam, & præcipuè peccatis luxuriæ. Gen. 6. 11. *Corrupta eſt terra, & repleta iniquitate.* en peccatum! Sed protinus ſequitur, verſ. 17. *Adducam aquas diluvii, & interficiam omnem carnem.* en iram ſeu vindictam! Sic Gen. 18. 20. *Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum multiplicatus eſt, & peccatum eorum aggravatum eſt nimis.* vides peccatum. Gen. 19. 24. *Igitur Dominus pluit ſuper Sodomam & Gomorrham ſulphur & ignem.* habes vindictam. Longum eſſet iræ per omnia ſacræ Scripturæ exempla. Sufficiat illud, Job. 31. 3. *Nunquid non perditio eſt iniquo, & alienatio operantibus injuſtitiam?* quaſi diceret, Certum eſt, & poſitum extra dubitationis aleam, Deum alienari à peccatoribus, & provocari ad illos perdendos. *Rarò antecedentem ſceleſtum Deſeruit pede pœna claudo*: imò nunquam deſeret, niſi peccator reſipiſcat & ſcelera deſerat. Horat.

2. Jam ſi quæratur cur ira Dei effundatur in peccatores, rationes in promptu ſunt.

Ratio 1. Prima petitur à juſtitia Divina. Nam quamvìs Deus non delectetur pœnis hominum, delectatur tamen juſtitiâ ſuâ, ſecundùm quam peccantibus pœna debetur. Non igitur malum eſt in Deo, punire ſceleratos; quia provenit ex amore juſtitiæ: ſed malum eſt in homine, mereri pœnam; quia provenit ex amore nequitiæ.

Ratio 2. Secunda petitur ab utilitate humana. Nam hic eſt finis præcipuus ſuppliciorum, ut pariant emendationem peccatorum, *Quicquid divinitus ante ultimum judicium vindicatur, non ad interitum hominum, ſed ad medicinam valere credendum eſt,* Auguſtinus, contra epiſt. Man. cap. 1. Nec obſtat huic rationi, quòd infideles hiſce pœnis non tam admoneantur ad converſionem quàm excæcentur ad damnationem. quia ſatiuntur nihilominus utilem

hunc effectum in piis: nam *supplicia imprudentium prudentibus conferunt sanitatem*, Cyprianus, De zelo.

Ratio 3. Tertia ducitur ab ordinata Dei providentia. Deus enim est autor ordinis in hoc universo, nec patitur quicquam inordinatum esse. Jam verò peccatum suâ naturâ nil aliud est quàm mera inordinatio: *Culpa autem omnis ordinatur per pœnam, dum ejus inæqualitatem ad quandam æqualitatem reducit*, ut rectè Aquinas, Quæst. disp. De pecc. orig. art. 8. *Æquum enim & ordinatum est, ut qui contra voluntatem Divinam percipere voluit peccati voluptatem, contra voluntatem propriam cogatur experiri supplicii acerbitatem*, Quæst. disp. De pecc. venial. art. 10. Optimè hac de re Joannes Gerson, Part. 3. *Quæcunque res aberrat ab uno ordine, impellitur in alterum; ut quod aberrat ab ordine misericordiæ, reponitur in ordine justitiæ: ubi non minùs ordinatè collocatur damnatus in inferno, quam beatus in paradiso.* Hæc de causa iræ Divinæ, & de effusione ejusdem.

3. *In filios contumaces*] Hisce in verbis qualitas describitur personarum huic iræ Divinæ subjectarum. In Græco est, ἐπὶ τοὺς υἱοὺς ἀπειθείας. Alii vertunt, *in filios diffidentiæ* vel *incredulitatis*; alii, *in filios intractabiles* vel *contumaces*. Eódem redeunt hæc omnia; atque designant hujusmodi homines quibus persuaderi nullo modo potest ut fidem adhibeant verbo Divino, & renuntient peccatis suis. In hac itaque ἀπειθείᾳ duo involvuntur crimina; unum infidelitatis, alterum inobedientiæ: posterius hoc est prioris proles genuina. Tales erant qui ante diluvium vixerunt in diebus Noë; quos Petrus vocat *incredulos*, 1. Pet. 3. 20. quos Christus dicit securè *edisse, bibisse, uxores duxisse, nec cognovisse diluvium usque dum venisset & sustulisset omnes*, Matth. 24. 38, 39. Tales erant Sodomitæ & Gomorrhæi, qui Loto prædicanti fidem adhibere nolebant, sed quasi per ludum locutus fuisset, illum negligebant, Gen. 19. 14. Tales denique sunt omnes reprobi, in quos competit illud prophetæ Zachariæ, cap. 7. 11. *Noluerunt attendere, averterunt scapulam recedentes, & aures suas aggravaverunt nè audirent.* Clarum est itaque hoc in loco depingi reprobos & occæcatos: Nam quamvis electi ad tempus esse possunt immorigeri, non sunt tamen *filii contumaces in quos ira Dei venit*; quia tandem cedunt emolliti efficaci operatione gratiæ Divinæ; ut in omnibus piorum lapsorum exemplis licet videre.

Dub. Sed hîc dubitari potest, quid sibi velit Apostolus, cùm dicat *ob hæc peccata, fornicationem* scilicet, *impuritatem, &c. venire iram Dei super filios incredulitatis.* Annon etiam super filios Dei? quis ignorat Davidem

dem ſenſiſſe aculeos iræ Divinæ obſtupratam Uriæ uxorem? aliósque ſanctos graviter punitos ob alia delicta ſua?

Sol. Non eſt negandum, etiam filios Dei, cùm fræna carni laxaverint, & in hujuſmodi flagitia ſeſe conjecerint, ſentire iram Dei ſibi incumbentem: ſed non manet perpetuò ſuper illis; quia nec illi in hiſce peccatis. Diſtinguendum tamen eſt de ira Dei: nam in filios lapſos vibrat Deus iram ſuam, ſed paternam, ſed caſtigantem; in filios autem contumaces, hoſtilem & exterminantem. In hiſce itaque maluit Apoſtolus exempla iræ Divinæ oſtendere, ut eo pacto, quaſi ex obliquo, piis ejuſdem formidinem incuteret. Sed & illud etiam addendum eſt; Cùm fideles ruunt in hujuſmodi peccata contra conſcientiam, etſi non ſolvatur illud vinculum æternæ Dei benevolentiæ, quod pendet ab electione; ſolvitur tamen ad tempus amor amicitiæ, aut ſaltem ſenſus & uſus ejuſdem, qui pendet ex fide & ſanctificatione. Dum itaq; indormiunt talibus peccatis, Deus agit cum illis tanquam cum hoſtibus; illi Deum apprehendere aliter non poſſunt quàm ſibi infeſtum & iratum: non itaque cum fiducia accedunt ad thronum gratiæ, ſed cum Adamo fugiunt Deum, & in latebras ſe conjiciunt. Opus eſt itaque excitatâ fide & charitate, opus eſt ſeriâ pœnitentiâ, ut Dei iram avertant, & gratiam ac vultum placidum obtineant: Verum eſt enim illud Pauli pronuntiatum, Rom. 2. 9. &c. *Tribulatio & anguſtia in omnem animam hominis operantis malum. Gloria autem & honor & pax omni operanti bonum. Non enim eſt perſonarum acceptio apud Deum.*

Ex hiſce hæc documenta eliciuntur.

Docum. 1. In calamitatibus & miſeriis publicis non eſt obmurmurandum Deo; ſed peccatis noſtris imputandum quicquid mali patimur.

Docum. 2. Quoties ſolicitamur ad peccandum, peccati illecebris opponenda eſt cogitatio iræ Divinæ, quæ à tergo inſequitur peccatores.

Docum. 3. Nihil homini Chriſtiano magìs appetendum, quàm ut retineat favorem Divinum; nihil tam formidandum, quam nè iram Dei provocet.

Docum. 4. Deus non tam irritatur ad vindictam ipſo peccato quàm obſtinatione increduli & impœnitentis peccatoris.

Docum. 5. Quicquid ſibi blandiuntur filii incredulitatis, non poſſunt effugere iram Divinam; *venit* enim jam *in eos ira, & veniendo veniet, neque tardabit.*

Docum. 6. Non modò in improbos ſed in ipſos filios Dei effundetur ira Divina, ſi gratiam Spiritûs ſuffocantes, carnis libidinibus indulſerint. Studium igitur mortificationis omnibus incumbit, qui iram Dei prout æquum eſt pertimeſcunt.

VERS. 7. *In quibus & vos ambulâstis quondam, cum in iis viveretis.*

ADhuc versatur Apostolus in confirmanda superiori dehortatione; atque ostendit novo argumento, Colossensibus abstinendum jam esse à fornicatione, omnique adeò vitę impuritate. Ductum autem est hoc argumentum à remotione causæ ad remotionem effectûs: Sic autem instituenda est ratio Apostoli; Peccatum non nisi vivens & regnans causa esse solet vitæ improbæ & libidinosæ: sed peccatum non est vivum sed mortificatum in vobis: cessante itaque causâ cesset effectus. Major supponitur. Minor in hoc versiculo per antithesin pristini statûs ostenditur. Fuit quidem illud tempus cùm vixeritis in hisce peccatis, scilicet ante conversionem; ergò jam præteriit, & non vivitis in illis, sed mortui estis peccato per baptismum. Usitatum est apud autores, ut cùm de aliquo dicant, *Vixit*, innuant, Mortuus est, vel, Non vivit; Sic Apostolus, dicendo, *Cùm viveretis in iis, tum ambulâstis in peccatis*; illud vult, Jam non ultrà in illis vivitis; ergò in iis ambulare diutius non debetis. Sic habetis vim rationis. Jam verba perpendamus.

In quibus] Erasmus vertit, *inter quos*, & refert ad *filios immorigeros*: sed meliùs Beza, *in quibus* scilicet vitiis prædictis, *ob quæ venit ira Dei in filios contumaces.*

Et vos ambulâstis] *Ambulare in vitiis* dicuntur, qui assiduè peccata perpetrant, quique concupiscentiis non resistunt sed cum voluptate parent. Quemadmodum igitur homines solent huc atque illuc ambulare in expediendis negotiis suis quotidianis; sic isti versantur in peccatis quasi in vocatione sua ordinaria, ac quasi nihil aliud haberent quod agant. Eph. 2. 2. 3.

Cum in iis viveretis] id est, Cùm horum peccatorum causa, vetus scilicet Adamus, sive corruptio insita, vixit & regnavit in vobis; quæ corruptio jam debilitata & mortificata est. *Ambulare* igitur & *vivere*, sive ad carnem sive ad spiritum referantur, eo modo differunt quo *potentia* & *operatio* apud philosophos: Nam præcedit vita, sequuntur operationes vitæ congruentes; ut Gal. 5. 25. *Si vivimus spiritu, spiritu ambulemus:* sic qui vivunt in peccato, ambulant in peccato.

Sensu verborum jam explicato, duo hîc, quod attinet ad materiam, perpendenda sunt: 1. Status Colossensium pristinus in peccato viventium; qui exprimitur. 2. Status novus eorundem jam peccato mortuorum; qui ex antithesi innuitur.

Ex consideratione pristini statûs hæc emergunt documenta.

Nihil

Doctr. 1. Nihil hominibus non renatis infelicius. Nam in peccatis cum voluptate ambulare, eſt cum voluptate ad infernum tendere: *Stipendia peccati, mors*, Rom. 6. 23.

Doctr. 2. Fructus hominis in ſtatu corrupto, non ſunt opera *praeparatoria ad gratiam*, aut *meritoria de congruo vitae aeternae*, ut loquuntur; ſed *praeparatoria ad gehennam*, & *meritoria de condigno mortis aeternae*: ambulat enim in peccatis craſsiſsimis & graviſsimis, non in viis mandatorum Dei.

Doctr. 3. Qui videntur ambulare in virtutibus, externâ tantùm & ſimulatâ ſpecie perſtringunt hominum oculos, reverà ambulant in peccatis, in quibus vivunt: operationes enim reſpondent potentiis unde originem trahunt.

Doctr. 4. Errant itaque Pontificii, qui hiſce operibus hominum carnalium & infidelium aſcribunt non modò laudem veræ virtutis, ſed efficaciam diſponendi ad ſuſceptionem gratiæ; Durandus, lib. 4. diſt. 15. quæſt. 3. Aliter Proſper; *In impiorum animis non habitant ullae verae virtutes.* & Lactantius, lib. 6. cap. 9. *Non eſt dubium quin impius ſit quiſquis Deum non agnoverit: omneſque virtutes ejus quas habere aut tenere ſe putat in illa mortifera via reperiuntur quae eſt tota tenebrarum.*

Jam quod attinet ad novum ſtatum converſorum & renatorum, in quo innuit Apoſtolus Coloſſenſes jam eſſe collocatos, hæc occurrunt obſervanda.

Obſerv. 1. Non eſt inutile ipſis renatis, revocare in memoriam priſtinum ſuum ſtatum ſub peccato: non enim exprobandi causâ, ſed juvandi, commemorat Apoſtolus illos quondam ambulâſſe & vixiſſe in peccato qui jam mortui ſunt peccato.

Obſerv. 2. Non ægrè ferre debent Chriſtiani jam fideles, cùm miniſtri proponunt illis ob oculos quales fuerint ſub ſtatu peccati in infidelitate: nam hoc ſolenne Apoſtolo eſt in omnibus penè epiſtolis: *Exhibuiſtis membra veſtra ſervire iniquitati ad iniquitatem*, &c. Rom. 6. 19. *Neque fures, neque avari, neque ebrioſi*, &c. *regnum Dei poſſidebunt: Et hæc eratis nonnulli: ſed abluti eſtis*, &c. 1. Cor. 6. 10. 11. Sed apertiſſimè, Epheſ. 2. 11. 12. 13. *Mementote vos quondam Gentes in carne fuiſſe abſque Chriſto, alienos à republica Iſraelis, ſpem non habentes. At nunc in Chriſto Jeſu*, &c. Bene in hanc ſententiam Tertullianus, *Non ſuffundor errore quo careo, quia meliorem me factum recognoſco.* Nemo proficiens erubeſcit. (De pudicit.)

Obſerv. 3. Ex hujuſmodi commemoratione duplicem capiunt utilitatem renati. 1. Excitantur indè ad gratitudinem: nam neceſſe eſt agnoſcant ſe mutatos non virtute liberi arbitrii, ſed efficaci operatione Spiritûs ſancti. Hinc propheta; *Converte nos, Domine, & convertemur*, Et Jer. 31.

23. Si.

23. *Si mutare poteſt Æthiops pellem ſuam, aut pardus varietates ſuas, & vos poteritis benefacere cùm didiceritis malum.* Hinc igitur, ut dixi, excitantur renati ad gratias Deo agendas. *Gratia ſit Deo quod fuiſtis ſervi peccati, ſed ex corde obediſtis ei formæ doctrinæ in quam eſtis traditi,* Rom. 6. 17. Et Paulus de ſeipſo loquens 1. Tim. 1. 12. 13. *Gratiam habeo Domino, qui me robuſtum fecit, qui priùs eram blaſphemus & perſecutor,* &c. Cur gratiam Deo agat verè pœnitens & fidelis? Quia non ſolùm cùm agitur pœnitentia, verùm etiam ut agatur, Dei miſericordia neceſſaria eſt. 2. Excitâtur ad vitæ novitatem: nam nova vita novos mores poſtulat. Cùm itaque ex collatione & oppoſitione perpenderint ſe alios jam eſſe quàm fuerint olim, ſimul intelligant neceſſe eſt ſe alio modo vivere oportêre. Chriſtiana enim religio non modò vocat homines ad credenda nova dogmata, ſed ad facienda nova opera. Unde Cyprianus, De zelo; *Chriſti nomen induere & non per Chriſti viã pergere, quid aliud eſt quàm prævaricatio Divini nominis?* Hoc igitur paſſim inculcatur renatis; ut Rom. 13. 12. *Nox præceſſit; dies appropinquavit: abjiciamus igitur opera tenebrarum, & induamur habitu qui luci conveniat.* & Epheſ. 5. 8. *Eratis olim tenebræ; nunc autem lux in Domino: ut filii lucis incedite.*

Obſerv. 3. Hîc habemus diſcrimen renati à non renato: Renati poſſunt incidere in peccata, ſed non ſolent ambulare, neque poſſunt vivere in peccato: ambulat enim in peccato, qui lubenter, aſſiduè, & plenâ voluntate peccat; cadit in peccatum, qui rarenter, timidè, & cum luctâ abſtrahitur in aliquod flagitium ſive *peccatum devoratorium*, ut vocat Tertullianus. Falluntur itaque multùm opinione ſuâ, qui putant ſe fideles & renatos, quando de illis dici non poteſt quod hîc dicitur de Coloſſenſibus, *Vos quondam in vitiis ambulâſtis cùm in iis viveretis*; ſed, Vos adhuc in vitiis ambulatis, & in iis vivitis. Atque hæc de duabus Apoſtoli rationibus quibus corroboravit dehortationem ſuam à peccatis verſu quinto enumeratis.

VERS. 8, 9, 10, 11.

At nunc deponite etiam vos omnia; iram, excandeſcentiam, malitiam, blaſphemiam, turpiloquium ab ore veſtro:

Nec mentimini alius alii, cum exueritis veterem illum hominem cum factis ipſius,

Et indueritis novum illum, qui renovatur in agnitionem ſecundum imaginem ejus qui ipſum condidit.

Ubi non eſt Græcus & Iudæus, circumſio & præputium, barbarus & Scytha,

& Scytha, ſervus & liber; ſed omnia & in omnibus Chriſtus.

POſt dehortationem à vitiis carnalibus, in quibus propria voluptas quæritur, dehortatur etiam à ſpiritualibus, in quibus injuria proximo intentatur. Tria autem facit Apoſtolus in hoc poſteriori membro dehortationis ſuæ, quod quatuor verſiculis includitur; 1. Proponit & enumerat vitia deponenda: Quæ ſunt aut cordis; ut *ira, excandeſcentia, malitia*: aut oris; ut *maledicentia, turpiloquium, mendacium*. 2. Subjungit rationem cur hujuſmodi vitia ſint à Coloſſenſibus deponenda, eamque duplicem: nimirum, *quia exuerunt veterem hominem; quia induerunt novum*. 3. Amplificat & corroborat haſce rationes, verſ. 11. à remotione falſarum cauſarum, quibus nonnulli putabant aut juvari aut lædi homines coram Deo: Eas autem quaſi res nihili rejicit, ut ſalutem humanam totam pendere à Spiritu Chriſti nos mortificante ac vivificante oſtenderet; ac proinde mortificationi præ omnibus ſtudendum.

Quod attinet ad hunc octavum verſum quem in manibus habemus, in eo duo facit. 1. Poſt dehortationem à vitiis carnalibus quæ infames reddunt homines apud omnes ſanos & ſobrios, etiam ſpiritualia omnia quæ leviora judicantur, & apud vulgus pro vitiis non agnoſcuntur, deponenda ſuadet. 2. Nominatim quædam ex iis perſtringit, ut ex illis cætera omnia conſimilia damnata & deponenda intelligantur.

1\. *At nunc deponite etiam vos omnia*] In hac generali ſuaſione, Primò obſervare oportet circumſtantiam temporis hâc particulâ *nunc* deſignatam. Quaſi diceret, Cooperti fuiſtis vitiis ſpiritualibus quamdiu vixit in vobis peccatum; at nunc, poſtquam mortificatum eſt & deſiit vivere, debetis ac poteſtis ea deponere: nam aliam vitam, alios mores ab illis quibus aſſueverunt olim ſub ſtatu peccati, requirit Deus à Chriſtianis ſub ſtatu gratiæ. Sic paſſim Apoſtolus. Rom. 13. 12. *Nox præceſſit, dies autem appropinquavit: abjiciamus* &c. 1. Theſſ. 5. 5, 6. *Filii lucis eſtis, non noctis: —ne dormiamus ut reliqui*, &c. Sapienter Auguſtinus; *Non in hoc nobis nomine tantùm, quòd Chriſtiani ſumus, blandiamur; ſed propter hoc etiam nos judicandos credamus, ſi nomen nobis fruſtrà vendicemus alienum*. Et Cyprianus; *Philoſophi non verbis ſed factis ſumus; nec loquimur magna ſed vivimus*. Nunc ſaltem itaque deponenda ſunt vitia, quia nunc Chriſtiani renati ſumus.

De vita Chriſt.

2\. Secundò perpendamus ipſam actionem ad quam excitantur Coloſſenſes in hoc verbo ἀπόθεσθε. Quod exponi poteſt, vel *exuite*, quemadmodum ſolent homines exuere veſtes ſordidas & luto contaminatas;

taminatas; vel *seponite*, ab aspectu, ab affectu, ab omnibus sensibus, quemadmodum cadavera mortuorum in sepulcris reconduntur. Atque hoc optimè convenit cum vocabulo præcedenti, *mortificate*: quasi dixisset, Non solùm mortificate peccata vestra; sed jam mortua à vobis removete, & tanquam putrida cadavera seponite à vobis prorsus & separate.

Documenta.

Docum. 1. Peccatum adhæret ipsis renatis, nec penitus avelli potest: elaborandum tamen est, ut indies magis magisque exuatur.

Docum. 2. Non in deliciis habendum peccatum; sed tanquam venenum abominandum, aut tanquam cadaver tabidum ab homine Christiano aversandum. Quid autem sit deponere peccatum, quâ virtute fiat, quatenus à nobis fiat in hac vita, explicavimus in expositione vers. quinti, ad illa verba, *Mortificate igitur membra vestra terrestria.* Quæ illîc dicta sunt de *mortificandi* actu, ad hunc actum *deponendi* accommodentur.

Tertiò, perpendamus quàm latè pateat objectum hujus depositionis. Quàm latè scilicet patet ipsa natura peccati: non hæc aut illa, sed *omnia* deponenda. Nam quòd quędam recensentur paulò pòst, non est restrictio, sed exemplificatio: & illa enim quæ speciatim nominantur, & alia etiam omnia abjicienda innuuntur.

Docum. 3. Sumus omnes ad omnia peccata naturâ nostrâ propensi & proclives. Nam originale & insitum peccatum, quamvis sit unum quiddam actu, tamen potentiâ est tota vitiorum cohors; non secùs ac semen, quod unum est actu, potentiâ est ea omnia quæ ex ipso oriri nata sunt. Complexio corporis, aliæque causæ extraneæ, quosdam faciunt ad quædam vitia procliviores; sed nullum est vitium actuale in quod incidere non potest is, in quo est illud originale omnium seminarium & scaturigo. Omnia itaque sunt nobis cavenda & abdicanda. Hæc de generali suasione. Jam ad specificationem quorundam vitiorum, eo ordine quo proponuntur, accedamus; & primò ad peccata cordis.

Iram, excandescentiam, malitiam] *Ira* hoc in loco designat inordinationem voluntatis proximo injustè nocere desiderantis propter offensam præcedentem. Breviter definitur à Damasceno, lib. 2. cap. 16. ὄρεξις τῆς ἀντιτιμωρήσεως, *appetitus vindictæ.* Atque in hoc injusto & inordinato vindictæ appetitu (ut loquitur Schola) iræ *formale* continetur. Θυμὸς, sive *excandescentia*, denotat præcipitem hujus passionis commotionem, atque illam accensionem sanguinis circa cor, quam Scholastici appellant *materiale* iræ. Unde idem Damascenus, loco prædicto; Θυμός ἐστι ζέσις τοῦ περὶ καρδίαν αἵματος ἐξ ἀναθυμιάσεως τῆς

χολῆς

χολῆς γινομένη. Κακία, sive *malitia*, ut quidam volunt, generale vitium est, & denotat illam vitiositatem quæ inficit omnes affectus & cupiditates naturales, easque ad malum inclinat. Unde Bernardus, dicit malitiam esse *saporem mali*: proprium itaque est malitiæ, facere malum nobis sapidum & dulce; è contrà, reddere bonum insipidum & ingratum. Sed hoc in loco arbitror κακίαν specialiter designare illam mali machinationem in corde quæ solet ex ira oriri in animis malevolis & exulceratis. Videmus hæc omnia in exemplo Cain, Gen. 4. 5. *Irascitur, concidit vultus ejus*: dein machinatur cædem Abelis, cùm ait, *Egrediamur forás*; hoc fuit effectum κακίας. Sic ab eodem κακίας morbo manant illa verba Esavi, Gen. 27. 41. *Venient dies luctûs patris mei, & occidam Jacobum fratrem meum.*

Serm. I. De pugn. spir.

Videtis quæ & qualia sint illa vitia quæ hîc taxantur ab Apostolo. Jam secundo in loco rationes quasdam afferamus, quibus excitemur ad oppugnanda & exstirpanda hæc animi iracundi vitia. Multas attulit Gregorius, Moral. 5. cap. 31.

1. Quia per iram sapientiæ usus perditur, imò ipsa ratio ad tempus extinguitur. Hinc illud, *Ira in sinu stulti requiescit*, Eccles. 7. 9. Basilius, Ὅμως κατ' ὀργιζομένων, dicit *iram* ἀποθηριοῦν παντελῶς τὸν ἄνθρωπον, καὶ οὐδὲ ἄνθρωπον εἶναι συγχωρεῖν, *penitus hominem efferare, nec amplius hominem esse permittere*. Notum est illud poetæ, *Ira furor brevis est*.

2. Quia per iram præclarissima illa virtutum omnium justitia violatur: nam dum mens exasperata judicat, omne quod furor suggerit rectum putat. Unde Jac. 1. 20. *Ira viri justitiam Dei non operatur.* Habemus exemplar in filiis Jacobi, qui irâ accensi, perfidè & crudeliter trucidârunt Shechemitas, Gen. 34. Unde meruerunt illud audire à patre moribundo, *Maledictus furor eorum*, &c. Gen. 49. 7.

3. Quia per iram gratia vitæ socialis, quæ est hominis maximè propria, amittitur. Hinc Solomon, Prov. 22. 24. *Noli esse amicus homini iracundo, neque ambules cum viro furioso.* quasi diceret, eos ad vitam socialem omnino ineptos.

4. Quia per iram Spiritûs splendor excluditur. Nam Deus pacis in corde turbido & efferato non habitabit, sed in leni & pacifico. Chrysostomus, Hom. 30. ad pop. Antioch. *Non habitat*, inquit, *Spiritus sanctus ubi furor habitat.* Imò hosce homines dæmoniacis quàm Spiritu sancto repletis similiores esse demonstrat: nam ut dæmoniaci spumant, & oculos contorquent; sic iracundi spumantem animam & contortam habent. Vide etiam Basilium, De ira.

5. Quia per iram vindictæ appetentem peccatorum nostrorum remissio impeditur, & Divina in nos vindicta

vindicta provocatur. *Si vos non dimiseritis, nec Pater vester qui in cœlis est dimittet vobis peccata vestra,* Mar. 11.26. Præclarè Tertullianus, De orat. *Quàm temerarium est aut diem sine oratione transigere, aut orationem perseverante iracundiâ perdere?*

6. Quia ab irato quod Dei proprium est sacrilegâ audaciâ usurpatur. *Nè dicas, Reddam malum: exspecta Dominum, & liberabit te,* Prov. 20.22. *Mea est ultio, & ego retribuam,* Deut. 32 35. Jam verò iratus (quod dici solet) seipsum facit judicem, Deum vult esse tortorem: imò sæpissime propter seipsum & per seipsum vindicari vult; quod sibi soli Deus reservavit.

Quæst. Jam ultimo in loco quæri potest an omnis ira mala sit & illegitima, cùm Apostolus sine discrimine suadeat iram deponendam.

Solut. Clarum est, iram non esse affectionem secundùm se malam; tum quia ipse Deus, qui autor mali esse non potest, indidit animo facultatem irascibilem; tum quia Christus irâ commotus legitur, Mar. 3. 5. Hinc Basilius appellat iram νεῦρον τῆς ψυχῆς· Damascemus, δορυφορικὸν τοῦ λογισμοῦ. *Hanc iram quia Heli non habuit, motum contra se superna ultionis excitavit,* ut ait Gregorius, Moral. 5. cap. 30. Unde Apostolus, *Irascimini, sed nolite peccare.* Irascimini scilicet ubi culpa est cui irasci debeatis; alioquin *non virtus sed lenitudo & remissio judicatur;* ut rectè Ambrosius.

Ut autem ipsum affectum naturalem & legitimum ab inordinato & illicito ejusdem motu distinguamus, iram bonam dicimus, quæ oritur ex bona causa, amore nempe Dei, aut proximi; quæ tendit ad bonum finem, gloriam scilicet Dei, & correctionem proximi; quæ procedit modo debito, rationis nempe judicium expectans & sequens. Huc pertinet illud Augustini; *In disciplina nostra non tam quæritur utrùm pius animus irascatur, quàm quare irascatur: irasci enim peccanti ut corrigatur, nemo sanâ consideratione reprehendat.* Atque Bernardi; *Non irasci quibus irascendum est, est nolle peccatum emendare: plùs irasci quàm irascendum est, est peccatum peccato addere.* Basilius denique, vult iram esse ἵππον ὑποζευγμένον, καὶ οἷον χαλινῷ τινι τῷ λόγῳ καταπειθῆ. Talis ira non damnatur.

De civit. Dei, lib. 9. cap. 5.

Epist. 69.

Hom. de ira.

Patet è contrà, iram malam esse, quæ oritur ex malo principio, aut tendit in malum finem, aut fertur modo indebito: si oriatur ex philautia, aut fratris odio; si tendat in expletionem propriæ vindictæ, aut nocumentum proximi; si præveniat judicium rationis, & excussis habenis præceps feratur. Nam, ut rectè Gregorius, Moral. 5. cap. 33. *alia est ira quam impatientia excitat; alia, quam zelus justitiæ format.*

Concludamus, non ἀπάθειαν inducendam.

endam, ſed hanc iram turbidam & inordinatam eſſe coercendam. Atque hæc de peccatis cordis: Sequuntur jam peccata quædam oris.

Maledicentiam, verborum turpitudinem ab ore veſtro.] Aptè procedit Apoſtolus à vitiis cordis ad peccata oris; quia hæc ex inordinatis cordis affectibus oriuntur.

Primò autem ſuadet deponendam *maledicentiam*. In Græco eſt βλασφημίαν quod verbum deductum eſt ἀπὸ τοῦ βλάπτειν τὴν φήμην, *à lædendo & inquinando famam* alterius probris & maledictis. Vocabulum hoc primariâ ſuâ & præcipuâ ſignificatione in ſacris Literis importat derogationem ſive injuriam per verba illatam ſummo & maximo bono, id eſt, Deo Opt. Max. Deus autem blaſphematur tripliciter. 1. Cùm ei attribuitur quod naturæ ejus repugnat: ut ſi quis Deum eſſe corporeum, corruptibilem, vitioſis affectibus obnoxium dicat; ſicuti poetæ olim finxerunt & ſcripſerunt 2. Cùm ab eo removetur quod ei convenit: ut ſi negetur eſſe bonus, miſericors, omnipotens, &c. quæ blaſphemia ab eadem ignorantia dimanat. 3. Cùm creaturæ attribuitur quod Dei proprium eſt: ut ſi quis dicat angelos creâſſe hunc mundum, vel eſſe omnipotentes; ſi quis dicat nudos homines poſſe hominibus peccata remittere, poſſe in pœnis & ſuppliciis mortuorum pro ſua poteſtate diſpenſare, poſſe articulos fidei infallibili judicio Chriſtianis præſcribere. Ex ipſius Dei decreto huic blaſphemiæ pœna capitis conſtituta eſt, Levit. 24. 16. quam blaſphemo inflictam legimus, verſ. 23. Sed quia hoc in loco, non hanc quâ Divina majeſtas violatur, ſed illam quâ homines læduntur maledicentiam reſpicere videtur Apoſtolus, miſsâ hâc Divini nominis blaſphemiâ, ad illam accedamus.

Dicimus igitur, & huic maledicentiæ quæ in proximos incurrit, non ſolùm hoc in loco, ſed multis aliis, *blaſphemia* nomen eſſe attributum. *Sicut blaſphemamur*, &c. Rom. 3. 8. *Blaſphemamur, & obſecramus*, &c. 1. Cor. 4. 13. *Admone illos neminem blaſphemare*, &c. Tit. 3. 2. Oritur autem hæc blaſphemia proximi ex illa cordis ira & malitia quam ſuprà deponendam monuit Apoſtolus. *Cor* enim *felle livoris amarum, per lingua inſtrumentum ſpargere niſi amara non poteſt*, ut verè Bernardus. Nullum autem vindictæ genus tam in promptu habet quàm hoc maledicendi.

Maledica hæc blaſphemia duplicem habet nocendi viam: occultam; & tum vocatur *detractio*: apertam; & tum appellatur *convitium*. Temerarii & iracundi illam apertam nocendi viam ineunt; callidi & malitioſi hanc occultam præponunt. Quàm graviter peccant utrique perpendamus. Gravitas autem hujus peccati patet,

Primò, ex magnitudine damni illati proximo cui maledicunt: Nam ejus famam lædunt, quæ est præcipuum inter exteriora bona: neque facile est hoc damnum justâ aliquâ satisfactione resarcire; quia hîc quantitas damni non potest æstimari, quod in ablatione rerum externarum fieri potest.

Secundò, ex magnitudine damni illati etiam iis qui audiunt & suscipiunt has maledicorum voces: Nam & in illis charitas erga proximum hoc pacto extinguitur; odia, suspiciones, contentiones, nonnunquam & pugnæ excitantur. Quod incommodum operâ maledicorum & detractorum Sauli & Davidi accidisse legimus. Unde illa Psalmistæ precatio, Psal. 120. 2. *Domine, libera animam meam à labiis iniquis & à lingua dolosa.*

Tertiò, ex magnitudine injuriæ ipsi Deo illatæ. Nam ut Deus in sanctis laudatur quando opera ejus quæ in sanctis efficit laudantur; sic cùm sancti blasphemantur & maledictis proscinduntur, ipse Deus blasphematur: nam ex consequenti in Deum redundat hæc blasphemia, qui est autor sanctitatis: nam *domino per servos læsos fit injuria*, Justinianus, Institut. imp. lib. 4. cap. 4. De injuriis.

Quartò, ex pœna maledicis & detractoribus debita, idque juxta leges civiles, ecclesiasticas, & Divinas. Apud Justinianum, lib. 4. cap. 4. De injuriis; *Injuria committitur, non solùm enim quis pugno aut fustibus cæsus fuerit, sed etiam si vel convitium illi factum fuerit.* Pœna autem constituitur pro qualitate convitii, & etiam personæ cui factum fuerit convitium. Apud Gratianum, Caus. 11. qu. 1. *Si quis clericorum episcopo suo contumeliam aut convitia intulerit, deponatur*, cap. *Si quis sacerdotum.* Et Caus. 6. qu. 1. *Calumniatores fratrum, & detractores, infames censentur*, cap. *Infames.* Quod ad Scripturæ legem attinet; Levit. 19. 16. extat lex hujusmodi, *Non eris criminator nec susurro in populo.* Pœna constituitur 1. Cor. 6. 9, 10. *Neque scortatores, neque idololatræ, neque fures, neque ebriosi, neque maledici regnum Dei possidebunt.*

Jam corollaria quædam ex his deducamus; & primò, ea quæ ipsos maledicos spectant.

Coroll. 1. Maledicendi libido & consuetudo arguit hominem non renatum, & in statu mortis ac damnationis adhuc constitutum: inter præcipua enim opera veteris hominis censetur.

Coroll. 2. Nihil maledicis & detractoribus infelicius: nam, ut pulchrè Nazianzenus. *Extrema miseria est, non in propriis bonis, sed in aliorum malis solatium suum statuere.*

Coroll. 3. Qui hanc artem exercent, non Apostoli sed diaboli discipuli sunt, & illi operam suam assiduam locant, nam ille *fratrum accusator* dicitur, Apoc.

Apoc. 12. 10. Unde Pariſienſis non inſcitè, maledicos & detractores vocat *caninos dentes diaboli*, De morib. cap. 11.

Jam alia adjungamus, eos ſpectantia qui hoſce convitiatores lubenter audiunt.

Coroll. 1. Si tam grave crimen ſit maledicentia, tum maledicos cum voluptate audire non vacat crimine. Nam digni ſunt pœnâ, non ſolùm qui peccata faciunt, ſed etiam qui peccantibus applaudunt. (Rom. 1. 32.) *Detrahere, aut detrahentem audire, quid horum damnabilius ſit non facilè dixerim*, inquit Bernardus, lib. 2. De conſid. ad Eugenium. Quod de *auditu placentiæ* (ut utar verbo Scholaſtico) veriſſimum eſt. Uterque diabolum habet: iſte, in lingua; ille, in aure.

Coroll. 2. Oportet hominem pium averſari & increpare maledicos ac detractores, atque fratrem laceratum ab illorum morſibus vindicare & eripere. Averſari oportet: nam *ut aquilo diſſipat pluvias; ſic vultus triſtis, linguam detrahentem*, Prov. 25. 23. Succurrere etiam oportet fratri læſo: *Detrahentem ſecretò proximo ſuo hunc perſequar*, Pſal. 101. 5. *Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam prædam*. Job. 29. 17.

Spectantia læſos & convitiis laceratos.

Habent quo ſe ſolentur pii cùm petantur & vulnerentur maledictis improborum;

1. Quia hinc intelligunt, non tam judicio, quàm morbo animi inſito & hæreditario prorumpere improbos in hanc piorum injuriam: non itaque tam vicem ſuam dolere debent, quàm ægritudinem & inſaniam maledicorum.

2. Quia non præjudicat contumelia bonæ conſcientiæ. Neque enim patitur quis præjudicium ab iis quibus non eſt judicium, *vel ſi fuerit præjudicium in ſeculo, non erit in judicio Dei*, ut verè Ambroſius, De interpell. lib. 2. cap. 3.

3. Sufficiat igitur piis omnibus in ſeculo hoc tam maledico, adversùs os loquentium iniqua, opinio bonorum, cum teſtimonio conſcientiæ, nam, ut ſapienter poeta,

> *Falſus honor juvat, & mendax infamia terret*
> *Quem niſi mendoſum aut mendacem?* —

(Hor. epiſt. lib. 1. ep. 16.)

4. Nè provocentur unquam pii hoc maledicorum exemplo ad remaledicendum; ſed cum Apoſtolo dicant, *Maledicimur, & benedicimus; perſecutionem patimur, & ſuſtinemus*, 1. Cor. 4. 12. *Non poteſt maledicto moveri qui maledicta hominum Divinæ benedictionis munere excludit*, ut loquitur Ambroſius, Serm. 6. in pſal. 118. Et Pſalmiſta, Pſal. 109. 28. *Maledicent ipſi, tu benedices*. Hæc de primo oris peccato.

Turpiloquium, αἰσχρολογίαν] λόγον σαπρὸν, i. e. *corruptum* vel *putridum ſermonem*, appellat idem apoſtolus, Epheſ. 4. 29. Et rectè quidem *putridum*:

 putridum: nam & à putrida radice pullulat (est enim spurcus sermo filia luxuriæ, nam libidinosi quorum cor turpibus desideriis ardet, de facili ad turpia verba prorumpunt) atque etiam putredinem (ut ità loquar) moribus hominum inducit: φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί. ut ex Menandro Apostolus, 1. Cor. 15. 33.

Multas ob causas fugienda est hęc αἰσχρολογία homini Christiano:

1. Quia rem pretiosissimam & hominis propriam conspurcat & ludibrio exponit; sermonem scilicet, *non hos quæsitum munus in usus.* (Virg. Æn. 3.) Sermo enim obscœnus & scurrilis, risûs excitandi causâ præcipuè profertur. At in hos qui obscœnis sermonibus conantur — *risu diducere rictum Stultorum*, graviter invehitur Clemens Alexandrinus, Pædag. 2. cap. 5. *Si nemo*, inquit, *lubens ridiculam corporis figuram induere velit*, *cur verbis studemus esse ridiculi*, τὸ τιμιώτερον πάντων τῶν ἐν ἀνθρώποις κτημάτων κωμῳδούμενοι, τὸν λόγον.

2. Quia arguit & indicat animum corruptum. Mali enim fructus malam arborem, ridicula & obscœna verba ridiculos & obscœnos mores produnt. Καρπὸς διανοίας γάρ ὁ λόγος ἐστί, *Sermo est mentis fructus*, Clemens, ibid.

3. Quia pugnat cum professione sancta Christianorum. *Sicut decet sanctos, nè nominator quidem inter vos obscœnitas, stultiloquium, scurrilitas*, &c. Ephes. 5. 3, 4. *Verbum malum non procedat*, inquit Lactantius, *ex ore hominis qui colit verbum bonum.* Hoc omnes Christianos spectat, sed maximè ministros verbi. *Consecrâsti os tuum evangelio: talibus autem aperire, illicitum est*; *assuescere, sacrilegium*, inquit Bernardus. Unde apud Gratianum canon ille ex concilio Carthaginensi citatur, *Clericum scurrilem, & verbis turpibus joculatorem, ab officio esse retrahendum censemus. Nugæ* enim *in ore sacerdotis sunt blasphemiæ*, Bernardus, De consid. ad Eugen. lib. 2.

4. Quia corrumpunt tàm loquentes quàm audientes. Verè & disertè Clemens, Pædag. 2. cap. 6. Τὸ ἐν τοῖς ὀνόμασιν ἀτακτεῖν, μᾶλλον ἐμποιεῖ τοῦ καὶ εἰς τὰ ἔργα ἀσχημονεῖν· τὸ δὲ περὶ τὴν φωνὴν σωφρονεῖν, ἀσκεῖν ἐστι λαγνείας καὶ κρατεῖν. Ad audientes quod attinet; *Sicut sordes & lutum aures carnis, sic obscœna & lutulenta verba auditum mentis immundum faciunt*, ut rectè Chrysostomus.

Concludamus illo dicto Servatoris nostri, Matth. 12. 36. *Dico vobis quoniam omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii.* Si apud districtum judicem otiosus sermo reprehenditur, quantò magìs spurcus & noxius? *Pensato igitur quantùm sit damnabilis qui malitiâ non vacat, si & ille sermo pœnalis est qui à bonitate utilitatis vacat*; ut ratiocinatur bene Gregorius, Dialog. lib. 3. Ab ore igitur nostro maledicentiam

centiam omnem & turpiloquentiam, tanquam res fœtidas, quibus vel maximè inquinatur, deponamus.

Corollaria.

Coroll. 1. Qui ſuis confabulationibus hanc αἰσχρολογίαν, quaſi condimentum quoddam, adhibere ſolent, idem faciunt quod Commodus apud Lampridium, qui pretioſiſſimis cibis, joci causâ, humana ſtercora (fœdum dictu!) admiſcere ſolebat.

Coroll. 2. Non eſt piorum vel æquo animo audire impuros hoſce ſermones: nam, ut verè Athanaſius, *vir caſtus & pius lapides in ſe conjectos majori patientiâ tulerit quàm obſcœna verba.*

VERS. 9. *Nec mentimini alius alii, cùm exueritis veterem illum hominem cum factis ipſius,*

10. *Et indueritis novum illum, qui renovatur in agnitionem ſecundùm imaginem ejus qui ipſum condidit.*

VEntum eſt ad ultimum illud oris peccatum, quod hoc in loco deponendum ſuadet Apoſtolus, *mendacium* ſcilicet: Quo crebertimè utuntur etiam iſti, qui id ſibi objici maximè ſtomachantur; ſtulti interim & ridiculi, qui peccandi licentiam ſibiipſis concedunt, reprehendendi libertatem aliis eripiunt. Sed accedamus ad rem; & quæramus,

1. Quid & quotuplex ſit mendacium. Placet definitio Auguſtini, De mendacio ad Conſent. cap. 4. *Eſt voluntaria*, inquit, *falſi enuntiatio, fallendi causâ.* Cui adſtipulatur Durandus, lib. 3. diſt. 38. qu. 1. reliquique Scholaſtici. Aquinas, 2. 2. qu. 110. art. 1. *Si hæc tria concurrunt, ſcilicet, quòd falſum ſit id quod enuntiatur, & quòd adſit voluntas falſum enuntiandi, & intentio inſuper fallendi; tum habet perfectam rationem mendacii: eſt enim falſum & materialiter & formaliter.* Sic Alenſis, part. 2. qu. 122. memb. 1. *Falſa vocis ſignificatio eſt ſicut materiale in mendacio; complementum autem, vel formale, eſt intentio fallendi.* Receptiſſima diviſio mendaciorum illa eſt quæ petitur ex finibus diverſis: Aliud enim dicitur *pernicioſum*; aliud, *officioſum*; aliud, *jocoſum*: Pernicioſum, quod profertur nocendi causâ; officioſum, quod juvandi; jocoſum, quod delectandi.

2. Quæramus an ullum horum licitum ſit & peccati expers coram Deo.

Primò, negat ipſa Scriptura. Apoc. 21. 8. *Fornicatoribus, idololatris, & omnibus mendacibus pars in ſtagno ardenti igne & ſulphure.* & 22. 15. *Foris canes*, &c. *& omnis qui amat & facit mendacium.* Prov. 12. 22. *Abominatio Domino labia mendacia.* Epheſ. 4. 25. *Depoſito mendacio, loquimini veritatem quiſque proximo ſuo.* Secundò, negat recta ratio. Nam quod eſt ſecundùm ſe malum

ex genere, nullo modo potest esse bonum & licitum: jam verò omne mendacium est per se malum, quia est actus cadens supra materiam indebitam. Sic Durandus, lib. 3. dist. 38. qu. 1. *Verba instituta sunt, non ut per ea homines se fallant, sed ut cogitationes suas notificent aliis: indebitus igitur actus est, cùm aliquis vocibus utitur ad significandum id quod non mente tenet.* Eâdem ratione probatur hoc ab Aquinate, 2. 2. qu. 110. art. 3. *Voces*, inquit, *naturaliter sunt signa intellectuum: innaturale est igitur & indebitum quòd aliquis voce significet id quod non habet in mente.* Unde Philosophus, Ethic 4. cap. 7. concludit omne mendacium esse per se pravum & fugiendum. Quinetiam Patres saniores omne mendacium pro peccato habent. Augustinus, Enchirid. cap. 18. *Peccatum est omne mendacium, quamvis non tantum peccet qui consulendi, quantum is qui nocendi voluntate mentitur.* & De mendacio ad Conf. cap. 21. *Ad sempiternam salutem nullus ducendus est opitulante mendacio.* Clemens Alexandrinus, Strom. 7. *Vir bonus neque propter seipsum, neque propter proximum mentietur.* Gregorius, Moral. 18. cap. 4. in 27. Jobi; *Omne mendacium iniquitas est; quia ab æquitate discrepat, quicquid à veritate discordat. Nec vita cujuslibet per mentiendi fallaciam defendatur, nè sua anima noceat qui præstare vitam nititur carni alienæ.* Explodenda itaque Cassiani sententia, qui Collat. 17. cap. 17. scribit, *mendacio uti licere quasi helleboro, ad discrimen aliquod magnum depellendum.* Et cap. 25. dicit, *patriarchas pro vitæ tutamine patrocinium assumpsisse mendacii.* Qui hanc sententiam sequuntur, non Deum sed Platonem autorem habent hujus licentiæ: Is enim in 3. De repub. dicit, *mendacium hominibus nonnunquam utile esse, & quasi pro medicamento: quare publicis medicis concedendum (*hoc est, *magistratibus) privatis autem hominibus minimè attingendum.* Hæc Plato; qui parciùs indulget hanc mentiendi veniam quàm Cassianus. Hunc errorem Hieronymus impingit Origeni, lib. 1. Apolog. adv. Ruffin. ubi scribit, *Origenistas inter se orgiis mendaciorum fœderari.* Sed hisce omnibus opponimus ea quæ jam attulimus, & illud insuper Apostoli, *Non sunt facienda mala ut indè eveniant bona.* Rom. 3. 8.

3. Quæramus an parabolicæ & tropicæ locutiones, reliquæque consimiles, mendacii nomen mereantur: verbi causâ, si quis dicat Hæreticum esse lupum, vel si quis parabolam recitet, qualis est illa Judic. 9. 8, &c. de arboribus regem sibi eligentibus, qualesque multæ occurrunt in sacris & profanis literis.

Certum est, in his nec materiale nec formale mendacii posse reperiri; àc proinde vacare omni maculâ peccati. Non reperitur materiale; quia

quia falſum non enuntiatur, ſed verum figuratâ locutione atque hominibus uſitatâ exprimitur: nam ut nativa ſic etiam metaphorica verborum ſignificatio pendet ab uſu & arbitrio loquentium. Quandoquidem igitur uſus permittit appellare crudelem, *lupum* vel *leonem*; fundamentum & firmamentum, *petram*: eadem eſt enuntiatio, ſive dicas, *Hæreticus eſt lupus*; aut, *Hæreticus eſt gregi Chriſtiano inimicus & pernicioſus*: *Diabolus eſt leo rugiens*; aut, *Diabolus quærit prædam animarum*: *Chriſtus eſt petra*; aut, *Chriſtus eſt fundamentum & firmamentum ſalutis humanæ*. Eadem eſt parabolarum ratio: Nam, ut rectè Auguſtinus, De mend. ad Conſ. cap. 5. *Omnis enuntiatio ad id quod enuntiat referenda eſt; omne autem figurate dictum, vel factum, hoc enuntiat quod ſignificat iis quibus intelligendum prolatum eſt.* Sic Scholaſtici. Thomas, quæſt. diſp. de prophetia, art. 10. *In metaphorice dictis ſenſus literalis attenditur, non quantum ad metaphoras, ſed quantum ad ea quæ per metaphoras intelliguntur*, Durandus, lib. 3. diſt. 38. *Locutio figurativa non eſt vera vel falſa pro ſenſu quem facit, ſed in ſenſu pro quo fit.* Sic Gerſon, part. 1. *In parabolicis locutionibus ſenſus literalis eſt, non qui per verba ſed qui per res & facta deſignatur.* Sed nec formale mendacii in his reperitur: Non enim adhibentur metaphoræ, parabolæ, apologi, intentione fallendi, ſed docendi majore cum venuſtate & voluptate. Qui enim dicit hæreticum eſſe lupum, aut diabolum eſſe leonem rugientem, aut qui parabolam ſive apologum proponit, non intendit perſuadere auditoribus aliquid falſum, ſed luculentiùs repræſentare aliquid quod verum eſt & utile cognitu.

4. Ultimo in loco, verbo perſtringamus Jeſuiticam æquivocationem, quæ ſanè neſcio ridiculè an impiè magìs ab iſtis mendaciorum architectis & patronis defendatur. Atque primò, exemplum proponemus Jeſuiticæ æquivocationis, ſive mentalis (ut loquuntur) reſervationis; tum coarguemus iſtos manifeſti mendacii. Sumatur igitur nobis, ſacerdotem aliquem Papiſticum interrogatum utrùm ſit ſacerdos necne, diſertè reſpondere, imò jurare ſi opus ſit, ſe non eſſe ſacerdotem; hac cogitatione in mente interim reſervata, ſe non eſſe ſacerdotem Apollinis; vel, ſe non eſſe ſacerdotem talem qualem eſſe deſiderat; vel, ſe non eſſe ſacerdotem, obligatum ſcilicet ad hoc aliis indicandum: Quæritur an reus ſit mendacii. Negat mendaciſſimus Jeſuita * Parſonius: Nos affirmamus & probamus ex illa definitione Auguſtini & Scholaſticorum, quia *volens falſum enuntiat, idque intentione fallendi.* Eſt ibi materiale mendacii; negat enim ſe eſſe quod eſt: eſt etiam formale; nam hac ſua negatione intendit

*Vide tract. ad mitigat. ſpect. &c. cap. 8.

imprimere falsam opinionem in mente audientis. Quid ad hæc Jesuita?

Respondet primò, *enuntiationem suprà dictam non esse falsam, quia unica tantùm est enuntiatio sive propositio, quæ partim exprimitur, partim mente concipitur; ea autem vera est, scilicet, Non sum sacerdos Apollinis, vel, Non sum sacerdos obligatus ad id indicandum.*

Contra, fatemur hanc propositionem, *Non sum sacerdos obligatus ad id indicandum*, esse unicam: sed dicimus illam alteram etiam quæ verbis exprimitur, esse integram propositionem, & ab hac diversam. Hoc ipso igitur quo se tuetur, convincitur mendacii, nimirum quòd, cùm veram propositionem animo concipiat, falsum enuntiet: nam etsi verum & falsum in mentis conceptione interna considerari possunt, tamen mendacium propriè dictum respicit alterum, & externam declarationem mentis per signa verborum. Quamvis igitur verum sit quod clausum habet hic sacerdos in conceptione mentis; mendacium tamen est quod promit in enuntiatione falsæ propositionis. Exemplo hoc patefiet: Si quis interrogatus utrùm ignis sit calidus, asserat & juret ignem non esse calidum, hac in animo reservata distinctione, non esse calidum calore adventitio, vel si quis dicat hominem non esse animal rationale, & tum tueatur se quòd non sit animal rationale volatile vel aquatile, quis non videt ineptis hisce reservationibus non liberari istos à crimine mendacii? In negativa enim propositione, quicquid usitatè continetur sub ambitu prædicati, removetur à subjecto, non tantùm unica species. Jam qui juramento firmare audet hujusmodi propositiones, fretus hac sua mentali reservatione, omnium veterum theologorum calculis perjurii reus habetur. Nos regulas quasdam tantummodo proponemus, vestrum erit huic causæ accommodare.

Regula 1.

Quacunque arte verborum juretur, Deus sic juramentum accipit sicut ille cui juratur intelligit, Isidorus.

Reg. 2. Gers. par. 2.

Accipitur juramentum secundùm usum communem intelligendi. At nec ille cui juratur, nec communis usus intelligit illas clausulas reservatas, atque hoc scit qui præstat juramentum.

Reg. 3.

De certis nemo debet jurare, inquit Durandus: *nam jurare est Deum testem vocare ad confirmationem veritatis de qua audiens non est certus, & cui non assentiri vult per simplicē assertionem.* At nunquam dubitatum fuit, an sacerdos iste fuerit sacerdos Apollinis neque opus fuit juramentum profanare in probatione ejus.

Reg. 4. Altissiod. lib. 3. tract. 19. qu. 4.

Juramentum factum per verba multiplicia, vel æquivoca, obligat in sensu illo quem solent generare verba apud rectè intelligentes. Si apud rectè intelligentes verba illa æqualiter multa signi-

ta significant, tunc tenet juramentum in illo sensu quem habere credebat jurans illum cui juratur. Ex hisce omnibus, non obstante reservatione illa mentali, concluditur, in illa sacerdotis assertione reperiri mendacii materiale, enuntiationem scilicet falsam.

Sed secundo in loco excipit Jesuita, *Formale mendacii non esse in hoc exemplo proposito: non enim intendit fallere audientem, sed à periculo liberare seipsum, cùm negat se esse sacerdotem, reservationem prædictam subintelligens.*

Contra: Intendit utrumque, nam fallendo vult seipsum liberare, non liberaturus utique nisi priùs falleret hisce præstigiis auditorem. Cum Alense itaque concludo, *Licet ulterior intentio sit juvare proximum vel seipsum, nihilominus citerior est intentio fallendi, & quoad hoc dicetur mendacium: illa enim intentio per se respicit sermonem, altera verò intentio respicit voluntatem, & non per se sermonem.*

Part. 2. qu. 122. memb. 1.

Cùm exueritis veterem illum hominem cum factis ipsius] Accedit jam Apostolus ad rationem primam dehortationis prædictæ. Sumitur à remotione causæ ad remotionem effectorum. Vetus enim homo causa est prædictorum vitiorum, illo igitur exuto, & ea etiam deponenda sunt.

Vetus homo designat insitam naturæ nostræ corruptionem, & inclinationem omnium facultatum ad malum, atque insuper illum peccandi habitum quem ante insitionem eorum in Christum consuetudine peccandi acquisiverunt. Facta autem hujus veteris hominis, sunt peccata illa prædicta, aliaque ejusdem naturæ in opus prodeuntia. Aliis verbis, sed eodem sensu proponitur hæc dehortatio, Ephes. 4. 22: *Deponite, quod ad pristinam conversationem attinet, veterem illum hominem, deceptricibus cupiditatibus corruptum.*

Exuisse eos dicit hunc veterem hominem, in baptismi susceptione sacramentaliter; per Spiritûs regenerantis operationem efficaciter; totaliter quidem quoad reatum & dominium peccati; inchoatè quoad naturam & actum sive motum peccati. Sed de hac veteris hominis exspoliatione dictum à nobis est fusiùs ad versum 12^m^ capitis præcedentis: Indè petantur quæ ad hunc locum pertinent; eadem enim sæpius non inculcabimus.

Vers. 10. *Et indueritis novum illum, qui renovatur in agnitionem secundùm imaginem ejus qui ipsum condidit.*
Vbi non est Græcus &c.

Hæc est illa altera ratio connexa cum priori: fieri enim non potest, ut quis exuat veterem hominem, quin eâdem operâ novum si-

 mul induat. Nam ut in Physicis, cùm expellitur vetus forma, nova protinus introducitur; sic cùm exuitur vetus Adamus, novus simul induitur: novo autem homine induto, à veteris hominis operibus & conversatione cessandum est.

Tria observanda: 1. Quid designet Apostolus per hunc *novum hominem* quem dicit Colossenses induisse: 2, Quomodo renovetur; scilicet paulatim,& assiduè: 3. In quibus sita sit hæc renovatio novi hominis.

1. *Novum illum*] Quod ad primum, uno verbo expediri potest: Nam si *vetus homo* (ut ante ostensum est) designet insitam naturæ nostræ corruptionem, cum pronitate & inclinatione omnium animæ facultatum ad mala perpetranda; tum lege contrariorum, *novus homo* designabit redintegrationem,& novam propensionem omnium facultatum ad bene agendum, inspiratam & impressam fidelibus virtute Spiritûs sancti. *Condelector legi Dei secundùm interiorem hominem*, Rom.7.22. *Det vobis Deus, ut fortiter corroboremini per Spiritum suum in interiore homine*, Ephes. 3. 16. Corroborat itaque renovatos Spiritus sanctus ad eas actiones ad quas antè nullam habuerunt facultatem aut propensionem. Corollaria duo emergunt ex consideratione hujus novi hominis.

Coroll. 1. Primum excitat ad officium. Oportet novum hominem indutos, novam vitæ rationem instituere. *Si quis est in Christo, nova creatura est: vetera præterierunt, ecce nova facta sunt omnia*, 2. Cor.5.17. Qui regis personam induit, ineptus & improbus est si scurræ partes agat; sic qui novi hominis induerit, si istius veteris egerit.

Coroll. 2. Secundum deprimit superbiam: Oportet enim meminisse unde nacti sumus novitatem, si quam habemus, & bona opera; à Spiritu scilicet innovante. *In nullo igitur gloriandum, quia nihil est nostrum* ut ait Cyprianus. *Quid habes quod non accepisti?* 1.Cor.4.7.

2. *Qui renovatur*] Vocabulum hoc ad modum spectat; assiduam enim operam Spiritûs sancti indicat in nobis renovandis: Quasi diceret, Hæc renovatio vestra non uno momento absolvitur, sed sic induistis novum hominem, ut adhuc sitis magis magísque quotidie innovandi. Perspicuè hoc docetur 2. Cor.4. 16. *Etiamsi externus homo noster corrumpitur, internus tamen renovatur de die in diem.*

Ratio autem cur opus sit quotidianâ hâc renovatione desumitur à reliquiis inhabitantis peccati; quas Divina sapientia noluit uno momento eradicare, sed potiùs ad exercitium virtutis & custodiam humilitatis in nobis relinquere usque ad diem dissolutionis nostræ. Ut igitur in vino diluto tam aqua quàm vinum

vinum in ſingulis partibus reperitur: ſic in homine renato conditiones regenerationis & corruptiones quædam veteris hominis, quaſi complicatæ & convolutæ reperiuntur. Hinc Auguſtinus, De pecc. merit. & remiſſ. lib. 2. cap. 7, & 8. *In ipſo animo renati non eſt perfecta novitas.* & cap. 28. *Lex peccati manet in regeneratis, quamvis ut ſuperata & perempta.* Hanc igitur ob cauſam dicit Apoſtolus novum hunc hominem adhuc renovari in filiis Dei.

Corollaria.

Coroll. 1. Quemadmodum Spiritus Dei ad intrà magìs magíſque nos renovat; ſic nos oportet Spiritus renovantis gratiâ & adjutorio excitatos & fultos, ad extrà progredi in ſanctitate & operibus bonis. *Aguntur* enim *Spiritu Dei homines, ut acti agant, non ut ipſi nihil agant,* Auguſtinus, De corrept. & grat. cap. 2. *Nè in vacuum gratiam Dei recipiatis,* 2. Cor. 6. 1.

Coroll. 2. Qui negant peccatum remanere in renatis, negant hoc beneficium quotidianum Spiritus ſancti nos indies renovantis & refingentis. Renovatio enim innuit aliquid veteris hominis reſtare; vetus autem homo nil aliud eſt quàm *corpus peccati,* ut alibi loquitur Apoſtolus. Hæc de modo renovationis, nimirum, quòd non uno momento perficiatur, ſed paulatim.

3. Jam ultimo in loco, in quibus ſita ſit hæc renovatio perpendendum eſt. Apoſtolus in duobus videtur illam conſtituere: in illuminatione mentis, quam denotat ſub vocabulo *agnitionis*; in ſanatione & ſanctificatione voluntatis, quam innuit ſub vocabulo *imaginis.*

In agnitionem] Quod ad prius; proprium eſt hominis veteris habere mentem occæcatam, quod attinet ad ſpiritualem & ſalutiferam cognitionem. *Tenebris obſcuratum habentes intellectum,* Epheſ. 4. 8. *Homo animalis non percipit quæ ſunt Spiritûs Dei,* 1. Cor. 2. 14. Ab infuſo itaque ſalutiferæ ſcientiæ & fidei lumine, auſpicatur hoc opus renovationis noſtræ Spiritus ſanctus, cùm nos ducit in agnitionem rerum ſpiritualium. Hinc illa Apoſtoli ſupplicatio ad Deum pro Epheſiis, *Pater gloriæ det vobis Spiritum ſapientiæ & revelationis, per agnitionem ipſius, illuminatis oculis mentis veſtræ,* &c Epheſ. 1. 17, 18. *Agnitionem* autem appellat potiùs quàm *cognitionem,* nè arbitretur aliquis de otioſa aliqua & ſpeculativa ſcientia loqui Apoſtolum, qui vivam, efficacem, & operativam ſcientiam hoc vocabulo ſolet indicare. Eſt igitur hæc illuminatio mentis, & infuſio fidei atque agnitionis ſpiritualis, primum effectum Spiritus regenerantis & renovantis. Unde non ineptè Pariſienſis dicit fidem eſſe *primam vitam mentis humanæ, & veluti lucem ſpiritualem inter opera recreationis:* eſſe *portam vitæ per quam Deus primò*

 ingreditur ad mentem humanam, De morib. cap. 1.

Observ. Qui in Christianis cæcam tantummodo devotionem requirunt, videntur velle sanctitatis ædificium absque fundamento exstruere, & Christianos ex dimidia tantùm parte renovatos approbare.

Secundùm imaginem ejus qui condidit ipsum] Post infusam cognitionis & fidei lucem, Spiritus regenerans imprimit imaginem Dei (qui conditor est hujus novi hominis) in voluntatem. Est igitur hoc illud alterum renovationis effectum, ut mente per fidem illustratâ, humana voluntas reddatur Deo conformis, & in affectu sanctitatis & justitiæ Divinam indolem exprimat. Hoc sensu Ephes. 4. 24. dicit hunc novum hominem *conditum esse secundùm Deum in justitia & vera sanctimonia.* Sic 2. Pet. 1. 3, 4. Christus donâsse dicitur renatis *omnia quæ ad vitam & pietatem pertinent*, eosque effecisse *divinæ consortes naturæ*, atque liberâsse *à corruptione quæ est in mundanis hominibus per cupiditatem.* Denotatur itaque per hanc imaginem repræsentatio quædam sanctitatis Divinæ in anima humana. De hac Dei imagine multa disputantur à Patribus & Scholasticis.

Primò dicere solent, solùm Filium Dei esse imaginem Patris; nos, ad imaginem, creaturas autem irrationales vestigium tantùm in se habere Divinitatis, non imaginem esse Dei, neque ad imaginem factas. Quod attinet ad hoc discrimen inter Filium Dei æternum & naturalem nosque adoptivos, non tam accuratè observatur in Scripturis. Nam ut ille dicitur *imago Patris*, Heb. 1. 3. sic nos etiam dicimur, non solùm facti ad imaginem, sed *imago Dei*, 1. Cor. 11. 7. Illud tamen tenendum est; aliter Christum esse Dei Patris imaginem, aliter nos: Ille est imago æqualitatis, perfectè obtinens eandem naturam cum Patre cujus est imago; renatus quilibet est imago imitationis, imperfectè repræsentans quandam similitudinem Divinæ naturæ in donis quibusdam gratiæ. Illustrat hoc Augustinus non ineptâ similitudine; *Sicut*, inquit, *imago imperatoris aliter est in nummo, aliter in filio: sic imago Dei aliter in nobis, aliter in Christo.*

Secundò, quærunt Scholastici & Patres qua in re sita sit hæc imago Dei ad quam fuimus conditi; cujus rei consideratio conjunctior est cum præsenti nostro instituto. Tertullianus, adv. Marc. lib. 2. eam ponit in *immortalitate*, *libertate arbitrii*, & *capacitate scientiæ*. Augustinus, De Trin. lib. 9. cap. 4. assignat imaginem Dei in anima secundùm hæc tria, *mentem*, *notitiam*, & *amorem*; in 1. autem De Trin. cap. 11. secundùm *memoriam*, *intelligentiam*, & *voluntatem*. Scholastici plerunque dicunt, hanc imaginem Dei sitam in donis *naturalibus*, similitudinem autem

autem in *gratuitis*: Quam ſententiam Gloſſa ſuper Geneſin expreſſit, dicendo hominem factum fuiſſe *ad imaginem Dei, quantum ad naturalia; ad ſimilitudinem, quantum ad gratuita.*

Fatemur cum Patribus & Scholaſticis, reperiri in ipſis naturalibus animę facultatibus imaginem quandam Dei, quam licet appellare imaginem *creationis naturalis*: ſed dicimus tamen, & hoc in loco & paſſim apud Paulum, imaginem hanc Dei (quam licet vocare imaginem *recreationis ſupernaturalis*) poni non in ipſis potentiis, ſive facultatibus, aut qualitatibus animæ nativis, ſed in reordinatione, ſanctificatione, & conformatione earundem ſecundùm naturam & voluntatem Dei. Huc mihi ſpectâſſe videtur Ambroſius, Hexam. 6. cap. 8. in illis verbis. *Pictus es, ô homo, & pictus à Domino Deo tuo: bonum habes artificem, atque pictorem: noli bonam delere picturam, non fuco ſed veritate fulgentem, non cerâ expreſſam ſed gratiâ.* Hanc igitur imaginem Dei quam geſtamus ponit in effectis gratiæ. Secundùm imaginem Dei itaque renovamur, cùm illuſtrantur & ſanctificantur omnes potentiæ & inclinationes animæ noſtræ.

Documenta.

Docum. 1. Finis regenerationis noſtræ, ut Deo ſimiles reddamur, & quaſi terſa ac polita ſpecula repræſentemus (quantum infirmitas naturæ noſtræ patitur) ejus ſapientiam, juſtitiam, ſanctitatem, &c.

Docum. 2. Qui ſanctitati non ſtudent & juſtitiæ, portant adhuc veteris Adami, imò diaboli imaginem, ad Dei imaginem, quę in ſanctitate potiſſimùm ſita eſt, nondum reformantur: illi igitur adjudicabuntur cujus characterem mentibus inſculptum geſtant.

Docum. 3. Dei benignitas & φιλανθρωπία in hoc opere renovationis conſideranda eſt. Eximiæ enim bonitatis & clementiæ argumentum eſt, velle imaginem ſuam ſemel nobis impreſſam, ac poſtmodum noſtrâ culpâ & protervià deformatam & contritam, denuò reficere & reparare. Magis elucebit hæc miſericordia Divina, ſi quanti Deo conſtiterit hæc ſecunda hominis reparatio cogitemus. Creavit hominem primò ad imaginem ſuam voce & verbo ſuo, ſed reparavit ſecundò, morte & ſanguine ſuo. Sit itaque calcar ad deponenda vitia & exercendam pietatem, hæc Dei benignitas nos tanto pretio regenerantis & renovantis ad imaginem ſuam per Spiritum ſanctum. Atque hæc de duplici ratione quâ Apoſtolus præcedentem dehortationem confirmavit: Sequente verſu habemus amplificationem ejuſdem rationis.

Vers. 11. *Vbi non eſt Græcus & Iudæus, circunciſio & præputium, barbarus & Schyta, ſervus*

servus & liber: sed omnia & in omnibus Christus.

APostolus excitavit Colossenses ad vitiorum carnalium & spiritualium abrenuntiationem hoc potissimùm argumento. quòd veterem hominem exuerunt, induerunt novum. Conatur jam quasi expolire & acuere hoc ipsum argumentum: idque facit, 1. Removendo falsam opinionem quorundam, qui, neglectâ hâc renovatione, confidebant externis privilegiis, eosque contemnebant qui iisdem destituebantur: 2. Opponendò veram, scilicet, Externa omnia, quæ putantur præclara & honorifica, sine hac renovatione nihil valere ad salutem; è contrà, quæ putantur abjecta & ignominiosa, cum hac nihil obesse: quia *Christus est omnia in omnibus.* Percurramus verba suo ordine.

Ubi non est Græcus & Judæus] id est, In quo homine novo vel renovato, sive, In quo statu regenerationis, nullum consideratur discrimen nationum; ità ut quis Deo speret se acceptiorem fore quòd Judæus sit, vel metuat se despectiorem fore quòd Gentilis sit: Imò si Judæus sis & careas hâc renovatione, canis es, non filius; si Gentilis sis eamque habeas, filius es, non ampliùs canis.

Decem. Nationum discrimen nec promovet salutem cujuspiam si desit sanctificatio, nec impedit si adfuerit: sanctimoniæ itaque studendum. Hinc est quòd in Scripturis passim retunditur Judæorum superbia, qui efferebant sese privilegio nationis suæ. Matth. 3. 9. *Ne velitis dicere intra vos, Patrem habemus Abraham*, &c. Et Joan. 8. 39. jactitantibus Judæis, *Pater noster Abraham est*, respondet Christus, *Si filii Abrahæ essetis, opera Abrahæ faceretis. At vos ex patre diabolo estis*, &c. vers. 44. E contra; si Gentiles fuerint renati & sanctificati, Deo acceptabiles ostenduntur. Act. 10. 34. *In veritate comperio, Deum non accipere personam, sed in quavis gente acceptum ei esse qui eum timet, & operatur justitiam.* & Gal. 3. 7. *Qui ex fide sunt, filii Abrahæ sunt. Non sunt sanctorum filii*, inquit Hieronymus, *qui tenent loca sanctorum, sed qui exercent opera eorum.* Valet hoc etiam ad detegendam Romanensium impudentiam, qui membra ecclesiæ hoc uno metiuntur, quòd adhæreant vel non adhæreant Romanæ sedi. Sed Christus non quærit utrùm adhæreas huic vel illi nationali ecclesiæ, sed utrùm adhæreas veræ fidei; non utrùm sis Romanensis, sed utrùm sis verè sanctificatus & renovatus. In statu spirituali salutis non spectatur utrùm sis Græcus aut Judæus; multò minùs, utrùm sis Græcus an Romanensis.

Circumcisio & præputium] Ut nationum discrimen in negotio salutis nec prærogativam affert nec præjudicium,

dicium, pari ratione, cęremoniarum & externarum obſervationum diſcrimen nullius eſt momenti. Circuncifio erat in Judaica religione ritus præcipuus: adhibetur itaque ad deſignandam obſervationem omnium rituum legalium: præputium arguebat neglectum eorundem. Dicit igitur Apoſtolus, nec obſervationem externarum cæremoniarum nec incuriam in Chriſtianis alicujus eſſe momenti, ſed renovationem internam & veram ſanctitatem continere ſummam ſalutis noſtræ.

Docum. Chriſtianus non Deo commendatur obſervatione quarumcunque cæremoniarum aut traditionum externarum; non abalienatur à Deo nudâ omiſſione earundem. Sic paſſim docet Paulus. Gal. 6. 15. *In Chriſto Jeſu neque circuncifio quicquam valet, neque præputium; ſed nova creatura.* Rom. 14. 2, 3. *Alius credit veſcendum eſſe quibuſvis; alius edit olera. Qui edit, non edentem nè pro nihilo habeto: qui non edit, edentem nè condemnato.* Eandem regulam ponit de obſervatione dierum, verſ. 5. Apertiùs 1. Cor. 8. 8. *Eſca nos non commendat Deo: neque enim ſi veſcamur, abundantiores ſumus; neque ſi non veſcamur, pauperiores reddimur.* Miſerum eſt itaque alios de cibi vel potûs perceptione damnare, aut nobis arrogare per horum abſtinentiam ſanctitatem. Quæ autem de circunciſione, de cibo, de dierum obſervatione dicta ſunt, ad omnes obſervationes in rebus externis poſitas debent accommodari. Hæc enim per ſe, nec obſervatione ſuâ reddunt homines Deo gratiores; nec omiſſione, minùs gratos & acceptos: non itaque hiſce rebus immorandum; ſed contendendum ad mortificationem & ſanctificationem.

Hinc coarguitur monachorum ſtulta ſuperbia, qui ſeſe præferunt aliis Chriſtianis ratione harum rerum externarum; utpote quòd cibis quibuſdam abſtineant, quòd clauſtris ſeſe includant, (ut verbo expediam) quòd regulam externarum cæremoniarum ab homine aliquo excogitatam obſervent. Sed in Chriſto ſi circunciſio & præputium nihil differant, tum carnibus veſci aut piſcibus, in clauſtris vivere aut urbibus, indui cucullis aut penulis, nihil habent diſcriminis, quod attinet ad ſalutem Chriſtianorum.

Barbarus & *Scytha*] Superiora videntur ad Judæos ſpectâſſe, qui nationis ſuæ prærogativâ & legalium rituum obſervatione putabant ſe Deo commendatiores & gratiores Gentilibus: hæc peculiariter ad Græcos diriguntur, qui philoſophiæ cognitione atque omnium liberalium artium exculti; cæteras nationes barbaras vocabant, & quaſi belluas præ ſe contemnebant. Dicit igitur Apoſtolus, in Chriſtum inſitis & verè renovatis ac ſanctificatis

nihil obesse hanc barbariem. Scythas autem nominatim exprimit, quia Scythæ semper habiti sunt barbarorum immanissimi; quasi dixisset, nè barbarissimam quidem barbariem præjudicare illis qui illuminati sunt per fidem, & renovati per Spiritum Dei. Epiphanius in ipso penè initio primi libri contra octoginta hæreses, barbarismum à Scythismo distinguit; atque dicit, barbarismum in decem primis mundi generationibus viguisse, pòstea invaluisseScythismum,à diluvio usque ad exstructionem turris Babel. Sed fateor me non satis intelligere hujus discriminis rationem; itaque Scythas barbaris adjunctos censeo amplificationis non distinctionis causâ: quod etiam Ambrosio visum; qui scribit Scythas ab aliis barbaris hoc in loco separatos quia morum feritate reliquos superabant.

Docum.

Nemo pius & sanctus flocci faciendus, quòd parùm cultis moribus sit, aut quòd literis humanioribus destitutus sit. Non morum elegantia sed vitæ innocentia,non eruditio sed fidesDeo nos commendat. *Videtis,fratres,vocationem vestram, quia non multi sapientes secundùm carnem,non multi potentes, non multi nobiles. Sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus*,1.Cor.1.26,27. Sic Augustinus olim exclamavit; *Surgunt indocti,& cœlum rapiunt;& nos cum doctrinis nostris sine corde, ecce ubi volutamur in carne & sanguine!*

Confess. lib. 8. cap 8.

Cognoscenti Christum, & viventi juxta legem Christi,nihil obest barbarica cęterarum rerum ignorantia: ignoranti Christum, aut impurè viventi, nihil proderit vel angelica omnium rerum scientia:*In Christo* enim *non est barbarus* & *Scytha*.

Servus & *liber*] Hæc omnes ex æquo spectant, atque ostendunt, præstantiam sive vilitatem præsentis conditionis non attendendam in Christiano; quasi à salute remotior sit qui est conditione ignobiliore, aut saluti propinquior qui est eminentiore. Servorum conditio apud veteres iniquissima erat & miserrima. Habebant enim servos solummodo pro animatis quibusdam instrumentis, quibus domini abutebantur pro sua libidine; imò vitæ necisque potestatem in hos, quasi in jumenta sua, sibi arrogabant. Non obstante hâc vili & abjectâ conditione, dicit Apostolus, quod ad spiritualem salutis statum attinet, nihil interesse inter servum & dominum: Servus enim, si sit ad Dei imaginem reformatus,pro filio agnoscitur,dominus, si improbus & impurus maneat, pro spurio abjicitur. Quod de servitute & libertate dicitur, id ad nobilitatem & ignobilitatem, ad opulentiam & paupertatem,uno verbo,ad omnes diversas mortalium in hoc seculo conditiones referendum est. Nam verè Hieronymus, *Nescit religio nostra personas,nec conditiones hominum sed animas inspicit*. Et Lactantius,

Inſtit. lib. 5. cap. 15.

ſtantius, *Nemo Deo pauper eſt, niſi qui juſtitiâ indiget, nemo dives, niſi qui virtutibus plenus eſt, nemo denique egregius, niſi qui bonus & innocens fuerit*, &c. Sed hîc cavendum, nè putemus Chriſtianam religionem politicum ordinem & diſtinctos hominum gradus confundere. Non dicit Apoſtolus in ſeculo non eſſe ſervum aut liberum, ſed in Chriſto, vel in ſtatu ſpirituali ſalutis non inveniri hæc diſcrimina. Qui igitur hîc dicit, in homine novo *non eſſe ſervum aut liberum*, 1. Tim. 6. 1. jubet *ſervos qui ſunt ſub jugo, dominos ſuos omni honore dignos reputare, nè nomen Domini & doctrina blaſphemetur*. Hoc etiam Auguſtinus hiſce verbis docuit, *Oportet nos ex ea parte quæ ad hanc vitam pertinet ſubditos eſſe poteſtatibus, ex illa verò parte quâ credimus Deo & in regnum ejus vocamur, non nos oportet eſſe ſubditos cuiquam homini id ipſum in nobis evertere cupienti.*

Expoſ. in epiſt. ad Rom. propoſ. 72.

Atque hactenus oſtenſum eſt, contra falſam & vanam multorum præſumptionem, nihil valere externa quæcunque ſine hac interna renovatione; nihil obeſſe qualemcunque conditionem, utcunque vilem & abjectam, ſi adſit Spiritus ſanctus regenerans & repurgans corda hominum à vitiis. Huic errori veram ſententiam opponit Apoſtolus, quam expreſſit magis affirmatè hiſce ultimis verbis, *Sed omnia & in omnibus Chriſtus.*] Quod Judæi ex nationis privilegio & ſigno fœderis, quod Græci ex philoſophia, quod domini & magnates ex dignitate ſua fruſtrà ſperant ſe conſecuturos, ea omnia longeque excellentiora quivis renatus habet in Chriſto: E contra; ſi quæ ſit macula, eſſe à Gentilibus vel barbaris oriundum, eſſe incircunciſum, eſſe vili conditione & abjecto loco natum; hæc omnia per Chriſtum in renatis viventem, ab omni turpitudine & dedecore liberantur: Maximi itaque facienda eſt hæc renovatio. *Eſt* enim *Chriſtus* (ſeſe ſcilicet uniens renatis, eoſque regenerans) *omnia*, ſcilicet ad ſalutem neceſſaria; *omnibus*, nimirum fidelibus hunc in modum ſanctificatis & Chriſto copulatis. Eſt illis omnia *meritorie*: Nam dum fiunt una perſona myſtica cum Chriſto, illis impertit meritum paſſionis, mortis, obedientiæ, juſtitiæ; & ſic *factus eſt* illis *à Deo ſapientia, juſtitia, ſanctificatio, & redemptio*, 1. Cor. 1. 30. Eſt etiam illis omnia efficienter: Nam quicquid habent aut poſſunt quod ſpectat ad vitam ſpiritualem & ſalutem obtinendam, habent à Chriſto, poſſunt per Chriſtum. *Vivo autem, non ampliùs ego, ſed vivit in me Chriſtus*, Gal. 2. 20. *Gratiâ Dei ſum quod ſum: & gratia ejus in me collata non fuit inanis, ſed ampliùs quàm illi omnes laboravi; non ego tamen, ſed gratia Dei quæ mecum eſt*, 1. Cor. 15. 10. Perſpicuum itaque

 est Christum esse omnia in omnibus renatis, nec eget ampliore explicatione.

Corollaria.

Coroll. 1. Non satis magni à nobis fit Christus, ipsiusque Spiritus nos renovans, nisi hunc novum hominem tanti æstimemus, ut reliqua omnia quæ homines reddere solent sive contemptibiles sive honorabiles, præ hoc nihili putemus.

Coroll. 2. Hinc fastus illorum & tumor deprimitur qui superbiunt opinione dignitatis cujuscunque secularis; cùm quivis è grege renatorum sit illis nobilior, honoratior, liberior, & (quod caput est honoris) Deo similior & conjunctior. Atque hæc de ea parte monitionis Apostolicæ quæ spectat depositionem vitiorum. Restat illa altera quæ excitat ad exercitationem virtutum: ad quam viam munivit & paravit, dum eos non modò exuisse veterem hominem, sed novum induisse ostendit.

VERS. 12, 13.

Induite igitur, ut electi Dei, sancti & dilecti, viscera miserationum, benignitatem, humilitatem, mansuetudinem, patientiam:

Tolerantes alii alios, & condonantes vobis mutuò, si quis adversùs aliquem habuerit querelam: sicut & Christus condonavit vobis, ita & vos:

IN priore generalis hortationis membro monuit Apostolus, vitia omnia, utpote veteris Adami membra, exuenda & abjicienda. Ventum jam est ad secundam hortationis partem, in qua Colossenses ad induendas & exercendas virtutes adhortatur: hæc autem ad versum 18m extenditur.

Tribus constat particulis hoc posterius membrum hortationis Apostolicæ. In prima excitat ad illas virtutes quæ immediatè respiciunt proximos; eosque vel miseros, & nostræ opis indigos; vel malos, nobisque injurios; vel quoslibet promiscuè: versib. scilicet, 12o, 13o, 14o, & 15o. In secunda vocat ad studium, scientiam, & usum verbi Divini; cujus scilicet magisterio instruimur & erudimur ad prædictas virtutes: vers. 16o. In tertia & ultima præscribit Colossensibus universalem regulam in omnibus actionibus observandam: vers. 17o.

Quod attinet ad hunc versiculum quem in manibus habemus, tria consideranda: Cohæsio hortationis hujus cum præcedente; Præmunitio ad hortationem; Materia ipsa hortationis.

1. Primò, observare oportet cohærentiam sive dependentiam, quam nobis innuit particula illativa *igitur.*] Hoc vocabulum jubet nos respicere ad versum 10m, ubi Apostolus dixit illos *induisse novum hominem*: unde infert hoc in loco, *Igitur induite*

induite viscera miserationum, benignitatem, &c. Quasi dixisset, Qui novum hominem induerunt, debent singula ejus membra & omnes ejus proprietates induere: sed hæ virtutes sunt quasi membra & proprietates novi hominis; igitur induendæ à vobis qui illum induistis. Usus est antea eodem argumenti genere, cùm ex eo quòd veterem hominem exuerunt, intulit, *Mortificate igitur membra* ejusdem, *scortationem, impuritatem,* &c. vers. 5.

Corollaria ab hac illatione.

Coroll. 1. Oportet laborare ut novus homo integer sit & omnibus suis membris absolutus: Nam ut corpus naturale deforme apparet, si oculo, manu, pede, aut quolibet membro suo destituatur; sic homo spiritualis, si careat suis partibus.

Coroll. 2. Spiritualis vitæ suæ aut nullum aut perexiguum sensum habent, qui non percipiunt hanc mutilationem hominis novi, aut percipientes non dolent, aut dolentes non conantur omni ope & studio eandem reficere & resarcire.

Coroll. 3. Vix unus è multis reperitur qui non sit quoad hunc novum hominem aut mancus aut monstrosus. Mancum appello cui desunt partes debitæ; monstrosum, cui insunt indebitæ. Sed si Apostolum audire velimus, hoc ipso quòd veterem Adamum exuimus, novum induimus, ut utrique incommodo occurramus nos obligatos intelligemus. Atque hæc de particula illativa *igitur.*

2. *Ut electi Dei, sancti & dilecti*] Hic secundò observare oportet præmunitionem, sive præmissam hortationi rationem cur virtutes sint induendæ & exercendæ à Colossensibus. Sumitur autem à *decoro* vel *honesto*: nam hæc tria attributa, quibus illorum conditio depingitur, probant illos teneri ad virtutes & vitæ sanctimoniam. Sed pensitemus ea sigillatim.

Ut electi Dei] Potest hoc vel de æterna electione vel de temporali intelligi, quâ Christiani ex fæce mundi seliguntur ad serviendum Deo ex præscripto evangelii. Atq; arbitror Apostolum hanc posteriorem spectâsse: quæ tamen si efficax sit, præsupponit illam priorem. Sed sive de hac sive de illa loquatur, ad rem loquitur appositissimè. Nam consideratio electionis nostræ gratuitæ ante jacta mundi fundamenta, non animare nos ad inertiam, sed accendere debet ad perpetuam vitæ sanctitatem; quia Deus in hunc finem nos elegit: ut est Ephes. 1. 4. *Elegit nos in Christo ante mundi constitutionem, ut essemus sancti* &c. Eadem est etiam ratio electionis temporalis, quâ vocamur in ecclesiam, & segregamur in peculiarem Dei populum: nam hoc etiam privilegium obligat nos ad studium sanctitatis. Sic Deus stipulatur cum Israelitico populo, Deut. 26. 18. *Dominus*

minus elegit te hodie ut sis ei populus peculiaris, & custodias omnia præcepta illius. Sic etiam Christus cum Christiano, 2.Tim.2.19. *Novit Dominus qui sunt sui: & discedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Christi.* Quisquis igitur se electum Dei credit, ut electus Dei vivat.

Taxantur igitur, qui crepant electionem suam æternam, vel jactitant Christianam suam professionem, cùm interim factis & vitæ ratione non ostendant sese aut electos aut Christianos: sed ut otiosi Græculi philosophiam olim profitebantur; sic hi Christianismum, ἄνευ τοῦ πράττειν μέχρι τοῦ λέγειν. Sed non debemus esse otiosorum philosophorum similes; ut graviter Tertullianus in Apologet.cap.46. *Quid inter se simile habent philosophus & Christianus? Græciæ discipulus, & cœli? famæ negotiator, & vitæ? verborum, & factorum operator?*

Sancti] Per baptismum scilicet & Spiritum sanctificantem. In ipsa baptismi administratione Christiani Deo consecrantur; per Spiritûs internam operationem ad Divinam imaginem reformantur; utroque respectu *sancti* vocantur; utroque ad sanctè vivendum tenentur. Nam quodcunque Deo consecratum est, debet participare aliquo modo sanctitatem Divinam. Unde illud, Levit.11.44. *Sancti estote, quia ego sanctus sum.* & cap. 20. 26. *Eritis mihi sancti, quia sanctus sum ego Dominus, & separavi vos à cæteris populis, ut essetis mei.* Separati igitur per baptismum & Deo consecrati, induere debemus omnes virtutes, & exercere perpetuam vitæ sanctitatem. Ad hæc; quæ Deo consecrata sunt, non ad quemlibet usum, sed juxta voluntatem Divinam sunt semper adhibenda; quod in templis, vasis, rebusque aliis inanimatis perspicuè videtur: quantò magis igitur hoc observandum in hominibus per baptismum Deo consecratis? Sed certò constat *Dei voluntatem* esse *sanctificationem nostram*, 1.Thess.4.3. Unde Nazianzenus appellavit baptismum, *pactum vitæ purioris cum Deo*; & Petrus, *stipulationem bonæ conscientiæ apud Deum*, 1.Pet.3.21. Quatenus igitur sumus sancti per baptismum, debemus vitam sanctam & virtutibus ornatam agere.

Quinetiam interna illa Spiritus sancti operatio, cujus participes sunt omnes veri Christiani, idem ab illis quasi suo jure exigit. Nam Spiritus operatio novam vitam confert; nova vita vires novas affert; illæ novos mores & actiones postulant. Hinc nascitur illa Apostoli hortatio ad renatos & sanctificatos, *Nunc sistite membra vestra serva justitiæ ad sanctimoniam*, Rom.6.19. *Nunc*, id est, postquam Spiritus sanctus vobis sanctitatem inspiravit, ut *sancti* ambulate. Hæc de secundo attributo.

Et dilecti] Hoc tertium est attributum, cujus commemoratione excitat

citat Coloſſenſes ad virtutes induendas & exercendas. Loquitur autem non de amore æternæ benevolentiæ, quo Deus electos complexus eſt ante mundi jacta fundamenta: nam hoc amore non obſtante, ante efficacem vocationem & regenerationem inter inimicos & hoſtes Dei cenſentur, Rom. 5.10. & Epheſ. 2.12. Loquitur igitur de amore amicitiæ, quo Deus electos, jam actualiter converſos & in Chriſtum inſitos, recipit in numerum filiorum; ut eſt Joan. 1. 12. *Quotquot receperunt Chriſtum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri.* Qui igitur hunc in modum dilecti ſunt, ut dilecti debent induere omnes virtutes Deo gratas;

1. Quia dilectum oportet mutuò diligere Deum: dilectionis autem probatio eſt virtutis exercitatio; *Si diligitis me, mandata mea ſervate,* Joan. 14. 15.

2. Quia dilectum oportet ſe componere ad ſimilitudinem Dei diligentis: nam ut ex ſimilitudine morum naſcitur amor, ſic ex diſſimilitudine oriuntur inimicitiæ.

Corollaria.

Coroll. 1. Qui virtutem & ſanctimoniam non colunt, non modò impuri ſunt ſed ſacrilegi: nam corpora animaſque ſuas Deo ſanctas polluunt vitæ improbitate.

Coroll. 2. Stultè præſumit ſe à Deo dilectum, aut ſe Deum diligere, qui virtutum ornamenta negligit induere: inſignia enim ſunt tum Divini amoris erga nos, tum noſtri erga Deum. Quos enim amat Deus, illos virtutum & donorum infuſione ſemper ornat: qui amant Deum, illum exercitatione virtutum colunt & honorant. Atq; hæc de argumentis ipſi hortationi præmiſſis ab Apoſtolo.

Ultimò, veniendum eſt ad ipſam materiam hortationis hiſce verbis incluſam, *Induite viſcera miſerationum, benignitatem*, &c. Ubi tractare oportet actum induendi, & res ſive virtutes induendas.

Induite] Figurata locutio eſt à veſtimentis tranſumpta. Quia autem in his quæ metaphoricè dicuntur, non debemus accipere ſimilitudinem ſecundùm omnia, non abs re erit breviter annotâſſe quo reſpectu virtutes veſtimentis ſimiles, quo diſſimiles ſunt.

Similes ſunt: 1. Quia ut veſtimenta ornant corpus; ſic virtutes, animam. 2. Quia ut veſtimentis deſtitutus, turpis apparet in oculis hominum; ſic virtutibus, in oculis Dei, angelorum, & piorum. 3. Quia ut veſtimenta non naſcuntur ex corpore humano; ſic neque virtutes veræ, ex arbitrio humano, ſed ex dono Dei. Unde illa Scholaſticorum definitio, *Virtus eſt bona qualitas mentis quâ bene vivitur, quam Deus in nobis operatur*, Albertus, lib. 5. cap. 5. Et Proſper in eandem ſententiam, *Virtutes ſine Dei dono nec appetuntur nec habentur*, De vita contempl. lib. 3. cap. 1. & 16.

Dissimiles sunt: 1. Quia vestimenta quotidie induenda & etiam exuenda sunt; at virtutes nefas est abjicere postquam semel indueris. 2. Quia vestimenta usu non meliora fiunt, sed deteriora indies evadunt; at virtutes exercitatione crescunt & confirmantur. 3. Quia vestimenta propria industria possunt acquiri; at virtutes, nisi ex dono alieno, Dei scilicet, non possunt haberi.

Dub. Sed hîc quæritur cur jubeat ipsos Colossenses virtutes induere, cùm dictum sit virtutes veras à solo Deo infundi mentibus humanis: cur etjam jubeat ut induant quod antea dixit eos induisse.

Solut. Alloquitur (ut patet ex verbis præcedentibus) illos quos præsupponit renatos, sanctificatos, & infusis virtutibus præditos: itaque *induere viscera miserationum*, *benignitatem*, &c. nihil aliud denotat, quàm indies exerere & exercere in vitæ conversatione hasce virtutes impressas cordibus illorum à Spiritu sancto. Jam verò licèt Dei solius opus sit, infundere dona spiritualia & virtutes gratuitas; humana tamen cooperatio requiritur in exercitio earundem, juxta illud Paulinum, 1. Cor. 15. 10. *Gratiâ Dei sum id quod sum: & gratia ejus in me vacua non fuit, sed abundantiùs illis omnibus laboravi: non autem ego, sed gratia Dei mecum.*

Quod attinet ad alteram objectionis partem, illud etiam addi potest, Electos & sanctos qui induerunt virtutes & dona salutifera ope Spiritus sancti, posse & debere eadem magis magisque induere: quod tum facere dicuntur, cùm operam dant ut hæc dona Spiritus confirmentur & augeantur usu & exercitatione. Quamvis enim crescendi facultas non competit vestibus corporis, competit tamen hisce animi vestimentis. Hinc illud Petri, *Crescite in gratia & agnitione Domini*, 2. Pet. 3. 18. Hæc de actu induendi: Sequitur de ipsis virtutibus induendis.

Viscera miserationum, benignitatem, humilitatem, mansuetudinem, patientiam.] Orditur ab illis quæ proximorum miserias respiciunt in nostris rebus secundis. Primo autem in loco requirit ut induant *viscera miserationum*, hoc est, affectum condolendi alienis malis, verum, intimum, & non simulatum. Hebraica locutio est, quam apostoli passim usurparunt etiam in novo Testamento. Inde autem desumitur, quòd in magnis animi motibus interna viscera valde affici & quasi concuti sentimus. Sic de Josepho dicitur, Gen. 43. 30. *Accendebantur*, vel *æstuabant viscera ipsius erga fratrem suum.* Sic Thren. 2. 11. *Intumuerunt viscera mea, effunditur in terram jecur meum propter contritionem filiæ populi mei.* Et in novo Testamento eadem phrasis adhibetur; Luc. 1. 78. Phil. 2. 1. *Viscera* itaque *miserationum* nihil aliud denotant quàm tenerrimum

nerrimum affectum. Sapienter Apoſtolus præmittit affectum condolendi; quia indè fluit actus ſublevandi, & quia, ut loquitur Gregorius, *plus eſt aliquando compati ex corde, quàm dare: nam qui exteriora largitur, rem extra ſe poſitam tribuit; qui compaſſionem, aliquid ſuiipſius dat.*

Moral. 20. 27.

Præcipua hujus compaſſionis objecta, ſunt perſonæ quæ non habent relevantem, ut viduæ & pupilli; in genere autem omnes qui premuntur miſeriis, ut egeni, incarcerati, ægroti, &c.

Motiva ſive incitamenta ad hunc miſericordiæ affectum habemus plurima.

1. Habemus Dei expreſſum & ſæpius repetitum mandatum. Luc. 6. 36. *Eſtote miſericordes.* Rom. 12. 15. *Flete cum flentibus.* & 1. Pet. 3. 8. *Eſtote συμπαθεῖς*, &c. Unde Nazianzenus; *Si nihil habes, da lacrymulam: magnum enim ſolatium afflicto eſt miſericordia.*

Orat. 16.

2. Habemus inſuper exempla prophetarum, Chriſti, apoſtolorum, omnium denique piorum. Jer. 9. 1. Matth. 9. 36. Luc. 19. 41. 2. Cor. 11. 29. Unde illud apud Poetam, Ἀγαθοὶ δ' ἀριδάκρυες ἄνδρες.

3. Habemus denique naturæ conformitatem, & ſimilia patiendi poſſibilitatem. Nihil tam ſecundùm naturam, quàm tangi illorum malis & miſeriis qui ſunt conſortes ejuſdem naturæ: Quod Apoſtolus indicavit Heb. 2. 17. ubi de Chriſto dicit, illum *debuiſſe ſimilem fieri fratribus, ut miſericors eſſet*, &c. Poſſibilitas autem ſimilia patiendi ſeriò penſitata, homini non ſtupido miſericordiam exprimet: Nam quod cuiquam, id cuivis accidere poteſt. Hoc vel ipſe Philoſophus agnovit, Rhet. 2. cap. 18.

Corollaria.

Coroll. 1. Stoicorum ἀπάθεια eſt ab homine Chriſtiano explodenda; utpote quæ non conveniat vel cum conditione noſtra naturali, vel cum regeneratione ſupernaturali. Rectè Proſper, De vita contempl. lib. 3. cap. 31. *Non affectiones habendo, ſed iis malè utendo delinquimus.*

Coroll. 2. Cuivis renato inſunt viſcera miſericordiæ: ad ipſum igitur primum aſpectum miſeriæ alienæ commovetur.

Coroll. 3. Qui operoſâ ſolicitatione, ejulatu & clamoribus miſerorum indigent ut excitentur ad miſericordiam, aut nihil aut parùm in ſe habent hominis ſpiritualis: qui autem hiſce non moventur, nè hominis quicquam habent.

Benignitatem] Ab affectu ad actum tranſit Apoſtolus; quia miſeratio divitum ſine benignitate nil aliud eſt quàm illuſio miſerorum. Rectè enim Auguſtinus definivit veram miſericordiam, *aliena miſeria in noſtro corde compaſſionem, quà utique cùm poſſumus ſubvenire conamur. Sic mens per compaſſionem doleat,*

 leat, ut larga manus affectum doloris ostendat, inquit Gregorius. Hæc itaque duo, *miserationem* & *benignitatem*, semper conjungi oportet, ut monet Jacobus, cap. 2. vers. 16. & Joannes, 1. epist. 3. 17. Quicquid obtendant, qui clausas habent manus, causa habent vel potiùs nulla misericordiæ viscera. Sed proferamus nonnulla etiam ad hanc *benignitatis* sive *liberalitatis* virtutem motiva.

Primum, illud erit quod ad omnia bona opera nos excitare debet, Dei & Domini nostri præceptum. Non enim (ut vulgus delirat) opera justitiæ cadunt solummodo sub præcepto, opera autem misericordiæ relinquuntur nostro arbitrio; sed Deus districtè à nobis exigit opera beneficentiæ, severè punit illorum omissionem. *Frange esurienti panem tuum*, Esa. 58. 7. Vide Matth. 25. 41, 42, &c.

Secundum, est officium dispensatoris omnibus divitibus impositum. Unde beneficentia in egenos vocatur *justitia*, Prov. 11. 18. & furti arguuntur à Patribus, qui cùm possint non subveniunt egentibus. Hinc illud Basilii, *Est panis famelici, quem tu tenes; nudi tunica, quam servas; indigentis argentum, quod recondis*. & Nazianzeni, (Orat. 16.) *Nè mihi accidat, ut dum pauperes egeant ego ditescam, & non illorum succurram inopia*, &c.

Tertium, est præmium à Deo propositum illis qui benefici sunt erga pauperes: Præmium, inquam, tum in hac vita, tum in futura. In hac vita, Psal. 112. 5, &c. Prov. 11. 25. & 28. 27. In futura, Matth. 25. 34. Luc. 14. 14. Gal. 6. 9. Patrum extant quamplurima hac de re testimonia, atque indè ad benignitatem hortamenta. *Terrena omnia servando amittimus, largiendo servamus*, Gregorius, Hom. 17. in evang. *Lucrum est, egeno dare*, Basilius, Serm. 1. in avaros. *Quid vereris fluxum & fragile bonum facere sempiternum, & thesauros tuos custodi Deo credere?* Lactantius, lib. 6. cap. 12. *Non memini me legisse mala morte mortuum, qui libenter opera charitatis exercuit: habet enim multos intercessores*, Hieronymus, ad Nepotianum.

Humilitatem] *Misericordiæ* & *benignitati* optimè subjunxit Apostolus *humilitatem*: quia, ut loquitur Augustinus, (In psal. 71.) *multi sunt qui faciliùs omnia sua pauperibus distribuent, quàm ipsi pauperes Dei fiant*; imò sæpissime ex operibus charitatis & misericordiæ sumunt occasionem fastûs & superbiæ. In quacunque itaque conditione opus est ut humilitatem induamus: In prosperis, (id est, cùm affluimus bonis vel temporalibus vel spiritualibus) nè in Deum insolescamus; ut Ozias, 2. Paralip. 26. 16. ut Israelitæ, Ose. 13. 6. nè proximos contemnamus & conteramus; ut Haman, Ester. 3. 6. ut Pharisæus, Luc. 18. 11. *Rarum est, in multis præeminere & neminem despicere*,

cere, Gregorius. In adverſis; nè murmuremus in Deum, ut Iſraelitæ fecerunt, nè deſpondeamus animum in rebus afflictis.

Humilitatem nobis ingerent hæ conſiderationes.

1. Si perpendamus, quicquid boni habemus, non à nobis ſed à Deo eſſe, exiguum illud eſſe præ bonis quibus deſtituimur, & peccatis quibus obſidemur, pauxillo hoc bono nos multis modis abuſos eſſe.

2. Si cogitemus, præcipuam eſſe diabolicæ imaginis partem, ſeipſum admirari; imaginis autem Chriſti, ſeipſum humiliare, & demittere, Matth. 11. 29. Unde Auguſtinus, De Trin. 4. 10. *Diabolus ſuperbus hominem ſuperbientem perduxit ad mortem: Chriſtus humilis hominem obedientem traduxit ad vitam.*

3. Si conſideremus ut ipſe Deus affectus ſit in humiles; ita ſcilicet, ut eos præ aliis omnibus reſpiciat, Eſa. 66. 2. præ aliis omnibus ornet augeatque donis ſuis, Matth. 11. 25. Pſal. 18. 27. Luc. 1. 52, 53. Non inſcitè Pariſienſis vocat cor humile *vacuum ſpirituale.* Atque ut natura non patitur vacuum corporale, ſed impellit potiùs quælibet corpora ut occupent locum ſibi indebitum, ſic Dei gratia non patitur vacuum ſpirituale in corde humilium, ſed ad id implendum mittit fluentia cœleſtium donorum.

4. Si animadvertamus ut Deus animatus ſit in ſuperbos, ità ſcilicet ut eos habeat pro capitalibus inimicis, & capitali odio proſequatur. *Domum ſuperborum evellit*, Prov. 15. 25. Ὁ Θεὸς ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, 1. Pet. 5. 5. Hinc Gregorius illa verba, CUM ESSES PARVULUS IN OCULIS TUIS, 1. Sam. 15. 17. *Magnus*, inquit, *mihi fuiſti, quia deſpectus tibi; at nunc quia magnus tibi es, mihi deſpectus es.* Tantò ergò fit quiſque vilior Deo, quantò pretioſior ſibi.

Ultimò, ſi perpendamus ſuperbiam venenum eſſe omnium virtutum & rectè factorum. Unde Auguſtinus, *In Pſal. 93.* *Magis placet Deo humilitas in malis factis, quàm ſuperbia in bonis.* Qui igitur cæteras virtutes ſine humilitate congregat, quaſi paleas in ventum portat. Hanc ob cauſam Deus judicavit ſatiùs eſſe, ſanctiſſimum apoſtolum ſuum ab angelo Satanæ colaphizari quàm vitio ſuperbiæ inflari, 2. Cor. 12. 7.

Manſuetudinem, patientiam] Sunt hæ duæ virtutes filiæ *humilitatis*, quibus opus eſt potiſſimùm in adverſis, & quando nobis res fuerit cum hominibus moroſis, injurioſis, & improbis; clypei enim locum obtinent. Ad manſuetudinem quod attinet; eſt illa virtus quæ hominem ità tractabilem facit in communi converſatione, ut non præter æquum & bonum exaſperetur aliorum ineptiis, moroſitatibus, & peccatis levioribus, etiam in ſuam injuriam & præjudicium tendentibus. Eſt itaque talis moderatrix iræ, quæ

injustam planè cohibeat, justam sic temperet & mitiget, ut non temerè excitetur, nec præceps feratur extra limites suos. Non malè describitur mansuetus, sive πρᾶος, ab Aristotele, Ethic. 4. 5. ubi dicit illum non agi præcipitem effrænatâ passione, sed *irasci quantum, quamdiu, quibus recta ratio jubet*; esse denique *οὐ τιμωρητικὸν, ἀλλὰ μᾶλλον συγγνωμονικόν*.

Multis nominibus hæc virtus à nobis expetenda est.

1. Quia non vivitur inter bonos & perfectos, sed inter illos qui sæpe ex infirmitate & inscitia peccant; quod & nosipsi etiam facimus. Æquum est igitur peccatis veniam poscentem, reddere rursus. Quod & Apostolus monet Gal. 6. 1.

2. Quia nobis maximam adfert utilitatem; vitam scilicet jucundam & tranquillam: cùm interim ad insaniam indies adigantur furiosi & iracundi, injuriis hinc inde illatis & relatis. *Mansueti*, inquit Psalmista, *hæreditario jure possidebunt terram, & oblectabunt se in multitudine pacis*, Psal. 37. 11.

3. Quia est signum & quasi character filiorum Dei, & ad æternam beatitudinem destinatorum. *Beati pacifici; nam filii Dei vocabuntur*, Matt. 5. 9.

4. Quia mansuetudinis vivam praxin nobis exhibuerunt; ipse Deus, Jonæ 4. 2. & Joel. 2. 13. Dei Filius, ut est 1. Pet. 2. 23. Dei denique servi omnes; Moses, Num. 12. 3. David, 2. Sam. 16. 10. 11. Paulus, 1. Thess. 2. 7. *Fuimus mansueti in medio vestrûm*, &c.

Patientiam, μακροθυμίαν] Non multùm distat à virtute prædicta, nisi quòd respicere videtur injurias graviores ab hominibus nobis illatas, & etiam calamitates acerbiores ab ipso Deo immissas. Non itaque ineptias & infirmitates hominum, atque quotidianas & usitatas injurias tantùm, sedato & mansueto animo ferre debemus; sed etiamsi infestemur & premamur quantumvis acerbè & malitiosè, magno & generoso animo id sustinere oportet,

1. Propter Divinam providentiam quę omnia hęc ordinat & disponit, cui æquum est Dei servum sese submittere. Sic Jobum, sic Davidém, sic ipsum Christum fecisse legimus; qui ab improbis malè mulctati, Divinæ tamen voluntati patienter paruerunt.

2. Propter utilitatem indè manantem. Nam injuriæ & ærumnæ conducunt valde ad sanandos animorum morbos, ad retundendam superbiam, ad extinguendum amorem hujus seculi, ad discutiendum torporem spiritualem: ad hæc, illustrant virtutes piorum & gloriam Dei, augent mercedem & coronam sanctis promissam; uno verbo, semper *cooperantur ad bonum iis qui diligunt Deum*, Rom. 8. 28.

3. Propter conscientiam peccatorum & demeritorum nostrorum. Nam

Nam quæ hominum malitiâ nobis inferuntur injuriæ, Dei tamen juſtitiâ permittuntur; quia longè graviora infligeret, ſi pro meritis noſtris nobiſcum ageret. Sic pii ſemper agnoverunt; Nehem. 9. 33. Dan. 9. 8.

4. Propter dignitatem afflictionis. Non enim contumelioſum eſt (ut vulgus putat) pro Chriſto pati, & ab improbis conculcari; ſed honorificum. Unde Petrus, 1. Pet. 4. 16. *Si quis patitur ut Chriſtianus, non erubeſcat; ſed glorificet Deum iſto nomine.* Si animati erant Apoſtoli, Act. 5. 41. *Ibant gaudentes à conſpectu concilii, quia digni habiti ſunt pro nomine Jeſu contumeliam pati. Gaudendum eſt*, inquit Pariſienſis, *in afflictionibus, quia ad communionem Chriſti paſſionum, quaſi ad communionem calicis regii, recipimur.* Hoc ſenſu etiam dicitur Phil. 1. 29. *Donatum eſt* &c.

Colligite ex his quæ dicta ſunt de hiſce duabus virtutibus,

Non verè felices aut fortes cenſeri, qui alios in hoc ſeculo opprimunt, proterunt, & quidvis agunt in quoſvis pro ſuo furore & libidine. Felices non ſunt; quia hoc illis eſt & ſignum & cauſa damnationis futuræ, Phil. 1. 28. Nec fortes; quia hoc effectum eſt veteris & impotentis Adami, atque indicat iſtos Spiritu ſanctificante, & omnibus ejus donis & ornamentis deſtitutos.

E contrà, hinc colligitur, non eſſe illos miſeros & ignavos, qui manſueto animo ferunt injurias & contumelias improborum; ſed felices & fortes, utpote Spiritu Dei præditos, ejus donis tanquam armis tectos, & illorum beneficio omnium malorum victores.

Vers. 13. *Tolerantes alii alios, & condonantes vobis mutuò, ſi quis adverſùs aliquem habuerit querelam: ſicut & Chriſtus condonavit vobis, ità & vos.*

Hiſce verbis uſum oſtendit & praxin requirit Apoſtolus prædictarum virtutum, manſuetudinis ſcilicet & patientiæ. Parùm enim eſt habere virtutes, ſi cùm occaſio fuerit negligas exercere. In hoc autem verſiculo tria annotanda: 1. Actiones requiſitæ; duæ ſcilicet: actio tolerandi, *Tolerantes alii alios*; actio condonandi, *& condonantes vobis mutuo*. 2. Objectum harum actionum, μομφὴ ſcilicet, i. e. *juſta cauſa conquerendi*. 3. Regula harum actionum noſtrarum, Chriſti ſcilicet exemplum, *Sicut & Chriſtus condonavit*, &c.

Tolerantes alii alios] Hic eſt primus actus prædictarum virtutum. *Tolerare* autem dicitur, qui laceſſitus & læſus ſive verbis ſive factis, non ſtatim inſurgit ad vindictam expetendam, ſed conatur lenitate hoſtem ſuum vincere, & ad bonam mentem reducere.

Utcunque hæc toleratio injuriarum ignavia ducitur apud superbos, apud sapientes tamen semper habita est optima & gloriosissima vincendi via; idque multis nominibus. Nam

1. Qui tolerat injurias, seipsum vincit & superat, dum appetitum vindictæ ex corrupta natura semper ebullientem reprimit & coercet, iramque quasi belluam intra se latentem ligat & constringit. Quam vincendi rationem Solomon celebravit, Prov. 16. 32. *Melior est longanimis robusto; & qui dominatur in animum suum, eo qui capit civitatem.* Ἑαυτὸν νικᾷν μεγίστη νίκη, inquit Plato.

2. Qui tolerat, vincit ipsam adversarii malitiam. Cùm enim duo contraria inter se committuntur & confligunt, illud vicisse dicitur, quod alterum in suam similitudinem trahit; illud vinci, quod trahitur & mutatur ab altero. Quemadmodum igitur aquam ab igne superatam dicimus, cùm ipsa incalescit; è contrà superâsse, si, retento suo frigore, ignis calorem possit retundere: sic dicimus hominem Christianum ab improbo victum, quoties ipse lacessitus in similem furorem exardescit; è contrà, vicisse pronuntiamus, cùm retinet suam indolem, & tolerando mutat & mollit ferociam ejus. Pulcherrimum hujus rei exemplum videte, 1. Sam. 24. 17. &c. ubi David tolerando, & à vindicta temperando, sic mollit & mutat Saulem, ut non ultrà cædem & sanguinem spirare, sed lacrymas & preces fundere, suam improbitatem confiteri, Davidis innocentiam & mansuetudinem agnoscere & extollere cogatur; quis non videt victam Saulis malitiam, triumphantem Davidis patientiam?

3. Qui tolerat, non solùm vincit, sed vincit modo legitimo, eoque quo ipse Deus jussit suos milites pugnare. Oportet autem militem dicto imperatoris sui obedientem, non decertare solummodo, sed id facere illis armis, illo ordine quo imperatum est: *Nemo coronatur nisi legitimè decertaverit.* (2. Tim. 2. 5.) Audite jam edicta Imperatoris nostri; *Ne dicas, Quomodo fecit mihi, sic faciam ei: reddam unicuique secundùm opus suum,* Prov. 24. 29. *Nemini rependatis malum pro malo,* Rom. 12. 17. & rursus, vers. 21. *Noli vinci à malo, sed vince in bono malum.* Hæc de actu tolerandi.

Et condonantes vobis mutuo] In hac secunda actione plus continetur quàm in priore. Nam sunt nonnulli qui tolerant aliquando injurias, quia scilicet non possunt ulcisci, aut quia judicant non expedire, sed interim manet altâ mente reposta injuria, interim in cordis penetralibus sævit malitia, & flagrat appetitus vindictæ. Vult igitur Apostolus, ut non modò toleremus injuriam, sed tollamus ex cordibus

nostris

noſtris ipſum injuriæ vindicandæ appetitum, imò amorem foveamus erga acerbisſimos hoſtes noſtros. Hinc Chriſti præceptum, Matth. 18. 35. ut *unuſquiſque remittat fratribus ex corde ſuo.* & Lùc. 6. 27, 28. *Diligite inimicos veſtros, benefacite his qui oderunt vos, benedicite maledicentibus vobis, & orate pro calumniantibus vos.* A Chriſtianis in primitiva eccleſia hoc religiosè obſervatum legimus. *Amicos diligere, omnium eſt; inimicos autem, ſolorum Chriſtianorum.*

Tertull. ad Scap.

Documenta.

Docum. 1. Falluntur quicunque putant eſſe opus conſilii non præcepti, remittere injurias & diligere inimicos: nàm Apoſtolus docet hoc pertinere ad omnes electos Dei, ſanctos, & dilectos, id eſt, ad omnes renatos.

Docum. 2. Sibi proſunt qui aliis condonant, imò ſi remittunt quodammodo: unde in Græco eſt, χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, *vobiſmetipſis remittentes* vel *condonantes.* Nam ut ſcribit Hieronymus in 5. Epheſ. *Quod bene in alium fit, magis ei reponitur qui præſtitit, quàm cui datum eſt.* Et Chriſtus apertiſſimè, Matth. 6. 15. *Si vos non dimiſeritis, nec Pater veſter qui in cælis eſt dimittet vobis.*

Docum. 3. Nemo ferè tam cautè ambulat quin peccet quandoque in proximum, tum verbis, tum factis. Hinc Apoſtolus, *Condonantes vobis mutuo,* quaſi omnes egeamus hâc mutuâ condonatione. Hæc de actionibus requiſitis, *tolerandi* ſcilicet, & *condonandi.*

℣. *Si quis adversùs aliquem habuerit querelam*] En objectum ſive materiam circa quam hæc toleratio & condonatio verſari debet; *querelam* nimirum, hoc eſt, juſtam quamlibet cauſam conquerendi.

Atque hîc obſervandum eſt, omnia poni indefinitè, & proinde accipienda univerſaliter: hoc modò; *Si quis,* id eſt, quicunque tandem is fuerit, ſive ſuperior ſive inferior; *habuerit querelam,* hoc eſt, quamcunque habuerit cauſam conquerendi, ob injuriam ſeu verbis ſeu factis illatam; *adversùs aliquem,* ſive amicum ſcilicet ſive inimicum; ſciat ſibi tolerandi & condonandi neceſſitatem impoſitam.

Corollaria.

Coroll. 1. Cùm juſta cauſa non ſufficiat ad ultionem expetendam, graviter peccant qui ob leves, nugatorias, imò injuſtas, & planè nullas, ad lites & pugnas prorumpunt. Vide Matth. 18. 28.

Coroll. 2. Cùm tolerandi & condonandi actus ab omnibus erga omnes requiratur, contunditur ſuperbia magnatum & divitum, qui putant ſe exemptos ab hac ſorte tolerandi & condonandi: quaſi infirmi & inopes nati eſſent ad ſuſtinendas injurias; nobiles & potentes, ad inferendas. Sed Scriptura non nobilitatem, divitias aut potentiam reſpicit, ſed fraternitatem, cùm loquitur de con-

 donandis injuriis. Vide Matth. 18. 21.

Dub. Quæritur an hoc officium tolerandi & condonandi ità necessarium sit homini Christiano, ut non liceat illi quocunque modo injuriam sibi illatam propulsare, aut inferentem compescere & punire; sed teneatur *cùm percussus fuerit in una maxilla, obvertere alteram; cùm tunica ei auferatur, offerre & pallium*, ut Christus loquitur Matth. 5. 39, 40.

Solut. Respondemus, Non omnino esse licitum privatis personis expetere vindictam per se & pro suo arbitrio; sed licere quandoque id facere per magistratum, & pro ejus judicio. Nec ab ipso magistratu tamen vindictam petere debemus unquam animo exulcerato & corrupto, hoc est, ex libidine iræ & odii in proximum; sed animo pacato & mansueto, id est, ex zelo justitiæ, & desiderio emendandi proximum: satiùs est enim rem quamlibet terrenam amittere, quàm patientiæ & Christianæ charitatis jacturam facere. Quòd contra injuriosos liceat opem magistratûs implorare; indè patet; 1. Quòd ipse Deus instituit magistratus & tribunalia, qui nihil charitati contrarium probat. 2. Quòd leges in omnibus rebuspublicis bene institutis ferantur de injuriis resarciendis; quæ inutiles prorsus manerent, si illicitum esset uti illarum beneficio contra maleficos. 3. Quod utile sit ipsis maleficis ut puniantur ob sua maleficia, atque ut præda per injuriam parta illis eripiatur: unde potest aliquando charitatis opus esse, vindictam expetere in improbos; nam *utiliter vincitur, cui licentia iniquitatis eripitur*. (Augusl. epist. 5. ad Marcell.) Quod attinet ad illa Servatoris dicta, aliaque quæ in Scripturis occurrunt consimilia, dicimus illa esse interpretanda ex collatione, hoc modo; *Cùm percussus fueris in una maxilla, obverte alteram*, potiùs scilicet quàm ut ipse prorumpas ad vindictam, atque ad similem injuriam alii referendam. Dicimus præterea, intelligenda esse ejusmodi loca cum limitatione, hac nimirum, Quoties Dei gloria & proximi salus id videbitur postulare, ità facias. Sunt itaque hæc præcepta necessaria (ut loquuntur Scholastici ex Augustino) quoad *animi præparationem*; quoad *executionem* autem *externam* tum implenda sunt, cùm Dei gloria & salus proximi id requiret. Plura videte apud Augustinum, Epist. 5. quæ est ad Marcellinum scripta.

Sicut & Christus condonavit vobis, ità & vos, supple, *condonate*] Christi exemplum habere debet apud Christianos & argumenti vim ad persuadendum, & regulæ ad dirigendum, quod attinet ad tolerationem & condonationem. Argumenti; quia oportet membra capiti suo respondere: absonum enim est membrum superbum & delicatum

sub

ſub capite humili & ſpinis coronato. Hinc ab ipſo Chriſto & apoſtolis, Chriſti exemplum urgetur præcipuè in illis quæ ſpectant ad charitatem & paſſionis humilitatem. *Si ego lavi pedes veſtros, vos debetis alter alterius pedes lavare. Exemplum enim dedi vobis*, &c. Joan. 13. 14. &c. *Chriſtus paſſus eſt pro nobis, nobis relinquens exemplum*, 1. Pet. 2. 12. *Qui dicit ſe in Chriſto manere, debet, ſicut ille ambulavit, & ipſe ambulare*, 1. Joan. 2. 6. Chriſti exemplum habet inſuper vim regulæ in dirigendo, quatenus continet perfectiſſimam virtutis ideam. Unde Bernardus, *Quid vobis cum virtutibus, qui virtutem Chriſti ignoratis? ubinam, quæſo, vera prudentia, niſi in Chriſti doctrina? ubi vera temperantia, niſi in Chriſti vita? ubi vera fortitudo, niſi in Chriſti paſſione?* Sed oſtendamus hoc in actibus tolerandi & condonandi: in quibus habemus perfectiſſimam imitationis regulam, ſive ſpectemus quid Chriſtus toleravit & condonavit, ſive à quibus, ſive denique quo modo.

Matt. 11. 19. Ioan. 7. 20. Luc. 11. 18.

Quid? Maledicta, eaque graviſſima & acerbiſſima: Vocatur enim vorator & vini potor, publicanorum & peccatorum amicus, dæmoniacus, & dæmonum adjutorio utens, inſanus, blaſphemus, impoſtor, & denique quid non? Sed malefacta inſuper perpeſſus eſt, ſputo inquinatus, flagellis cæſus, cruci denique affixus. Has tamen tot tantaſque injurias toleravit & condonavit.

A quibus? A principibus populi, ab ipſo populo, ab ignorantibus, à malitioſis, ab extraneis, à domeſticis, à Judæis, à Gentibus; ut uno verbo dicam, ab omni hominum genere affectus injuriis, omnes toleravit, omnibus condonavit.

Quo modo? Non ex infirmitate, quia reſiſtere non potuit; ſed ex humili & voluntaria obedientia, quia pati voluit, Eſa. 53. 7. Matth. 26. 53. Non animo ſubdolo & ſimulato, futuram vindictam meditante & appetente; ſed corde puro & charitate inflammato, etiam à Deo Patre gratuitam remiſſionem hoſtibus ſuis adprecante, Luc. 23. 34. Talis itaque fuit perfectiſſima Chriſti toleratio injuriarum & condonatio, de qua dicit Apoſtolus, *Sicut & Chriſtus condonavit vobis, ità & vos.* Ad hoc itaque exemplar componere nos debemus; cujus perfectionem licèt aſſequi non poterimus, imitationem tamen ejuſdem ſemper nobis proponere meminerimus.

Documenta.

Docum. 1. Oportet Chriſtianum certum eſſe de condonatione peccatorum ſuorum per Chriſtum: quia hæc condonatio eſt regula & ratio condonandi aliis; regula autem debet eſſe certa & fixa.

Docum. 2. Qui non libenter aliis condonat, nunquam ſenſit in corde benefi-

 cium Christi sibi condonantis peccata: neque potest statuere sibi remissa esse peccata à Deo, qui non decrevit remittere proximo.

Decum. 3. Frustrà animus vindictæ cupidus prætexit suæ malitiæ magnitudinem injuriæ, læsionem existimationis suæ si negligat vindicare, & cætera ejus generis, quibus consideratis, homines solent seipsos ad ultionem accendere. Omnia hæc evanescunt si perpendamus regulam ab Apostolo propositam, *Sicut & Christus condonavit vobis, ità & vos.*

Decum. 4. Est igitur illa diabolica opinio, quæ invasit mentes omnium ferè qui se generosos somniant; nimirum, non posse se, salvo suo honore & nominis sui existimatione, ferre vel verbum contumeliosum; sed teneri ad ultionem quærendam etiam duello, cum manifesto discrimine suæ vitæ & clara appetitione alienæ.

Sed hæc opinio plusquam Ethnica facilè refelli potest multis argumentis.

1. Subruemus fundamentum quo nituntur, positâ hâc thesi planè contradictoriâ, Non est ignavi aut degeneris animi signum, nec dedecorosum aut probrosum homini Christiano, ferre injurias, sed inferre. Hoc breviter ostensum antea est, cùm de mansuetudine, patientia, & actibus earundem disputavimus: jam illud addemus, etiam ipsis Ethnicis sic visum fuisse, præsertim sapientioribus. Socrates apud Platonem in Gorgia concludit, omnem injuriam turpem & dedecorosam esse *inferenti*, non *patienti*; idque *σιδηροῖς ϗ ἀδαμαντίνοις λόγοις*, ut ipse loquitur. Aristoteles eandem sententiam sequitur, Ethic. 5. cap. 11. ubi adfert hanc rationem, *Quia injuriam inferre est effectum improbitatis, atque idcirco turpe & dedecorosum; pati verò æquo animo, effectum virtutis, & proinde gloriosum.* Seneca in eo libro in quo ex professo tuetur non cadere injuriam in sapientem, sic scribit; *Contemnere oportet injurias, &, quas injuriarum umbras dixerim, contumelias, sive meritò mihi accidunt, sive immeritò. Si meritò, non est contumelia, judicium est: si immeritò, illi qui injusta facit, non mihi, erubescendum est.* Nè plura accumulemus ex profanis autoribus, habemus Christi ipsius sententiam, Matth. 5. 11. *Beati estis cùm conviciati fuerint vobis.*

2. Ut demus injuriam sive contumeliam nobis illatam, atque probrosum esse illam ferre; tamen non sequetur licitum esse per modum duelli eandem propulsare: idque ob hasce causas;

1. Quia nemo debet esse judex in sua causa; minimè omnium, qui turbatur irâ, furore, & vindictæ appetitu. *Quid mihi cum ultione, cujus modum regere non possum per impatientiam?* inquit Tertullianus, De patient.

2. Quia

2. Quia Deo & magiſtratui ejus vicario inferunt injuriam privati dum hoc modo ſuam vindicare conantur. *Mea eſt ultio, & ego retribuam*, Deut. 32. 35. Et de magiſtratu dicitur Rom. 13. 4. *Non fruſtrà gladium geſtat:* fruſtrà utique geſtaturus, ſi privatis liceret pro ſuo arbitrio gladium diſtringere.

3. Quia duellatores iſti nullo diſcrimine quamlibet injuriam eâdem pœnâ, morte ſcilicet, punire conantur; quod non eſt generoſi ſed inſani animi judicium: omnis enim pœna inflicta ab eo qui mentis compos eſt, debet eſſe crimini commenſurata.

Concludamus Chriſti dicto, Matth. 26. 52. *Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt*, id eſt, interprete Auguſtino, *Qui nullâ legitimâ poteſtate vel jubente vel concedente, in ſanguinem alicujus armatur, peribit aut gladio humano aut gladio vindictâ Divinâ.* Ex hiſce omnibus perſpicuum eſt, inſanire planè illos qui, ut vulgi opinionibus inſerviant, Chriſtianæ doctrinæ renuntiant; ut generoſi nomen retineant, homicidæ cognomen non reformidant; ut denique falſæ infamiæ ſuſpicionem fugiant, in ipſum gehennæ barathrum inſiliunt. Atque hactenus de virtutibus illis quibus utimur erga malos & nobis infeſtos: Ad illas jam veniendum quæ promiſcuè ad omnes ſpectant.

Vers. 14.

Super omnia autem hæc charitatem, quæ eſt vinculum perfectionis.

AD manſuetudinem & patientiam induendam Apoſtolus excitavit Coloſſenſes, atque etiam ad actus illarum exercendos: jam porrò monet ut charitatem induant, quæ eſt radix, mater, domina, tum harum, tum aliarum virtutum. Duo ſunt hujus verſiculi membra: Hortatio ad charitatem induendam; Laudatio charitatis, quæ continet vim rationis cur ſit induenda.

Super omnia hæc charitatem] Primò, perpendamus ipſam virtutem charitatis; ſecundò, præeminentiam ſive prærogativam hujus virtutis. Loquitur Apoſtolus de charitate erga proximum, quæ tamen ſemper pullulare intelligenda eſt à charitate erga Deum. Definitur autem à Clemente Alexandrino hunc in modum; *Et extenſio benevolentiæ cum recta ratione ad uſum proximorum*, Strom. 2. Sed magis placet illa definitio, *Eſt virtus divinitus infuſa, quâ ſincerè diligitur propter ſe Deus, & propter Deum proximus.* Eſt enim eadem virtus charitatis, quæ Deum amat, & proximum ſub Deo & propter Deum.

Diſtinguitur hic amor charitatis ab omni amore vitioſo ratione *principii.* Nam charitas à Deo manat,

 utpote

utpote donum à Spiritu ſancto humanis cordibus infuſum. *Charitas ex Deo eſt*, 1. Joan. 4. 7. *Deus dedit nobis ſpiritum dilectionis*, 2.Tim. 1. 7. Unde Proſper, De vita contempl. 3. 13. dicit *charitatem eſſe rectam voluntatem Deo unitam, igne quodam Spiritûs ſancti accenſam*. Sed amor omnis vitioſus & inordinatus oritur ex fonte innatæ concupiſcentiæ; qualis eſt amor avarorum, ambitioſorum, libidinoſorum, & uno verbo, omnium improborum.

Diſtinguitur etiam ratione *ordinis* & *objecti*. Nam charitas orditur à Deo quem diligit propter ſe: amor corruptus orditur à ſeipſo. Charitas progreditur ad proximum amandum propter Deum: amor vitioſus ſimulat ſe amare proximum, ſed ſectatur utilitatem propriam ſive voluptatem. Nec ordine igitur nec objecto conveniunt. Quod autem dictum eſt, charitatem à Deo ad proximum progredi, non eſt reſtringendum ad ſolos cognatos, affines, aut familiares noſtros amicos; ſed ad homines univerſos extendendum: nam quivis homo qui indiget officio aut auxilio noſtro eſt proximus noſter, Luc. 10 36. Unde Auguſtinus, *Omnis homo eſt omni homini proximus, nec ulla cogitanda eſt longinquitas generis, ubi eſt natura communis.* Unde Scholaſtici dicunt, proximum intelligendum eſſe non ex *propinquitate ſanguinis*, ſed ex *ſocietate rationis*. Sed de hac virtute charitatis fuſiùs à nobis olim diſputatum eſt ad verſum quartum primi capitis: miſſis itaque cæteris, veniamus ad ejus præeminentiam.

In Pſal. 118. conc. 8. Aquin. Quæſt. diſp. de char. art. 7.

Prærogativam charitatis innuit Apoſtolus, cùm dicit, Ἐπὶ πᾶσι τούτοις, *Super omnia hæc*, ut vulgatus interpres vertit. Hâc enim loquendi formulâ videtur comparare charitatem veſtimento alicui extimo, quod ſuperindui ſolet reliquis veſtibus; quam tamen collationem attendere oportet, non ratione ordinis, quaſi charitas poſt prædictas omnes virtutes ultimo in loco indueretur; ſed ratione multiplicis ſimilitudinis.

1. Ut veſtis extima amplior & latior eſſe ſolet cæteris veſtimentis; ſic charitas, prædictis virtutibus,

2. Ut veſtis illa quæ ſuperinduitur reliquis, eſt plerunque pulchrior & pretioſior illis; ſic charitas lucet inter prædictas virtutes veluti luna inter ſtellas minores.

3. Ut veſte extimâ plerunque diſtinguuntur hominum ordines & gradus; ſic charitas veros Chriſti diſcipulos & Dei filios à ſpuriis & fucatis diſterminat. *In hoc cognoſcent omnes quia diſcipuli mei eſtis, ſi dilectionem habueritis adinvicem*, Joan. 13.35.

Calvinus legit, *Propter hæc omnia induite charitatem*. Græcum vocabulum ἐπὶ utrumque ſignificat; *ſuper*, & *propter*: ac utrumque facit ad excel-

excellentiam charitatis demonstrandam. Nam si Apostolus jubeat illos propter prædictas virtutes etjam charitatem induere, voluit ostendere nec illas nec illarum actiones posse consistere nisi charitas habeatur.

Nam primò, habent suam veritatem, &, per consequens, pretium à charitate. Sic Apostolus, 1. Cor. 13. 3. *Si insumam alendis egenis omnes facultates meas, & si tradam corpus meum ut comburar, charitatem autem non habeam,* hoc *nihil* mihi *prodest. Multa miranda,* inquit Prosper, *possunt in homine reperiri, quæ sine charitatis medullis habent pietatis similitudinem, sed non habent veritatem.*

Epist. ad Ruffin. de libr. arbitr.

Secundò, habent suum actum à charitate: In iis enim quæ spectant ad proximum, illa quasi domina est reliquarum virtutum, easque tanquam ancillas ad opus & pensum suum excitat. Atque hanc ob causam proprietates & actiones illarum charitati attribuuntur. *Charitas patiens est, benigna,* &c. 1. Cor. 13. 4. *Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat,* &c. vers. 7. Hoc illud est quod Scholastici volunt, cùm docent charitatem producere actus aliarum omnium virtutum, non *elicitivè*, sed *imperativè.*

Tertiò, habent suam firmitatem & alacritatem à charitate. Unde Gregorius, *A tentatore citò quodlibet opus evellitur, si solitarium à charitate invenitur.* Atque Aquinas observavit proprium esse charitatis, *efficere ut in exercendis actionibus virtutum quarumcunque, voluntariè, promptè, delectabiliter, & firmiter operemur.* Hasce itaque ob causas Apostolus primarium locum inter virtutes assignavit charitati, eamque monuit super illas omnes vel propter illas omnes induendam. Jam veniamus ad encomium illud sive elogium charitatis ab ipso Apostolo hisce verbis expressum,

In cap. 28. Iob. Quæst. disp. de char, art 2.

Quæ est vinculum perfectionis.] Figurata locutio. *Vinculum* enim appellat ab effecti similitudine, nimirum ab eo quòd constringit & conjungit res diversas inter se; ex qua conjunctione & copulatione illarum perfectio suboritur. *Perfectionem* hanc alii referunt ad virtutes; alii, ad ecclesiam. Qui ad virtutes, dicunt charitatem esse *vinculum perfectionis* inter ipsas virtutes, quia qui charitatem habet reliquas omnes habet & exercet. Huc spectant illa Scripturæ loca, Rom. 13. 8. *Qui diligit proximum, legem implevit.* & Galat. 5. 14. *Omnis lex in uno sermone impletur, Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Hinc Cyprianus, *In amore, omnium Scripturarum volumina coarctantur; in hoc invenit consummationem omnis religio.* Dicitur itaque *vinculum perfectionis*, quia conjungit & copulat inter se omnium virtutum officia; ità ut ubicunque vera charitas

sit,

 sit, ibi etiam reperiatur integrum corpus & quasi concatenatio omnium virtutum. Sed hoc sensu admisso, irruunt in nos Pontificii, & objiciunt;

Object. Si charitas sit perfecta legis impletio, tum justificat: nam qui perfectè legem implent, justificantur per opera legis: at hoc impossibile est secundùm Apostolum, Rom. 3. 20.

Solut. Respondemus, Duplicem legis impletionem considerari posse: secundùm partes justitiæ mandatæ; & secundùm gradus. Charitas vera implet legem secundùm omnes partes, sed non secundùm gradus: at justificatio non habetur ex lege, nisi utroque modo impleatur; quia uterque cadit sub præcepto Divino. Sed illud etiam adjungimus, Charitatem adferre perfectam legis impletionem, si modò ipsa perfecta sit; nam si principium operandi sit aliquo modo imperfectum, operationes indè manantes erunt etiam imperfectæ: at in omni viatore ipsa charitas est imperfecta, teste Augustino, Epist. 29. ad Hieron. *Plenissima charitas, quamdiu hic homo vivit, est in nemine. Illud autem quod minus est quam debet, ex vitio est: ex quo vitio non est justus in terra.* Quod etiam Aquinas agnovit, Quæst. disp. de charit. art. 10.

Sed alii sunt qui referunt hanc perfectionem ad corpus ecclesiæ, atque dicunt charitatem esse vinculum perfectionis ecclesiasticæ, quia unit membra ecclesiæ inter se, & efficit ut mutuas operas sibi communicent ad utilitatem & conservationem totius. Quemadmodum enim corporis naturalis perfectio ex unione & nexu partium oritur, ità ut mancum & imperfectum censeatur si dirimantur & divellantur: sic corpus ecclesiæ perfectum & integrum censetur, quamdiu membra ejus omnia nexu charitatis inter se copulantur; imperfectum autem & invalidum, cùm dissidiis & simultatibus distrahuntur. Hoc igitur sensu charitas dici potest *vinculum perfectionis.* Nam Apostolus Rom. 12. 5. docet ecclesiam esse *corpus unum*; atque idem Ephes. 4. 16. docet hoc corpus *augescere*, quatenus *compactum & connexum est per omnem juncturam subministrationis, secundùm operationem uniuscujusque membri.* Nihil itaque impedit, quin admittamus charitatem utroque respectu dici *vinculum perfectionis.* Hisce jam explicatis, digitum intendamus ad generalia quædam corollaria sive documenta quæ fluunt ex præmissis.

Docum. 1. Hinc discimus explorare actus beneficentiæ & misericordiæ quos aliquando facimus, ex charitate fluant necne. Multi enim sibi imponunt, & somniant se facere opera charitatis cùm faciunt opera vanitatis: spectentur itaque ex principio, ordine, objecto, intentione, &c.

Ex

Docum. 2. Ex prædictis etiam colligimus, quotcunque virtutibus quis ornatus incedere videtur, non esse tamen vestitum ut decet filium Dei & verum Christianum, nisi reliquis superinduerit hoc vestimentum charitatis.

Docum. 3. Hinc etiam causam videmus, cur prædictæ virtutes, *misericordia, humilitas, mansuetudo, patientia,* aliæque, tam raræ appareant in communi vita; nimirum, quod mater illarum *charitas* perierit, ut est Matth. 24. 12. *Quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum.*

Docum. 4. Hinc denique perspicitur, illos integritatem & perfectionem matris suæ ecclesiæ refringere, eamque quasi membratim discerpere & dilaniare, qui solvunt vinculum charitatis, & præbent occasiones schismatis. Atque hæc de charitate.

Vers. 15.

Et pax Dei imperet in cordibus vestris, ad quam etiam vocati estis in unum corpus: & grati estote.

Accepistis hortationem Apostoli ad charitatem induendam. Jam hortatur ad duas alias virtutes, quæ filiæ sunt charitatis, & officiosæ quidem: nam inserviunt quotidie matri suæ, eamque alunt & conservant. Harum una vocatur *pax*, altera, *gratitudo.*

Quod ad priorem attinet, hæc tria occurrunt observanda.

1. Unde originem habeat hæc pax; à Deo scilicet: *Pax Dei,* &c.

2. Quale sit ejus officium; *imperare* scilicet & *præsidere in cordibus humanis:* βραβευέτω.

3. Quæ habeamus motiva ad hoc pacis officium præstandum; duo scilicet: Ordinationem Dei; *Ad quam etiam vocati estis,* à Deo nimirum: Cognationem nostram mutuam; quia sumus membra *ejusdem corporis.*

Pax Dei] Hæc pax vel interna est, quam vocamus pacem conscientiæ; vel externa & fraterna, quam vocare licet pacem amicitiæ. Prior illa stabilitur inter Deum & conscientiam uniuscujusque privati, quando fide apprehendit Christum, ac peccata propter Christum sibi remissa, Deumque sibi reconciliatum & propitium. Unde Apostolus, Rom. 5. 1. *Justificati fide, pacem habemus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum.* & Ephes. 2. 14. Αὐτὸς ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν. Hæc pax originem aliunde habere non potest quàm à Deo: unde & hæc vocatur *pax Dei,* Phil. 4. 7. *Pax Dei quæ superat* &c. Posterior consistit inter proximos, & oritur ex charitate; atque hanc Apostolus potissimùm respexit hoc in loco. Pax autem hæc præcipuè denotat ipsum affectum cordis qui inclinat ad concordiam amandam, quærendam, & omnibus modis procurandam & conservandam: quamvis etiam de-

426 signet externum effectum, id est, pacatam rerum omnium conditionem inter Christianos, quæ sequi solet ex pacifica illa inclinatione. Utraque etiam hæc pax à Deo est. Affectus ille pacificus est à Deo inspirante; atque effectus, sive felix ille & pacatus rerum omnium cursus in ecclesia, est à Deo benedicente.

Esa. 45. 7. & 66. 12. Gal. 5. 22.

Βραβευέτω ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν] Alii vertunt, *palmam ferat*; alii aptiùs (ut mihi videtur) *imperet, regat*, sive *moderetur*. Nam Apostolus innuere voluit; hoc esse hujus virtutis officium, ut agat brabeutem sive agonothetam inter ceteros affectus: nam *βραβεύειν* id significat. Cùm igitur (quod sæpe fit) insurgunt in cordibus nostris turbidi affectus iræ, odii, vindictæ, hæc *pax Dei* debet suum officium facere, id est, instar agonothetæ lites dirimere, occasiones earum præcidere, tumultuantes affectus compescere, & omnia ad pacem deducere.

Sed & illud notandum, quòd jubet Apostolus non simpliciter ut *pax Dei imperet*, sed ut *imperet in cordibus nostris*: in corde; non in ore tantummodo, non in vultu. Multi enim verbis & vultu præ se ferunt pacis studium, qui intus alunt iram & odium: *quorum blanda sunt verba, dum bellum insidet animo eorum*; *& oleo molliora, quamvis sint stricti gladii*, ut loquitur Psalmista. Hoc etiam conqueritur Nazianzenus, *Pax ab omnibus laudatur, à paucis servatur*. Si igitur hæc pax verè vigeat in cordibus nostris, & officium suum faciat, omnes ad concordiam inclinabit & trahet, tam offendentes, quàm offensos: offendentes, dum illis adimit animosam elationem; offensos, dum illis aufert inexorabilem obstinationem: hos ad satisfaciendum humiles & promptos facit; illos ad remittendum faciles & benignos. Atque hoc est hujus brabeutæ officium.

Psal. 55. 22. Orat. 12.

Ad quam etiam vocati estis in uno corpore] Jam ostendit quæ habeamus incitamenta ad hoc officium pacis præstandum.

Prius; Quia *ad pacem vocati sumus*: i.e. Quia Christus Dux & Servator noster suis auspiciis non modò pacem stabilivit inter nos & Deum; sed Judæos & Gentes, totumque adeò orbem terrarum, ad pacem mutuam vocavit inter se colendam, dum ad ecclesiam suam vocavit. Hoc patet;

1. Quia pax hæc prædicta est multis in locis ab omnibus prophetis. Esa. 2. 4. & 11. 6. & 65. 12. Sic Mich. 4. 3. Zach. 9. 10.

2. Quia pax hæc mandata est ex præcepto Dei & Christi omnibus qui vocati & allecti sunt in familiam Dei, id est, in ecclesiam. *Pacem habete inter vos*, Mar. 9. 50. *Quæ pacis sunt sectemur*, Rom. 14. 19. *Soliciti servare unitatem Spiritûs in vinculo pacis*, Ephes. 4. 3.

3. Quia

3. Quia pax hæc ab eccleſia primitiva obſervata & omni ſtudio retenta eſt. *Multitudinis credentium erat cor unum & anima una*, Act. 4. 32.

4. Quia pax denique hæc violata, evertet eccleſiam quam Chriſtus perpetuam eſſe voluit. Non poteſt enim ſtare regnum contra ſe diviſum: ſed quemadmodum cùm multi funem trahunt in contrarias partes, ſi rumpatur, utrique graviter cadunt; ſic cùm litibus eccleſia agitatur, incommodum & damnum ad omnes redit.

Prudent. in Pſychom.

—— Sciſſura domeſtica turbat
Rempopuli; titubatque foris, quod diſſidet intus.
——Nil diſſociabile firmum eſt.

Hæc de priori incitamento à Dei ordinatione deſumpto. Sed illud etjam accedit incitamentum ad pacem colendam, quòd non modò ad illam vocati ſumus Dei ordinatione, ſed aſtringamur inſuper myſticâ quâdam cognatione, quam Apoſtolus deſignat hiſce verbis,

Ἐν ἑνὶ σώματι] Qui cives ſunt ejuſdem reipublicæ, ad pacem mutuo ſervandam vocantur & tenentur, at non coaleſcunt in unum corpus niſi politicè tantum: ſed qui membra ſunt eccleſiæ, coaleſcunt in unum corpus ſupernaturaliter & myſticè, ità ut omnes dependeant ab uno Capite, & vivificentur & quaſi informentur ab uno Spiritu. Hoc ab Apoſtolo edocti ſumus Rom. 12. 4, 5. & 1. Cor. 12. 12, 25, 26. ubi infert diſſidium nullum eſſe debere inter membra ejuſdem corporis, ſed ſummam conſpirationem & ſympathiam.

Jam ex his quæ dicta ſunt, de origine pacis, de officio ejuſdem, & incitamentis ad eandem, emergunt hæc documenta:

Ab autore Deo; *Pax Dei.*

Docum. 1. Apud quos pax Dei imperat, apud illos Deus pacis habitat: & è contrà, qui hanc pacem Dei exterminant, ipſum Deum pacis exturbant. Sic Apoſtolus, 2. Cor. 13. 11. *Pacem habete, & Deus pacis erit vobiſcum.*

Docum. 2. Quicquid igitur religionis & ſanctitatis prę ſe ferunt ſchiſmatici, diaboli agunt cauſam, non Dei. Iſte enim autor & ſeminator eſt diſſenſionis: Deus autem verus, eſt *Deus pacis*, 1. Cor. 14. 33.

Docum. 3. Unio malorum vel potiùs conjuratio, ad pios impugnandos, evangelium extinguendum, errores diſſeminandos, non eſt nota eccleſiæ: quia non eſt pax Dei inter iſtos, ſed pax diaboli; qualis inita fuit inter Herodem & Pilatum; qualis conſervatur inter ipſos diabolos. Fruſtrà igitur Romanenſes hanc unionem jactitant inter inſignia eccleſiæ ſuæ. Hæc ab origine pacis petuntur documenta.

Ab officio; Βραβευέτω ἐν ταῖς καρδίαις.

Docum. 1. Affectus hic pacificus debet præ-

 dominari, reliquis, & quasi regalem potestatem in illos exercere.

Docum. 2. Qui huic adversantur, tanquam in regem suum rebelles, comprimendi, coercendi, & quasi in vincula conjiciendi sunt. Hujusmodi sunt, ira, invidia, odium, reliquęq; felicitatis & tranquillitatis humanæ pestes.

Docum. 3. Fucata benevolentia, simulatus amor, hypocritica reconciliatio, facessant ab homine Christiano: charitas enim & pax in corde illius imperium tenere debet, non in vultu aut verbis mimum agere.

Ab incitamentis; *Ad quam vocati estis in uno corpore.*

Docum. 1. Qui turbant pacem ecclesiæ, immemores sunt suæ vocationis, & contemptores Divinæ ordinationis. Deus enim quos vocavit & aggregavit in ecclesiam suam, eos jussit, tanquam fratres unanimes, in domo paterna cohabitare.

Docum. 2. Utcunque sibi adblandiuntur, & regnare sibi videntur, qui sunt causæ & capita factionum & dissidiorum, sunt tamen omnium miserrimi, quia Deo sunt odiosissimi. *Sex sunt quæ odit Dominus, & septimum detestatur anima ejus*, Prov. 6. 16. Illum autem in septimo loco ponit Solomon, *qui seminat discordias inter fratres*, vers. 19.

Docum. 3. Qui pacem violat, non aliis solummodo sed sibiipsi nocet. Nullum enim membrum continui corporis læditur, quin toti nocumentum inferatur: Cùm igitur omnes sumus membra ejusdem corporis; qui alium lacessit & lædit, idem facit ac si quis manu suâ aliud proprii corporis membrum feriat & vulneret.

Docum. 4. Qui lætantur dissidiis & malis aliorum, aut stupida membra sunt, aut nè omnino quidem membra hujus unici corporis, cujus caput Christus est, in cujus societatem omnes pii vocantur. Hæc de *pace*.

Et grati estote] Hæc est illa altera virtus ad quam hortatur Apostolus, gratitudo nimirum; quam Orator vocavit non solùm *maximam*, sed *matrem omnium virtutum reliquarum*. (*Orat. pro Cn. Planc.*) Gratitudo autem hæc requiritur tum respectu Dei, tum respectu hominum.

Grati esse debemus erga Deum; quia absque gratitudine non consistunt in nobis bona spiritualia. Cùm enim omne bonum spirituale pendeat à perpetuo quodam Divinæ gratiæ influxu; ingratitudo est obex ille infernalis, qui interrumpit fluxum & cursum Divinæ bonitatis. Grati igitur esse debemus, nè donis omnibus privemur. Cum pace autem hoc in loco conjungitur gratitudo in Deum; quia gratitudo nostra vel maximè in eo apparet, si pacem sanctè colamus; ingratitudo, si violemus. Quemadmodum enim mendicus & erro in regiam familiam adscitus gratum se ostendit, si pro virili conetur regiam domum ornare & tueri, è contrà, ingratissimum se probat, si eandem inimicitiis

tiis

tiis replere & factionibus dilacerare ſtudeat: ſic mortales miſeri & vagabundi in eccleſiam (quæ domus Dei eſt) vocati & allecti, gratos ſe præbent Deo Domino ſuo, dum pacificè in eadem vivunt; ingratos exhibent, dum diſsidiis eandem diſtrahunt & diſcerpunt. Hanc igitur ob cauſam ſubjunxit Apoſtolus, *Et grati eſtote*, in Deum ſcilicet, à quo *vocati eſtis in unum corpus*.

Sed requiritur etiam gratitudo erga homines; ut pax inviolata ſervetur: quia turbæ & inimicitiæ oriuntur quandoque, tam ex beneficiis ſuo loco non relatis, quàm ex injuriis illatis. Quod videmus in exemplo Nabalis; qui ſuâ ingratitudine ità exaſperavit animum Davidis, ut ni Abigailis prudentia & humanitas ſuccurriſſet, actum fuiſſet de ingrato illo & tota familia ejus. Sanè peſſimum hoc & perniciosiſſimum vitium putavit Apoſtolus, qui illud peſsimis & pernicioſiſsimis connumeravit 2. Tim. 3. 2.

1. Sam. 25.

Documenta.

Docum. 1. Si velimus Deum nobis manere beneficum, debemus nos illi exhibere gratos, & acceptorum beneficiorum memores.

Docum. 2. Optima gratitudinis noſtræ probatio in eo ſita eſt, ut Divinæ voluntati pareamus. *Præcipua gratia relatio eſt*, inquit Clemens, *ταῦτα δρᾷν ἅπερ ἀρεστὰ τῷ Θεῷ*, Strom. 7.

Docum. 3. Beneficiis affecti, tenentur ex mandato Divino (ſi occaſio tulerit) benefactoribus ſuis non verbis nudis ſed reapſe gratiam referre. Habemus exemplum Joſuæ erga Rahab meretricem, Joſ. 6. 23. Davidis erga Barzillai filios, 1. Reg. 2. 7, &c. Taxandi igitur, & vix pro hominibus habendi, qui non modò gratiam referre negligunt amicis à quibus beneficia acceperunt; ſed nè videantur gratiæ aliquod debitum agnoſcere, onerant illos ſæpenumero injuriis & contumeliis. Tales erant viri Ceilæ in Davidem, 1. Sam. 23. 12. Talis etiam fuit Hanon, 2. Sam. 10. 4. Tales Judæi in ipſum Chriſtum. Tot hujus ingratitudinis occurrunt exempla in vita communi, ut poeta non veritus ſit dicere, *Ἀεὶ δ' ὁ σοφὸς ἐστὶ ἀχάριστος φύσει.*

Vers. 16.

Sermo Chriſti inhabitet in vobis copiosè, in omni ſapientia: docentes & commonentes vos mutuò pſalmis, hymnis, & cantionibus ſpiritualibus, canentes cum gratia in corde veſtro, Domino.

Quia infinitum eſſet, ad ſingulas virtutes & ſingula pietatis officia ſigillatim adhortari, compendifacere voluit Apoſtolus orationem ſuam: Quod optimè fieri potuit, remittendo illos ad abſolutam & perfectam virtutis & omnis officii regulam: id itaque facit, dum ad ſermonem Chriſti illos remittit,

Duo ſunt hujus verſiculi membra. In priore excitat ad ſtudium & cognitionem Scripturarum, *Sermo Chriſti inhabitet in vobis copioſè*,&c. In poſteriore, ad debitum uſum earundem, *docentes & commonentes* &c.

Sermo Chriſti inhabitet in vobis copioſè, in omni ſapientia] In his verbis obſervare oportet

1. Materiam ſive objectum ſtudii noſtri ad quod vocamur ab Apoſtolo: illud autem eſt *ſermo Chriſti*, id eſt, evangelium vel doctrina Scripturarum. Evangelium ſpeciali quodam modo dicitur *ſermo Chriſti*; quòd ſcilicet ab ipſo Chriſto carne induto fuit revelatum & prædicatum; & quòd de Chriſto Salvatore & Mediatore noſtro revelat & prædicat æternum illud Dei decretum. (Luc. 4. 18. Rom. 1. 3.) Utroque igitur reſpectu, & autoris, & materiæ, dicitur evangelium *ſermo Chriſti*. Sed & tota Scriptura dici etiam poteſt *ſermo Chriſti* eaſdem ob cauſas. Nam ante incarnationem Chriſtus Spiritu ſuo afflavit patriarchas & prophetas; ut eſt 2. Pet. 1. 21. *Non voluntate humanâ allata eſt aliquando prophetia; ſed Spiritu ſancto inſpirati, locuti ſunt ſancti Dei homines.* Imò fuit ipſe Λόγος Filius Dei æternus, qui ſub vetere Teſtamento viſus eſt Moſi, eumque inſtituebat & edocebat de rebus ſacris; ut contendit Tertullianus, De Trin. Adverſ. Jud. Adverſ. Marcion. & alibi. Quinetiam Scripturæ veteris Teſtamenti non minùs de Chriſto loquuntur & teſtantur quàm ipſius novi: Nam de vetere Teſtamento loquitur Servator in hunc modum, Joan. 5. 39. *Scrutamini Scripturas, & illæ ſunt quæ teſtimonium perhibent de me.* Objectum itaque hujus ſtudii noſtri, eſt totum Dei verbum; quia totum verbum Dei eſt *ſermo Chriſti*.

2. Obſervare oportet modum verſandi in hoc ſtudio Scripturarum: quem tribus vocabulis pleniſſimè expreſſit Apoſtolus.

Ἐνοικείτω, *Inhabitet in vobis*] id eſt, Nè patiamini verbum Dei, quaſi peregrinum, foris ſtare: ſed intromittatur in domicilium cordis veſtri, ac verſetur aſſiduè in animis veſtris, non ſecùs ac domeſtici verſantur in domo ſua; imò ſit vobis non minùs notum ac familiare, quàm illi eſſe ſolent qui apud vos habitant.

Πλουσίως, *copioſè*, ſive *abundanter*] id eſt, Nè particulam aliquam ſolummodo delibate, ſed totas Scripturas evolvite, prophetas, apoſtolos, evangeliſtas, totam denique doctrinam cœlitus revelatam ſuſcipite. Quinetiam in vos totos admittite; in mentem, in memoriam, in affectus, in vitam: nulla denique pars veſtrî ſit in qua verbum hoc Dei non inhabitet.

Ἐν πάσῃ σοφίᾳ] id eſt, Si detis operam verbo Dei, ut indè petatis & diſcatis omnem ſalutiferam ſapientiam; perfectam nempe cognitionem,

nem, tum credendorum, tum agendorum, in ordine ad vitam æternam. Hæc igitur est meta studii nostri, ut omni sapientiâ salutiferâ instruamur ex penu Scripturarum.

Documenta.

Docum. 1. Officium est pastorum, vocare & excitare laicos ad assiduam lectionem & meditationem Scripturarum: est etiam laicorum, parere hisce hortationibus.

Docum. 2. Graviter peccant qui populum Christianum ad cognitionem traditionum humanarum & fabularum incitant; vetantes interim, tanquam rem periculi plenam, lectionem utriusque Testamenti, id est, verbi Divini.

Docum. 3. Dei verbum non modò in templis publicè prædicari, sed in privatorum ædibus lectitari & audiri oportet.

Docum. 4. In verbo Divino continetur thesaurus omnis sapientiæ ad salutem necessariæ.

Docum. 5. Laborandum est omnibus, etiam laicis, ut assequantur explicitam & copiosam cognitionem rerum divinarum.

Docum. 6. Implicita illa cognitio quam laicis sufficere volunt Pontificii, est filia ignaviæ, mater impietatis non devotionis.

Sic Molanus, in lib. De pract. theol. tract. 3. cap. 27. conclus. 2.

Hoc itaque ex loco decretum concilii Tridentini, & recepta Papistarum sententia refelli potest, qui negant Scripturas exstare debere linguis vernaculis, aut à laicis requiri studium Scripturarum; imò dicunt, salubriter eos à lectione Scripturarum arceri, sufficereque eis ut ex solo præscripto pastorum vitæ cursum moderentur. Sed nos sententia contraria (quæ nostra est, eademque apostolica) ut confirmari possit ostendemus, indicatis argumentorum fontibus.

1. A mandato Dei; qui non solis clericis sed laicis, atque adeò omnibus qui vivunt in ecclesia, mandavit studium Scripturarum, Deut. 11. 18, 19.

2. Ab intentione Dei; qui scripto mandari voluit doctrinam salutis, eo fine ut omnibus esset exposita, Joan 20.31. Rom. 15.4.

3. A laudatione illorum omnium qui lectioni Scripturarum incubuerunt. Laudatur eunuchus, Act. 8.28. Berœenses, Act. 17.11. Imò omnes *beati* pronunciantur, qui assiduam operam ponunt in Scripturis, Psal. 1.

4. A facto apostolorum; qui ut laicis publicè prædicârunt salutis mysteria, sic etiam per epistolas totam salutis doctrinam iisdem legendam commendârunt. Absurdissimum enim est ut quis dicat id jam à laicis legi non oportere, quod olim tam ad laicos quàm ad clericos scriptum fuit. Instare possumus in epistolis ad Romanos, Corinthios, Galatas, Ephesios.

5. Ab utilitate & necessitate hujus studii. Lectione Scripturarum homines

homines illuminantur & convertuntur, Psal. 19. 8, 9. Diriguntur tanquam à fidissimis consiliariis in omnibus viis suis, Psal. 119. 24 Armantur contra ignita tela Satanæ, Ephes. 6.

6. Ab unanimi consensu omnium Patrum, qui laicos hortantur ad privatam lectionem Scripturarum, & testantur fuisse Scripturas publicè in ecclesiasticis conventibus lectas, non linguâ incognitâ sed à populo intellectâ. Justinus Martyr, Apolog. 2. ad Anton. prope finem, & Tertullianus in Apologet. testantur, publicè lectas fuisse Scripturas ad populi ædificationem & intellectum. Et B. Rhenanus, in Annotat. ad Tertulliani librum De corona militis, *Utinam*, inquit, ***ad nos redeat ista consuetudo***, &c.

Quod ad privatam lectionem attinet: Illam suadent, Hieronymus, ad Demetriad. de virginit. servanda; Chrysostomus, Hom. 1, & 2. in Matth. & Hom. 3. de Lazaro, & Hom. 9. in Coloss. Augustinus, Enarr. in psal. 33. & Epist. 1. ad Volusiam. Damascenus, De orthod. fide, lib. 4. cap. 18. Theodoretus, De curand. Græc. affect. lib. 8. non longè ab ipso initio. Hisce addo duo testimonia comitis Mirandulani: Prius petitur ex Præfatione in Heptaplum; *Turba omnis Israelitica, sartores, coci, macellarii, opiliones, servi, ancillæ, quibus omnibus legenda lex tradebatur, totius Mosaicæ sapientiæ ferre onus non potuerunt.* Posterius, ex Exposit. orat. Domin. *Evangelica historia debet esse perpetua lectio cujuslibet hominis Christiani.*

Argumenta quibus Bellarminus aliique Pontificii conantur eripere laicis Scripturarum lectionem, refutata videre potestis apud beatissimæ memoriæ Whitakerum, in 1. controv. De sacra Script. quæst. 2. cap. 11. & revera sunt prorsus sophistica & nugatoria: Nam ab abusu Scripturarum inferunt ipsum usum negandum laicis, hoc modo,

Object. 1. Quidam laici, lectis Scripturis, inciderunt in absurdissimas hæreses; quidam, in contemptum Scripturarum; quidam vel in contemptum sanctorum, vel in perniciosam imitationem illorum, cùm legerint illorum adulteria, mendacia, & quæ sunt ejus generis: ergò laici sunt arcendi à Scripturis.

Solut. Si hoc genus argumenti valeret, Deus, Christus, & apostoli peccarunt, qui promulgari voluerunt verbum Dei promiscuè omnibus, non obstante hoc quòd multi eodem abutebantur ad suam perniciem, 2. Pet. 3: 16. Præterea, esset hanc ob causam clericis æquè ac laicis neganda lectio Scripturarum: nam & illi sæpenumero pessimè abutuntur Scripturis. Quis enim nescit, omnes ferè hæreses ab episcopis, presbyteris, aut monachis fluxisse, non à laicis & secularibus? Testimonia ferè

tot

tot habemus; quot hæreticorum nomina. Poſtremò, non ſequitur, Scripturis abutuntur multi laici, ergò illis ſunt promiſcuè adimendæ: Tollatur abuſus; vel ſaltem illis, de quibus conſtat quòd animo abutendi legant, denegentur Scripturæ. Nam, ut rectè Tertullianus, lib. 1. adv. Marcion. *Multum differt inter cauſam & culpam, inter ſtatum & exceſſum. Non inſtitutio bona rei, ſed exorbitatio reprobanda eſt.*

Hiſce addit Bellarminus duo graviſſimorum Patrum teſtimonia.

Object. 2. Unum Baſilii eſt; qui præfectum culinæ imperatoriæ, inſulsè garrientem de fidei dogmatibus; hac increpatione compeſcuit, *Tuum eſt, pulmenta curare, non Divina eloquia decoquere.*

Solut. Non illum à ſtudio aut lectione Scripturarum hoc dicto revocavit; ſed ſuperbiam illius & ſtultitiam coarguit, qui, cùm eſſet imperitus, putabat ſe poſſe Baſilium διδάσκαλον τῆς οἰκουμένης docere & refellere, ac de graviſſimis theologiæ controverſiis ſtatuere. Quis non fateatur hunc fuiſſe juſtiſſimè repreſenſum?

Object. 3. Alterum petitur ex Hieronymi epiſtola ad Paulinum, ubi ſic ſcribit,

Horat. *—Quod medicorum eſt,*
Promittunt medici; tractant fabrilia fabri:
Sola Scripturarum ars eſt quam ſibi omnes vendicant. Hanc garrula anus, hanc delirus ſenex, hanc ſophiſta verboſus, hanc univerſi præſumunt, lacerant, docent, antequam diſcunt, &c.

Solut. Non reprehendit laicos quòd legant Scripturas; ſed omnes taxat cujuſcunque ordinis ſunt, qui præſumunt docere & interpretari Scripturas, & quaſi theologicam officinam aperire, cùm aut Scripturarum prorſus ignari ſint, aut primoribus tantùm labris eaſdem deguſtaverint. Nos etiam hanc audaciam intolerandam fatemur. Hanc eſſe mentem Hieronymi patet, quòd alibi laudet paſſim in laicis ſtudium & lectionem Scripturarum, & in hunc ipſum Apoſtoli locum quem jam in manibus habemus, ſic ſcribat; *Hic oſtenditur, verbum Chriſti non ſufficienter ſed abundanter etiam laicos habere debere.* Atque hæc de priore membro hujus verſiculi dicta ſufficiant, in quo excitat ad ſtudium Scripturarum.

Docentes & commonentes vos mutuò pſalmis, hymnis, & cantionibus ſpiritualibus, canentes cum gratia in corde veſtro, Domino] Verbis præcedentibus excitavit Coloſſenſes ad ſtudium & cognitionem Scripturarum; jam Scripturæ cognitæ uſum multiplicem oſtendit.

1. Primus uſus eſt, ut Chriſtiani (etjam laici) ſeſe mutuò doceant & inſtituant in rebus ad fidem pertinentibus; & quam ſibi comparârunt ſcientiam ex Scripturis, expromant ad fratres ædificandos cùm opus fuerit. Quamvis enim munus publicè

cum autoritate docendi incumbit ministris; officium tamen privatim ex charitate docendi, incumbit cuilibet privato, cui datur facultas & occasio alios in religione & fide ædificandi. Sic parentes tenentur liberos docere, Deut. 11. 19. Psal. 78. 5. Hoc laudatur in Abrahamo, Gen. 18. 19. Sic mariti, uxores; *Mulieres si quid discere volunt, domi suos viros interrogent*, 1. Cor. 14. 35. Sic denique quivis frater, fratrem: ut ab Aquila & Priscilla Apollos in doctrina evangelii institutus legitur, Act. 18. 26. *Omnibus*, inquit Clemens, *inest appetitus generandi sibi simile: hominibus quidem naturalibus, generandi homines solum; sed hominibus piis & fidelibus, generandi pios & fideles.* Hoc autem fit impertiendo illis doctrinam evangelicam, 1. Cor. 4. 15.

Strom. 5.

Documenta.

Docum. 1. Ipsos laicos oportet, non in suam tantummodo ædificationem, sed etiam in proximorum intendere.

Docum. 2. Graviter errant Papistæ, qui laicos (præsertim qui sunt humili conditione) de Scripturis & rebus ad religionem pertinentibus vix loqui permittunt; cùm Paulus hortetur ut hisce in rebus sese mutuò doceant.

Docum. 3. Cognitio Scripturarum, non ad inanem ostentationem, non ad sophisticam velitationem, non ad ridiculam & profanam nugationem, sed ad utilitatem nostram & fraternam adhibenda est. Hæc de primo usu.

2. *Commonentes, νουθετοῦντες*] Hic est secundus usus, atq; refertur ad mores. Vult igitur Apostolus ut Christiani scientiâ Scripturarum imbuti, indè petant regulam morum; atque (cùm opus sit) secundùm illam fratres suos moneant de virtutibus exercendis, de vitiis cavendis, & peccatis suis abrumpendis. Incumbit enim omnibus piis hoc mutuæ admonitionis & correptionis officium. *Docebo peccatores vias tuas*, &c. Psal. 51. 13. *Non oderis fratrem tuum in corde tuo, sed argue*, Lev. 19. 17. *Si quis non auscultat nostro sermoni, nolite quasi inimicum ducere, ἀλλὰ νουθετεῖτε ὡς ἀδελφόν*, 2. Thess. 3. 14. 15. Qui hoc negligunt, etiam alienis peccatis communicant: Nam verè Prosper, De vita contempl. 3. 23. *In omnibus peccantibus pecco quando eos quos scio peccâsse sive peccare quadam crudelis animi malignitate non increpo.* Scholastici multas conditiones ponunt legitimæ correptionis. In corripiente sive admonente alium, requirunt aptitudinem ad corripiendum, mansuetudinem in corripiendo, certam agnitionem peccati, spem probabilem de correpti emendatione, temporis opportunitatem, & peccati gravitatem. Sed Scripturæ præ aliis omnibus requirunt charitatem & mansuetudinem in fratribus instruendis & admonendis. *Si praeoccupatus fuerit*

homo

homo in aliquo delicto, vos qui ſpirituales eſtis hujuſmodi hominem *inſtruite in ſpiritu lenitatis,* Gal. 6. 1. Huc ſpectat illa regula Auguſtini in Expoſ. epiſt. ad Gal. *Nunquam alieni peccati objurgandi negotium ſuſcipiendum eſt, niſi conſcientia noſtra liquidò coram Deo reſponderit, dilectione nos id facere: quicquid enim exacerbato animo dixeris, punientis eſt impetus, non charitas corrigentis.*

Corollaria.

Coroll. 1. Verus Chriſtianus non modò vias ſuas dirigit juxta Dei mandata, ſed, quantum in ſe eſt, etiam fratrum ſuorum. Nunquam igitur illi in mentem venit diabolica illa Caini vox, Gen. 4. 9. *Nunquid cuſtos fratris mei ſum ego?*

Coroll. 2. Abjicienda eſt illa ſuperbia quæ ſolet iniquo animo ferre correptionem quamlibet ſive admonitionem fraternam; eſt enim expedita ad interitum via, ut monuit Solomon Prov. 29. 1.

Coroll. 3. Piis & prudentibus gratiores ſunt hæ mutuæ commonefactiones, quàm ſtultis aſſentationes: *Qui corripit hominem, gratiam poſtea inveniet apud eum magis quam qui per lingua blandimenta decipit*, Prov. 28. 23. Atque hæc de altero uſu Scripturarum, in commonefaciendo.

3. *Pſalmis, hymnis, & cantionibus ſpiritualibus, canentes* &c.] Hic eſt tertius uſus Scripturarum, atque ſpectat Divini nominis celebrationem, & mutuam noſtram exhilarationem. Nonnulli conjungunt hæc verba, *pſalmis, hymnis, & cantionibus ſpiritualibus*, cum illis præcedentibus, *docentes & commonefacientes vos mutuo.* Sed alii, nec minùs probabiliter, cum illis ſequentibus, *canentes Domino, Pſalmis* ſcilicet, &c. Ad rem parùm intereſt: Nam ſi ad præcedentia referantur, non ità capienda ſunt, quaſi docendi & commonefaciendi materia ex ſolis pſalmis & hymnis petenda ſit; ſed indè innuere voluit Apoſtolus, quòd etiam cùm hilaritati inſervimus, ædificationis & utilitatis mutuæ memores eſſe debemus.

Sed quod attinet ad ipſorum verborum intelligentiam: *pſalmi* ſunt (ut placet Hieronymo) qui ethicam materiam tractant, & quid faciendum, quid vitandum oſtendunt; *hymni*, qui fortitudinem & majeſtatem Dei prædicant, & ejuſdem beneficia & facta mirantur; *cantica* ſive *odæ*, quæ concentum mundi & omnium creaturarum ordinem artificioſè explicant. Beza in hunc locum paulò aliter: *Pſalmos* vocat (quos Hebræi, *mizmorim*) quaſcunque cantiones variis argumentis ſcriptas: *hymnos*, (quos *tehillim* appellant) quæ ſolas Dei laudes continent: *cantica* ſive *odas* (quas *ſchirim* vocant) peculiares & magis artificioſas cantiones, quæ & ipſæ laudes complectebantur, ſed auguſtio-

re quâdam formâ quàm psalmi aut hymni. Hisce vult Apostolus ut nos oblectemus, & hilaritatem nostram promamus; juxta illud, *Si quis hilaris sit, psallat*, Jac. 5. 13. Sed in his fidelium psalmis, hymnis sive canticis, quatuor conditiones requiruntur.

1. Debent esse πνευματικά] idque duplici respectu; tum ratione originis, tum ratione materiæ. Ad originem quod attinet: quemadmodum Moses, David, reliquique, Spiritu sancto impellente, componebant & canebant hymnos, psalmos, & cantiones suas; sic nos, sive eosdem sive alios canamus, id Spiritu sancto excitante & dirigente facere debemus. Psalmos hymnosque piorum à Spiritu sancto quasi primario artifice dimanare, colligitur ex 5. ad Ephes. 18, 19. *Ne inebriamini vino* (inquit Apostolus) *sed implemini Spiritu: Loquentes inter vos mutuò psalmis, hymnis, & cantionibus spiritualibus*, &c. Quasi dixisset, Ut vinum ebrios ad ineptias, nugas & lascivias excitare solet, sic Spiritus, pios, ad psalmos, hymnos & cantiones. Exempla habemus in novo Testamento, beatæ virginis, Zachariæ, Simeonis: atque etiam in primitiva ecclesia quidam ex sanctis patribus hymnos condiderunt, quorum reliquias quasdam adhuc retinemus. Sunt etjam hi psalmi, hymni, & cantiones, *spirituales* quoad materiam: Nam de rebus spiritualibus, ad Dei gloriam & nostram salutem spectantibus, loquuntur; non de secularibus, vanis, & terrenis. Hæc est prima conditio.

2. Debent cantari ἐν χάριτι.] *Gratiam* hoc in loco nonnulli exponunt *animi gratitudinem*, sive *gratiarum actionem*. Vocabulum χάρις aliquoties hoc sensu accipitur. 1. Cor. 15. 57. *Deo autem χάρις, qui dat nobis victoriam*. & 2. Cor. 2. 14. *Deo autem χάρις, qui triumphare nos facit in Christo*. Nec incommodè cum cantionibus conjungitur gratitudo; quia plerunque rebus lætis & prosperis ad canendum movemur, quo in statu affectus gratitudinis debitus est & planè necessarius. Sed alii exponunt hæc verba ἐν χάριτι, *in dexteritate quadam gratiosâ, qua & jucunditatem & utilitatem afferat auditoribus*: ut quod de poëtis dixit Horatius, id de hisce spiritualibus cantionibus dicatur,

Et prodesse volunt, & delectare.

In hunc enim sensum quandoque capitur vocabulum χάρις· ut infrà, cap. 4. vers. 6. *Sermo vester semper sit ἐν χάριτι*. & Ephes. 4. 29. Sermo vester talis sit, *ut det gratiam auditoribus.*

3. Debent cantari *in corde nostro*] id est, ex intimo cordis affectu: non enim vocem excludit, sed cordis affectionem cum voce semper conjungendam monet. Et rectè quidem ab Apostolo requiritur in ipso corde motus quidam vehemens: nam actio canendi quasi profitetur cordis

cordis internam exultationem. Hypocritam igitur agit, qui corde dormiente cantat. Hinc Psalmista regius, cùm se ad psallendum accingit, non vocem solùm parat aut lyram, sed cor præ istis, & ante istas: *Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum: cantabo, & psalmum dicam Domino. Exsurge, gloria mea; exsurge, psalterium & cithara*, &c. Psal. 57. 8, 9. Sic beata virgo, Luc. 1. 46. 47. *Magnificat anima mea Dominum, & exultavit spiritus meus in Deo salutari meo.* Cordis itaque exultatio præivit; unde lingua in divinum illud canticum erupit. Unde Bernardus, De modo bene vivendi, serm. 52. *Cùm in conspectu Dei*, inquit, *cantas psalmos & hymnos, hoc tracta in mente quod cantas in voce; non aliud cogites, & aliud cantes.*

4. Debent cantari *Domino*] Christo scilicet, Servatori, Deo, & Domino nostro. Non luxui, non quæstui inservire debent cantiones Christianorum; sed Christi Redemptoris laudibus celebrandis. Nec immeritò Christum verum Deum hymnis celebramus, cùm ethnici falsos suos & stercoreos deos, Jovem, Neptunum, Apollinem, reliquosque, hymnis decorandos consuerunt: in eo quidem rectè sentientes, quòd hunc spiritualem cultum divinæ naturæ tribuendum judicârunt; in hoc autem perniciosissimè errantes, quòd illa hominum monstra in deorum album retulerunt.

Fuisse primitivæ ecclesiæ morem solennem, ut in conventibus suis Christo Domino hymnos cantarent, colligitur ex illa epistola Plinii Secundi, quæ adhuc exstat ad Trajanum imperatorem, in qua scribit, *quòd Christiani essent soliti stato die ante lucem convenire, carmenque Christo quasi Deo dicere secum invicem.* Cujus epistolæ, atque etiam moris Christianorum in celebrando Christo, mentionem fecerunt Tertullianus in Apolog. & Eusebius in Hist. eccl. lib. 3. cap. 30. Sed hîc illud obiter monere oportet, Cùm dicimus Christum Dominum nostrum hymnis celebrandum, non excludimus Patrem aut Spiritum sanctum, imò vocamus in societatem ejusdem honoris: Nam qui celebrat Christum Redemptorem, is simul & Patrem celebrat, qui illum misit ad mundum redimendum; & Spiritum sanctum, qui redemptionem hanc efficacem facit omnibus electis & fidelibus.

Lib. 10. epist. 97.

Corollaria.

Coroll. 1.

Canendi consuetudo utilis est, & tum in publicis tum in privatis Christianorum cœtibus usurpanda. Habet enim (ut videtis) apostolorum approbationem; habet etiam antiquorum Patrum: Justini Martyris, Quæst. à Gentibus positis, quæst. 107. Augustini, Confess. lib. 9. cap. 6, & 7. & lib. 10. cap. 33. quibus in locis Ambrosio & Athanasio hoc idem placuisse ostendit.

Coroll. 2. Sic adhibenda est, ut qui audiunt, indè spiritualem voluptatem & ædificationem capere possint. Facessant itaque nugatoriæ omnes, & multò magìs impuræ cantilenæ: facessant superstitiosi boatus Papistarum; qui psalmos in templis reboant, sed linguâ non intellectâ, & tanto strepitu & tumultu, ut si linguâ uterentur vernaculâ, nemo tamen quid ab illis dicatur posset percipere.

Coroll. 3. In psalmis canendis præcipua Christiani cura esse debet, ut cor ritè afficiatur: qui hoc negligunt, hominibus fortasse placere possunt vocis artificiosâ suavitate, sed Deo displicent cordis odiosâ impuritate. In hos torqueri potest illud Bernardi, De interiori domo, cap. 50. *Cantas ut placeas populo magis quàm Deo: frangis vocem; frange voluntatem: servas consonantiam vocum; serva & concordiam morum.*

Coroll. 4. Quæ ad hilaritatem & animorum relaxationem fiunt à Christianis, debent esse ejusmodi, ut Christo & religioni Christianæ conveniant: detestanda itaque illorum insania, qui hilares esse non possunt sine Christi contumelia & religionis ludibrio.

VERS, 17.

Et quicquid egeritis sermone aut facto, in nomine Domini Iesu Christi facite, *gratias agentes Deo & Patri per eum.*

APostolus hoc versiculo clausulam imponit universali suæ hortationi; in quo continetur monitum saluberrimum, & ad vitam nostram in sanctitate & timore Dei dirigendam efficacissimum. Sed nè nullum ordinem secuti videamur in hujus versiculi tractatione, duo proponemus observanda: materiam regulandam, sive objectum regulæ; & ipsam regulam ab Apostolo propositam.

1. *Quicquid egeritis sermone aut facto*] Videtis hìc materiam circa quam regula illa quæ mox sequitur versari debet; nimirum omnia dicta nostra & omnia opera nostra: Quâ distributione & animi etiam cogitata continentur; sunt enim illa opera interni hominis, non minùs quàm illa quæ in sensus incurrunt, externi.

Et primò quod attinet ad sermones sive dicta nostra, debent illa quidem omnia (si modò Christiani haberi volumus) subesse certæ regulæ. Nam verè Jacobus, *Si quis putat se religiosum esse, non refrænans linguam suam, hujus vana est religio.* (Iac. 1. 26.) Hinc etiam Psalmista indomitam linguam illis tribuit qui omnem Dei metum excusserunt; *Dicunt, Linguâ nostrâ prævaleamus, labia nostra penès nos sunt: quis noster Dominus?* (Psal. 12. 4.) Hinc denique est quòd lingua epulonis acerbissimè cruciata legitur in inferno; quia scilicet regulata & refrænata esse noluit in hoc

hoc mundo. Sic enim Cyprianus, *Inter omnes corporis partes os & lingua divitis dat maximas pœnas;quia plùs ſcilicet linguâ ſuâ & ore peccaverat.* Quod etiam Gregorius annotavit, Moral. 1 cap. 5. *Quia inter epulas valde defluere loquacitas ſolet, ex pœna indicat culpam, cùm eum quem epulatum quotidie ſplendidè dixerat, in lingua plùs ardere perhibeat.* Manifeſtum eſt itaque, linguam ſive ſermonem ad regulam eſſe conformandum.

Lib. I Epiſt. 3.

Jam quod attinet ad opera, ſive externa, ſive interna; debent illa proculdubio regulæ ſuæ conformari: nam ſi nobis ad regulam loquendum ſit, tum multò magis operandum. Omnium creaturarum actiones ad regulam præſcriptam exercentur: ergò humanæ multò magis ſubeſſe debent regulæ. Nota ſunt illa axiomata, & ab omnibus approbata: *Omne opus naturæ eſt opus intelligentiæ; Omnis natura agit tanquam rememorata ab agente infallibili.* Imò videmus non modò bruta animalia, ſed ipſa elementa operationes ſuas omnes tum exercere tum intermittere ad præſcriptum & beneplacitum Dei Creatoris. Ex quibus tanquam à fortiori, colligitur, humanas omnes actiones ad regulam Divinæ voluntatis dirigendas. Atq; hæc de materia regulanda; quæ eſt omne quod agimus, vel verbo, vel opere: jam regulam hoc in loco propoſitam expendamus.

2.

Ea autem duabus conſtat particulis. Prior monet ut nos erga Chriſtum geramus; ità ſcilicet, ut in ejus nomine omnia faciamus. Poſterior, ut in Deum Patrem; ſic nimirum, ut in omnibus Deo Patri gratias agamus. Diſcutiamus hæc duo regulæ propoſitæ membra ſigillatim.

Omnia in nomine Domini Jeſu Chriſti facite] *In nomine Chriſti* id *fieri* dicitur, quod fit ſecundùm ejus mandatum & voluntatem, invocato illius adjutorio, & ad gloriam ejus amplificandam. Hæc omnia ſolet Scriptura complecti hâc loquendi formulâ, & Apoſtolus hoc in loco videtur voluiſſe ea omnia complecti. Sic enim paſſim uſurpatur hæc phraſis, tam in vetere Teſtamento, quàm in novo. Pſal. 44. 6. *In nomine tuo conculcabimus inimicos noſtros*; id eſt, tuo adjutorio. Pſal. 31. 4. *Propter nomen tuum educ me* &c. id eſt, propter gloriam. Luc. 10. 17. *Dæmonia ſubjiciuntur nobis in nomine tuo*; id eſt, te invocato, tuâ ope. Matth. 18. 20. *Ubi ſunt duo aut tres congregati in nomine meo*; id eſt, meo juſſu, meum auxilium implorantes, meâ causâ, ut promoveant doctrinam & gloriam meam. Videtis quid ſit *in nomine Chriſti omnia agere*: Jam omnia ſic agenda eſſe in Chriſti nomine, reſtat ut breviter oſtendamus.

Quod attinet ad bonas actiones quæ fiunt immediatè in ordine ad Deum & ſalutem noſtram; certum eſt,

est, nihil à nobis bene aut fieri aut dici aut cogitari posse, nisi fiat in nomine Christi, id est, juxta voluntatem Christi, & per adjutorium & invocationem Christi, & ad gloriam Christi. *Omnia possum*, inquit Apostolus, *in Christo qui me corroborat*, Phil. 4. 13. *Non sufficientes sumus cogitare aliquid à nobis quasi ex nobis*, 2. Cor. 3. 5. Verissimè Augustinus, *Non est hominis velle quod possit, aut posse quod velit, vel scire quod velit & possit; sed à Deo gressus hominis diriguntur.* Deus autem nos gubernat per Christum: debemus igitur omnia facere freti gratiâ & ope Christi Mediatoris.

Soliloq. cap. 24. 25.

Illud etiam perspicuum est, Omnes nostras bonas actiones ad Christi gloriam referendas. Nam si fiant alio fine, etsi bonæ videantur quoad externam speciem, malæ tamen fiunt propter perversam intentionem: Nam *finis dat speciem in moralibus*, ut loquuntur Scholastici. Hinc Joannes, Apoc. 5. 13. *Omnem creaturam quæ in cœlo est, & super terram, & sub terra*, &c. *omnes audivi dicentes, Sedenti in throno & Agno, benedictio & honor & gloria & potestas in secula seculorum.* Huc spectare debent omnes actiones nostræ bonæ; alioquin, ut bene Augustinus contra Julian. lib. 4. cap. 3. *Quicquid boni fit, & non propter hoc fit propter quod fieri debet, etsi officio videtur bonum, ipso non recto fine peccatum est.*

Sed etiam illæ actiones quæ sunt suâ naturâ adiaphoræ, debent tamen à Christianis fieri in nomine Christi, hoc est (ut exposuimus) juxta voluntatem Christi & ad gloriam Christi. Nam quamvis possit quilibet edere, bibere, aliasque consimiles actiones exercere, quà animal vel homo, Christo nec invocato nec cogitato; tamen non potest hæc facere perinde ut decet Christianum, nisi per Christum.

Rationes.

Ratio 1.

Non habet jus ad hasce creaturas nisi in Christo: furti itaque reus est contrectans res alienas invito Domino, qui suo nomine assumit sibi creaturas in usum suum: Nam *omnia nostra sunt* cùm *nos Christi sumus*, 1. Cor. 3. 22. 23. Etsi igitur dominium civile aliis modis acquiritur; tamen dominium illud evangelicum, quod nobis dat facultatem utendi creaturis absque injuria Dei, dependet à Christo.

Ratio 2.

Quia etsi jus haberemus ad creaturas absque Christo; tamen non benedicuntur à Deo, aut sanctificantur in usum nostrum, absque Christo. Hanc igitur ob causam opus est Christi nomine invocato, & Christi gratiâ apud Patrem suum. Nam quod de cibis dixit Apostolus, 1. Tim. 4. 5. *Sanctificantur per verbum Dei & orationem*, id etiam ad cæteras omnes creaturas accommodandum est: orationis autem efficacia à Christi nomine pendet.

Quia

Ratio 3. Quia tenemur, etiam in rebus & actionibus ſuâ naturâ adiaphoris, in victu ſcilicet, veſtitu, cæteriſque ejus generis, illum modum retinere, eaſque circumſtantias adhibere, quæ Chriſtianæ doctrinæ & profeſſioni congruunt: non debemus itaque edere, non bibere, non veſtire corpora noſtra, non uti relaxationibus & voluptatibus licitis, non laboribus & operibus vocationis noſtræ, pro libidine & arbitrio proprio, ſed pro voluntate & arbitrio Domini noſtri Chriſti. Qui hunc ad modum agit, ille agit in nomine Chriſti, & ad gloriam Dei, atque ſervat illud præceptum Apoſtolicum, *Sive editis, ſive bibitis, ſive quid facitis, omnia in gloriam Dei facite*, 1. Cor. 10. 31.

Dub. Quæritur an Chriſtianus teneatur in qualibet actione Chriſti adjutorium expreſsè implorare, ad Chriſti gratiam & mediationem confugere, Chriſti denique gloriam actuali cogitatione in quolibet negotio reſpicere.

Solut. Reſpondetur, Hanc actualem cogitationem, ſive de Chriſti adjutorio, ſive de gratia, ſive de gloria Chriſti, non eſſe nobis pro conditione hujus vitæ aut poſſibilem aut neceſſariam; ſed neceſſarium eſſe ut in habitu ſit fixum & quaſi radicatum in cordibus noſtris, propoſitum innitendi Chriſto, atque referendi totius vitæ noſtræ actiones ad Chriſtum. Sed illud etiam adjungendum, Optimum eſſe, ut quàm fieri poteſt ſæpiſſime actu levemus cogitationes noſtras ad Chriſtum inter agendum: debitum inſuper eſſe & neceſſarium, ut illud faciamus quoties actionis quam ſuſcipimus & tractamus natura illud poſtulat; utpote ſi res ſacra ſit, aut momenti gravioris ad ſalutem noſtram.

Documenta.

Docum. 1. Fallitur vulgus dum judicat licere ſibi uti victu, veſtitu, ſermone, aut quacunque re adiaphorâ pro arbitrio ſuo: nam hæc omnia ad regulam adhibenda ſunt; alioquin licèt in ipſa re nullum ſit vitium, erit tamen in utente.

Docum. 2. Qui rectum vitæ curſum tenere cupit, & actiones ſuas probè inſtituere, debet ad Chriſtum tanquam ad cynoſuram reſpicere.

Docum. 3. Nulla actio nobis inchoanda ad quam perficiendam non audeamus Chriſti opem implorare, quamque non judicemus propter Chriſtum Deo gratam & acceptabilem, ſaltem non ingratam & abominabilem fore. Hinc ſtatuant avari, libidinoſi, ebrii, omneſque adeò improbi de ſuis actionibus.

Docum. 4. Nè bonas quidem actiones aggredi debemus freti viribus noſtris, ſed nixi Divinâ ope, & mediatione Chriſti.

Docum. 5. Abutuntur nomine Chriſti, qui illud adhibent ad ea quæ tendunt in Chriſti contumeliam, non in gloriam. Hîc largiter peccatur à Pontificiis, qui omnes ſuas ſuperſtitiones

 exercere, omnes errores obtrudere solent in nomine Christi; magis profectò in hoc non dissimiles, qui Christi nomen usurpant cùm diaboli opera faciunt. Atque hæc de priore parte regulæ.

Gratias agentes Deo & Patri per eum] Hæc est illa altera pars regulæ Apostolicæ; in qua monemur ut nos gerere oporteat erga Deum Patrem. Nam *Dei* vocabulum personaliter hoc in loco accipitur, & *Patris* vocabulum exegeticè apponitur. Idem igitur est *Deo & Patri*, ac si dixisset, Deo qui est Pater & Christi & etiam noster in Christo. Eadem loquendi formula adhibetur Ephes. 5. 20. Sed redeamus ad rem. Tria hîc observanda: 1. Quòd gratiæ sint nobis agendæ; 2. Cui agendæ sunt; 3. Per quem.

1. Quod ad primum; Gratiæ agendæ sunt tum in usu creaturarum tum in successu & eventu rerum omnium. Participatio creaturarum, quasi debitum, à nobis exigit actionem gratiarum; alioquin brutis animalibus haud præstabimus. Hinc illud Apostoli, 1. Tim. 4. 4. *Quicquid creavit Deus, bonum est; nec quicquam rejiciendum, si cum gratiarum actione sumatur.* Quinetiam in omni successu & eventu rerum atque actionum nostrarum gratiæ agendæ sunt; quia omnia cooperantur in bonum illis, qui Christi nomine invocato res licitas & honestas aggrediuntur. Hanc ob causam Ephes. 5. 20. pleniùs exprimitur hoc officium hisce verbis, *Gratias agentes Deo πάντοτε ὑπὲρ πάντων, semper & de omnibus.* Neque hoc officium nostro nomine solummodo præstandum; sed tenemur etiam Deo gratias agere ob beneficia in fratres, atque adeò in totam ecclesiam, collata. *Gratias agere debemus semper Deo pro vobis*, &c. 2. Thess. 1. 3. Patet itaque, hoc officium gratias agendi esse perpetuum, &c.

2. Cui agendæ gratiæ; *Deo Patri*] Usitatum est in Scripturis, hunc morem tum orandi tum gratias agendi præscribere, ut ad personam Patris utraque actio dirigatur. Hujus autem rei non alia ratio est, quam quòd Pater sit fons Deitatis, à quo tanquam à primario autore omnia bona ad nos derivantur, mediante Filio, atque Spiritu eadem in nobis operante. Ut itaque ordo naturæ & operationis insinuetur, ut plurimùm Patrem invocamus, Patri gratias agimus nominatim: neque tamen Filium aut Spiritum sanctum ab ejusdem honoris societate excludimus, cùm una & eadem sit trium Personarum essentia. Addi etiam potest & illa ratio; quòd *Patris* nomen fiduciam nobis præbet colloquendi cum Deo: cùm enim Deum Patrem Christi invocamus, statim fides concipit, eundem jam factum esse & nostrum Patrem in Christo.

3. Per quem? *Per eum*; scilicet *Christum*]

ſtum] Per Chriſtum Mediatorem igitur, & invocare Deum debemus, & gratias agere poſtquam Deus nos audiverit invocantes : nam nè gratiæ quidem noſtræ gratæ erunt Deo, niſi per Chriſtum & propter Chriſtum. Agnoſcere igitur oportet, nec meritum ullum fuiſſe in nobis obtinendi bona à Deo Patre, niſi per Chriſtum; nec gratias agendi debitas ineſſe nobis facultatem, niſi per eundem Chriſtum.

Documenta.

Docum. 1. Qui in nomine Chriſti omnia agunt, ſemper habebunt copioſam materiam gratias agendi Deo, utcunque res ceciderint.

Docum. 2. Dei benedictionem agnoſcere debemus in illis omnibus negotiis quæ nobis bene ſuccedunt, non noſtris viribus aut conſiliis proſperos eventus tribuere: gratias enim nunquam agit ex animo, qui *reti ſuo ſacrificat*.

Docum. 3. Deus Pater non vult à nobis invocari, laudari, aut coli, niſi per Chriſtum Filium ſuum & Mediatorem noſtrum : Hujus igitur freti merito & favore apud Patrem, debemus hæc omnia noſtra officia Deo exhibere. Errant itaque qui alios mediatores ad Deum Patrem ſibi eligunt. Atque ſic explicatam habetis univerſalem Apoſtoli hortationem, quæ omnes ex æquo Chriſtianos reſpicit. Sequitur jam particularis hortatio, quæ ad certos hominum ordines diverſimodè dirigitur.

Vers. 18, 19.

Vxores, ſubjectæ eſtote propriis viris, ut convenit in Domino.
Viri, diligite uxores, & nè ſitis adversùs eas amarulenti.

IAm aggreditur Apoſtolus particularem & œconomicam hortationem. Et quoniam, ut rectè Philoſophus obſervavit, ſunt τρεῖς συζεύξεις ἐξ ὧν ἡ οἰκία συνίσταται· quarum primam conſtituunt maritus & uxor; ſecundam, parentes & liberi, tertiam, dominus & ſervi: hiſce omnibus præcepta tradit Apoſtolus, orditur autem ἀπὸ τῆς γαμικῆς, utpote primâ & digniſſimâ. Polit. 1. 3.

Obſervandum autem eſt, quòd priore in loco requirit officium uxoris, quamvis maritus in hoc primo jugo obtineat locum digniorem. Ratio duplex aſſignari poteſt. 1. Quia difficilius eſt ſubjectionis quàm dilectionis officium præſtare: amare enim & diligere jucundum eſt, ſed ſubjicere ſeſe & parere alteri, plerunque moleſtum & odioſum. 2. Quia dilectio viri ut plurimùm pendet ex debita ſubjectione uxoris : ſi enim illa præſtiterit ſuam ſubjectionem, niſi ferreus ſit, non poteſt non ſuam dilectionem referre. Sed accedamus ad verba Apoſtoli.

Habemus in hoc verſiculo decimo octavo, 1. Propoſitionem, 2. Propoſi-

positionis limitationem. Propositio hæc est, *Uxores esse debent subditæ viris suis.* Limitatio, sive modus subjectionis, *Ut convenit in Domino.*

In ipsa propositione quatuor hæc breviter tractabimus. Primò, quid sit subjectio in genere considerata. Secundò, quibus in rebus sita sit particularis hæc subjectio uxorum erga maritos. Tertiò, quæ sint rationes impellentes fœminas ad præstandum hoc officium subjectionis. Quartò, quænam sint impedimenta sive obstacula, quò minùs hoc officium debitum ab illis præstetur: nam & hæc cognoscenda sunt, ut vitentur & removeantur.

1. Subjectio igitur creaturæ unius ad alteram in genere, nihil aliud est, si ex parte Dei consideretur, quàm Divina dispositio, quâ imperfectiora perfectioribus subordinata sunt, ut per hanc subjectionem illa ab his perficiantur, regantur, & conserventur. Si consideretur ex parte creaturæ subjectæ, tum virtus subjectionis est prompta ejusdem inclinatio ad parendum huic ordini ab ipso Deo constituto.

Videmus sine hac ordinata subjectione nec res naturales, nec societates politicas, imò nè mundum quidem ipsum posse consistere. Terrena omnia & sublunaria cœlestibus subduntur: cùm enim sint naturâ imperfectiora & ignobiliora, perfectionem suam consequi non possunt sine naturali hac subjectione. Sic in politicis societatibus, imperium & subjectio, non solùm inter res utiles, sed inter res planè necessarias habentur. Hinc magistratibus cives, imperatoribus milites subjiciuntur, in bonum & emolumentum suum magis quàm illorum quibus subsunt. (Arist. Polit. l. 3.)

Corollaria.

Coroll. 1. Autor creaturarum non vult illas confundi per ἀταξίαν· *Non enim est seditionis* autor *Deus, sed pacis,* 1. Cor. 14. 33. Deo igitur repugnant, qui ordinem parendi & imperandi sublatum volunt.

Coroll. 2. Non est vilis & abjecti animi indicium, sed generosi, & à lege creationis non deviantis, promptè & lubenti animo subjici melioribus. Unde illa ethnicorum dicta, *Facile imperium in bonos; Pessimus quisque asperrimè rectorem patitur.*

Coroll. 3. Qui debitæ subjectionis jugum excutiunt, sibi malè consulunt: Nam verum est illud adagium vetus, Πειθαρχία ἐστὶ τῆς εὐπραξίας μήτηρ, *Obedientia mater felicitatis.* Sed non est diutius hærendum in generalibus: veniamus ad particularem subjectionem uxorum. Hanc itaque sitam esse dicimus in tribus:

Primò, in cordis actu interno; quando uxor agnoscit in mente sua, virum suum esse & esse debere caput &

put & rectorem ſuum, ſeque inferiorem eſſe, vel hoc ſolo nomine quòd uxor ſit, quamvis genere, divitiis, virtute, prudentiâ viro antecellat. Hæc cordis demiſſio fons eſt externæ ſubjectionis; ſine hac, aut coacta aut ſimulata eſt omnis ſubjectio. Hanc internam animi diſpoſitionem videtur Apoſtolus ſpectâſſe Epheſ. 5. 33. *Uxor revereatur virum.* Hanc piam Saram habuiſſe conſtat, quæ virum ſuum Abrahamum *dominum* vocavit, non blandiendi conſuetudine, ſed hujus ſubjectionis teſtificandæ voluntate, 1. Pet. 3. 6.

Secundò, ſubjectio hæc uxoris ſita eſt in ſtudio conformandi mores & affectus ſuos, quantum fieri poteſt, ad mores & affectus mariti ſui in rebus mediis & licitis: Αἱ γὰρ ἀνομοιότητες τῶν ἠθῶν, ἥκιστα φιλικόν, inquit Ariſtoteles. Difficile quidem hoc eſt, ſed quò difficilius, eò laudabilius. Difficile eſt, quia omnes ſuos mores probant, ſuis affectibus indulgent, atque contrarios averſantur:

Oeconom. lib. 1. cap. 4.

Oderunt hilarem triſtes, triſtemque jocoſi.

Horat. Epiſt. lib. 1. epiſt. 18.

Laborioſum eſt igitur, quaſi exuere indolem ſuam, & induere alienam. Sed hoc uxori neceſſarium eſt, & in ea inprimis laudandum: Nam ut ſpeculum gemmis ornatum & affabrè politum, nihili eſt, niſi exprimat imaginem veram inſpicientis; ſic uxor, quantumvis dotata & pulchra, niſi conformem ſeſe præbeat moribus conjugis. Hoc ſtudium conformandi ſeſe ad mariti indolem arbitror Apoſtolum ſpectâſſe 1. Cor. 7. 34. ubi dicit nuptam μεριμνᾶν πῶς ἀρέσει τῷ ἀνδρί· Sæpe & ſeriò cogitat,

Atque animum celerem nunc huc, nunc dividit illuc,

ut viam inveniat placendi marito: hæc autem compendioſiſſima eſt, ſi ad mores illius & affectus ſeſe accommodare, ſuoſque componere ſtudeat.

Ultimò, ſubjectio hæc ſita eſt in præſtandis illis officiis & muneribus quæ illi incumbunt. Primarium officium eſt, virum ſuum amare ſanctè, curare officioſè, illique eſſe adjumento & ſolatio in omni fortuna. *Ament viros ſuos*, Tit. 2. 4. *Afficit illum bono omnibus diebus vitæ ſuæ*, Prov. 31. 12. Huic connexa ſunt officia curandi familiam & liberos, reliquaque domeſtica negotia adminiſtrandi κατὰ τὰς πεπαιγμένας τάξεις, ut loquitur Philoſophus. Hanc ob cauſam jubet Paulus, uxores eſſe φιλάνδρους, καὶ οἰκουργούς, Tit. 2. 4, 5. Et refert Plutarchus, Ægyptias mulieres calceis omnino uſas non fuiſſe, ut domi ſuæ diſcerent reſidere, & domeſtica munia obire. Hæc omnia pertinent ad ſubjectionem uxoris: quæ leviter perſtrinxiſſe ſufficiat; non eſt enim inſtituti noſtri de hiſce ſingulis fusè diſſerere.

Gen. 2. 18.

446 3. Jam accedendum tertio in loco ad illas rationes quæ excitare & impellere debent omnes probas & pias matronas ad hæc subjectionis officia præstanda.

Ratio 1. Prima sumitur à Divina ordinatione; cui piam mentem refragari nefas est: religiosa enim obedientia non discutit Dei mandata, sed facit. Deus autem apertissimè sanxit hanc subjectionem muliebrem, Gen. 3. 16. ***Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur in te.***

Ratio 2. Secunda sumitur à naturali mulieris imperfectione: Nam naturâ viro infirmior est, & ineptior ad regimen & tutelam sui. Quod & sacra Scriptura & philosophia testatur. Dicuntur mulieres ***vascula infirmiora***, 1. Pet. 3. 7. Et Philosophus dicit illas habere quidem τὸ βουλευτικὸν, ἀλλ' ἄκυρον, & virtutem mulieris esse ὑπηρετικὴν non ἀρχικὴν, Polit. lib. 1. cap. 8.

Ratio 3. Tertia sumitur ab ipsa creationis ratione. Nam mulier post virum, ex viro, & propter virum creata est: Illud autem propter quod aliud est, est illo melius & nobilius. Hoc urgetur ab Apostolo, 1. Cor. 11. 8, 9.

Ratio 4. Quarta sumitur à mulieris transgressione. Illa enim seducta violavit mandatum Divinum, & pellexit maritum in societatem transgressionis: Æquum autem, ut deinceps uxor auscultet marito, quia maritus periit auscultando uxori. Hâc ratione utitur Apostolus, 1. Tim. 2. 14.

Ratio 5. Quinta sumitur ab incommodo negatæ hujus subjectionis, & turbatæ Divinæ ordinationis. Nam ut in rebus physicis, turbatio ordinis naturalis multa & magna parit incommoda, tonitrua, inundationes, & terræ motus: sic turbato ordine debitæ subjectionis uxoris erga maritum, audiuntur in domo rixæ & clamores, quasi tonitrua; concutiuntur eorum pectora metu & mutuis suspicionibus, quasi terræ motibus; obruitur denique tota illorum vita miseriis & lacrymis, quasi inundationibus. Facile esset plures rationes coacervare; sed hisce contenti erimus.

4. Illud jam restat, ut ultimo in loco solita impedimenta hujus subjectionis ostendamus, & vitanda moneamus, non omnia, sed præcipua.

Imped. 1. Primum est superbia: quæ facit uxorem de se suisque omnibus, utpote de forma, de prudentia, de genere, magnificè sentire; è contrà, virum suum, tanquam qui imperet tali fœminæ indignum, contemnere & flocci facere. Ut huic malo occurratur; 1. Cogitet viri dignitatem suamque inferioritatem non æstimandam esse ex virtutibus, forma, nobilitate, divitiis; sed ex sola ordinatione Divina: In hac fundatur mariti autoritas, & subjectio uxoris, quæ abrogari aut mutari ex causis istis

ſis iſtis accidentalibus nec debet nec poteſt. 2. Illud etiam perpendat; eſſe ut plurimum ſtultitiæ & inanitatis argumentum, de ſua virtute & prudentia præſumere: vacua enim ferè ea omnia ſunt, quæ de facili inflantur. 3. Poſtremò, & illud intelligat; hunc motum ſuperbiæ à diabolo manare, qui, ut infuſo hoc veneno Evam incitavit ad comedendum illud pomum à Deo prohibitum; ſic Evæ filias eodem inſtillato veneno indies ſolicitat ad excutiendam ſubjectionem à Deo præſcriptam.

Impcd. 2. Secundum eſt defectus veri & genuini amoris. Non enim ſtudet placere marito, cui maximè diſplicet quòd nacta ſit talem maritum: è contrà, verus amor perpetuus eſt monitor, & optimus obedientiæ magiſter. *Tene amorem: nam ex eo pendent omnia officia; in eo tenebis quod didiciſti, & quod non didiciſti.* (Auguſtin.) Si igitur amor deſit, nec ſcit fœmina placere marito, nec curat. Hoc malum vitabitur; 1. Si parentes filias ſuas non cogant ad inviſas nuptias; ſed priùs quàm dent nuptum, faciant quod factum legimus Rebeccæ, Gen. 24. 57, 58. *Tunc dixerunt, Vocemus puellam ipſam, & interrogemus ex ore ejus. Vocantes ergò Rebeccam dixerunt ad eam, Viſne proficiſci cum hoc viro? Dixit illa, Proficiſcar,* 2. Si ipſi caveant in contrahendo matrimonio, nè honoris aut divitiarum causâ eligant maritos quos minimè ſentiunt ſeſe medullitus amare. 3. Poſtremò, ſi poſt contractas nuptias vitent ſedulò vel leviſſimas offenſionum occaſiones: ut enim res conglutinatæ initio quavis alliſione divelluntur; ſic etiam novus amor conjugum. Sed & Deus etiam perpetuò invocandus, ut conjugum pectoribus infundat verum & ſanctum amorem: laſcivus enim & vagus amor eſt qui à ſola carne oritur; caſtus & conſtans à Spiritu originem ducit.

Impcd. 3. Tertium eſt ſtulta affectatio vanitatum diverſarum. Non enim poteſt præſtare officia domeſtica ſpectantia ad ſubjectionem conjugalem, quæ tota abripitur ſtudio nugarum à matronali officio alieniſſimarum. Huc refero deſiderium illud immodicum prodeundi in publicum, ut ſpectent, & ſpectentur; quod ſemper conjunctum eſt cum nauſea curæ œconomicæ. Hinc etjam pullulat luxus in veſtitu, fucus in vultu, in toto denique vitæ genere pompa quædam quaſi hiſtrionica. (Prov. 7. 10.) Quæ ex hoc vanitatis morbo inſaniunt, nec maritum, nec filios, nec familiam curant. Ut itaque huic malo obſiſtatur, cogitent uxores, non oculis populi ſed unius mariti placendum. *Inhoneſtum* enim *eſt* (ut loquitur Clemens) *corporis pulchritudinem facere hominum aucupium.* (Pædag. 3.) Inhoneſtius, *de adulterio vultûs meditari adulterium caſtitatis,*

De doctr. Christ. 4. 21
De cultu fœmin.

ut inquit Augustinus. Si itaque ornatui studere volunt, audiant Tertullianum; *Sumant de simplicitate candorem, de pudicitia ruborem; inserant in aures margaritas verbi*, &c. Sed & Apostolus ab istis vanis ad hæc vera ornamenta revocat, 1. Tim. 2. 9

Ut convenit in Domino] Verba hæc vel rationem continent prædicti mandati, vel potiùs limitationem. Si rationem, hoc modo exponenda sunt; Subditæ estote viris vestris, quia sic jussit Christus Dominus vester, cujus ordinationi æquum est ut pareant Christianæ. Sed de hac ordinatione Divina dictum est. Si igitur limitationem continent hæc verba (quod potiùs probo) tum sic explicanda sunt; Subditæ estote viris vestris, non in omnibus absolutè & promiscuè, sed quatenus Dominus permittit, vel quatenus convenit fœminis quæ sunt in Domino, id est, fidelibus & Christianis.

Hujus limitationis occasio indè nata, quòd multæ fideles fœminæ junctæ erant infidelibus viris, quibus eatenus parere tenebantur, quatenus id fieri potuit, non violatâ fide & religione Christianâ. Si enim conjux infidelis uxorem ad cultum idololatricum adigere conatus fuisset, resistendum fuit, & illud Petri regerendum, *Obedire oportet Deo potiùs quàm hominibus*, Act. 5. 29. Eadem ratio est, si maritus ad quodlibet peccatum tentet pellicere uxorem suam: nam non convenit illis quæ sunt in Domino, in talibus parere. Fundamentum hujus exceptionis illud est, Quòd omnis autoritas & superioritas à Deo derivetur, & Divinæ autoritati subordinetur: Præceptum igitur inferioris potestatis non obligat ad obedientiam quando contrariatur præcepto superioris, ut benè Durandus, lib. 2. dist. 39. qu. 5. Illud igitur Gregorii semper retinendum, *Sic placeat uxor voluntati conjugis, ut non displiceat voluntati Conditoris.*

Corollaria ab hac limitatione.

Coroll. 1. Uxores suis viris morigeræ in hac debita subjectione, ipsi Deo gratum præstant obsequium; quia viris subjiciuntur non tantùm ipsorum causâ, sed multò magis in Domino, & propter Dominum.

Coroll. 2. Uxor socia & adjutrix esse tenetur viro suo, in prosperis & adversis, in omnibus œconomicis officiis; sed nullo modo in peccatis.

Coroll. 3. Imprudentiæ & etiam impietatis signum est, talem maritum eligere qui videtur suasurus ea uxori quæ non conveniunt in Domino. Hoc viderint qui nullo discrimine nubunt Papistis aut quibuslibet hæreticis, & improbis, modò spes divitiarum indè affulserit. Atque hæc de subjectione uxoris, deque limitatione ejusdem.

VERS. 19.

Vers. 19. *Viri, diligite uxores, & ne sitis adversùs eas amarulenti.*

Prudenter à Chrysostomo dictum est, *In exhortationibus semper æquandas esse lances*: quod Paulus in tota hac sua hortatione accuratè observavit. Superiore versiculo in unam lancem conjecit officia uxorum; jam ponit in altera maritorum quoque officia: ut cùm utraque paribus librata sit ponderibus, neque illa plùs æquo deprimatur, neque hæc suprà quàm oportet extollatur. Ut itaque accedamus ad verborum explicationem: Mariti officium hoc in loco exprimitur; præcepto imperante *amorem*; interdicto vetante *amarulentiam*.

1. Præceptum primò explicandum est, *Viri, diligite uxores*] *Diligendi* vocabulum tum ad affectum, tum ad effectum referre oportet: Quod manifestè colligitur ex Ephes. 5. 25. ubi amor Christi erga ecclesiam proponitur maritis in exemplum; *Viri, diligite, uxores vestras, sicut & Christus dilexit ecclesiam, & semetipsum exposuit pro ea.* Ἠγάπησε, *affectum* indicat; Παρέδωκε, *effectum* amoris demonstrat.

Primò igitur requirit Apostolus affectum amoris, nimirum ut vir uxorem amet ex animo & corde. Hic enim internus amoris affectus dat ipsum cor rei amatæ, quod est donum pretiosissimum & primum, ac illud denique in quo omnia alia dona dantur cùm occasio postulat: nam amor est diffusivus sui boni. Non malè Philosophus, Rhetor. 2. 8. Τὸ φιλεῖν ἐστὶ βούλεσθαί τινι ἃ οἴεται ἀγαθά, ἐκείνου ἕνεκα, ἀλλὰ μὴ αὐτοῦ, καὶ τὸ κατὰ δύναμιν πρακτικὸν εἶναι τούτων. Talem igitur affectum requirit in corde mariti. Sed quia non possumus in corda hominum oculos inserere, ut affectus internos videamus, effecta externa requiruntur ad amoris testificationem: nam probatio dilectionis est exhibitio operis. Ad illa veniamus.

Maritalis amor in tribus potissimùm effectis exprimi debet.

Primum in eo situm est, ut lubens & lætus domi suæ vivat cum uxore; præsentiâ ejus & consortio delectetur; avelli sese ab ea in longum aliquod tempus nisi causis necessariis non patiatur; ut denique alibi jactari sese & fluctuare existimet, in domo autem apud uxorem suam tanquam in portu optato conquiescere. Quamvis enim ità animo comparati esse debent conjuges, ut, si necessitas ferat, possit alter alterius absentiam æquo animo ferre; tamen non est ferendum ut maritus odio vel tædio habeat consortium propriæ uxoris, aut lubentiùs alibi sit quàm cum ea: nam verus amor maximè delectatur præsentiâ amati, & quasi cruciatur ejusdem absentiâ. Hunc amoris effectum videmus in Christo erga ecclesiam: nam ille nunquam il-

 lam deserit, aut solam relinquit; sed præstat quod promisit Matth. 28. 20. *Ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi.* Sic igitur & animatus debet esse maritus erga uxorem suam, ut sit cum illa omnibus diebus usque ad extremum vitæ suæ spiritum. Hoc Solomon exigit ab omni marito pio & probo, Prov. 5. 18, 19, &c. *Lætare cum uxore adolescentiæ tuæ. Sit cerva charissima, & hinnulus tibi gratiosus: in amore ejus lætare jugiter. Quare errares cum extranea?* &c Imò ipse Philosophus ad viri injustitiam refert, si uxorem suam spernat, & alibi indulgeat voluptatibus illicitis: atque vocat illam individuam vitæ societatem, & debitam benevolentiam quam maritus uxori præbere tenetur, *ὁσίαν ϗ ἁγνοτάτην συνοικοῦσαν, ϗ γαμικὸν γέρας.* Rejicienda itaque opinio, vel potiùs impietas, Ælii Veri imperatoris; qui in hoc *falsus*, quòd dixerit uxorem esse nomen *dignitatis* non *voluptatis*: quasi uxores sat habere deberent, quòd mariti illas dignentur honorare contracto cum illis matrimonio; maritis autem interim licitum esset, extra matrimonium sectari delicias, vel potiùs nequitias, pro arbitrio suo. Atque hæc de primo amoris effecto.

Oecon, I. 8.

Secundum amoris officium est, dirigere & erudire uxorem pro virili, in illis omnibus quæ spectant vel ad hanc vitam probè transigendam, vel ad æternam consequendam. Hanc ob causam in sacris Literis dicitur vir *caput uxoris*: ut quemadmodum à capite corpus, sic à marito uxor dirigatur ad commune bonum utriusque. Aristoteles scribit, *prudenti marito ἰδὲν παραλειπτέον τῶν εἰς παίδευσιν γαμετῆς συντεινόντων*· atque causam affert; ut illa scilicet bene instituta possit liberos meliùs erudire. Hoc etiam apud Xenophontem, in Oeconomico, fecisse se sedulò dicit Ischomachus, quem suavissimus ille scriptor proposuit tanquam exemplum boni mariti; ut Cyrum, boni regis. Ipse igitur dicit se docuisse uxorem suam, ut curandis iis quæ ad munus ipsius pertinent sufficeret; atq; hunc in finem à Deo priùs petiisse, tum ut ipse quæ utrique essent optima, doceret, tum ut illa eadem addisceret. Hoc officium amoris nè ipsos quidem ethnicos (ut videtis) latuit, præsertim quatenus spectat hanc vitam. Sed sacri scriptores etiam ad alteram vitam hanc mariti curam extendunt: debet enim etiam in religionis negotio, & iis quæ salutem ejus æternam spectant, uxorem erudire. Nam hoc maximum est veri amoris indicium, curare ut uxor unà secum ritè colat Deum in hac vita, quò unà frui Deo possin in futura. Hanc ob causam Paulus 1. Cor. 14. 35. remittit uxorem ad maritum tanquam ad præceptorem domesticum; *Si quid discere volunt*

Oecon. I. 5.

uxores,

uxores, domi ſuos viros interrogent. Debent igitur mariti uxores ſuas dirigere in rebus terrenis & ſecularibus; quia ſunt comparticipes rerum omnium terrenarum: debent etiam in divinis & cœleſtibus; quia ſunt cohæredes bonorum cœleſtium, συγκληρονόμοι χάριτος ζωῆς, ut loquitur Petrus.

1. Pet. 3. 7.

Tertium & ultimum effectum amoris eſt, providere uxori ſuæ de rebus omnibus neceſſariis. Atque hoc in loco oportet maritum Chriſti curam & providentiam imitari: nam ille ſuæ eccleſiæ nihil deeſſe voluit, quod ad veſtitum, victum, vitam, valetudinem illius eſſet vel neceſſarium vel conducibile: ſic maritus labore ſuo acquirere, & ex amore ſuo communicare debet conjugi, quicquid ejus aut neceſsitas aut perſonæ dignitas poſtulabit. Qui hoc officium ſuſque deque habet, ſubjacet cenſuræ illi graviſsimæ, *Si quis ſuis, & maxime domeſticis, non providet, fidem abnegavit, & eſt infideli deterior*, 1. Tim. 5. 8. Hinc conjecturam facere licet, quid de illis prodigis helluonibus ſentiendum ſit, qui non ſolùm non provident familiæ ſuæ, ſed quæ bene proviſa ſunt diſsipant ludendo, potando, ſcortando; uxore interim & liberis ringentibus, & tantùm non inopiâ & fame pereuntibus. In hiſce nec amor viget mariti, nec fides Chriſtiani: quos non excuſat, quod dicere ſolent, ſe quæ ſua ſunt abſumere, nam nec Divinæ nec humanæ leges permittunt cuiquam rebus ſuis abuti pro libidine. Adde, quòd omnium bonorum quæ ſpectant ad maritum, uxor quoque particeps eſſe debet, non minùs quàm cogitur particeps eſſe omnium malorum. Atque hæc de tribus amoris effectis: quæ ut meliùs præſtentur, cautionem neceſſariam auctarii loco adjungemus.

Qui in diligenda uxore præſtare cupit officium ſuum, in eligenda caveat vulgi errorem, nec *ſolis oculis*, nec *ſolis digitis* putet ineundum ab initio matrimonium, ut loquitur Plutarchus in Conjug. præcep.

Illi dicuntur *oculis ſolis* inire matrimonium, qui in ducenda uxore præcipuè ſpectant externam ejus formam & pulchritudinem. Amor ille, qui tam inſtabili fundamento nititur, ſtabilis & conſtans eſſe nullo modo poteſt. Neque hoc ſic dictum velim, quaſi illicitum eſſet uxorem facie decoram expetere; (nam videmus ſanctiſſimum & caſtiſſimum patriarcham Jacobum Rachelem Leæ prætuliſſe) ſed ut intelligatur pulchritudinem externam non præcipuè aut per ſe appetendam in matrimonio ineundo, ſed quatenus eſt pulchræ animæ quaſi pulchrum veſtimentum. *Gratior eſt pulchro* &c. De moribus itaque prima fiat quæſtio: Si illi probi & laude digni extiterint, tum forma non negligatur; quæ à Tertulliano *felicitas*

452 *corporis, divina plastica accessio*, atque *animæ vestis urbana* non inscitè vocatur. Solomonis sententia hac in re tenenda, Prov. 31.30. *Fallax gratia, & vana est pulchritudo; mulier timens Dominum, ipsa laudabitur.*

Jam *digitis* inire matrimonium dicuntur, qui tantùm spectant quid afferat uxor in pecuniis numeratis; si dos placeat, de probitate aut pietate parùm aut nihil soliciti. Hi pejores sunt prædictis: nam illi formam respiciunt, bonum scilicet conjunctum; hi pecuniam, bonum nimirum separatum. Illorum igitur amor, levis; horum, planè nullus: non enim uxorem quærunt, sed pecuniæ portatricem: postquam in pecuniam ungulas injecerint, illam quæ apportavit flocci faciunt. Sed piorum est & sapientum, malle uxorem pecuniâ, quam pecuniam uxore indigentem; & respicere illud in eligenda uxore, quod potest & debet maximè promovere ad constanter diligendam uxorem. Atque sic explicatum vobis dedimus præceptum, quod amorem imperat: Jam ad interdictum veniendum est, quod amaritudinem prohibet.

2. *Nè sitis adversùs eas amarulenti*] Verbum metaphoricum est, ab ingratis & amaris cibis deductum, quorum gustu homines offenduntur. Hoc dicto igitur innuit Apostolus, dulcem & mitem esse debere conversationem mariti erga uxorem; non insuavem & asperam: Immò, (ut loquitur Ambrosius in Hexaem. 5.7.) etiamsi *habeat naturalem rigorem, debet tamen illum mitigare ipsâ contemplatione conjugii.* Quod ipsis ethnicis etiam visum est: Nam (ut refert Plutarchus) *qui Junoni nuptiali sacrificabant, fel hostia exemptum abjiciebant, eâ ceremoniâ significantes, Conjugio bilem & amarulentiam interesse non oportère.*

Amarulentia hæc prohibita in tribus sese ostendere solet: affectibus; dictis; factis.

1. Primò, in ipsis affectibus maritorum. Quoad affectus enim amarulenti sunt, qui ob leves causas & delicta quantumvis minuta exasperantur contra uxores, & illas aut odisse indè incipiunt, aut saltem remissè & languidè diligere. Qui hoc modo affecti sunt, quamvis uxoribus suis nec faciant nec dicant quicquam malè, sæpe tamen injucundam atque ingratam reddunt conjugalis vitæ societatem. Hanc amarulentiam fugiendam esse colligitur;

1. Ab ipso præcepto diligendi uxores, quod maritis imponitur: Non enim admittit illam exceptionem, Si fuerint, vel dum fuerint ab omnibus peccatis immunes: Deus enim, qui hoc præceptum dedit de diligenda uxore, novit bene neminem mortalium suis nævis imperfectionibus carêre: supervacaneum itaque (& ridiculum) fuisset præceptum, annexâ aut subintellectâ hâc condi-

condicione planè impoſsibili. Ut igitur illa tenetur parêre marito, non obſtantibus multis ejus imperfectionibus: ſic & maritus diligere uxorem. Si ob cauſas leviculas vel remittat affectum dilectionis, amarulentiæ tribuetur.

2. Ab exemplo Chriſti hoc etiam patet, qui proponitur in exemplum maritis ab Apoſtolo. Nam ille eccleſiàm ſuam non odiſſe aut ſpernere ſolet ob multos ejuſdem nævos & peccata; ſed potiùs ipſa ejuſdem peccata ſtudet emendare & tegere, odio interim nullo redundante in perſonam: Talis debet eſſe affectus mariti in uxorem. Nullum igitur uxoris vitium aut peccatum extinguere debet affectum illum maritalem, niſi ejuſmodi ſit ut ipſum matrimonium poſſit extinguere & diſſolvere: nam matrimonio conſtante manet uxor una caro cum marito: *Nemo* autem *unquam carnem ſuam odio habuit; ſed nutrit & fovet eam, ſicut & Chriſtus eccleſiam*, Epheſ. 5. 29.

3. Ab ipſorum ethnicorum confeſſione. Nam ipſe Ariſtoteles luce naturæ imbutus videbat non debere maritum ob quodvis delictum animo alieno ſtatim fieri ab uxore; ſed, ut ille loquitur, τὰ μὲν μικρὰ τῶν πλημμελημάτων, *parva delicta*, condonet lubens, licèt fuerint voluntaria: ſi verò per ignorantiam etiam in illis quæ majoris ſunt momenti offenderit, ſat habeat monuiſſe & erudiviſſe illam, non odiſſe. Atque ſic videtis omnem amarulentiam ab ipſo animo & affectu maritorum procul eſſe arcendam.

Oecon. 1. 8.

2. Secundò, ſita videtur hæc amarulentia in verbis aſperis, contumelioſis, aut quibuſcunque aliis amori conjugali repugnantibus. Mollis enim animus non minùs vulneratur aſperis verbis, quàm corpus acutis telis: Unde apud Pſalmiſtam verba nonnunquam ſagittis & gladiis comparantur. Non oportet itaque maritum hiſce gladiis uxorem vulnerare. Ad contumelioſa verba quod attinet, ſunt ab officio & amore maritali alieniſſima. Nam contumeliæ ſcopus eſt, ut quis gaudeat ejus dedecore quem contumelioſè tractat: at barbarum eſt, gaudere propriæ uxoris dedecore. Sed nec illa iracundorum amarulentia ferenda, quæ prorumpit in verba dura, & in minas, etiamſi nullum ſit propoſitum aut contumeliæ aut injuriæ inferendæ. Nam ſi quis iraſcitur cuivis fratri ſuo, & prorumpit in verba aſpera, *reus erit gehennæ*, Matth. 5. 22. tum quanto magis qui id facit adverſus uxorem ſuam? Ut itaque exulet à matrimonio omnis amarulentia, retineatur in memoria illud præceptum, Prov. 5. 18. *Lætare cum uxore adoleſcentiæ tuæ*: non *rixare, convitiare, minare*; ſed *lætare*.

Pſal. 55. Ariſt. Rhet.

3. Tertiò, amarulentia, eaque amariſſima, ſita eſt in factis; cùm ſcilicet maritus immemor planè quæ ſit ſo-

cietas conjugalis, tyrannum sese exhibeat, uxorem autem uti servulam suam tractet. Hanc amarulentiam ipsa matrimonii institutio repudiat: Non enim Deus dedit Evam Adamo in servam aut mancipium, sed in sociam aut adjutorium. *Non es dominus, sed maritus; non ancillam sortitus es, sed uxorem: gubernatorem voluit te esse Deus sexûs inferioris, non tyrannum præpotentem*, inquit Ambrosius. Tyrannis autem hæc exercetur in uxorem multis modis:

Hexaem. 5. 7.

1. Quando ab omni imperio œconomico removetur, & quasi in ordinem ancillarum cogitur, fortasse etiam illarum alicui subjicitur. Sed hoc repugnat instituto matrimonii, quo uxor assumitur ad familiæ supremam sub viro administrationem. Unde Xenophon uxorem vocat νομοφύλακα τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ· & Aristoteles ait, ἐπιμελεῖσθαι τῶν ἔνδον· Quinetiam sacræ Scripturæ hoc munus illi assignant, Prov. 31. 27. Tit. 2. 5. Quamvis igitur ipsi marito parêre, uxori jucundum esse debet; tamen amarulentum est, si subesse cogatur servæ suæ, aut si non sinatur præesse. Abrahamus noluit adversùs Saram amarulentus esse hac in re, atque eapropter ejecit ancillam ex ædibus, quæ cœpit esse dominæ suæ immorigera & molesta; ut colligere licet ex Gen. 16.

2. Ad hanc tyrannidem etiam spectat, cùm uxori à marito negantur aut auferuntur ea quæ spectant sive ad necessitatem ejus, sive etiam ad dignitatem. Nam illa, virtute pacti matrimonialis, particeps esse debet omnium bonorum unà cum marito: Injustitiæ igitur est, si in suos usus absumat etiam plus quàm res patitur, uxori interim quod æquum & bonum est detrahat. Hoc amarulentum censetur in agente, & amarum sapiat necesse est patienti: Πάντες γὰρ τὰ γέρατα ἴδια ἀποστερούμενοι, σφόδρα φέρουσι χαλεπῶς.

Aristot. œconom. 1. cap. 8.

Ultimò, culmen est amarulentæ istius tyrannidis, etiam verberibus sævire in uxorem; quod nè apud ethnicos quenquam fecisse legimus, nisi temulentum aut insanum. Hinc lex civilis permittit uxori *repudii auxilio uti, si probare possit maritum verberibus illam affecisse*: & rationem reddit; *quia verbera sunt ab ingenuis aliena*, Cod. lib. 5. tit. 17. De repudiis; atque in Novell. constit. 117. Non enim quævis superioritas dat potestatem coercendi inferiorem per verbera. Si duo ineant amicitiam hâc lege, ut qui minor est ætate pareat majori, & illius consilio & prudentiâ dirigatur in omnibus; virtute hujus pacti tenetur obedire: sed si id facere recuset, non potest verberibus cogi ad officium. Idem dicendum est de contractu matrimoniali: nam in hoc conveniunt maritus & uxor in amicabilem quandam vitæ societatem, ità ut uxor viro subjecta sit, & ab illo dirigatur; sed ut so-

ut ſocia, non ut ſerva; conſiliis, non plagis.

Ariſtot. œconom.

Rationem affert Philoſophus; quia *non oportet uxori talem metum incutere, qui repugnat & pudori & amori*: utrumque autem tollit metus ille ſervilis qui per verbera incutitur.

Neque oportet quenquam exercere in alium invitum poteſtatem nullo jure nixam: ſed nec Divinâ nec humanâ lege nititur poteſtas illa caſtigandi uxorem per verbera.

Adde denique, Illud non faciendum quod ſine peccato fieri non poteſt, quodque ſemper ex hoc peccato amarulentia originem ſuam ducit. Nam quamvis parentes filios ſuos ſæpe caſtigant ex amore; tamen & experientia & conſcientia uniuſcujuſque teſtabitur, neminem ad uxorem verberibus afficiendam venire, niſi ex ira, amaritudine, aut odio; quæ omnia illicita ſunt, & matrimonio ex diametro contraria. Removeatur itaque omnis amarulentia.

Atque hactenus dictum eſt de officio uxoris & mariti. Proximo in loco ſequitur officium liberorum & parentum; inter quos ſita eſt ſecunda combinatio œconomica.

Vers. 20.

Filii, obedite parentibus in omnibus: hoc enim gratum eſt Domino.

Diximus ſecundam συζυγίαν œconomicam ſitam eſſe inter parentes & filios: hos itaque ſuo jam loco ſalutaribus documentis Apoſtolus imbuere conatur. Ut autem ab uxorum officio exorſus eſt, in priori illa συζυγίᾳ ordinanda; ſic à filiorum jam orditur, eaſdem (uti opinor) ob cauſas, aut ſaltem non multùm diſſimiles. Hunc itaque ordinem ſecutus eſt Apoſtolus; tum quòd filii ſæpius deficiunt in officio obediendi, quàm parentes in officio amandi; tum quod hoc officium obediendi ritè præſtitum, non poteſt non parentes ad ſuum præſtandum allicere. Sed veniamus ad verba.

Habemus in illis præceptum; *Filii, obedite parentibus*, &c. & præcepti rationem; *Hoc enim gratum eſt Domino.*

In præcepto tria notanda: Quibus detur; Qua de re; Quàm latè pateat.

1\. Τὰ τέκνα] Hiſce verbis videmus quibus proponitur hoc præceptum. Interpres reddidit, *filii*. Sed Græcum hoc vocabulum latiùs patet; nam *fœtum* ſive *prolem* in genere deſignat. Extenditur itaque ad filios & filias, imò ad nepotes: nam & ſecundùm Scripturas, & ſecundùm Juriſconſultos, *filiorum* appellatione nepotes continentur; ut cùm dicuntur Judæi *filii Iſrael*, &c. Quiſquis itaque τέκνον alterius eſt, habet hoc ipſo nomine cui debet honorem & obedientiam.

Obſer-

Observationes.

Observ. 1. Nulla ætas eximit filium ab officio in parentes; quia semper manet, etiam in provectiori ætate, fundamentum officii indissolubile.

Observ. 2. Nullus honor liberat ab hoc debito: Nam etsi magistratus est eâ ratione politicâ honoratior privato, tamen filius hâc ratione originis traductæ est semper inferior patre. *Josephus obviam prodit patri*, &c. Gen. 46.29. Quisquis itaque filius est, nec ætate, nec honoribus, nec divitiis, nullo denique modo eximi potest à debito filiali. Sed quodnam illud est?

2. *Obedite parentibus*] Hîc habemus præcepti materiam, obedientiam scilicet parentibus præstandam. Græcum verbum ὑπακούετε duo complectitur; humilem promptitudinem in excipiendis jussis alterius, & alacrem obedientiam in iisdem exequendis. Ad hanc itaque obedientiam pertinet, facere quæ jubent parentes, discere quæ docent, corrigere & emendare quæ reprehendunt, & uno verbo, omnia externa effecta præstare quæ testificantur internum reverentiæ & observantiæ affectum.

Potuit Apostolus dixisse, *Honorate*, quemadmodum dicitur in decalogo; sed maluit, *Obedite*; ut scilicet illud vitium perstringeret quo filii maximè laborant. Multi enim reverentiam & honorem deferunt parentibus, qui tamen obedientiam in vitæ suæ cursu instituendo præstare detrectant.

Sed & illud animadvertendum, quòd dicit, non τοῖς πατράσι, sed τοῖς γονεῦσι, non *patribus*, sed *parentibus*: nam hoc vocabulo uterque parens includitur. Neque id injuriâ: nam ab utroque trahit originem filius; utrique igitur & patri & matri, debet obedientiam & reverentiam. Vide Prov. 23.22.

In hoc ipso verbo γονεῦσι, *parentibus*, latet validissimum argumentum, imò multa argumenta, quæ filios impellere debent ad obedientiam. Nam statim atque filii auribus insonuit nomen *parentum*, in animum revocat, hos illos esse à quibus accepit originem, nutritionem, & eruditionem. Si originem, vel esse suum corporale, ab illis traxit, tum jure naturæ illis subesse debet: Si alimenta & nutritionem, tum morali debito gratitudinis sive honestatis ad hoc tenetur: Postremò, si eruditionem & disciplinam, tum respectu propriæ utilitatis ad hanc obedientiam præstandam movetur.

Documenta.

Docum. 1. Frustrà prætenditur studium parentes honorandi, ubi non ostenditur officium obediendi, Matth. 21.30.

Docum. 2. Qui parentes contemnit, non modò pietatem sed & naturam exuisse putandus est: natura enim jubet prolem parenti obsequium præstare; quod in ciconiis observatur, & proponitur

proponitur hominibus imitandum ab Ambrosio, Hexaem. 5. 16.

Docum. 3. Ipsi Deo inuritur contumelia, cùm parentes non honorantur: nam quà parentes sunt, habent similitudinem Dei, qui supremus Pater est, & à quo omnis paternitas derivatur. Vide Ephes. 3. 15. Hinc Lactantius vocat ipsum Deum, *verum* & supremum *Patrem* nostrum; sed simul addit, & terrenos parentes esse *ministros generandi* sub Deo. Non possunt itaque hi subordinati parentes contemni, quin & ipse Deus contemnatur.

Instit. lib. 5. cap. 19.

Docum. 4. Qui parentibus morigeri sunt, iidem ut plurimùm pii sunt in Deum: Nam, ut bene Hugo de S. Victore, *hac paternitas est nobis sacramentum & imago Divinæ paternitatis; ut discat cor humanum in eo principio quod videt, quid debet illi principio à quo est & quod non videt.* Hęc de præcepti materia; Jam quàm latè pateat discutiamus.

De sacram. lib. 1. cap. 7.

3. *In omnibus*] Videtur Apostolus præter æquum & bonum extendere filialem obedientiam ad omnia quæ imperantur à parentibus: nam obedientia universalis & absoluta soli Deo debetur. Sed limitatio & explicatio hujus dicti peti potest ex Ephes. 6. 1. ubi exprimitur quod hoc in loco intelligendum relinquitur; *Liberi, auscultate parentibus vestris in Domino*, id est, quatenus licet per Deum; vel, ut colligi potest ex verbis immediatè sequentibus, *obedite in omnibus*, in quibus scilicet obedientia hæc vestra *Deo grata* esse possit: Nam *inferiori potestati non est obediendum contra præceptum superioris.* Per *omnia* igitur hoc in loco, non omnia absolutè, sed omnia licita & honesta intelligere oportet. Hinc itaque colligamus,

Aquin. Qu. disp. de consc. art. 4.

1. Parentibus obediendum esse in rebus bonis & piis, tum respectu rei mandatæ, tum respectu ipsius mandantis.

2. In rebus mediis & suâ naturâ adiaphoris oportere liberos auscultare parentibus. Nam etsi res præscripta suâ naturâ libera sit & adiaphora in utramque partem; obedientia tamen, interveniente mandato parentis, libera non est, sed sub præcepto. Verè enim & sapienter dictum est à Gersone, *In adiaphoris superioris judicio maximè credendum, quoniam ille vice Dei tibi dicit quid expedit & quid decet.*

De relig. perfect. part. 3.

3. Etsi duriora & iniquiora videantur jussa parentum, tamen si nihil impietatis continent, parendum esse, præsertim filiis nondum emancipatis. Egregium exemplum habemus in Isaaco, qui usque ad mortem obedire patri suo non detrectavit, Gen. 22. 9. atque in ipso Christo, Luc. 2. 51.

Quæst. Sed hîc quæritur de filiis conjugatis, vel ad ecclesiæ sive reipublicæ administrationem vocatis, an illi teneantur adhuc obedire parentibus, & quatenus.

458 *Solui.* Respondetur, Obedientiam filialem esse perpetuam, & ad extremum usque vitæ spiritum præstandam: quod manifestum est ex ipso mandato, *Honora patrem tuum, ut sis longævus super terram.* Quamdiu igitur hîc vivitur, tamdiu honoris obsequium parentibus debetur: sed non eodem modo & gradu. Liberi igitur viventes in paterna domo, & sub paterna potestate, tenentur ad reverentiam, obedientiam, & subsidium prę standum parentibus, idque in rebus domesticis curandis, vel aliis modis pro illorum imperio & voluntate. Si parentes volunt ut domi maneant, & illis sint adjutorio in œconomicis officiis, non debent renuere; ut patet in parabola Matth. 21.28, &c. Si volunt illorum operâ uti ad externa negotia expedienda, in hisce etiam parendum, Tob. 5.3. Sed de conjugatis, vel ad ecclesiam sive rempublicam administrandam vocatis, alia ratio. Nam licèt hi omnes adhuc tenentur ad reverentiam, obedientiam, & subsidium etiam ferendum cùm occasio tulerit; non tamen tenentur, ut priùs, ad cohabitationem, non ad negotia parentum domestica expedienda; quia jam sua habent & graviora.

Gen. 2.24. Patet hoc de conjugatis; quia maritus ex ordinatione Divina debet relinquere patrem & matrem ut adhæreat uxori. Quod non est intelligendum simpliciter, sed comparatè, & respectu individuæ societatis & cohabitationis: debet enim operari pro familia sua sustentanda, Gen. 30.30.

Jam quod attinet ad eos qui susceperunt officia ecclesiastica; non possunt parentum autoritate revocari ad terrena sua negotia administranda. Nam si pater non potest à militia regis terreni filium revocare pro imperio suo, quantò minus ab hac sacra militia? Imò qui huic operi manum admovit, non debet respicere ad ea quæ retrò sunt, Luc. 9.62.

Par ratio est de illis qui publicis muneribus funguntur: æquum enim est ut privata publicis cedant. Ut verbo itaque expediam: Filius nunquam liberari potest ab officio honorandi & sublevandi parentes suos; sed ab officio cohabitandi & administrandi res illorum domesticas potest. Atque hactenus de ipso præcepto.

Hoc enim gratum est Domino] Verbis hisce continetur ratio vel incitamentum ad præstandum illud obedientiæ officium, quo nullum aliud efficacius apud pias mentes. Non enim dixit, *Obsequium hoc vestrum erit vobis utile, aut parentibus vestris gratum*; sed, *gratum erit ipsi Christo Domino vestro*, cui placere felicitas est. Sed quomodo constabit obsequium erga parentes esse rem adeò gratam Christo Domino nostro, & Deo Patri nostro?

Constat potissimùm duobus modis:

modis: Ex præmio etiam temporali, quaſi extra ordinem, annexo illi mandato de honorandis parentibus; quod ab Apoſtolo urgetur Epheſ. 6. 2. *Mandatum primum in promiſſione*. Atque itidem ex pœna temporali quæ infligenda eſt ex Dei ordinatione violatoribus ejuſdem mandati, quam videte Deut. 21. 18, &c. Nec ipſos ethnicos latuit, Divino munere prorogari vitam eorum qui ſe pios & officioſos exhibent erga parentes. Unde illud Græci poëtæ, Ἔλπιζε τιμῶν τοὺς γονεῖς πράξειν καλῶς. & illud in eandem ſententiam, Ἱκανῶς βιώσεις γηροβοσκῶν τοὺς γονεῖς. Illi igitur agnoverunt hoc eſſe Deo εὐάρεστον, *pergratum*. Sed & illi etiam judicârunt contemptum parentum acerbiſſimis pœnis coercendum; *Pari vindictâ parentum & Deorum violatio expianda*, inquit Valerius. Quod etiam Platoni placuit; ut videre licet in 11. De legibus.

Documenta.

Docum. 1. Oportet fideles in omni opere bono, præcipuè reſpicere ad ipſum Dominum. Si huic grata ſint facta noſtra, non multùm refert quid homines de nobis ſentiant, aut quo animo illa accipiant.

Docum. 2. Liberi, dum parentibus obediunt ex corde puro, ipſi Deo in hac ſua obedientia gratiſſimum cultum exhibent, atque ab illo præmium reportant; ut patet in exemplo Rechabitarum, Jer. 35. 18.

Docum. 3. Qui ſuâ contumaciâ parentum iram & maledictionem in ſe provocant, Dei itidem iram & vindictam in ſe devocant. Abimelec in exemplo eſt, Judic. 9. 56.

Docum. 4. Multùm falluntur hypocritæ, qui prætextu pietatis erga Deum, negligunt pietatis & obedientiæ officia erga parentes: quaſi Deo gratius eſſet ſacrificium quàm aut obedientia aut miſericordia. Sed hunc errorem præclarè Chriſtus refellit, Matth. 15. 4, 5, &c. Pontificii hunc Phariſæorum errorem renovârunt, dum tuentur, Licere liberis, etiam parentibus invitis, religionem profiteri, hoc eſt, in monaſterium ingredi; quo vitæ genere ſuſcepto, non poſſunt parentibus ſubſidio eſſe, uti tenentur lege Divinâ & naturali. Videamus igitur, quid iſti hac de re ſentiant; quid ſecundùm verbum Dei ſentiendum ſit.

Aquinas 2. 2. qu. 88. art. 9. concludit, *poſt annos pubertatis poſſe liberos ſe voto religionis obligare abſque voluntate parentum*. Eſt eadem communis ſententia Pontificiorum, & à Bellarmino defenditur in lib. 2. De monachis, cap. 36. ubi ſic ſtatuit, *Licere filiis, invitis parentibus, exire ex paterna domo & tranſire ad monaſticam vitam, modo ad annos pubertatis pervenerint, & parentes non ſint in tali neceſſitate quin vivere poſſint abſque illorum auxilio*. Pueros puberes haberi ſtatuit anno decimo quarto; puellas, duodecimo. Sed

contrà, probabimus non licere hoc facere invitis parentibus.

1. Rem quamcunque facere à Deo non mandatam, cum manifesta violatione mandati, est impium & temerarium: Sed astringere sese ad vitam monasticam non cadit sub præcepto Divino; parentibus autem reniti, cùm id nobis imperant quod aut bonum est aut non est illicitum, est manifesta violatio mandati Divini: Cùm igitur parentibus adesse, iisque inservire in curandis rebus illorum domesticis, sit bonum & licitum, non debent filii nondum emancipati invitos parentes deserere.

2. Contra virtutem est, id quod alterius est offerre Deo, illo invito: Sed ad parentes pertinet potestas in liberos, dum sub illorum tutela sunt, ità ut non possint se pro arbitrio suo subtrahere parentibus, & conferre quò velint: ergò non possunt vovere ingressum in monasteria, parentibus invitis. Huc pertinet illud Num. 30. 3, 5. *Mulier si quippiam voverit in domo patris sui, & in ætate adhuc puellari; si pater contradixerit, votum irritum erit.*

Nec quicquam valet responsio Bellarmini & Aquinatis, qui dicunt ante annos pubertatis, i. e. (ut illi interpretantur) ante annum duodecimum, non posse puellam vovere invitis parentibus; postea posse, quia libera est in illis omnibus quæ spectant ad personam suam: contextus enim reclamat; qui legem hanc fert de omni fœmina manente in domo paterna, id est, sub tutela patris, sive sit nata duodecim annos, sive plures.

3. Quod temerarium est facere parentibus inconsultis aut non probantibus, id impium est facere illis invitis & reclamantibus: Sed temeritatis est, si puer sexdecennis, aut puella quindecennis statuere velit de genere vitæ suæ absque parentum cognitione & approbatione, præsertim de hujusmodi vitæ genere ineundo, quod necessitate quadam avocat ab obsequio parentibus præstando; est enim officium piorum liberorum, priùs adire parentes, & quærere an possint, an velint carere illorum ope & subsidio: Si itaque hoc non debent facere inconsultis parentibus, multò minus invitis.

4. Habemus autoritatem concilii Gangrensis, cap. 16. tom. 1. *Quicunque filii à parentibus prætextu Divini cultûs abscedunt, nec debitam reverentiam dependunt illis, anathema sint.* Bellarminus restringere conatur ad illos solos qui parentes indigos deserunt, iisque invitis in monasteria se abdunt. Sed hoc responsum nihili est. Nam primò, verba concilii generalia sunt; *Quicunque abscedunt à parentibus*, sine Bellarmini glossa, *in extrema inopia positis.* Secundò, non est filii modesti, cùm audit patrem dicentem se illius obsequio carere non posse, atque reclamantem

clamantem proposito ejus de ingressu monasterii, tamen in contrariam partem statuere. Postremò, durum est filiorum obedientiam restringere ad extremam tantùm parentum necessitatem.

5. Basilius in Quæst. fusè explicatis, quæst. 15. apertè dicit, *Liberos non esse recipiendos in monasteria nisi à suis parentibus offerantur.* Respondet Bellarminus, id de solis impuberibus intelligi oportere, id est, de masculis ante annum decimum quartum, de fœminis ante duodecimum, non recipiendis sine parentum consensu; post hanc autem ætatem posse ingredi illis nolentibus. Sed Basilius non dividit τὰ τέκνα eo in loco, in puberes & impuberes, sed in ἐρημωμένα γονέων, καὶ ὑπὸ γονεῦσιν ὄντα, in *illos qui parentibus orbati sunt, & illos quorum parentes adhuc superstites sunt, & curam liberorum agunt.* Posteriores negat suscipiendos sine consensu parentum.

Jam ad Bellarmini argumenta solvenda accedamus. Pugnat locis Scripturarum, testimoniis Patrum, conciliorum, & rationibus.

Arg. 1. ex Script. test. 1. Affert locum Scripturæ ex Gen. 12. 1. ut habetur in vulgata versione; *Egredere de terra tua, de cognatione tua, & de domo patris tui, & veni in terram quam monstravero tibi.* Ergò licet parentes invitos relinquere, & in monasterium ingredi.

Respons. Nullo modo facit ad causam. Abrahamus erat jam conjugatus, & sui juris, non sub tutela patris; Abrahamus habebat speciale mandatum; non constat parentes Abrahami repugnâsse, imò constat patrem in profectionem consensisse; non denique in monasterium, sed in terram promissam à Deo profectus est: At nos disputamus de liberis adhuc sub paterna cura viventibus, qui non habent speciale mandatum à Deo, & tamen invitos parentes deserunt, & in monasteria se abdunt. Omnia dissimilia. *Gen. 11. 31.*

Arg. 2. ex Script. test. 2. Ex Deut. 33. 9. *Qui dixit patri suo & matri suæ, Nescio vos; & fratribus suis, Ignoro illos: hi custodierunt eloquium tuum, & pactum tuum servaverunt.* Cui adjungit alium locum, Matth. 10. 37. *Qui amat patrem vel matrem plus quàm me, non est me dignus.*

Respons. Prior locus loquitur de Levitis, qui ad Dei jussum gladios strinxerunt in idololatras nullâ habitâ cognationis ratione, ut videre licet Exod. 32. Nihil itaque aliud probat, quàm illos laude dignos esse, qui ut cultum Dei retineant, & jussa Dei exequantur, neque cognationem, neque ullas res humanas respiciunt. Quid hoc ad illos, qui contra Dei mandatum de honorandis parentibus, illos deserunt, ut cultum superstitiosum in monasteriis exerceant? Alter locus non dicit, *Qui amat patrem aut matrem plus quàm claustrum aut cucullum*, sed plus quàm

quàm Christum: ergò ad causam non facit. Si non possumus Christo & parentibus obedire, tum deserendi parentes sunt: sed obedientia licita non pugnat cum religione, sed est opus religiosum & Deo acceptum.

Arg 3 ex Script. test.

3. Ex Psal. 45. *Obliviscere populum tuum, & domum patris tui; & concupiscet rex decorem tuum.* Ergò, ut Deo serviamus, licitum & laudabile est parentibus renuntiare, & in monasteria confugere.

Respons.

Non sequitur conclusio ex præmissis illis, nisi quando non possumus simul utrisque obedire. Verba autem illa in sensu literali de filia Pharaonis dicuntur, quæ non potuit simul manere in Ægypto cum patre suo, & marito Solomoni parere: in sensu mystico, de Christo & sponsâ suâ ecclesiâ intelliguntur, quæ non potest innatam suam corruptionem retinere, & Christo placere. Sed liberi non adiguntur hujusmodi necessitate ad ingredienda monasteria, & parentes suos deserendos. Affert quædam alia testimonia Scripturæ, sed tam à proposito aliena, ut me pudeat in talibus nugis refellendis hærere: Veniamus itaque ad Patres quos citavit.

Arg. 1. ex Patr. test.

In unum conjicio testimonium Theophylacti cum multis aliis quibus eadem responsio accommodari potest. Sic igitur Theophylactus, in 19. Joan. *Oportet parentibus ad pietatem obsistentibus non parere.* & Gregorius, Hom. 37. in evang. *Quos adversarios in via Dei patimur, odiendo & fugiendo nesciamus.* & Augustinus, Epist. 38. ad Lætum, dicit illum à vita perfecta, nec imperio nec obsecrationibus matris abduci debere.

Respons.

Pessima fide hæc omnia detorquentur à Bellarmino; qui si autores inspexisset, non potuisset non perspicere illos de ingressu monasteriorum parentibus invitis nè somniasse quidem. Theophylacti dictum probo, *Parentibus* scilicet *ad pietatem obsistentibus non esse parendum*: sed pietatis tamen officia à filiis exigentibus parendum est; atque hoc illud est quod nos defendimus. Gregorii verba ad illud dictum Servatoris respiciunt, Lucæ 14. 26. *Si quis venit ad me, & non odit patrem suum & matrem, non potest esse meus discipulus.* Pertinent itaque ex æquo ad omnes Christianos, non ad solos monachos. Gregorius autem eo in loco est optimus sui interpres, qui hæc verba statim subjungit illis quæ allata fuere à Bellarmino, *Quasi per odium diligitur, qui carnaliter sapiens dum prava nobis ingerit, non auditur.* Nihil aliud itaque vult Gregorius, quàm parentes, cùm prava ingerunt filiis, non audiendos: quod nemo sanus negaverit. Ad Augustinum quod attinet; Non dicit Lætum potuisse invitis parentibus, dum sub illorum tutela erat, ingredi in monasterium: imò nè monachum quidem fuisse unquam asserit in illa

epistola;

epiſtola ; ſed oſtendit illum fuiſſe evangelii prædicatorem, nec debere terrenis curis abduci à munere ſuſcepto. *Rapit te*, inquit Auguſtinus, *evangelicæ prædicationis officium; rapit militem Chriſti tuba cœleſtis ad prælium, & retinet mater*: deinde paulò pòſt; *Mater eccleſia, eſt mater matris tua: hæc juſtum tuum & debitum poſcit auxilium*, &c. Verum eſt itaque quod Auguſtinus urget, Prædicatorem evangelii non debere ab officio ſuſcepto retrahi, nè matris quidem obſecrationibus: vanum eſt quod infert Bellarminus, Puerum non poſſe ab ingreſſu monaſterii prohiberi, nè parentum juſſu & autoritate.

Arg. 2. ex teſt. Patr. Duo citantur teſtimonia ex Hieronymo; unum ex prima ejus epiſtola quæ eſt ad Heliodorum, in hæc verba, *Licet parvulus ex collo pendeat nepos, licet ſparſo crine & ſciſſis veſtibus, ubera quibus te nutrierat mater oſtendat, licet in limine pater jaceat, percalcato perge patre, ſiccíſq; oculis ad vexillum crucis evola. Solum pietatis genus eſt, in hac re eſſe crudelem.* Licet igitur filiis, etiam parentibus invitis, Chriſtum ſequi.

Reſponſ. Non eſt magnæ autoritatis ad definiendam theologiæ controverſiam hæc epiſtola, quæ ſcripta fuit ab Hieronymo adoleſcentulo, & rhetorem agente potiùs quàm theologum. Sed tamen reſpondeo, admitti poſſe quod dicit Hieronymus, vel per calcatos parentes ad vexillum Chriſti evolandum, ſi aliter perveniri eò non poſſit: nego tamen, ad Dominici vel Franciſci vexillum hoc modo veniendum eſſe. Addo etiam, liberos ſub parentum poteſtate conſtitutos, Chriſtum ſequi poſſe etiamſi parentes ſuos non deſerant. Si igitur Hieronymus voluit Chriſti vexillum non alibi reperiri quàm in vita monaſtica, nos errantem Hieronymum liberè repudiamus: ſi hoc noluit, nil affert pro Bellarmini ſententia confirmanda. Et certum eſt noluiſſe: nam cùm monaſteria plerunque exſtructa jam ſint prope urbes & oppida, Hieronymus Heliodorum vocat in eremum, & diſertè ſcribit, *Monachum non poſſe eſſe perfectum in patria ſua manentem.* Deſerta itaque erunt monaſteria Papiſtica, ſi Hieronymi ſententia valeret.

Venio ad alterum Hieronymi teſtimonium deſumptum ex epiſtola 47. *Si quis te corripit quòd ſis Chriſtiana, quòd ſis virgo, non cures quòd matrem deſerueris ut in monaſteria inter virgines viveres; talis detractio laus tua eſt, crudelitas iſta pietas eſt; illum enim præfers matri quem præferre juberis anima tua.*

Reſponſ. Nos propoſitum virginitatis non damnamus in illis quibus donum continentiæ à Deo datum eſt; nec etiam illos vituperamus, qui, ut hoc propoſitum ſuum meliùs tueantur, quantum fieri poteſt fugiunt ex ſeculo, & illis ſe adjungunt qui idem

vitæ

vitæ institutum sequuntur: Sed negamus, hanc virginem ad quam scribit Hieronymus, invitis parentibus in monasterium se contulisse, aut salvâ pietate conferre potuisse: in quo cardo controversiæ vertitur. Dicit Hieronymus, *non cures quòd matrem deserueris ut in monasterio viveres*; sed non addit, *invitam & repugnantem*; imò apertè asserit, voluntate matris illam virginem fuisse consecratam, atque hoc argumento hortatur illam, ut suspectum adolescentuli (nescio cujus) consortium vitaret, & cum matre sua viveret, si modò in monasterio permanere nollet.

Arg. 3. ex Patr. test.

Ambrosius, inquit Bellarminus, *in 3. De virginibus, loquens de illis quæ invitis parentibus profitebantur, non arguit ipsas, sed illarum parentes qui professionem impedire conabantur, quos dicit esse pejores Gentilibus.* In cujus rei probationem affert hæc verba Ambrosii; *Illîc* (id est, apud Gentiles) *præmiis revocantur à nuptiis: hîc ad nuptias coarctabuntur injuriis? illic violentia fit ut capiantur: hîc fiet violentia nè profiteantur?* &c.

Respons.

Falsum est quod præmittit de suo Bellarminus, Ambrosium loqui de illis virginibus quæ profitebantur invitis parentibus, atque arguere parentes, non illas. Nam loquitur Ambrosius de patre quodam qui filiæ suæ virginitatem voverat: quod votum paternum cùm filia implere vellet, atque profiteri virginitatem juxta cæremonias tunc temporis in ecclesia usitatas, amator quidam, matre (ut suspicari licet) favente, ambiebat puellæ nuptias, & per vim professionem ejus impediebat. Interponit itaque suam autoritatem Ambrosius; dicit non licere cuiquam virginem hanc, Deo tam patris voto quàm propriâ voluntate dicatam, ad nuptias invitam coarctare. Nihil igitur aliud ex hoc loco evincet Bellarminus, quàm non licere virginem per vim cogere ad nuptias; quòd, salvâ nostrâ defensione, possumus concedere.

Arg. 4. ex Patr. test.

Affertur Bernardus, qui in epist. 111. sic scribit nomine Heliæ monachi ad parentes ejus, qui illum ex monasterio domum ad se deducere cupiebant, *Sola causa quâ non licet obedire parentibus, Deus est. Ipse enim dicit, Qui amat patrem aut matrem plùs quàm me, non est me dignus*; & quæ sequuntur.

Respons.

Verum est, Non obediendum esse parentibus contra Deum: sed falsum est, quod supponit Bernardus, Non posse Deo servire liberos, nisi deserant parentes & conferant se in monasteria. Et ut liberè dicam quod sentio, gravissimum errat errorem Bernardus in tota hac epistola, dum sic agit, quasi nulla religio, nulla salus esset extra monasteria: cùm è contrà omnia quæ verè pertinent ad religionem, fieri possunt à quolibet Christiano extra mona-

monachismum; multa autem quæ pertinent ad charitatem, fieri non possunt à monachis nisi egrediantur monasterium.

Arg. 5. ex Patr. test.

Objicit nobis Bellarminus Gregorium Turonicum, qui laudat Leobardum & Pappulam, quòd uterque invitis parentibus monasticam professionem susceperint: ergò non licitum modò sed laudabile est hoc facere.

Respons.

Non tanti est apud nos Gregorius Turonicus, ut laudabile admittamus esse quicquid ille laudaverit. Opponimus itaque caput 16 concilii Gangrensis, ubi illud idem damnatur quod à Turonico laudatur, ut antea ostendimus. Sed ut intelligatur quàm inconsideratè laudaverit & hunc & illam, hoc ex eadem historia addemus quod reticuit Bellarminus, Leobardum illum non modò contra voluntatem parentum, sed contra fidem datam honestæ puellæ de conjugio cum illa ineundo, in monasterium se contulisse; Pappulam autem illam non modò insciis & invitis parentibus, sed virili insuper habitu sumpto, in monasterium venisse, & in eo totos annos triginta pro viro se gessisse.

Cap. 13.

At concilium Gangrense anathema dicit fœminæ cuicunque hanc ipsam ob causam virilem vestem induenti. Facessat itaque laudatio Gregorii, quæ ex diametro repugnat tum gravissimi concilii decreto, tum Dei ipsius interdicto.

Arg. 6. ex Patr. test.

Chrysostomus ultimo in loco citatur; qui in fine lib. 3. contra vituperatores vitæ monasticæ, sic alloquitur parentes, *Si vos contenderitis, filii vestri, si fuerint egregiâ virtute præditi, etiamsi nolueritis pervenient ad hanc philosophiam monasticam, sempiternisque gaudiis fruentur; vos autem infinitos vobisipsis cruciatus congeretis.* Hoc testimonium distuli in extremum locum, quia videtur validissimum.

Respons.

Sed respondeo; Ex illo Chrysostomi libro constat omnia tunc temporis fuisse in urbibus & oppidis corruptissima, ità ut ille dicat sulphureum imbrem eos non minùs meruisse quàm Sodomam & Gomorrham. Hinc occasionem sumit hortandi patres, ut filios suos teneros, & nondum corruptos communi contagione, in solitudines mitterent ad monachos, apud quos schola quædam erat pietatis & Christianæ religionis: non ut præter voluntatem parentum perpetuò constringerentur nescio quibus regulis, ut nunc fit; sed ut bene instituti in pietate & religione, ad parentes reverterentur, & illis solatio & adjumento majori essent per totam vitam. Hisce fusè explicatis, tandem subjungit verba à Bellarmino adducta; *Filii vestri, si fuerint egregiâ virtute præditi, etiamsi vos nolueritis pervenient ad hanc philosophiam monasticam,* &c. Non dicit, *Vobis invitis fient monachi, ac perpetuò vos*

deserent; sed *pervenient ad hanc philosophiam monasticam*, id est, religionem & Christianam pietatem addiscent, quę apud monachos tum præcipuè viguit. Hic sensus est Chrysostomi; quod cuivis patebit ipsum librum legenti; in quo toto nè unum quidem verbulum reperitur, quod probet solennem susceptionem professionis monasticæ parentibus invitis. Sed si illud probâsset pro ratione illorum temporum, in quibus maximè florebat inter monachos religio & verum studium Christianismi, non faceret ad laudem monachorum Papisticorum, inter quos regnat otium, libido, superstitio; verâ pietate, & religione in exilium pulsâ. Hæc de Patribus.

Conciliorum etiam canones quidam à Bellarmino afferuntur.

Arg. 1. ex conc. can.

1. Ex concilio Toletano 10. & capite ultimo ejusdem, in quo decernitur, *ad parentes spectare, filios suos religioni tradere non ampliùs quàm usque ad quartum decimum eorum ætatis annum: postea vero licitum esse filiis, etiam sine voluntate parentum, privatâ devotione monasteria ingredi.*

Respons.

Respondeo, Non teneri nos autoritate hujus concilii, quia adversatur conciliis melioribus: Carthaginens. 3. cap. 4. in quo sancitum est, ut virgines non omnino consecrentur ante annum vicesimum quintum: atque etiam repugnat Gangrensi, cujus canonem antea citavimus prohibentem nè filii prætextu religionis desererent parentes. Postremò, repugnat etiam sententiæ omnium Pontificiorum, & ipsius Bellarmini: Nam canon ille (ut exstat in editione Surii & Binii) non dicit post annum decimum quartum posse filios invitis parentibus profiteri monasticam religionem, sed post annum decimum id illis licere. Videbat Bellarminus hoc ab ipsa ratione alienum esse, nec quadrare ad suam distinctionem de liberis puberibus & impuberibus; pro fide itaque Jesuitica de suo addidit numerum quaternarium.

Arg. 3. ex conc. can.

2. Affert ex concilio Triburiensi canonem 24 in hæc verba, *Si puella ante duodecimum ætatis annum sponte suâ velamen sibi sacrum assumpserit, possunt parentes vel tutores id factum irritum facere si voluerint. Si vero in fortiori ætate adolescens, vel adolescentula servire Deo elegerit* (in vita nimirum monastica) *non est potestas parentibus prohibendi.* Hinc colligit Bellarminus post duodecimum annum invitis parentibus licuisse liberis ingredi monasteria.

Respons.

Prior pars canonis corruptè citatur, posterior confingitur. Nam totum illud, *Si vero in fortiori ætate*, & quæ sequuntur, non sunt verba concilii, sed assumentum Gratiani, unde Bellarminus hunc canonem deprompsit. Nam Gratianus,

Caus.

Cauſ. 20. qu. 2. can. *Puella*, eodem modo hæc citat quo Bellarminus: ſed in ipſis conciliorum voluminibus non reperiuntur illa verba ultima, in quibus tota vis argumenti latet. Nec hoc novum eſt Gratiano, quem egregium eſſe conciliorum interpolatorem omnes ſciunt qui illam decretorum farraginem cum ipſis conciliis contulerunt. Reſtant ſolvendæ rationes Bellarmini.

Ratio 1. *Licet filiis, invitis parentibus, matrimonium contrahere; ergo licet invitis illis continentiam profiteri.*

Reſponſ. Peccant filii ſi in matrimonio contrahendo non deferant hunc honorem parentibus, ut ab illis patiantur ſe dirigi: & itidem peccant qui illos invitos deſerunt, ut monaſticam vitam degant. Quanquam illud concedendum eſt, Quicquid bonum & pium eſt in vita monaſtica poſſe à liberis exercere, etiamſi parentes impii & profani reclamarent: verbi causâ, poſſunt continentiam perpetuam ſervare, ſi habeant donum illud à Deo; poſſunt orationibus vacare; poſſunt moderatis jejuniis carnis laſciviam domare; quia hæc non repugnant obedientiæ debitæ: ſed non poſſunt invitis parentibus è paterna domo ſe ſubtrahere, & in illo vitæ ſtatu collocare in quo nequeunt parentes juvare & ſuſtentare; quia hoc adverſatur mandato Divino.

Ratio 2. *Licet viro, uxore invita, poſt contractum matrimonium de præſenti ad monaſticam vitam ſe conferre; ergo multo magis licet filio id facere invito patre.*

Reſponſ. Reſpondeo, Licere illud per jus canonicum & antichriſtianum; ſed per jus Divinum nunquam licuiſſe: nam matrimonium de præſenti contractum, eſt verum & ratum matrimonium ſine copula carnali. Hoc itaque ipſo contractu transfert maritus poteſtatem corporis ſui in uxorem, & uxor ſui in maritum: non poteſt itaque maritus invitâ conjuge fraudare illam jure ſuo. Quod obtendunt Scholaſtici, monaſticam profeſſionem eſſe mortem ſpiritualem, & hac morte non minùs quàm corporali diſſolvi conjugia, tam ridiculum eſt ut refutatione non egeat: nam ſpiritualiter mori mundo & peccato, eſt omnium Chriſtianorum, non monachorum tantummodo.

Ratio 3. *Quilibet ingenuus poſt annos pubertatis eſt juris ſui, quantum ad ea quæ ad perſonam & ſtatum ſuum pertinent; ergo poteſt uti hoc jure, & invitis parentibus in monaſterium ſe conjicere.*

Reſponſ. Liberi poſt annos pubertatis non ſtatim ità fiunt ſui juris, ut poſſint ſine peccato negligere conſilium, excutere imperium paternum, aut ex domo ſe proripere pro libitu ſuo. Imò videmus perpetuò in Scripturis pios liberos etiam poſt annum

decimum quartum (quem pubertatis metam statuunt) parentibus inservire, & eorum jussis parere, etjam in iis quæ spectant ad personam suam: ut in uxore eligenda Jacobus fecit, & ante illum Isaacus: Sic virgines non maritos sibi assumebant sine approbatione paterna, Exod.22.17.Deut.7.3.1.Cor.7.36. Falsum est itaque, & tum Divinis tum humanis legibus contrarium, quod Bellarminus pro concesso sumit, Posse quamlibet puellam post annum duodecimum, & quemlibet puerum post decimum quartum, invitis parentibus statuere de illis quæ pertinent ad personam & statum suum. Et si possent, tamen hoc semper faciendum esset salvâ obedientiâ, & honore parentibus debito, quæ vita claustralis cogit negligere.

Ratio 4. *Magis obediendum est Deo quàm hominibus: Deus autem consulit perfectam vitam omnibus in genere,* Matth.19. *& in particulari, internâ inspiratione vocat quosdam : ergo si parentes resistant, non sunt audiendi.*

Respons. Desipit planè Bellarminus, qui perfectionem alligat ad claustrum & cucullum. Nos perfectionem Christianæ vitæ in fide & charitate ponimus, non in cæremoniis aut regulis monasticis. Et dicimus cũ Gersone, *Religiones factitiæ, impropriè & abusivè, & forsan arroganter dictæ sunt status perfectionis.* Ad argumentum igitur respondemus, Tendere debere omnes Christianos ad perfectionem spiritualem, nec audiendos esse parentes si conentur liberorum profectum in fide & charitate impedire : sed si jubeant liberos sub potestate sua constitutos, secum domi manere, sibi parere in officiis domesticis; dico hujusmodi licita mandata contemni non posse sine violatione mandati Divini, & perfectionis opus excellentius esse, in timore Dei obedire parentibus, quàm subjicere sese traditionibus monasticis.

VERS. 21.

Patres, nè irritate liberos vestros; nè despondeant animum.

Dictum est de liberorum obedientia. Jam nè parentes quidvis sibi licere putent in liberos pro imperio, & illos etiam monitos voluit Apostolus de non abutenda hac sua autoritate. Habet autem hic versiculus duas partes : prior continet prohibitionem; posterior, causam prohibitionis.

Patres, nè irritate liberos vestros] Hâc prohibitione coercet patriam potestatem intra limites suos : In ea perpendamus actum prohibitum, & personas. Prohibetur *irritatio* : Ea autem accidit ex multiplici abusu paternæ potestatis.

1. Si

1. Si denegaverit aut ſubtraxerit liberis ea quæ illis jure debentur, putà victum, veſtitum, educationem pro patris conditione & facultatibus convenientem. Et hoc quidem adeò grave peccatum eſt, ut Apoſtolus non veritus ſit dicere, *illum qui ſuis non providet, fidem abnegaſſe, & eſſe infideli deteriorem*, 1.Tim.5.8.Nec tamen (quod ſæpe fit) in contrariam partem peccandum eſt; quod illi faciunt, qui liberos ſuos lautiori victu, ſplendidiori veſtitu, molliori educatione quàm opus eſt corrumpunt. Et hoc certè vitio ſeculum noſtrum laborat magìs quàm nimiâ in liberos ſeveritate.Quintiliani illud in nos convenit; *Utinam liberorum noſtrorum mores non ipſi perderemus. Infantiam ſtatim deliciis ſolvimus; mollis illa educatio, quam indulgentiam vocamus, nervos omnes & mentis & corporis frangit. Quid non adultus concupiſcet, qui in purpuris repit? Nondum prima verba exprimit, & jam coccinum intelligit, jam conchylium poſcit. Ante palatum eorum quàm os inſtituimus*, &c.

Lib. 1. cap. 2.

2. Irritantur liberi, ſi conentur parentes impiis aut iniquis mandatis eos onerare. Impium fuit illud Saulis, cùm præcepit Jonathani, ut Davidem amicum ſuum, & innoxium, captum ad ſe adduceret ut morte mulctaretur, 1.Sam.20.31. Hinc itaque dolore & irâ accenſum Jonathanem legimus verſ. 34. Impium item fuit illud Herodiadis, quæ juſſit filiam (cui Herodes ſpoponderat ſe daturum quicquid petiiſſet) petere caput Joannis Baptiſtæ, Matth. 14.8. Non legimus autem hanc ſaltatricem filiam matris impio mandato offenſam, quia impietate matrem ſuam æquavit: ſi quid pietatis habuiſſet, id ægrè tuliſſet. Jam verò iniqua voco mandata, ſi pater, nulla neceſſitate urgente, filium ad opera ſervilia & ingenuo homine indigna cogere pro imperio conetur. Nam alia eſt filiorum, alia mancipiorum ratio. In filios pater obtinet non tyrannicum imperium ſed baſilicum: Debet itaque ſic illorum opera uti, ut rex bonus utitur opera civium, non ut herus abutitur opera ſervulorum. Hoc Philoſophus ipſe annotavit, Polit. 1. verſ. 7. & 8. 2.

3. Ad hanc irritationem pertinet, cùm parentes temerè, ira correpti, filios ſuos immerentes verbis contumelioſis & indignis proſcindunt. Habet enim aculeum quendam contumelia, quem pati etiam prudentes difficillimè poſſunt. Hoc etiam genere injuriæ Saul irritavit filium ſuum Jonathanem, 1. Sam. 20. 30. ubi in hæc verba erumpit, *Fili mulieris ultro virum rapientis, nunquid ignoro quod diligis filium Iſhai in confuſionem tuam, & in confuſionem ignominioſæ matris tuæ?* Quid dici potuit ad filium irritandum acerbius, quàm quòd in ejus

 contumeliam etiam suam uxorem tanquam publicum prostibulum lacerat maledictis?

4. Irritantur liberi, cùm patres, pro libidine & furore, injustis aut immodicis verberibus & pœnis illos cædunt & castigant. Injustam castigationem voco, cui causa non subest legitima. Sic Saul etiam hastâ percutere voluit filium suum, non aliam ob causam quàm quòd defensionem absentis & innocentis Davidis in se susceperat, 1. Sam. 20. 33. *Quapropter surrexit Jonathan accensus irâ*, ver. 34. Immodica autem est castigatio, quando pœnæ acerbitas superat gravitatem criminis. Itaque cautum est autoritate Divinâ, nè, qui imperium habent in alios, hac in parte pro libidine sua desæviant in criminosos. *Si eum qui peccavit dignum viderint plagis, prosternent & coram se facient verberari. Pro mensura peccati erit plagarum modus*, &c. Deut. 25. 2, 3. Atque sic breviter monstravimus quibus modis accidat hæc irritatio prohibita.

Corollaria.

Coroll. 1. Paternum imperium non est absolutum, aut infinitum; sed naturæ, rationi, & inprimis legi Divinæ conformandum.

Coroll. 2. Liberis cum gravitate & prudentia imperare oportet: sed non oportet nimiâ acerbitate & crudelitate eos exacerbare. Liberalitate enim & pudore satius est eos in officio continere, quàm metu & tyrannide. *Metus haud diuturni magister officii*, inquit Cicero.

Coroll. 3. Etsi non licet irritare & exacerbare liberos, oportet tamen eos erudire, clementer corripere, & castigare. Quod hoc in loco expressè non ponitur; subintelligendum tamen esse, colligitur ex Ephes. 6. 4. *Patres, nolite provocare ad iram liberos vestros: sed educate illos in disciplina & correptione Domini.* Nam eruditio & castigatio liberorum delinquentium, sub Divino mandato cadit, & ad illorum qui castigantur utilitatem facit. (Prov. 23. 13, 14.) Hactenus actum prohibitum pensitavimus. Jam uno aut altero verbo expediamus quæ spectant ad considerationem personarum.

Duæ personæ hîc designantur; Illius, vel illorum quibus datur hoc interdictum de non irritando; hi sunt *patres*: & illorum pro quibus, vel quorum causâ datur; atque hi sunt horum patrum *liberi*.

Primò, in hac personarum designatione observandum est, cur Apostolus vocabulum non retinuerit quod posuit in superiore versiculo, cùm præceptum dedit de obedientia liberorum: ibi enim de *parentibus*, id est, de patre & matre conjunctim; hîc de solo *patre* loquitur. Id facere videtur, quia filii sæpe peccant in defectu obedientiæ erga matres; ergò cùm de obedientia præcepit, pernecessarium fuit matres includere: sed matres rarò peccant in

in nimia acerbitate erga filios; ergò ſat habuit ſolos patres in hoc interdicto compellare. Indulgentia enim nimia maternum peccatum eſt non ſævitia, quæ in patrem vix cadit, niſi omni paterno affectu vacuum.

Secundò, obſervare oportet argumentum illud quod incluſum latet in nomine *patris*. Nam cùm dicit, *Patres, nè irritate*, idem eſt ac ſi dixiſſet, Nè facite quod à patris perſona & officio debet eſſe alieniſſimum. Ipſum *patris* nomen promittit clementiam & manſuetudinem. Unde illud poetæ,

Πατὴρ ὣς ἤπιος ἦεν,

Tanquam pater, mitis erat.

Atque hîc patres terreni habent quod ſibi proponant exemplum cœleſtis Patris, qui nunquam ità excandeſcit in filios ſuos, quin memor ſit paternæ ſuæ clementiæ, ut eſt Pſal. 89. 32, &c. *Si præcepta mea non obſervaverint, viſitabo quidem virgâ defectionem eorum, & plagis iniquitatem eorum: ſed benignitatem meam non irritam faciam ab eo*, &c.

Tertio, notandum & aliud argumentum quod ſubeſt illis verbis, *liberos veſtros*. Quid enim hoc aliud eſt, quàm ſi dixiſſet, Nè injuriâ afficite carnem veſtram, ſanguinem veſtrum, viſcera veſtra, voſmetipſos? Nam *filius eſt aliquid patris*, ut loquitur Aquinas; & autore Philoſopho, τὸ ἴδιον ἀγαπητόν. Eſt igitur contra naturæ ipſius propenſionem, ut pater liberos proprios, quos fovere & amare oportuit, lædere & irritare contendat.

Qu. diſp. de pecc. orig. art. 8.

Sed nec illud omittendum eſt, Hanc perſonarum conſiderationem, & filios ipſos inflectere debere ad patientiam & æquanimitatem cùm duriùs & immitiùs tractentur: nam ſævitia patris in filium grave peccatum eſt, ſed ira & impetus filii in patrem immane monſtrum eſt. Hinc Orator in oratione pro Cluentio dixit, *Filios non modo reticere parentum injurias, ſed animo æquo etiam ferre oportere*. Atque hucuſque ipſam prohibitionem expoſuimus: Jam cauſam prohibitionis expendamus.

Nè deſpondeant animum, vel *Nè puſillo animo fiant*] Cauſa prohibitionis petitur ab incommodo irritationis. Incommodum autem ingens oſtenditur: nam cùm hoc modo filii tractentur à parentibus, ut plurimùm incidunt in ἀθυμίαν.

Hæc ἀθυμία tria mala complectitur: 1. Mœrorem illum, & animi triſtitiam in quam liberos (præſertim pios) conjicere ſolet illa parentum crudelitas. Hinc ſæpe morbi, & quandoque mors immatura illorum exoritur. Nam *ſicut tinea veſtimento, & vermis ligno; ita triſtitia nocet cordi*, Prov. 25. 20. Parentibus itaque ſummopere cavendum eſt hoc incommodum, nè videantur liberos in eum ſolummodo finem procreâſſe, ut habere poſſent quos excarnificarent.

ficarent. Et Dei paterna bonitas illa imitanda, qui vult à filiis suis sibi obsequium præstari cum alacritate & lætitia, non cum anxietate & gemitibus: Idem debet esse patrum terrenorum animus.

2. Ἀθυμία hæc complectitur dejectionem illam, & animi stupiditatem, quæ timidos facit, & ineptos ad quodvis opus aggrediendum. Nam liberi parentum sævitiâ perterriti, & experti se suaque omnia obsequia illis ingrata & invisa esse, tandem animos abjiciunt, nil tentare aut moliri audent, sed inertes & torpidi evadunt. Atque parentibus valde cavendum est nè huc perducant liberos suos: nam liberi sunt quasi manus & brachia, quibus parentum senectutem defendi; sunt pedes & crura, quibus sustentari oportet. Quemadmodum igitur insanus meritò haberetur, si quis narcotico aliquo medicamento brachia & crura sua sic stupefacta efficeret, ut postmodum nulli usui sibi esse possint: sic existimandi sunt illi patres non multùm ab insanis distare, qui suâ duritiâ & crudelitate sic obtundunt & obstupefactos reddunt liberos suos, ut nec parentibus nec sibiipsis subsidio esse possint.

3. Ἀθυμία hæc post se trahit (in illis saltem qui non sunt valde bonâ indole) desperatam quandam contumaciam. Nam cùm vident omnem spem placendi sibi ereptam, ipsi etiam ultro omnem spem placendi abjiciunt; imò quandoque indè sibi assumunt audaciam displicendi, & libidinem irritandi parentes. Est hoc quidem in filio culmen impietatis; sed tamen patri cavendum, nè huic impietati occasionem det suâ crudelitate. Non enim acuit liberorum animos ad officia præstanda, sed ab eo revocat & abducit importuna sævitia. Atque hæc de officio parentum.

VERS. 22, 23.

Servi, auscultate per omnia iis qui domini sunt secundùm carnem, non obsequiis ad oculum adhibitis, ut qui hominibus placere studentes, sed cum simplicitate cordis, timentes Deum.

Et quicquid feceritis, ex animo facite, tanquam Domino & non hominibus.

Uxorum & maritorum, filiorum & parentum officia jam explicata sunt: Restant servorum & dominorum; quibus expositis, nihil deerit quod attinet ad doctrinam œconomicam. A servis ordiendum. Hos igitur quod attinet, tria facit Apostolus: 1. Dat præceptum de obedientia; 2. Docet modum obediendi; 3. Addit quosdam stimulos sive incitamenta ad obedientiam, vers. 24, 25. Præceptum primo in loco explicandum est, quod hisce verbis continetur,

Servi,

1. *Servi, auſcultate per omnia iis qui domini ſunt ſecundùm carnem*] Occaſio hujus præcepti indè nata videtur, quòd ſervi ad Chriſtianiſmum converſi, exemptos ſeſe putabant à jugo ſervitutis. Quam opinionem erroris plenam diabolus proculdubio injecerat hominum animis, ut indè in odium vocaret Chriſtianam religionem apud ethnicos, quaſi ordinis perturbatricem. Error iſte hoc fortaſſe colore pingebatur; Si Domini unà cum ſervis Chriſtianam religionem amplectuntur, iniquum eſt ut adhuc pro mancipiis habeant quos pro fratribus habere tenentur: ſi Domini paganiſmo adhuc adhæreſcunt, ſervis eorum converſis, multò iniquius videtur, ut qui ſanguine Chriſti ereptus ſit & redemptus ex poteſtate diaboli, mancipium nihilominus maneat hominis pagani, qui manet ipſe mancipium diaboli. Videntur hæc in ſpeciem dicta probabiliter: ſed hiſce tamen non obſtantibus, contrarium præceptum dat Apoſtolus; in quo ſingula verba ſuum habent momentum ad æquitatem præcepti & etiam neceſſitatem demonſtrandam.

Servi] Alloquitur Chriſtianos, & tamen adhuc eos ſervos appellat. Δοῦλοι] Vocabulum hoc non tales famulos deſignat qualibus nunc utimur; qui revera liberi ſunt & ingenui, quamvis mercede conducti aliis famulentur: ſed tales denotat qualibus veteres utebantur; qui erant aut capti in bello aut empti, & proinde toti erant in poteſtate dominorum.

De fundamento hujus ſervitutis, juſtumne fuerit an violentum, non diſputo: jure tamen Gentium ratum & ſtabilitum fuiſſe conſtat. Unde Philoſophus hujuſmodi ſervos nihil aliud eſſe dicit, quàm ὄργανα ἔμψυχα, *animata quædam inſtrumenta dominorum.* Polit. 1. 3. Et etiam apud ſacros ſcriptores hi ſervi numerantur in bonis & poſſeſſionibus dominorum, Job. 1. verſ. 3. & ſervus dicitur *pecunia* domini ſui, Exod. 21. verſ. 21. Hoc itaque ipſo nomine oſtendit Apoſtolus, illos teneri ad obedientiam: & proinde ſubnectit ipſum mandatum.

Auſcultate per omnia] Præceptum hoc iiſdem verbis propoſitum fuit liberis, verſ. 20. atque, ut tum dictum fuit, duo involvit; humilitatem in excipiendis juſſis alterius, & alacritatem in iiſdem exequendis: duo enim hæc innuuntur unico hoc vocabulo ὑπακούειν. Quod autem addit, *per omnia*, id reſtringendum eſt ad licita & honeſta, eaque quæ ſpectant ad officium ſervorum: nam ſi herus jubeat ſervum aliquid facere quod aut pietati contrarium aut à ſervili officio alienum ſit, non tenetur parere; quia dominus non debuit talia imperare. Rectè igitur Hieronymus hanc exce-

 exceptionem apposuit, PER OMNIA; *nimirum*, inquit ille, *in quibus dominus carnis, Domino spiritûs contraria non imperat.* Non itaque Apostolus includit obedientiam impiam & illicitam, sed prohibet obedientiam dimidiatam, & arbitrariam pro libitu ipsorum servorum, cùm jubet obedire *per omnia.*

Dominis secundùm carnem] Hic etiam titulus, æquè ac prior ille *servorum*, æquitatem præcepti ostendit. Nam ut *servi* vocabulum obedientiam alteri præstandam monet, sic *domini* nomen obedientiam sibi ab alio debitam demonstrat. Illud autem additamentum, κατὰ σάρκα, significat hunc dominatum sive potestatem hominis in hominem, esse tantummodo temporalem, & in rebus externis & temporalibus, ad animam autem & conscientiam per se non pertingere. Hoc discrimen Divinæ & humanæ dominationis Christus observavit Matth. 10. 28. *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed timere potiùs eum qui potest & animam & corpus perdere.*

Documenta.

Docum. I. Christiana religio non evertit ordinem politicum; imò nè ethnicos dominos privat imperio legitimo in Christianos servos. Errant itaque Anabaptistæ, qui imperium omne adversari putant libertati evangelicæ, etiam Christianorum in Christianos. Errant Papistæ, qui imperium regum in subditos per hæresin amitti volunt: nam si paganismo non obstante, dominus manebat Christianorum dominus κατὰ σάρκα, tum & rex manebit rex subditorum.

Docum. 2. Christiana religio id quod optimum & excellentissimum est in homine liberat jugo servitutis humanæ, spiritum nimirum & conscientiam. Vide Gal. 5. 1. Errant igitur qui hominum animis & conscientiis dominari volunt virtute cujuscunque superioritatis & dominii humani; sunt enim domini κατὰ σάρκα, non κατὰ πνεῦμα. Errant etiam qui credunt aut parent doctrinis aut jussis superiorum in spiritualibus & ad salutem pertinentibus, non cogitantes aut quærentes à Deo fluxerintne an à propriis illorum adinventionibus. Hoc errore laborat vulgus Papisticum, qui cæcam fidem & obedientiam præstant prælatis, quasi illi dominarentur fidei Christianæ. Consule 1. Pet. 5. 3. & 2. Cor. 1. 24.

Docum. 3. Possunt & debent Christiani submittere sese κατὰ σάρκα (i.e. in rebus externis, caducis & temporalibus) etiam iniquis imperiis illorum qui sunt domini κατὰ σάρκα. Sic Augustinus, in Expos. epist. ad Rom. propos. 74. *Non resistendum magistratibus, etsi temporalia injustè nobis auferant*, Et Petrus, *Subditi estote dominis,* 1. Pet. 2. 18.

dominis, non tantùm bonis & modestis, sed dyscolis, &c. Atque hæc de præcepto & necessitate obediendi: Sequitur de modo.

2. Modus obediendi ab Apostolo describitur, tum negativè, tum affirmativè. Negando, morbos ostendit servorum, quibus Christianum vacare oportet: Affirmando, prophylactica quædam præscribit prædictis morbis contraria.

Μὴ ἐν ὀφθαλμοδουλείαις, ὡς ἀνθρωπάρεσκοι] Tangit morbum servis nimis familiarem, & etiam causam ejusdem, Morbus vocatur ὀφθαλμοδουλεία, i.e. *obsequium ad oculum*. Hoc morbo tenentur, qui, domino præsente & aspectante, sedulò & strenuè faciunt officium suum; eodem absente & ignorante otiantur, & (quod pejus est) dilacerant & devorant rem herilem. Talis servus describitur Luc. 12.45. qui dicit absente domino, *Tardat dominus meus adventum*; ac proinde tyrannidem exercet in conservos, ipse autem *edit, bibit, & inebriatur.* Hic est morbus à Christianis servis procul arcendus. Jam causam sive fontem hujus morbi indicat, cùm subjungit protinus,

Ὡς ἀνθρωπάρεσκοι] Ille ἀνθρωπάρεσκος dicitur, qui hunc solummodo scopum sive finem sibi proponit, ut laudetur ab hominibus, iisque placeat; nihil interim solicitus, verisne & legitimis obsequiis hoc effecerit, an fucatis & simulatis: absente itaque spectatore cessat ab opere. Servulus ille cui sic decretum est domino placere, non in operibus suis conscientiæ integritatem, non domini utilitatem respicit; sed tum solummodo præ se fert diligentiam & industriam in expediendis domini negotiis, cùm viderit id sibi ad suum finem expedire. Sunt itaque scenicis actoribus similes hujusmodi servi: Quemadmodum enim comœdi, qui agunt ut placeant, & placere student ut indè sibi compendium quærant, non ascendunt scenam, nisi populo vidente & inspectante: sic hi ἀνθρωπάρεσκοι non admovent manum operi, nisi cùm habeant dominos spectantes & applaudentes. Atque hæc de morbo ὀφθαλμοδουλείας, & origine ejusdem, fraudulento scilicet placendi proposito: Sequuntur remedia opposita.

Sed cum simplicitate cordis, timentes Deum] Habent hæc manifestam antithesin ad prædicta vitia. Nam simplicitas cordis opponitur dolosæ ὀφθαλμοδουλεία· verus timor Dei, fraudulento proposito placendi hominibus. Expulsis itaque istis vitiis, vult hasce contrarias virtutes regnare. Qui ad oculum inservit domino, duo corda videtur habere: unum officiosum & pium, quod illum excitat ad debita obsequia domino spectante; alterum inofficiosum & impium, quod ad inertiam & fraudem impellit domino absente: Sed qui obedit ἐν ἁπλότητι καρδίας, ille uni-

unicum cor habet, & sui semper similc, quod illum movet ad obsequium suum præstandum sive herus inspectet sive non; quia maximum fructum officii judicat esse ipsum officium. In simplicitate igitur cordis is agere & operari dicendus est, qui id facit excluso dolo, hypocrisi, & omni occultatione pravæ intentionis sub specie honesta, quique desiderat idem videri quod est, idem esse quod videtur. Sed huic simplicitati adjunxit,

Timentes Deum.] Ut studium dolosè placendi hominibus, nil aliud producere potest quàm ὀφθαλμοδουλείαν; sic verus & germanus Dei timor simplicitatem & sinceritatem semper producit. Ut causam itaque cum effecto, timorem Dei cum simplicitate cordis collocavit: & rectè quidem. Nam qui homines solos timet aut respicit, in quolibet officio fungendo varius & inconstans erit, quia dirigitur regulâ inconstanti: metus siquidem hominis inconstans, utpote qui incitatur illo præsente, evanescit illo absente: sed metus Dei constans & firmus in pectore piorum, quia Deus semper illis præsens est, nunquam ut absens cogitari debet aut potest. *Deus ego sum appropinquans, non Deus è longinquo*, Jer. 23. 23. Quod nè Poëtam latuit, qui dixit, Ὁ καὶ θεὸς βλέπει σε πλησίον παρών. Exemplum timoris Divini præclarum habemus in Josepho: qui, cùm domino absente & ignorante ab ipsa domina sua ad stuprum solicitaretur, auscultare noluit; sed impudicam hisce verbis repulit, *Quomodo possum hoc malum facere, & peccare in Dominum meum?* Gen. 39. 9. Si ἀνθρωπάρεσκος tantummodo fuisset, & potuisset proculdubio & fecisset: sed quia Deum supremum Dominum timebat, non potuit hâc injuriâ afficere dominum terrenum. Tales sunt omnes qui inserviunt dominis suis *cum simplicitate cordis, timentes Deum.*

VERS. 23. *Et quicquid feceritis, ex animo facite, tanquam Domino & non hominibus.*

PErgit adhuc Apostolus in describendo modo legitimæ obedientiæ: & addit aliam conditionem; nimirum, ut omnia servorum obsequia præstentur, non solùm *in simplicitate cordis* & *timore Dei*, sed etjam *ex animo*: atque rationem statim subnectit, quia scilicet *Domino*, i. e. Christo, *non hominibus* inserviunt. Perpendamus itaque primò ipsam conditionem requisitam in omni obsequio servorum; secundò, rationem requisitæ conditionis.

I. *Quicquid feceritis, ex animo facite*, ἐκ ψυχῆς] Duo implicantur hoc uno vocabulo:

1. Ut servi lubenter & alacriter agant quæ mandantur à dominis, non coactè & invitè. Et sanè verisimile est, servos quosdam Christianos,

nos, potiùs conditionis ſuæ neceſſitate, quàm voluntate, obtemperâſſe dominis, præſertim infidelibus. Huic itaque malo mederi conatur Apoſtolus, cùm jubet ut omnia agant, non ex neceſſitate, ſed *ex animo. Ex animo* agimus, cùm animus id cupit ac gaudet fieri quod manus facit. E contrà, cùm animus remurmurat & renititur, licèt externum opus peragatur, fit tamen ex corpore potiùs quàm ex animo. Nam, ut rectè Proſper, *Si quid invitus feceris, fit de te magis quam facis.*

2. Hoc vocabulo etiam ſignificatur, ſervos debere inſervire dominis μετ' εὐνοίας, ut ſcilicet non modò bene affecti ſint ad operis executionem, ſed etiam benevolo animo ſint erga operis mandatorem. Atque hæc ut plurimùm connexa ſunt inter ſe: nemo enim opus impoſitum alacriter perficit, niſi qui amore aut reverentiâ proſequitur illum qui opus mandavit. Atque hoc expreſsè ponitur Epheſ. 6. 7. μετ' εὐνοίας δουλεύοντες. *Nemo meliùs obtemperat quam qui ex charitate obſequitur*, inquit Ambroſius. Hæc de conditione: Veniamus jam ad rationem hujus conditionis.

2. *Tanquam Domino & non hominibus*] Id eſt, utpote qui Domino ſerviunt potiùs & principaliùs quàm hominibus, etiam in illis obſequiis quæ exhibentur hominibus: uſus enim ſive utilitas operum ad homines reſpicit; animus operantis, ad Deum primò & præcipuè. Negativa itaque particula hoc in loco non omnino tollit aut removet, quaſi nefas eſſet hominibus ſervire, aut homines reſpicere inter ſerviendum; ſed corrigit & minuit, indicans Dominum Chriſtum magìs & priùs reſpici oportere in iſtis obſequiis, quàm ipſos dominos terrenos. Nota eſt regula in ſacrarum Scripturarum expoſitione, *In comparationibus ſæpe negatur illud quod non eſt excludendum ſed tantùm alteri poſtponendum*: ut Mar. 9. 37. *Qui me recipit, non me recipit, ſed eum qui miſit me*; i.e. Magìs Patrem mittentem recipit, quàm me miſſum; quia illius gratiâ me recipit. Sic hoc in loco, *Domino, non hominibus*, i.e. Domino Chriſto magis quàm hominibus; quia Chriſti causâ illis ſervitis.

Sed cur Domino in hiſce vilibus & externis obſequiis parere magis dicuntur quam hominibus, ad quorum juſſa ſunt, & quibus ſolis proſunt?

Primò, quia ipſi qui parent ſunt magis Chriſti quam dominorum terreſtrium. Nam domini terreni auro & argento emunt ſervos ſuos; Chriſtus eoſdem emit pretioſo ſuo ſanguine: illi corpus ſolum redemerunt, idque in aliam ſervitutem; Chriſtus & animam & corpus in perpetuam redemit libertatem. Chriſto igitur præcipuè ſerviendum.

 Secun-

Secundò, quia dominis terrenis parent tantùm ad præscriptum Christi; ergò magis Christo quàm illis: non secùs ac servi inferiores qui dispensatori parent, magis tamen parere dicuntur hero suo, ad cujus voluntatem obtemperant dispensatori; repugnatur, si quid jusserit contra dominum.

Tertiò, quia Christus ipse declaravit velle se ut servi dominis obsequantur, atque hoc severè jussit in verbo suo: atque ipse etiam pro sua gubernatoria prudentia & potestate alios ad servitutem ordinavit, alios ad dominationem. Hæc omnia dum spectant fideles servi, rectè dicuntur Domino & non hominibus servire.

Jam verò, hanc validissimam esse rationem cur ex animo faciant omnia, indè colligitur, quòd hic supremus Dominus, Christus scilicet, & in animum potest inspicere, & animum solet magis quàm externum actum respicere: Huic itaque qui placere cupit, ex animo omnia agat oportet. Jam documenta in unam summam colligamus.

Docum. 1. Christianus servus non sat habet, terreno suo domino placere, nisi itidem & placeat supremo Domino, scilicet Christo.

Docum. 2. Utcunque opus & obsequium externum videatur laudabile; fucatum tamen est & hypocriticum cùm ad malum finem refertur.

Docum. 3. In omnibus operibus vocationis nostræ studendum potiùs ut bonam servemus conscientiam, quàm ut humanam reportemus approbationem.

Docum. 4. Defectus in omnibus obsequiis hominum erga homines oriuntur ex defectu timoris & reverentiæ erga Deum.

Docum. 5. Illi soli verè Deum timere judicandi sunt, qui simplici & recto corde versantur inter homines; è contrà; qui erga homines se gerunt astutè & dolosè, sunt in Deum impii & perfidi.

Ut itaque concludamus; Hic est modus obedientiæ Christianæ, ut homo fidelis in omnibus operibus vocationis suæ sic agat ac si nihil aliud in hoc mundo esset præter illum & Deum: namque cùm sic in quovis opere fixos habeat oculos in Deum, non audebit ea obsequia hominibus obtrudere quæ Deo cordium scrutatori novit esse odiosa & invisa. Hæc de præcepto obedientiæ, & de modo.

VERS. 24, 25.

Scientes quòd à Domino recipietis mercedem hæreditatis: nam Domino Christo servitis.

Qui verò injuriam intulerit, recipiet id quod iniquè gessit: nec est personarum respectus.

Hisce duobus versiculis continentur incitamenta duo ad prædictam

prædictam obedientiam, ab illis rebus ducta quibus maximè movetur humanum genus; nimirum à præmio, & pœna à promissione scilicet præmii, versu priore; à comminatione pœnæ, versu posteriore.

Quod ad priorem versum attinet, habemus in eo, 1. Ipsam promissionem mercedis; *Scientes quod à Domino recipietis mercedem hæreditatis.* 2. Confirmationem promissæ mercedis; *Nam Domino Christo servitis.*

In hac promissione primò observemus Autorem sive Donatorem mercedis promissæ, nimirum Christum; *Scientes quòd à Domino recipietis.*

Rectè & prudenter Apostolus hosce servos à Christo vult expectare mercedem. Nam domini terreni mancipiis, sive emptis; sive in bello captis, victum & vestitum dabant: mercedem aliam non magis illis deberi putabant quàm jumentis suis. Αὐλῷ μισθὸς τροφή, inquit Aristoteles. Solatur itaque hosce servos Apostolus, quòd etsi negligantur à dominis terrenis, habeant tamen cœlestem Dominum munificum remuneratorem, qui non patietur illos mercedis expertes, si ex animo obsequantur heris suis, & ut decet homines pios & Christianos. Itaque adjungit illud vocabulum εἰδότες, *scientes*, vel *pro certò tenentes*: quia nefas est vel dubitare de mercede quam ipse Christus retribuendam

Oecon. l. 5.

suscepit: utcunque enim homines pactam mercedem detinere & negare solent, Christus tamen id nec faciet unquam, nec facere potest. Hæc de Autore vel Promissore mercedis.

Secundò, observemus qualitatem mercedis hoc additamento significatam, ἀνταπόδοσιν τῆς κληρονομίας, *mercedem hæreditatis.* Videntur hæc non benè cohærere: nam *merces* solvitur operariis; *hæreditas* donatur filiis. Sed voluit Apostolus indicare, se non loqui de temporali aliqua mercede, quæ ex æquo valore responderet operæ illorum; sed de illo æterno beatitudinis præmio, quod longè latèque superat omnem dignitatem humanorum operum aut obsequiorum.

Cœleste itaque hoc præmium vocatur *merces*; non quòd homines illud promereri possunt dignitate operum suorum, sed quòd in quibusdam aliis circumstantiis obtinet similitudinem mercedis.

1. Ut merces non datur nisi operantibus & laborantibus; sic cœleste regnum non datur otiosis, sed laborantibus in vocatione sua.

2. Ut merces dari non solet nisi post labores exactos; sic vita æterna non datur nisi post cursum vitæ hujus exactum.

Jam in duobus aliis cœleste præmium est mercedi dissimile.

1. Merces datur ex merito operantis; sed præmium cœleste datur

ex

 ex gratia & liberalitate conferentis, Luc. 17. 10.

2. Merces habet proportionem ad opera quibus retribuitur: sed cœleste præmium nullam habet proportionem ad obsequia nostra quibus rependitur; nam *finiti ad infinitum nulla est proportio*. Idem igitur hoc præmium vocatur etiam *hæreditas*, quia ad pios & fideles jure filiationis pertinet. Atque hoc vocabulo solatur servos Christianos: Nam utcunque non accepturi sint mercedem à dominis terrenis, qui illos habent pro mancipiis; accepturi tamen sunt hæreditatem à Deo, qui illos habet pro filiis: atque hanc mercedem hæreditariam illos spectare oportet.

De hac hæreditate jure adoptionis debitâ fidelibus sic loquitur Apostolus Rom. 8. 15. *Accepistis spiritum adoptionis per quem clamamus, Abba, Pater. Quòd si filii, hæredes etiam; hæredes quidem Dei, cohæredes Christi*, vers. 17.

Corollaria.

Corell. 1. Nulla vocatio tam vilis & abjecta, cui præmium ab ipso Deo non proponitur, siquidem homines in eadem piè versentur. Non tam igitur spectandum quàm sit nostra vocatio honorifica; sed laborandum potiùs, ut quæcunque tandem illa sit (modò legitima & honesta) probè à nobis & conscientiâ bonâ obeatur. Hinc illud consilium Apostoli, 1. Cor. 7. 20. *Unusquisque in qua vocatione vocatus fuit, in ea maneat. Qui in Domino vocatus est servus, liberius Domini est*, &c. v. 22.

Corell. 2. Non oportet oculos aut animum figere in præmia illa levia quæ ab hominibus promittuntur rectè agentibus; sed semper spectare oportet mercedem illam æternam quam Deus Pater promisit filiis suis obedientibus. Sic Paulus in vocatione sua obeunda, non mercedem gratiæ aut gloriæ humanæ aut lucri terreni spectat, sed coronam illam *quam Dominus reddet diligentibus adventum ejus*, 2. Tim. 4. 8.

Corell. 3. Peccant qui bene agere desistunt, aut saltem languidè & remissè agunt, propter hominum ingratitudinem & iniquitatem: sufficit enim pio, scire quòd à Christo accepturus sit mercedem hæreditatis; quâ contentus abire debet, etsi interim negligatur & male tractetur ab hominibus.

Corell. 4. Errant etiam qui præmium hoc beatitudinis meritis suis imputant. Nam etsi detur operantibus, non tamen propter operum dignitatem, sed jure adoptionis, ut antè dictum & probatum est. Jam verò adoptio meritum excludit, si rectè definiatur à Jurisconsultis, *Adoptio est gratuita assumptio personæ non habentis jus in hæreditate, ad participationem hæreditatis*. (Durand. lib. 3. dist. 10. qu. 2.) Atque hæc de promissione mercedis: Sequitur confirmatio promissionis.

Nam Domino Christo servitis]

Valet

Valet hoc ad confirmandam ſpem ſervorum de recipienda ſua mercede ab ipſo Christo. Nam opus & merces relata ſunt; æquitas igitur poſtulat, ut cui opus exhibetur, ab illo merces expectetur. Vix credibile videbitur, ut qui funguntur vilibus officiis apud homines hîc in terris, dicantur hoc ipſo ſervire ipſi Chriſto, qui glorioſus & humani obſequii minimè indigus ſedet in cœlis. Sed ratio in promptu eſt (quam verſu ſuperiore fuſiùs expoſuimus) nimirum, quòd quæcunque præſtantur obſequia hominibus juxta præſcriptum & mandatum Chriſti, & propter ordinationem & gloriam Chriſti, ipſi Chriſto exhibita & oblata judicantur. *Servit* enim *Dei, qui propter Deum ſervit homini*, ut rectè in hunc locum Hieronymus. Hoc ipſe Chriſtus oſtendit, Matth. 25. 40, 45. *Quatenus id feciſtis uni ex iſtis, mihi feciſtis. Quatenus id non feciſtis uni ex iſtis, nec mihi feciſtis.* Hoc eo in loco dicitur de operibus eleemoſynæ, quatenus exhibentur aut negantur hominibus; ſed extendi debet ad omnia opera obedientiæ à Deo mandatæ: nam hæc cùm præſtantur hominibus, præſtantur Deo qui ea fieri mandavit; cùm negantur illis, Deo ipſi negata cenſentur. Neque hoc injuria: nam qui juſſus à Deo parere hominibus, detrectat ferre imperium humanum; ſi vires ſuppeterent, excuteret etiam & Divinum.

Corollaria.

Coroll. 1. Nulla ſervitus non honorifica eſt, in qua homines bene & fideliter ſe gerunt: nam qui ſunt hujuſmodi, ipſi Chriſto inſerviunt, quod eſt culmen dignitatis & honoris.

Coroll. 2. Nullus honor, nullum imperium vindicat hominem improbum ab ignominia & dedecore: nam qui ſunt iſtiuſmodi, diabolo inſerviunt, quod eſt abyſſus infamiæ & miſeriæ.

Coroll. 3. Qui ſub dominio aliorum conſtituti ſervire nolunt, ſunt non modò in homines, ſed in Deum & Chriſtum rebelles. Unde illud ipſius Dei contra Iſraelitas Samuelis imperium excutere volentes, *Non te abjecerunt, ſed me*, 1. Sam. 8. 7.

Coroll. 4. Non debemus ulli mortalium parere in iis quæ ſunt contra voluntatem Chriſti: iniquum enim eſt & à recta ratione alienum, ut illis pareatur contra Chriſtum quibus paretur propter Chriſtum. Atque hæc de priore incitamento, ducto à promiſſione præmii: Reſtat alterum, à comminatione pœnæ.

VERS. 25. *Qui verò injuriā intulerit, recipiet id quod iniquè geſſit nec eſt perſonarum reſpectus.*

SErvos ſuperiore verſiculo invitavit Apoſtolus ad officium ſuum probè faciendum, propoſito illis præmio: Jam eoſdem ſtimulat ad idem officium, pœna quoque

intentatâ. Sunt autem hujus versiculi duo membra. Prius habet comminationem vel intentationem pœnæ omnibus qui defecerint in officio? *Qui injuriam intulerit*, &c. Posterius habet anticipationem tacitæ objectionis quæ videtur infringere certitudinem pœnæ intentatæ; *Nec est personarum respectus.*

Qui injuriam intulerit, recipiet id quod iniquè gessit] Nonnulli putant in solatium servorum hanc pœnam dominis iniquis intentatam: quasi dixisset Apostolus, Si domini vestri improbi & iniqui fuerint, nè despondete animos, nè desistite quod vestrum est illis præstare; sed Deo vindictam relinquite, qui ulciscetur quascunque vobis intulerint injurias.

Solent domini imperiosi & impii multis modis injuriam inferre servis suis. Quandoque illos defraudant vestitu, victu, aut debitâ mercede; quandoque premunt & urgent laboribus supra vires; quandoque contumeliis & injustis verberibus affligunt: Quæ omnia ferè acciderunt populo Dei in Ægyptiaca servitute. Ob hujusmodi injurias, nè servi per impatientiam aut iracundiam insurgant in dominos, aut per ignaviam deserant munia sibi imposita, dicit Apostolus, Quicunque tandem ille fuerit qui hasce injurias intulerit servo suo, ab ipso Deo recipiet id quod iniquè gessit; hoc est, sentiet vindictam & pœnam iniquitati suæ respondentem. Specimen habemus hujus Divinæ vindictæ in Ægyptios oppressores; quos Deus multò gravioribus pœnis afflixit quàm illi potuerunt servos suos Israelitas affligere: & in Saulem; qui in posteris ejus punitur ob Gabaonitas per injuriam occisos, 2. Sam. 21.

Exod. 5.

Alii interpretes hanc comminationem referunt ad ipsos servos: quasi dixisset Apostolus, Si cœlestis præmii expectatio vos ad officium implendum non possit accendere; at hoc saltem excitet, quòd ipse Deus puniet, sive contumaciam, sive ignaviam vestram. Nam servi contumaces, qui dominos suos contemnunt & flocci faciunt, injuriam illis inferunt, quatenus obedientiam & reverentiam illis debitam non persolvunt: desidiosi etiam ac dolosi censentur injuriam dominis inferre, quia obsequia illis debita aut omnino non præstant, aut non eâ fide & cordis sinceritate quâ oportuit. Si igitur servi hisce modis aut aliis quibuscunque injuriam intulerint dominis suis, recipient id quod iniquè gesserunt; hoc est, Deo judice & vindice, pœnas improbitatis suæ dabunt. Exstat exemplum Giezi, 2. Reg. 5.

Sed cum Hieronymo arbitror utramque interpretationem conjungendam; tum quia Apostolus omnes generatim alloquitur, tum quia hanc comminationem mediam inter-

interſeruit inter officia ſervorum & dominorum, ut ad utroſque ſcilicet ex æquo poſſet pertingere. Sic igitur explico verba Apoſtoli; *Quicunque injuriam intulerit*; ſive ſit dominus, ſervum injuſtè affligendo; ſive ſervus, dominum contemnendo aut defraudando; uterque *recipiet quodcunque geſſit*, id eſt, malè mulctabitur à ſupremo Domino Deo pro gravitate peccati ſui.

Documenta.

Docum. 1. In omni peccato (etſi ſpes impunitatis ſit apud homines, tamen) ſtatuendum eſt impendere peccantibus pœnas ab ipſo Deo infligendas. Quid autem prodeſt vitaſſe manus hominum ultrices, & incidiſſe in manus Dei viventis?

Docum. 2. Domini terreni quantalibet poteſtate armati, non poſſunt tutò aut impunè ſibi ſubjectos prōterere: nam & ipſi ſubjiciuntur Deo; & *Omne ſub regno graviore regnum eſt*, ut loquitur Tragicus. (Seneca.)

Docum. 3. In tractandis ſubditis aut ſervis, ſemper qui illis præſunt perpendere debent, an quæ faciunt ejuſmodi ſint, ut vel Deo judice ab injuriarum crimine poſſint abſolvi: nam ad hoc tribunal ratio reddenda eſt.

Docum. 4. Omnium mortalium miſerrimi ſunt, qui alios maximè affligunt miſeriis: nam ipſi recepturi ſunt ea omnia quæ iniquè geſſerunt. Delirant igitur qui ſe felices, putant, hac injuriarum inferendarum poteſtate. Sic Sylla *Felicis* cognomentum nactus eſt, quòd ſcilicet impunè potuit pro libidine ſua innoxios cives interficere.

Docum. 5. Qui ſunt ſub imperio & poteſtate aliorum, nullis injuriis moveri debent ad officii ſui neglectionem: ſed potiùs in officio manere, & illas Deo vindicandas relinquere. Hæc de comminatione.

Nec eſt perſonarum reſpectus] Ineſt hiſce verbis anticipatio tacitæ objectionis. Potuit enim objici ex parte dominorum, Quis nos ob ſervulum malè tractatum in judicium vocabit? Servi pro nullis habentur: Servis nulla injuria fieri intelligitur, ut volunt Juriſconſulti. Sed fac nos in judicium vocatos; aut gratia elabemur, aut vi perrumpemus, aut pecunia ipſum judicem corrumpemus. Occurrit hiſce cogitationibus Apoſtolus; & affirmat, non eſſe eandem rationem judicii Divini & humani. Humana tribunalia ſunt aranearum telis ſimillima: implicant impotentes & imbecilles; at potentes & divites ſolida vi perrumpunt. Aſt ſupremus ille Judex non terretur potentiâ, non flectitur gratiâ, non corrumpitur pecuniâ improborum: nulla eſt apud illius tribunal προσωποληψία. Hoc optimè depingitur Jobi 34.19. *Qui non accipit perſonas principum, nec cognovit tyrannum cùm diſceptaret contra pauperem: opus enim manuum ejus ſunt univerſi.* In hanc ſententiam ſcripſit Ambroſius, *Dominus* (In Epheſ. 6.)

juſtus judex eſt; cauſas diſcernit, non perſonas.

Sed etiam ex parte ſervorum objici potuit, Quid? ſi dominis hiſce noſtris terrenis non pareamus ex animo; ſi fallamus quandoque cùm datur occaſio; an igitur putandum eſt ipſum Deum in nos miſellos vindicaturum? Sat miſeriarum experti ſumus in vita agenda ſub hiſce dominis duris & imperioſis; à Deo miſerationem potiùs quàm ſupplicium expectamus. Hiſce etiam Apoſtolus præcidit hanc inanem ſpem, & negat Deum præter æquum & bonum, aut ex miſericordia favere pauperibus, aut ex invidia detrahere quod ſuum eſt divitibus. Imò lege latâ hanc quoque προσωποληψίαν ſuſtulit, Exod. 23. 3. *Pauperis non miſereberis in judicio.* & Levit. 19. 15. *Non facies quod iniquum eſt, nec injuſtè judicabis. Non conſideres perſonam pauperis, nec honores vultum potentis.* Non eſt igitur perſonarum reſpectus apud Deum, qui ſemper ſolet

Πᾶσι δίκαια νέμειν, μηδὲ κρίσιν ἐς χάριν ἕλκειν· ut rectè poeta. *Phocylides.*

Documenta.

Non modò illæ injuriæ quæ inferuntur regibus & magnatibus, ſed quæ ſubditis & ſervulis, Deum quoque habent ultorem. *Docum. 1.*

Utriſque proinde ex æquo cavendum, nè peccent in alterutrum: cùm uterque ex æquo ſubjaceat vindictæ Divinæ. *Docum. 2.*

Oportet eos qui Dei vicem gerunt in terris, hanc Divinam juſtitiam imitari, &, depoſitâ προσωποληψίᾳ, quod ſuum eſt unicuique tribuere. Rectè dixit Archytas, *judicem & aram idem eſſe: ad utrumque enim confugitur quoties alicui injuria intentatur.* Ut itaque judex ſit ara, tam pauperes & infirmæ ſortis homunculos quàm divites & magnates protegere debet. *Docum. 3.*

Finis tertii capitis.

CAP. IV. VERS. 1.

Vos domini, quod juſtum eſt & æquum ſervis exhibete; ſcientes quòd & vos Dominum habetis in cælis.

VErſiculus hic, qui primus conſtituitur hujus quarti capitis, videtur mihi à capite præcedente inconſultò & nullâ ratione avulſus. Refertur itaque ad caput præcedens à Chryſoſtomo, Aquinate, Hugone, Illyrico, Muſculo. Zanchio, aliiſque: atque ad illud pertinere, clamat tum ipſa.

ipsa materia, quæ eadem planè est cum octo versibus præcedentibus, scilicet œconomica; tum materia versiculi insequentis, quæ planè nova est, & proinde novi capitis initium aptiùs esse potuit. Nos itaque hunc versum tanquam prioris capitis particulam explicabimus. Ejus autẽ duo membra sunt. In priore proponit dominis officium suum; *Vos domini, quod justum est & æquum servis exhibete.* In posteriore stimulum addit ad idem præstandum; *Scientes quòd & vos Dominum habetis in cœlis.*

Vos domini] Explicato servorum officio, dominos itidem sui officii admonere voluit: quia nihil perniciosius domino tyrannico; nihil facilius quàm abuti imperio. Unde Plato optimum specimen veræ justitiæ esse dixit, *si quis abstineat ab illis lædendis quos facile est injuriâ afficere.* Subjiciam ejus verba, digna observatione; Διάδηλος ὁ φύσει καὶ μὴ πλαστῶς σέβων τὴν δίκην, μισῶν δὲ ὄντως τὸ ἄδικον ἐν τούτοις τῶν ἀνθρώπων ἐν οἷς αὐτῷ ῥᾴδιον ἀδικεῖν. Nè igitur vel servos neglexisse, vel dominos omni lege solutos reliquisse videretur Apostolus, etiam hosce præceptis suis constringit. Ad præceptum ipsum veniamus: Cujus duo sunt membra.

De legib. 6.

1. *Quod justum est exhibete servis*] Τὸ δίκαιον hoc in loco includit quicquid servis debetur ex obligatione legali, vel secundùm leges positivas; excludit quicquid iisdem adversatur. Aristoteles tria statuit servis necessaria & debita: ἔργον, τροφὴν, κόλασιν. Nos & quartum addemus, sc. μισθὸν· qui debetur servis nostris, quia non sunt mancipia, ut olim fuerunt apud veteres. Ad justitiam igitur dominorum pertinet, hæc omnia servis exhibere juxta debitam mensuram: injustitiæ est, aut saltem stultitiæ, si aliter cum illis agant. Verbi causâ, in opere servis injungendo justitiam colit, qui nec premit laboribus immodicis, nec sinit otio & desidiâ torpescere: Sic in cibo præbendo, qui nec detrahit illis victum necessarium ac convenientem, neque patitur illos gulæ & ebrietati indulgere: In castigatione adhibenda, qui nec crudeliter in illos sævit ultra meritũ delicti, nec sinit eos tamen impunè quævis flagitia admittere: In mercede persolvenda, qui nec ita præparcus est, ut indè non possunt quę necessaria sunt sibi parare; nec ità prodigus, ut luxuriandi materiã illis suppeditet. Græcus Scholiastes sic totam rem expressit, Τὸ δίκαιον καὶ ἡ ἰσότης ἐστὶ, τὸ ἀμείβεσθαι τῶν πόνων τοὺς δούλους, καὶ ἐν ἀφθονίᾳ πάντων τῶν πρὸς χρείαν καθιστᾷν. Sequitur alterum hujus præcepti membrum;

Œconom. 1. 5.

2. *Quod æquum est exhibete servis*] In Græco est τὴν ἰσότητα, *æqualitatẽ* vel *æquabilitatem.* Quod vocabulum non eo sensu accipiendum est, quasi oporteret dominos æqualem honorem ac ęqualia illis quę ab iis exigunt obsequia, servis exhibere: Nam rectè Plato, Τοῖς ἀνίσοις τὰ ἴσα ἄνισα, &c. *Inæqualibus dare æqualia, est inæquale.*

Hæc igitur *ἰσότης*, non ipsa opera sive officia servorum & dominorum designat; quæ diversa sunt & planè opposita: sed refertur ad animum & modum agendi; qui in utrisque par esse debet analogicâ quâdam proportione. Verbi causa; Servi jubentur parere dominis in simplicitate cordis & timore Dei: jam domini *τὴν ἰσότητα* præstant illis, cùm ipsi imperant etiam piè & religiosè. Servi jubentur ex animo & cum benevolentia servire dominis: domini paria rependunt, cùm regunt servos suos miti & paterno quodam affectu. Ut itaque sub compendio redigam discrimen *justi* & *æqui* hoc in loco: Id *justum* vocatur, quod lex exigit, vel quod servis debetur ex obligatione legali: id *æquum* dicitur, quodcunque charitas & mansuetudo Christiana, postulat, quodque illis debetur ex obligatione morali. Hujus *æquitatis*, vel *æquabilitatis*, hæc præcipua opera sunt:

1. Servum, ut ejusdem naturæ, addo etiam & gratiæ participem, æstimare; non animo elato vilipendere, ut solent nonnulli. Nam utcunque *dominus* & *servus* sint vocabula distinctæ conditionis; *homo* tamen & *homo* sunt nomina ejusdem naturę. Unde Philonis illud, *Fortuna distinxit dominos à servis; natura utrisque communis & eadem.* Et Paulus huc respexit, cùm jussit Philemonem recipere Onesimum jam factum Christianum, *οὐκέτι ὡς δοῦλον, ἀλλ' ὑπὲρ δοῦλον, ἀδελφὸν ἀγαπητόν.*

De spec. leg.

Philem. 16.

2. Cum servis sic agere in omnibus, ut non valeat illud, —*Stet pro ratione voluntas*; sed vel illis auscultare & cedere paratus sit dominus, quoties ratio & veritas id postulaverit. Profitetur Jobus se servis hanc æquitatem exhibuisse; &, ni exhibuisset, Divinæ iræ obnoxium fuisse: *Si contempsi subire judicium cum servo meo & ancilla mea, cùm disceptarent adversùm me: Quid enim faciam cùm surrexerit ad judicandum Deus?* &c.

Iob. 31. 13. 14.

3. Humanæ Infirmitatis rationem habere, & servos, vel morbo debilitatos, vel senectute, vel alia causa quacunque, clementer & misericorditer tractare, benigniter & amanter fovere & curare. Atque hanc ob causam mihi videntur Romani dominum *patremfamilias* appellasse, quòd paterna cura & amore complecti debeat omnes in familia sua, quasi fidei & tutelæ suæ concreditos.

4. Servis fidelibus & benemeritis, etiam supra pactam mercedem, præmia quædam extra ordinem dare: Nam cùm illi, fidelitate & amore erga dominos, se præstiterint plusquam servos; postulat *ἰσότης*, ut, liberalitate & munificentia, domini se exhibeant plusquā dominos. *Servus sensatus sit tibi dilectus quasi anima tua: non defraudes illum libertate, neq; inopē derelinquas illū*, Eccl. 7. 21.

Docu-

Documenta: Ab eo quòd etiam domini in ordinem coguntur.

Docum. 1. Prudens verbi diſpenſator, non ſervos, aut ſubditos, aut infimæ ſortis homines ſolummodo; ſed dominos, magiſtratus, omneſque adeò qui Chriſti jugo colla ſubmiſerunt, erudire, monere, increpare debet.

Docum. 2. Utcunque ſolitum eſt ſuperioribus (neque id injuria) de ſubditorum vitiis conqueri; tamen ut plurimùm & ipſi non minoribus inficiuntur: utriſque igitur incumbit, non tam alterius vitia exaggerare, quàm ſua emendare.

Ab ipſo præcepto de *juſtitia* exhibenda.

Docum. 1. Injuſtus & improbus dominus eſt, qui tractat ſervos ad regulam ſuæ non Divinæ voluntatis: Dei enim voluntas eſt regula juſtitiæ, & ſemper præſcribit auream mediocritatem, humana vergit ad extrema. Unde Plato, epiſt. 9. **Μετρία μὲν ἡ θεῷ δουλεία, ἄμετρος καὶ ἡ τοῖς ἀνθρώποις**, *Moderata ſervitus eſt quæ Deo placet; immoderata, quæ ad humanam libidinem exigitur.*

Docum. 2. Taxandi itaque hîc domini qui peccant ex utravis parte contra illam juſtitiæ regulam quam ab initio deſcripſimus. Multi providos ſe & frugi exiſtimant, dum ſervos domant laboribus & verberibus, macerant fame & jejuniis: alii è contrà ſeſe venditant pro dominis beneficis, quòd permittunt eoſdem otio diffluere, & in ſingulos dies temulentis compotationibus vacare. Sed neutri **τὸ δίκαιον** tenent.

A præcepto de *æquitate* exhibenda.

Docum. 1. Dominus Chriſtianus non tantùm ſpectare debet, quid lex, aut conſuetudo humana, ſed quid inſuper charitas & manſuetudo Chriſtiana jubet ſervis exhibere. Si illa non præſtiterit, injuſtus peragetur etiam ad tribunal hominum: ſi hæc non fecerit, impius & crudelis peragetur ad tribunal Dei.

Docum. 2. Jus analogum, ſive *ἰσότης*, valere debet inter omnes hominum ordines; & quæcunque ſuperiores exigunt à ſubditis, paria debent, ſi non ſpecie, tamen analogia, iiſdem rependere. Hæc de præcepto.

Scientes quod & vos Dominum habetis in cœlis] Jam ſtimulum ſubjicit ad præcepti obſervationem. Is autem duplex eſt: Unus in eo, ut ſciant quòd & ipſi habeant Dominum; *Scientes quod & vos Dominum habetis.* Alter in eo, ut ſciant qualem & ipſi habeant Dominum; *in cœlis.*

Scientes quod & vos Dominum habetis] id eſt, *Tenentes, credentes, cogitantes* vos itidem ac ſervos veſtros Domino ſubeſſe. Cogitatio hæc acerrimus ſtimulus eſt ad juſtitiam & æquitatem ſervis exhibendam, quia cauſam injuſtitiæ & iniquitatis elidit. Ideo enim domini nihil non audent in ſervos ſuos, quòd

quòd putant illos solos servos esse, se dominos absolutos, & nihil aliud quàm dominos. Jubentur igitur scire & meminisse, se etiam servos esse ejusdem supremi Domini, & proinde servorum suorum conservos: Est autem à ratione alienum, ut servus, quamvis paulò honoratior, injustè & tyrannicè agat cum conservis suis; quia non vult ut ipse Dominus eodem modo secum agat.

Dominum habetis in cœlis] Hoc vocabulo indicare voluit qualem Dominum habeant & ipsi domini; *cœlestem* scilicet, id est, justum, omnipotentem, omniscium, uno verbo, Deum. Hæc etiam cogitatio valde facit ad reprimendam dominorum injustitiam. Nam ideo insolenter se gerunt adversùs servos, quia plerunque nec illis adest resistendi facultas, nec videtur adesse ullus judex aut defensor, qui injurias servis illatas ulciscatur. Jubet igitur Apostolus ipsos dominos cogitare se habere Dominum, eumque non mortalem sed cœlestem, qui non patietur illos impunè abuti delegata in servos autoritate. Tali igitur Domino subditi, debent in omnibus sanctè colere & observare justitiam & æquitatem:

Primò, quia hic Dominus cœlestis omniscius est, adeò ut nihil illum possit latere quod perperam & injustè agatur. Extremæ autem audaciæ est, Domino cœlesti inspectante, protervè & crudeliter tractare conservos. Nam nequam ille servus in evangelio non audet conservos affligere priusquam dominum peregrè profectum videt. Quandoquidem igitur hic Dominus cœlestis nunquam à nobis abest, nunquam tutum est protervire.

Secundò quia hic Dominus cœlestis sanctus & justus est, & odio habet omnem injustitiam. Terreni quidem domini quandoque aut favent improbitati servorum, aut saltem connivent; quia ipsi pariter improbi sunt: nulla autem spes est, illum Domino cœlesti posse placere qui justitiam & æquitatem audet violare. *Odio est Deo impius & impietas ejus*, Sap. 14. 9.

Tertiò, quia hic Dominus in cœlis, omnipotens est: potest igitur ille quod odit punire; nec potest quisquam se ex manibus ejus eripere. Est omnium Dominator, nec verebitur magnitudinem cujuspiam: *Fortioribus autem fortior instat cruciatio*, Sap. 6. 9. Cogitent igitur hæc omnia domini: se habere Dominum; se habere Dominum cœlestem, id id, omniscium, omnis injustitiæ osorem, omnipotentem: atque hoc eos stimulabit ad justitiam & æquitatem servis exhibendam.

Documenta.

Docum. 1. Fideles & pii sic sese gerant erga suos inferiores, ut interim semper meminerint se habere Dominum superiorem.

Docum. 2. Nimis usitatum viris potentibus, & in

& in eminenti loco conſtitutis, oblivioni tradere hunc ſupremum & communem Dominum.

Doctrin. 3. Oblivio hæc omnis injuſtitiæ & iniquitatis origo eſt:ut patet in Pharaone, Exod.5.2.*Neſcio Dominum; Iſrael non dimittam.*

Doctrin. 4. Cogitandum igitur perpetuò qualem Dominum habeamus in cœlis,ut hæc ipſa cogitatio ſtimulus ſit quo excitemur ad æquitatem, & frænum quo inhibeamur ab injuſtitia & tyrannide.

Doctrin. 5. Ea clementia tractare oportet ſervos noſtros,qua optamus ut Dominus cœleſtis utatur erga nos.

Atque ſic explicatam habetis hanc œconomicam Apoſtoli hortationem; quam ad caput præcedens retulimus. Jam ultimi capitis expoſitionem aggrediemur.

Capitis quarti

Expoſitio.

Paucula præmittam de argumento hujus capitis; dein rectà pergam ad contextûs explicationem. Poſt tradita igitur præcepta œconomica, quæ pro diverſo perſonarum ſtatu ad ſingulos accommodantur, revertitur, Apoſtolus ad hortationes quaſdam generales, quæ omnibus communiter proponuntur. Hiſce ſtatim ſubjungit honorificam mentionem Tychici & Oneſimi, per quos miſſa eſt hæc epiſtola ad Coloſſenſes. Demum ſalutat illos nomine multorum piorum qui tum Romæ verſabantur,præcipitque ut publicè in eccleſia legatur hæc epiſtola, atque ſic clauſulam eidem imponit.

Sunt itaque tres præcipuæ hujus capitis partes.

- Hortationes,
- Laudationes,
- Salutationes.

Hortatur ad tria:

Perſeverantiam in orando; v.2,3,4.
Sapientiam in converſando; verſ. 5.
Diſcretionem in loquendo; verſ. 6.

Commendat illis duos eximios viros,

- Tychicum; verſ. 7, 8.
- Oneſimum; verſ. 9.

Quod reliquum eſt hujus epiſtolæ, ſalutationibus penè totum conſumitur,

 sumitur, pauculis aliis interjectis & additis. Ad contextum veniamus.

VERS. 2, &c.

Orationi instate (vel *fortiter incumbite) vigilantes in ea*, *cum gratiarum actione*, &c.

IN hoc versu & duobus sequentibus accendit Colossenses ad divinissimum illud & utilissimum opus *orationis*. In quo tractando, non est instituti mei locum hunc communem explicare; sed ea tantùm exponere quæ expresse tanguntur ab Apostolo in ipso contextu. Hæc autem in genere duo sunt: 1. Conditiones quædam requisitæ in ipsis orantibus, versu hoc secundo. 2. Specialis quædam & pernecessaria materia orationis, seu causa orandi, vers. 3, 4.

Conditiones tres hoc in loco recensentur:

Vehemens perseverantia,
Cauta vigilantia,
Pia gratitudo. De quibus sigillatim.

Τῇ προσευχῇ προσκαρτερεῖτε] Græcum hoc vocabulum deducitur à κάρτος, quod unâ literâ transpositâ idem est quod κράτος, *robur* scilicet, *vehementia*, *victoria*. Unde καρτερεῖν, *fortiter tolerare*, vel *perdurare*; & προσκαρτερεῖν, Vehementer & assiduè incumbere rei alicui difficili & laboriosæ, donec eam ad optatum eventum perduxeris, & quasi victoriam obtinueris. Προσκαρτέρησις igitur hæc duo involvit: vehementem quandam animi intentionem, & quasi pugnam, dum versatur in actu orandi; & assiduam frequentationem orationis: Ἐν παντὶ καιρῷ ἐν πνεύματι, Ephes. 6. 18.

Quod attinet ad vehementiam, seu animi intentionem; est ea quidem multis nominibus valde necessaria:

1. Quia causæ orandi ejusmodi sunt quæ maximè excitare debent mentem humanam ad hoc opus seriò & totis viribus agendum. Nam magnitudini rei quæ geritur intentionis nostræ magnitudo semper solet, aut saltem debet, respondere: Jam verò *nulla negotia comparari possunt negotiis veniarum, gratiarum, gloriarum: at hæc ea sunt, quæ præcipuè per orationem quæruntur*, ut inquit Parisiensis. Tanta igitur ac talia bona frigidè & perfunctoriè petere, quid aliud est quàm Deo illudere?

De Rhet. divin. cap. 38.

2. Quia torpidæ istæ & somniculosæ preces, quæ animo aut vagante aut obtorpescente dicuntur, nec cœlos penetrare, nec Deum ad audiendum inflectere possunt. Oratio enim nostra nuntii vicem præstat inter nos & Deum; nuntius autem si vel nugas in via egerit, vel obdormiverit, nec ad itineris metam perveniet, nec negotia sibi commissa expediet. Unde Cyprianus, *Quâ fronte te audiri à Deo postulas*,

De Orat. Dom.

poſtulas, cùm te ipſe non audias?

3. Requiritur hæc animi intentio & fervor ſpiritûs inter orandum; quia cor ſpirituali hoc calore ardeſcit, emollitur ſimul & dilatatur, aptiúſque ac capacius ad excipienda Divina munera efficitur. Atque hoc in cauſa fuiſſe arbitror, quòd Fratres Ægyptiaci *breviſſimis & raptim ejaculatis orationibus* uti voluerint; ne ſcilicet *per moras evaneſceret & hebetaretur intentio*, ut inquit Auguſtinus, De orando Deo, ad Probam.

Epiſt. 121. cap. 10.

4. Intentio hæc & ardor animi vel eam ob cauſam maximè optabilis eſt, quòd piæ & devotæ mentis ſignum certiſſimum ſit; ut è contrà, frigida & ſomnolenta oratio, indicium animi carnalis, & terrenis rebus agglutinati. Sic Chryſoſtomus, lib. 1. De orando Deo, *Cum video*, inquit, *quenquam non ſtudioſum orandi, continuò mihi palàm eſt, eum nihil egregii in animo poſſidere: rurſus, ubi conſpexero aliquem orationi vehementer & valide incumbentem, illum omni virtute & pietate ornatum colligo.*

5. Quia ardens hoc deſiderium, teſtante Scripturâ, in omnium ſanctorum precibus emicuit. Hâc fervidæ orationis luctâ Jacobus cum Deo ipſo colluctans, victor evaſit, Gen. 32. 28. Hâc eâdem Moſes Dei manus quaſi ligavit, nec paſſus eſt illum perdere rebelles Iſraëlitas. Ob hanc vehementiam David orationem ſuam *clamorem* paſſim vocat. Ut expediam verbo; Hæc intentio & fervor orationis ad impetrandi efficaciam maximè ſemper valuit, teſtante Apoſtolo Jacobo, Πολὺ ἰσχύει δέησις δικαίου ἐνεργουμένη. Quid eſt autem ἐνεργουμένη δέησις, niſi precatio ſpiritu quodàm mota, acta, & quaſi vivificata? Atque hæc de vehementia ſeu intentione animi, quæ requiritur in ipſo actu orandi, atque innuitur hoc verbo προσκαρτερεῖτε.

Iac. 5. 16.

Sed dictum eſt, hoc vocabulo προσκαρτερεῖτε aliud inſuper innui, nimirum aſſiduitate ſive frequentationem hujus exercitii; quæ tanta & tam continua eſſe debet, ut eo reſpectu in ſacris Scripturis jubeamur *ſemper orare*. Ipſe Chriſtus per parabolam oſtendit diſcipulis ſuis, *quod ſemper oportet orare, & non deficere*, Luc. 18. 1. *Sine intermiſſione orate*, 1. Theſſ. 5. 17. Quæ loca non ſunt in eum ſenſum accipienda, quaſi, relictis & abdicatis omnibus laboribus, orationi tantummodo vacandum & adhæreſcendum eſſet: ſed, ut rectè Auguſtinus, *illud*, SINE INTERMISSIONE ORATE, *ſaniſſime ſic accipitur, ut nullo die intermittantur certa tempora orandi*, De hæreſ. ad Quodvultdeum, hær. 57. Pſallianorum ſeu Euchitarum. Nam ab opere ſuo nunquam ceſſare judicatur, qui cùm poteſt & debet operatur. Hæc itaque perſeverantia in orando, non

continuum, sed assiduè repetitum actum orandi flagitat: nè abjiciamus scilicet orationis studium, vel tædio expectandi, vel desperatione obtinendi, vel ob aliam causam quamcunque; sed crebrò Deum invocemus, crebrò urgeamus, etiam tum cùm precibus nostris aures suas occlusisse videtur. Et hoc est, τῇ προσευχῇ προσκαρτερεῖν.

Non est meum hìc statuere quoties in die, aut quibus horis orandum sit: sed illud ostendendum est; esse sæpissime & frequentissimè huic exercitio incumbendum. Ad ipsum temporis articulum quod attinet, Spiritu & occasione uti oportet consultoribus.

Incitamenta ad frequentandum orationis exercitium.

Debet esse assidua oratio nostra;

Incit. 1. 1. Quia habemus assiduas & infinitas causas orandi. Nam quicquid boni habemus, aut habere desideramus: quicquid mali aut patimur, aut pati meruimus, aut metuimus; hæc omnia orandi materiam subministrant. Bona quæ habemus excitant ad orationem; quia hoc modo Deus propter accepta beneficia honorandus est: bona quibus caremus accendunt ad orandum; quia à solo Deo sunt expectanda: Mala quæ patimur ad preces vocant, quia à solo Deo removeri: mala quæ metuimus; quia ab eodem solo depelli possunt. Hinc sancti Patres orationem nuncupant *sacrificium Christiani, clavem cœli, subsidium egeni, flagellum diaboli*, &c. Habemus exemplum assiduitatis apud Eusebium, lib. 2. cap. 23.

Incit. 2. 2. Quia assiduitas & importunitas est efficacissimum medium impetrandi: ut docuit Christus in parabola, Luc. 18. atque etiam suo facto ostendit erga mulierem Chananæam importunè sibi instantem, & preces suas iterum iterumque ingeminantem, Matth. 15. Hinc Gregorius, *Vult Deus rogari, vult cogi, vult quâdam importunitate vinci: bona hac violentia est, quâ Deus non offenditur, sed placatur.* (In 6. Psal. pænitent.)

Incit. 3. 3. Quia hæc perseverantia in orando maximè facit ad fidem nostram declarandam, augendam, roborandam. Est enim superbi & fastidiosi petitoris, nullas moras perpeti, ac propter quamlibet dilationem à precando statim resilire. Hinc illa vox 2. Reg. 6. 33. *Quid considerem Jehovæ amplius?* At David è contrà, Psal. 5. 3. *Manè ad te disponam orationem meam, & speculabor.* Fides igitur non illico resilit, sed quasi in specula consistit, & expectat donec Deo visum sit annuere.

Documenta ex hisce emergunt ad intentionem spectantia.

Docum. 1. Cum excitemur ab Apostolo ad intentionem & fervorem animi inter orandum, colligitur, nos esse naturâ frigidos & torpidos in hoc exercitio,

ercitio, adeò ut à ſomno vix temperare poſsimus niſi monitorem & exſuſcitatorem habeamus. Ipſorum apoſtolorum ſomnolentia hoc teſtatur, Matth. 26. 40.

Docum. 2. Deus igitur orandus eſt ut Spiritum orationis nobis impertiat: nam caro & ſanguis neque ſciunt neque diſcere poſſunt veram & juſtam precandi rationem abſque magiſterio & afflatu Spiritûs. Hinc illud Rom. 8. 26. *Quid precemur ut oportet non novimus*, &c.

Docum. 3. Hinc apertè deducimus, nullius aut parvi admodum momenti eſſe orationes iſtorum, qui nullo ſenſu, nullo intellectu eorum quæ dicuntur, demurmurant indies orationes ſuas, in id tantum ut dicantur oràſſe. At vel ex hoc loco didiciſſe potuerunt, orationem non eſſe rem perfunctoriam, ſed ſeriam & laborioſam, cui inſtare oportet non indormire.

Sunt igitur omni odio digni Papiſtæ, qui volunt populum Chriſtianum preces publicas linguâ incognitâ audire, preces ſuas privatas linguâ item incognitâ effutire; quaſi id unum ſtudeant, ut rem diviniſſimam & utiliſſimam reddant ridiculam, infrugiferam, & pſittacis non hominibus convenientem. Errorem hunc breviter perſtringamus.

Perſpicuum eſt, in oratione ſeria requiri & cogitationem illarum rerum quas petimus à Deo, & ardens earundem deſiderium. De cogitatione Cyprianus ſic ſcribit, *Cogitatio omnis carnalis abſcedat; nec quicquam aliud tunc animus quàm illud ſolum cogitet quod precatur*. De deſiderio ſic Pariſienſis, *Deſiderium impetrandi quod petitur eſt vox orationis; abſque hac muta eſt*. Jam verò nec cogitatio, nec deſiderium rerum illarum quæ petuntur, in illis reperitur qui non intelligunt quid petunt à Deo.

493

De orat. Domin.

De Rhetor. div. cap. 28.

Haſce preces non intellectas damnavit Paulus; qui concludit nos non poſſe dicere *Amen* ad orationes quas non intelligimus, 1. Cor. 14. 16. Damnavit Auguſtinus; qui in libro De magiſtro, cap. 1. ſic ſcribit, *Populus debet intelligere preces ſacerdotum, ut conſenſione quadam ſuſpendatur in Deum*. Ipſi etiam Pontificii in quibus aliquid aut mentis aut frontis fuit, hunc errorem Romaniſtarum perſtrinxerunt. Pariſienſis, De Rhetor. divin. c. 38. ubi orationem nuntio comparat, *Numeratur*, inquit, *inter fatuitates nuntii iſtius, quod de ipſis negotiis nec curat nec cogitat, niſi hoc ſolum, quod petitionem offerat Deo, omnino ignorans quid illa contineat, & quid per eam petatur. Et hac manifeſta ſunt in omnibus orantibus, qui labiis ſolis ſtrepunt, de his quæ verba orationum ſignant nihil omnino intelligentes*. Et c. 40. ubi orationem *vitulum labiorum* appellat, ſic ſcribit, *Carnes iſtius vituli, intellectus ſunt & cogitationes eorum quæ verbis orationis ſignantur*;

medulla, est pia orantis intentio; pili in vitulo isto sunt, exterior vocalis strepitus. Detruncant igitur hoc sacrificium, & Deum fraudant potioribus vituli istius, qui intellectum & signata verborum vel non habent vel non curant. Hæc ille. Joannes Gerson, quamvis, implicatus errore Romanæ ecclesiæ, neget hoc esse necessitatis quod attinet ad illiteratos; tamen ultro fatetur, conversionem cordis ad Deum tempore orationis, cæteris paribus, esse laudabiliorem, si secundùm verba & sensum orationis fiat. Postremò, Cajetanus à theologis Parisiensibus erroris arguitur, quòd scripserit melius esse quòd orationes dicantur in lingua vulgari & cognita, quàm Latina non intellecta. At quomodo se tutatur? *Non scripsi*, inquit, *quod est*, MELIUS, *sed quòd est* MELIUS AD ÆDIFICATIONEM ECCLESIÆ;*neque scripsi* ORATIONES, *sed* ORATIONES PUBLICAS, QUÆ AUDIENTE POPULO DICUNTUR; *Hoc autem super doctrinam Pauli fundavi*, 1. Cor. 14. Hæc Cajetanus in responsione ad quosdam articulos nomine Parisiensium editos; quod opus habetur post tertiam partem Thomæ. Non diutius immorabor in impugnatione hujus absurdissimi erroris, qui tollit ipsam quasi animam orationis: nam rectè Athanasius, in orat. 16. ad Maximum philosophum, *De rebus apertis & sole lucidioribus disputare, nihil aliud est quàm hominibus prava defendentibus causam improbitatis impudentiæque suggerere.* Hæc de intentione seu fervore orantium.

Documenta ad assiduitatem seu perseverantiam referenda.

Docum. 1. Hæc ipsa hortatio ad perseverandum in oratione detegit naturæ nostræ vitium, quod facit nos adhærescere nimis rebus & voluptatibus carnalibus; è contrà autem, illico segnescere & fatiscere in spiritualibus. Nam animæ sanæ nihil jucundius quàm effundere sua desideria in sinum cœlestis sui Patris; quod tamen nos sine tædio facere non possumus.

Docum. 2. Summopere cavendum, nè voluptatibus nostris, aut negotiis, aut ullis molestiis unquam avellamur ab hoc tam necessario orationis exercitio. Quemadmodum enim si nervos incideris, totum corpus sine motu & viribus, trunci instar, relinqueris: sic si orationem sustuleris (quam Chrysostomus *animi nervum* appellat) hominem planè mancum & debilem, omnique spirituali motu vacuum reddideris. Atque hîc præclarum Danielis exemplum ob oculos proponendum est, qui nè unum quidem diem ab orando arceri potuit, vel edicto regis, vel periculo mortis; ut videre licet Dan. 6. 11.

Docum. 3. Hinc colligere licet impiorum & infidelium miseriam: qui cùm expertes

pertes

pertes ſint fidei & amoris Divini, nè orare quidem poſſunt, niſi dicis tantùm causâ, multò minùs *προσκαρτερεῖν*, *inſtare orationi*. At quid illo miſerius, cui cum ipſo fonte beatitudinis non poteſt eſſe ullum commercium?

Docum. 4. Hinc patet felicitas piorum & fidelium: qui cùm ferventem & perſeverantem orationem quaſi inexhauſtum theſaurum poſſideant, nullâ re egêre unquam poterunt quæ ſit illis neceſſaria & ſalutifera. *Nam ſi vos qui mali eſtis, noſtis bona dona dare liberis veſtris; quantò magis Pater veſter qui eſt in cœlis, dabit bona petentibus ab ipſo?* Matth. 7. 11. Atque hæc de fervore & perſeverantia.

2. *Vigilantes in ea*] En alterum juſtæ & legitimæ orationis comitem, nimirum vigilantiam. Poſſumus autem vigilantiam hanc referre, vel ad vigilias propriè dictas, id eſt, ad ſtatas & ſolennes noctis vigilias; vel ad vigilias metaphoricè dictas, id eſt, perpetuas mentis Chriſtianæ vigilias: imò utraſque conjungere ſat commodè poterimus.

Ad nocturnas vigilias quod attinet, clarum eſt, Chriſtianos Apoſtolorum temporibus, propter ſævitiam paganorum neceſſitate quadam coactos ſæpe fuiſſe ad conventus nocturnos, quando vel evangelium prædicare, vel preces publicas Deo fundere volebant; ut patet Act. 12.12. & 20. 7. & aliis in locis. Quinetiam ſolennitatis & devotionis excitandæ causâ, imperatoribus jam ad Chriſtianam religionem converſis, & rebus noſtris pacatis & florentibus, vigiliarum conſuetudinem retinebant, eaſque potiſſimùm celebrabant cùm feſtorum ſolennitas inſtaret. Hinc Patrum conciones in vigilia Nativitatis, in vigilia Paſchæ, in vigiliis etiam martyrum habitæ adhuc leguntur. Haſce autem vigilias verbo & precibus impendebant, atque hoc pacto præparabant ſe ad feſti ſanctiorem obſervationem, & cœnæ Dominicæ participationem. Apponamus teſtimonia ex Patribus. Tertullianus, in 2. lib. ad uxorem, oſtendit Chriſtianas fœminas non debere nubere maritis ethnicis, argumento ab hiſce vigiliis petito: *Quis ethnicus*, inquit, *nocturnis convocationibus uxorem à latere ſuo eximi libenter feret? quis ſolennibus Paſcha obnoctantem ſecurus ſuſtinebit?* Ante ſynaxin in vigiliis pernoctare ſolitos fuiſſe Chriſtjanos oſtendit etiam Athanaſius, Apol. ad Conſtant. ubi conqueritur illos fuiſſe oppreſſos à Syriano præſide: nam dum precibus intendebant, ille milites ſuos in eos immiſit. Harum vigiliarum mentionem facit Nazianzenus, Orat. 27. & Orat. 2. in Julian. & Bernardus, in vigil. S. Andreæ, *Indignus eſt*, inquit, *ſolenni lætitiâ, qui ſtatutam vigiliæ abſtinentiam non obſervat*.

Jam, præter publicas haſce vigilias

 lias publicis Christianorum conventibus deputatas, observare etiam licet, pios & sanctos viros privatâ devotione insomnes noctes quandoque duxisse, & precibus vehementiùs incubuisse. Sic David passim affirmat se etiam nocte ab oratione non cessâsse, Psal. 22. 2. & 77. 6. Sic Paulus & Silas incarcerati mediâ nocte Deum invocant, Act. 16. 25.

De publicis illis vigiliis quas necessitas invexit in ecclesiam illud unum dicimus; Cessante causâ, non malè ab ecclesia nostra esse jam sublatas: nam multis incommodis ac periculis obnoxias fore, nemo sapiens negabit, qui hujus seculi mores perspectos habet. Quinetiam in veteri ecclesia multa incommoda indè manâsse colligitur ex canone 35. concilii Elibertini; ubi fœminæ arcentur ab hisce vigiliis, eò quòd sub obtentu orationis scelera latenter committant. Et apud Augustinum passim taxantur abusus in vigiliis martyrum, qui in consuetudinem & legem penè abierunt. Videte De morib. eccles. cathol. cap. 34. Epist. 64. & passim in Sermonibus.

Jam quod attinet ad privatorum devotionem, qui diurnâ oratione non contenti, etiam nocturnæ invigilant; est ea quidem valde laudabilis, si superstitione vacet, atque oriatur ex zelo Divini nominis, ac denique adhibeatur cùm graves & justæ causæ hanc vigilantiam flagitare videantur. David, imò Christus ipse, nobis exemplo præivit ad hanc vigilantiam, Matth. 26. 38, 39. Paulus etiam Magistrum suum hac in re imitatur, 2. Cor. 6. 5. Nec laudabiles solùm sed etiam delectabiles sunt piis hæ vigiliæ; ut verè Augustinus, De bono viduit. cap. 21. *Vigiliæ in quantum valetudinem non perturbant, si orando, psallendo, legendo sumantur, in delicias spirituales vertuntur.*

Atque hactenus de vigiliis propriè dictis. Restant vigiliæ metaphoricè & figuratè dictæ, hoc est, mentis vigiliæ; quæ planè necessariæ sunt, non modo in orationibus nostris, sed in tota vita; ac proinde perpetuæ esse debent. Mentem autem vigilare dico, cum peccatis & mundanis rebus minimè indormit; sed semper experrecta diem mortis adventumque Christi expectat, atque futuram gloriam spe & fide certâ quasi prægustat. Qui animum hunc in modum comparatum gestat, is perpetuas agit excubias; qui hanc mentis vigiliam negligit, is, etjamsi dies ac noctes precibus impendat, dormire nihilominus judicabitur. Ad hanc vigiliam mentis nos vocat

Christus,

Marc. 13. 35, 36. *Vigilate, nè cùm Dominus* &c.

Apoc. 3. 2. *Esto vigilans,* &c.

Apoc. 16. 15. *Beatus qui vigilat, & custodit* &c.

Paulus,

Paulus,

1. Cor. 16. 13. *Vigilate, ſtate in fide*, &c.

1. Theſ. 5. 6. *Nè dormiamus, ſed vigilemus*, &c.

Petrus,

1. Epiſt. 5. 8. *Vigilate; nam adverſarius veſter* &c.

Haſce itaque vigilias obſervare oportet, ſi vel nos, vel orationes noſtras Deo gratas eſſe velimus. Unde Auguſtinus, Serm. 23. in evang. ſecundùm Matth. *Corde vigila, fide vigila, charitate vigila, operibus vigila.* Et Bernardus, in vigil. Petri & Pauli; *Ad hoc proponuntur vigiliæ, ut evigilemus ſi in aliquo peccato dormitaverimus.* Imò, ut Cyprianus loquitur, *debent* omnes pii, *etiam cùm dormiunt oculis, corde vigilare. Sicut ſcriptum eſt ex perſona eccleſiæ, Ego dormio, & cor meum vigilat*, Cant. 5. 2.

De orat. Domin.

Documenta.

Docum. 1. Hinc arguitur noſtri ſeculi ſocordia: Nam nos, quoties convenitur ad publicas preces aut verbi prædicationem, claro die ſubindè dormimus, cùm majores noſtri in primitiva eccleſia, etiam totas noctes cum alacritate inſomnes duxerint, ut hiſce ſpiritualibus exercitiis frui poſſent.

Docum. 2. Arguitur etiam impietas, & vanitas: Nam vigiliæ apud nos nulli rei penè deſtinantur niſi nequitiis aut ineptiis.

Docum. 3. Illud etiam colligi poteſt; Fruſtrà illum extollere vocem ad Deum in oratione, qui dormit in vitæ converſatione: Deus enim non minùs, imò multò magis vigiles animos quàm oculos requirit ab invocantibus nomen ſuum.

Docum. 4. Impiorum & impœnitentium orationes, ſomnia potiùs quàm vota habentur; quia corde peccatis indormiente recitantur. Atque hactenus de vigilantia.

3. *Cum gratiarum actione*] Ventum eſt ad ultimam conditionem quæ requiritur in orantibus atque in ipſa oratione, gratitudinem nimirum, & indè dimanantem actionem gratiarum. Et rectè quidem copulatur gratiarum actio cum oratione: Nam inter orandum, ſive reſpiciamus ad accepta jam beneficia, ſive proſpiciamus ad accipienda, ſive conſideremus dilata, aut prorſus negata; ob hæc omnia tenemur ad gratiarum actionem.

1. Æquum eſt petentes & expectantes nova beneficia, priùs propter accepta gratos ſe præbere: quia, ut rectè & ſapienter Philoſophus, *recompenſatio requiritur ad amicitiam conſervandam*: Deo autem, præter gratitudinem, nihil eſt nobis quod retribuamus, Pſ. 116. *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem ſalutaris accipiam* &c. (Eth. c. 9.)

2. Propter accipienda debemus nos gratos præbere; quia fruſtrà nova petit qui ſe ob præſtita immemorem oſtendit. *Ingrati ſpes tanquam glacies tabeſcet*, Sap. 16. 29.

3. Etiam gratiæ agendæ sunt propter dilata, imò negata. Nam quando differuntur quæ petimus, ideo fit, ut commodissimo tempore nobis conferantur; ut collata pluris æstimentur: quando prorsus negantur, id indè accidit, quòd Deus novit ea nobis nociva esse quæ nos commoda judicamus; è contrà, illa esse perquam utilia, quæ nobis acerba & injucunda videntur. Hoc est quod Chrysostomus innuit, cùm dicit, *Gratias Deo agendas non modò pro manifestis beneficiis, sed pro occultis, quæ præstantur nobis invitis & repugnantibus*. Hujusmodi sunt, adversa valetudo, paupertas, persecutio, & ea ferè omnia quæ vulgus perpessu gravia arbitratur. Atque in hisce ac aliis consimilibus tenenda est Augustini sententia, qui asserit pios & fideles, cùm non exaudiuntur *ad voluntatem*, exaudiri tamen *ad salutem*.

In epist. Ioan tract. 6.

Ob hasce itaque causas manifestum est, gratiarum actionem, utpote tributum Deo multis nominibus debitum, nunquam esse intermittendam.

Hinc docemur,

Docum. 1. Esse omnes ferè homines ad petendum & querulandum proniores, quàm ad gratiarum actionem.

Docum. 2. Ingratos hosce homines esse ad sacrificium orationis Deo offerendum prorsus ineptos.

Docum. 3. Bona & mala non nostro sensu metienda, sed Dei Patris nostri judicio relinquenda: nam hinc fons ingratitudinis, quòd non credimus ea nobis optima esse quæ à Deo immittuntur. Vetus poeta non immeritò laudatur à Platone, in Alcibiade lib. 2. quòd amicis suis hanc precandi formulam præscripserit,

> Ζεῦ βασιλεῦ, τὰ μὲν ἐσθλὰ ϗ εὐχομένοις ϗ ἀνεύκτοις
> Ἄμμι δίδου, τὰ δὲ δεινὰ ϗ εὐχομένοις ἀπαλέξειν κελεύειν.

Docum. 4. Non fremendum aut indignandum, si nobis negentur ea quæ desideramus; sed gratiæ potiùs Deo Patri agendæ, qui nociva amanter & prudenter negat, etiam cùm à nobis stultè & inconsideratè appetuntur.

Docum. 5. Nihil contingere piis & fidelibus, propter quod non possint & debeant gratias Deo agere meritissimas; juxta dictum Apostoli, 1. Thess. 5.18. *In omnibus gratias agite*. Hæc de conditionibus legitimæ orationis.

VERS. 3, 4.

Precantes simul etiam pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium sermonis, ut loquamur mysterium Christi, propter quod etiam sum vinctus:

Ut, inquam, *illud patefaciam sicut oportet me loqui.*

Multa sunt à Deo opt. max. petenda, & nostro & aliorum nomine: sed Apostolus, aliis omissis, Colossenses excitat ad petendum unum

unum magnum & neceſſarium, evangelii ſcilicet dilatationem & profectum. Neque id immerito: nam cœleſti hoc lumine diffuſo, & in hominum corda penetrante, reliqua omnia Dei beneficia ultro adjicientur hominibus, Matth. 6. 33.

In hiſce duobus verſiculis duo generatim obſervanda; Pro quibus potiſſimùm precandum ſit; Quid illorum nomine à Deo poſtulandum.

Pro quibus? *Pro nobis*] id eſt, Pro me reliquiſque fidis evangelii miniſtris.

Quid petendum?

Facultas, libertas, efficacia prædicandi; *Oſtium ſermonis*.

Uſus ſeu praxis hujus facultatis; *Ut loquamur myſterium Chriſti*, &c.

Modus debitus in eadem exercenda; *Sicut oportet me loqui*.

Precantes ſimul etiam pro nobis] Verſu præcedente (uti audiſtis) excitavit Coloſſenſes ad aſſiduam orationem: Jam docet in hiſce orationibus eos memores eſſe oportere, non ſuiipſorum ſolummodo, ſed etjam fratrum, ac præcipue miniſtrorum. Sic 2. Cor. 1. 11. ait Apoſtolus, ſe de auxilio Divino confidere, Corinthiis unà pro illo operam ſuam conferentibus ad Deum deprecandum. Nec ſine cauſa, qui profectum evangelii ex animo optant, excitantur ad orandum pro apoſtolo aliiſque miniſtris; quia bonus & fidus miniſter eſt publicus eccleſiæ theſaurus, & proinde amandus & curandus ab omnibus qui amant aut curant eccleſiæ ædificationem.

Hinc obſervemus,

Obſerv. 1. Eſſe officium omnium piorum, aſſiduè & enixè Deum orare pro paſtoribus & evangelii miniſtris.

Obſerv. 2. Eos qui hoſce non amant vel ſolo vocationis ſuæ reſpectu, etſi nihil aliud habeant amore dignum, eſſe animo parùm Chriſtiano; qui vexant & lacerant, planè diabolico. (1. Theſſ 5. 12. 13.)

Obſerv. 3. Qui ſunt inferiore conditione, & ſanctitate minore, orare tamen poſſe & debere pro illis qui ſunt eminentiore loco conſtituti, & majore ſanctitate præditi: Nam ipſe Apoſtolus non modò non aſpernatur preces populi Coloſſenſis, ſed majorem in modum eas efflagitat. Hinc Auguſtinus, *Orat Apoſtolus pro plebe; orat plebs pro apoſtolo: pro ſe omnia membra orant; Caput pro omnibus interpellat.* (In Pſal. 38.)

Obſerv. 4. Orare Deum pro aliis, non eſſe in nobis opus mediatoriæ cujuſdam interceſſionis, ſed mutuæ charitatis & neceſſitatis. Præclarè in hanc ſententiam Auguſtinus, cont. epiſt. Parmen. lib. 2. cap. 8. ubi reprehendit Parmenianum, quòd dixerit epiſcopum eſſe mediatorem inter populum & Deum: atque ſtatim ſubjungit, *Omnes Chriſtiani invicem ſe commendant orationibus ſuis. Pro quo autem nullus interpellat, ſed ipſe pro omnibus, hic unicus veruſque Mediator eſt.* Plura vide ibidem, tom. 7.

Observ. 5. Frustrà & ineptè in hisce mutuis orationibus vivorum Papistas fundare conari illam mediatoriam & meritoriam intercessionem sanctorum defunctorum pro ecclesia militante. Non enim vivi pro vivis orantes merita sua Deo obtrudunt, sed supplices vota tantummodo sua cum fraternis conjungunt. Qui autem hoc facit alieno nomine, non intercessorem propriè dictum aut patronum alterius se constituit, sed supplicem in eadem petitione socium. Quicquid itaque statuatur de universalibus precibus ecclesiæ triumphantis pro incolumitate ecclesiæ militantis, illud retineatur, Christum esse unicum Mediatorem & redemptionis & intercessionis meritoriæ apud Deum Patrem. Hæc de personis.

Ut Deus aperiat nobis ostium sermonis] Jam aggreditur ostendere quid potissimùm velit ut à Deo petant nomine suo & aliorum ministrorum, nimirum, ut illis aperiatur ostium sermonis. Quâ loquendi formulâ tria mihi videtur Apostolus complecti.

1. *Ostium sermonis aperire*, est facultatem internam & aptitudinem dare, atque dotes illas omnes quæ homines reddunt idoneos evangelii ministros. Hanc facultatem Christus, Luc. 21. 15. appellat *os, & sapientiam*; *Ego dabo vobis os, & sapientiam, cui non poterunt resistere* &c. Et sapienter quidem Apostolus hoc animæ suæ ostium à Deo aperiri postulat; quia ille solus illuminat hominum mentes in hac rerū divinarum cognitione, ille solus ornat dotibus ad tanti muneris functionem requisitis. Ille ostium sermonis aperuit Mosi, qui natura fuit *impedito ore & impeditâ linguâ*, Exod. 4. 10. Atque eodem in loco hanc prærogativam apertè sibi vendicat, vers. 11, 12. *Quis statuit os homini? Nonne ego qui sum Jehova? Nunc itaque i, & ego adero ori tuo, & docebo te quæ loqui te conveniet.* Sic etiam Paulus suam facultatem ad Dei gratuitum donum refert, 2. Cor. 3. 5, 6. *non idonei sumus ex nobisipsis, sed sufficientia nostra ex Deo est; qui fecit nos idoneos ministros* &c. Unde Clemens, Strom. 1. Εἷς ὁ διδάσκαλος, καὶ τοῦ λέγοντος καὶ τοῦ ἀκροωμένου, ἀναπηγάζων καὶ τὸν νοῦν καὶ τὸν λόγον.

Documenta.

Docum. 1. Nihil salubrius à Deo petitur nomine aliorum, quàm ut Divino munere idonei efficiantur ad opera vocationis suæ.

Docum. 2. Hæc una causa est cur tot indocti invadunt munera ecclesiastica, quòd populus toto corde non petat à Deo idoneos ministros: nam ille est qui dat ecclesiæ apostolos, doctores, evangelistas ad opus ministerii aptos. Vide Ephes. 4.

Docum. 3. Nemo fretus ingenii sui viribus aut eruditione propria, hoc munus evangelicum aggredi debet; sed confisus gratiæ & benedictioni Divinæ.

Docum. 4. Etiam qui maximis dotibus instructi

structi sunt, indies nihilominus à Deo petere debent, ut eadem dona sibi dentur, conserventur, augeantur. Sic Apostolus, cui cœlitus data fuit extraordinaria evangelii cognitio, monet tamen etiam pro se orandum, ut ostium sermonis sibi magis magisque aperiatur.

2. Cùm Deus oratur ut ostium sermonis aperiat ministris, illud intelligi potest, ut illis det libertatem prædicandi evangelium, & quasi viam aperiat, remotis omnibus obstaculis quæ mundus & diabolus solent opponere evangelicæ prædicationi. Solitum enim est Satanæ atque squamis ejus, infrendere ad patefactionem evangelii, atque omnes artes suas versare ad excludendum hoc lumen salutare; sed Deus è contrà suam autoritatem interponit, compescit improbos atque diabolum ipsorum ducem, hisque invitis & renitentibus, aperit ostium evangelizantibus.

In prima evangelii divulgatione hoc fuit manifestissimum, cùm totus penè mundus conspiraverat ad occludendum ostium sermonis evangelici; at Deus nihilominus tam latum ostium illi patefecit, ut paucorum piscatorum operâ per totum terrarum orbem instar fulguris diffunderetur; testante Apostolo Col. 1. 23. Hoc Patres contra ethnicos semper afferre solent, atque ab hac mirifica evangelii dilatatione probare ejus veritatem à Deo dimanasse. Sic Clem. Strom. 7. prope finem; *Græcam philosophiam si quivis magistratus prohibuerit, ea statim perit: nostram autem doctrinam, à prima usque ejus prædicatione, prohibent reges, duces, & magistratus, cum universis satellitibus; illa tamen non flaccescit ut doctrina humana, sed magis floret.* Unde hoc, nisi quòd, fidelibus id enixè petentibus, Deus illi aperiat ostium ut egrediatur, etiam invitis hostibus? Ad hæc, Deus, piis id assiduè petentibus, quandoque inflectit corda principum, non modò ut non obstent evangelio, sed ut faveant ministris, ac promoveant cursum evangelii. Sic Constantinum, ac post illum Theodosium, multósque alios imperatores movit, ut, relicto paganismo, Christianam religionem amplecterentur. Sic nostro & proavorum nostrorum seculo, movit multos principes, ut, rejectis & exstirpatis superstitionibus Papisticis, in suis ditionibus ostium aperirent evangelio. Hasce ob causas rectè Paulus monuit Colossenses, precari Deum ut aperiret ostium sermonis sibi reliquisque evangelii ministris: nam hoc ad Dei potentiam spectat.

Matth. 24. 14.

Documenta.

Frustrà conantur ministri disseminare evangelium, si Deus illis non aperiat ostium sermonis, & externa obstacula è medio tollat. *Docum.*

Est pii cujusque officium, non modò à Deo petere ut is velit pro *Docum.*

502 movere liberum evangelii cursum; sed etiam pro virili sua eniti ut ipse hoc idem faciat.

Docum. 3. Detestandi igitur qui remoram objiciunt verbo & ministris ejus, atque ostium hoc, quantum in se est, occludunt & obserant. In hac classe collocandi tyranni, qui persequuntur ministros evangelicos; hæretici, qui oppugnant doctrinam evangelicam; profani & pseudopolitici, qui nihil interesse statuunt, utrùm aperiatur ostium veræ religioni an Papisticæ superstitioni, modò fruantur externis bonis; Simoniaci denique patroni, qui fraudant debito stipendio ministros evangelii, & intercipiunt quod illos capere oportuit.

3. Quando Deus invocatur ut ostium sermonis aperiat ministris, illud etiam petitur, ut det efficaciam penetrandi in animos hominum sermoni evangelico, atque aperiat ostia cordium auditoribus ejusdem. Sic hunc locum intellexit Gregorius, scribens in 38 Jobi; ubi hæc verba habentur, *Paulus in corde audientium mysteriis evangelii à Domino aperiri ostium precatur. Habebat enim ille verbi tonitruum, sed dari ei viam quærebat: hanc autem viam nequaquam se dare posse cognoverat.* Sapienter itaque Apostolus monet, Deum invocandum ut aperiat ostium cordium humanorum; quia sermo prædicantium à Spiritu hanc gratiam consequitur, ut instruat auditoris intellectum, ut moveat ejus affectum, ut denique intret & sanet voluntatem: Sic verissimè Aquinas, 2.2.qu.177.art.1.ubi disputat de gratia sermonis. Atque hoc passim docent Scripturæ: Act. 16. 14. ubi Deus dicitur Paulo prædicante *aperuisse cor Lydiæ, ut attenderet ea quæ dicebantur.* & Ephes. 1.17,18.ubi Paulus Deum precatur ut *det* Ephesiis *Spiritum sapientiæ & revelationis*, ut *illuminet oculos cordium illorum*, &c. & in omnibus locis ubi fides *donum Dei* constituitur: Nam fide aperitur ostium cordis ad intromittendum evangelium: qui igitur fidem dat, ostium cordis pandit evangelio. Atque hinc est quòd Augustinus, asserat hanc precationem ad quam Apostolus excitat Colossenses pro aperiendo ostio sermonis, esse *apertissimam demonstrationem quod ipsum fidei initium sit donum Dei.*

De prædest. sanct. cap. 20.

Documenta.

Docum. 1. Non est in potestate humana, efficaciter ad salutem corda hominum docere, sed hoc Divinæ potentiæ & gratiæ tribuendum est. Sic Psalmista, Psal. 119. 18. *Aperi oculos meos, & videbo mirabilia legis tuæ.* Et pulcherrimè Augustinus, in epist. Joan. tract. 3. *Nolite putare quenquam hominem aliquid discere ab homine: si non sit intus qui doceat, inanis strepitus noster est. Magisteria forinsecus adjutoria quædam sunt & admonitiones: cathedram in cœlo habet,*

habet, qui docet. Vide 4. De doctr. Chriſt. cap. 16. Et Aquin. Quæſt. diſp. de magiſt.

Docum. 2. Multi oſtium aurium ſuarum patefaciunt evangelio, qui interim cordis oſtium occluſum & obſeratum gerunt. Vide Eſa. 6. 9. Marc. 8. 18.

Docum. 3. De Rhet. div. cap. 30. Cum auditione igitur, aut lectione verbi, ſemper copulanda eſt oratio ad Deum pro apertione cordis. Nam *parùm luminoſa, ſive auditio, ſive lectio verbi, quam oratio non illuſtrat,* ut loquitur Pariſienſis.

Atque ſic explicatum habetis, quid ſit *oſtium ſermonis aperire miniſtris:* nimirum, dare illis facultatem huic muneri exequendo idoneam; dare liberum curſum evangelio, remotis obſtaculis externis; dare denique eidem efficaciam, ut intret & penetret in corda audientium.

Ut loquamur myſterium Chriſti propter quod vinctus ſum] Docuit Apoſtolus populum petere à Deo oportere, ut det miniſtris oſtium ſermonis, hoc eſt, facultatem, libertatem, & efficaciam prædicationis: Jam illud adjungit, eſſe inſuper petendum ut detur illis in uſum & praxin deducere hæc dona. Nam ſæpe accidit, ut cùm Deus dederit multis eximiam facultatem, cùm conceſſerit pacata tempora ad evangelium propagandum, cùm denique illorum inchoatum miniſterium efficax effecerit in cordibus hominum, per inertiam tamen & avaritiam, per invidiam ac vanitatem, abjiciant tandem ſtudium & curam loquendi myſterium Chriſti. Sic Demas miniſterium abjicit, 2. Tim. 4. 10. Qui inertes & avari evadunt, dona ſibi data ſuffocantes, excutiunt plerunque ipſum munus evangelizandi: qui turbulenti, aut vani; prædicant illi quidem, ſed ità ut hi ſeminent diſcordias, iſti nugas, neutri loquantur myſterium Chriſti, id eſt, non urgeant doctrinam de ſalute omnibus fidelibus & pœnitentibus oblata per fidem in Chriſtum crucifixum: At hoc illud myſterium eſt, quod ſolum Paulus decrevit ſcire & prædicare, 1. Cor. 2. 2. Videtis igitur quàm neceſſarium ſit orare, ut miniſtri, poſtquam inſtructi fuerint omnibus adjumentis neceſſariis, exſerant hæc dona ſibi collata in prædicando Chriſti myſterio.

Documenta.

Docum. 1. Orandum non modò ut dentur nobis miniſtris docti, ſed ut inſuper exſuſcitentur indies à Deo ad obeundum munus ſuum cum alacritate & conſtantia: nam facilis eſt lapſus à labore ad ſocordiam.

Docum. 2. Deficiunt ſæpe miniſtri in opere vocationis, quia populus deficit in opere orationis pro illis apud Deum. Nam veriſſimè Gregorius; *Propter malum populum, etiam bonis tollitur ſermo doctoribus,* Hom. 12. ſup. Ezech. in illa prophetæ verba, cap. 3. 26. *Linguam tuam adhæreſcere*

 faciam palato tuo, & eris mutus: quia domus rebellis sunt.

Docum. 3. Cùm Paulus instat ut precentur Deum, non ut honores aut divitias seculi obtineat, sed ut loquatur ac prædicet evangelium; indè colligitur, nihil tam appetendum pio ministro, quàm exercitium ministerii sui; nihil tam luctuosum, quàm prohiberi ab hoc opere.

Docum. 4. Cùm adjungit, *ut loquamur mysterium Christi*, ostendit illos parùm memores officii sui, qui nacti facultatem & opportunitatem prædicandi, affectant tamen potiùs ingenium suum venditare quàm Christi mysterium prædicare. Nil aliud populus audire desideret, nihil aliud minister prædicare, quàm mysterium Christi, id est, doctrinam salutis adipiscendæ per Christum.

Propter quod vinctus sum] Hæc verba interserta sunt obiter, sed non inaniter: habent enim suum usum, sive populum respicias, sive pastores.

1. Populum accendunt ad amandum hunc Apostolum, qui ecclesiæ ædificandæ causâ tot ærumnas sustinuit.

2. Acuunt etiam ad preces pro illius liberatione, qui se tam cupidum salutis istorum ostendit, etiam in vinculis.

3. Excitant denique ad veram æstimationem hujus thesauri, nimirum, evangelii, cujus causâ, nec vincula nec ipsam mortem detrectat Apostolus.

Corollaria.

Coroll. 1. Est officium omnium piorum, non immemores se præbere ministrorum, quoties persecutionem sustinent evangelii causâ; sed consiliis, auxiliis, precibus illos adjuvare.

Coroll. 2. Afflictos pietatis causâ ministros majorem in modum diligere, imò honorare oportet. Non enim coronæ & torques aurei magis ornant magnates seculi, quàm vincula & catenæ ministros Dei: siquidem pati pro Christo est eximius honos, quo donari non solent ab Imperatore nisi egregii milites. Vide Philip. 1. vers. 29.

Jam si Paulum ipsum aliosque pastores respicias, habent etiam prędicta verba suum scopum & utilitatem. Nam ostendunt Paulum non fuisse hisce vinculis aliisve incommodis deterritum ab officio, sed indè potiùs accensum majore desiderio fungendi officio; quam ob causam preces illorum tam ardenter expetit.

Corollaria.

Coroll. 1. Oportet ministros munus suum amare atque magnifacere, non modò cùm floret evangelium, sed cùm & ipsi & illud ab ingratis & impiis conteruntur & conculcantur.

Coroll. 2. Indigni sunt qui adscribantur in hanc spiritualem militiam ignavi isti & fastidiosi operarii, quos statim tædet vel pudet suę functionis, atque vident ministerium suum odio aut contemptui esse mundanis.

Hinc

Initi.3.

Hinc colligimus, quòd etsi prædicatores evangelii sæpe vinciri possunt & affligi, ipsum tamen evangelium nunquam potest aut alligari aut exstirpari: nam *ut solis radiis vincula injici non possunt, sic nec evangelii*, inquit Chrysostomus. *Sermo Dei non est vinctus*, 2. Tim. 2. 9.

Vers. 4. *Vt*, inquam, *illud patefaciam sicut oportet me loqui.*

Vltimo in loco vult illud etiam poni in votis piorum, non modò ut possint & velint ministri verbum prædicare, sed ut illud faciant *sicut oportet*, id est, debito & optimo modo. Nam in omnibus officiis quæ Deo exhibentur, non nuda actio sed modus agendi vel maximè spectatur. Hinc illud Lutheri (uti arbitror) dictum, *Adverbia apud Deum prævalere verbis*, hoc est, Modum agendi, qui per *adverbia* designatur, plùs facere ad laudem vel labem agentis, quàm ipsam actionem, quæ *verbo* aliquo exprimitur. Nam sicut in naturalibus forma est decentior materiâ, sic in moralibus plùs commendatur modus quàm ipsa actio. Unde Cyprianus, *Sanctum non est quod geritur sanctum, nisi sanctè peragatur.* Sed ut ad ipsa verba accedamus; Clausula hæc, *sicut oportet*, suo ambitu multa complectitur: nos tribus hisce contenti erimus.

De sing. cler.

1. Oportet verbum Dei prædicare liberè seu confidenter. Hoc primo in loco ponendum censui, quia Apostolus Ephes. 6. 20. (unde hæc penè ad verbum descripta sunt) expressè mentionem fecit hujus παρρησίας, vel libertatis in loquendo. Neq; potest constare legitima verbi prædicatio sine hac libertate; quia finis prædicationis est *demoliri & subvertere quicquid extollitur contra Divinam veritatem, vel voluntatem, spiritualibus evangelii armis*, ut loquitur Apostolus, 2. Cor. 10. 5.

Non itaque oportet prædicare placentia, & degeneri quodam timore supprimere salutaria: sed errores atque peccata ea reprehendenda sunt quæ maximè regnant, etiam in maximis, & apud maximos. Sic Deus jubet, Esa. 58. 1. *Quasi tuba exalta vocem tuam, annuntia populo meo scelera eorum.* Sic propheta Oseas taxat liberè principum & sacerdotum vitia, cap. 5. 1. Sapienter & piè Prosper, De vita contempl. lib. 3. cap. 23. *Magis malle debemus eorum inimicitias, qui noluerint emendari, contrahere; quàm Dei offensam, dum peccantes palpamus, incurrere. Curant enim & sanant hæc amara, quamvis sensum exasperent*, ut rectè Clemens in Προτρεπτ.

Neque etiam oportet vel in ipsis dogmatibus, vel in formulis & modis loquendi, attemperare se aliorum erroribus in præjudicium cognitæ veritatis: quod timidiusculi sæpe faciunt contra conscientiam suam,

 suam, apud eos præsertim quos conjiciunt aliquantulùm propendere in Papisticos errores. Sed hoc adversatur huic libertati quæ requiritur in ministris Christi; quos oportet non modò ipsam substantiam (ut ità loquar) & possessionem veritatis retinere, sed extremos etiam limites & quasi confinia ejusdem defendere. Hinc Apostolus jubet, non modò *sanam doctrinam*, sed etiam *formam sanorum verborum* retinere. Et prudenter Gerson monet theologos, *ut in doctrina veritatis caveant terminos extraneos*, part. 1. De exam. doctr. consid. 1. Nam verum est illud pervulgatum Hieronymi dictum, *Ex verbis inordinatè prolatis oritur hæresis*. Hæc de παῤῥησίᾳ.

2. Oportet prædicare verbum Dei assiduè & diligenter. Sic Apostolus Rom. 12. 7. *Cui ministerium commissum est*, versetur *in ministrando; qui doctor est, in docendo*. & 2. Tim. 4. 2. *Prædica sermonem; insta tempestivè, intempestivè*, &c.

Non itaque abduci oportet ab hoc munere fungendo, vel propriæ utilitatis rationibus, vel voluptatis & quietis: imò hoc debet esse optatissimum & uberrimum ministro lucrum, quòd assiduo suo labore animas Christo lucretur; hæc debet esse voluptas jucundissima & acceptissima, quòd suo ministerio indies multos Deo Patri per Christum gratos & acceptos efficiat, ut subindicat Apostolus 2. Cor. 11. 2. & Coloss. 1. 28. Dixit olim non nemo ex imperatoribus Romanis, quòd *oporteat imperatorem stantem mori*: nos non minùs animosè dicamus, quòd *oportet verbi ministrum prædicantem mori*. Hæc de sedulitate seu diligentia.

3. Oportet ministrum loqui verbum Dei sincerè & fideliter. Ad hanc fidelitatem spectat, ut verbo Divino non assuant figmenta humana, eáque obtrudant populo tanquam dogmata ad salutem necessaria. Nam ipsi Apostoli fuerunt dispensatores mysteriorum Dei, non propugnatores inventorum suorum; inserviebant non dominabantur fidei Christianorum. Apostolorum autem successores in ministerio, si fideles sese exhibere voluerint, oportet doctrinam apostolicam propagare, non novam producere: *Si nos, aut angelus è cœlo aliud evangelium attulerit præterquam quod annuntiatum est, anathema sit*, Gal. 1. 8. Hæc sententia fuit omnium piorum Patrum: qui etsi in liberis ritibus agnoscebant autoritatem ecclesiæ, tamen in dogmatibus fidei eam ad solius Scripturæ regulam alligatam putabant, & huic regulæ aliquid adjicere perfidiæ ducebant. Apponam non nulla ex Patribus testimonia, quia perfidi Tridentini tot dogmata obtruserunt ecclesiæ, idque sub anathemate, quorum quamplurima (fatentibus Pontificiis)

1. Cor. 14. 1.

ciis) non habent firma fundamenta in Scripturis. Hilarius, lib. 6. De Trin. in illa verba HUNC AUDITE; *Audiam planè, nec quenquam præter hunc audiam, nisi qui eum audierit ut doceret.* & lib. ad Constant. monet, *nè egrediamur apostolicæ fidei indemutabilem constitutionem, nè fides fiat temporum potiùs quàm evangeliorum.* Et Athanasius, De conciliis; *Si discipuli estis evangeliorum, per Scripturas incedite: si diversa à Scripturis fabulari vultis, quid nobiscum concertatis, qui nec audire sustinemus quod extraneum est ab ipsis?* Tertullianus, De anima; *Quis revelabit quod Deus texit? Præstat per Deum nescire, quia non revelaverit, quàm per hominem scire, quia ipse præsumpserit.* Hieronymus, in 1^m Titi; *Sine autoritate Scripturarum garrulitas non habet fidem.* Augustinus passim docet, *neminem astringi ut credat autoritati humanæ absque firmamentis Scripturarum*; ut Epist. 19. quæ est ad Hieronymum, & Epist. 48. ad Vincent. Donatist. Atque hæc sufficiant ad perfidiam Papistarum detegendam.

Spectat etiam ad hanc fidelitatem, non subtrahere populo aliquam partem doctrinæ salutiferæ. Hoc enim in mandatis dedit Deus omnibus ministris; *Nè addite ad verbum illud quod ego præcipio vobis, neque detrahite de eo,* Deut. 4. 2. *Si quis diminuerit de verbis libri prophetiæ hujus, auferet Deus partem ejus de libro vitæ,* Apoc. 22. 19. Atque hanc ob causam Paulus, cùm ostendere conatur quàm fideliter se gesserit in ministerio, ait, *Se purum esse à sanguine omnium*, quia nihil illis subtraxerit, sed *annuntiaverit omne Dei consilium,* Act. 20. 26, 27. Hîc itaque valde peccant Pontificii, qui de imaginibus colendis, de indulgentiis redimendis, de suis traditionibus observandis sæpe declamitant; at de justificatione per fidem in sanguine Christi, déque aliis præcipuis evangelii capitibus, sunt apud populum magis muti quàm pisces. Peccant etiam è nostris, qui non conantur suos imbuere (saltem summatim) cognitione explicatâ illorum omnium quæ sunt ad salutem obtinendam necessariò credenda vel agenda.

Postremò, ad hanc fidelitatem spectat, doctrinas, monitiones, & reprehensiones ità adhibere, ut utiles esse possint audientibus, non ut vanæ aut nocivæ. Nam veræ & suâ naturâ utiles redargutiones fiunt aliquando pestiferæ, cùm non suo loco proponantur aut applicentur. Et rectè quidem scripsit Augustinus, De bono persever. lib. 2. cap. 21. *Perfidi est medici, etiam utile medicamentum sic alligare, ut aut non prosit aut obsit.* Atque hac in re solitum & penè solenne est quamplurimis ministris deviare, & non loqui sicut oportet. Nam nihil usita-

usitatius, quàm apud magnates & aulicos, in plebis delicta declamitare; apud rusticos & plebeios, in nobilium, in magistratuum, in episcoporum peccata invehi. Cui bono, nisi ut omnes reddant curiosos & inflatos in alienis peccatis inquirendis ac censendis, stupidos & desidiosos in suis dijudicandis & corrigendis?

Sed orandum atque laborandum est, non modò ut prædicetur evangelium, sed ut id fiat ab omnibus ministris *sicut oportet*, hoc est, liberè, diligenter, fideliter. Hæc de primo membro hujus hortationis.

VERS. 5.

In sapientia ambulate erga extraneos, opportunitatem redimentes.

PRæmissâ hortatione ad ferventem & assiduam orationem jam explicatâ, progrediendum est ad alteram, quæ excitat Colossenses ad sapientem & circumspectam conversationem. In ejus autem tractatione tria observanda occurrunt:

1. Ipsum officium impositum; *Ambulate in sapientia.*

2. Personæ erga quas hoc officium præcipuè præstandum; *erga extraneos.*

3. Primarium quoddam opus hujus sapientiæ requisitæ; *opportunitatem redimentes.*

In sapientia ambulate] Ἐν σοφίᾳ περιπατεῖτε, est cautè & circumspectè agere omnia, quemadmodum homines solent cùm vident se multis asperitatibus & periculis undique obsessos: nam periculum est eos sapientiæ. Tunc dierum vixerunt fideles in medio ethnicorum dominantium ipsis Christianis, atque inservientium idolis ac dæmonibus: fuit itaque eximiæ & accuratæ sapientiæ, ità inter Scyllam & Charybdim mediam viam tenere, ut nec paganos istos in idololatria sua & impietate confirmare, nec in imperio & legitima potestate oppugnare viderentur.

Impositi igitur hoc loco officii sunt quatuor quasi capita primaria.

1. Prospicere, nè Deo quem colunt, & religioni quam profitentur, aliquam infamiæ maculam aspergant malè vivendo. Præsumitur enim, servos pro ingenio dominico conversari. Hinc pagani statim atque vident flagitia à Christianis committi, laxant ora in ipsum Deum quem colunt, atque privatorum hominum scelera religioni nostræ imputant. Hoc Davidi adulteranti à propheta objicitur, 2. Sam. 12. 14. *Blasphemare fecisti inimicos nomen Domini.* Hoc Judæis objicit Paulus, Rom. 2. 23. *Qui de lege gloriaris, per legis transgressionem Deum dedecoras? Nam Dei nomen propter vos blasphematur inter Gentes.* Hoc denique quasi præcipuum incitamentum ad vitæ honestatem adhibuit Apostolus, 1. Tim. 6. 1.

Nè

Nè nomen Domini & doctrina ejus *blaſphemetur*. Cyprianus graphicè deſcribit incredulorum inſultationem & blaſphemiam hac occaſione erumpentem; cujus verba adſcribam ex libro de dupl. martyr. *Ecce qui jactant ſe redemptos à tyrannide Satanæ, qui prædicant ſe mortuos mundo, nihilo minùs vincuntur à cupiditatibus ſuis quàm nos, quos dicunt adhuc teneri ſub regno Satanæ. Quid prodeſt illis baptiſmus? Quid prodeſt illis Spiritus ſanctus, cujus arbitrio dicunt ſe temperari? Quare ſemper in ore habent evangelium, evangelium, cùm tota vita diſcrepet ab evangelii præſcriptis?* Hæc ille. Sit itaque hoc primarium opus ſapientiæ, itá ambulare, ut vita noſtra ornamento ſit non dedecori Chriſtianæ profeſsioni.

2. Cavere nè itá gratificemur ethnicis & impiis, ut conſcientiis noſtris vulnus infligamus, illorum ſuperſtitionibus quoquo modo communicando. Eſt enim ignavi, addo & impii animi, in negotio religionis vel minimò abduci à præſcriptò Divino, & transfugere in caſtra adverſariorum: neque ſolùm vulnerat conſcientiam Chriſtiani hunc in modum peccantis, ſed obdurat in ſuperſtitione ſua mentem pagani id factum intuentis. Hinc in utroque Teſtamento ſevere prohibetur hæc communicatio cum idololatris. *Ne ineas pactum cum hominibus illarum regionum; ne, cùm fornicati fuerint cum diis ſuis & adoraverint ſimulacra eorum, vocet te quiſpiam ut comedas de immolatis*, Exod. 34. 15. *Quæ communio luci cum tenebris? & quæ concordia Chriſto cum Belial? aut quæ pars fideli cum infideli? & quæ conſenſio templo Dei cum ſimulacris?* 2. Cor. 6. 15, 16. *Ne commercium habete cum operibus tenebrarum*, Epheſ. 5. 11.

Atque hîc operæ pretium eſt, veteris eccleſiæ ſeveritatem perpendere in eos qui vel minimam ſuſpicionem moverunt idololatriæ commiſſæ, quamvis id fecerint mortis periculo coacti. Diocletianus, Licinius, Julianus, aliique idololatrici imperatores, partim metu, partim præmiis inducere conabantur Chriſtianos ad adolendum thus idolis ſuis; ut videre licet apud Euſebium, Hiſt. eccl. lib. 8. cap. 3. & De vita Conſtant. lib 1. cap. 47. & apud Nazianzenum, Orat. 1. in Julian. Non magni momenti fortaſſe videretur alicui, paucula thuris grana in ignem conjicere, jubente imperatore: ſed quia hoc fiebat in honorem idolorum, graviter in hoſce ſtatutum eſt ab eccleſia; quod videre licet in octo primis canonibus concilii Ancyrani. Quantum etiam vulnus inflixerint ſuis conſcientiis qui hoc fecerint, colligere licet ex illa narratione quæ habetur apud Nazianzenum, Orat. 1. in Julian. *Chriſtiani nonnulli donis & aſtutiâ Juliani inducti fuerunt ad thus adolendum:*

Tom. 1. Concil pag. 293.

510 *sed mox ab aliis castigati, & pœnitentiâ ducti; recurrunt ad imperatorem; exclamant, manum non mentem errâsse, se Christianos esse; postulant ut manus quas extenderunt ad thurificationem absciinderet, easque (si vellet) in ignem conjiceret quem idololatriâ suâ polluissent.* Hæc conscientiæ perturbatio in piis sequitur quemvis actum idololatriæ: in impiis & carnalibus, ut plurimùm, sequitur obduratio, & plenaria tandem defectio ad idololatriam. Sit itaque hoc secundum officium sapienter ambulantis, accuratè cavere nè conscientiam suam inquinet ullâ communicatione idololatricâ.

3. Tertium est, nè externâ vi temerè conentur idola aut ritus idololatricos abolere, cùm non habeant vel vocationem vel potestatem ad talia designanda: hoc enim non est *in sapientia ambulare*, sed absque omni ratione insanire. Sapiens siquidem priùs confringere tentabit idola in paganorum cordibus posita quàm in fanis; nè, si contrariam viam insistat, sacrilegii potiùs quàm sapientiæ opus perpetrâsse videatur. Hanc sapientiam piis omnibus præscribit ipse Deus, Deut. 7. 1, 5. *Cùm data vobis fuerit terra in potestatem, aras eorum subvertite, confringite statuas, lucos succidite,* &c. Unde Augustinus, *Furiosorum circumcellionum est, ubi potestatem non habent sævire.* CÙM DATA FUERIT VOBIS TERRA IN POTESTATEM, ARAS EORUM DESTRUITE. *Ubi nobis non est data potestas, non facimus. Prius enim agimus ut idola in eorum cordibus confringamus.* Deus itaque ab illis qui subsunt imperio idololatrarum hoc exigit, nè se polluant superstitiosis cultibus idolorum; illud autem non requirit, ut externâ vi idololatriam istorum impedire aut abolere conentur. *Videbitis in Babylonia deos aureos, & argenteos, & lapideos, & ligneos in humeris portari. Videte ergò, ne & vos similes efficiamini factis alienis: sed visâ hâc turbâ idololatrarum, dicite in cordibus vestris, Te oportet adorari, Domine,* Bar. 6. 4, &c. in epistola illa quæ tribuitur Jeremiæ. Ad extremum, addo exemplum Pauli; qui cùm ambularet inter multa Atheniensium idola, non manibus ea convellere, aut malleis contundere aggreditur, sed rationibus & argumentis. Vide Act. 17. 16, &c.

De verb. Dom secun. Matt. serm. 6.

4. Ultimum sapientiæ officium est, non denegare vel ipsis infidelibus & paganis obsequium sive Divino sive humano jure illis debitum. Hoc Christus omnibus suis discipulis imperavit, Matth. 22. 21. *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari; & quæ sunt Dei, Deo.* Hoc Paulus prædicavit, Rom. 13. 1. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.* Hoc ipse Petrus admonuit, 1. Pet. 2. 13. *Subjecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum: sive regi, quasi præcellenti,* &c. At hi omnes de quibus Christus,

Christus, Paulus, ac Petrus locuti sunt, erant illo seculo ethnici & idololatræ. Est igitur Christiani sapienter ambulantis, etiam ethnicis & infidelibus in imperio constitutis honorem exhibere, tributa solvere, obedientiam præstare, cæteraque omnia facere ad quæ per leges Divinis legibus non repugnantes tenetur. Sic Augustinus, Quæst. V.& N. Test. quæst. 39. *Rex semper honorandus, si non propter se, attamen propter ordinem.* & De civit. Dei, lib. 5. cap. 19. *Malis dominandi potestas non datur, nisi summi Dei providentiâ, quando res humanas judicat talibus dominis dignas.* & cap. 21. *Qui regnum dedit Constantino Christiano, ipse dedit apostatæ Juliano.* Si ipse dedit infideli regnum, non possunt homines propter infidelitatem detrectare obsequium.

2. Jam secundo in loco de personis magis distinctè dicendum est, erga quas oportet hanc sapientiam exercere. Appellantur autem *extranei.* Quo nomine designat omnes nondum in ecclesiam adscriptos; ut etjam 1. Cor. 5. 12. τί μοι καὶ τοὺς ἔξω κρίνειν; Nam ecclesia est quasi domus quædam spiritualis: unde qui Christo nomina dederunt, habentur *domestici fidei*; qui nondum id fecerunt, *extranei* & *alieni* ab hac fidelium familia censentur. Adhibenda quidem est sapientia in conversatione nostra erga fratres, adeoque omnes homines: sed de extraneis fit mentio specialis hoc in loco, propter specialem ea in re difficultatem. Apostolus autem pro illorum temporum ratione hoc vocabulo designavit (uti dictum est) ethnicos & paganos: sed quia jam non vivitur inter istos, oportet nos hâc sapientiâ uti erga hæreticos, erga profanos, & atheos, qui usurpant quidem nomen Christianorum, sed nihilominus ab orthodoxa & viva Christi ecclesia sunt prorsus extranei. Hi igitur considerandi sunt, vel quatenus præsunt, vel quatenus subsunt veris & orthodoxis Christianis.

Gal. 6. 10.

Quando præsunt & dominantur, sapienter erga illos ambulabimus si ea præstiterimus quæ antea explicata à nobis fuerunt.

Quando subsunt, & tamen frequentes versantur inter orthodoxos, nè sint quasi sudes in oculis eorum opus est multiplici sapientiâ, tum in publicis magistratibus, tum in privatis Christianis.

1. Oportet magistratus suam exercere sapientiam erga doctos, qui sunt signiferi & antesignani hæreticæ factionis. Ea autem in hoc sita est, ut curetur diligentissimè nè misceant sermones aut colloquia de religione cum orthodoxis indoctioribus & simplicioribus: quamvis enim *caput columbæ* illis sit, habent tamen omnes *caudam scorpionis*, ut loquitur Bernardus. Eadem ratio est de libris hæreticorum; à quorum lectione indocti & instabiles arcendi sunt,

Epist. 196.

sunt, nè fermento errorum & hæreseων corrumpantur. Vide Gal. 5. 9.

2. Ad hanc magistratûs sapientiam pertinet, hæreticos indoctos, & ab aliis seductos, leniter & sapienter informandos & instituendos curare à doctis & piis viris, qui huic negotio idonei judicabuntur.

3. Oportet pium & sapientem magistratum, promiscuè erga omnes hosce extraneos duplicem curam adhibere.

Primò, ut mulctis pœnisque cogantur saltem ad externa media religionis, nimirum, ut sacris precibus, & prædicationibus, ac sacramentorum celebrationibus intersint. Hoc passim docet Augustinus: Epist. 48. fatetur se fuisse in contraria sententia, sed experimentis postea compperisse, legum terrorem, & medicinalem molestiam esse pravis vel frigidis multorum animis valde necessariam. Plura videre licet Epist. 50. & Epist. 204. ad Donat., & contra 2. Epist. Gaudentii, lib. 2. cap. 17. Hæc prima cura est. Secundò, ut non permittantur exercere ritus superstitiosos, & sanæ religioni contrarios & repugnantes. *In hoc enim reges Deo serviunt in quantum reges sunt, si in suo regno bona jubeant, mala prohibeant, non solùm quæ pertinent ad humanam societatem, verùm etjam quæ ad Divinam religionem*, inquit Augustinus, Contra Cresconium grammat. lib. 3. cap. 51. Similia habet idem Augustinus, Epist. 50. Hæc de magistratûs sapientia erga hæreticos omnesque ab orthodoxa ecclesia extraneos.

Ad privatos quod attinet, præsertim imperitos & indoctos; hæc illorum summa sapientia est erga hosce extraneos, eatenus solummodo cum illis conversari, quatenus jus naturale, morale, aut civile postulat; non illorum amicitiam intimam ambire, non affinitatem affectare, ut multi solent. Nam sapienter Tertullianus, *Ut solent vitia alibi connata in propinqua membra perniciem suam efflare; sic improborum vitia in eos derivantur qui cum illis vitæ habent consuetudinem.* Unde ab ipso Deo, miscere connubia aut amicitias inire cum idololatris, atque erroribus eorum adhærere, connexa & ad invicem consequentia judicantur, Jos. 23. 12. Atque hæc de personis erga quas hæc sapientia adhibenda est.

Adverss. Valentin.

Opportunitatem redimentes] Hisce ultimis verbis exprimitur eximium & speciale quoddam opus hujus sapientiæ: de quo separatim paucula adjicienda sunt. Καιρὸν ἐξαγοράζεσθαι, nihil aliud est, quàm ex difficillimis & incommodis temporibus, ac saluti nostræ infestis, facere commoda & opportuna. Talia fuerunt tempora quando Christiani vivebant in medio sævientium idololatrarum; talia & nunc sunt, quando vivitur in medio seducentium hæreticorum, & profanorum Deo & religioni illudentium. Quomodo igitur poterunt

pii

pii in hac ἀκαιρίᾳ καιρὸν invenire? Non aliter profectò quàm redimendo hanc opportunitatem inſerviendi Deo, & ſaluti ſuæ conſulendi, cui tot incommoda videntur obſtare. Redimitur autem ut plurimùm magno pretio:

Quandoque contemptu & abjectione omnium honorum & voluptatum ſecularium. Semper enim difficultas, ſæpe etiam ignominia ac pœna abſterret Chriſtianos à via ſalutis. Ex hac ἀκαιρίᾳ καιρὸν ſibi facit, qui religionis & juſtitiæ causâ honorificum putat voluptates & ſeculi delicias ſpernere, ſupplicia & contumelias ſuſtinere: quod Apoſtoli & martyres fecerunt in primitiva eccleſia. Vide Act. 5. 41.

Quandoque jacturâ divitiarum & omnium bonorum externorum. Nam uſitatum eſt tyrannis veros Dei cultores expilare & ſpoliare bonis ſuis omnibus. Quoties hoc acciderit, modò vitam fidei retinere liceat, omnia ſunt illorum arbitrio permittenda; non ſecùs ac viatores latronibus omnia ſua dare ſolent, modò vitam paciſcantur. Hoc Auguſtinus docuit, in epiſt. ad Rom. propoſ. 74. *Non reſiſtendum magiſtratibus, etſi temporalia injuſtè nobis auferant. Direptionem facultatum veſtrarum cum gaudio ſuſtinuiſtis,* Heb. 10. 34.

Quandoque diſpendio vitæ hujus & ſanguinis. Nonnunquam enim tanta eſt perſecutorum rabies, ut non modò pœnale ſed capitale ſit veram religionem amplecti. Talia fuerunt tempora Chriſtianis ſub multis imperatoribus ethnicis; talia fuerunt & nobis temporibus Marianis; talia adhuc ſunt orthodoxis & piis omnibus ſub imperio purpuratæ Meretricis. Qui inciderunt in aſperrima hæc tempora, potuerunt ex illis beata tempora facere; redimentes nimirum occaſionem & opportunitatem glorificandi Deum voluntariâ ſanguinis ſui effuſione. Vide Act. 21. 13. Ut verbo expediam; *Redimere occaſionem* is dicitur, qui ad quaſvis iniquas conditiones (modò non illicitas) ſe ſubmittit, ut poſſit Deo adhærere, ac bonam conſcientiam & ſalutiferam fidem retinere.

Documenta.

Docum. 1. Tanta eſt impietatis vis & diaboli rabies, ut pii nè tantillum quidem temporis ſuffurari poſſint quod Deo & ſaluti ſuæ conſecrent, niſi id magno pretio plerunque redemptum fuerit.

Docum. 2. Nulla tamen tempora tam infeſta ſunt piis, tantiſque difficultatibus obſtructa, quin ſapientes, qui norunt tempus redimere, poſſint invenire opportunitatem Deum glorificandi & ſalutem ſuam promovendi.

Docum. 3. Eſt ſapientis & magnanimi Chriſtiani, non deterreri à fide aut pietate quia dies mali ſunt, ſed hiſce malis & incommodis excitari potiùs

 ad constantiam in cultu Divino & veræ fidei professione: Nam singulis seculi hujus negotiis aliud tempus opportunum est, aliud ineptum; at futuri seculi negotiis promovendis nullum tempus est quod non possit esse opportunum sapienter ambulanti.

VERS. 6.

Sermo vester semper cum gratia sit sale conditus, ut sciatis quomodo oporteat vos unicuique respondere.

PRæcessit hortatio ad perseverantiam in orando, & sapientiam in conversando: Ultima hæc hortationis Apostolicæ particula excitat ad discretionem adhibendam in loquendo.

Duo sunt membra hujus versiculi: 1. Ipsa hortatio; *Sermo vester semper cum gratia* sit *sale conditus.* 2. Hortationis amplificatio; *Ut sciatis quomodo oporteat vos unicuique respondere.*

In hortatione ipsa tria hæc perpendenda: Quid, Quamdiu, Quomodo.

1. Si quæratur quid illud sit de quo dirigendo & formando tantopere laborat Apostolus; *Sermo vester*] Hoc illud est quod ad certam quasi amussim dirigere conatur. Quo vocabulo etsi præcipuè videatur illum sermonem respicere qui habetur ad infideles & paganos, tamen respicit etiam generatim quævis colloquia Christianorum cum quibusvis.

Documenta.

Docum. 1. Non satis est vitam & actiones probè instituere, nisi verba & sermonem insuper religiosè temperemus. Christianis enim non modò vivendum sed loquendum est ad normam. *Si quis putat se religiosum esse non refrænans linguam suam, hujus vana est religio.* Jac. 1. 26. Facessat itaque illa poeticæ planè licentiæ excusatio, *Lasciva est nobis pagina, vita proba.* Piis nec vita nec oratio indecora permittitur.

Docum. 2. Non modò reatus & damnationis periculum ex improbis actionibus verùm etiam ex improbis sermonibus incurritur; quia tenemur ad sermonem utilem & gratiâ conditum, ut mox patebit. Atque hinc Apostolus vocat linguam improbam *inquietum malum*, ac *plenam* esse dicit *veneno mortifero,* Jac. 3. 8. *Mors & vita in potestate linguæ,* Prov. 18. 21. Chrysostomus, Hom. 2. in Matth. observavit plerosque homines linguis suis sibi perniciem accersere. Et Cyprianus, lib. 1. epist. 3. notavit, inter omnes partes divitis illius de quo habetur parabola Luc. 16. os & linguam perpeti acerbissima tormenta; *quia plùs linguâ & ore peccaverat.*

Docum. 3. Est Christiani perfecti & undequaque absoluti signum, sermonem lin-

linguamque rectè temperare. Unde post præceptum de perpetua oratione & sapienti conversatione, ultimo in loco, quasi culmen perfectionis, subjunxit Apostolus linguæ gubernationem: Nam *si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir, potens etiam fræno circunducere totum corpus*, Jac. 3. 2. Habetis quid illud sit quod dirigendum est.

Sed quamdiu oportet hanc curam sermonis adhibere?

2. *Semper*, inquit Apostolus. Non quòd semper loquendum sit; est enim tempus tacendi: sed quòd cùm loquimur, semper curandum ut loquamur prout oportet.

Hîc igitur taxandi qui tantummodo coram ministris aut gravioribus hominibus, vel cùm ex morbo decumbunt, sobriè & religiosè loquuntur; cùm interim in conviviis aut privatis confabulationibus quālibet αἰσχρολογίαν aut μωρολογίαν, quasi jure sibi concessam, usurpant. At Apostolus, *Sermo vester semper*

3. *Cum gratia* sit *sale conditus*] Quomodo sermo noster rectè institui possit, jam tertio in loco ostenditur; nimirum, si gratiâ quasi sale quodam condiatur. Unde Tremellius vertit paulò explicatiùs, *Sermo vester sit cum gratia, ac si sale esset conditus*. Per *gratiam* atque *salem* hoc in loco intelligere oportet prudentiam illam piam & religiosam à Spiritu sancto dimanantem, quæ cor primùm, dein linguam hominis ac sermonem dirigit ad loquendum prout oportet. Hoc donum gratiæ sali assimilatur propter duo:

1. Quia ut sal extrahit ex cibis noxios humores, & arcet ab illis omnem putredinem: sic gratia prudentiæ cœlitus datæ, reprimit in colloquiis piorum sermonem otiosum & inutilem; funditus autem removet & tollit ab iis improbum, obscœnum, & putridum sermonem. Πᾶς λόγος σαπρὸς ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν μὴ ἐκπορευέσθω, &c. Ephes. 4.29.

2. Quia ut sal non modò exsiccat superfluos & noxios ciborum humores, sed facit illos insuper aptos ad digerendum, salubres ad nutriendum; sic prudentiæ sal efficit, non modò ut sermo Christianorum non sit otiosus aut noxius, sed ut aptus fiat ac utilis ad ædificandum. Nam quod de Solomone scribitur, id ad omnes pios suo gradu extendi potest; *Quæsivit verba utilia, & sermones rectissimos conscripsit*. Eccl. 12, 10.

Documenta.

Docum. 1. Nullus Christianorum sermo debet esse insipidus: insulsus autem judicatur, qui vel nocet, vel minimè prodest.

Docum. 2. Non quolibet sale sermonem nostrum condire sufficit, sed sale prudentiæ id facere oportet. Facessat itaque sal satyricæ virulentiæ, quo nimis usitatum est petulantibus suas confabulationes condire, vel potiùs conspurcare. Neque valde curemus sales istos jocosque quibus

 urbanioris ingenii homines mirum in modum delectantur. Nam etsi non statuerim cum Ambrosio, *omnes jocos ab ecclesiastica regula abhorrere*, & esse idcirco declinandos: tamen id affirmaverim, Christiani laudem indè non pendêre; ac proinde de solo prudentiæ sale adhibendo esse illi laborandum.

Docum. 3. Sale hoc prorsus destituuntur, quibus solitum & volupe est effutire verba mentem vel affectus auditorum corrumpentia: nam salis est corruptionem prohibere, non gignere.

Corrumpunt mentem & judicium, qui hæreticos, falsos, aut ambiguos sermones disseminant, vel in Papismum, vel quamvis aliam hæresin propendentes. Hujusmodi enim verba aut impellunt in errorem imperitos & instabiles, aut saltem dubios in fide relinquunt.

Corrumpunt voluntatem & affectus, qui evomunt obscœna, profana, aut irreligiosa dicta; quibus homines athei nil aliud conantur, quàm ut pietatem, & Dei timorem quem ipsi excusserunt, aliis etiam contagioso hoc sermone eripiant. Sed hi omnes non salem in se habent; sed tabem, putredinem, & pestem, quam aliis omnibus afflare satagunt. Hæc de ipsa hortatione: de qua parciùs dictum est à nobis, quia ad versum octavum capitis precedentis eandem materiam tractavimus.

Ut sciatis quomodo oporteat vos unicuique respondere] Hisce verbis amplificat prædictam hortationem, indicatâ causâ sani & discreti sermonis ac usu ejusdem.

Ut sciatis] Tremellius vertit, *Et scitote*. Quibus verbis ostendit Apostolus ipsam causam seu fontem sani sermonis, scientiam scilicet ex verbo Dei haustam, in animo loquentis latentem. Non enim sanus sermo efficit ut sciamus; sed scientia efficit ut sano sermone utamur. Quamvis igitur ordine naturæ scientia præcedat sermonem discretum; ordine tamen cognitionis & manifestationis sermo præcedit atque indicat scientiam. Atque hinc est quòd Apostolus priore loco posuit, *Sit sermo vester sale conditus*; dein subjunxit, *ut sciatis* &c. id est, ut indè fiat manifestum, vos præditos esse hac eximia scientia quæ decet Christianos.

Quomodo oporteat unicuique respondere] Hisce ultimis verbis habemus fructum, usum, vel applicationem, tum scientiæ, tum sermonis sapientis; nimirum; *ut unicuique respondeatur prout oportet*: Hoc est, infidelibus & paganis rationem fidei nostræ exposcentibus, constanter & prudenter, nè risui religionem nostram exponamus; hæreticis fidem veram impugnantibus, acriter & fortiter, nè vel minimam veritatis Divinæ particulam labefactari sinamus; ut doctrinam salutiferam imper-

pertiamus imperitis, & quærentibus vias Domini; ut solatium afferamus afflictis, & sub conscientiæ vulneratæ onere gementibus; uno verbo, ut omnibus, quamcunque ob causam colloquium nostrum expetentibus, sapienter & cum fructu loquamur.

Corollaria.

Coroll. 1. Omnibus Christianis (quocunque nomine, seu clericorum, seu laicorum, censentur) enitendum est ut adipiscantur eam religionis & rerum divinarum scientiam, quæ illos dirigat ad rationem fidei suæ reddendam. *Estote semper parati ad respondendum cuilibet petenti rationem* &c. 1. Pet. 3. 15.

Coroll. 2. Non hoc solum à Christianis bene institutis requiritur; sed etjam ut abundent scientiâ & sermone, si non artificioso, ac fructuoso saltem, & ad fratrum etiam ædificationem ac varias utilitates accommodato. Hoc in Corinthiis laudat Paulus 2. Cor. 8. 7. *In omnibus abundatis fide, & sermone, & cognitione,* &c.

Coroll. 3. Meritò culpandi sunt omnes, qui illis literis sacris non incumbunt, quæ solæ hominum animos imbuere solent hâc arte sapidè loquendi. Nam in verbo sal ille reconditur; atque indè haurienda est omnis prudentia, quæ vel ipsi habenti, vel aliis sit salutifera. Unde Apostoli verbo Divino instructi, dicuntur *Sal terræ,* Matth. 5. 13. In qua loquendi formula, quod proprium est verbi Divini, ad personas transfertur quibus commissa est ejus administratio.

Coroll. 4. Hinc causam colligere possumus, cur ferè omnia ubique loca perstrepant insulsis & insipidis sermocinationibus; nimirum, quòd plerique mortales destituantur hoc sale doctrinæ evangelicæ & spiritualis prudentiæ, unde fluit sermo omnis bene conditus.

Coroll. 5. Hinc perspici licet, quanto scelere se astringant Romanenses, qui laicis verbi Divini salem eripiunt: nam eâdem operâ imponunt illis quasi necessitatem iusulse tum sentiendi tum loquendi, quibus Deus in mandatis dedit, & scientiam acquirere, & sermonem sale conditum in utilitatem proximorum expromere. Sed quibus aut sua salus, aut fratrum utilitas curæ est, sale verbi Divini condiant oportet & mentem & sermonem suum: nam *unusquisque obligatur illud scire, sine cujus cognitione non potest mandatum Dei implere, & peccatum vitare,* Gerson, part. 2. in Regul. moral.

Atque sic triplicem hortationem Apostolicam absolvimus. Jam ab hortationibus ad secundam hujus capitis partem, nimirum ad laudationes vel commendationes Apostolicas, quibus eximios quosdam viros ornat, transeundum est.

VERS. 7, 8, 9.

Res meas omnes vobis notas faciet Tychicus, dilectus frater, & fidus, ac conservus in Domino:

Quem misi ad vos ob hoc ipsum, ut cognoscat res vestras, & corda vestra consoletur.

Cum Onesimo fido & dilecto fratre, qui est ex vobis. Omnia vobis exponent quæ hîc aguntur.

PRopofuit Apostolus præcedentibus sex versiculis hortationes aliquot perutiles & perquam necessarias: Quibus explicatis, restant jam tantummodo laudationes particularium quorundam virorum, & hinc indè missæ salutationes. Fortasse nonnullis hæc levioris momenti esse videntur; sed non sunt tamen parvi facienda: Nam probata ab omnibus est illa Chrysostomi regula, *Nomina propria, etiamsi sola recenseantur in sacra Scriptura, non contemnantur*, Hom. 4. in Gen. *Quemadmodum enim si quis herbas aridas, nec odorem nec colorem gratum habentes, in medici officina dispositas repererit; quantumvis vilem speciem præ se ferant, tamen suspicabitur aliquid virtutis & remedii in illis latere: sic in pharmacopolio Scripturarum si quid occurrerit quod primo aspectu nobis videatur contemnendum tamen pro certo statuamus, in eo reperiri aliquid utilitatis spiritualis; quia Christus, Medicus animarum, nihil otiosum aut inutile in hoc pharmacopolio suo posuisse judicandus est*, ut præclarè Origenes, Hom. 8. in Levit. Ad rem jam accedemus, & suo ordine, tam commendationes hasce, quàm salutationes sequentes discutiemus.

Hisce itaque tribus versiculis quos recitavimus, continetur secunda hujus capitis particula; quæ insumitur laudationi duorum eximiorum virorum, per quos hæc epistola transmissa fuit ad Colossenses. Tria autem sunt in hisce quasi literis commendatitiis perpendenda:

1. Personæ missæ;
   - Tychicus nimirum, & Onesimus.
2. Causæ missionis;
   1. Notas facere res Pauli Colossensibus.
   2. Cognoscere & inspicere res Colossensium.
   3. Consolari corda ipsorum Colossensium.
3. Laudes missorum;
   - Tychici, quæ explicantur versu 7°.
   - Onesimi, quæ explicantur versu 9°.

Ordiendum est à personis; & primùm à Tychico: Qui fuit ex Asia oriundus, atque comes adhæsit Paulo per Macedoniam eunti, ac postea præcedens, Troade eum expectavit.

Act.

Act. 20. 4. In Synopſi quæ Dorothei nomen præ ſe fert, dicitur primus fuiſſe Chalcedoniæ epiſcopus: Sed hujus rei fides ſit penes autorem. Certum & clarum eſt, fuiſſe virum pium & egregiis dotibus ornatum, iiſdemque uſum ad evangelium propagandum & eccleſiam ædificandam.

Ad cauſas miſsionis quod attinet; Prima ex hiſce verbis colligitur, *Res meas omnes vobis notas faciet*; id eſt, omnes de quibus expedit vos certiores fieri. Erat Paulus longo intervallo disjunctus à Coloſſenſibus, utpote Romæ incarceratus, & quaſi in ore leonis conſtitutus: Pro ſuo igitur in tantum apoſtolum amore, deſiderabant proculdubio ſcire quid ageret, quid pateretur, quod periculum illi immineret, quæ ſpes liberationis affulgeret, & alia ejuſmodi. Huic itaque tam honeſto deſiderio volens, ſatisfacere, legavit ad eos Tychicum & Oneſimum, qui omnia hæc illis nota facerent.

Obſervationes.

Obſerv. 1. Decet Chriſtianos bene inſtitutos de paſtorum ſuorum rebus proſperis aut adverſis notitiam deſiderare, & illis affectum benevolum, & promptum etiam auxilium (cùm res tulerit) præſtare.

Obſerv. 2. Pii paſtores etiam afflicti & incarcerati ſic ſe gerunt, ut utile ſit eccleſiæ nôſſe quid agant. Sic magnus hic apoſtolus Romæ in carcerem conjectus, & catenis vinctus, *excipiebat* nihilominus *omnes qui ad illum ingrediebantur, prædicans illis regnum Dei, & docens quæ ſunt de Domino Jeſu Chriſto cum omni libertate.* (Act. 28. 30. 31.) Non mirum itaque ſi res ſuas notas illis volebat, qui res tam præclaras in carcere agebat.

Obſerv. 3. Taxandus eſt igitur populus Chriſtianus, quibus nec cordi eſt, miniſtrorum ſuorum res proſperas videre; nec cordolio, illorum miſerias intueri: ſed quæ ſua ſunt tantummodo curant, de miniſtris ſuis quid agant aut patiantur nihil ſoliciti. Aliter animati erant Coloſſenſes, qui res omnes Pauli ſcire cupidè cupiebant.

Obſerv. 4. Reprehendendi etiam miniſtri, qui non ità ſe gerunt in omni fortuna & conditione, ut expediat ſuis nôſſe quid agant, quid patiantur. Hujuſmodi ſunt, qui rebus proſperis otio ſe dedunt; ſub cruce præ ignavia animum deſpondent, aut pro impatientia in Deum & homines debacchantur, nulli interim bonæ rei intenti. Non eſt optandum ut horum res omnes notæ fiant populo, utpote quæ ſcandalo potiùs illis eſſent quàm ſolatio.

Ut cognoſcat res veſtras] Hæc fuit ſecunda cauſa cur Paulus Tychicum miſerit ad Coloſſenſes. Non ſolummodo cupiebat ut illi certiores fierent de ſtatu ſuo, ſed ipſe etiam certior fieri cupiebat de ſtatu illorum. Reſpicit autem Apoſtolus potiſſimùm res ad ſpiritualem illorum

ſtatum

statum pertinentes: Scire enim desiderabat, quàm essent in fide radicati, quàm in charitate conspirantes, quàm disciplinæ & ordinis observantes, & uno verbo, quàm Christianæ suæ professioni adhærescentes. Hæc cognitio est pastori perquam necessaria: quia statu populi minimè intellecto, non potest vel doctrinam suam, vel reprehensionem, vel consolationem aptè & apposité illis accommodare; sicut nec medicus sua pharmaca, nisi priùs inquirat in statum ægroti.

Multa hic observanda atque imitanda nobis ministris.

1. Paternam Pauli dilectionem erga populum observemus; qui incarceratus & sub ictu mortis constitutus, magis tamen solicitus erat de rebus aliorum quàm de vita sua. Si ille propriam vitam minùs curavit quàm spiritualem populi Christiani ædificationem, tum oportet nos voluptatibus atque utilitatibus nostris privatis ecclesiæ cui inservimus publicum bonum anteferre.

2. Observemus Apostoli diligentiam; qui non satis habuit evangelium per prædicationem & per epistolas disseminare, sed sibi etiam inquirendum putavit in vitam & conversationem hominum, &, quàm fieri potuit, particularem singulorum notitiam sibi comparandam. Sic quilibet minister laborare debet, non modò in grege suo pascendo, sed etiam in moribus illorum inquirendis & discernendis.

3. Hinc observemus Pauli sapientiam: Nam fecit Colossenses proculdubio multò magis solicitos de vita sua probè instituenda, dum innuit se tam solicitum esse de eadem cognoscenda. Nec dubito quin etjam apud nos, omnes in quibus vel mica est pudoris & probitatis, vitam agerent sanctiorem, si pastores pro suo officio operam darent ut cognoscerent mores & instituta singulorum.

Et corda vestra consoletur] Hæc est ultima causa quâ impulsus fuit Paulus ad mittendum Tychicum. Indigebant consolatione duplici respectu:

1. Quia, ut verisimile est, valde angebantur animo ob Paulum incarceratum, de cujus morte non poterant non tristem nuntium indies expectare, perspecta Neronis, qui tum imperabat, sævitia. Reficit igitur Colossensium animos Tychicus, nuntiando egregium hunc Apostolum non modò vivere & valere, sed etiam in vinculis evangelium liberè prædicare.

2. Indigebant consolatione respectu propriæ infirmitatis: Nam nimis usitatum est periculo impendente resilire à professione evangelica. Diabolus enim & caro impatiens crucis suggerere solent hominum animis, stultum esse illam doctrinam amplecti quam regis pœnis impo-

impoſitis conantur exſtirpare, quam mundi ſapientes variis machinis conantur evertere. Ut itaque huic malo occurreret Apoſtolus, & illos in fide confirmaret contra perſecutores ac contra seductores, miſit Tychicum ad eos ſtabiliendos, & exhortandos nè commoverentur iſtis afflictionibus, ſed ſuo exemplo parati ſint quidvis perpeti pro evangelio. Vide 1. Theſſ. 3.2.

Docum. 1. Hinc diſcamus agnoſcere innatum naturæ noſtræ vitium, quod nos omnes animo dejecto eſſe facit quoties evangelicæ profeſsioni crucem & afflictionem impendere videmus: ſumus enim petroſa illa terra, quæ *ſermonem excipit cum gaudio, ſed ortâ tribulatione propter ſermonem ſtatim offenditur.* Huic igitur vitio obſiſtere, & corda noſtra erigere oportet, & ſpiritualibus ſolatiis confirmare. *Id* enim *quod in præſenti eſt momentaneum & leve tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.*

Matth. 13. 20.

2. Cor. 4. 17.

Docum. 2. Miniſtrum verbi decet non modò exhibere ſeſe exemplar conſtantiæ & fortitudinis in patiendo, ſed etiam alios animare & roborare erigendo, conſolando, atque omnibus modis ad crucem cum gaudio tolerandam præparando. Sic olim Tertullianus, Cyprianus, aliique pii paſtores, ſcriptis in hunc finem editis Chriſtianos ad martyrium ſubeundum armarunt: ſic temporibus Marianis evangelici noſtri miniſtri literis ac hortationibus ſuorum corda conſolabantur. Sunt igitur officii ſui prorſus immemores, qui fratres ſuos ſub quacunque cruce gementes & laborantes contemnunt, quorum corda conſolari & confirmare debuerunt. Hæc de cauſis miſſionis.

Dilectus frater, & fidus miniſter, ac conſervus in Domino] Cauſſas miſsionis audiviſtis: Jam ad laudationem perſonæ miſſæ veniamus. Quem non ſolummodo hoc in loco, ſed etiam Epheſ. 6.21. iiſdem eximiis laudibus ornavit Apoſtolus. Ad præſens encomium quod attinet, conſtat tribus membris: quæ eò breviùs percurremus, quia ad verſum ſeptimum primi capitis de hiſce dictum eſt.

1. Vocatur Tychicus *dilectus frater*] Solebant omnes Chriſtiani hoc nomine ſeſe mutuò compellare, juxta dictum Chriſti, Matt. 23.8. *Unus eſt Magiſter veſter; omnes autem vos fratres eſtis.* Sed putandum tamen, Paulum id hoc in loco facere, non tantummodo pro more communi, ſed pro amore ſingulari in hunc virum meritò dilectiſsimum. Hinc collige,

Docum. 1. Fraternum amorem inter omnes Chriſtianos vigere oportere, ſed maximè inter ipſos verbi miniſtros. *Mando vobis ut diligatis invicem*, Joan. 15. 17. Unde Tertullianus, *Dilectio ſummum fidei ſacramentum* De patient.

 eſt,

 est, & Christiani nominis thesaurus.

Docum. 2. Qui odio aut invidia feruntur in fratres suos, præsertim in comministros, nihil habere in se Paulini candoris, nihil Christianæ charitatis: nam in omnes verè pios convenit illud 1. Thess. 4. 9. *De charitate fraternitatis non necesse habemus scribere vobis,* &c.

2. Vocatur *fidus minister*] Duobus hisce verbis duplex elogium continetur: Ab honorifico officio laudatur, quia *minister*; à fideli ejusdem executione, quia *fidus* in ministerio.

Minister] scilicet Christi: non enim de quolibet abjecto ministerio loquitur, sed de ministerio evangelii. Honoris itaque causa *minister* nominatur. Hinc collige,

Docum. 1. In Christianis non esse numerandos, qui hoc solo nomine contemnunt viros, alioquin haud contemnendos, quòd ministerii functionem susceperunt. Nam si Christianum esse, gloriosum sit; tum inter Christianos esse fidelis populi ducem, Divinæ voluntatis interpretem, cœlestium prædicatorem, est longè gloriosissimum. Unde Paulus verbi ministris duplicem honorem adjudicat, 1. Tim. 5. 17. *Duplici honore digni habeantur,* &c.

Docum. 2. Stultè verecundos esse, & indignos ministerio, quos aliorum profana stultitia aut pudere facit vocationis tam honorificæ aut pœnitere. Aliter animatus erat Paulus, qui putabat se hoc *ministri* titulo ornare Tychicum, & commendare Colossensibus; quique de se profitetur, *Non erubesco evangelium,* &c. Rom. 1. 16. Et Gregorius Nazianzenus *excellentiùs esse* dicit *Deo in officio sacerdotali inservire, quàm apud terrenos reges primas ferre.* Orat. 7.

Docum. 3. Peccare etiam & istos in contrariam partem, qui ministerium hoc spirituale conantur transformare in imperium temporale: quod Romanenses faciunt, qui papam suum, non evangelii ministrum, sed totius orbis temporalem monarcham constituunt. Hæc de officio.

Fidus] Hoc multum addit laudibus Tychici. Nam utcunque ipsum ministerium, etiam in homine improbo, honorandum sit; tamen improbitas aut infidelitas in functione hujus ministerii, non modò alienare solet animos ab ipso ministro, sed ipsi ministerio maculam aspergere.

Fidelitas hæc, quæ laudatur in Tychico, in duobus sita est: in eo quòd ministerium suum semper retulit & ad Dei gloriam promovendam, & ad populi Christiani ædificationem procurandam.

Documenta.

Docum. 1. Frustrà, imò in perniciem & suam & aliorum, in ministerium se ingerunt, qui in eodem fungendo sese fideles non exhibent: neque aureolam doctoribus destinatam, sed *væ* illud

illud non-evangelizantibus intentatum recipient.

Docum. 2. Decet pios Chriſtianos revereri miniſtros ſuos qualeſcunque; ſed fidos unicè amare, & in oculis (quod aiunt) geſtare, imò (ut Galatæ Paulum) *ſicut angelos excipere, aut ipſum Chriſtum Jeſum*, Gal. 4. verſ. 14.

Ac conſervus in Domino] Hæc eſt ultima hujus elogii particula. Appellat autem *conſervum in Domino*, quia uterque eidem Domino, ſcilicet Chriſto, inſerviebat in evangelii prædicatione: non poterant itaque Tychicum parvifacere, apud quos Paulus erat in honore, qui illum pro conſervo ſuo agnoſcit.

Obſervationes.

Obſerv. 1. Eſt hoc commune omnium miniſtrorum officium, ſocios in eodem miniſterio ornare quantum poſſunt, & populo ſuo gratos & acceptos reddere; non in illos odium concitare.

Obſerv. 2. Decet eos qui in eminentiori loco conſtituti ſunt, non ſpernere inferiores miniſtros, ſed uti conſervos ſuos habere & tractare. Sic Paulus ex culmine Apoſtolico non deſpicit aut deprimit Tychicum ſe multò inferiorem; ſed effert potiùs, & in æquo ponit, dum *conſervum* vocat.

Obſerv. 3. Non eſt aut Pauli aut Petri verus ſucceſſor pontifex Romanus, qui non ſolùm clero univerſo & toti populo Chriſtiano, ſed ipſis regibus & imperatoribus regio more dominari vult: tantum abeſt, ut comminiſtros ſuos tanquam conſervos tractet. Hactenus de Tychico.

Vers. 9. *Cum Oneſimo fido & dilecto fratre, qui eſt ex vobis. Omnia vobis exponent quæ hîc aguntur.*

Tychici laudibus explicatis, ad Oneſimum ſuo quoque teſtimonio cohoneſtandum pergit Apoſtolus: Quandoquidem enim utrumque in legatione ſociandum, in laudatione etiam utrumque conjungendum putavit.

Ad ipſam perſonam quod attinet; Fuit hic Oneſimus (ut plerique opinantur) idem quem Paulus ex ſervo fugitivo verum fecit Chriſtianum. Atque hinc eſt quòd *in vinculis ſe illum genuiſſe* gloriatur, Philem. 10. Unde Hieronymus, adverſ. errores Joan. Hieroſol. *Legimus Oneſimum inter Pauli renatum vincula, diaconum eſſe cœpiſſe de ſervo.*

Obſervationes.

Obſerv. 1. Neminem contemnere debemus ob priſtina delicta, poſtquam verè reſipuerit. Fuit hic Oneſimus quondam contemptibilis, inutilis, & fugitivus ſervus: ſed poſtquam Chriſto nomen dedit, non jam contemnitur à Paulo, ſed honoris cauſâ

unà cum Tychico viro illustri mittitur ad Colossenses.

Observ. 2. Peccant igitur graviter, qui verè conversis exprobrare potiùs amant veteres morbos, quàm gratulari novam sanitatem. Sed hìc debemus ipsum Deum imitari, qui hominum dignitatem aut utilitatem, non ex præterita conditione quam abjecerunt, sed ex præsenti quam induerunt solet æstimare. Vide Ezech. 18. 22. Hæc de persona.

Hunc Onesimum Colossensibus commendatum reddit triplici nomine. 1. Quòd *fidus frater*] id est, non modò Christianus, sed verus & genuinus Christianus: multi enim nomen sibi assumpserunt qui rem ipsam abnegârunt. Unde illa *falsorum fratrum* mentio, Gal. 2. 4. & eorundem viva descriptio, 2. Tim. 3. 2, 3, 4, &c. Sed talis non fuit hic Onesimus: qui non solum nomen fratris Christiani induerat; sed fidi, veri, & Christiani fratris officium in omnibus & erga omnes præstiterat. Hinc observemus,

Observ. 1. Enitendum omnibus, ut respondeant nomini & professioni suæ: nam vocari & censeri Christianum, theologum, fidelem, aut quidvis ejus generis, & non verè esse, ad ludibrium facit, non ad honorem ejus qui falsis titulis ornatur. Hinc taxatur angelus ecclesiæ quæ erat Sardibus, quòd *dicatur vivere cùm mortuus sit*, Apoc. 3. vers. 1. Nam, ut scitè Tertullianus, *Cui natura nomini subjecta negatur, nomine illuditur.* (Advers. Marcion.)

Observ. 2. Ab omnibus piis amandos esse, & utrisque (quod aiunt) ulnis amplexandos, qui fidi sunt, tam in Christiana sua professione, quàm in speciali sua vocatione. Nam *ut gemma ab ipsa raritate gratiam possident; sic fidus frater, fidus magistratus, fidus minister, quia rarò apparent, in maximo apud omnes pretio esse debent.* (Tertull.)

Observ. 3. Nihil perniciosius aut periculosius ecclesiæ, quàm perfidi isti fratres qui religionem simulant quam corde aspernantur. Hosce falsos fratres Paulus putavit latronibus, paganis, imò procellis & naufragiis omnibus deteriores: Unde cùm catalogum texeret periculorum suorum, pericula quæ adierat inter falsos fratres ultimo in loco recensuit, quasi cæteris omnibus grandiora. (2. Cor. 11. 26.)

2. Commendatur Onesimus quòd fuerit *dilectus*] Paulo scilicet summo Apostolo, qui non solebat ad intimam amicitiam recipere nisi amore dignissimos. Voluit igitur Apostolus ut hinc colligerent, fuisse hunc virum egregiâ virtute & pietate præditum, & proinde ab ipsis quoque Colossensibus adeóque omnibus bonis diligendum.

Observationes.

Observ. 1. Signum est boni & pii Christiani, esse charum & dilectum pastori suo;

ſuo; & è contrà, impii & profani, eſſe eidem odioſum.

Obſerv. 2. Decet pium & prudentem miniſtrum, præ aliis peculiari quodam affectu illos complecti quos videt eximiâ pietate præditos. Utcunque enim totum gregem ſibi commiſſum curare & amare teneatur, in amore tamen ejus primas ferre debent, qui ſanctitate & probitate morum cæteris antecellunt: Hi enim ſunt *gaudium* & *corona* miniſtri ſui. Phil. 4. 1.

Obſerv. 3. Ea debet eſſe omnium fidelium cura, ut ſint probati & meritò dilecti paſtoribus ſuis, propter ſpectatam fidem & probitatem. Qui hoc minimè curant, ut plurimùm ipſam religionem ſpernunt.

3. *Qui eſt ex vobis*] Ultimò igitur, & hoc etiam reſpectu voluit Apoſtolus gratiorem reddere Oneſimum Coloſſenſibus, quòd ipſe fuerat Coloſſis oriundus, illorum ſcilicet popularis & conterraneus. Quamvis enim hoc non multùm faciebat ad laudem hujus viri, facit tamen nonnihil ad inflammandos Coloſſenſes ejus amore: nam quod ſuum & proprium eſt, unicuique eſſe ſolet amabile.

Obſervationes.

Obſerv. 1. Licet eos peculiari affectu proſequi, quibus peculiari aliquo reſpectu ſumus propinquiores & devinctiores; verbi causâ, ſi fuerint nobis ejuſdem ſanguinis, affinitatis, patriæ, aut ſocietatis communione conjuncti.

Obſerv. 2. Eſt igitur vitioſus ille affectus, qui in pleriſqne gignit contemptum, aut ſaltem neglectionem ſuorum, quia ſcilicet ſui ſunt. Nam ut in rebus, ſic etiam in perſonis; quæ domi naſcuntur ſunt faſtidio finitima, peregrina autem omnia & exotica miris laudibus efferuntur. Ipſe Chriſtus expertus eſt hanc ſuorum popularium ſtultitiam, & de ea graviſſimè conqueſtus, Matth. 13. 57. *Non eſt propheta ſine honore niſi in patria ſua, & in domo ſua.* Atque hæc de perſona laudata, & ejuſdem commendatione. Jam quod attinet ad cauſam cur & ipſe miſſus fuerit ad Coloſſenſes unà cum Tychico, hiſce ultimis verbis oſtenditur;

Omnia vobis exponent quæ hîc aguntur] Dixerat autem de Tychico, *res meas omnes vobis notas faciet:* Sed quia teſti ſingulari ſolent homines non adeò firmiter fidem adhibere, voluit eos duorum teſtimonio de rebus ſuis omnibus certiores facere, ut nullus locus dubitationi relinqueretur. Non opus eſt pluribus ad hujus rei explicationem quia de eadem hac cauſa dictum fuit ad verſum ſeptimum.

Abſolvimus jam duas priores hujus capitis partes: quarum prima ſita fuit in hortationibus; altera, in laudationibus: Reſtat tertia & ultima particula, quæ ſalutationibus inſumitur.

VERS. 10, 11.

Salutat vos Aristarchus meus in captivitate socius, & Marcus consobrinus Barnabæ, (de quo accepistis mandata: Si venerit ad vos, excipite eum.)

Et Iesus qui vocatur Iustus; qui sunt ex circuncisione: Hi soli adjutores in regno Dei, qui fuerunt mihi solatio.

VEntum jam est ad ultimam hujus capitis particulam, quæ nihil ferè aliud præter officiosas quasdam salutationes hinc indè missas complectitur: In quibus percurrendis, quia facilem habent explicationem, erimus breviores. Neque enim decet contextum facilem, aut nimis operosâ commentatione onerare, aut, quasi nihil consideratione nostrâ dignum haberet, penitus omittere.

Tria igitur hîc à nobis facienda sunt. 1. De hoc salutandi officio generatim dicendum est. 2. De personis salutantibus ea explicanda sunt, quæ eò pertinent ut personas salutantes cognoscamus. 3. Postremò, de iis elogiis dicendum est quæ Paulus pro more suo in laudem singulorum annectit.

Ἀσπάζεται ὑμᾶς, *Salutat vos*] Ad primum igitur quod attinet; vocabulum hoc Græcum significat vel *amplexari*, quod amici facere solent cùm ex intervallo se revisunt; vel *salutare*, sicuti obvios quoscunque solemus verbis, amicos autem absentes literis, tum nostro, tum aliorum nomine. Est autem hæc *salutatio*, fausta ex animo benevolo salutis & felicitatis precatio à Deo autore ejusdem.

Salutandi formulæ variæ sunt; omnes autem in eo consentiunt, quòd illi quem salutamus à Deo omnia læta & prospera exoptamus. Ipse Christus plerunque uti solebat hâc formulâ, *Pax vobis*: quam præscripsit etiam discipulis, Luc. 10. 5. Angelus ad Mariam utitur eâ, quæ etjam Gentibus in more fuit, χαῖρε, *Ave, Dominus tecum*, Luc. 1. 28.

Luc. 24. 36. Ioan. 20. 19.

Jam verò cùm per literas absentes salutamus, formulæ veterum erant in initiis epistolarum, χαίρειν, εὖ πράττειν· in fine, ἔρρωσο. Sed apostoli utrobique pro hisce obsoletis salutationibus usurpant illam sanctiorem & augustiorem, *Gratia sit vobis & pax à Deo Patre & Domino Jesu Christo*; vel consimilem saltem & æquivalentem. *Salutare* itaque, sub quacunque forma fiat, est optare alteri hæc bona à Deo fonte omnium bonorum.

Officium hoc humaniter salutandi alios non esse negligendum homini pio & Christiano, sed tam præsentibus quàm absentibus (cùm occasio tulerit) præstandum, patet multis modis:

1. Ex Mandato Christi Servatoris; qui

qui jussit hoc officium præstare, Matth. 10. 12. *Intrantes in domum quamlibet, salutate eam*, &c.

2. Ab exemplo ipsius Pauli & sanctorum; qui (uti patet tum in hoc loco, tum in omnibus ferè ejus epistolis) harum salutationum non solent esse immemores.

3. Ab usu earundem & multiplici utilitate: Nam charitatem mutuam quæ vigere debet inter Christianos, non modò exprimunt & declarant, sed nutriunt & augent. Ad hæc, cùm fluunt ex corde fide purificato & charitate inflammato, sunt opera Deo grata, & fratribus (quoties expedit) optata bona impetrant. Postremò, si de industria negligantur, aut simultatem arguet, aut charitatem frigidam valde & languescentem; quâ vel suspicione oportet Christianos omnes vacare.

Object. Sed videntur prohibitæ hæ salutationes, tanquam otiosæ cæremoniæ, & ab occupatis contemnendæ. Elisæus cùm mittit servum suum ad excitandum filium viduæ, vetat nè vel alios salutet, vel salutantibus respondeat. (2. Reg. 4. 29.) Ipse etiam Christus cùm ad prædicandum mittit discipulos suos, *Nè portate*, inquit, *crumenam, neque peram, neque calceamenta; & neminem in via salutate*. (Luc. 10. 4.) Si verbis obvios salutare frivolum sit, tum etiam frivolum erit absentes per literas.

Solut. Respondendum est, hasce locutiones esse tropicas & hyperbolicas; hancque esse verborum vim, ut prohibeant moras in via nectere, aut aliquid facere quod remoram afferat negotio suscepto. Voluit igitur uterque, etiam salutationibus abstinendum esse, si fortè impedirent executionem muneris impositi: cæterùm absolutè prohibere hæc humanitatis officia, non fuit aut prophetæ mens, aut Servatoris, in verbis citatis. Hinc observate,

Observ. 1. Externa humanitatis officia, quæ faciunt ad charitatem augendam, esse diligenter à piis præstanda. Unde Augustinus taxat illorum inhumanitatem, qui hæc habent neglectui: *Si quis obvium sibi non salutaret, à viatore non habebitur homo, sed truncus, aut statua Mercurialis.* (Serm 42. de sanctis.)

Observ. 2. Non esse præstanda solummodo pro more & consuetudine, sed ex amore & vera charitate. Simulationis enim & mendacii crimen incurrit, qui verbo illi salutem dicit cui ex animo salutem omniaque bona non exoptat. Sic Judas Christum salutavit, quem perditum ibat, Χαῖρε, Ῥαββί, Matth. 26. 49.

Observ. 3. Peccare eos, qui hoc Christianæ charitatis officium superbiæ & ambitioni suæ inservire volunt. Sic olim Pharisæi, quos hoc nomine Servator perstringit, quòd *salutationes in foro appeterent*: Sic magnates apud ethnicos, qui hoc à clientulis suis exigebant. Unde poeta conqueritur de Fabiano; præter æquum (inquit) jubes,

Horridus

528 Mart. lib. 3. epigr. 36.

Horridus ut primo semper te manè salutem,
Per mediumque trahat me tua sella lutum.

Observ. 4. Turpiter denique & istos facere, qui ex opere charitatis propriam quærunt utilitatem, & pro officio salutandi præstant officium adulandi. In hoc peccant, qui cæteros negligunt, atque solos magnates, eosque à quibus lucrum expectant, colunt hisce officiis humanitatis. Sed aliter, qui verè pii & Christiani: Hæc omnia referunt, non ad falsam simulationem, non ad inanem superbiam, non ad captationem dolosam, sed ad veræ charitatis & mysticæ unionis quæ est inter fideles significationem.

Aristarchus] Aristarchus hic Macedo fuit, ex Thessalonica oriundus, Pauli comes individuus, & omnium ferè periculorum socius. Unà cum Apostolo Macedoniam, Græciam, Asiam peragravit, & Romam usque illum comitatus est. Unde Act. 19. 29. appellatur Παύλε συνέκδημΘ. Et 20.4. recensetur inter eos qui usque in Asiam Apostolum prosecuti sunt. In epistola denique ad Philem. vers. 24. in eorum numero ponitur qui Apostolo Romæ incarcerato inserviebant.

In laudem igitur hujus eximii viri illud unum affertur, quòd fuerit συναιχμάλωτΘ Pauli. Quod verbum propriè designat hastâ superatum & captum, & proinde jure belli victoris mancipium. Sed figurata locutio est. Paulus enim seipsum αἰχμάλωτον vocat, non quòd captivus fuerit jure belli, sed quòd instar captivi & mancipii tractaretur ab adversariis evangelii, utpote in vincula conjectus, & catenis oneratus. Jam verò Aristarchum *concaptivum suum*, vel (ut legit Ambrosius) *comitem captivitatis suæ* appellat, quòd præ amore Pauli nunquam ferè ab ejus latere discederet, sed illi, etiam in carcerem & vincula conjecto, adesset & ministraret.

Hinc collige,

Docum. 1. Nihil fidelibus gloriosum magis, quàm persecutionem pati justitiæ & evangelii causâ. Unde Paulus non erubuit aut captivitatem aut catenam suam, sed honoris causâ seipsum & hunc Aristarchum concaptivos appellat.

Docum. 2. Illos, & Dei ipsius, & ecclesiæ judicio, haberi consortes earundem passionum cum incarceratis & martyribus, qui illis ex charitate adesse solent, & opem ac solamen ferre: nam hoc respectu Aristarchus hic censetur concaptivus Pauli. Hæc de Aristarcho.

Et Marcus] *Ioannes* etiam dictus, Act. 12. 12. Matrem habuit piam & religiosam, Mariam Hierosolymitanam: in cujus domo convenire solebant apostoli aliique Christiani, ad prædicandum, orandum, aliaque spiritualia exercitia; ut ex eodem loco colligi potest. Celeberrimus tum ob

ob multa alia, tum præcipuè ob evangelium conſcriptum habetur Marcus, quod à Petro didicerat, ut ſcribit Euſebius, lib. 2. Hiſt. eccleſ. cap. 24. & Irenæus, lib. 3. adverſ. hæreſ. cap. 1.

Hinc etiam meritò illuſtre nomen peperit in eccleſia Dei, quòd inſuper in prædicando adjuvabat Apoſtolos: nam hujus potiſſimùm operâ eccleſias per totam Ægyptum fuiſſe conſtitutas ſcribit Euſebius. Lib. 2. cap. 16. Primum fuiſſe Alexandriæ epiſcopum tradit Dorotheus in Synopſi, atque ibi ſub Trajano martyrii coronâ decoratum. In eadem etiam urbe ſepultum ſcribit Hieronymus in Catalogo ſcriptor. eccleſ.

Quando, aut à quo converſus fuerit ad fidem Chriſtianam, non expreſsè habetur in Scriptura: ſed valde probabile eſt, fuiſſe à Petro converſum. Huic rei fidem faciunt, 1. Quòd Petrus maternam ejus domum frequentare ſolebat orandi & prædicandi causâ, ut antè oſtenſum eſt ex act. 12. Fuiſſe itaque ab hoc illuminatum, veriſimile eſt. 2. Quòd veteres, ut Irenæus & Euſebius, tradunt eum hauſiſſe evangelicam hiſtoriam à Petro. Unde Irenæus appellat illum *Petri diſcipulum*. 3. Quòd Hieronymus in cap. 65. Eſa. disertè affirmat *Paulum genuiſſe Timotheum, Lucam, & Titum*; *Petrum* verò, hunc *Marcum evangeliſtam*: Quod ipſe Petrus etiam videtur ſatis clarè indicâſſe, Epiſt. 1. cap. 5. verſ. 13. ubi appellat hunc Marcum *filium ſuum*: non autem naturalem; ſpiritualem igitur, & ſemine verbi genitum. Sed ea jam excutiamus quæ ab ipſo Apoſtolo tanguntur.

Primò igitur ornat hunc Marcum à cognatione; *Conſobrinus Barnabæ*] Fuit hic Barnabas antiquus & celebris Chriſti diſcipulus, ut conſtat ex Act. 1. 23. ubi cum conſultatio haberetur de ſurrogando alio in locum vacuum Judæ traditoris, Barnabas ſic ſive Barſabas, atque Matthias, hujus Apoſtolicæ dignitatis candidati conſtituuntur. Vide etiam Act. 4. 36. Act. verò 11. 24. brevi ſed præclaro ornatur elogio, *Erat vir bonus, plenus Spiritu ſancto & fide.* Honorificum igitur erat Marco, hunc tantum virum tam propinqua cognatione attingere.

Secundò, ornatur etiam Marcus à teſtimonio & mandato ipſius Pauli. Nam Apoſtolus (uti videtur) antea mandaverat Coloſſenſibus, ut hunc Marcum honorificè exciperent, ſi quando ad eos veniret: quod expreſsiùs habetur in quibuſdam codicibus, ubi legitur δέξαϑαι, non δέξαϑε *accepiſtis mandatum, ut excipiatis.* Sic habetur apud Ambroſium: & Calvinus hanc lectionem præfert, ut quæ apertè indicet quale fuerat illud mandatum.

Dub. Sed quæri poteſt quæ fuerit ratio aut neceſſitas hujus mandati. An Marcus literis commendatitiis

 eguit? Nunquid, si Paulus hoc in mandatis non dedisset, repulsus fuisset à Colossensibus, si quando ad eos prædicatum venisset?

Solut. Constat ex Act. 15. v. 31. inter Paulum & Marcum aliquid simultatis intercessisse, ex eo quòd in Pamphylia illum reliquerat Marcus, nec comes illi permanserat in opere prædicandi. Hoc fortasse innotuerat Colossensibus: pro desertore itaque illum habituri fuissent, nisi Paulus postmodum æquior factus, de illo recipiendo mandasset. Nam utcunque à Paulo abscessit, à munere tamen evangelizandi non interim cessâsse verisimile est, sed aliis in locis prædicâsse. Hinc collige,

Coroll. 1. Clarorum virorum affines ob hanc ipsam causam honore afficiendos, si non sint ipsi degeneres.

Coroll. 2. Probos & industrios ministros esse ab iis qui præsunt ecclesiis diligenter omnibus commendandos.

Coroll. 3. Si qua in re quid leviter erratum fuerit, id non debere perpetuo obesse peccanti, postquam se emendaverit.

Coroll. 4. Non oportere ministros immortales simultates exercere; sed si quandoque inter eos contigerit aliqua exacerbatio, quamprimum fieri potest, omnem ejus memoriam ex animis delendam. Sic Paulus qui olim exacerbatus Marcum repulit, jam reconciliatus eundem commendat Colossensibus, & nè ab illis repellatur diligentissimè curat.

VERS. 11. *Et Iesus qui vocatur Iustus; qui sunt ex circuncisione: Hi soli adjutores in regno Dei, qui fuere mihi solatio.*

Versus hîc cohæret cum superiore, in quo Apostolus Colossenses salutaverat nomine Aristarchi & Marci; tertio in loco addit hunc illustrem. Habemus hîc consideranda, 1. personam cujus nomine salutat Colossenses, *Iesum Iustum*; & 2. laudes ejusdem quas illi tribuit, non privatas, sed communes illi cum Marco & Aristarcho.

Laudantur autem hi tres
A natione; quòd fuerint Judæi.
Ab opere; eoque duplici,
prædicandi.
consolandi.

Iesus qui vocatur Iustus] Credibile est eundem fuisse qui Corinthi Paulum hospitio excepit, cùm ab aliis Judæis blasphemiis exciperetur. Sic enim scribit Lucas, Act. 18. 5. 6. 7. *Paulo prædicante Iesum Christum, Iudæi qui Corinthi habitabant opponebant sese, ac blasphemabant; ille autem excussis vestibus, dixit, Sanguis vester super caput vestrum; & introiit domum cujusdam nomine Iusti, colentis Deum, cujus domus erat confinis synagogæ.*

Cognomentum hoc ab eo inditum videtur, quòd justi & æqui semper fuerit observantissimus. Hoc idem cognomentum nonnullis aliis tributum

tributum legimus, ut Jacobo Alphæi, qui *Jacobus Justus* vocabatur; de quo multa Eufebius, lib. 2. cap. 1. & 23. Barfabæ etiam hoc cognomentum adhæfit. Act. 1. 23. Ad hunc Jefum Juftum quod attinet; neque (quod memini) in facris Scripturis alibi mentio fit, nec quicquam occurrit ad Eufebium; nifi hic idem ille Juftus fit quem numerat tertium Hierofolymorum epifcopum, lib. 3. Hift. ecclef. cap. 29. Hæc de perfona.

Qui funt ex circuncifione] Jam conjunctim laudat & hunc Juftum & duos illos fupra nominatos. Laudantur autem à natione, nimirum quòd fuerint oriundi ex gente Judæorum; quod ex adjuncto *circuncifionis* indicatur. Hoc autem eò magis ad laudem illorum facit, quòd cæteri plerunque Judæi, tum Romæ tum aliis in locis, acerrimi erant inimici Apoftolorum & Religionis Chriftianæ: imò (ut fcribit Juftinus Martyr in Dialogo cum Tryph.) *Judæi erant qui Ethnicos paffim incendebant in Chriftianos, fparfis teterrimis de nobis & religione noftra mendaciis.* Meritò igitur hîc laudantur, qui non modò exuerunt infitam gentis Judaicæ in Chriftum malitiam, fed ipfum Chriftum induerunt, & Chriftianam religionem unà cum Paulo reliquifque fidelibus promoverunt.

Obferv. Non eft tutum femper in religionis negotio fequi partem majorem, aut patrias opiniones mordicus retinere. Nam qui erant ex circuncifione, majorem ob partem oppugnabant Chriftum, & fuas cæremonias fuperftitiosè propugnabant: hi tamen tres non verebantur defcifcere ab erroribus gentis fuæ.

Hi foli adjutores in regno Dei] Jam incipit eos laudare ab opere pulcherrimo, cui unà cum Apoftolo diligenter incumbebant; promovendo fcilicet evangelio.

Evangelium autem *regnum Dei* appellat, quia per hoc homines introducuntur in regnum Dei; in regnum fcilicet gratiæ in hoc feculo, ut poftmodum introducantur in regnum gloriæ in futuro. Non eft inufitatum in Scripturis, ut evangelii propagatio & ecclefiæ Chriftianæ exftructio *regnum Dei* appelletur. Refpicit autem hæc loquendi formula ad illas promifsiones olim factas de fpirituali regno Mefsiæ, qui fceptro verbi divinum & fpirituale regnum erecturus erat & adminiftraturus in cordibus fidelium. Unde illud Matt. 4. 23. *Circumivit Galilæam Iefus, prædicans evangelium regni.* & Marc. 4. 11. *Vobis datum eft noffe myfterium regni Dei.* & illud Joannis Matt. 3. 2. *Pœnitentiam agite; appropinquavit enim regnum cœlorum.* In hoc igitur fpirituali regno promovendo & adminiftrando erant hi foli ex Judæis Romæ commorantibus Pauli adjutores.

Corollaria.

Corol. 1. Etsi quamplurimi passim ab officio suo resiliant, tamen decet pium ministrum, vel solum, in evangelio propagando perseverare.

Corol. 2. Nihil cogitari potest magis honorificum hoc evangelici ministri officio. Nam si honorati habentur qui sub regibus terrenis terrena regna administrant, quanto honore afficiendi sunt qui sub Christo Rege spirituali hoc spirituale regnum gubernant?

Corol. 3. Hostibus evangelii nihil miserius aut dementius: quia Dei ipsius regnum oppugnant, quod expugnari non potest; & proinde Satanæ regnum conantur stabilire, quod unà cum omnibus ejusdem fautoribus evertetur.

Fuere mihi solatio] Παρηγορεῖν, vel *hortari* significat, vel *consolari*. Innuit igitur Apostolus hosce tres viros in utroque, tum hortandi, tum consolandi opere assiduos adjutores sibi exstitisse: Hortabantur illum ad crucem patienter tolerandam, solabantur invisendo, condolendo, necessitatibus ejus ministrando; nihil denique prætermiserunt quod facere potuit ad leniendam & mitigandam miseram illam Pauli incarcerati conditionem.

Documenta.

Docum. 1. Sapientissimi & optimi viri sub cruce positi hortationibus egent & consolationibus piorum. Hoc fatetur regius Propheta, & gravissimè conqueritur omnes in hoc officio sibi defuisse; *Exspectavi qui simul contristaretur, & non fuit; & qui consolaretur, & non inveni.* Psal. 69, 20.

Docum. 2. Nota insignis est pii & verè fidelis, adesse afflictis, eosque sermone, opere, adeoque omnis officii sedulitate recreare & consolari. Sic Paulus describit verè sanctos; Ταῖς χρείαις τῶν ἁγίων κοινωνοῦντες· *Gaudentes cum gaudentibus, flentes cum flentibus*, &c. Rom. 12. 13, 15.

Docum. 3. Nihil igitur Christianæ charitatis in se habent, qui miserias & ærumnas aliorum flocci faciunt, modò ipsi otio & deliciis fruantur. Hujusmodi fuere quos Amos pungit gravissimâ increpatione, cap. 6. vers. 4, &c. *Dormitis in lectis eburneis, & lascivitis in stratis vestris*, &c. *& nihil movemini super contritione Joseph.*

Atque hactenus de salutationibus & laudationibus horum trium qui fuerunt *ex circumcisione*, id est, ex Judæis: Sequuntur tres alii ex Gentibus; Epaphras, Lucas, & Demas.

VERS. 12.

Salutat vos Epaphras, qui ex vobis est, servus Christi, semper decertans pro vobis in precibus, ut stetis perfecti & repleti in omni voluntate Dei.

SAlutat vos Epaphras] Perpendamus personam ipsam, & quæ huic

huic perſonæ hoc in loco tribuuntur, quò fiat acceptior & commendatior Coloſſenſibus ſuis.

Fuit hic Epaphras miniſter Coloſſenſium, & legatus hoc tempore ad Apoſtolum, ut res eccleſiæ hujus ad eum referret, miniſterio ſuo illum juvaret, atque ſententiam ejus de controverſiis quibus agitabatur illa eccleſia perdiſceret. Sic enim ſolebant eccleſiæ, apoſtolos etiam longè remotos tanquam oracula adire. Hoc fine miſſum fuiſſe Epaphram, veriſimile eſt. De laudibus Epaphræ dictum eſt ad verſum 7^{m} capitis primi: Jam igitur ea ſolummodo attingemus, quæ hîc expreſsè afferuntur ab Apoſtolo in eum finem ut benevolentiam & exiſtimationem illi pararet majorem apud Coloſſenſes.

Tripliciter illis commendatur:

A communi patria; *Ex vobis eſt.*

Ab eminenti officio; *Servus Chriſti.*

A ſincero in eos amore; *Semper decertans pro vobis*, &c.

1\. *Qui ex vobis eſt*] Hoc eſt, civis veſter, apud vos natus, educatus, vobis denique veſtriſque commodis deditus & devotus.

Maximè hoc facit ad amorem illi conciliandum. Nam *omnis amor* (ut Schola loquitur) *fundatur in aliqua communicatione aut participatione ejuſdem rei*: qui itaque participes ſunt ejuſdem patriæ & civitatis, quaſi arctiore quodam amoris vinculo copulantur. Nam ut natale ſolum cunctis dulce eſſe ſolet, ſic ſanis & ſobriis etiam dulciora reddit omnia quæ in eo naſcuntur.

Corollaria.

Coroll. 1. Meritò culpandi ſunt tanquam vani & ἄστοργοι, qui ſuos & omnia ſua domeſtica contemnunt, peregrinis interim rebus & perſonis ſuprà æquum & bonum extollendis addicti.

Coroll. 2. Qui ejuſdem patriæ & civitatis participatione, aut conſimili aliquâ ratione nobis conjuncti ſunt, cæteris paribus, debent eſſe extraneis chariores. Unde Apoſtolus, *Si quis ſuorum, & maxime domeſticorum, curam non habet, fidem negavit, & eſt infideli deterior*, 1. Tim. 5. verſ. 8.

2\. *Servus Chriſti*] Jam ornat illum à dignitate officii. Per *ſervum* enim *Chriſti*, non deſignat Chriſtianum in genere; ſed eminentiori loco in hoc Chriſti ſervitio conſtitutum, in eximia ſcilicet & ſacra illa functione miniſtri evangelici. Nam quamvis omnes Chriſti ſervi ſumus, tamen κατ' ἐξοχὴν hæc appellatio paſſim tribuitur miniſtris verbi. Sic Paulus Rom. 1. 1. ſeipſum indigitat *ſervum Jeſu Chriſti*: ſic Jacobus, cap. 1. verſ. 1. ſic cæteri apoſtoli.

Doctr. 1. Hinc diſcat populus Chriſtianus, Miniſtros quà miniſtros non eſſe ſpernendos, ſed ſub Chriſto Do-

mino suo, aliorum Christianorum præfectos agnoscendos, juxta dictum Apostoli, *Rogamus vos, fratres, ut agnoscatis eos qui laborant inter vos, & præsunt vobis in Domino*, 1. Thes. 5. 12. Serviunt igitur ministri Domino suo Christo, sed in Christo præsunt aliis, aut saltem ex muneris dignitate præesse debent.

Doum. 2. Discant etiam hinc ministri quid ab illis requiratur potissimùm in functione hujus sacri ministerii: Non ut hominibus placeant; *Si hominibus placerem, Christi servus non essem*, Gal. 1. 10. non ut suis utilitatibus aut honoribus promovendis invigilent: sed ut Christi servos se præbeant. Christo autem is optimè inservit, qui maximè laborat ut ad Christi cognitionem & obsequium quamplurimos perducat.

3. *Semper decertans pro vobis in precibus, ut stetis integri* &c.] Postremò igitur commendatum cupit Epaphram facere Colossensibus ab egregio in eos amore: Qui declaratur & probatur dupliciter: ab effecto, in hoc versu; à testimonio, in 13°.

Hic autem tria occurrunt observanda: 1. Ipsum effectum amoris; *precatio*. 2. Modus precationis; qui exprimitur, πάντοτε ἀγωνιζόμενος. 3. Materia precationis; *ut stetis integri & repleti in omni voluntate Dei*.

1. Ad primum quod attinet, nimirum effectum amoris; non potest verus amor erga aliquem vigere in corde, quin exserat sese in aliquo opere. Inter omnes enim affectus, amor minimè otiosus esse solet: quod non minùs verum est in amore sancto & casto, quàm in lubrico illo & lascivo, de quo poëta,

> *Sed malè dissimulo; quis enim celaverit ignem,*
> *Lumine qui semper proditur ipse suo?*

Jam verò inter multas sinceri amoris operationes, nulla utilior amato, nulla sacerdoti convenientior hâc precatione, quâ Dei tutelam advocat, & spiritualium hostium insidias & vim propulsat à grege suo. Atque hanc ob causam, quamvis Apostolus multa alia effecta nominare potuisset, ex quibus amorem Epaphræ in Colossenses probasset, tamen in hoc precationis opere potissimùm insistere voluit.

Hinc observemus.

Observ. 1. Præcipua ministri officia; docere gregem suum, orare pro eo: Nam *preces sunt arma sacerdotis*, ut olim Ambrosius. *Nos orationi, & ministerio verbi instantes erimus*, Act. 6. 4.

Observ. 2. Incumbit ministro, non modò officium publicè orandi pro populo sibi commisso, sed privatim, idque vel maximè quoties contigerit illum abesse à grege suo: quod hoc exemplo Epaphræ docemur. Hæc de ipso effecto, scilicet precatione: Sequitur de modo.

2. *Semper decertans*, πάντοτε ἀγωνιζόμενος] Hisce verbis declarat, qualis

lis fuerit hæc precatio Epaphræ pro Coloſſenſibus; aſſidua nimirum, & etiam fervida. Aſſiduitatem vocabulum illud πάντοτε indicat: quaſi dixiſſet Paulus, loci diſtantiam non oblivionem induxiſſe Epaphræ gregis ſui; ſed illum jam Romæ degentem, non minùs memorem eſſe illorum in precibus ſuis quotidianis, quàm cùm præſens præſentes intueretur. Vehementiam verò & fervorem oſtendit verbum illud ἀγωνιζόμενος, quod innuit certamen & quaſi luctam cum Deo ipſo. Nam ut Jacobus olim cum Deo luctans illum dimittere noluit, niſi impetrata ab eo benedictione; ſic pius hic miniſter quotidie cum Deo decertabat, atque illum vehementiorem in modum urgebat, ut Coloſſenſibus benediceret.

Obſerv. Pii miniſtri eſt, non dicis aut conſuetudinis cauſa, ſed ex intimis charitatis viſceribus orare Deum pro ſalute gregis ſui. De hiſce dictum verſ. 2°.

3. *Ut ſtetis perfecti & repleti in omni voluntate Dei*] Hæc materia eſt, vel ſumma precationis: Atque hic tria maxima bona illis exoptat, veram & perfectam cognitionem voluntatis Divinæ, veram & perfectam obedientiam ejuſdem, & finalem perſeverantiam in utroque: hoc enim vult ἵνα στῆτε. Quod attinet ad duo priora, ſimul implicantur & involvuntur in illo voto *ut ſitis perfecti & repleti omni voluntate Dei.* Non eſt enim perfectus aut repletus omni voluntate Dei, niſi qui & cognoſcit voluntatem Dei, & pro virili facere ſtudet. Eſt enim voluntas Dei, ut cognoſcamus ea quæ revelavit in ſalutem noſtram: eſt etiam voluntas Dei, ut faciamus ea quæ juſſit præſtare in obſequium ſuum. De ſcientia voluntatis Divinæ ſic Apoſtolus Epheſ. 5. 17. *Ne eſtote imprudentes, ſed intelligentes quæ ſit voluntas Domini.* De obedientia ejuſdem, Servator, Matth. 7. 21. *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, ſed qui facit voluntatem Patris mei, intrabit in regnum cœlorum.* Atque hæc duo magna bona ſunt. Tertium bonum quod precatur Coloſſenſibus, eſt perſeverantia in perfectione prædicta. Et rectè quidem: nam ille ſolus *qui perſeveraverit* in bono, *ſalvus erit*, Matth. 24. 13. *Pereunt prætereita, ſi quæ cœperunt deſinunt eſſe perfecta,* inquit Cyprianus, De bono patientiæ.

Documenta.

Docum. 1. Quibus optimè volumus, non illis aut divitias aut honores hujus ſeculi, ſed ſcientiam & obedientiam Divinæ voluntatis à Deo precari debemus.

Docum. 2. Cavendum, nè vel nuda & inerti ſcientia, vel cæca quadam obedientia contenti ſimus: neutra enim repletum & perfectum reddit in voluntate Dei.

Docum. 3. Perſeverantia in bona, eſt donum ſpeciale Divinæ gratiæ: Nam *ſi ab homine*

homine esset, à Deo petenda non esset, inquit Augustinus, De corr. & grat.

Dub.

Sed hic dubium oritur de cognitione & impletione Divinæ voluntatis: Nam cùm precatur Epaphras ut Colossenses perfecti stent in omni voluntate Dei, quæri potest an contingat Christiano hujusmodi perfectio in hac vita.

Solut.

Respondetur, Absolutam perfectionem non inveniri in ullo viatore; tendendum tamen semper eò & aspirandum, autore Christo, qui docuit nos orare, *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, sic etiam in terra.* Quæ itaque in sanctis reperitur, est imperfecta quædam perfectio, tum scientiæ, tum obedientiæ. Hæc autem includit agnitionem voluntatis Divinæ sufficientem & necessariam pro statu suo, propositum & studium ejusdem implendæ & perficiendæ, progressum assiduum in fide & pietate. Excludit igitur brutam ignorantiam, hypocrisin, contumaciam, crassam negligentiam, reliquáque vitia quæ Divinæ voluntati repugnant. De hac Augustinus, *Secundum istius vitæ modum est quædam perfectio, eique perfectionis hoc deputatur, ut se quisque noverit nondum esse perfectum.*

Cont. duas epist. Pelag. lib. 3, cap. 5

VERS. 13.

Hoc enim de eo testor, eum multo vestri studio ardere, & eorum qui sunt Laodiceæ, & eorum qui Hierapoli.

Quod superiore versiculo ex effectis demonstravit, id jam testimonio insuper suo confirmare conatur; nimirum Epaphram esse utilitatis & salutis eorum studiosissimum: quasi diceret, Quòd antè à me dictum fuit, Epaphram pro singulari suo amore semper decertare pro vobis in precibus, nollem putetis id me ex incertis solummodo conjecturis autumnasse, sed ex certissima scientia vobis indicasse.

Tria hîc notemus: testem ipsum; testimonium Epaphræ exhibitum; causam testificandi.

1.

Hoc enim de eo testor] Testis, qui amorem & studium Epaphræ erga Colossenses testatur, locupletissimus est & omni exceptione major, nimirum ipse Apostolus. Hinc observemus.

Observ. 1.

Esse officium eorum qui præsunt ecclesiæ, cùm occasio tulerit, testimonio suo cohonestare & ornare eos omnes quos vident probè & fideliter fungi ministerio suo.

Observ. 2.

Incumbere etiam ministris, ut amorem & curam erga gregem suum opere & factis illustrem & evidentem reddant omnibus, quo mereantur testimonium tam honorificum.

2.

Sed quodnam fuit hoc testimonium Pauli Epaphræ exhibitum? ὅτι ἔχει ζῆλον πολὺν ὑπὲρ ὑμῶν, &c. Græcum hoc vocabulum ζῆλος deducitur παρὰ τὸ ζεῖν, quod significat *fervere*, vel *ebullire* quemadmodum

aqua

aqua calefacta ſolet. Innuere igitur voluit Apoſtolus, non languidum & vulgarem, ſed fervidum & vehementem fuiſſe hunc amorem in Epaphra, tum erga Coloſſenſes ſuos, tum etiam erga Laodicenſes & Hierapolitanos vicinos eorum.

Hiſt. Nat. lib. 5. c. 29. Ad haſce urbes quod attinet; Laodiceam *celeberrimam urbem* appellat Plinius, & *Lyco flumini impoſitam* ſcribit, *Dioſpolin* olim vocatam. Huic vicina erat Hierapolis. Proximo poſt Pauli mortem anno, ſcribunt hiſtorici, tum Coloſſas tum Laodiceam fuiſſe terræ motu ſubverſas. Conſtat autem multis abhinc ſeculis totam illam regionem Aſiæ minoris, in qua olim hæ eccleſiæ floruerunt, fuiſſe Mahometicâ ſuperſtitione & Turcicâ tyrannide occupatam & everſam.

Corollaria.

Coroll. 1. Debet in omnibus Chriſtianis, ſed præcipuè in miniſtris, vigere fervor charitatis, & zelus pro ſalute fratrum ſuorum; cujus præclarum exemplum ſe exhibuit ipſe Paulus, Rom. 9. 3. Frigiditas enim charitatis oſtendit abundantiam iniquitatis. Matth. 24. 12.

Coroll. 2. Charitas hæc, & ſtudium hoc promovendæ ſalutis aliorum, non modò protendit ſe ad particularem illam eccleſiam in qua vivimus, ſed ad alias omnes eccleſias Chriſti, quibus unitate fidei & ſpiritûs conjuncti ſumus. Quod igitur Paulus dixit pro apoſtolica autoritate, id unuſquiſque dicere poteſt pro Chriſtiana charitate, *Urget me quotidie ſolicitudo de omnibus eccleſiis*, 2. Cor. 11. 28. Oportet enim pro omnibus, orando ſaltem, ſtudium noſtrum & amorem teſtificari.

Coroll. 3. Etſi eccleſia Dei perpetua ſit, tamen eccleſiæ domicilium in particularibus locis aut regionibus, non eſt certum, fixum & perpetuum. Id indè perſpicitur, quòd celeberrimæ hæ eccleſiæ hoc in loco nominatæ, jampridem perierunt.

Coroll. 4. Horum itaque exemplo cavendum, nè propter contemptum evangelii, vel teporem noſtrum, idem nobis accidat quod hiſce eccleſiis Aſiaticis Deus olim interminatus, jam feciſſe conſpicitur. Sic enim alloquitur eccleſiam Epheſinam, Apoc. 2. 4, 5. *Amiſiſti primam tuam charitatem: niſi reſipueris, movebo candelabrum tuum è loco ſuo.* Laodicenſem etiam ad eundem modum perterret, cap. 3. 16. *Quoniam tepidus es, futurum eſt ut te evomam ex ore meo.*

Sed accedamus ad illud quod ultimo loco explicandum propoſuimus, cur ſcilicet Paulus tam diligenter curat ut Coloſſenſes perſpectum haberent amorem Epaphræ: neque enim credibile eſt, prudentiſſimum apoſtolum rem parvi momenti tam religioſè teſtimonio ſuo confirmare voluiſſe.

Factum eſt itaque hoc, 1. Ut conciliaret Epaphræ quàm maximam benevolentiam & præclaram

existimationem apud suos. Insitum enim est hominibus, eos amare & magnifacere quos præ aliis sui studiosos animadvertunt. Oportet autem populum hoc modo affectum esse in fidos pastores: *Qui bene præsunt, duplici honore digni habeantur*, &c. 1. Tim. 5. 17.

2. Hoc tam seriò egit Paulus, ut consuleret utilitatibus ipsarum ecclesiarum. Nam quò in majore gratia & veneratione sunt doctores, eò major utilitas redire solet ad auditores: doctrinam enim ejus lubentiùs attendunt, de cujus studio & amore erga se nihil dubitant.

3. Dum studium Epaphræ narrat pro salute harum ecclesiarum, eò spectavit, ut singulos in iisdem redderet de sua salute magis solicitos. Pudor enim haud sinet eum otiosè sedere qui videt alium in re sua tam enixè laborare. Hasce igitur ob causas Epaphræ studium ecclesiis hisce notum fecit Apostolus; atque ob easdem oportet omnes ministros curare, ut suum etiam studium de illorum salute procuranda populo innotescat.

VERS. 14.

Salutat vos Lucas medicus ille dilectus, & Demas.

AD hosce duos quod attinet; Qui priore loco nominatur (si antiquis Patribus fidem habeamus) est celeberrimus ille evangelista, *cujus laus est in evangelio per omnes ecclesias*; quique *à fratribus delectus fuit, ut esset socius peregrinationis Pauli*, 2. Cor. 8. 18.

Lucam hunc fuisse medicum professione, nativitate Antiochenum, cœlibem vixisse octoginta quatuor annos, ac tandem Ephesi sepultum, & sub Constantio Constantinopolin translatum, colligitur ex Dorothei Synopsi, & Hieronymi Catalogo.

Apostolus non alio elogio illum ornat hoc in loco, quàm quòd vocat *medicum dilectum*. Dum sibi *dilectum* agnoscit, perhibet illi testimonium virtutis & pietatis: non solet enim Apostolus speciali & familiari amore complecti, nisi ob fidem & probitatem claros & illustres. *Medicus* appellatur ab arte quam olim exercuit; sicut Matthæus apostolus etiam post conversionem dicitur *publicanus*, Matth. 10. 3. Nam *de medico corporum, factus jam erat medicus animarum*; *cujus libri quoties leguntur in ecclesiis, toties divina pharmaca hominibus offeruntur*; ut scitè Hieronymus in epist. ad Philem. Nonnulli in dubium vocârunt, utrùm Lucas, qui hoc in loco *medicus* vocatur, idem fuerit cum Luca evangelista; & videntur potiùs in contrariam sententiam propendere, hoc uno argumento nixi, quòd Apostolus illum nullo honorifico titulo ornaverit. Sed tenuior est hæc conjectura, quàm ut possit nos à com-

communi antiquorum Patrum, Hieronymi, Ambroſii, Theodoreti, ac reliquorum ferè omnium ſententia depellere. Neque enim neceſſe eſt, ut quoties mentio fiat clarorum virorum, toties honorifico aliquo titulo inſigniantur. Huc adde, quòd conſtat inter veteres, hunc evangeliſtam fuiſſe olim medicum; nec poteſt in hiſtoria eccleſiaſtica alius inveniri ejuſdem nominis, qui fuerit adjutor Pauli, & peregrinationis ſocius. Hæc de Luca.

Et Demas] Demas hic in epiſtola ad Philemonem, inter ſocios & coadjutores Pauli numeratur, verſ. 24. *Salutant te Marcus, Ariſtarchus, Demas, Lucas, adjutores mei.* Sed idem 2. ad Tim. 4. 10. accuſatur quòd *dereliquerit Paulum, amplexus præſens ſeculum, & profectus fuerit Theſſalonicam.* Dorotheus in Synopſi cauſam oſtendit; ſcilicet, ut fieret ibi ſacerdos idololatricus. Senſerat fortaſſe evangelicos miniſtros, ad inſtar militum, labore & inopiâ ſimul premi; contulit igitur ſe ad capeſſendum ſacerdotium inter ethnicos idololatras, ubi ſpes major tranquillitatis & utilitatis illi affulſerat. Nullo titulo hunc ornavit Apoſtolus; itaque opus non eſt ut plura de eo dicamus: eliciamus ſolummodo haſce obſervationes;

Obſerv. 1. Multos ab initio cupidè amplecti evangelium; quos tamen poſtmodum aut metus perſecutionis aut amor ſeculi abripit.

539

Obſerv. 2. In horum cordibus veram fidem & pietatem nunquam fuiſſe radicatam: juxta dictum Joannis, Epiſt. 1. cap. 2. verſ. 19. *Ex nobis egreſſi ſunt, ſed non erant ex nobis; nam ſi fuiſſent ex nobis, permanſiſſent utique nobiſcum,* &c. Sic Cyprianus ſcribit, *Eccleſiam quæ in Chriſtum credit, nunquam ab eo diſcedere; & eos eſſe eccleſiam, qui in domo Dei permanent.* (Lib. 1. epiſt. 3.)

Obſerv. 3. Hinc colligamus quales ſunt, qui, abdicato ſuo miniſterio, transfugiunt à nobis ad Papiſtas, ut Baalitici ſacerdotes fiant: tales nimirum qualis fuit hic Demas, quos aut invidia, aut amor ſeculi, id eſt, honoris ac divitiarum cupiditas, dementavit.

Vers. 15.

Salutate fratres qui ſunt Laodiceæ, & Nympham, & eccleſiam quæ in domo illius eſt.

Quia Paulus voluit hanc epiſtolam transmitti ad Laodicenſes, & publicè legi in illorum eccleſia, prudenter putavit illos quoque eſſe ſalutandos, nè animo aut parùm memori aut parùm benevolo in hoſce fuiſſe videatur. Conſultum enim & utile eſt, quibus poſſumus indiciis amorem noſtrum & animum benevolum in eos declarare, quos hortationibus aut conſiliis noſtris inſtruere & dirigere conamur; quia omnes faciliùs ſolent illis obedire, à quibus credunt ſe amari.

Salutate fratres qui sunt Laodiceæ] Salutatio hæc generalis & promiscua est, ad omnes spectans qui in illa urbe Christianum nomen & professionem induerunt. Hinc observemus,

Observ. 1. Oportere inter omnes Christianos fraternum planè amorem & affectum vigere. Dixerunt olim philosophi, *sapientem sapienti, etiam ignoto, amicum esse:* At nos dicamus, Christianum Christiano, etiam ignoto, fratrem esse; imò quovis amico vel fratre conjunctiorem: nam omnium fidelium *cor unum* & *anima una* esse debet. *Act. 4. 32.*

Observ. 2. Hunc fraternum amorem non verbis tantummodo declarandum, sed auxiliis, quoties fratres, etiam qui in ecclesiis remotis vivunt, indigent ope nostrâ. Nam verbo tanquam fratrem salutare, &, cùm datur occasio, fratris salutem non promovere, derisionis potiùs quàm dilectionis opus est.

Et Nympham] Jam adjungit specialem salutationem, ob specialem & eximiam hujus viri pietatem, ut ex verbis sequentibus colligi potest. Æquum enim est extraordinarium illis deferre honorem, quorum egregia virtus præ cæteris eminet & effulget in ecclesia.

In Commentarios qui feruntur sub nomine Ambrosii, ridiculus error irrepsit: Nam hunc pium & clarum virum in fœminam transformârunt: sic enim ibi habetur; *Nympham aliis chariorem existimant, cujus etiam & domum salutat. Tam enim devota fuisse dicitur, ut omnis domus ejus signo titulata esset crucis.* Sed quia in Græco habetur τὴν κατ' οἶκον αὐτοῦ, non αὐτῆς, haud adducor ut credam, Ambrosium, vel quemvis alium Græcè doctum potuisse tam pueriliter errare. Meo itaque judicio, posteriora illa verba sunt indocti & otiosi alicujus monachi assumentum, qui pro consuetudine sui seculi, statim atque ecclesiæ nomen audivit, de crucibus appictis somniavit. Huic conjecturæ fidem facit tum verborum manifesta barbaries, tum rei ipsius nulla prorsus verisimilitudo. Nam primo illo & aureo ecclesiæ Christianæ seculo, non in parietibus sed in pectoribus depicta crux Christi devotionem arguebat: neque, furentibus tum ethnicis, ac Christianis noctu plerunque sacros suos conventus agitantibus, probabile est sapientem ullum voluisse hoc signo crucis per totam domum appicto, semetipsum, aliosque qui in eam domum convenire solebant, apertè prodere. Sed hæc fortasse nimis multa de re non magni momenti: volui tantummodo Ambrosium ab istis falsarii nescio cujus ineptiis vindicare. Pergamus.

Et ecclesiam quæ in domo illius est] Dupliciter exponi possunt hæc verba: Designant enim vel cœtum Christianorum, qui ad sacra officia peragenda, hoc est, ad precationem,

ad verbi prædicationem, ad ſacramenti celebrationem, in domum hujus eximii viri convenire ſolebant; vel privatam ejus denotant familiam, quæ ob religioſam ſanctitatem illuſtre hoc *eccleſiæ* nomen promeruit. Sic ſenſit Theodoretus, qui in hunc locum ſic ſcribit, *Familiam ſuam privatam fecit eccleſiam, eam pietate & religione exornans.* Neque video quid incommodi ſequatur, ſi utrumque conjungamus, & dicamus, hujus domum *eccleſiam* vocari ab Apoſtolo, tum quòd congregatio fidelium in domo ejus convenire ſolitus ſit, tum quòd ſuos omnes domeſticos piè & Chriſtianè inſtituebat, atque religioſis exercitiis quotidie erudiebat.

Rom. 16, 5.

Documenta.

Docum. 1. Quævis collectio fidelium, etjamſi ob paucitatem ſuam intra privatæ domus parietes includi poſſint, etiamſi ob furorem hoſtium nocturnos conventus agant, eſt vera eccleſia, & catholicæ eccleſiæ vivum membrum.

Docum. 2. Errant igitur Pontificii, qui nullam eccleſiam agnoſcunt niſi regnantem, & in oculis mundi perpetuò volitantem. Quandoque enim perſecutionis rabies non patitur eccleſiam in publico omnium conſpectu verſari, ſed cogit eam in privata latibula quaſi correpere. *Fugit in ſolitudinem*, Apoc. 12.6. Sic olim, Arianis dominantibus, Athanaſius reliquique orthodoxi latebras quærere coacti ſunt.

Docum. 3. Unicuique patrifamilias incumbit, ut ſuos domeſticos in religione vera ità inſtituat & exerceat, ut domus ejus *eccleſiæ* nomen meritò obtineat. Pius patriarcha Abraham hoc præſtitit, de quo Deus ipſe teſtatur Gen. 18.19. *Scio quod præcepturus ſit filiis ſuis, & domui ſuæ poſt ſe, ut cuſtodiant viam Domini, & faciant judicium & juſtitiam.* Sic Joſue; *Ego & domus mea colemus Jehovam.*

Ioſ. 24. 15.

Docum. 4. Sunt igitur Chriſtianorum nomine indigni, qui (quod ad religionem attinet) nullam omnino curam ſuſcipiunt domeſticorum ſuorum, ſed domos ſuas luxu & ebrietate ità inquinari patiuntur, ut popinas veriùs dixeris quàm eccleſias.

VERS. 16.

Et cùm perlecta fuerit hæc *epiſtola apud vos, facite etiam ut in Laodicenſium eccleſia recitetur; & eam quæ ſcripta eſt Laodiceâ, ut vos quoque legatis.*

TRiplex mandatum injungit Coloſſenſibus in hoc verſiculo: Unum de publicanda hac epiſtola in eccleſia Coloſſenſium; *Cùm lecta fuerit* hæc *epiſtola apud vos.* Alterum de tranſmittenda eadem ad vicinos Laodicenſes; *In Laodicenſium eccleſia recitetur.* Tertium de alia

 quadam epistola legenda, quam ipse è Laodicea acceperat; *Eam quæ scripta est Laodiceâ*, &c.

1. *Cùm perlecta fuerit apud vos* hæc *epistola*] Ad primum quod attinet, Voluit Apostolus hanc suam epistolam in solenni conventu totius ecclesiæ publicari & legi, ut omnibus innotesceret. Unde eruimus duo corollaria.

Coroll.1. Scripturas sacras non eo fine fuisse exaratas, ut paucorum clericorum peculium essent; sed ut toti populo Christiano paterent, & ab omnibus cognoscerentur. Hinc in primitiva ecclesia viguisse ordinariam lectionem Scripturarum, idque in lingua à populo intellecta, ex Justino martyre in Apolog. 2 Tertulliano in Apologet. aliisque Patribus clarum est. Quam consuetudinem in ecclesiam Pontificiam revocatam exoptat B. Rhenanus, in Annotat. ad Tertull. De Corona militis.

1. Thess. 5. 27.

Coroll. 2. Errare eos qui ipsam lectionem Scripturarum negant facere ad ædificationem populi Christiani in fide & charitate, nisi accedat eodem tempore enarratio & explicatio earundem per prædicatorem. Absit ut prædicationis utilitatem aut necessitatem minuamus; cum Psalmista tamen de verbo Dei studiosè & devotè lecto asserimus, *Lex Domini immaculata, convertens animas: testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis.*

Psal. 19. 7.

2. *Facite ut etiam in Laodicensium ecclesia recitetur*] Hoc est secundum Apostoli mandatum, quo jubentur Colossenses hanc epistolam Laodicensibus communicare.

Ratio mandati duplex afferri potest: Una; Quòd hujus epistolæ doctrina generalis est, atque idcirco non in unius ecclesiæ privatum usum reservanda fuit, sed toti ecclesiæ Dei communicanda; primò autem vicinis ipsorum Colossensium, qui lecto autographo, exemplaria describere potuerunt, & per totam Dei ecclesiam diffundere.

Altera ratio; Quia (ut verisimile est) hæc ecclesia propter vicinitatem, à seductoribus illis Judaicis & philosophicis eodem modo oppugnata fuit quo Colossensis: nè itaque nova epistola opus esset, voluit Apostolus hanc utrisque communem fieri.

Observ. Hinc observate, Debere esse inter omnes Dei ecclesias, sed præcipuè inter vicinas, spiritualium bonorum communicationem; ut si quid habeat una ecclesia quod facere posit ad ædificationem alterius, nè gravetur impertire.

3. *Et eam quæ scripta est Laodiceâ, ut vos quoque legatis*] Habemus hisce in verbis ultimam particulam mandati Apostolici; quæ præcipit ut epistola quædam è Laodicea missa, legatur in ecclesia Colossensium. Probabile est, Laodicenses ad Paulum scripsisse de statu rerum suarum,

rum, atque eam epiſtolam aliquid in ſe habuiſſe quod erat perutile cognitu Coloſſenſibus: hinc jubet Apoſtolus ut ab illis legatur.

Sed de hac epiſtola diverſi diverſa ſenſerunt. Theophylactus intelligi vult primam epiſtolam ad Timotheum, quæ fertur ſcripta ex Laodicea. Marcion hæreticus epiſtolam ad Epheſios ſubindicari putat; cujus titulum ſatis pro imperio auſus eſt interpolare, & eam præſcribere *ad Laodicenos.* Vide Tertull. adverſ. Marcion. lib. 5.

Pontificii quidam (inter quos Stapletonus) putant epiſtolã quandam ab Apoſtolo ſcriptam ad Laodicenſes, quam tamen eccleſia pro ſua autoritate in canonem admittere noluit: atque hoc argumento probare conatur canonicam Scripturarum autoritatem niti judicio eccleſiæ; quæ ipſorum Apoſtolorum ſcripta potuit ex numero ſacrorum librorum excludere. Huic errori occaſionem dederunt, ambiguitas verſionis Latinæ, quæ ità habet, *Eam quæ Laodicenſium eſt vos legatis*; & audax improbitas cujuſdam impoſtoris, qui epiſtolam quandam adulterinam emiſit titulo *Pauli ad Laodicenſes.* Sed reſpondeo, neminem unquam habuiſſe illam epiſtolam pro germana Pauli epiſtola, præter Stapletonum & ejus conſimiles, qui undecunque corradere ſolent argumenta ad eccleſiæ autoritatem ſupra Scripturas extollendam. Oecumenius in hunc locum; *Non dixit,* τὴν πρὸς Λαοδικεῖς· ἀλλά, τὴν ἐκ Λαοδικείας· quod ante illum obſervaverat etiam Theodoretus. Quod attinet ad illam quam Stapletonus (hoc loco fretus) haberi cupit pro Pauli genuina epiſtola; miror hominis impudentem inſcitiam, cùm ea jampridem fuerit ab omnibus Patribus qui ejus mentionem fecerunt, rejecta. Theodoretus in hunc locum, *fictam* & *adulterinam* appellat. Hieronymus in Catalogo ſcript. Eccleſ. ubi omnes Pauli epiſtolas recenſet, tandem ſubjungit hæc verba, *Legunt quidam & ad Laodicenſes; ſed ab omnibus exploditur.* Concilium denique Nicenum 2^m, Actione 6^a, *Inter epiſtolas,* inquit, *divini Apoſtoli quædam fertur ad Laodicenſes, quam Patres noſtri tanquam alienam reprobaverunt.* Eſt itaque & Græco contextui & veritati conſona illa ſententia quam ab initio propoſuimus; deſignari hic epiſtolam à Laodicenſibus ad Paulum miſſam, non è contra. Deteſtanda autem Stapletoni opinio, qui ipſius Pauli epiſtolam eſſe ſtatuit, quam omnes Patres ut adulterinam & inſulſam repudiârunt: Nec ſanior concluſio, quam indè deducere voluit; Poſſe nimirum eccleſiam, germanam & veram apoſtoli Pauli Epiſtolam pro ſua autoritate è canone excludere. Atque hæc de triplici mandato Apoſtoli.

In duobus illis qui reſtant verſiculis, jubet eos ut Archippum moneant

 neant de implendo ministerio; & salutationem suam, interjectâ mentione vinculorum suorum, propriâ manu adscribit.

VERS. 17.

Et dicite Archippo, Vide ministerium quod accepisti in Domino, ut illud impleas.

NOvum mandatum addit de monendo Archippo, ut in functione ministerii sui se vigilantem & diligentem præbeat.

Dicite Archippo] Quidam putant hunc Archippum fuisse solummodo diaconum in ecclesia Colossensi; indè fortasse hanc conjecturam facientes, quòd hoc in loco jubeatur τὴν διακονίαν ἣν παρέλαβε πληροῦν. Sed hoc infirmum est: Nam vocabula διάκονος & διακονία capiuntur sæpenumero pro quolibet ministerio evangelico, ità ut ipsum Apostolatûs officium διακονία appelletur; Τὴν διακονίαν μου δοξάζω, Rom. 11. 13. Καλὸς ἔσῃ διάκονος Ἰησοῦ Χριστοῦ, 1. Tim. 4. 6. Οὗ ἐγενόμην διάκονος, Ephes. 3. 7. Est itaque illud verisimilius quod Hieronymus scribit in Epist. ad Philem. nimirum, fuisse hunc Archippum aut *episcopum* aut *doctorem* saltem in ecclesia Colossensi. Jam verò absente Epaphrâ (qui ejus symmysta erat in hoc evangelico munere) fuit illi eò diligentiùs laborandum, ut utriusque vicem suppleret. At is (ut verisimile est) è contrà cœpit in suo officio languescere, & proinde monitore indigere. Hinc Apostolus, *Dicite Archippo, Vide ministerium* &c. Hinc observemus,

Etiam bonos ministros quandoque obtorpescere in officio suo, & calcaribus indigere. *Observ. 1.*

Si privata admonitio non sufficiat, per totam ecclesiam, vel per publicam personam totius ecclesiæ nomine, esse corripiendos. *Observ. 2.*

Vide ministerium quod accepisti in Domino, ut illud impleas] Vult Apostolus Archippum moneri, ut tria hæc diligenter perpendat;

1. Quid acceperit; Διακονίαν] i. e. Evangelicum ministerium, quo nihil sublimius, nihil utilius; nihil itaque majore fide & diligentia tractandum. Sic sensit totus apostolorum chorus, Act. 6. 4. Ἡμεῖς τῇ προσευχῇ, καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου προσκαρτερήσομεν.

2. A quo acceperit hoc ministerium; Ἐν Κυρίῳ] Id est, διὰ Κυρίου, ut Græca scholia exponunt. A Christi igitur autoritate, qui eum ad hoc munus vocavit, excitari vult hunc Archippum ad illud diligenter & fideliter obeundum. Nam si Christus ipse hoc munus ministris imponat, proculdubio & rationem muneris administrati ab iisdem repetet & reposcet. *Væ mihi*, inquit Apostolus, *si non evangelizem. Si volens hoc faciam, mercedem habeo; sin invitus, dispensatio credita*

credita est mihi, 1. Cor. 9. vers. 16, 17.

3. Quem in finem acceperit hoc ministerium; *Ut illud impleret*] Hoc itaque semper curare oportet ministrum, non tam ut assequatur honorem, quàm ut exsequatur laborem ministerii; non tam ut teneat honorificum illud munus, sed ut impleat. Sic Paulus Timotheum suum etiam monuit, 2. Tim. 4, 5. *Opus fac evangelistæ, ministerium tuum imple.* Sed quid est *implere ministerium?* Omnia scilicet ea facere quæ incumbunt ministro, & quæ conducunt ad hominum salutem & regnum Christi promovendum. Hujus generis sunt ea quæ recensentur ab Apostolo in eodem capite, *Verbum prædicare, instare opportunè, importunè; arguere, objurgare, exhortari*, & consimilia. Hæc ea sunt de quibus monendus fuit Archippus.

Observ. Necessarium est ministro qui rectè fungi cupit officio suo, sæpe & seriò perpendere, quale ministerium acceperit, à quo impositum & commissum sibi fuerit, quem denique in finem Christus illud sibi concrediderit.

VERS. 18.

Salutatio meâ manu Pauli (Memores estote vinculorum meorum) Gratia sit vobiscum. Amen.

IN hoc ultimo hujus epistolæ versiculo Apostolus tria facit. 1. Ostendit se salutationem suam solennem propriâ manu adscripturum. 2. Interponit mentionem vinculorum suorum, quam per parenthesin inserit. 3. Apponit salutationem illam ἰδιόχειρον quam prædixerat.

Salutatio meâ manu Pauli] Hoc est, Ut intelligatis hanc epistolam, utcunque ab amanuensi meo scriptam, esse tamen germanam, & à me dictatam, appono ad extremum salutationem meam usitatam propriâ manu scriptam, quam vos optimè nostis. Prudenter hoc ab Apostolo factitatum est in epistolis suis, nè quis ejus nomine adulterinam quandoque epistolam ecclesiæ obtruderet; quod ipse indicavit 2. Thess. 3. 17. ubi dicit hanc suâ manu adscriptam salutationem esse σημεῖον ἐν πάσῃ ἐπιστολῇ· signum scilicet quo supposititias epistolas à veris & genuinis possent dignoscere. Scholia Græca non videntur rectè explicâsse quid Paulus voluerit per hanc *salutationem*, *quod signum est in omni sua epistola.* Dicunt enim illum propriâ manu subscripsisse, τὸ, Ἀσπάζομαι ὑμᾶς· ἢ τὸ, Ἔῤῥωσθε· ἢ τι τοιοῦτον· *Saluto vos; Valete; aut tale quid.* Sed manifestum est, Apostolum vocare salutationem, illam gratiæ apprecationem quam eodem in loco subjungit; *Ità scribo*, inquit, *Gratia Domini nostri Jesu Christi* &c. Atque sic etiam hoc in loco per *salutationem* intelligit ultima illa verba, *Gratia sit vobiscum*, ut rectè

546 Theodoretus, Chrysostomus, Ambrosius annotârunt.

Sed priusquam adscribat illam salutationem, quasi per parenthesin, ex inopinato interponit mentionem vinculorum suorum: *Memores*, inquit, *estote vinculorum meorum*] Hoc fortasse eo consilio in finem epistolæ distulit, quò aliùs in animos eorum insideret. Vult autem illos vincula sua in animo habere quatuor ob causas;

1. Ut hinc exemplum caperent patientiæ & fortitudinis Christianæ, si ob evangelii professionem contingeret eos itidem vexari & affligi. Quis enim detrectet pati pro evangelio, cùm in animum revocaverit, celeberrimum hunc apostolum ob ejus professionem in vinculis magnam ætatis suæ partem contrivisse?

2. Ut hinc occasionem caperent orandi pro tanto viro tantis miseriis & ærumnis oppresso. Nihil enim acerbius afflictis, quàm si suspicentur omnes omnem sui curam abjecisse; nihil è contrà optabilius, quàm si intelligant alios memores saltem esse malorum suorum, & liberationem ex animo illis optare.

3. Ut hinc conjecturam facerent, quanti æstimandum sit evangelium; cujus causâ, nec ignominiam, nec carcerem, nec mortem ipsam subire detrectat Apostolus. Ingens proculdubio thesaurus, ob quem retinendum cætera omnia tam alacri & lubenti animo abjiciuntur.

4. Ut hinc in illis cura reviviscat solandi & juvandi Apostolum omnibus illis Christianæ charitatis officiis quibus erga afflictos fratres exhibendis ex mandato Christi tenemur. Atque hæ causæ sunt propter quas semper oportet nos memores esse illorum qui persecutionem patiuntur justitiæ causâ. Jam accedamus ad salutationem.

Gratia sit vobiscum] Hæc est illa salutatio propriâ Apostoli manu semper epistolis suis adscripta, quoad sensum, licèt non semper totidem verbis. Neque mirum si fortissimus hic gratiæ Divinæ buccinator, voluerit hanc salutiferæ gratiæ apprecationem tesseram esse epistolarum suarum, unde germanæ ab adulterinis dignoscantur. Ut enim ostenderet summam salutis nostræ pendere ex sola Dei gratia, eodem hoc voto solet tum exordiri epistolas suas tum terminare, *quasi muro gratiæ Divinæ circumquaque communiens fideles*, ut loquitur Chrysostomus. Per *gratiam* autem intelligit paternum Dei favorem nos acceptantis in Christo Mediatore, & omnia bona spiritualia quæ ab hoc Dei favore solent dimanare. Unico igitur hoc *gratiæ* vocabulo continetur ingens ille acervus beneficiorum quæ fidelibus promittuntur & exhibentur in evangelio.

Vocula

Vocula illa ultima *Amen*, deducitur, ut notum eſt, ab Hebraico vocabulo *AMAN*, quod in Hiphil ſignificat *credere*; in Niphal ſignificat *firmum, ſtabilem, fidelem eſſe*. Eſt itaque confirmantis & certificantis particula; & *cùm precationi apponitur, eſt ejus quaſi ſignaculum*, ut loquitur Hieronymus. Hoc itaque verbulo oſtendit Apoſtolus certam cordis ſui perſuaſionem, quòd Deus hanc ejus precationem exauditurus ſit, & gratiam ſuam ubertim illis collaturus. Sic oportet nos certâ fide in Deum recumbere, quoties ab eo aliquid petimus, præſertim cùm gratiæ ſalutiferæ dona obtinere cupimus; quæ nobis fideliter petentibus à Deo Patre propter Filium ſuum; per Spiritum ſanctum copiosè & benignè infundentur.

FINIS.

Index rerum.

Christus

Corruptio

capuτ

Mona-

Ordo

Index quæstionum in expositione primi capitis obiter & breviter decisarum.

In expositione capitis II.

In expositione capitis III.

In expositione capitis IV.

Index locorum Scripturæ obiter explicatorum.

F I N I S.

Febr. 5. 1638.

Imprimatur Cantabrigiæ per Thomam Buck.

RA. BROWNRIGG, *Procan.*

SAM. WARD.

THO. BAINBRIGG.

RICH. LOVE.